چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا

(تۆژینەوەیەکی بەراوردکارییە)

ئةم تيَزة بةشيَكة لة ثيَداويستييةكاني وةرطرتني برِوانامةي دكتؤرا لة ياسا، حوزةيراني سالَي٢٠٠٣ ، ثيَشكةشي
ئةنجومةني كؤليَذي ياساو رِامياري زانكؤي سةلاحةددين - هةوليَر كراوة

لەلایەن

کمال سعدی مصطفی

بە سەرپەرشتی

پ.د. سعدی اسماعیل عبدالکریم بەرزنجی

جۆزەردانی ساڵی ٢٧٠٣ی کوردی - حوزەیرانی ساڵی ٢٠٠٣ ی زایینی

بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

صَدَقَ اللَّهُ العظيم

سورة الاسراء، الاية (٨٥)

((ڕاسپاردەی سەرپەرشتیار))

شایەتی ئەدەم کە ئەم تێزە بە ناوونیشانی **((چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا - تۆژینەوەیەکی بەراوردکارییە))** لە لایەن قوتابی **(کمال سعدی مصطفی)** لەژێر سەرپەرشتی ئێمەدا، لە بەشی یاسا- کۆلێژی یاساوڕامیاری- زانکۆی سەلاحەددین- هەولێر، وەکو بەشێك لە پێداویستییەکانی پلەی دکتۆرا لە یاسا ئامادە کراوە.

سەرپەرشتیار

پرۆفیسۆر دکتۆر سعدي اسماعیل عبدالکریم بەرزنجی

٢٠٠٣/٣/١٠

((ڕاسپاردەی سەرۆکی لیژنەی خوێندنی باڵا))

بە پشتبەستن بەو ڕاسپاردانەی کە هەن، ئەم تێزە بۆ تاوتوێکردن دەپاڵێوم

پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر جبار صابر طه

سەرۆکی لیژنەی خوێندنی باڵا

ڕێکەوتی : ٣٠ / ٤ / ٢٠٠٣

بڕیاری لیژنەی تاوتوێکردن

ئێمە، سەرۆكو ئەندامانی لیژنەی تاوتوێکردن، شایەتی ئەدەین کە چاومان خشاندووە بە ناوەڕۆکی ئەم تێزە بە ناوونیشانی ((**چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا - تۆژینەوەیەکی بەراوردکارییە**)) جا، لەبارەی ناوەڕۆکەکەیو ئەو شتانەی کە پەیوەندییان پێوەی هەبوو، گفتوگۆمان لەگەڵ قوتابی (**کمال سعدی مصطفی**) کرد، دەبینین شایەنی پەسندکردنە بۆ وەرگرتنی پلەی دکتۆرا لە یاسا بە نمرەی (**زۆرباشە**).

پ. متمرس. د. مصطفی ابراهیم زەڵمی ئەندام	**پ.ی.د. جبار صابر طە** ئەندام
پ.ی.د. نوری هەرزانی ئەندام	**پ.ی.د. عەزیز گەردی** ئەندام
پ.د. سعدي اسماعیل عبدالکریم بەرزنجی ئەندامو سەرپەرشتیار	**پ.د. عبدالرحمن رحیم عبدالله** سەرۆکی لێژنە

پەسندکردنی لەلایەن ئەنجومەنی کۆلێژەوە

لەلایەن ئەنجومەنی کۆلێژی یاساو ڕامیاری- زانکۆی سەلاحەددین- هەولێر، لە دانیشتنی ژمارە ( ) ڕۆژی / / ٢٠٠٣ پەسندکراوە

م. نەجدەت ئاکرەیی
ڕاگری کۆلێژ

پێشکەشە بە :

- هاوسەرو هاورێی ژیانم سەعادەت عوسمان، کە هەمیشە هاندەرو هاوخەمم بووە بۆ ئەنجامدانی کاری زانستی. لەماوەی ئامادەکردنی ئەم تێزەشدا، بێ لە ئەرکی خۆی هەردەم بەشێکی ئەرکەکانی منیشی لەسەر شان بووەو زۆربەی کاتیش شەونخوونی لەگەڵ کردوومە.
- هەروەها ئەو مامۆستا بەرێزانەی کە ووشەی کوردییان فێرکردم، ئەگەر ئەوان نەبوونایە، ئێستاکە ئەم تێزەش بە زمانی شیرینی کوردی لە دایک نەدەبوو، کە بە ئەرکێکی نەتەوەیی دەزانم.

سوپاس و پێزانین

ستایش بۆ خوای گەورەو دڵۆڤان کە لە سایەی گەورەیی و بەخشندەیی ئەودا هەموو کردەوەیەکی سوودبەخش ئەنجام دەدرێت....

بە بۆنەی تەواوبوونی ئەم تۆژینەوەیە کە بەرهەمی شەونخوونی و ماندووبوونێکی بێ وچانە، لە ناخی دڵەوە سوپاس و پێزانین ئاراستەی گشت ئەو کەسانە دەکەم کە بە دڵ و بە گیان و بە کردەوە یارمەتییان داوم و پشتگیرییان کردووم و هیوای سەرکەوتنیان بۆ دەخوازم.

بە تایبەتی مامۆستای زاناو دانامان (**پرۆفیسۆر دکتۆر سەعدی بەرزنجی**)، کە ئەرکی سەرپەرشتیکردنی ئەم تێزەی گرتە ئەستۆی خۆی، کە یەکەمین ئەزموونی بەکوردی نووسینی تێزی خوێندنی باڵاو دکتۆرایە لە بواری یاساداو مامۆستای ڕێزدارمان بۆ سەرکەوتنی ئەم کارە، زۆری لە کاتە بەنرخەکانی خۆی و زانست و زانیارییە بەسودەکانی پێشکەش کردین، ڕاسپاردەو تێبینییە بە نرخەکانی ڕێگاخۆشکەر بوون و ئاکامێکی کاریگەرو ڕاستەوخۆیان لە ئاسانکردن و ڕووناککردنەوەی ڕێگاکەمان بینی، بۆیە لە خوای گەورە داواکارم بۆ ئێمەی بهێڵێ و تەندروستی و تەمەنێکی باشی پێ ببەخشێت. هەروەها سوپاسی خوالێخۆشبوو مامۆستا (**عەزیز نەباتی**) دەکەم بۆ ئەو هەوڵ و کۆششەی لە وەرگێڕانی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی بێ بەرامبەر پێشکەشی کردین، لە خوا داواکارم پاداشتی بداتەوەو بە بەهەشتی بسپێرێت، هەروەها سوپاسی **مامۆستایانی ڕێزدارم** (**پرۆفیسۆر دکتۆر عەبدولڕەحمان ڕەحیم عەبدولآ**) و (**پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر جەبار سابیر تەها**) دەکەم کە چەند تێبینییەکی بە نرخیان لەبارەی بەرپرسیارێتی تاوانکاریی ڕۆژنامەگەرییەوە پێ بەخشیم هیوادارم نموونەیان هەر زۆربێت، هەروەها سوپاسی برای نووسەرو ڕۆژنامەنووسم (**سابیر ڕەشید**) دەکەم بۆ پیاچوونەوەی بە ڕەشنووسی ئەم تێزە لە ڕووی زمانەوانییەوە، هەروەها سوپاسی **مامۆستا** (**عەلی چوکل**) دەکەم بۆ وەرگێڕانی پوختەی تۆژینەوەکە بۆ زمانی ئینگلیزی، هەروەها سوپاسی کارمەندانی کتێبخانەی کۆلێژی یاساو ڕامیاری و کۆلێژی ماف و کتێبخانەی زانکۆو کتێبخانەی گشتی هەولێر دەکەم کە زۆر پێیانەوە مانووبون، هەروەها سوپاسی (**پرۆفیسۆر دکتۆر حسان شفیق العانی**) و (**دکتۆر هەڤاڵ مەعروف**) و مامۆستا (**مومتاز حەیدەری**) **وکاک** (**تاریق جامباز**) دەکەم، کە بە سەرچاوەی بە سوود بەسەریان کردمەوە.

توێژەر

بابەت		پەرە
	پێشکەشکردن	
	سوپاس‌و پێزانین	
١-	پێشەکی	١-٥
١-٢	بابەتی تۆژینەوەکە و ئامانجەکانی	٢
١-٣	گرنگی تۆژینەوەکە	٢-٣
١-٤	پاساوەکانی تۆژینەوە	٤
١—٥	پلانی تۆژینەوەکە	٤-٥
٢ -	دەسپێك (تمهيد)	٦-٤٦
٢-١	چەمکی ئازادی ڕۆژنامەگەری	٧
یەکەم :	ڕۆژنامەو تایبەتمەندیەکانی	٧-٩
دووەم :	ئازادی ڕۆژنامەگەری	٩-١٢
سێیەم :	گرنگی ئازادیی ڕۆژنامەگەری	١٢-١٤
٢ - ٢	شێوازو جۆرەکانی ڕۆژنامەگەری و پەیوەندیی بە چەمکی ترەوە	١٥-٢٦
٢-٢-١	شێوازو جۆرەکانیڕۆژنامەگەری	١٥-٢٠
یەکەم :	شێوازەکانی ڕۆژنامەگەری	١٥-١٨
١-	ڕۆژنامەگەری چاپکراو	١٥
٢ -	ڕۆژنامەگەری بیستراو	١٥-١٦
٣-	ڕۆژنامەگەری بینراو	١٦
٤ -	ڕۆژنامەگەری تیلیتێکست	١٦
٥-	ڕۆژنامەگەری ڤیدیۆ تێکست	١٦-١٧
٦—	ڕۆژنامەگەری ئینتەرنێت	١٧
٧—	هاوبەستی ڕۆژنامەگەری ئاسایی بە ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنییەوە (اندماج الصحافة التقليدية بالصحافة الالكترونية)	١٧-١٨
دووەم :	جۆرەکانی ڕۆژنامەگەری	١٨-٢٠
١-	ڕۆژنامەی حکومی و کەسانی گشتی مەعنەوی	١٨
٢-	ڕۆژنامەی کەسانی تایبەتی مەعنەوی (الاشخاص المعنوية الخاصة)	١٩
٣ -	ڕۆژنامەگەریی ساغکردنەوەیی (الصحافة الاستقصائية)	١٩
٤—	ڕۆژنامەی ڕوزەرد (صحافة الصفراء)	١٩

بابەت		لاپەڕە
٥ –	ڕۆژنامەی تاراوگە (الصحافة المهاجرة)	١٩-٢٠
٢ –٢ -٢	پەیوەندیی ئازادی ڕۆژنامەگەری بە چەمکی ترەوە	٢٠-٢٦
یەکەم:	پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و دیموکراسییەت	٢٠
دووەم :	پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و ڕای گشتی	٢١-٢٢
سێیەم :	پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و سیاسەت	٢٢-٢٤
چوارەم :	پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و دەسەلآت	٢٤-٢٦
٢-٣	ڕۆژنامەگەریی عیراقی...سەرهەڵدان و پێشکەوتن	٢٦-٣٠
٢-٣-١	سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی عیراقی	٢٧-٢٨
٢-٣-٢	پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی عیراقی	٢٨-٣٠
٢-٤	ڕۆژنامەگەریی کوردی ...سەرهەڵدان و پێشکەوتن	٣٠-٣٤
٢-٤-١	سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی کوردی	٣٠-٣٢
٢-٤-٢	پێشکەوتنی ڕۆژنامە گەریی کوردی	٣٣-٣٤
٢-٥	تیۆرەکانی ڕۆژنامەگەری	٣٤-٤٦
٢-٥-١	تیۆری سەربەستی (نظرية الحرية)	٣٥-٣٦
٢-٥-٢	تیۆری دەسەلآت (نظرية السلطة)	٣٦-٣٧
٢-٥-٣	تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەلآیەتی (نظرية المسؤلية الاجتماعية)	٣٧-٣٨
٢-٥-٤	تیۆری سۆڤیەتی (النظرية السوفيتية)	٣٩-٤٠
٢-٥-٥	ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دیدی ئیسلامدا	٤٠-٤٦
٣ -	**ڕێکخستنی یاسایی دەرکردن و بلآوکردنەوەی ڕۆژنامە**	**٤٧-١١٧**
٣ –١	ئاگاکاری (الاخطار)	٤٩-٥٨
٣-١-١	سیستەمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیو یاسای دەسەلآتی ڕۆژنامەگەریی میسری	٤٩-٥٢
٣-١-٢	سیستەمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی لوبنانیدا	٥٢
٣-١-٣	سیستەمی ئاگاکاری لە یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسیدا	٥٣-٥٤
٣-١-٤	سیستەمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا	٥٤-٥٦
٣-١-٥	پڕۆژەی یاسای ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی عەرەبیو سیستمی ئاگاکاری	٥٦
٣-١-٦	سیستەمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراقدا	٥٦-٥٧
٣-١-٧	هەڵسەنگاندنی سیستەمی ئاگاکاری	٥٨
٣– ٢	مۆڵەت و مەرجەکانی	٥٨-٧١
٣-٢-١	سیستەمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان	٥٩-٦٠
٣-٢-٢	سیستەمی مۆڵەت لە یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسیدا	٦٠-٦٢

لاپەڕە		بابەت
٦٢	سیستەمی مۆڵەت لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری میسریدا	٣-٢-٣
٦٢-٦٣	سیستەمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنیی لوبنانیدا	٣-٢-٤
٦٣-٦٤	سیستەمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا	٣-٢-٥
٦٤-٧٠	ئەو مەرجانەی کە دەبێ لە خاوەنی یان سەرنووسەری ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوریدا هەبێ	٣-٢-٦
٦٤-٦٦	یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان	٣-٢-٦-١
٦٦-٦٧	یاسای میسری	٣-٢-٦-٢
٦٧-٦٨	یاسای لوبنانی	٣-٢-٦-٣
٦٨-٧٠	یاسای عێراقی	٣-٢-٦-٤
٧٠-٧١	هەڵسەنگاندنی سیستمی مۆڵەت	٣-٢-٧
٧١-٧٨	بارمتەی دارایی (تەئمینی نەقدی)	٣ — ٣
٧١-٧٣	یاسای میسری	٣-٣-١
٧٤	یاسای لوبنانی	٣-٣-٢
٧٤-٧٥	یاسای فەڕەنسی	٣-٣-٣
٧٥	یاسای عێراقی	٣-٣-٤
٧٦-٧٧	یاسای هەرێمی کوردستانی عێراق	٣-٣-٥
٧٧-٧٨	هەڵسەنگاندنی سیستمی بارمتەی دارایی	٣-٣-٦
٧٨-٩٣	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە	٣ — ٤
٧٩-٨٢	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای میسریدا	٣-٤-١
٨٢-٨٦	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای لوبنانیدا	٣-٤-٢
٨٦-٨٧	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای فەڕەنسیدا	٣-٤-٣
٨٧-٩٠	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا	٣-٤-٤
٩١-٩٢	ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراقدا	٣-٤-٥
٩٢-٩٣	پوختە	٣-٤-٦
٩٣-١٠٤	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن (الحجز والمصادرة)	٣ — ٥
٩٤-٩٦	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای میسریدا	٣-٥-١
٩٦-٩٧	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای لوبنانیدا	٣-٥-٢
٩٧-٩٩	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای فەڕەنسیدا	٣-٥-٣
١٠٠-١٠٢	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای عێراقیدا	٣-٥-٤
١٠٢-١٠٤	گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا	٣-٥-٥
١٠٤-١١٥	سانسۆر	٣ — ٦

بابەت	لاپەڕە
٣-٦-١ سانسۆری دواینە و خود سانسۆری (الرقابة اللاحقة و الرقابة الذاتية)	١٠٥-١٠٧
٣-٦-٢ سانسۆری پێشینە (الرقابة السابقة)	١٠٧-١٠٩
٣-٦-٢-١ سانسۆری پێشینە لە یاسای میسریدا	١٠٩-١١٠
٣-٦-٢-٢ سانسۆری پێشینە لە یاسای لوبنانیدا	١١٠-١١١
٣-٦-٢-٣ سانسۆری پێشینە لە یاسای فەڕەنسیدا	١١١-١١٢
٣-٦-٢-٤ سانسۆری پێشینە لە یاسای عێراقیدا	١١٢-١١٤
٣-٦-٢-٥ سانسۆری پێشینە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا	١١٤-١١٥
٣-٧ پوختە	١١٥-١١٧
٤ - سیستەم وپرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەری و زامنکردنەکانی ئازادی ڕۆژنامەگەری	١١٨-١٦٨
٤-١ سیستەمەکانی ڕۆژنامەگەری	١١٩-١٢١
یەکەم : سیستەمی دانانی ڕۆژنامەگەری بە دەزگایەکی گشتی la presse service - public	١١٩
دووەم : سیستەمی خۆپارێزی (النظام الوقائي) le regime preventif	١٢٠
سێیەم : سیستەمی سڵپێکەر (النظام الردعي) le regime repressif	١٢٠
چوارەم : سیستەمی سڵپێکەر لەگەڵ زامنکردنی ئازادیی یاسایی‌و ئابووری بۆ ڕۆژنامەگەری	١٢١
٤ - ٢ پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەری	١٢١-١٢٨
یەکەم : پاراستنی دەوڵەت و سیستەمی گشتی	١٢١-١٢٢
دووەم : چەواشەنەکردنی ڕای گشتیی	١٢٢-١٢٣
سێیەم : پاراستنی ئاکاری کۆمەڵ	١٢٣
چوارەم : پاراستنی مافی مرۆڤ	١٢٤-١٢٦
پێنجەم : ئازادی سەرچاوەیە (الحرية هي الاصل)	١٢٦-١٢٧
شەشەم : ئازادی بەرپرسیارێتی لەگەڵدایە (الحرية مع المسؤولية)	١٢٧-١٢٨
٤-٣ زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری	١٢٨-١٦٨
یەکەم : پاراستنی دەستوری (دەقەکانی دەستوور)	١٢٩-١٦٩
دووەم : پاراستنی دادگەری	١٣٩-١٦٠
١ — سەربەخۆیی دادگەری	١٤٠-١٤٢
٢ - چاودێری دادگەری	١٤٣
أ - چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان	١٤٣-١٥٢
ب - چاودێری دادگەری لەسەر شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارە	١٥٢-١٦٠
سێیەم : پاراستنی نادادگەری	١٦٠-١٦٥
١ - چاودێری ڕامیاری	١٦٠-١٦٣

بابەت	لاپەڕە
٢ - چاودێری کارگێڕی	١٦٥-١٦٣
چوارەم : پاراستنی تاوانکاری (الحماية الجنائية)	١٦٨-١٦٥
١ — سەروەری یاسا	١٦٦-١٦٥
٢ — یەکسانی لەبەردەم یاسادا	١٦٨-١٦٧
٥ - ماف و ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس و تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و ئەو بەرپرسیارێتیە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە	٢٤٠-١٦٩
٥ — ١ ماف و ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس	١٨٥-١٧٠
٥ — ١ — ١ مافەکانی ڕۆژنامەنووس	١٧٩-١٧٢
٥ — ١ — ٢ ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس	١٨٥-١٧٩
٥ — ٢ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و ئەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە	٢٤٠-١٨٥
٥ — ٢ — ١ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری	١٨٧-١٨٦
٥-٢-١-١ پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری	١٨٧-١٨٦
٥-٢-١-٢ سروشتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری	١٩٠-١٨٧
٥-٢-١-٣ ڕایەڵەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری	١٩٩-١٩١
یەکەم : ڕایەڵی ماددی	١٩٤-١٩١
دووەم : ڕایەڵی مەعنەوی	١٩٦-١٩٤
سێیەم : ڕایەڵی بەئاشکرایی	١٩٩-١٩٦
٥-٢-١-٤ ئەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن	٢٢١-١٩٩
٥-٢-١-٤-١: تاوانی تانەو تەشەر (جريمة القذف أو التشهير)	٢٢١-٢٠٣
یەکەم : ڕایەڵەکانی	٢١٢-٢٠٤
١- ڕایەڵی ماددی	٢٠٩-٢٠٤
٢- ڕایەڵی مەعنەوی	٢١١-٢١٠
٣- ڕایەڵی بەئاشکرایی	٢١٢-٢١١
دووەم : سزای تاوانی تانەوتەشەر	٢١٣-٢١٢
سێیەم : هۆیەکانی ڕێگاپێدانی	٢٢١-٢١٣
١- مافی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان	٢١٧-٢١٤
٢- مافی ڕەخنەگرتن	٢٢١-٢١٧
٥-٢-٢ بەرپرسیارێتی تاوانکاری	٢٤٠-٢٢٢

بابەت		لاپەڕە
٥-٢-٢-١	سسیستەمەکانی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا	٢٢٩-٢٢٥
یەکەم :	بەرپرسیارییەتی هاوبەش (المسؤولية التضامنية)	٢٢٥
دووەم :	بەرپرسیارییەتی دامەزراو لەسەر کەمتەرخەمی (المسؤولية المبنية على الاهمال)	٢٢٦-٢٢٥
سێیەم :	بەرپرسیارییەتی پۆلێنکراو (المسؤولية المبنية على التتابع)	٢٢٩-٢٢٦
٥-٢-٢-٢	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا	٢٤٠-٢٢٩
یەکەم :	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای میسریدا	٢٣١-٢٢٩
دووەم :	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای لوبنانیدا	٢٣٣-٢٣١
سێیەم :	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای فەڕەنسیدا	٢٣٥-٢٣٣
چوارەم :	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای عێراقیدا	٢٣٨-٢٣٦
پێنجەم :	حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای هەرێمی کوردستاندا	٢٤٠-٢٣٨
٦-	**کۆتایی**	٢٤٧-٢٤١
٦-١	ئەنجام	٢٤٤-٢٤٢
٦-٢	ڕاسپاردە	٢٤٧-٢٤٤
	سەرچاوەکان	٢٦١-٢٤٨
	پاشکۆ - یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسی ١٨٨١/٧/٢٩ هەموارکراو	٢٨٥-٢٦٢
	پوختەی تۆژینەوە	٢٩٥-٢٨٩
	پوختەی تۆژینەوەکە بە زمانی کوردی	٢٩١-٢٩٠
	پوختەی تۆژینەوەکە بە زمانی عەرەبی	٢٩٣-٢٩٢
	پوختەی تۆژینەوەکە بە زمانی ئینگلیزی	٢٩٥-٢٩٤

١- پێشەكی

١- پێشەکی

١-١ بابەتی تۆژینەوەکەو ئامانجەکانی

بە پێی ئەم پلانەی خوارەوە لە **بابەتی** ((**چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا**)) دەتۆژینەوە:

تۆژینەوەیەکی بەراوردکارییە لە نێوان یاسای فەڕەنسیو میسریو لوبنانیو عێراقیو هەرێمی کوردستاندا.

بۆیە ئەم یاسایانەمان هەڵبژارد، چونکە هەریەکێکیان تایبەتمەندی خۆیان هەیە . بۆنموونە، فەڕەنسا شوێنی سەرهەڵدان و گەشەکردنی ئازادییە گشتییەکانە، کە ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەوان. لە وێدا ئازادی ڕۆژنامەگەری سەری هەڵداو گەشەی کرد تا گەیشتە ئەو پلەو پایەیەی کە ئەمڕۆ هەیەتی.

یاسادانەری فەڕەنسی زیاتر لە هەموو شوێنێ بایەخی بە ڕێکخستنی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری داوەو یاسای ڕۆژنامەگەریی فەڕەنسی ١٨٨١/٧/٢٩ ی هەموارکراو یەکێکە لە کۆنترین یاساکانی ڕۆژنامەگەری لە جیهاندا کە بۆچوونی نوێی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە حوکمەکانیدا بەرجەستە کردووە.

هەروەها یاسای میسریمان بۆیە هەڵبژارد، چونکە خاوەنی سیستمێکی یاسایی پێشکەوتووە لە بواری ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ئەگەر بەراوردی بکەین لەگەڵ یاساکانی ڕۆژنامەگەری وڵاتانی تری عەرەبی، هەروەها لە ڕووی هونەری ڕۆژنامەگەریشەوە پێشەنگە.

بەڵام یاسای لوبنانیمان بۆیە هەڵبژارد ، چونکە لوبنان لە ڕووی پێکهاتەی کۆمەڵایەتیو ڕامیاریو فرەحزبییەوە لە هەرێمی کوردستان دەچێت، ئەمەو وێڕای ئەوەی کە تاکە وڵاتی عەرەبییە گشت حوکمەکانی ڕێکخستنی ڕاگەیاندنی لە کۆدێکدا کۆکردۆتەوە بە ناوی ((**یاسای ڕاگەیاندن**)) کە یاسایەکی پێشکەوتووە.

لە دواییشدا یاسای عێراقیو یاسای هەرێمی کوردستانی عێراقمان بۆیە هەڵبژارد، تاکو لە ئەنجامی بەراوردکردنیان لەگەڵ یاساکانی ئەو وڵاتانەی ناومان هێنان کە پێش ئێمە لە کاروانی ئازادیو دیموکراسیدا سەرقەتار بوونە ، بۆئەوەی بتوانین دەسنیشانی کەموکوڕیو لایەنە بەهێزو لاوازەکانی یاسای خۆمان بکەین و ڕێگا خۆشبکەین بۆ یاسادانەری کوردستانی بۆ دەوڵەمەندکردن و پتەوکردنی سیستمی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەریمان ، تاوەکو لە کاروانی ئازادی و دیموکراسی بەجێنەمێنین و سوود بە گەل و نیشتمانمان بگەیەنین.

٢-١ گرنگی تۆژینەوەکە

سەرەڕای ئەمە، دەتوانین بڵێین هۆی بایەخەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەمڕۆکە لە جیهاندا سیستمێکی نوێ سەری هەڵداوە، کە لەسەر بنەمای مافیمرۆڤ و دیموکراسییەت بنیات نراوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا بە بوون و بە نەبوونەوە لەگەڵ هەڵبژاردن دەخولێتەوە ، چونکە گەل لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە،

نوێنەرانی خۆی هەڵدەبژێرێ ، و ئازادی هەڵبژاردنیش وادەخوازێ ، گەل بە ئازادی گوزارشت لەبیروڕای خۆی بکات ، تاکو نوێنەرانی خۆی بە ئازادی هەڵبژێرێ یەکێك لە هۆکارەکانی گوزارشتکردن لە بیروڕاش ڕۆژنامەگەرییە . چونکە ڕۆژنامەگەری کەناڵێکی زیندووە ، بەهۆیەوە گەل، گوزارشت لە بیرو ڕای خۆی دەکات، ئەمەش لە دیاردە هەرە دیارەکانی سیمای کۆمەڵگای دیموکراسی‌و مەدەنییە.

هەروەها ڕۆژنامەگەری بایەخێکی زۆری هەیە بۆ دروستکردنی ڕایگشتی لەسەر مەسەلە گرنگەکان و چاودێریکردنی کاروبارەکانی دەزگاکانی حکومەت لە وڵاتێکی دیموکراتیدا.

ئەمەش مانای ئەوەیە ، کاتێك بەرپرسەکان سەرپێچی لە یاسا دەکەن یان دەستدرێژی دەکەنە سەر ماف و ئازادییەکانی گەل دەبێ ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان بەدوای ڕاستیدا بگەڕێن و لێی بکۆڵنەوە. ئەمەش لە ڕێگای دەسنیشانکردنی کەموکوڕی ئیش و کارەکانیان و ئاراستەکردنیان دەبێ بۆ کاری چاك و بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵ.

ئەمەش خۆی لەخۆیدا ، باشترین زامنە بۆ ڕێگاگرتن لە خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات لەلایەن حکومەتەوە ، هەر لەبەر ئەم هۆیەش ئازادی ڕۆژنامەگەری بەیەکێك لە ئازادییە بنەڕەتییەکان دادەنرێت لە کۆمەڵگەی شارستانی‌و دیموکراسیداو بەشداری دەکات لە چەسپاندن و بەرەو پێشەوە بردنی پرۆسەی دیموکراسییەت لەڕێگای فراوانکردنی زانیاری و وشیارکردنەوەی هاوڵاتیان.

جالەبەرئەوەی ڕۆژنامەنووسان ڕۆڵێکی زیندوو و بەرچاویان لە بەخشینی زانیاری‌و هوشیارکردنی خەڵك هەیە ، بۆیە پێویستە کارەکانیان ملکەچ بێت بۆ هەندێك پێوەری یاسایی‌و ڕەفتاری پیشەیی ، تاکو بتوانن بەشێوەیەکی ڕاست و دروست و بەرپرسانە، کارەکانیان ئەنجام بدەن ، بۆیە لێکۆڵینەوەی ((**چوارچێوەیەکی یاسایی بۆ ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا**)) بە کارێکی پێویست دەزانم، لە کاتێکدا کە ئەمڕۆ ئێمە لەسەردەمی جیهانگیری‌و شۆڕشی زانیاری‌و ئینتەرنێت دەژین، پیشەی ڕۆژنامەگەریش لە ژێر ئەم کاریگەرییە زۆر چۆتە پێشەوەو ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی سەری‌هەڵداوەو ڕۆژنامەی ئاسایی (تەقلیدی) بەرگی نوێی پۆشیوەو خۆی خزاندۆتە ناو تۆڕی‌ئینتەرنێتەوە و گشت بەربەستەکان دەبەزێنێت و هەموو سانسۆرێکیش وەلادەنێت و لە چاو تروکانێکدا و لەیەك کاتدا لە هەموو سوچێکی دنیادا دەبیسترێ‌و دەبیندرێ‌و دەخوێندرێتەوە ، ئەمەش خۆی‌لەخۆیدا ڕێکخستنێکی یاسایی نوێی دەوێ.

هەروەها، ئەم ڕۆڵەی کە لە کۆمەڵگەی دیموکراسیدا بە ئازادیی ڕۆژنامەگەریی دراوە (بە کۆمەڵگەی کوردستانیشەوە) وەك دەسەڵاتێك لەناو کۆمەڵدا، ئەگەر بێت و بە خراپی‌و بەبێ هەستکردن بە لێپرسینەوە بەکار بهێندرێن ، لەوانەیە کۆمەڵ ڕووبەڕووی گەورەترین مەترسی بکاتەوە ، کە ئەمەش پێویستی بە ڕێگا چارەیەکی یاسایی هەیە بۆ ڕوو بە ڕوو بوونەوەی ئەم مەترسیی.

هەروەها ئازادی وشە، کە گوزارشتکردنە لە ئازادی بیرکردنەوە ، کە ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لە سیما هەرەدیارەکانی ئازادی وشە، دەبێ هەموو گرەنتییەکی بۆ دەستەبەر بکرێ ، بۆیە بە پێویستم زانی ((**چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراق**)) بابەتی توێژینەوەکەم بێت. جا لەبەرئەوەی کتێبخانەی کوردی لەڕووی سەرچاوەی یاسایی بە زمانی کوردی هەژارەو سەرچاوە کوردییەکان بە پەنجەی دەست دەژمێردرێن لەچاو سەرچاوەکانی تری یاسایی، هەرچەند، نووسینەوەی تێزێکی یاسایی وا بە زمانی کوردی، بۆ یەکەمجار، ئەرکەکەی زۆرە لەچاو نووسینەوەی بە زمانی عەرەبی، کەچی سەرەڕای ئەمە، ئەنجامدانی ئەم کارەم بە زمانی شیرینی کوردی بە ئەرکێکی نیشتمانی‌و نەتەوەیی زانی، بۆیە سڵم لێ نەکردەوە.

١-٣ پاساوەکانی تۆژینەوە

دوابەدوای هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤێتی و بلۆکی ڕۆژهەلأت و ئاوابوونی خۆری ڕژێمە دیکتاتۆرو داپلۆسێنەرەکان و نەمانی ئایدیۆلۆژیەکانیان ، کە تاکو سەرەتای نەوەتەکانی سەدەی پێشوو بەشێکی سەرەکی ئایدیۆلۆژیای جیهان بوون ، ئەمرۆکەسیستمێکی نوێی جیهانی لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە مافیمرۆڤ و دیموکراسییەت سەریهەلداوەو بارودۆخێکی نوێ هاتۆتە ئاراوە ، ئەویش ڕیزگرتنی ماف و ئازادییە گشتیەکانی مرۆڤە بە ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە .

هەروەها دوابەدوای تەقینەوەی شۆڕشیزانیاری و گەیاندن و بچووك بوونەوەی دنیاو بوونی بە گوندێکی بچکۆلانە لە ڕێگای ئینتەرنێتەوە کۆسپەکان لەبەردەم گواستنەوەی بیرو باوەڕو هـزر نەماو سانسۆری دەسەلأتدارە فاشـیو دیکتاتۆرەکان و چەمکەکانـی ((**ئاسایشـی نەتەوەیـی**)) و ((**نیزامی گشـتی**))و((**سەروەری ولأت**)) کە ئەوان سوودیان لەم دەستەواژانە وەردەگرت و بۆ مەرامی خۆیان بەکاریان دەهێنا، ئەم چەمکانە باویان نەما و ئاسایشی جیهانی و سەروەری مرۆڤ جێگای گرتنەوە . بۆیە ئەم بارودۆخە نوێیەی کە هاتۆتە ئاراوە ، وادەخوازێ ژیرانەو بوێرانەو وردبینانە مامەلەی لەگەڵ بکەین تاوەکو لە کاروانی ئازادی و دیموکراسی و شۆڕشی گەیاندن بەجێنەمینێین .

هەروەکو دەزانین ، ئازادی پێشەکییە بۆ دیموکراسییەت و ئازادی ڕۆژنامەگەریش یەکێکە لەو ئازادییانە ، بەلکو بەهێزترینیشیانە ، جا بۆ ئەوەی بتوانین بچینە ناو کرۆکی ئەم پێشکەوتنە، دەبێ یاساکانی ئازادی ڕۆژنامەگەریی خۆمان بگونجێنین لە گەڵ ئەم سیستمە نوێیەی جیهانییەو ئەم شۆڕشەی زانیاریو گەیاندنەدا ، لەبەر ئەم مەبەستەشە من ئەم بابەتەم هەلبژارد .

١-٤ پلانی تۆژینەوەکە

دوای پێشەکی، بەشی دووەم، بەشێکی ڕێگا خۆشکەرە ، دابەشمان کردووە بۆ پێنج بڕگە، لە بڕگەی یەکەمدا باسمان لە چەمکی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووە . بڕگەی دووەمیشمان تەرخان کردووە بۆ شێوازو جۆرەکانی ڕۆژنامەگەریو پەیوەندی بە غەیری خۆیەوە. بڕگەی سێهەمیشمان بۆ مێژووی سەرهەلدان و پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی عێراقی تەرخان کردووە .هەروەها بڕگەی چوارەمیشمان تەرخانکردووە بۆ مێژووی سەرهەلدان و پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی کوردی. بڕگەی پێنجەمیشمان بۆ تیۆرییەکانی ڕۆژنامەگەری تەرخان کردووە.

هەروەها لە بەشی سێهەمدا، باسمان لە ڕێکخستنی یاسایی دەرکردن و بلأوکردنەوەی ڕۆژنامە کردووە. ئەم بەشەمان دابەشکردووە بۆ حەوت بڕگە ، لە بڕگەی یەکەمدا باسمان لە سیستمی ئاگاکاری کردووە،و لە بڕگەی دووەمیشدا باسمان لە سیستەمی مۆلەتو مەرجەکانی دەرکردنو بلأوکردنەوەی ڕۆژنامە کردووەو لە بڕگەی سێیەمیشدا، باسی سیستەمی بارمتەی داراییمان کردووەو لە بڕگەی چوارەمیشدا باسی ئاگاکاریو ڕاگرتنو هەلوەشاندنەوەمان کردووەو لە بڕگەی پێنجەمیشدا باسی گلدانەوەو دەستبەسەرداگرتنمان کردووەو لە بڕگەی شەشەمیشدا باسی سانسۆرمان کردووەو بڕگەی حەوتەمیشمان بۆ پوختەی ئەم بەشە تەرخان کردووە.

بەشی چوارەمیشمان تەرخان کردووە بۆ سیستەمو پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەریو زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریو دابەشمان کردووە بۆ سێ برگە. لە برگەی یەکەمدا باسی سیستەمەکانی ڕۆژنامەگەریمان کردووەو لە برگەی دووەمیشدا باسی پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەریمان کردووەو لە برگەی سێیەمیشدا باسی زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریمان کردووە.

هەروەها لە بەشی پێنجەمدا، باسی مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسو تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ئەوبەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوەمان لە میانی دوو برگەدا کردووە. برگەی یەکەممان تەرخان کردووە بۆ مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسو برگەی دووەممان تەرخان کردووە بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ئەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە.

دوای ئەوە بەشی شەشەممان تەرخان کردووە بۆ کۆتاییو دابەشمان کردووە بۆ دوو برگە، برگەی یەکەممان بۆ دەرئەنجامو برگەی دووەمیش بۆ ڕاسپاردە تەرخان کردووە.

٢- دەسپێک (تەمهید)

٢- دەسپێك (تمهيد)

٢-١ چەمکی ئازادی ڕۆژنامەگەری

لەبەرئەوەی ڕۆژنامە هۆکارێکە لە هۆکارەکانی گوزارشتکردن لە بیرورِا و لەبەرئەوەش ئازادیی ڕۆژنامەگەری لقێکە لە لقەکانی ئازادییەگشتییەکان و لەو جودا بۆتەوە، بۆیە ئەم برگەیە دابەش دەکەین بۆ سێ خاڵ.

لەخاڵی یەکەمیاندا باس لە ڕۆژنامەو تایبەتمەندییەکانی دەکەین و لە خاڵی دووەمیشدا باس لەئازادیی ڕۆژنامەگەری دەکەین و دواییش لەخاڵی سێهەمدا باس لە گرنگی ئازادیی ڕۆژنامەگەری دەکەین.

یەکەم : ڕۆژنامەو تایبەتمەندییەکانی

ڕۆژنامە[١] دیاردەیەکی‌کۆمەلأیەتی و ئابوورییەو فاکتەرێکی سەرەکیشە بۆ دروستکردنی ڕای‌کشتی[٢] و بەتەنها ئامرازێك نیە لە ئامرازەکانی پرۆپاگاندەی کۆمەلأیەتی یان وروژاندنی کۆمەلأیەتی بەقەدئەوەی ئامرازێکە بۆ ڕێکخستنی کۆمەلأیەتی[٣].

بێگومان ، ڕۆژنامە تیخێکی دوو دەمە ، ڕێرەوی ئازادیخوازی دەگرێتەبەرو گوزارشت لە ماف و ڕای‌گشتیی کۆمەڵ دەکات و ڕێگاخۆشکەریشە بۆ وشیارییەکی زیاترو پێشکەوتن ، ئەگەر ببێتە ئامرازێك بەدەست خەلّکانێکی دلّسۆزو پارتە دیموکراسیخوازو سەربەخۆو دەزگا دەستورییەکان، هەروەها لەوانەیە جلەوکێشی نیشتمان و کۆمەڵ بکات بۆ نەفامی‌و نەزانینێکی زیاترو ون بوون و چەواشەبوون ، ئەگەر بێت و ئامرازێك بێت بەدەستی دەسەلأتداره داپلۆسێنەرەکانەوە[٤].

---

[١] - بە کاری دروستکردن و دەرهێنانی ڕۆژنامە دەوترێ ڕۆژنامەگەری ، هەروەها بریتییە لە کۆمەلّێك کاغەزی چاپکراو ، هەواڵ و بیروڕاو زانیاری و شتی بە سوود بە گشت جۆرەکانییەوە لە هەندێ کاتی دیاریکراودا بلأودەبێتەوە و لە ولأتە پێشکەوتووە کانیشدا ، کە لە ڕوی شارستانییەوە لە پێشەوەن و لەوێدا ڕژێمی حوکمڕانێتی پشت بە گەل دەبەستێت و گەل سەرچاوەی ڕەوایەتییەکەیەتی . ڕۆژنامە هۆکارێکە لە هۆکارەکانی گوزارشتکردن لە بیروڕاو گۆڕینەوەی بیروڕا لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵدا . بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە (رفائيل بطي، صحافة العراق ، اعداد سامي رفائيل بطي ، ج/ ١ ، بغداد- ١٩٨٥ ل٢٦ .

[٢] - جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، ترجمة مركز الكتب الأردني ، عمان ، ١٩٩٠ ص٣٣.

[٣] - سعد الدين خضر : الرأي العام و قوى التحريك ، ط/١ ، مطبعة الجمهورية ، الموصل ، ١٩٦٨ ، ص٩٩.

[٤] - جعفر الشيرازي : الصحافة الحرة بين المشروع واللامشروع ، http : www . annabau org / nba 47 / sahafa . htm 23/9/2001

سەبارەت بە ڕۆڵی ڕۆژنامە ناپلیۆن دەڵێ : ((**ئەوەندەی لە سێ ڕۆژنامە دەترسم ئەوەندە لە سەد هەزار سەربازی شەڕکەر ناترسم**))[٥].

ڕۆژنامەی ڕاستەقینە بەپێی بۆچوونی نوێ ئەم تایبەتمەندییانەی خوارەوەی هەیە :

١ – دەبێ بەشێوەیەکی دەوری بڵاوبکرێتەوە و ماوەکەی لە هەفتەیەك زیاتر نەبێت.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، لە کوردستاندا هەندێ ڕۆژنامە هەموو پانزە ڕۆژ جارێك یان دوورتر دەردەچن و پێشیان دەوترێ ڕۆژنامە وەك ڕۆژنامەی دەنگی میللەت و ڕۆژنامەی میدیاو چەندانیتر.

٢– دەبێ بە ڕێگایەکی میکانیکی بێتە بەرهەم.

لە کوردستانی عێراقدا لە ساڵانی (١٩٦٤-١٩٧٠) شۆڕشی کورد چەندین ڕۆژنامەی نهێنیی چاپکراو بە ئامێری چاپکردنـی دەستیو بـە دەست نووسراوی لە شاخ هەبووە لەوانە ڕۆژنامەی ((**خـەبات**))، و ڕۆژنـامەی((**صوت کردستان**)) ، و ڕۆژنامەی ((**سەفین**))[٦].

هەروەها تا ساڵی ١٩٩١ و پێش ڕاپەڕین لە شاخ ڕۆژنامەو گۆڤاری نهێنی دیکە زۆر دەرچووە وەك گۆڤاری ((**نووسەری کوردستان**))[٧] و ((**بانگ**))[٨] و ((**گزنگ**))[٩]و((**ڕۆژنامەی بەرەی کوردستانی**))[١٠].

٣– دەبێ ژمارەی لە بازاڕدا زۆر بێو نرخیشی گونجاو بێت.

٤– دەبێ ناوەڕۆکەکەی هەمەڕەنگ بێت و هەموو بابەتێکی تێدابێت کـە مایـەی بایەخپێدانی ڕایگشتی بێت نەك گروپێکی بچووکی هەڵبژاردە.

٥– دەبێ بەبەردەوامی لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا دەربچێت[١١].

بەمجۆرە، ڕۆژنامەی چاپکراو[١٢] لە جیهاندا تا دوای داهێنانی ئامێری چاپەمەنی بەدەرنەکەوت، کە لەلایەن زانای ئەڵمانی گۆتنبەرگ لە ساڵی ١٤٣٦ داهێنرا.

ئەوەبوو ، دوابەدوای ئەم داهێنانە مەزنە ، یەکەم ڕۆژنامەی چاپکراو لە ئەڵمانیا لە ساڵی (١٥٠٢) بەناوی **Neu Zeytung** دەرچوو[١٣]. هەروەها یەکەمین ڕۆژنامە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە شاری قاهیرە بەنـاوی ((**التنبیه**)) بەزمـانی عەرەبی دەرچووە[١٤]. لە ساڵی ١٨٩٨ یش یەکـەمین ڕۆژنامـەی کـــوردی بەناوی

---

[٥] - **بڕوانە محەمەد فەریق حەسەن : دەسەڵاتی چوارەم ، چ/١ ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٨ ، ل٩ .**

[٦] - **بڕوانە نەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سلێمانی ٢٠٠١ ، ل ١١ بەدواوە .**

[٧] - **نەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٢ .**

[٨] - **نەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١١٥ .**

[٩] - **نەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٨ .**

[١٠] - **نەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٠٨ .**

[١١] - جون . ار . بیتنر : مقدمة الاتصال الجماهیري ، **سەرچاوەی پێشوو** ل ٣٣.

[١٢] - **یەکەم گۆڤار لە بەریتانیا بەناوی ((دانییل)) لەلایەن دانییل دیفو لەساڵی ١٧٠٤ دەرچووە ، بڕوانە** جون . ار . بیتنر : مقدمة الاتصال الجماهیري ، **سەرچاوەی پێشوو** ، ل ٨٣ .

((**كوردستان**)) له لايەن ((**مقداد بەدرخان**)) ەوە لە قاهيرە دەرچووە.

بەمجۆرە، ڕۆژنامەگەری تاكو ئەمڕۆ لە گەشەسەندن و پێشكەوتن دايە ، بەتايبەتی لەوەتەی كۆمپيوتەرو مانگىدەسكردو سەتەلايت و ئينتەرنێت داهێنراوەو ئێستاكە لەسايەی ئەم پێشكەوتنە تەكنۆلۆژيايەدا كاری دەركردن و بلاوكردنەوەی ڕۆژنامە زۆر ئاسان بووەو جۆرو شێوازەكانيشی لە جاران زياتربوونە.

دووەم : ئازادی ڕۆژنامەگەری

بە درێژايی مێژوو هەميشە ئازادی داخوازيێكی مرۆڤايەتی بووەو گشت خەباتە مرۆڤايەتييەكانيش لەژێر دروشمی ئەودا دەكران([١٥]).

شايەنی باسە، هەوڵدانی مرۆڤ بۆ ئازادييەكانی لە سەدەكانی كۆن و ناوەڕاست و نوێدا، بۆ دەستەبەركردنی مافەكانی بەدەسكەوتنی زانياری دەستی پێكردووە ئينجا دوای ئەوە بيركردنەوەی بەئازادی دێت و دواتريش داواكردنی مافی بەئازادی گوزارشتكردن لەڕایخۆی دێت([١٦] .

هەروەكو دەزانين، ئازادی ڕۆژنامەگەری مانايەكە لە مانای ئازادييەگشتييەكان جودا بۆتەوە و خەڵك چەند باوەڕی بە مانای ئازادييەگشتييەكان هەبێت هێندەش باوەڕی بە لقەكانی ئەم مانايە دەبێت([١٧]).

هەروەها گشت دەستوورو بەڵگەنامە نيشتمانی و جيهانييەكان ئازادييان لە پێشەوەی دەربڕين و ئايديۆلۆژياوە داناوەو مافی ڕادەربڕينيشيان بە مافێكی بنەڕەتی لە مافەكانی مرۆڤ داناوە([١٨]). ئەم بەڵگەنامانە

---

[١٣] - محمد عبد العزيز منصور : صحافة بني اسرائيل ....صحافة بني اسماعيل ، ط/١ ، منشورات مكتبة مدبولي القاهرة ، بلاسنة نشر ، ل١٤ ، وريا جاف : كاروانىی ڕۆژنامەگەری كوردی ، چاپی يەكەم ، بلاوكراوەكانی دەزگای گولان ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبيری ، هەولێر ، ١٩٩٨ ، ل٤-٦ .

[١٤] - وريا جاف : كاروانی ڕۆژنامەگەريی كوردی ، چاپی يەكەم ، بلاوكراوەكانی دەزگای گولان، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبيری ، هەولێر ، ١٩٨٨ . ل٤-٦ .

[١٥] - عزيز السيد جاسم : مبادي الصحافة في عالم المتغيرات، ط/١، منشورات دار افاق عربية ، بغداد، ١٩٨٥،ل٥٩ .

[١٦] - سفير محمود شكري : نافذة فكر اعمدة الحريات الخمس و حرية الصحافة ، http :// www . ahram . 0rg 14/10/2001

[١٧] - محمد عبد العزيز منصور : صحافة بني اسرائيل ....صحافة بني اسماعيل ، سەرچاوەی پێشوو ، ل١٤

[١٨] - شايەنی باسە ، وتووێژێكی زۆر لەنێوان هزرمەندان و سياسەتمەداران و ڕۆژنامەنووسان لە سەرتاپای جيهاندا كراوە بۆ دياركردنی جۆری ئازاديی ڕۆژنامەگەری ، ئايا ئازاديەكی كەسايەتيە يان ڕاميارى ؟!
بەلام بەدەرچوونی جاڕيی گەردوونيی مافیمرۆڤ لە ١٩٤٨/١٢/١٠ و دەقنووسكردنی مافی ئازاديی بيروڕا دەربڕين لە ماددە / ١٩ داو جەختكردنی پەيمانی نێودەوڵەتيی ١٩٦٦/١٢/٦ بۆ مافە شارستانیو و ڕامياريەكان لەسەر دانانی ئەم مافە بە مافێكی ڕاميارى هەروەكو لە دەقی بڕگەی دووەمی ماددە / ١٩ ی ئەم پەيماننامەيەدا هاتووە ، ئەم

له سەرەتاوە له چوارچێوەیەکی نیشتمانیداو بە ویست و ئارەزویەکی نیشتمانیانەی تەواوەوە دەرچوون و شۆڕشەکان گوزارشتیان لێی کردو دواتر لەنێو دەستوردا نوسران[١٩].

ڕون وئاشکرایە، ئازادیی بیرکردنەوەو گوزارشتکردن ناوەڕۆکێك و واتایەکی سروشتی ئازادییە، چونکە مرۆڤ بەپێی سروشتی پێکهاتەکەی بوونەوەرێکە بیردەکاتەوە و مافی ئازادیی گوزارشتکردنیش ڕووی حەتمیی بیرکردنەوەیە[٢٠].

مافی ئازادی ڕۆژنامەگەری واتە پەیداکردنی زانیاری لەهەر سەرچاوەیەك و گواستنەوەی و ئالوگۆڕکردنی و مافی بلاوکردنەوەی بیروڕاو ئالوگۆڕکردنی بەبێ کۆت و مافی دەرکردنی ڕۆژنامەو دانەنانی هیچ سانسۆرێکی پێشینە لەسەر ئەو بەرهەمانەی ڕۆژنامە بلاویان دەکاتەوە، مەگەر لە سنوورێکی زۆر تەسك نەبێت[٢١].

ئەمەو لەهیچ پارچەیەکی گۆی زەوی ئازادییەکی بێسنوور نیە ، سەرەڕای ئەم هەموو ئیدیعاکردنەی کە لە ئارادایە[٢٢] ، بۆنموونە لە ولاتانی وەکو سویسراو فەڕەنساو بەریتانیاو ئەمەریکا ئەوپەڕی ئازادیی

وتووێژە یەکلاکرایەوە ، کە ئەمەی خوارەوەش دەقەکەیەتی ((٢- هەموو کەس مافی ئازادیی دەربڕینی هەیە و ئەم مافە ئازادیی تۆژینەوە لە زانیاریو هزری هەربابەتێك بێت و وەرگرتن و گواستنەوەی بێگوێدانە سنوور و ئەویش بەزاربێت یان بەنووسین یان بە چاپکردن سائیتر لە قالبێکی هونەریدابێ یان بەهەر شێوازێکیتر کە خۆی پەسندی بکات)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، مافەمەدەنی و ڕامیاریەکان کە ئەم پەیماننامەیە لەخۆی گرتوونە لە ١٩٦٦/١٢/١٦ پێشکەشی ئەندامانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کرا بۆ پەسندکردنی ، و دوابەدوای تەواوبوونی ڕێژەی یاسایی لە ١٩٧٦/٣/٢٣ بەرکار بوو ، عێراق بەپێی یاسای ژمارە (١٩٣) ی سالی ١٩٧٠ پەسندی کردووە ، ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی (الوقائع العراقیه) ژمارە ١٩٢٧ ی ١٩٧٠/١٠/٧ بلاوکراوەتەوە و لەو ساوە بە بەشێك لە یاسای نێودەوڵەتی دادەنرێت و هێزی یاسایی هەیەو بەرزترە لە بنچینەکانی یاسای ناوخۆو نابێت لەگەڵی ناکۆك بن.

هەربۆیە دەستوری گشت ولاتانی جیهان دەقنووسیمافی ئازادیی ڕادەربڕین و ڕۆژنامەگەریی کردووەو وەك مافێکی ڕامیاری و بنەڕەتی لە مافەکانی مرۆڤ دانی پیاداناوە.

بڕوانە حقوق الانسان –١- میثاق واعلان و تعهدان دولیان و بروتوکول – مجلة الحقوقي – السنة الاولى العدد / ١ کانون الاول / ٢٠٠٠ ل ٩٣-١١٧، و حرية الصحافة تزدهر في المواثيق وتتراجع في التطبيق : http :// www . arabia . com 23/9/2001 ، و رودني . أ . سمولا : حرية التعبير في مجتمع مفتوح ، ترجمة كمال عبد الرزاق ، ط/١، منشورات الجمعية المصرية لنشر المعرفة والثقافة العالمية ، القاهرة ، ١٩٩٥، ل ٥٠٧ بکە.

[١٩] - Mise en oeuvte du Droit international Humanttaireet du Droit international des Droits de l , Homme , Une comparaison par Marco Sassoli Annuaire suisse de droit international 1987 p 26

[٢٠] - عزيز السيد جاسم : مبادي الصحافة فى عالم المتغيرات ، ل ٥٩ .

[٢١] - اسامة الكاشف : تشريعات الصحافة العربية ، http :// www . arabia . com 14/10/2001

[٢٢] - شایەنی باسە ، بەڕێوەبەری ڕێکخراوی پەروەردەو ڕۆشنبیری و زانیاری نێودەوڵەتی (یۆنسکۆ) سەربە نەتەوە یەکگرتووەکان کوشیرو ماتسورا لەمبارەیەوە گوتویەتی : ((جێگەی داخە ، کەئەمڕۆکە سەد ولات تاکوئێستا

ڕۆژنامەگەری هەیەو سانسۆر لەسەر بڵاوکردنەوە نییە، بەڵام بەرپرسیارێتی هەیە ئەگەر ئەو ئازادییە پێشێلکرا. هەروەها ئازادی لە بنەڕەتدا بەستراوەتەوە بە بەرپرسێتی، بۆیە هیچ ئازادییەك بەبێ بەرپرسێتیی نیە[٢٣].

کەواتە سەرەڕای ئەوەی کەئازادیی ڕۆژنامەگەری لە دەستوردا زامن کراوە ، هیچ ڕۆژنامەیەك ئازادنیە لە بڵاوکردنەوەی زانیاری چەواشەکاری یان ئازاربەخش یان زیانبەخش بە ناووناوبانگ و ئابڕوی هەرکەسێك یان کۆمەڵێك یان دەزگایەك، جا چ بەئەنقەست بێت یان لە ئەنجامی کەمتەرخەمی یان بەرێکەوت بێت[٢٤]. چونکە ئازادیی ڕۆژنامەنووس بەشێکە لە ئازادیی کەسێکی ئاسایی و نابێ تەجاوزی بکات مەگەر بەپێی یاسایەکی تایبەت نەبێت[٢٥].

لەڕاستیدا، دوو سیستمی چاودێریو سانسۆر هەیە ، یەکیان خۆپارێزییە Preventif : ئەوە سانسۆری پێش دەرچوونی ڕۆژنامەیە. ئەوی تریان ، سانسۆری دوای بڵاوکردنەوە : کە بریتییە لە بەرپرسیارێتی ڕۆژنامەگەری ، ئەویش ئەگەر بەچەواشە و خراپە ئازادییەکە بەکار هێنرا.

لەکۆتاییدا دەڵێین، چەمکی ئازادیی ڕۆژنامەگەری چەمکێکی ڕوون و ئاشکرا نیەو گەلێك کەلێنی لەلایەنی ئایدیۆلۆژیاو ڕامیاری و یاسایی بگرە لە لایەنی زمانەوانیشەوە تێدایە، ئەمەش وایکردووە کە یاسازانان لەسەر پێناسەیەکی وردی دیاریکراو یەك ڕا نەبن.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، چەمکی (**ئازادی**) خۆیلەخۆیدا لە تیۆرییێکەوە بۆ تیۆرییێکی تر دەگۆڕێ. ئازادی لە تێڕوانینی سەرمایەداریدا جیاوازە لە تێڕوانینی سۆسیالیزمدا ، هەروەها ئازادی لە ئایینی ئیسلامدا سروشتێکی تایبەتی هەیە جیاوازە لە هەردوو تێڕوانینی سەرەوە. ئەم تێڕوانینە جیاوازەش کاردانەوەی دەبێت بەسەر ئازادیی ڕۆژنامەگەریدا ، بەتایبەتی ئەو پرینسیپانەی لە جیهاندا هەن سەبارەت بە بەستنەوەی ئازادی بە هەندێك کۆت و بەندی دیاریکراو لێك جیاوازن[٢٦].

لە ڕاستیدا ناکۆکییەکی قوڵ و بنەڕەتی هەیە لە نێوان چەمکی ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە وڵاتە سەرمایەدارەکان و لە نێوان لۆجیك و چەمکی ڕۆژنامەگەری لە یەکێتیی سۆڤێتیی ، بۆیە جیاوازی ڕۆڵی ڕۆژنامەگەری لە هەردوو سیستمدا گەورەترین بەڵگەیە بۆ قووڵی جیاوازیی تێڕوانینی هەردوو کۆمەڵگەدا بۆ ڕۆڵ و فەرمانی ڕۆژنامەگەری لەناو کۆمەڵدا. بێگومان ئەمەش ئاکامی جیاوازی چەمکی ئازادیو موڵکدارێتیو

ڕادەربڕینیان تێدا نیە » هەروەها لە درێژەی قسەکەیدا گوتویەتی : « ئازادیی ڕۆژنامەگەری لەم دەساڵەی دواییدا لە زۆر ناوچەی جیهاندا خراپ نەبووە » http :// www . aljazra 23/9/2001 ، و http :// www . almashreq . org . / new – issue / derasat / sub / 1 . htm 2/12/2001

[٢٣] - **محمد ناجي عمايرة : حرية الصحافة رؤية الواقع**
http :// www . alwatan . com graphics / 2001 may / 181 6 / heads / ot 6 . htm 6/10/2001

[٢٤] - **ف . فريزر . بوند : مدخل الى الصحافة ، ترجمة راجي صهيون ، ط/١ ، منشورات مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر ، بيروت ، مطابع مؤسسة أ . بدران وشركائه ، بيروت – لبنان ، ١٩٦٤ ، ل ٤٠٥ .**

[٢٥] - **حسن الفكهاني و عبد المنعم حسيني : الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التى قررتها محكمة النقض المصرية ، ط/١ ، ج/٦ ، منشورات الدار العربية للموسوعات ، القاهرة ، ١٩٨١ ، – ل ٦٨٣ .**

[٢٦] - **حرية الصحافة تزدهر فى المواثيق وتتراجع فى التطبيق :** http :// www . arabia . com 23/9/2001

ڕۆڵی تاکە لەناو کۆمەڵدا لە هەریەکێك لە سیستمی سەرمایەداری و سیستمی سۆسیالیزمدا[27] هەرچەندە ئەمرۆ ئەو چەمکە سۆڤێتییە بەسەر چووە، چونکی لە پراکتیزەکردندا سەرکەوتوو نەبوو، ئازادییەکەش تەنها بەناو بوو بەلاّم بێ ناوەڕۆك بوو.

سێیەم : گرنگی ئازادیی ڕۆژنامەگەری

ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەو بابەتە گرنگانەی کە هەمیشە لای ڕای گشتیو کۆمەڵگەی دیموکراسییەوە جێگای بایەخ بووە ، چونکە ئازادی وشە سەرەتای دیموکراسییەتە[28]. هۆی بایەخدان بە ئازادیی ڕۆژنامەگەری لەم سەدەیەدا دەگەڕێتەوە بۆ سیستمی نوێی جیهانی و بلاّوبوونەوەی سیستمی دیموکراسی بە شێوەیەکی بەرفراوان لە جیهاندا، ئەو سیستمەی کەبە سروشت لەسەر پرینسیپی ((حوکمڕانێتیی گەل لەڕێگای گەلەوە)) دامەزراوە و هەر لە پێشەوە گریمانەی ئازادیی هەڵبژاردنی لێدەکرێ و ئەم ئازادیی هەڵبژاردنەش بێگومان گریمانەی ئەوەی لێدەکرێ کە گەل بەئازادی گوزارشت لە بیروڕای خۆی بکات ، جا لەبەر ئەوەی ڕۆژنامەگەری گرنگترین هۆکاری نوێیە بۆ گوزارشتکردنی بیروڕا ، بۆیە پیادەکردنی ئەم ئازادییە لەلایەن گەلەوە لە دیاردە هەرە دیارەکانی سیستمی دیموکراسییە[29].

لە سیستمی دیموکراسیدا، دوای ئەنجامدانی پرۆسەی هەڵبژاردنی نوێنەرانی گەل بۆ ئەنجومەنی یاسادانان و ئەو ئەنجومەنانەی کە سەرۆك و ئەندامەکانی لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە دەستنیشان دەکرێ وەك ئەنجومەنی هەڵسوڕاندنی خۆجێیی (مجالس الادارات المحلیة) و ئەنجومەنی شارەوانی و گەل لەڕێگەی ڕۆژنامەو کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندنەوە دەبێتە چاودێر بەسەر کاروبارەکانیانەوە و لەو ڕێگایەوە گوزارشت لە بیروڕایخۆی دەکات . ئەمەو سەرەڕای کۆتایی هاتنی پرۆسەی هەڵبژاردن ئەو پەیوەندییە هەر دەمێنێ کە پێشتر بە ئامانجی خۆپالاّوتن و پرۆپاگاندە لە نێوان گەل و ئەو نوێنەرانەدا دروست بوو بوو ، بۆیە هەریەکێك لە تاکەکانی گەل لە ڕێگای ئەم کەنالاّنەدا موحاسەبەی ئەو کەسانە دەکات کە پێشتر متمانەی پێدابوون . هەربۆیە لە دەستوری زۆر ولاّتاندا ڕۆژتامەگەری ناوی لێنراوە دەسەلاّتی جەماوەری[30]، تەنانەت هەندێکەس

---

[27] - د . سلوى ابو سعدة : الصحافة فى الاتحاد السوفيتى ، ط/١ ، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع ، مطبعة الفجر ، القاهرة ، بلاسنة نشر ، ل ٢٥ .

[28] - حرية الصحافة : النص الكامل لمناقشات مجاس الشعب المصري حول حرية الصحافة ، ملحق مجاني مع العدد الأول من مجلة الشباب (٥) ديسمبر ١٩٧٢ ، ل ١٦ .

[29] - د . عبدالله اسماعيل البستانى : حرية الصحافة ، ط/١ ، القاهرة ، ١٩٥٠ ، ل ١ .

[30] - بڕوانە مادده/ ٢٠٦ لە دەستوری میسری ساڵی ١٩٧٠ کەتیایدا هاتووە : ((ڕۆژنامەگەری دەسەلاّتێکی جەماوەرییەو کار بۆ پەیامی خۆی دەکات بەوشێوەیەی کە لە دەستورو یاسادا دیاریکراوە)) هەروەها لە یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری میسری ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦ دووپاتی کردۆتەوەو لە مادده / ١ دا هاتووە : ((ڕۆژنامەگەری دەسەلاّتێکی جەماوەرییە کار بۆ پەیامی خۆی بە بەرپرسیارێتییەوە دەکات و لە خزمەتی

بەدەسەلاَتی چوارەم ناویدەبەن[٣١] لەبەر ئەو رۆلَەی کە هەیەتی لە ئاراستەکردنی رایگشتیو بەسەرکردنەوەی کاروباری حکومەت و بەدەرخستنی راستییەکان، هرچەندە هەندێ کەسیش هەن ئەم رایە رەت دەکەنەوەو دەلَێن ناکرێ رۆژنامەگەری بە دەسەلاَتی چوارەم ناوزەد بکەین، چونکە لە رووی یاساییەوە تاکو ئێستا لە دەستووری هیچ ولاَتێکدا بە دەسەلاَتی چوارەم ناوی نەبراوە، هەروەها لەرووی نرخدانانیشەوە، دانانی بە دەسەلاَتی گشتی لە پلەو پایەکەی کەم دەکاتەوە، هیتلەریش بە قوتابخانەی جەماوەر وەسفیکردووەو دەلَێ : **((رۆژنامەگەری قوتابخانەیەکە جەماوەر زانیاریی رۆژانەی لێوە وەردەگرێ))**[٣٢] .

بەرای ئێمە، ئەوکاتە رۆژنامەگەری دەبێتە قوتابخانە و گەل زانیاریی لێوەردەگرێت ، کاتێك ئازادبێت. نەك ئامرازێك بێت بەدەست دیکتاتۆرو فاشستەکان بۆ پرۆپاگاندە و چەواشەکردن.

ئینجا بۆئەوەی رۆژنامە ئەو پەیامەی کە هەلَیگرتووە بەتەواوەتی جێبەجێی بکات ، دەبێ بەرلە هەمووشتێ ئابرِوی خۆی بپارێزێت ، ئەو رۆژنامەیەی ئابرِوی خۆی نەپارێزێ ناکرێ جەماوەر رێز لە بیروراکانی بنێت هەرچەندە بشیخوێنێتەوە[٣٣].

رۆلَی رۆژنامەگەری بەپێی کۆمەلَ و رژێمی سیاسی دەگۆرێ ، بۆیە لە ولاَتە دیموکراتەکاندا، رۆژنامەگەری بە هەموو شێوازو جۆرەکاتەوە ئاوێنەی کۆمەلَە و کۆمەلَ کاری تێدەکات و ئەویش کاردانەوەی بۆسەر کۆمەلَ دەبێت و حالَەتی کۆمەلَمان بۆ دەردەخات[٣٤]. بەلاَم لەو ولاَتانەی کە دیموکراتی راستەقینەی تێدا نییە و دەسەلاَتی گشتی هەلَقولاَوی جەماوەر نیە، رۆژنامەگەری ئەو رۆلَەی نییەو ناشیبێت . بۆنموونە، لە عێراقدا، بەپێی ماددە / ٢٦ ی دەستوری سالَی حەفتا ئازادیی رادەربرین و بلاَوکردنەوە کەفالەت کراوە، کەچی لە واقیعدا حکومەت رێگا بە ئازادیی رادەربرین و ئازادیی رۆژنامەگەری نادات و بەکردەوە ئەمەی هەلَوەشاندۆتەوەو حکومەت و حزبی بەعس دەستی بەسەر گشت کەنالَەکانی راگەیاندنی چاپکراوو بیستراوو

کۆمەلَدا گوزارشت لە رەوتە جیاجیاکانی رایگشتی دەکات و بەشداری لە دروستکردن و ئاراستەکردنی دەکات لە رێگای ئازادیی رادەربرین و پرۆسەی رەخنەگرتن و بلاَوکردنەوەی هەوالَدا ....)).

[٣١] - **اديب مروة : الصحافة العربية نشأتها وتطورها، ط/١ ، منشورات دار مكتبة الحياة ، بيروت – لبنان، ١٩٦١ ، ل ٩٩ ، و حامد محمد علي : حول الاعلام والاعلام الاسلامي ، ط/١ ، منشورات مكتب الأعلام لاتحاد الاسلامي فى كوردستان ، مطبعة الثقافة ، اربيل ، ١٩٩٨ ، ل ٧-٩ ، و كمال سعدي : السلطة الرابعة ، ط/١ ، مطبعة الثقافة ، اربيل ، ٢٠٠١ ل ٣.**

[٣٢] **- اديب مروة : الصحافة العربية نشأتها وتطورها ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٩٩ .**

[٣٣] **- د.قيس الياسري و د.سؤدد القادري و يونس الشكرجي :الفنون الصحفية، دار الحكمة للطباعة والنشر، ١٩٩١ ،ل ٢٠ .**

[٣٤] **- اديب مروة : الصحافة العربية نشأتها وتطورها ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٩٩ ، هەروەها arabia com / life/ articlearabic 11/11/2001 .**

بینراو داگرتووەو بۆ پڕۆپاگاندەی خۆیان بەکاریان دەهێنن و دەرفەتی بیرو بۆچوونی جیاواز نادەن . بەپێی ڕاپۆرتێکی (Freedom House) لە عێراقدا دەست بەسەر ٩٨٪ ی ئازادیی ڕۆژنامەگەریدا گیراوە[٣٥].

هەروەها ڕۆژنامەگەری ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە پەرەپێدانی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و ڕۆشنبیری و ئابووری و وروژاندنی هەستی نەتەوایەتی و بەرەو پێشەوە بردنی کۆمەڵ[٣٦].

لەسەرئاستی جیهانیشدا، دەتوانین بڵێین ، کۆتاییهاتنی جەنگی جیهانیی دووەم (١٩٣٩–١٩٤٥) و دامەزرانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٤٥ دەرفەتێکی زێڕین بوو بۆ بەدەرخستنی ئازادیی ڕۆژنامەگەریی لەسەر ئاستی جیهاندا لە ڕێگای دەرکردنی جاڕیی گەردوونیی مافی مرۆڤ لە ١٩٤٨/١٢/١٠ دا کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری زامن کردووەو لە مادده / ١٩ دا دەقنووسیکردووە کە دەڵێ : **((هەموو کەسێك مافی ئازادیی بیروڕاو ڕادەربڕینی هەیە ، ئەم مافەش هەڵگرتنی بیروڕا بەبێ خۆتێکەڵکردنی کەسێکی دیکەو وەرگرتنی هەواڵ و بیروباوەڕو بڵاوکردنەوەیان بەهەر شێوەیەك و بێخۆبەستنەوە بە سنووری جوگرافی دەگرێتەوە)).**

جا لە پێشکەوتنێکی تردا، ئەو پرینسیپانەی کە لە دوتوێ ئەم جاڕنامەیەدا هاتبوون کران بە هەندێك بڕیاری وردتر لەبارەی ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە، وەکو جەختکردنی نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر ئازادیی ڕۆژنامەگەری وەك مافێك لە مافەکانی مرۆڤ یان وەك پەیمانی نێودەوڵەتی بۆ مافە شارستانی و ڕامیارییەکان کە کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بەپێی بڕیاری ژمارە ٢٢٠٠ ئەلف (و-٢١) ی ١٦ ی کانوونی یەکەمی **١٩٦٦**، متمانەی پێداوە و ئەم پەیماننامەیە بەپێی یاسا سیفەتی سەپاوێتیی هەیە بۆ ئەو وڵاتانەی کە پەسندیان کردووەو جەختیش لەسەر ئازادیی ڕادەربڕین کراوە وەکو مافێك لە مافە ڕامیارییەکانی مرۆڤ[٣٧]

هەروەها ئەو پێشکەوتنەی کە سیستمیی جیهانی لە سەرەتای نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو بەخۆیەوە بینی کاریگەرییەکی زۆری بۆسەر بایەخدان بە ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە هەبوو. هەروەها ڕوخانی سیستمی سەرتاپاگیری (شمولي) لە ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا بواری بۆ پێشکەوتنی ڕاگەیاندن و بەخشینی حەسانەیەکی زیاتر بۆ ڕۆژنامەنووسان ڕەخساند بۆ جێبەجێکردنی کارەکانیان ، ئەمەو، شۆڕشی زانیاری و گەیاندن و ئینتەرنێت ئاسۆیەکی نوێی لەبەردەم ئازادیی پەخش و بڵاوکردنەوە کردەوە.

---

٣٥ - **(Stute Spcl Rprt on Human rights in Iraq) ڕاپۆرتی ساڵانەی وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا 26/2/2001 تایبەت بە مافەکانی مرۆڤ ، تۆڕی ئینتەرنێت ، http : // w.w.w. ajeeb . com . 5/7/2001)**

٣٦ - **سعيد السلمى : برنامج أكثر من رأي ، بمناسبة يوم الصحافة العالمي ، تقديمه جميل عازر : http :// www . aljazera . net 23/9/2001 ، وممتاز حيدرى : دور الصحافة الكوردية فى التنشئة القومية وتوعيتها ، والحركة التحررية الكوردية مجلة مەتين العدد / ٦٥ حزيران ١٩٩٧ ل ١٠٢ ، و کەناڵی ((الجزيره)) بەرنامەی (اكثر من رأي) : گۆڤاری ڕۆژنامەڤانی ژمارە (٦-٧) پایز-زستان ٢٠٠١-٢٠٠٢ ل ٧٤ .**

٣٧ - **حرية الصحافة تزدهر فى المواثيق وتتراجع فى التطبيق** : http :// www . arabia . com 23/9/2001 ، **و پێڕەوی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی مرۆڤ – ل ٥٢ .**

٢ – ٢ شێواز و جۆرەكانی ڕۆژنامەگەریو پەیوەندی بە چەمكی ترەوە

لەوەتی ڕۆژنامەگەری لە جیهاندا وەك هۆكارێك لە هۆكارەكانی پەیوەندی جەماوەری سەریهەڵداوە و تاكو ئەمڕۆ، لە ئەنجامی ئەو پێشكەوتنە یەك لە دوایەكانەی كەكۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەخۆیەوە بینیوە، گەلێك قۆناغی جیاجیای بڕیوە، لە ئاكامدا، چەندین شێواز بۆ پتەوكردنی ئەم پەیوەندییە جەماوەرییە دۆزراوەتەوە ، هەروەها شانبەشانی ئەمە ، جۆرەكانی ڕۆژنامەگەریش ڕوو لە زیادی و هەمەڕەنگیدا بووە.

ئەمەو وێڕای ئەوەی ڕۆژنامەگەری وەك ئامرازێك لە ئامرازەكانی گوزارشتكردن لە بیروڕا، هەمیشە پەیوەندی پتەوی بە كۆمەڵێك چەمكەوە هەبووە. لە خوارەوە، لە دوو خاڵدا باس لەمانە دەكەین. لە خاڵی یەكەمدا، باس لە شێوازو جۆرەكانی ڕۆژنامەگەری دەكەین و لە خاڵی دووەمیشدا، باس لە پەیوەندیی ڕۆژنامەگەریی بە غەیری خۆیەوە دەكەین :

٢ – ٢ – ١ شێوازو جۆرەكانی ڕۆژنامەگەری

یەكەم : شێوازەكانی ڕۆژنامەگەری

١ - ڕۆژنامەگەری چاپكراو

دوابەدوای داهێنانی چاپخانە لەلایەن زانای ئەڵمانی گۆتنبەرگەوە، ئەم جۆرە ڕۆژنامەگەرییە سەریهەڵدا. ڕۆژنامەگەری چاپكراو ، بریتییە لە چاپكردنی هەواڵ و بابەتەكانی تری ڕۆژتامەگەری لەسەر كاغەز لە ڕێگای بەكارهێنانی ئامێری چاپكردن. لە سەرەتادا ، پیتەكان بەدەست دادەندران و چاپكردنیش بەدەست دەكرا، بەڵام لەدواییدا دانانی پیتەكان لە دەستەوە گۆڕا بۆ لاینۆتایپ و چاپكردنیش لە دەستەوە بوو بە چاپكردنی هەڵمی. ئەمڕۆكەش پیتچنین لە ڕێگای كۆمپیوتەرەوەیەو چاپكردنیش بە ئامێری ئۆفسێتە.

٢ - ڕۆژنامەگەری بیستراو

لە سەدەی بیستەم ، ڕادیۆ وەك ئامرازێك لە ئامرازەكانی پەیوەندیی جەماوەری دۆزرایەوە[٣٨] و ڕۆژنامەگەریش لە سایەی ئەم دۆزینەوە نوێیەدا چووە قۆناغێكیترەوە و مرۆڤ لە سایەیدا دەتوانێ لەكاتی كاركردنیشدا گوێ لە هەواڵەكان بگرێت[٣٩] .

ڕۆژنامەگەری بیستراو كە لە ڕێگای ڕادیۆوە پەخش دەكرێت ، چاوەڕێی دواڕۆژێكی ڕووناكی لێدەكرێت ، چونكە ئەو ئامێرەی كە لە ڕێگایەوە پەخش دەكرێت (ڕادیۆ) ئامێرێكی سووك و هەرزانە و لە توانای هەموو مرۆڤێك دایە بە نرخێكی كەم دەستەبەری بكات ، ئەمەو وێڕای ئەوەی پەخشەكەی دەگاتە ژمارەیەكی زۆری خەڵكان و كۆمپانیا بازرگانییەكانیش دەتوانن بە نرخێكی زۆركەم پڕۆپاگاندە بۆ كەل و پەلو خزمەتگوزارییەكانیان لە ڕێگایەوە بكەن.

---

[٣٨] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٤٣ .

[٣٩] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٤٣-١٤٤ .

هەروەها یەکێك لە تایبەتمەندیە هەرە دیارەکانی ئەوەیە کە لە لایەن ژمارەیەکی کەمی کارمەندانەوە و بە داراییەکی کەمەوە بەڕێوەدەچێت و ئەمەش خۆیلەخۆیدا کاری ڕۆژنامەگەری بیستراو ئاسان دەکات[٤٠] ئەمەش وایکردووە سەرەڕای بەدەرکەوتنی تەلەفزیۆن وەك ئامرازێکی پەیوەندیی جەماوەری ناسنامەی خۆی وەك هۆکارێکی پەیوەندیکردن بپارێزێت و ڕۆڵیخۆی لەدەست نەدات[٤١].

٣ - ڕۆژنامەگەری بینراو

لەساڵی ١٩٤٨ داو دوابەدوای دۆزینەوەی ئامێری تەلەفزیۆن [٤٢] و بەکارهێنانی بەشێوەیەکی گرنگ، ڕۆژنامەگەری چووە قۆناغێکی ترەوەو توانرا لەڕێگای پەخشی وێنەییەوە هەواڵەکان بگەیەندرێنە جەماوەرو بەم شێوەیە شێوازێکیتری ڕۆژنامەگەری سەریهەڵدا کە شێوازی ڕۆژنامەگەری بینراوە .

بە پێی ڕاپۆرتێکی نووسینگەی پڕۆپاگاندەو ئاگاداریی تەلەفزیۆنی (Televisions Bureau of Advertising) تەلەفزیۆن دەسەڵاتی بەسەر (٣٨ ٪) ی کاتەکانی گرتووە بەبەراوردکردن لەگەڵ (٣٢ ٪) ی ڕادیۆو (١٣ ٪) ی ڕۆژنامەی چاپکراوو (٧ ٪) ی گۆڤاری چاپکراو[٤٣]. هەرچەندە، ئێستاکە دوای بڵاوبوونەوەی سەتەلایتو ئینتەنێت، ئەم ڕێژانە گۆڕانیان بەسەردا هاتووەو وەك خۆیان نەماونەتەوە.

٤ – ڕۆژنامەگەری تێلیتێکست

تێلیتێکست سیستمێکە لە ڕێگایەوە ئامێری کۆمپیوتەر بە ئامێری تەلەفزیۆن دەبەسترێتەوە و وا دەکات زانیاری و هەواڵەکان بگاتە ئامێری پێشوازی (اجهزة الاستقبال) لە ماڵەوەو لە هەرشوێنێکیتر.

بینەر بۆیهەیە، لەماڵەوە بەرنامەی تەلەفزیۆن یان پەخشەکانی تێلیتێکست هەڵبژێرێ یان هەردووکیان پێکەوە هەڵبژێرێ [٤٤]. بەمەش ڕۆژنامە بەشێوەیەکی فراوان لەنێو زۆربەی ماڵاندا و لەنێو کەساندا بڵاودەبێتەوە.

٥ - ڕۆژنامەگەری ڤیدیۆتێکست

---

[٤٠] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٧٢

[٤١] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٧٣

[٤٢] -خەڵك بۆ یەکەمجار ساڵی ١٩٣٩ تەلەفزیۆنی لە پیشانگایەکی جیهانیدا بینی، بڕوانە جون . ار . بيتنر : مقدمة فى الاتصال اجماهيري – سەرچاوەی پێشوو ل ٢٠٣ .

[٤٣] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٠٠ .

[٤٤] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٥٢ .

لەکاتێکدا کە تێلیتێکست بەکاردێت بۆ هەناردنی زانیاری و هەواڵەکان لە ڕێگای پەخشەوە ، کەچی سیستمی ڤیدیۆتێکست لە ڕێگای بەکارهێنانی هەندێ سلك یان کێبڵ بەکاردەهێندرێت کە بریتییە لە بەستانەوەی کۆمپیوتەری نێوەندی (مرکزي) بە ئامێری پێشوازیی ماڵەوە.

بەم شێوەیە، پەیوەندییەکی دوو قۆڵی لە نێوان بەکارهێنەرو ئامێری پەخشکردنەکە دروست دەبێت و ئەوکەسەی ڤیدیۆتێکست بەکاردەهێنێ بۆی هەیە دەمووەست لەکاتی داواکردنیدا، زانیاری لە بانقیزانیارییەکان وەدەست بهێنێ[٤٥].

٦ – ڕۆژنامەگەری ئینتەرنێت

بەرلەهەمووشتێ ، ئینتەرنێت ، بریتییەلە تۆڕێك کە پێکهاتووە لە کۆمەڵێك ئامێری کۆمپیوتەرو هەموویان بەیەکەوە بەستراونەتەوە ، و ئەم پەیوەندییەی نێوان ئەم کۆمپیوتەرانە لە ڕێگای تۆڕێکەوە دەبێت پێیدەوترێ ئینتەرنێت[٤٦]، واتە **((تۆڕەکانی پەیوەندی جیهانی بە کۆمپیوتەر)).**

هەمیشە گەیاندنی هەواڵەکان بەخێراییو لە کاتی گونجاودا سەرچاوەی هێز بووە بۆ ڕۆژنامەگەری ، ئەمڕۆکەش ئینتەرنێت ئەوەی سەلماندووە کە بە خێرایی و لە کاتی گونجاودا هەواڵەکان دەگەیەنێتە جەماوەر .

بەم شێوەیە ئینتەرنێت بواری بۆ خاوەن ڕۆژنامەکان ڕەخساندووە کە لە ڕێگای ئەم تۆڕەوەو لە ڕێگای دەرکردنی ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنییەوە هەواڵ و زانیارییەکان بە خێرایی و لە کاتی گونجاودا لە گشت شوێنێکدا بگەیەننە هەموو کەسێك[٤٧].

سەرەڕای ئەمە ، ئینتەرنێت بە لووتکەی گوزارشتکردن لە بیروڕا دادەندرێت ، تا ڕادەیەك دوورە لە سانسۆرو یاساکانی چاپ و بڵاوکردنەوەو پێویست بە مۆڵەتی حکومەت ناکات بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەو پەخشکردنی. ئینتەرنێت ئەم سنوورانەی هەموو بڕیوەو دەچێتە هەموو گۆشەیەکی جیهان[٤٨].

ڕۆژنامەگەری ئینتەرنێت هەندێك خزمەتگوزاری لەتەك هەواڵەکان پێشکەش دەکات کە ڕۆژنامەگەری چاپکراو ناتوانێ پێشکەشی بکات، بۆ نموونە، ڕۆژنامەی (**نیۆیۆرك تایمز**) ی ئەنتەرنێتی هەندێك خزمەتگوزاری لە سەر تۆڕی ئینتەرنێت پێشکەش دەکات کە ڕۆژنامەی چاپکراو لەسەر کاغەز ناتوانێ پێشکەشیبکات، وەك دیارکردنی باری ئاووهەواو نرخی هوتێل و فڕۆکەو دراوەکان و بازاڕگەی ئەلیکترۆنی بۆ

---

[٤٥] - جون . ار . بيتنر : مقدمة الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٥٢ .

[٤٦] - طلال ابو غزالة : التجارة الالكترونبة والملكية الفكرية :
http :// www . tagi . com . news / press / 9-9-1-a . htm – yaho 24/11/2001

[٤٧] - بوب غايلز : الصحافة فى عصر شبكة الانترنت ، مجلة « وسائل الاعلام و الاخلاق » الالكترونية تصدرها وزارة الخارجية الاميركية ، لە تۆڕی ئینتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :
http:// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / **0401** / ijga 0401 . htm 1/10/2001

[٤٨] - اسامة محمود : ثورة الانترنت و مستقبل الصحف المطبوعة فى العالم العربي ،
http :// www . alshargalawsat – arabia 24/11/2001

کڕین و فرۆشتن و بەراوردکردنی نرخی کەل و پەلەکان لەگەڵ یەکتری و کردنەوەی پۆستی ئەلکترۆنیو دەیان خزمەتگوزاریتر[٤٩] .

٧ - هاوبەستی ڕۆژنامەگەری ئاسایی بە ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنییەوە

ئەم شێوازە بریتییە لە دانانی ڕۆژنامەی چاپکراو لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت ، بەمەش ڕۆژنامە بە خێراییو لە هەموو شوێنێکی گۆی زەوی دەگاتە دەست بینەرو خوێنەر . بۆنموونە کۆمپانیای تربیۆن کە ڕۆژنامەی (**شیکاگۆ تربیۆن**)ی چاپکراو دەردەکات و لە هەمان کاتیشدا تەلەفزیۆن و ڕادیۆو شوێنی ئەلیکترۆنی لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت هەیە و جارێکیتر ئەم ڕۆژنامەیە لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت پەخش دەکات[٥٠] .

هەروەها زۆربەی ڕۆژنامە چاپکراوەکانی وڵاتەعەرەبییەکان بەچاپکراوی چۆنن ئاوەها جارێکیتر دەخرێنەسەر تۆڕی ئەنتەرنێتەوە. وەك ڕۆژنامەی ((**الاهرام**)) ی میسریو ((**الزمان**)) و ((**الشرق الاوسط**)) کە لە لەندەن دەردەچن و ((**العراق**)) و ((**الثورة**)) ی عێراقی . هەروەها هەندێك لەو ڕۆژنامانەی کە لە هەرێمی کوردستانی عێراقیشدا دەردەچن دەخرێنەسەر تۆڕیئینتەرنێتەوە ، وەك ڕۆژنامەی ((**خەبات**)) و ((**برایەتی**)) و ((**کوردستانی نوێ**)) و ((**الاتحاد**)) و ((**ڕێگای کوردستان**)) و ((**طریق الشعب**)) و هی دیکەیش.

ئەمڕۆ، ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی، تا ڕادەیەك جێگای ڕۆژنامەگەری چاپکراوی گرتۆتەوەو تەنانەت ژمارەی ئەو کەسانەی ڕۆژنامە ئەلیکترۆنییەکان لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت دەخوێننەوە، بۆ هەندێ ڕۆژنامە، خۆی لە سەدان هەزار خوێنەر دەدات، ئەمەش خۆی لەخۆیدا بۆتە مایەی کەم بوونەوەی داخوازی بۆ کڕینی ژمارە چاپکراوەکانی ئەو ڕۆژنامانەو کەم بوونەوەی داهاتیان، جا بۆ زاڵبوون بەسەر ئەم کۆسپەداو بۆئەوەی ڕۆژنامەی چاپکراو کاریگەرتربێت، لە کاتێکدا کە کاریگەرێتییەکەی بەرامبەر کەناڵە ئاسمانییەکانو تۆڕی ئینتەرنێت لاواز بووە، بۆیە ئەم ڕۆژنامە چاپکراوانەی کە دەیانەوێت لەبەردەم ئەم پێشکەوتنە زانستییە هاوچەرخەدا چۆك دانەدەن، دەبێ بەدوای داهێنانی نوێی شێوازەکانی پەخشکردنو خستنەڕووی زانیاریو هەواڵەکاندا بگەڕێن کە هاوبەستی ڕۆژنامەگەری ئاسایی بە ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنییەوە بەرهەمی ئەم بەدواگەڕانەیە[٥١] .

لە کۆتاییدا، دەتوانین بڵێین ، بایەخی ئینتەرنێت دەگەڕێتەوە بۆ ئاسانی بڵاوکردنەوەی زانیارییەکان لەسەر ئەم تۆڕەدا، هەروەها ئاسانی وەرگرتنی زانیاری لێی هەروەها لەبەرئەوەی بواریئەوە بۆ بەکارهێنەر دەڕەخسێنێ کە بە ئازادی لاپەڕەکان هەڵداتەوەو ئەو زانیارییەی دەشیەوێ هەڵیبژێرێ و بیروڕای خۆشی لەبارەیانەوە لە ڕێگای ئەو پۆستە ئەلیکترۆنییەوە دەربڕێت کە ڕۆژنامەکە خۆی بۆی دەستەبەرکردووە، هەروەها بۆیهەیە لە ڕێگای ئەم تۆڕەوە تەلەفۆن بکات و گوێش لە مۆسیقا بگرێت.

ئەمەو گەلێك لایەنی چاکیتر، وایانکردووە ئەمڕۆکە ڕۆژنامەگەری ئینتەرنێت پانتاییەکی زۆر لە جیهانی ڕۆژنامەگەریدا بگرێتەوە.

---

[٤٩] - **اسامة محمود : ثورة الانترنت و مستقبل الصحف المطبوعة فى العالم العربي ،**
http :// www . alshargalawsat – arabia 24/11/2001

[٥٠] - **اسامة محمود : ثورة الانترنت و مستقبل الصحف المطبوعة فى العالم العربي :**
http :// www . alshargalawsat – arabia 24/11/2001

[٥١] - **مجدي رياض : مأزق الصحافة العربية في زمن العولمة،** http ;// www. Intiqad. Com. Archive 9/1/2002

دووەم : جۆرەکانی ڕۆژنامەگەری

١ - **ڕۆژنامەی حکومی و کەسانی گشتی مەعنەوی**

ئەو ڕۆژنامانەن کە دامودەزگاکانی حکومەت یان پارتە سیاسیەکان دەریان دەکەن.

٢ - **ڕۆژنامەی کەسانی تایبەتی مەعنەوی**

ئەورۆژنامانەن کە کۆمپانیا تایبەتیەکان یان کۆمەڵەو ڕێکخراوو دەستەو دامودەزگا تایبەتیەکان یان تاکەکەسان بەپێی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی دەریان دەکەن.

٣ - **ڕۆژنامەگەریی ساغکردنەوەیی (الصحافة الاستقصائية)**

ئەم ڕۆژنامەیە بەوە لە ڕۆژنامەکانیتر جیادەکرێتەوە کە ئەو زانیاریانە بلاودەکاتەوە کە پەیوەندیان بەکاروباری گشتیەوە هەیە ، هەروەها لێپرسینەوە لەگەڵ حکومەت دەکات و سەرپێچیو گەندەڵییەکانی لێپرسراوانی حکومەت بۆ خەڵکی ئاشکرا دەکات.

بۆیە ڕاپۆرتی بەدەرخستنی ڕاستیەکان بە گرنگترین بەشداریکردن دادەندرێت لە بەشداریەکانی ڕۆژنامەی الاستقصائی بۆ چەسپاندنی دیموکراسیەت[٥٢].

٤ - **ڕۆژنامەی ڕووزەرد (صحافة الصفراء)**

بەو ڕۆژنامەیە دەوترێ ((**ڕۆژنامەی ڕوو زەرد**)) کە ناووناوبانگی ئەزرێت وبۆخۆیان ڕەواج بۆ درۆودەلەسە و قسەو قسەلۆك دەکەن بەمەبەستی وروژاندنی خەڵك تاکو ڕۆژنامەکانیان ڕەواج پەیدابکات و زۆرترین ژمارەی بفرۆشرێت و زۆرترین بڕی قازانج وەدەست بهێنن[٥٣]. ڕۆژنامەی ((**النبأ**)) ی میسری و ((SUN)) ی ئینگلیزی نموونەی ڕۆژنامەی ڕووزەردن لەم سەردەمەدا[٥٤].

---

٥٢ - http ; www . iraq 2000 com / press . com 1/10/2001

٥٣ - **د. حسين عبدالقادر : الرأي الغام والعلاقات ، بلا سنة نشر، ل ٣٦٠ ، والرقابة ليست المتهم الوحيد .. بعض الصحف مسؤولة ايضا** : http :// www . albayan . co . ae / cge 23/9/2001

٥٤ - **شایەنیباسە ، دوابەدوای بلاوکردنەوەی ڕیپۆرتاژێك بە وێنەی ڕوتەوە لەبارەی کرداری فەشەیەکی قیبتیی میسری دژ بە ئەخلاق ، لە ڕۆژنامەی (النبأ) ی میسری ، سەرنووسەرەکەی درایە دادگاو گشت بلاوکراوەکانی ئەو دەزگایەش بە بڕیاری دادگا لە بلاوکردنەوە وەستا . بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە:**
http :// www . almashreq . org . / new – issue / derasat / sub / 1 . htm 2/12/2001 ، **و محمود المراغی : صحافه محترمه کیف ؟** http :// www . ahram . org . eg / arab / ahram 23/9/2001 ، **واحمد جوده : بوليس و صحافه** ، http :// www . 208 . 185 . 82 . 137 / july of / aqwas 11-2 htm 23/9/2001.

٥ - **ڕۆژنامەی تاراوگە (الصحافة المهاجرة)** [٥٥]

بەو ڕۆژنامەیە دەوترێ ((**ڕۆژنامەی تاراوگە**)) کە لە دەرەوەی سنووری وڵاتەکەی خۆی دەربچێت. ئەمەش لەبەر چەند هۆیەك دەبێت، لەوانە نەبوونی ئازادی ڕۆژنامەگەری و بوونی سانسۆری قورس لەسەر چاپەمەنی و بلاّوکراوەکان یان بەمەبەستی سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆژیای ئەو وڵاتانەی کە کۆچیان بۆدەکەن. هەروەها بەمەبەستی بلاّوبوونەوەی ڕۆژنامەکە بەشێوەیەکی فراوانتر لەبەر بوونی هۆکارەکانی گواستنەوەی پێشکەوتوو لەو وڵاتانەی کە کۆچیان بۆدەکەن [٥٦].

٢ –٢ – ٢ پەیوەندیی ئازادی ڕۆژنامەگەری بەچەمکی ترەوە

یەکەم : پەیوەندی نێوان ئازادیی ڕۆژنامەگەری و دیموکراسییەت

دیموکراسییەت و ئازادیی ڕۆژنامەگەری دوو چەمکی لێك جیانەکراوەن و هەریەکەیان ئەوی تریان تەواو دەکات[٥٧]. خۆ ئەگەر ئاوڕێکیش لە ڕابردوو بدەینەوە دەبینین هەندێك دەزگاو پیشەی وا هەبوونە کە شانبەشانی یەکتر لە میانی مێژوودا دروست بوونە و هەرئەمەش هەیە لە نێوان دیموکراسیو ڕۆژنامەگەریدا چونکە ڕۆژنامەو هەر دەزگایەکی ئازاد لە سێبەری ئازادیدا نەبێت گەشە ناکات و پەرە ناسێنێ، و هەرچەندی

---

[٥٥] - ڕۆژنامەی (کوردستان) یەکەم ڕۆژنامەی کوردی تاراوگەیە کە لە ساڵی ١٨٩٨ لە دەرەوەی کوردستان لە شاری قاهیرە لەلایەن مقداد بەدرخانەوە دەرچووە. هەروەها ڕۆژنامەی (بریجس باریس) یەکەم ڕۆژنامەی عەرەبی تاراوگەیەکە لە ساڵی ١٨٥٨ لە فەڕەنساوە دەرچووە . ڕۆژنامەی (ابو نظارة) ش یەکەم ڕۆژنامەی میسری تاراوگەیە کە لە ساڵی ١٨٧٨ لەلایەن یعقوب صنوع لە فەڕەنسا دەرچووە . هەروەها گۆڤاری (الطليعة العربية) ڕۆژنامەیەکی عێراقیی تاراوگەیە کە لە ساڵی ١٩٨٣ لە لایەن ناصیف عواد لە پاریس دەرچووە . بڕوانە د. کاظم المقدادي : البحث عن حرية التعبير ، ط/١، منشورات العالم العربي باريس بالتعاون مع مؤسسة رقيب الأحوال في بيروت ، ١٩٨٤، ل ٣٣ ، و د. **فاروق ابو زيد** : الصحافة العربية المهاجرة ، ط/١ ، منشورات مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ١٩٨٥ل ٧١ و ل ٢٢٥ .

[٥٦] - **سعيد السلمي : برنامج أكثر من رأي ، بمناسبة يوم الصحافة العالمي ، تقديمه جميل عازر : http :// www . aljazera . net 23/9/2001**

[٥٧] - **مەلا بەختیار : ئازادی عەقڵ و... کۆمەڵی مەدەنی ، چاپی یەکەم ، بلاّوکراوەکانی گۆڤاری مەدەنییەت ، چاپخانەی ناز ، ٢٠٠١ ، ل ١٣٧ ، و مەم بورهان قانع : ئازادیی ڕۆژنامەنووسیی لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان دا ، چاپی یەکەم ، بلاّوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، چاپخانەی ڕاز ، سلێمانی ، ٢٠٠١ ، ل ٤٢ .**

ئازادی بەرتەسك بێتەوە سێبەرەكەشی هێندە بەرتەسك دەبێتەوە . بۆیە دەبێ ڕۆژنامەگەری بەبەردەوامی لە خزمەتی دیموكراسیەتدا بمێنێتەوەو بەرگری لێبكات[٥٨] .

دیموكراسیەت باشترین سیستمە بۆ ڕێزگرتن لە مافەكانی مرۆڤ كە ئازادیی ڕۆژنامەگەری یەكێكە لەو مافانە ، هەروەها ئازادیی ڕۆژنامەگەریش بە گیانی دیموكراسییەت دەژمێردرێت و باشترین پاڵپشتە بۆی و هۆكارێكی سەرەكیشە بۆ بەردەوام بوونی پەیوەندیی نێوان گەل و حوكم بەدەستان ، نەك تەنیا لەكاتی هەڵبژاردنی گشتیدا ، بەڵكو هەموو كاتێك ، چونكە بەهۆیەوە گەل گوزارشت لە خواست و ویستیخۆی دەكات[٥٩] و لەسایەی دیموكراسییەتیشدا ڕۆژنامەنووسان دەتوانن بە ئازادی ڕۆڵیخۆیان وەك چاودێر ببینن بۆ لێكۆڵینەوەو خستنەڕووی كەموكوڕی و گەندەڵییەكانی حكومەت ، پێشكەشكردنی زانیاری پێویست بۆ هاوڵاتیان و بیرخستنەوەیان كە دەسەڵاتی لێپرسینەوەی حكومەتیان هەیە، كە ئەمەش خۆیلەخۆیدا خزمەتێكی زۆری دیموكراسیەت دەكات كە پێویستی پێیەتی، هەروەها لە چەسپاندنیشیدا بەشداری دەكات[٦٠] .

دووەم :   پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و ڕایگشتی

بەرلەوەی باس لە پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و ڕایگشتی بكەین، بەپێویستی دەزانین پێناسەی ڕایگشتی بكەین. هەرچەندە پێناسەكردنی ڕایگشتی پێناسەیەكی كۆكەرو ڕێنەدەر (جامع و مانع) ڕەنگە كارێكی ئاسان نەبێت ، هەربۆیە هزرمەندان لەبارەیەوە یەك نین.

لیۆنارد ولیام پێناسەی دەكات و دەڵێ ((**ڕایگشتی گوزارشت لە بۆچوونی جەماوەر بەرامبەر كێشەیەكی دیاریكراو دەكات كاتێك ئەندام بن لە هەمان كۆمەڵدا**))[٦١] . هەروەها ئارتەر كۆرنهۆز دەڵێ : **((ڕایگشتی دەربڕی هەست و بۆچوونی جەماوەرە لە كات و ساتێكی دیاریكراو لەسەر كێشەیەك كە جێگای بایەخدانیانە))**[٦٢] ئەمەو ئەلفرێد دی گرازیا بەم شێوەیە پێناسەیدەكات : ((**ڕایگشتی بریتییە لە بۆچوونی جەماوەر بەرانبەر كێشەیەكی كۆمەڵایەتی**))[٦٣] .

دوابەدوای پێناسەكردنی زاراوەی ڕایگشتی ، بۆمان دەردەكەوێ ، كە ئەبێ گەل پەنا بباتە بەر هۆكارەكانی پەیوەندی كردنی جەماوەری (وسائل الاتصال الجماهیریة) بۆ گوزارشتكردن لە بۆچوونی خۆی كە

---

[٥٨] - جەعفەر شیرازی : ڕۆژنامەگەریی ئازاد لەنێوان ڕەوایی و ناڕەواییدا ، وەرگێڕانی : ژاڵە كەمال ، گۆڤاری ڕۆژنامەڤانی – ژمارە (6-7) ساڵی دووەم پایز – زستان 2002 – 2001 ل ١٠٢ ، و Http : // annaban . org / nba 47 / sahafa . htm 23/9/2001

[٥٩] - كەمال سەعدی : دەسەڵاتی چوارەم ، چاپخانەی ڕۆشنبیری ، چاپی یەكەم ، هەولێر ، ١٩٩٨ ، ل ١٤ و ل ٧٢ .

[٦٠] - سیلفو وایزبورد : لماذا تحتاج الدیمقراطیة الی صحافة استقصائیة ، مجلة ((وسائل الاعلام والاخلاق)) الالكترونیة – تصدرها وزارة الخارجیة الامیركیة ، لە تۆڕی ئینتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە : http:// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga 0401 . htm 1/10/2001

– الدكتورة فیرجینیا وایتهاوس : فهم حراس مراقبة وسائل الاعلام ، مجلة ((وسائل الاعلام والاخلاق)) الالكترونیة – تصدرها وزارة الخارجیة الامیركیة ، لە تۆڕی ئینتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە : http:// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga 0401 . htm 1/10/2001

ڕۆژنامە باشترین هۆکاریانە و لەمیانی ڕۆژنامەی ئازاددا ڕایگشتی دروست دەبێت و گوزارشت لە خۆی دەکات و ڕەخنە لە حوکمڕانان (حکام) دەگرێت ، هەروەها ڕێگایان لێدەگرێ هەتا دەسەڵاتەکانیان بە خراپی بەکارنەهێنن و بۆ کاری چاکیش ئاراستەیان دەکات(٦٤).

لەبەر ئەم ڕۆڵەی کە ڕۆژنامەی ئازاد لە دروستکردن و کارتێکردنی ڕایگشتی دەیبینێ ، وای لە حوکمڕانە دیکتاتۆرەکان کردووە کە هەموو یان زۆربەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە و دەرکردنی بلاْوکراوە دەورییەکانیش بە ڕۆژنامەشەوە بە مەرجی مۆڵەت وەرگرتن و سانسۆری پێشینە (الرقابة المسبقة) ببەستنەوە (٦٥).

کەواتە چۆن ئازادی وەکو ئۆکسجین وایە بۆ ڕۆژنامەگەری و ناتوانێ بێ ئەو بژییێت، ئەوهاش بەبێ بوونی ڕۆژنامەی ئازاد و ئازادیی ڕۆژنامەگەریی ڕایگشتی بوونی نیە. بۆیە هەرکۆمەڵێك(٦٦) لەپێناوی ئازادییەکەیدا خەبات نەکات، تیایدا ڕایگشتی سەرهەڵنادات (٦٧).

---

٦١ - Leonard William , Public Opinion and Propaganda (New York : Holt , Rinehart and Winston , 1948 , P . 35 .

٦٢ - د. شێرزاد نەجار : لە دروستکردنی ڕایگشتیدا دەزگاکانی ڕاگەیاندن ڕۆڵی سەرەکی دەبینن ،ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە ٣٥١٠ ڕۆژی پێنج شەممە ٢٠٠١/١٠/١١ ل ٧ ، و د . شفیق قەزاز : ڕایگشتی هەمیشە لە دروست بوون و نوێ بوونەوەو گۆڕاندایە ، ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٤٩٩) شەممە ٢٠٠١/٩/٢٩ ل ٦ ، و د. عدنان ابو فخر : الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق ، ط/١ ، منشورات دار الكاتب العربي ، دمشق ، ١٩٨٥ ل ٤٤-٤٥ ، و د. بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فى صنع القرارات فى الوطن العربي – مركز دراسات الوحدة العربية ، لبنان ، بيروت ط/١سنة ١٩٩٣ ل ١٠٦ ، و د ز احمد سويلم العمري – مجال الرأي العام و الاعلام – الهيئة المصرية العامة للكتاب – ١٩٧٥ – ل ٧ ، و جان ستوتزل و الان جيرار – استطلاع الرأي العام – ترجمة عيسى عصفور – منشورات عويدات ، منشورات لبنان – بيروت – ١٩٧٥ ل ٧ ومابعدها ، و د.حسين عبد القادر – الرأي العام والعلاقات ، بدون سنة نشر – ل ١٣ بكە .

٦٣ - د. شێرزاد نەجار : لە دروستکردنی ڕایگشتیدا دەزگاکانی ڕاگەیاندن ڕۆڵی سەرەکی دەبینن ،ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە ٣٥١٠ ڕۆژی پێنج شەممە ٢٠٠١/١٠/١١ سەرچاوەی پێشوو ، ل٧ .

٦٤ - فهد ابو العثم : القضاء وحرية الصحافة ، http :// www.al – mashreq . org / new – issuer / derasat / sub 1 htm 24/9/2001 ، و دور الاعلام فى التنمية – ل ٧٤-٧٥ ، و د. صبحي المحمصاني : اركان حقوق الانسان ، ط/١ ، دارالعلم للملاين ، بيروت – لبنان ، ١٩٧٩ ، ل ١٤٥ .

٦٥ - د. عبدالله اسماعيل البستاني: حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٤٣ .

٦٦ - لەبارەی ڕایگشتی لە کوردستانی عێراقدا ، د. شێرزاد نەجار دەڵێ : « لە کوردستان کۆشش بۆ وەرگرتنی ڕایگشتی نەکراوە بۆیە ڕۆڵی ڕایگشتی لە پرۆسەی دارشتنی سیاسەتدا لاوازە » هەروەها مامۆستای ناوبراو هۆی دروست نەبوونی ڕایگشتی دەگەڕێنێتەوە بۆ چەند هۆکارێک ، لەوانە نەبوونی دەزگای ڕۆژنامەگەریی سەربەخۆو مانەوەی ئەو دەزگایانە بە دەزگایەکی حزبی و ڕێنوێنیان بەرێنوێنییەکی حزبی لەلایەن حزبەکانیانەوە » د. شێرزاد نەجار : لە دروستکردنی ڕایگشتیدا دەزگاکانی ڕاگەیاندن ڕۆڵی سەرەکی دەبینن ،ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە ٣٥١٠ ڕۆژی پێنج شەممە ٢٠٠١/١٠/١١ سەرچاوەی پێشوو ،ل٧ .

سێیەم : پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و سیاسەت

ڕۆژنامەگەری و سیاسەت دوو چەمکی لێك جیانەکراوەن و لە هەموو وڵاتێکدا ڕۆژنامە بە بەشێك لە ژیانی سیاسی ئەو وڵاتە دادەندرێو لێی جیاناکرێتەوە[٦٨]، هەروەکو چۆن مافە سیاسیەکان یەك پارچەن و بۆ هەموو کەسێك دانیان پیانراوە بەو سیفەتەی کە ئەندامە لە کۆمەڵگایەکی سیاسی بۆئەوەی لە ڕێگای ئەو مافانەوە لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتەکەی بەشداری بکات[٦٩].

مارتن لینسکی Martin Linsky لەمبارەیەوە دەڵێ: **((مومارەسەکردنی حوکمڕانێتی بە شێوەیەکی کاریگەر وا دەخوازێ لەو کەسانەی کە نەخشەی سیاسی دەکێشن، تێبگەن چۆن کەناڵەکانی ڕاگەیاندن کاردەکەن، بۆئەوەی بتوانن سوود لە دەسەڵاتەکەی وەربگرن بۆ کاراکردنی ئامانجە گشتییەکانی سیاسەت. جا ئەگەرهاتوو نەیانتوانی سوود لەو لایەنانەی ڕاگەیاندن وەربگرن کە پەیوەندیی هەیە بە سیاسەتەوە، یا بەخراپی بەکاریان هێنا، ئەگەرەکانی سەرنەکەوتنی سیاسەت زیاتر دەبێت))**[٧٠].

ئازادیی ڕۆژنامەگەری و ڕۆژنامەی ئازاد لە کەش و هەوای دیموکراسیدا نەشونما (گەشە) دەکات و سیستەمی سیاسی یان کەش و هەوایەکی بێگەرد بۆ ڕۆژنامەگەری دەرەخسێنێ بە چەشنێك کە بۆنی ئازادیی لێبێت یان پاڵی پێوەدەنێ بۆ کەش و هەوایەکی خنکێنەر (خانق) بە چەشنێك کە ژیانی ئەستەم بێت و یان بارێکی مام ناوەندی لە نێوان ئەو دوو بارەدا دەرەخسێنێ[٧١].

ئەمەو ڕۆژنامەگەری ناتوانێ پەیامە کۆمەڵایەتییەکەی بگەیەنێتەجێو گەشە بکات لە وڵاتە دیموکراتەکاندا نەبێت ، چونکە لە وێدا تاکەکان (الأفراد) و کۆمەڵەکەسان مومارەسەی ماف و ئازادییە سیاسیەکانیان دەکەن ، لە وانەش ئازادیی ڕۆژنامەگەری ، بەڵام لە وڵاتە دکتاتۆرەکاندا کە تیایاندا تاکەکان و کۆمەڵەکەسان ئەم مافانەیان لێ زەوت دەکرێ ، چاوەڕێی هیچ پێشکەوتن و سوودێك لە ڕۆژنامەگەری ناکرێ[٧٢] ،

---

[٦٧] - **عزيز السيد جاسم : مبادى الصحافة فى عالم المتغيرات ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٩ ، و سعدالدين خضر – الرأي العام وقوى التحريك – مطبعة الجمهورية – الموصل ، ط/١ ، ١٩٦٨ ل ٩٩-١٠١ .**

[٦٨] - **محمد حسنين هيكل : بين الصحافة والسياسة ، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر ، بيروت- لبنان ، ط/٥ ، ١٩٨٤ ل٢٣٥.**

[٦٩] - **((لێژنەی مافەکانی مرۆڤ)) ی سەربە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان مافیی ئازادیی دەربڕینی بە بەشێك لە مافە مەدەنی و سیاسیەکان داناوە و لە مادده /١٩ ی پەیمانی نێودەوڵەتی تایبەتی مافە مەدەنی و سیاسیەکانی ساڵی ١٩٦٦ دەقنووسی کردووە .**

[٧٠] - **دوريس ايه جرير Dorisa . Graber : سلطة وسائط الاعلام في السياسة، ط/١، منشورات دار البشير، عمان، الاردن، ١٩٩٩، ل٤٨٠.**

[٧١] - **د. حسين عبد القادر – الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٢٩١ .**

[٧٢] - **د. حسين عبد القادر – الرأي العام والعلاقات – سەرچاوەی پێشوو ل ٢٩١ .**

چونکە لە وڵاتانی دیموکراسیدا دەرفەت بە فرەحزبی ئەدرێو حزبەکانیش لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە گوزارشت لە بیروڕایخۆیان دەکەن [٧٣] بۆیە شتێکی ئاساییە کە دامەزرانی پارتەسیاسیەکان دامەزرانی ڕۆژنامەیان لێ دەکەوێتەوە ، ئەمەش خۆیلەخۆیدا وادەخوازێ کە ڕۆژنامەگەری و سیاسەت دوو جەمسەری بەرامبەریەك بن و لەم هاوکێشەیەشدا ڕۆژنامەگەریی ئازاد چاودێری دەسەڵاتی سیاسی دەکات و لەکاتی سنووربەزاندنی حوکمڕاناندا دەتوانێ هەوڵ بدا دەسەڵاتی سیاسی ڕابگرێ ئەگەر لە بەرژەوەندی گشتی لایداو کەوتە خزمەتی کەسێك یان گروپێکی تایبەت[٧٤]. بۆیە پێویستە ڕۆژنامەگەریو سیاسەت لەسەر پاراستنی بەرژەوەندی گشتی ڕێك بکەون . هەروەها دەبێ ئەوانەی دەسەڵاتدارن بە لەخۆبایی‌بوونەوە نەڕواننە ڕۆژنامەگەری و دەبێ ڕۆژنامەگەریش بە چاوێکی دوژمنکارانە نەڕوانێتە ئەوان[٧٥].

لەمەش زیاتر، زۆرجاران، ڕۆژنامەگەری ڕۆڵی دیپلۆماتکاری دەبینێت و ڕۆژنامەنووسان وەك دیپلۆماتکارێك هەڵسوکەوت دەکەن بۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندییێکی باڵای کۆمەڵ بەتایبەتی لەوکاتەدا کە سیاسەتمەدارەکان نەتوانن ئەو ڕۆڵە ببینن . بۆ نموونە لە کێشەی بارمتە ئەمەریکاییەکان لە ئێران، کاتێك وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا نەیتوانی پەیوەندی بە لێپرسراوە ئێرانیەکانەوە بکات بۆ بەسەرکردنەوەیان، هەندێك پەیامنێری کەناڵە تەلەفزیۆنیەکانی ئەمەریکا توانیان ئەم ڕۆڵە ببینن و چاوپێکەوتن لەگەڵ بەرپرسە ئێرانییەکان بکەن[٧٦].

چوارەم : پەیوەندی نێوان ئازادی ڕۆژنامەگەری و دەسەڵات

پەیوەندی نێوان ئازادیی ڕۆژنامەگەریو دەسەڵات لە سیستمێکەوە بۆ سیستمێکی تر دەگۆڕێ، لە سیستمی دیموکراسیدا پەیوەندییەکیکاریگەر لە نێوان سیاسەتی دەسەڵات و ئازادیی ڕۆژنامەگەریدا هەیە. ڕۆژنامەگەری ڕۆڵی زمانحاڵی گەل دەبینێت و نوێنەرایەتی دەسەڵاتی چوارەم دەکات و کاریگەرێتیشی لەسەر

---

[٧٣] - لە بڕگەی یەکەمی مادده دووی یاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق ژمارە ١٧ ی ساڵی ١٩٩٣ دا هاتووە : «هەرهاوڵاتیەك لە هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستانی عێراق و تیایدا نیشتەجێبێو مەرجەکانی تێدا هەبن مافی بەشداریکردنی دامەزراندنی حزبی هەیە » . هەروەها لە بڕگەی یەکەمی مادده سیانزەمی هەمان یاسادا هاتووە : « حزب ئەم مافانەی دەبێ : ١ – هۆکارەکانی ڕاگەیاندنی هەبێ کە بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی بەپێی یاسا ڕەچاوکراوەکان بەکاریان دێنێ » .

[٧٤] - د. حسین عبد القادر – الرأي العام والعلاقات – سەرچاوەی پێشوو ل ٣٩١ ، و حەمەکەریم عارف : ڕاگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا ، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای موکریانی ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ٢٠٠١ ، ل ١٥-١٧ .

[٧٥] - حەمەکەریم عارف : ڕاگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨، ل ٢٠ .

[٧٦] - جون . ار . بيتر – مقدمة فی الاتصال الجماهيري – ترجمة مركز الكتب الاردني ، سەرچاوەی پێشوو –ل٦٦٧-٦٦٨ .

ڕایگشتی دەبێت[٧٧] هەرئەمەش وایگردووە کە ڕژێمە دیکتاتۆرەکان لێی بتۆقن و بەهەڕەشەی دابنێن لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی[٧٨]، لەبەرئەو ڕۆڵەی کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری دەیبینێ لە ڕەخساندنی بوار بۆ تاکەکانی کۆمەڵ ، بۆ بەرهەڵستی (معارضة) حکومەت و ئاراستەی حکومەتیش دەکەن بۆ چاکسازی و چاودێریکردنیشی بۆ ڕێگاگرتن لە خراپ بەکارهێنانــی دەسەڵات و گەندەڵــی ، بۆیە لە چوارچێوەی ئازادییەکانــی ئۆپۆزسیۆن (حريات المعارضة) دانراوە[٧٩].

بەم چەشنە ڕۆژنامەگەری بە هۆکارێکی دەستوری دادەندرێت بۆ هەوڵی ڕاگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لەکاتی لادانیدا لە بەرژەوەندی گشتیدا ، ئەمەش مانای ئەوە نیە ڕۆژنامەگەری خولیایەك بێت بۆ دژایەتیکردنی دەسەلات ، بەڵکو پێویستە ڕۆڵی ڕەخنەگرتن و بەدەرخستنی گیروگرفتەکان ببینێ . ئەمەش خۆیلەخۆیدا وادەکات کە ڕۆژنامەگەری هۆکارێکی کاریگەر بێت بۆ گۆڕینی ڕەوتەکان (الاتجاهات) و دروستکردنی بڕیاری سیاسیو دارشتنی سیاسەتەکانی حکومەت لە ڕێگای دەرخستنی ڕاستیەکاندا.

لەبەر ئەم ڕۆڵەی کە ڕۆژنامەگەری لە کۆمەڵگای دیموکراسیدا دەیبینێ، زۆر جار بە دەسەڵاتی چوارەم ناوی دەبردرێ[٨٠]. کێشە ئابڕوبەرەکەی ((**ووتەرگێت**))[٨١] باشترین نموونەیە بۆ ئەو ڕۆڵەی کە ڕۆژنامە لەناو

---

[٧٧] - لەوانەیە ڕۆژنامەنووس یەکێك بێت لە کارمەندانی حکومەت یان کارمەندی ئەو نەبێت ، بەڵام چ بەشێك بێت لەو دەسەڵاتە یان لەدەرەوەی ئەو دەسەڵاتە بێت ، لە ململانێیەکی بەردەوام دایە لە پێناوی بەدیهێنانی پەیامەکەی بڕوانە کامل الشرقي : حول مفهوم حرية الصحافة ،بغداد ، ١٩٧٢ ل ٣ .

[٧٨] - د. جيهان المكاوي : حرية الفرد وحرية الصحافة ، الهيئة المصرية للكتاب ، ١٩٨١ ل ٦٢ ، و د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨-١٩ .

[٧٩] - جان شايفر : دور وسائل الاعلام فى بناء المجتمع ، گۆڤاری (وسائل الاعلام والاخلاق) ی ئەلیکترۆنی کە وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا دەریدەکات لە تۆڕی ئەنتەرنێت ، لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :
http ;// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga / htm . 1/10/2001
، و حيدر حسين الحميد : الصحافة بين الأعباء الذاتية و الضغوطات الخارجية ،
http:// www . anaaba . org / naba 46 / sahafa . htm 29/9/2001

[٨٠] - د . بسيونى ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فى صنع القرارات فى الوطن العربي ، مركز دراسات الوحدة العربية ، بيروت ، ط/١ ، ١٩٩٣ ل ١٤١-١٤٢ ، و سعدالدين خضر : الرأي العام وقوى التحريک ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١١٩-١٢٠ و حەمە کەریم عارف : ڕاگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا ، وتاری د . شیرزاد نەجار ، ل ١٩ ، و حامد محمد علي : حول الاعلام والاعلام الاسلامي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٧ .

[٨١] - ئەم کێشەیە دوو ڕۆژنامەنووسی ئەمەریکی لە ڕۆژنامەی ((واشنتۆن پۆست)) وروژاندیان و ئاشکرایانکرد و بووە هۆی دەست لەکارکێشانەوەی سەرۆکی پێشووی ئەمەریکی نیکسۆن و دەرچوونی لە کۆشکی سپی بەرلەوەی ماوەی سەرۆکایەتیەکەی تەواو بێت .

کۆمەڵدا وەك دەسەڵاتی چوارەم دەیبینێ[٨٢]. هەڵبەتە ئەم ڕۆڵەی نامێنێ ئەگەر بێت و بخرێتە ژێر چاودێری حکومەتەوە[٨٣] واتە ناتوانێ ئەم ڕۆڵە ببینێ.

شایەنی باسە، هەندێ ڕۆژنامەی میسری و مەغریبی و ئوردنی ڕۆژانە ئەم ڕۆڵە دەبینن و ڕەخنە لە حکومەت دەگرن، بەڵام باجی ئەم ئازادییە بەچەند شێوەیەك دەدەنەوە ، لەوانە تەنگ پێهەڵچنینی حکومەت بۆ ڕۆژنامە سەربەخۆکان و تەگەرە خستنە ناو کارەکانیانەوەو تەنانەت داخستنیشیان. هەروەها حکومەت ئەو شتە خراپانە دەشارێتەوە کە جێگای بایەخپێدانی ڕۆژنامەگەرییەوە ڕێگا نادات ڕۆژنامەنووسان بەدوایدا بچن و بەسەری بکەنەوە. ئەمەو وێڕای ئەوەی بەرپرسانی حکومی وەڵامی پرسیاری ڕۆژنامەنووسان بۆ زۆربەی کێشەکان نادەنەوە[٨٤].

بەپێچەوانەی ئەمە، لە زۆربەی وڵاتە دیموکراتەکاندا ڕۆژمامەگەری چاودێرە بەسەر حکومەتەوەو ڕەخنەی لێدەگرێت و لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکات و دەبێتە سەرچاوەی بێزارکردنی ، کەچی سەرەڕای ئەمەش حکومەت لە پێناوی ئازادیدا باجەکەی دەدات چونکە بە پلەی سەرەکی ڕۆژنامە بەرامبەر خوێنەرەکانی بەرپرسیارە[٨٥].

٢ – ٣ ڕۆژنامەگەریی عێراقی ... سەرهەڵدان و پێشکەوتن

لەو ڕۆژەوەی یەکەم ڕۆژنامە لە ساڵی ١٨١٦ لە بەغدا بەناوی ((**جورنال العراق**)) دەرچووە و تاکو ئەمڕۆ ڕۆژنامەگەریی عێراقی لە ژێر کاریگەرێتیی بارودۆخی ڕامیاری و کۆمەڵایەتیو ڕۆشنبیری و پیشەسازی و شۆڕشی تەکنۆلۆژیاوە بووە ،زۆر هەنگاوی بەرەو پێشەوە ناوەو گەلێك قۆناغی جیای بڕیوە. قۆناغی یەکەم؛ لە سەرهەڵدانی چاپخانەی بەردین (المطبعة الحجرية) دەست پێدەکات تاکو هاتنی چاپخانەی ئالی بۆ ویلایەتی بەغدا لە سەردەمی حوکمڕانێتی مەدحەت پاشا لە (١٨٦٩–١٨٧٢) تاکو ١٩٢١ ، و قۆناغی دووەمیش لە دروستبوونی دەوڵەتی عێراق لە ساڵی ١٩٢١ دەستپێدەکات تاکو شۆڕشی چواردەی تەمووزی ١٩٥٨ و قۆناغی سێهەمیش دوای ئەوە دەست پێدەکات و بەردەوام دەبێت تاکو ئێستا ، هەرچەندە لە دوای ساڵی (١٩٩٠) ەوە بەهۆی کۆتایی

---

[٨٢] - د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤٢ ، و کەمال سەعدی : دەسەڵاتی چوارەم ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣٠ .

[٨٣] - حرية الصحافة : ملحق مجلة الشباب العدد/ ١ ، ٥ دسيمبر / ١٩٧٢ النص الكامل لمناقشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٦ .

[٨٤] - سعيد السلمي : برنامج أكثر من رأي ، بمناسبة يوم الصحافة العالمي ، تقديمه جميل عازر ، تۆڕی ئینتەرنێت : http :// www . aljazera . net 23/9/2001 ، هەروەها (المشرق الاعلامى) ، تۆڕی ئینتەرنێت : http :// www . aljazera . net 2/12/2001 .

[٨٥] - روبرت . ايض . ايستابروك : ((الحقوق والواجبات)) ، ترجمة عبد الرزاق عبدالله ، مجلة گولان العربي : العدد / ٦٤ ايلول ٢٠٠١ ، ل ٢٩ .

هاتنی جەنگی ساردوو ڕوخانی دیواری بەرلین و هەرەسهێنانی بلۆکی سۆسیالیزم و سەرهەڵدانی سیستمێکی نوێی جیهانی لە سەربنەمای دیموکراسییەت و مافی مرۆڤ، بواری ڕۆژنامەگەریی لە جیهاندا بەگشتیی پێشکەوتنێکی پێوانەیی بەخۆیەوە بینی ، بەلاّم لەبەرئەوەی بەشی عێراق لەم پێشکەوتنەدا وەکو پێویست نەبووە بۆیە ناتوانین ئەم ماوەیە لە عێراقدا بە قۆناغێکی جیاواز دابنێین.

ئەمەو ، لەبەرئەوەی ئێمە توێژینەوەکەمان، توێژینەوەیەکی یاساییەو نامانەوێ بەوقوڵییە بچینە ناو ئەو بابەتە ، کەزیاتر بابەتێکی مێژووییە، بۆیە لەجیاتی باسکردنی ئەو قۆناغانە ، ئەوەندەی پێویستە بۆ ناساندنی ڕۆژنامەگەریی عێراقی و پێشکەوتنی، بەرلەوەی بچینەسەر ڕێکخستنی یاسایی ئازادیی ڕۆژنامەگەریی لە عێراقدا، بە پێویستمان زانی لە خوارەوە لە دوو خاڵدا ، بەکورتی باس لە سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی عێراقی و پێشکەوتنی بکەین.

٢ – ٣ – ١ سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی عێراقی

ڕۆژنامەگەریی عێراقی بە دەرچوونی ڕۆژنامەی ((**جورنال العراق**)) لە ساڵی ١٨١٦ کە لە لایەن داود پاشا الکرجی لەشاری بەغدا دەرچوو سەریهەڵدا [٨٦]. ئەم ڕۆژنامەیە لە چاپخانەیەکی بەردین بەزمانی عەرەبی و تورکی دەردەچوو[٨٧].

دوای دەرچوونی ((**جورنال العراق**)) بە پەنجاو سێساڵ ، ڕۆژنامەی ((**زوراء**)) لە ١٨٦٩/٦/١٥ لە لایەن مەدحەت پاشای والی بەغدا دەرچوو.

شایەنی باسە، ئەم والییە بەرلەوەی بێتە بەغدا ، لە فەرەنساوە چاپخانەیەکی ئالی لەگەڵ خۆی هێناو ناوی لێنا ((**مطبعة الولاية**)) و لە شاری بەغدای دانا و ستافێکی نووسینیشی لە ئاستانەوە بۆ هێنا [٨٨] و لە ڕێگای ئەم چاپخانەیەوە دەستیکرد بەچاپکردنی ڕۆژنامەی ((**زوراء**)) و تاکو داگیرکردنی بەغدا لەلایەن هێزەکانی بەریتانیا لە ساڵی ١٩١٧ بەردەوام بوو لە دەرچوون و دوابەدوای ئەوە ڕاوەستا[٨٩].

---

[٨٦] - لە نێوان ئەوشتانەی کە لێژنەی کەلەپورو شوێنەوار (الاثار والتراث) ی عێراقی لە گردەکانی عەقەر قوف دۆزینیەوە ، ڕۆژنامەیەکی لە خشت دروستکراوی سورکراوەیە ، کە ئاشوریەکان لە سەردەمی ئاشور پانیپاڵ پێش زایین دەریان کردووە بۆ پرۆپاگاندەو بلاوکردنەوەی هەواڵی سەرکەوتنەکانیان ، نموونەی ئەم ڕۆژنامەیە لە مۆزەخانەی بەغداد و لەندەن هەیە ، بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە http :// www. Iraq 2000 . com / press com 1/10/2001

[٨٧] - هادي طعمة العباسي : الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية – رسالة قدمت الى جامعة بغداد عام ١٩٨٠ لنيل شهادة الماجستير فی الصحافة والنشر ص٥٧ هامش رقم ١ ، و – فائق بطي : الصحافة العراقية ميلادها و تطورها ، ط/١ ، بغداد ، ١٩٦١ ، ص ١٣ ، و منير بكر التكريتی : الصحافة العراقية ، ط/١ ، مطبعة الارشاد – بغداد ، ١٩٦٩ ، ص ٥٣ ، و رفائيل بطي : صحافة العراق ، ط/١ ، ج/١ ، شركة مطبعة الأديب البغدادية المحدودة ، بغداد ، ١٩٨٥ ، ص ٣٠ .

[٨٨] - هادي طعمة العباسي : الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية – رسالة قدمت الى جامعة بغداد عام ١٩٨٠ لنيل شهادة الماجستير فی الصحافة والنشر ص٥٧ ، و نشأة الصحافة العراقية و تطورها ص٩ ، و فائق بطي : الصحافة العراقية ميلادها وتطورها ، سەرچاوەی پێشوو ، ص١٣-١٥ ، و – منير بكر التكريتي : الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ، ص٥٢ ، و سجاد الغازي : مراحل تطور الصحافة العراقية ، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة ، بغداد ، ١٩٦٨ ، ص٥ ، و – د . عبد الله البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٩٦ ، و – رفائيل بطي : صحافة العراق ، سەچاوەی پێشوو ، ل٣٠ .

[٨٩] - فائق بطي : الصحافة العراقية ميلادها و تطورها ، سەچاوەی پێشوو ، ل ١٣-١٥ .

دوابەدوای ڕۆژنامەی ((**زوراء**)) بە شانزەساڵ لە ١٨٨٥/٦/٢٥ ڕۆژنامەی ((**موصل**)) لە ویلایەتی موسڵ لە لایەن حکومەتی عوسمانی بە زمانی عەرەبی و تورکی دەرچوو[٩٠]. دوای ئەویش لە ویلایەتی بەسرە ، لە ساڵی ١٨٩٥ ڕۆژنامەی ((**بصرة**)) دەرچوو[٩١].

بەم شێوەیە، هەرسێ ڕۆژنامە بەردەوام بوون لە دەرچوون بە شێوەیەکی ڕێکوپێك تا کۆتایی‌هاتنی حوکمڕانێتیی عوسمانی لە هەر ویلایەتێك لەو ویلایەتانەی کە ڕۆژنامەکانی تیا دەردەچوو . بۆیە ڕۆژنامەی ((**بصرة**)) لە ٢٢/تشرینی‌دووەمی/ ١٩١٤ دوای داگیرکردنی ویلایەتی بەسرە لە دەرچوون وەستا، و ڕۆژنامەی((**زوراء**)) یش لە ١١/ ئازاری/ ١٩١٧ دوای داگیرکردنی ویلایەتی بەغدا لە دەرچوون وەستا، و ڕۆژنامەی ((**موصل**)) یش لە کۆتایی مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩١٨ دوای داگیرکردنی موسڵ لەلایەن هێزەکانی ئینگلیز لە دەرچوون وەستا[٩٢].

٢ – ٣ – ٢ پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی عێراقی

بەشێوەیەکی گشتی، دەتوانین بڵێین ، دوابەدوای دەرچوونی ڕۆژنامەی ((**زوراء**))، بە دەرچوونی دەستوری عوسمانی کە ناسراوە بە یاسای بنەڕەتی (القانون الأساسي) لە ساڵی ١٩٠٨ و دوابەدوای بەرکاربوونی ئەم دەستورە ، بوارێکی زیاتر بۆ مومارەسەکردنی ماف و ئازادییەگشتییەکان ڕەخساو ڕۆژنامەش هۆکارێك بوو بۆ گوزارشتکردن لەو ئازادییە ، بۆیە دەبینین ژمارەیەکی زۆری ڕۆژنامە دوابەدوای ئەوساڵە دەرچوون، کەژمارەیان لە ماوەی چوارساڵی نێوان (١٩٠٨ — ١٩١١) خۆی لە پەنجاوپێنج ڕۆژنامە دەدا[٩٣].

دوای داگیرکردنی ویلایەتی بەسرە لەلایەن هێزەکانی بەریتانیاوە لە ١/کانونی یەکەمی ١٩١٤، ئینگلیزەکان بلاَوکراوەیەکیان دەرکرد بەناوی ((**بصرة تايمس**)) بە زمانی عەرەبیو تورکی بۆ بلاَوکردنەوەی هەواڵەکانی جەنگ و سەرکەوتنەکانی هاوپەیمانان . ئەم بلاَوکراوەیە تا کۆتایی ئابی ساڵی ١٩١٧ بەوچەشنە

---

[٩٠] - **سمير صبحي : كشكول الصحافة ، ط/١ ، منشورات الهيئة العامة للكتاب — القاهرة ، ١٩٩٩٢ ، ل١٩٥-١٩٦ ، و فائق بطي : الصحافة العراقية ميلادها وتطورها ، سەچاوەی پێشوو ، ل ١٣-١٥ .**

[٩١] - سمير صبحي : كشكول الصحافة ، ل ١٩٥-١٩٦ ، و عدنان عبد المنعم ابو السعد : تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية ، ط/١ ، منشورات دائرة الشؤون الثقافية والنشر ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨٣ ، ل ٩ .

[٩٢] - **عدنان عبد المنعم ابو السعد : تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ، ل١٠.**

[٩٣] - **هادي طعمة العباسي : الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ، ل٦٠ ، وعدنان عبد المنعم ابو السعد : تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ،ل ١٥.**

مایەوە . دواتر بووە ڕۆژنامەیەکی سەربەخۆ بەناوی ((**الاوقات البصريه**)) بەزمانی عەرەبیو تورکیو فارسیو ئینگلیزی دەردەچوو [94].

دوای داگیرکردنی ویلایەتی بەغدا ، ئینگلیزەکان ، ڕۆژنامەیەکیان بەناوی ((**العرب**)) لە ٤/ تەمووزی ١٩١٧ دەرکردو تا ٣١/ مایسی ١٩٢٠ بەردەوام بوو . دواتر دوو ڕۆژنامەیتر دەرچوون ، یەکیان بەناوی **((العراق))** کە لە ١/ حوزەیرانی ١٩٢٠ دەرچوو و ئەوەی تریشیان بەناوی ((**الشرق**)) لە ٣٠/ ئابی ١٩٢٠ دەرچوو [95].

لەماوەی شۆڕشی (١٩٢٠) یشدا ڕۆژنامەی ((**الاستقلال**)) ی بەغدادی و ڕۆژنامەی ((**الاستقلال**)) ی نەجەفی و ڕۆژنامەی ((**الفرات**)) دەرچوون . یەکەمیان لە ٢٨/ ئەیلولی ١٩٢٠ دەرچوو ، و دووەمیان لە ٣/ تشرینی یەکەمی ١٩٢٠ و سێیەمیشیان لە ١٥/ ئەیلولی ١٩٢٠ دەرچوو [96].

گشت ئەو ڕۆژنامانەی لە ماوەی داگیرکردنی عێراق لە لایەن هێزەکانی ئینگلیز دەردەچوون ، هی حکومەت و لە ژێردەسەڵاتی ئەودا بوون و بە مەرامی کارکردن لە ڕاکێشتی دەستی بەسەردا گرتبوون [97] و لە ماوەی ئینتیدابی بەریتانیش کۆمەڵێك ڕۆژنامە دەرچوون ، لەوانە ڕۆژنامەی((**الفلاح**)) و ((**لسان العرب**)) و ((**دجلة**)) و ((**الرافدان**)) و ((**العاصمة**)) و ((**بغداد تايمس**)) [98].

لە دوای دەرچوونی (القانون الاساسي) یش کۆمەڵێك ڕۆژنامەیتر دەرچوون ، لەوانە ، ڕۆژنامەی ((**العهد**)) لە ٢٠/ کانوونی دووەمی ١٩٢٥ و ((**فتى العراق**)) و ((**نداء الشعب**)) لە ٢٠/ کانوونی دووەمی ١٩٢٦ و ((**اللواء**)) لە ٢٠/ ئابی ١٩٢٨ و ((**التقدم**)) لە ١٦/ تشرینی یەکەمی ١٩٢٨ و ((**الوحده**)) لە ١٢/ کانوونی دووەمی ١٩٣٥ [99] .

بەڵام لە ماوەی نێوان (١٩٥٠ – ١٩٥٤) بۆ یەکەمجار ڕۆژنامەگەریی عێراقی چاپکردنی ئالی لە ڕێگای پیتچنینی ئالی بەخۆیەوە بینی و بەکارهێنانی ئامێرەکانی لاینۆتایپ و ئەنتەرتایپ بەمەش کۆتایی بەسەردەمی پیتچنینی دەستی هات.

لە ماوەی نێوان (١٩٥٤ – ١٩٥٨) ڕۆژنامەگەریی عێراقی پێینایە قۆناغی بایەخدان بە هەواڵ و وێنەو مانشێت و ڕەنگەکان و بەشداری کرد لە وەکالەتە نێودەوڵەتییەکانی دەنگ و باس بۆ وەرگرتنی هەواڵ.

---

[94] - **فائق بطي : الصحافة العراقية ميلادها ... وتطورها ، ١٩٦١ ، ل ١٩-٢٠ .**

[95] - **رفائيل بطي : صحافة العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٢-٦٣ .**

[96] - **رفائيل بطي : صحافة العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٥-٧٠ .**

[97] - **گرنگترین ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە ، ڕۆژنامەی ا بصرة تايمس – ١٩١٤/١١/٢٤ و الأوقات البصرية – ١٩١٨/٦/١٢ و جريدة العرب – ١٩١٧/٩/١ بوو ، بۆ زیاتر زانیاری بڕوانە هادي طعمة العباسي : الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ، ل٧٣-٧٤ .**

[98] - **رفائيل بطي : صحافة العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل٧٣ بەدواوە .**

[99] - **رفائيل بطي : صحافة العراق ، سەرچاوەی پێشوو ل ٩٠ بەدواوە .**

لە ساڵی ١٩٥٩ بە دواوە بە دامەزرانی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی، ڕۆژنامەگەریی عێراقی پێینایە قۆناغێکیترەوە و تەکانێکیتری دا بۆ پێشەوەو دواتریش بە دەرچوونی سندووقی خانەنشینکردنی ڕۆژنامەنووسان لە ساڵی ١٩٦٥ و زامنبوونی دوارۆژی خۆیان و خێزانیان لە دوای مردنیان، زیاتر ڕۆژنامەگەریی پێشکەوت[١٠٠]. ئەمەو لەم ساڵانەی دواییدا و دوابەدوای سەرهەڵدانی تەکنۆلۆژیای نوێو هەڵدانی مانگیدەسکرد بۆ ئاسمان و پەیدابوونی نەوەی نوێیکۆمپیوتەرو سەتەلایت و دواتریش پەرەسەندنی زیاتری شۆڕشی زانیارییەکان و بەستانەوەی جیهان بە تۆڕی ئینتەرنێتەوە ، ئەمانە گشتیان کاردانەوەیان لەسەر بزاڤی ڕۆژنامەگەریی عێراقیدا هەبووە و ئێستاکە ژمارەی ڕۆژنامەکان لە زیادبوون دایە و لە ڕوی تەکنیکیشەوە پێشکەوتنی بەخۆیەوە بینیوە و لە ڕۆژنامەیەکی ناوخۆیی یان سنووردار بۆتە ڕۆژنامەیەکی بەرفراوان و چۆتە سەر تۆڕی ئینتەرنێتەوە.

هەرچەندە ، ئەگەر ڕۆژنامەگەریی عێراقی لەگەڵ ڕۆژنامەگەریی لە وڵاتانیتردا و تەنانەت لەگەڵ ڕۆژنامەگەریی کوردستانیشدا بەراورد بکەین ، دەبینین پێشکەوتنێکی ئەوتۆی بەخۆیەوە نەبینیوە کە شایەنی باسکردن بێت. ڕەنگە هۆی ئەمەش بگەڕێتەوە بۆ سیاسەتی دکتاتۆریو ترسان لە ئازادیی بیروڕاو ڕەخنە ، کە ڕۆژنامەگەری ئازاد بەرجەستەیان دەکات و ئەمە بۆتە هۆیگۆشەگیریی ڕژێمیی عێراقیو دابڕانی لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیو سیستمیی نوێی جیهانی کە لەسەر بنەمای مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت بنیات نراوە.

٢ – ٤ ڕۆژنامەگەریی کوردی ....سەرهەڵدان و پێشکەوتن

ڕۆژنامەگەریی کوردی لەو ڕۆژەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی چاپکراو[١٠١] لە ١٨٩٨/٤/٢٢ لە قاهیرە بەناوی ((**کــردســتان**)) لە دایك بووەو تاکو ئەمڕۆ لەژێر کاریگەرێتیی بارودۆخی ڕامیاریو جموجۆڵی بڵاوبوونەوەو بوژانەوەی هەستی نەتەوایەتیو بڵاوبوونەوەی زانیاری و خوێندەواریو وشیاریدا بەزۆر قۆناغی جیاجیادا تێپەڕیوە ، بۆیە ئەم بابەتە خۆیلەخۆیدا زۆر هەڵدەگرێ لەسەری بنووسرێو ڕەنگە ئاسان نەبێ لێرەدا لە خاڵێکی وابچوکدا تیشك بخەینەسەر گشت لایەنەکانی ، لەکاتێکدا ئێمە مەبەستمان تەنها ناساندنی ڕۆژنامەگەریی کوردیو پێشکەوتنیەتی . بۆیە لەخوارەوە ، لە دوو خاڵدا باسی سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی کوردیو پێشکەوتنی دەکەین.

٢-٤-١ سەرهەڵدانی ڕۆژنامەگەریی کوردی

---

[١٠٠] - سجاد الغازي : مراحل تطور الصحافة العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٧-١٢ .

[١٠١] -(نەوشێروان مستەفا) لەبارەی سەرهەڵدانی ڕۆژنامەو ڕاگەیاندنی بیستراو بۆ یەکەمجار بە زمانی کوردی دەڵێ : ((تا ساڵی ١٩٣٩ ڕاگەیاندن بە زمانی کوردی هەر خوێندراو (بە نووسینو خوێندنەوە) بوو، ئیتر لەوە بەدواوە لەپاڵ ڕاگەیاندنی خوێندراودا بیستراو (گۆتنو بیستن)یش پەیدابوو))، بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەیەوە، بڕوانە (نەوشێروان مستەفا) : ڕاگەیاندنی بیستراو بەکوردی، گۆڤاری (ڕۆژنامەنووسان، وەرزە گۆڤارێکی تۆژینەوەیە یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان دەریدەکات، ژمارە (٢) ساڵی یەکەم، هاوینی ٢٠٠٢، ل٣ بەدواوە.

له ٣٠ ذي القعدة ى ١٣١٥ ى بەرامبەر بە ١٨٩٨/٤/٢٢[١٠٢] یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی ((**کـردستـان**))[١٠٣] بە زمانی کوردی لەگەڵ پاشکۆیەکی یەك لاپەڕەیی بەزمانی فەرەنسی لەلایەن مقداد مەدحەت بەدرخان لە قاهیرە دەرچوو [١٠٤].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، لە دایك بوونی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە غەریبی ، خۆیلەخۆیدا تایبەتمەندییەك بەم ڕۆژنامەگەرییە دەبەخشێ کە تاکەو بێ وێنەیە و لە هیچ ولاتێکیتردا نەبیستراوە مەگەر لەم سەردەمە نەبێت بە نیسبەت ڕۆژنامەو TV عەرەبی.

ڕۆژنامەی ((**کـردستـان**)) ڕۆژنامەیەکی ڕامیاری بوو ، گەلێك بابەتی نەتەوایەتی تایبەت بە کێشەی کوردی لە ئامێز گرتبوو ، ئەمەش بەلگەی ئەوەیە کە خاوەن پێناسەیەکی نەتەوایەتی بووە [١٠٥].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان لە قاهیرە بە خاڵی وەرچەرخان دادەنرێ لە مێژووی خەباتی گەلی کورد، چونکە یەکەم جارە لە مێژووی بزاڤی نەتەوایەتی کورد بەم ڕێگا شارستانییە، لەپێناوی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان خەبات بکات[١٠٦].

لەم بارەیەوە ، ڕۆژنامەنووسی ئەمریکی ماکی زانگر[١٠٧] دەڵێ: **((هەر لە دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە قاهیرە لە ساڵی ١٨٩٨ ، ڕۆژنامەگەریی کوردی ڕۆڵێکی سەرەکی هەبووە لە خەباتی گەلی کورد**

---

١٠٢ - **ساڵی دەرچوونەکەی (١٣١٥) ی هجریـە ... ڕۆژهەلاتناسی سۆڤیەتی و پسپۆر لە مێژووی کوردیـدا (دکتۆر فیلیچیفسکـی) و (مینۆرسکـی) ڕۆژهەلاتناسی مێژووی دەرچوونیان بە ١٨٩٨ سنووردار کردووە بڕوانە محمود زامدار : (کوردستانی دایك) لە بلاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان ، چاپخانەی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٨ ، ل ٢١٧ .**

١٠٣ - **ئەم ڕۆژنامەیە (٣١) ژمارەی چوار لاپەڕەیی بە زاراوەی کرمانجی ژوورو لە ماوەی پێنج ساڵ (١٨٩٨ – ١٩٠٢) لە چەند جێگایەکی جیاجیای جیهان لێ دەرچووە .**
پێنج ژمارەی یەکەمی لە قاهیرە لێدەرچووە و ژمارە شەش تا ژمارە نۆزدەشی لە جنێف دەرچووە و دوایی جارێکیتر گەڕاوەتەوە قاهیرەو ژمارە بیست و یەك تا بیست و سێی لێدەرچووە و بەلام ژمارە بیست و چواری لەلەندەن دەرچووە و ژمارە بیست وپێنج تا ژمارە بیست و نۆی لە ئینگلتەرا دەرچووەو دواتر ژمارە سی و سیویەکی جارێکیتر لە جنێف دەرچووە .

١٠٤ - **محمود زامدار : کوردستانی دایك ، لە بلاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر ١٩٩٨ ل ٥ .**

١٠٥ – **ممتاز حیدری : دور الصحافة الکوردیة فی التنشئة القومیة وتوعیتها ، والحرکة التحرریة الکوردیة مجلة (مەتین) العدد / ٦٥ حزیران ١٩٩٧ ل ١٠٢ .**

١٠٦ - **احمد شیخ محمود : (کوردستان) اولی الجرائد الکوردیة ، مجلة گولان العربي العدد / ٢٤ – ایار ١٩٩٨ ل ١١٦ .**

له پێناوی ئازادیدا ، و دامەزرێنەرەکەی بەر لە سەدەیەك ڕۆژنامەگەریی خستۆتەکار بۆ داواکردنی سەربەخۆیی)).

سەبارەت بە و بارودۆخەی کە ڕۆژنامەی کوردستانی تیا لە دایك بوو ، دەتوانین بڵێین ، لە قۆناغێکی مێژوویی پڕ لە ڕاپەڕین و وردە شەڕ کە زۆربەی ناوچەکانی جیهانی گرتبۆوە چاوی هەڵێنا ، نەتەوەی کوردیش لە پێناوی وەرگرتنی مافە ڕەواکانی و ڕزگاربوونی لە چەوسانەوەو ستەمی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی خەباتی چەکداری دەکرد . لەوکاتەدا مقداد بەدرخان بۆ ناساندنی کێشەی ڕەوای کورد و بووژانەوەی هەستی نەتەوایەتی لە دڵ و دەروونی ڕۆڵەی کورد لە وڵاتی غەریبیدا ، دوور لە دەسەڵاتی سوڵتان عەبدولحەمید ، ڕۆژنامەی کوردستانی دەرکرد [١٠٨].

__بەڵام لە عێراقـدا__ ، سەرەتای بزاڤی ڕۆژنامەگەریی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩١٣[١٠٩]. لە ٢٦ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩١٣ یەکەمین ژمارەی گۆڤاری کوردی بەناوی ((**بانگ کرد – بانگی کورد**)) لە لایەن خوالێخۆشبوو جەمال بابان لە شاری بەغدا دەرچوو . ئەم گۆڤارە پێنج ژمارەی لێدەرچوو و بەهۆی بەرپابوونی جەنگیجیهانیی یەکەمەوە لە بڵاوکردنەوە وەستا[١١٠].

هەروەها یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی بەناوی ((**تێگەیشتنی ڕاستی**)) لە ١٩١٨/٢/١ لە بەغدا دەرچووە و گۆڤاری ((**دیاریی کوردستان**)) یش لە ١٩٢٥/٣/١١ دەرچووە و ڕۆژنامەی ((**بانگ کردستان – بانگی کوردستان**)) لە ساڵی ١٩٢٦ هەر لە بەغدا دەرچوە و هەر لەو ساڵەدا خوالێخۆشبوو حوسێن حوزنی موکریانی گۆڤاری ((**زاری کرمانجی**)) لە شاری ڕواندز دەرکرد [١١١]، و پاشانیش لە ساڵی ١٩٣٩ تاکو ١٩٤٩ گۆڤاری ((**گەلاویـــژ**)) لەلایەن

---

[١٠٧] - **ماکی زانگر مامۆستای ڕۆژنامەگەرییە لە زانکۆی ئەمریکی لە قاهیرە ، هەروەها یاریدەدەری پێشووی سەرنووسەری ڕۆژنامەی ((Middle East Report)) ە و ڕێکخەری پێشووی بڵاوکردنەوەیە لە مەڵبەندی تۆژینەوەی عەرەبیی هاوچەرخ لە زانکۆی تاون لە واشنتۆن، بڕوانە: ڕۆژنامەی ((خەبات)) ژمارە ١٠٥٣ هەینی ٢٠٠١/١١/٢٣ ل ٣ .**

[١٠٨] - **جبار جباري : تأريخ الصحافة الكردية في العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٩-٢١ .**

[١٠٩] - **جێی ئاماژەیە ، فاروق عەلی عومەر ، دەرچوونی یەکەم ژمارەی گۆڤاری ((بانگ کرد)) ی گەڕاندۆتەوە بۆ ساڵی ١٩١٤ بۆ زیاتر زانیاری سەیری فاروق عەلی عومەر : ڕۆژنامەگەریی کوردی لە عێراقدا ، چاپی یەکەم ، بڵاوکراوەکانی دەزگای موکریانی ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ٢٠٠١ ، ل ٦٩ بکە .**

[١١٠] - **جبار جباري : تأريخ الصحافة الكردية في العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣١ .**

[١١١] - **مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی لە ساڵی ١٩١٥ چاپخانەیەکی نوێی لە ئەڵمانیـا کڕی و لە شاری (حەلەب) لە سوریا دایناو بۆ یەکەمجار پیتە کوردییەکانی (پ ، چ ، ژ ، گ ، ڤ) ی داڕشت هەروەها خۆی کلێشەی وێنەکانی لە تەختە دروستدەکردوئەمەو ژمارەیەکی زۆر دانراوی خۆیو کەسانیتری پێ چاپکرد ، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٢٥ چاپخانەکەی گوێزاوە بۆ شاری ڕواندوز لە کوردستانی عێراق و هەرلەوێ لە ساڵی ١٩٢٦ تا ١٩٣٢ گۆڤاری ((زاری کرمانجی)) بۆ ماوەی شەش ساڵ (٢٤) ژمارەی لێدەرکرد .**

ماموٚستای خوالیٚخوٚشبوو ابراهیم ئەحمەد دەرچوو، گوٚڤاریٚکی دیارە لە میٚژووی ڕوٚژنامەگەری کوردیداو بە تەمەنترین گوٚڤاری ئەو سەردەمەیە [112]، هـەروەها ڕوٚژنامـەی ((**ژین**)) و ((**هەتاو**)) و ((**شەفەق**)) دەرچوون.

بوٚ زانیاری زیاتر بڕوانە جبار جباري : **تأريخ الصحافة الكردية فی العراق** ، سەرچاوەی پیٚشوو ، ل ١٠١ ، و محەمەد خدر مەولود : بزاڤی ڕوٚژنامەگەریی حکومەتەکانی کوردستان ، چاپی یەکەم ، بلاٚوکراوەکانی وەزارەتی ڕوٚشنبیری ، چاپخانەی وەزارەتی ڕوٚشنبیری ، هەولیٚر ، ١٩٩٩ ، ل ٥٠ .

[112] - فاروق عەلی عومەر : ڕوٚژنامەگەریی کوردی لە عیٚراقدا ، ل ٦٩ ، و جبار جباري : **تأريخ الصحافة الكردية فی العراق** ص ٢٥ ومابعدها ، و ل١٠١ هەمان سەرچاوە .

٢-٤-٢ پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی کوردی

ڕۆژنامەگەریی کوردی لە کوردستانی عێراقدا ، دوابەدوای ڕێکەوتننامە مێژووییەکەی یانزەی ئازاری ١٩٧٠ گەلێك هەنگاوی بۆ پێشەوە ناوەو لە زۆر بواریشدا پێشکەوتنی بەخۆیەوە بینیوە.

هەرچەندە ژمارەی ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارانەی لەم قۆناغانەدا دەردەچوون بە پەنجەی دەست دەژمێردران بەلاَم لەڕووی چۆنایەتیو بەردەوامییەوە دەتوانین بلێین زۆر جیاوازیان لەگەلَ ڕۆژنامەکانی پێشوو هەبوو.

هەروەها ڕاپەڕینی گەلی کورد لە بەهاری ساڵی ١٩٩١ خاڵی وەرچەرخانی مێژوویییە بۆ پێشکەوتن و پەرەسەندنی ڕۆژنامەگەریی کوردی . دوابەدوای هەڵبژاردنی پەرلەمان و دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان و دەرکردنی ((**یاسای چاپەمەنی ژمارە ١٠ ی ساڵی ١٩٩٣**)) و ((**یاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق ژمارە ١٧ ی ساڵی ١٩٩٣**)) و ((**یاسای کۆمەڵەو ڕێکخراوەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق**)) و ((**یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە ٤ ی ساڵی ١٩٩٨**)) و ((**یاسای سندوقی خانەنشینی ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە ١٣ ی ساڵی ٢٠٠١**)) کۆمەڵێك پارتی سیاسیو کۆمەڵەو ڕێکخراوی کۆمەلاَیەتیو پیشەیی و مرۆڤایەتی لە هەرێمی کوردستاندا دامەزران و هەریەکێك لەوانە بەلانی کەمەوە ڕۆژنامەیەکی زمانحاڵ و گۆڤارێك و بلاَوکراوەیەکی دەوری دەردەکات ، ئەمەو وێڕای دەرکردنی هەندێك ڕۆژنامەو گۆڤاری نیمچە سەربەخۆ بەهەوڵ و تەقەلاَو دارایی کەسان و پشتگیریی حکومەتی هەرێمی کوردستان. زیاتر لەمە ، ئەمڕۆ لەسایەی ئەم ئازادیو دیموکراسییەتەی لە کوردستان لە ئارادایە ، ژمارەیەکی زۆری ڕۆژنامەو گۆڤاری دەوری بە چاپێکی هونەری قەشەنگ و بابەتی هەمەڕەنگ لە سەرتاپای کوردستان چاپ و بلاَودەکرێتەوە ، تەنانەت هەندێکیشیان دەخرێنەسەر تۆڕی ئینتەرنێت و سروشتێکی جیهانی وەردەگرن .

ئەمەو زیاتر لە کەناڵێکی تەلەفزیۆنیی ئاسمانی و دەیان کەناڵی ناوخۆییو ئیستگە ڕۆژانە بەرنامەکانیان بۆ ناوەوەو دەرەوەی هەرێمی کوردستانی عێراق پەخش دەکەن و ڕۆژنامەی بیستراوو بینراو بەشێکی زۆری پانتایی ئەو بەرنامانە داگیر دەکەن لەوانە کەناڵی تەلەفزیۆنی ئاسمانی ((**کوردسات**))و ((**کوردستانTV**)) کەناڵی تەلەفزیۆنی ناوخۆ ((**puk**))و ((**KTV**))و ((**ئازادی**))و ((**یەکگرتوو**))و چەندینیتر.

ڕۆژنامەنووسی ئەمریکی ماکی زانگر دەڵێ : ((**ئێستا هەرێمی کوردستان چاوەڕێی بارودۆخێکی گونجاو دەکات بۆ دامەزراندنی ڕۆژنامەی سەربەخۆو ئازاد**))[١١٣] .

ئەم خشتەیەی خوارەوە[١١٤] کەڕێژەی دەرکردنی ڕۆژنامەو گۆڤاری کوردی لە شارەکانی کوردستانی عێراق لە نێوان (١٩٩١ — ١٩٩٧) دەردەخات ، ئەگەر بەراوردی بکەین لەگەڵ ڕێژەی دەرچوونی بەر لە ڕاپەڕین،

---

[١١٣] - ڕۆژنامەی (خەبات) ژمارە (١٠٥٣) هەینی ٢٠٠١/١١/٢٣ ل ٣ ، و ماگی زانگر : لە کلاشینکۆفەوە بۆ کیبۆرد : ڕۆژنامەگەری کوردی لەعێراق ، لە چیاوە دادەبەزێ ، بەلاَم بەرەو کوێدەچێت ؟ گۆڤاری (ڕۆژنامەڤانی) ژمارە (٦-٧) ساڵی دووەم (پایز — زستان) ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ل ٢٠ .

[١١٤] - غازی حەسەن : پێشکەوتن و وابەستەیی ڕۆژنامەگەریە کوردی کە دەستەلاَتێکی بێدەستەلاَتە ، گۆڤاری (ڕامان) ژمارە (٥) ی مایسی ٢٠٠١ ل ٨٥ .

بۆمان دەردەکەوێ کە ڕۆژنامەگەریی کوردی لەم ساڵانەی دواییدا لە پێشکەوتنێکی خێرادا بووە چ لە ڕووی چەندایەتیو چ لە ڕووی چۆنایەتیشەوە :

ساڵ	ژمارەی ئۆرگان و گۆڤارو ڕۆژنامەکان	هەولێر	سلێمانی	دهۆك	کەرکوك
١٩٩١	٧١	٣٤	٢٣	١١	٣
١٩٩٢	٧٧	٣٨	٢٥	١٣	١
١٩٩٥	٦١	٣٤	٣١	٤	٢
١٩٩٦	٧٨	٤٢	٢٦	٧	٣
١٩٩٧	٨٩	٥٨	٢٨	٢	١

٢-٥ تیۆرەکانی ڕۆژنامەگەری

کاری ڕۆژنامەگەری هەر کۆمەڵگایەك بەپێی جۆری پێکهاتەی سیاسیی ئەو کۆمەڵگایە لەیەکتر جیادەکرێتەوە، چونکە ئازادیی ڕۆژنامەگەری بەشێکە لە ئازادییە گشتییەکانی تری کۆمەڵ و هۆکارە سیاسیو ئابووریو ڕۆشنبیریو کۆمەڵایەتیەکان کاریتێدەکەن[١١٥]. بۆیە ڕۆژنامەگەری لە هەر وڵاتێکدا بەو ڕەوتەدا تێدەپەڕێ کە حوکمڕانانی ئەو وڵاتە بۆ وڵاتەکەی خۆیان هەڵیدەبژێرن . ئەمەش وادەکات ڕۆژنامەگەری لەهەر کات و شوێنێکدا مۆرکێکی تایبەتی خۆی هەبێت و ڕەنگدانەوەی بیرو بۆچوونی حوکمڕانانی ئەو سەردەمە بێت . بەواتایەکیتر ڕۆژنامەگەریی هەرنەتەوەیەك لە نەتەوەکان ڕەنگدانەوەی ئەو شێوە حوکمڕانێتیەن کە ئەو نەتەوەیە ملکەچینــە[١١٦].

حوکمڕان لە هەموو شوێنێك و سەردەمێك یەکێکە لەم دووانە :

یان حوکمڕانێکە تەنها باوەڕی بە دەسەڵات هەیەو لەخۆی بەولاوە لێناگەڕێ هیچ هێزێکیتر بەشداری لەگەڵ بکات و لەم حاڵەتەشدا هیچ کەسێك بوونی ((**هێزیگەل**)) ناهێنێتە پێش چاوی خۆی . حوکمڕان لەم حاڵەتەدا دیکتاتۆرەو پشت بە هێزی ماددی دەبەستێ بۆمانەوەی لەسەر حوکم.

یانیش حوکمڕانێکە باوەڕی بە ڕادەیەکی دیاریکراو لە دیموکراسییەت هەیە ، و ڕێگائەدات هێزێکیتر بەشداری لەگەڵدا بکات ، بۆیە دەست لەهەندێ دەسەڵاتی خۆی هەڵدەگرێ بۆیان . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو حوکمڕانە باوەڕی بە هێزی گەل هەیە[١١٧].

---

[١١٥] - د . جيهان المكاوي : حرية الفرد و حرية الصحافة ، ط/١ ، منشورات الهيئة المصرية للكتاب ، ١٩٨١ ، ل ٩ ،و جون . ار ار .بيتر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٨٦-٥٨٧ .

[١١٦] - د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، دار الفكر العربي ، بلاسنة الطبع ، ل ٨٥-٨٧ .

[١١٧] - ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە کاروباری ڕۆژنامەگەریی لە جیهاندا یان ئازادە وەیان ملکەچی دەسەڵات و زۆرداریە بە پێی جۆری ڕژێمی سیاسی ئەو وڵاتەی کە مومارەسەی دەکات ، ئایا ڕژێمێکی دیموکراسیە یان دیکتاتۆری ، بڕوانە د. حسين عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٠ .

لێرەدا سیستەمی حوکمڕانێتی لە کۆن و ئێستادا لێك جیاواز بوونە بە جیاوازی ئەو بارودۆخەی کە نەتەوە تیایدا ژیاوە . مەبەستمان بارودۆخی سیاسیو ئابووریو ڕۆشنبیریو کۆمەڵایەتییە هەروەکو پێشتر باسمان کرد.

هەربۆیە ، دەبینین لە دێرزەمانەوە ، ئازادیی ڕۆژنامەگەری ملکەچی دوو تیۆریی بووە ، تیۆریی سەربەستیو تیۆریی دەسەڵات.

دوو تیۆریی نوێش لەم دوو تیۆرییە لەدایك بوون کە ((**تیۆریی بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی**)) و ((**تیۆریی سۆڤیەتی**)) یە.

هەروەها ئیسلام وەك ئایینێکی مام ناوەندی لە نێوان هەردوو بۆچوونی لیبرالیو سۆسیالیزمیدا تێڕوانینێکی تایبەتی بۆ ئازادییەکان بە گشتیو بە ئازادیی ڕۆژنامەگەریشەوە هەیە. بۆیە ئێمە پێمان باش بوو کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە ئیسلام بخەینە پاڵ چوار تیۆرییەکەی سەرەوەو لە خوارەوە لە پێنج خاڵدا بە کورتی باسیان لێوە بکەین :

٢ –٥ – ١ تیۆری سەربەستی (نظرية الحرية) Freedom Theory

تیۆریی سەربەستی (ئازادی) ، لە ئاکامی چەندان پێشکەوتن بوو کە لە ئەوروپا سەریهەڵداو ڕێگای خۆشکرد بۆ سەرهەڵدانی دیموکراسیی سیاسی ، هەروەها ڕێگای خۆشکرد بۆ سەرهەڵدانی چەندین ئازادیتر وەك ئازادیی ئایین و ئازادیی ئابووری و ئازادیی ڕادەربڕین[١١٨] .

بەپێی ئەم تیۆرە ، تاك بوونەوەرێکی سەربەخۆیەو بەشێك نیە لە کۆمەڵ و بەرزتریشە لە دەوڵەت و کۆمەڵێك مافی هەیە بەرلەوەی بێتە ناو کۆمەڵ، ئەم مافانە مافی سروشتین و لەگەڵ سروشتە مرۆڤایەتیەکەی دەگونجێن و سەرچاوەکەی سروشتە نەك دەوڵەت، بۆیە دەوڵەت تەنها نێوانکارییێکە لە ڕێگایەوە مرۆڤ مومارەسەی چالاکیەکانی خۆی دەکات و حکومەت بۆینیە دژی بووەستێت[١١٩] . ئەم تیۆرە لە سەدەی شازدەهەمدا لە سەرخۆ پێشکەوت و لە سەدەی هەژدەمیشدا سەقامگیر بوو کاتێك پرینسیپەکانی ئازادی بەرەو دەستوری وڵاتان ڕێگایان گرتەبەر[١٢٠] .

---

[١١٨] - د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، دار الفكر العربي ، ط/١ ، منشورات دار الفكر العربي ، سەرچاوەی ، پێشوو ل ٩٠ .

[١١٩] - د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، مكتبة نهضة الشرق ، جامعة القاهرة ، ط/١ ، ١٩٨٧ ، ل ٩٦ .

[١٢٠] - جون . ار . بينتر : مقدمة فى الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٨٩ .

شايەنی باسە، پەيدابوونی چينی ناوەندی گرينگترين هۆكاربوو بۆ سەرهەڵدانی ئەم تيۆرەچونكە بەرژەوەندييەكانی ئەم چينە ناكۆك بوو لەگەڵ بەرژەوەندييەكانی چينی دەرەبەگ ، بۆيە بەرژەوەندی چينی ناوەندی وایدەخواست كە مرۆڤ ئازاد بێت لە دەسەڵاتی زۆردارو هەڵبژاردنی كارەكەيدا.

گومانی تيانيە كە پرينسيپەكانی شۆڕشی ئەمريكی دژی دەسەڵاتی ئينگليز، هەروەها شۆڕشی فەڕەنسی ڕۆڵێكی كاريگەريان لە پتەوكردنی ئەم تيۆريە هەبووەو لێرەدا كۆمەڵێك فەيلەسوف دەركەوتن و داوای ئازاديی تاكەكانيان كرد و داوايان كرد كە تاك ئازاد بكرێت لە گشت كۆت و بەندێك بۆئەوەی لە داهێنان دانەبڕێت[121].

لايەنگرانی ئەم تيۆرە پێيان وايە خەڵك توانای جياكردنەوەی ڕاست و چەوت و خراپەو چاكەيان لەيەكتری هەيە ، لەبەرئەمەو بۆ دەركردنی بڕياری ڕاست دەبێ خەڵك توانای زانينی بيروڕای خەڵكانی تری هەبێت . بۆيە ئەو خەڵكانەی كە دەيانەوێ ڕووناكی بە ئەوانیتر ببەخشن دەبێ توانای دواندنی ڕایگشتی گەليان بۆئەو شتانەی كەبەڕاستی دەزانن بۆ دەستەبەر بكرێ.

كەواتە دەبێ خەڵك مافی بيركردنەوەو ڕەفتاركردنی هەبێ بە مەرجێك ئازاديی ئەوانیتر پێشێل نەكات ، جا لەبەرئەوەی ڕۆژنامەگەری هۆكارێكە بۆ ئاگاداركردنەوەی خەڵك ، بۆيە دەبێ ئازاد بێت لە دەسەڵاتی دەوڵەت[122].

بەم شێوەيە، پرينسيپەكانی ليبرالی كاريگەريەكی زۆری بەسەر ئازاديی ڕۆژنامەگەرييەوە هەبووە. كارل بيكر لەبەر ڕۆشنايی ئەم گريمانانەی خوارەوە ئازاديی ڕۆژنامەگەری دەسنيشان دەكات و دەڵێ : **((مرۆڤ ئارەزووی زانينی ڕاستيەكانی هەيە ، تاكە شێوازيش بۆ گەيشتن بە ڕاستيەكان پێشبڕكێی (منافسة) ئازادانەيە لە نێوان بيروڕاكان لە بازاڕێكی والای پڕ لە بيروڕا . لەم بازاڕەدا باشترين بيروڕا خۆی دەسەپێنێت و لەلايەن زۆرينەی گەليشەوە پەسند دەكرێت))**[123].

كەواتە ئازاديی ڕۆژنامەگەری ، نابێ بخرێتە ژێر دەسەڵاتی حكومەت ، تاكو بتوانێ زانياری و بەڵگەی پێويست پێشكەشی خەڵك بكات بۆئەوەی بڕياری پێويست سەبارەت بە هەڵسەنگاندنی سياسەتی حكومەت وەربگرن[124].

٢ – ٥ – ٢ تيۆری دەسەڵات (نظرية السلطة) Authoritarian Theory

ئەم تيۆرە بە كۆنترين تيۆر دادەندرێ كە لەگەڵ دەركەوتنی ڕۆژنامەگەريدا دوابەدوای داهێنانی چاپەمەنی لەلايەن ((**گۆتنبەرگ**)) ەوە لە سەدەكانی شازدەو حەڤدەدا پەيدا بووە و بە ئەورووپادا بلاوبۆتەوە[125].

---

121 - د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، سەرچاوەی پێشوو ل ٩٧ .

122 - جون . ار . بينتر : مقدمة فی الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٨٩ – ٥٩٠ .

123 – د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فی صنع القرارات فی الوطن العربي ، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٦٠ .

124 – د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فی صنع القرارات فی الوطن العربي ، سەرچاوەی پێشوو ،ل ١٦٤ .

125 – د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فی صنع القرارات في الوطن العربي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٦١، جون . ار . بينتر : مقدمة فی الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٨٧ .

ئەم تیۆرە لە بارودۆخی ئەو کۆمەڵگایانەدا لە دایك بوو کە تیایدا کاری پێدەکرا، لەو کۆمەڵگایانەدا پاشا یان حوکمڕان خۆی بە خوداوەند دادەناو گەلیش خۆی بەکۆیلەی حوکمڕان دەزانی، بۆیە هەمووشتێ بەدەستی دەسەڵاتدارانەوە بوو و لە خزمەتی ئەودابوو(١٢٦).

بەپێی ئەم تیۆرە، حکومەت بۆیهەیە بەتەواوەتی تەحەکوم بە ڕۆژنامەگەریو وەزیفەکانی ڕۆژنامەگەریو مومارەسەی ڕۆژنامەگەری بکات، لە چوارچێوەی ئەو فەلسەفە سیاسیو کۆمەڵایەتیەی لە کۆمەڵگا دەسەڵاتزاڵەکاندا هەیە بە بیانووی ئەوەی کەتاك بەبێ پشتبەستن بە دەوڵەت ناتوانێ هیچ مەرامێکی خۆی وەدی بهێنێ، هەروەها گەشەی تاك لەسەر گەشەی دەوڵەت دەوەستێ و ڕۆژنامەش ئامرازێکە بۆ بلاّوکردنەوەی هەڵوێستی دەوڵەت بەرامبەر جەماوەرو ڕاگەیاندنی ڕاستیو چەوتی بۆیان بە پێی بۆچوونی دەوڵەت بەرامبەر بە مەسەلەکان(١٢٧).

لەژێر سێبەری ئەم جۆرە حوکمڕانێتییەدا ، کە تیایدا وەك خوداوەند سەیری حوکمڕان دەکرا، گەلیش کۆیلەی ئەوان بوو ، نەدەچووە ئەقڵەوە خەڵك لە تاکە شێوەیەکی حوکمڕانێتی بەولاوە بزانن کە ئەویش حوکمڕانێتی ستەمکارییە، هەروەها لە تیۆرییەکی ڕاگەیاندن بەولاوە کە ((**تیۆریی دەسەڵاتدارێتی**)) یە هیچیتریان نەدەزانی(١٢٨).

بەم چەشنە، ڕۆژنامەگەریی، موڵکدارێتییەکەی چ گشتی و چیش تایبەتی، دەبوایە لەژێر سەرپەرشتیو چاودێری حکومەت بێت(١٢٩).

شایەنی باسە، لەم سەردەمەشدا، لەگەڵێك وڵاتانی جیهان، ئەو وڵاتانەی ڕژێمی حوکمڕانێتیان دیکتاتۆرییە لەگەڵ زۆربەی وڵاتە عەرەبیەکانیش تاکو ئێستا ئازادیی ڕۆژنامەگەری تیایاندا هەر قسەیەو کرداری لەگەڵدا نیە.

٢-٥-٣ تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی (نظرية المسؤلية الاجتماعية)

Social Responsibity Theory

ئەم تیۆرە لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا بەهۆی نووسینەکانی ولیەم کنج و جۆن ملتۆن و ئەندامانی تری لیژنەی ئازادیی ڕۆژنامەگەری بۆ ناڕەزایی دەربڕین دژی ئیستغلالکردنی ڕۆژنامەگەری بۆ دەستدرێژیکردنە سەر مافی خەڵك لە ئەمەریکا سەریهەڵدا(١٣٠) و لەسەر بنەمای ((**ئازادی ماف و ئەرك و بەرپرسیارێتییە لەیەك**

---

١٢٦ - د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، سەرچاوەی پێشوو ل ٩١-٩٣

١٢٧ - د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال فى صنع القرارات فى الوطن العربي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٦١ ، و جۆن . ار . بیتنەر : ((تیۆرەکانی ڕۆژنامەوانی)) ، وەرگێڕانی هیمداد حوسێن ، گۆڤاری ڕامان ژمارە (٥٩) ی (٥) ی مایسی ٢٠٠١ ل ١١٠ .

١٢٨ - د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، سەرچاوەی پێشوو ل ٩٣ .

١٢٩ - د . چيهان المكاوي : حرية الفرد و حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣ .

١٣٠ - د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣٩ ، و د . چيهان المكاوي : حرية الفرد و حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٤ و د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع

كاتدا)) دامەزرا بە واتای ئەوە کە ئازادی مافێکە ئەرکێکی لەگەڵدایە، دەبێ ئەو کەسەی مومارەسەی دەکات هەستی پێبکات[١٣١].

کەواتە بەپێی ئەم تیۆرە، ڕۆژنامەگەری مافی ئەوەی هەیە ڕەخنە لە حکومەت و دامودەزگاکان بگرێت ، بەڵام چەندین بەرپرسیارێتی بنچینەیی دیاریکراویشی لەسەر شانە بۆ سەقامگیریی کۆمەڵ دەبێ ڕەچاویان بکات[١٣٢]. جا لە ئاکامی ئەم تیۆرەدا کە ڕەواجێکی باشی لای حکومەتە سەرمایەدارەکانەوە هەبوو، لە ئینگلتەراو ئەمەریکا و هەندێ وڵاتیتر ، ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری دامەزرا بۆ دانانی ئادابی پیشەی ڕۆژنامەگەریو سەرپەرشتیکردنی[١٣٣].

، سەرچاوەی پێشوو ل١٠٥ ، و د. صالح ابو اصبع: الاتصال والاعلام في المجتمعات المعاصرة، ط/٣، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع، شركة مطابع الخط، عمان، الاردن، ١٩٩٩، ل٢٥٧.

١٣١ - د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، دار الفكر العربي ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣٨ و د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠٤ .

١٣٢ - جۆن . ار . بيتنەر : ((تيۆرەكانی ڕۆژنامەوانی)) وەرگێڕانی هیمداد حوسێن ،گۆڤاری ڕامان ژمارە (٥٩) ی (٥) ی مایسی ٢٠٠١ل ١١٢ ، و جون . ار . بينتر : مقدمة فى الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٩٠ .

١٣٣ - د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠٥ ، و د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٩ ، و هەروەها بەپێی یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری ((قانون تنظيم الصحافة)) ی میسری ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦ لە میسر ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری دامەزراوەو بۆ ئەم مەبەستە لە مادده / ٦٧ دا هاتووە : ((ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری دەستەیەکی سەربەخۆیە پشت بەخۆی دەبەستێ ، بارەگایەکەی لە قاهیرەیە و کەسایەتیی مەعنەوی هەیە و کاری ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدات بەچەشنێك ئازادیو سەربەخۆییەکەی وەدیبهێنێ و مومارەسەی دەسەڵاتەکانی خۆشی بکات لە چوارچێوەی بنەما بنەڕەتیەکانی کۆمەڵ ، ..)) ئەم یاسەیە بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع المصرية)) ژمارە ٢٥ ی دووبارەکراوی ڕێکەوتی ٢٠/ یۆنیۆ / ١٩٩٦ بڵاوکراوەتەوە . ئەمەو لە ١٩٩٨/٣/٢٦ ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری بەڵگەنامەی شەرەفی ڕۆژنامەگەری دەرکرد و تیایدا جەختی لەسەر ماف و ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان کردەوە . هەروەها یاسادانەری لوبنانی لە یاسای چاپەمەنی ١٤ ی ئەیلوولی ١٩٦٢ مادده / ٩٥ – ١٠٥ لە بەشی چوارەم لەژێر ناوونیشانی ((ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری)) بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردووە . ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە / ٣٨ ی ساڵی ١٩٦٢ بڵاوکراوەتەوە بڕوانە المحامي عادل بطرس : قانون الأعلام ، مطابع الغفالي ، بيروت ، لبنان ، ١٩٩٥ ل ١٥١

هەروەها بەپێی مادده / ٥ ی یاسای ڕۆژنامەگەریی سودانی ساڵی ١٩٩٩ ئەنجومەنێك بەناوی ئەنجومەنی نەتەوەیی ڕۆژنامەگەری دامەزراوەو کەسایەتییەکی مەعنەویشی هەیە . بڕوانە :

Http : // www . sudanow . net / arabic / political / law/ apresslaw. htm 27/9/2001 .

٢-٥-٤ تیۆری سۆڤیەتی (النظرية السوفيتية)

The Soviet Theory

تیۆری سۆڤیەتی پشتی بە ئایدیۆلۆژیای مارکسی دەبەست بۆیە یەکێتی سۆڤیەتی یەکێك بوو لەو ولأتانەی کە کاری بەم تیۆرە دەکرد[١٣٤].

بەپێی ئەم تیۆرە، ڕۆژنامەگەری بەشێکە لە دەزگاکانی دەوڵەتی شیوعیو لێیان جیاناکرێتەوە، هیچ کەسێکیش بۆی نیە لە دەوڵەت بەولاوە هەیبێ. لەم حاڵەتەشدا حزبی شیوعی بەڕێوەی دەبات و سەرپەرشتی دەکات. وەزیفەی سەرەکی ڕۆژنامەگەریش بریتییە لە پتەوکردنی یەکێتیی فیکری لە نێوان ئەندامانی کۆمەڵ و فێرکردنی پرنسیپەکانی مارکسیو شیکردنەوەو لێکدانەوەی ڕووداوەکان لەبەر ڕۆشنایی ئەو پرنسیپانە، هەروەها دەبێ سەرنجی جەماوەر بۆ بەرنامە جیاجیاکانی دەوڵەت ڕابکێشێو پشتگیرییان وەدەست بهێنێ[١٣٥].

کەواتە ڕۆژنامەگەری دەبێ دەزگایەکی ئامادەکار بێت بۆ دەزگا جیاجیاکانی تری حزبی. بۆیە دەبێ دەزگاکانی چاپو بلأوکردنەوەو کتێبخانەش بەدەوری خۆیان حزبی بن[١٣٦].

بۆ تێگەیشتنی تیۆری سۆڤیەتی کۆمۆنیستی بۆ ڕۆژنامەگەری، نابێ هەرتەنیا بەدوای چەمکی سیاسی سۆڤیەتی، کە لە تیۆریی مارکسییەتەوە سەرچاوەی گرتووە، بکۆڵینەوە، بەڵکو دەبێ لەوەش بکۆڵینەوە ئاخۆ، شیکردنەوەی سۆڤیەتی بۆ وشەی ((**ئازادی**)) چییە ؟ .

ئازادی لە تێڕوانینی سۆڤیەتی بریتیە لە ئازادبوونی کۆمەڵێکی فرەچین و توێژی وەکو چینەکانی بالأو ناوەڕاستو خوارەوە لە چەوسانەوە[١٣٧].

لینین بیرۆکەی ((**ئازادیی ڕەها**)) کە لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا هەیە ڕەتکردەوە و جەختی لەسەر ئەوە کرد کە پێویستە ئەدەبێکی ئازاد و سەربەخۆ دوور لە دەسەڵاتی سەرمایەداران بخوڵقێ ، ئەدەبێك پەیوەندییەکی ڕون و پتەوی بە کرێکارانەوە هەبێت و ئەم ئەدەبەش دەبێ ئەدەبێکی حزبی بێت . کەواتە دەبێ ڕۆژنامەگەریش حزبی بێت ، چونکە لە بنەڕەتدا گوزارشت لە ئایدیۆلۆژیای حزب و بەرژەوەندییەکانی چینی پرۆلیتاریا دەکات. لەبەرئەوە ڕۆژنامەگەری لە یەکێتــی سۆڤیەتـی هەمیشە کەناڵێك بووە لە کەناڵەکانی هۆشیاری باوەڕو هۆشیاری ئابووری[١٣٨].

---

١٣٤ - د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠٦-١٠٧ .

١٣٥ - د . ضيهان احمد رشتى : نظم الاتصال ، الاعلام في الدول النامية ، ط/١ ، دار الفكر العربي ، القاهرة ، بلاسنة طبع ، ل٩٣ ، و د . عبد اللطيف حمزة : الاعلام له تأريخه و مذاهبه ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٦٨ ، د . ضيهان المكاوي : حرية الفرد و حريـــة الصحافـــة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٤ .

١٣٦ - د . سلوى ابو سعدة : الصحافة في الاتحاد السوفيتي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٢٦ .

١٣٧ - جون . ار . بينتر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٩٢-٥٩٣ ، و جۆن . ار . بيتنەر : ((تیۆرەکانی ڕۆژنامەوانی)) وەرگێڕانی هیمداد حوسێن ، گۆڤاری ڕامان ژمارە (٥٩) ی (٥) ی مایسی ٢٠٠١ ل ١١٣ .

١٣٨ - د . سلوى ابو سعدة : الصحافة في الاتحاد السوفيتي ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٢٦-٢٧ .

ئەم تیۆرە لە پراكتیكدا سەركەوتوو نەبوو، چونكە هیچ نرخێكی بۆ ئازادی تاكەكەس دانەنابوو، بۆیە لەسەرەتای ئەم سەدەیە دوای هەڵوەشانەوەی یەكێتیی سۆڤێتی هەرەسی هێناو وەك جاران باوی نەما.

٢-٥-٥ ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دیدی ئیسلامــدا

ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ئیسلامدا بەشێكە لە ئازادیی هزرو ویژدان و ڕادەربڕین و لێی جیاناكرێتەوە. ئیسلام دانی بەمافی بیركردنەوەی مرۆڤ ناوە لە كاروباری ژیانیو ئەوشتانەی هەستیان پێدەكات، هەروەها ڕێگای بەهەموو ڕێگاكانی گوزارشتكردندا، پێداوە گوزارشتی لێبكات لەوانەش ڕۆژنامەگەری.

ئەوكەسانەی پێیان وایە شەریعەتی ئیسلام دەست بەسەر ئازادیدا دەگرێت بەهەڵەداچوونە، چونكە ئیسلام ئیرادەی مرۆڤایەتی لە كۆیلایەتی چاولێكەریو ئەفسانە رزگار كردووە ، بەمەش مرۆڤی لە بیركردنەوەو ئیرادەیدا ئازاد كردووە[١٣٩].

گەلێك بەڵگە هەن، ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ئیسلامدا دەسەلمێنن[١٤٠] لەوانە ((**فەرمان كردن بەچاكەو نەهیكردن لە خراپە**)) كە ئەمانەش دوو لقن لە لقەكانی ئایین و ئەركن لەو ئەركانەی كە كردنیان لە لایەن زۆرینەی موسڵمانانەوە بەسە، واتە مەرج نییە هەموو موسڵمانێك ئەنجامی بدات، ڕۆژنامەی ئازاد لادان و سەرپێچییەكان ئاشكرا دەكات و ڕێگە لە دەسەلاّت دەگرێ بۆ ئەنجام دانیان لەم ڕووەوە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ ﴾ واتە دەبێ لە نێوانتانا تاقمێك هەبێ كە خەڵك بۆ چاكەكردن بانگ بكەن و فەرمان بە چاكە بكەن، و نەهی لە كردەوەی خراپ بكەن ، هەر ئەمانەش سەركەوتوون[١٤١] .

---

١٣٩ - http : //www . al – asfoor . net / books / drasat / bohoush , 29/9/2001 .

١٤٠ - شایەنی ئاماژەبۆكردنە، ووشەی ڕۆژنامەو ڕۆژنامەگەری لە زۆر ئایەتی قورئانی پیرۆزدا هاتووە، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە كە ئایینی ئیسلام زاراوەی پڕبەپێستیخۆی بۆ ئەم لایەنە گرنگەی ژیانی كۆمەڵایەتی داڕشتووە، لەوانە خوای گەورە لە سورەتی (التكویر) ئایەتی (١٠) دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ﴾، هەروەها لە سورەتی (الاعلی) ئایەتی (١٨) و (١٩) دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى، صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى﴾، هەروەها لە سورەتی (المدثر) ئایەتی (٥٢) دەفەرموێ: ﴿ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً﴾، هەروەها لە سورەتی (البیئة) ئایەتی (٢) دەفەرموێ: ﴿ رَسُولٌ مِنْ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً﴾، هەروەها پێغەمبەر (د.خ) لە چەندین فەرموودەی پیرۆزدا زاراوەی ڕۆژنامەو ڕۆژنامەگەری بەكارهێناوە، لەوانە، لە فەرموودەیەكیدا هاتووە: ((وعلیه سیف فیه صحیفة معلقة))، هەروەها دەفەرموێ: ((طوبي لمن وجد في صحیفته استغفارا كثیرا))، بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە یونس الشیخ ابراهیم السامرائي: تأریخ الصحافة الأسلامیة، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٨٥، ل٨-٩.

١٤١ - سورەتی ال عمران ، ئایەتی ١٠٤ . هەروەها خوای گەورە لە چەندین ئایەتدا ئەم حوكمەی دووپات كردۆتەوە لەوانە : ئایەتی ١١٢ سورەتی التوبة و ئایەتی ٤١ سورەتی الحج و ئایەتی ١٠٤ و ١١٠ و ١١٤ سورەتی العمران و ئایەتی ١٧ سورەتی لقمان و ئایەتی ١٥٧ سورەتی الاعراف وئایەتی ٦٧ سورەتی التوبة و ئایەتی ٧١ سورەتی التوبة و ئایەتی ٩٠ سورەتی النحل و ئایەتی ٣٨ سورەتی الشوری و ئایەتی ١٥٩ سورەتی ال عمران و ئایەتی ٤٢ سورەتی البقرة و ئایەتی ٧١ سورەتی ال عمران و ئایەتی ٨ سورەتی الانفال .

له ئیسلامدا، گەل مافی لێپرسینەوەی حوکمڕانانی هەیە ، ئاشکرایە فەرمان بەچاکەکردن و نەهیکردن لە خراپەو ئامۆژگاری ، تەنیا لێپرسینەوەیەکی سەرزارەکی نییە، بەڵکو لێپرسینەوەیەکە مرۆڤ بەرامبەر خوداو بەرامبەر گەل و بەرامبەر نەوەکان لێی دەپرسرێتەوە . کاتێك عومەری کوڕی خەتاب (ڕەزای خوای لێبێت) خەلافەتی گرتەدەست و ئەرکی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی ئیسلامی کەوتە ئەستۆ، لە وتارێکیدا، بەخەڵکی گوت : ((**ئەگەر یەکێکتان خواری لەمن بەدیکرد باڕاستم بکاتەوە**)) یەکێك لەو کەسانەی نێو خەڵکەکە هەستایە سەرپێ و پێی ووت : ((**بەخوا ئەگەربێت و خواریمان پێتەوە دیت ، بەشیرەکانمان ڕاستت دەکەینەوە**)) عومەری کوڕی خەتاب لەوەڵامدا ووتی : ((**ستایش بۆ خوا ، کەوای کردووە لەنێو موسڵماناندا کەسێك هەبێ خواریی عومەر ڕاست بکاتەوە**)). ئەم گفتوگۆیە لە نێوان کەسێکی ئاسایی نێو خەڵك و خەلیفەی موسڵمانان بووکە سەرۆکی دەوڵەتی ئیسلام بوو ئەمەش باشترین نموونەیە بۆ باوەڕی ئیسلام بە دیموکراسییەت[١٤٢] .

شەریعەتی ئیسلام ئازادیی ڕادەربڕینی بە ئەرکێك داناوە لەسەر شانی هەموو کەسێك کە توانای ئەنجامدانی هەبێت بەپێی فەرموودەی خوای گەورە ﴿ **وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُوْلَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ** ﴾ [١٤٣] هەروەها فەرموودەی ﴿ **يَابُنَيَّ أَقِمْ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنْ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ** ﴾[١٤٤] هەروەها فەرموودەی ﴿ **وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ** ﴾ [١٤٥] هەروەها فەرموودەی ﴿ **يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ** ﴾ [١٤٦] هەروەها خوای گەورە لە چەندین ئایەتی تردا ئەم حوکمەی دووپات کردۆتەوە، هەروەها فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) : ((**من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فان لم يستطع فبلسانه فان لم يستطع فبقلبه وذلك اضعف الايمان**))[١٤٧] . هەروەها فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) : ((**افضل الجهاد كلمة حق عند سلطان جائر**))[١٤٨] . ئەمەو سەرەڕای چەندین بەڵگەی تریش کە نیشانەی پابەندبوون بە فەرمانکردن بە چاکەو نەهیکردن لە

---

[١٤٢] - **د. مصطفى ابراهيم الزلمي و اخرون : حقوق الانسان فى الشريعة الاسلامية و القانون الدولي ، منشورات بيت الحكمة ، مطبعة الاديب البغدادية ، العراق ، بغداد ، ١٩٩٨ ، ل ٢٥ .**

[١٤٣] **سورەتی ال عمران و ئایەتی ، ١١٤.**

[١٤٤] - **سورەتی لقمان و ئایەتی ١٧.**

[١٤٥] - **سورەتی بەقەرە ئایەتی ٤٢.**

[١٤٦] - **سورەتی ال عمران و ئایەتی ، ٧١.**

[١٤٧] – **د . ضاري خليل محمود : الاجتهاد و حقوق الانسان فى الاسلام ، الموسوعة الصغيرة ، دار الشؤون الثقافية العامة ، العراق ، بغداد ، ١٩٩٦ ل ٥٥-٥٦ .**

[١٤٨] – **د. ضاري خليل محمود : الاجتهاد وحقوق الانسان فى الاسلام ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٥-٥٦ .**

خراپەن ، وەك بنچینەی **((ئاگادارکردنەوەی مرۆڤی ژێر ئەرکە)) و ((ڕێ پێشاندانی مرۆڤی نەزان ئەرکە))**[149].

ئازادی بەگشتی ، بە ئازادیی ڕۆژنامەگەریشەوە ، لە ئیسلامدا لە ئەرك جیاناکرێتەوە و لە بەرپرسیارێتیش بەدەر نییە ، بەڵکو هیچ ئازادییەك بەبێ بەرپرسیارێتی نییە و هیچ بەرپرسیارێتییەکیش بەبێ ئازادی نییە . بۆیە ((**ئازادی**)) و ((**بەرپرسیارێتی**)) بە بۆچوونی ئایینی ئیسلام دوو چەمکی لەیەك جیانەکراوەن[150] کەواتە مرۆڤ لە ئازادییەکەی بەرپرسیارەو ئازادیش حاڵەتێك نییە لە حاڵەتەکانی نابەرپرسیارێتی[151].

سەبارەت بەم پرینسیپە خوایگەورە دەفەرموێ ﴿ **وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ** ﴾ واتە ئەوانە ڕابگرن، بەڕاستی ئەوانە بەرپرسیارن[152] لەبەرئەوەی ئازادی ڕۆژنامەگەری، ئازادییەکە لە ئازادییە سیاسییەکان ، بۆیە شەریعەتی ئیسلام ڕێگای‌داوە مرۆڤ پیادەی ئازادیی خۆی بەگوێرەی ئەو سیاسەتە بکات کە تایبەتە بە سەرپەرشتی مرۆڤایەتیو ڕابەرێتیی ئادەمیزاد لە ڕێگای ئاشتیو چاکەدا و نەیکاتە هۆکارێك بۆ چەوسانەوەو دەستدرێژیکردنەسەر ئازادی کەسانیتر.

بۆئەوەی هەرتاکێك لە تاکەکانی کۆمەڵ بەشە ئازادی خۆی دوور لە دەستدرێژی ئەوانیتر بپارێزێ، دەبێ دەست لە هەندێکی هەڵگرێت و ئەم دەست هەڵگرتنەش لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتیدا لەو یاسایانەدا ڕەنگ دەداتەوە کە بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵ و کۆنترۆلکردنی ڕەفتاری تاکەکانی دادەنرێت ، بەم چەشنە ئازادی ڕەها لە ئیسلامدا نییە. چونکە شەریعەتی ئیسلام ئازادیو کۆت و بەندەکانی بەیەکەوە کۆکردۆتەوەو بنچینەی بنەڕەتی لە ئیسلامدا بریتییە لە ئازادیی قسەکردن . بەڵام دانانی کۆت و بەند لەسەر ئەم ئازادییە لەو حاڵەتەدا دەبێ کە دژی ڕەفتاری گشتیو نیزامی گشتی بێت[153].

لە کۆتاییدا ، دەتوانین بڵێین، ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ئیسلامدا ، زۆر نزیکە لە تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی، چونکە لە هەردووکیاندا لەپاڵ ئەو ئازادییەی کە بۆ ڕۆژنامەگەری دانی پیا نراوە، کۆمەڵێك ئەرك هەن دەبێ ڕەچاو بکرێن و سەرپێچیکردنی ئەم ئەرکانەش دەبێتە مایەی دروست بوونی بەرپرسێتی.

---

[149] - **جەعفەر شیرازی ، ((ڕۆژنامەگەریی ئازاد لە نێوان ڕەواییو ناڕەواییدا)) وەرگێڕانی ژاڵە کەمال ، گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژمارە (7-6) ساڵی دووەم ، (پایز – زستان) ی ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ل ١٠٣-١٠٤ .**
هەروەها http : //www . annaban . org / nba 47 / sahfa . htm 23/9/2001

[150] - **حول مفهوم الحرية :** http : //www . balagh . com / mtboat / arbc / dro / index . 22/9/2001

[151] - http : //www . al – asfoor . net / books / drasat / bohoush 29/9/2001

[152] - **سورەتی الصافات ئایەتی : ٢٤**

[153] - **د. محمد شريف احمد : البصيرة الاسلامية ، دار البشير ، اردن ، عمان ، ل ١٣٧ ، و کەمال سەعدی : چەمکی ماف ، چاپخانەی کریستال ، هەولێر ، ١٩٩٨ ل ١٧ .**

هەرچەندە جۆرو سروشتی ئەو ئەرکانە لە کۆمەڵگای ئیسلامییەوە بۆ کۆمەڵگایەکی‌تر جیایە بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە بۆچوونی ئیسلام بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری لە تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی زۆر دوور بێت چونکە هەروەکو لە پێشەوە ئاماژەمان پێکرد، لە هەردوکیاندا ڕۆژنامەگەری وەك بنچینە ئازادە بەڵام ئەم ئازادییە بۆ بەرژەوەندی گشتی‌و پاراستنی نیزامی گشتی بەستراوەتەوە بە هەندێك ئەرکەوە. سەرپێچیکردنی ئەم ئەرکانە بەرپرسیارێتیەکە دروستدەکات نەك دەربڕینی ڕایەکە.

بەکورتی ، خاڵە هاوبەشەکانی نێوانیان بریتین لەم دوانەی خوارەوە :

١ – لەهەردووکیاندا ، ڕۆژنامەگەری ئازادەو ئەم ئازادییەش بنەڕەتەو دانانی کۆتوبەند ڕیزپەڕە لەسەر ئەم بنەڕەتەو نابێ فراوان بکرێت.

٢ – لەهەردووکیاندا ، ئازادی ڕۆژنامەگەری بەرپرسێتیی لەگەڵدایە.

خاڵە جیاوازەکانی نێوانیشیان ، ئەمانەی خوارەوەن :

لەئیسلامدا ، دەبێ ڕۆژنامەگەری پابەندی پرینسیپ و بنچینەکانی شەریعەتی ئیسلام بێت لەگەڵ ئەو ئەرکانەی کە ڕەوشتی پیشەکە دەیسەپێنێت.

بەڵام بەپێی تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی ، ڕۆژنامەگەری تەنها پابەندی ئەو ئەرکانە دەبێت کە ڕەوشتی پیشەکە بەسەریاندا دەیسەپێنێت.

ئەمە لەڕووی تیۆرییەوە ، بەڵام لەڕووی پراکتیکەوە ، ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەموو کۆمەڵگایەك و وڵاتێکی ئیسلامیدا وەکویەك پیادە ناکرێت ، بەڵکو بەپێی فەلسەفەی حوکمی ئەو وڵاتە دەگۆڕێت.

بۆنموونە، لە ئەفغانستانی ژێر دەسەڵاتی بزوتنەوەی تاڵیباندا ، ئەم ئازادییە نەبوو. تەنانەت هیچ نرخێکیشیان بۆ ڕاگشتی دانەنابوو ، کە لە میانی کەناڵەکانی پەیوەندی جەماوەرییەوە دروست دەبێت کە ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەو کەناڵانە و گرنگترینیانە . ئەمەو بەبەردەوامی دەستدرێژی دەکرایە سەر ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنوسان.

بزوتنەوەی تاڵیبان، لەدرێژەی شاڵاوەکانیدا بۆسەر ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان و ئازادی ڕۆژنامەگەری، دەیان ڕۆژنامەنووسی ئەفغانی‌و بیانی لەلایەن ئەوانەوە گیراون و دەرکراون و کوژراون . لەوانە گرتنی خاتوو ڕۆژنامەنووسی بەریتانی ((**ئیڤۆن ڕیدلی**)) کە لە ڕۆژنامەی ((**سەندای ئیکسپریس**)) ی لەندەنی کاری دەکرد [١٥٤] هەروەها گرتنی ڕۆژنامەنووسی فەڕەنسی میشیل بیرئارد ((Miche Peyrard)) پەیامنێری ڕۆژنامەی ((**باری ماش**)) ی فەڕەنسی‌و تۆمەتبارکردنی بە سیخوڕ [١٥٥]. تەنانەت ، یانزە ڕۆژنامەنووسی ئەفغانی و بیانی بەدەست

---

[١٥٤] – **شایەنی باسە ، بزوتنەوەی تاڵیبان (ئیڤۆن ڕیدلی) یان لە ڕێکەوتی ٢٨/ سێپتێمبەر/٢٠٠١ لە گوندی (بابا الصارم) لەسەر سنووری پاکستان گرتبوو . بۆ زیاتر زانیاری بڕوانە : AFGANISTAN ; Taliban release British journalist . – شوێنی لە ئینتەرنێت : Http ; www . C . P . J . ORG .News. 10/10/2001**

[١٥٥] - **ڕۆژنامەنووسی فەڕەنسی (میشیل بیرئارد) سەرلە بەیانی ٩/ ئۆکتۆبەر/ ٢٠٠١ لەلایەن هێزەکانی بزوتنەوەی تاڵیبان لە (جوشتا) لە ڕۆژهەڵاتی جەلال ئاباد گیراو تۆمەتی سیخوڕی درایە پاڵ . بۆ زیاتر زانیاری بڕوانە : Taliban Arrest French Journalist . – شوێنی لە ئینتەرنێت : Http ; www . C . P . J . ORG .News. 10/10/2001**

چەکدارەکانی ئەفغانی کوژراون [١٥٦]. هەروەها حکومەتی ئەفغانی لێنەگەڕا، ئەو دوانزە ڕۆژنامەنووسە بیانیانەی کە بۆ ئامادەبوونی دادگایی ئەو هەشت بیانیانە ئامادەبن کە بەتۆمەتی بلاْوکردنەوەی ئایینی مەسیحی تۆمەتبارکرابوون [١٥٧].

سەبارەت بە بەکارهێنانی تۆڕی ئینتەرنێتیشەوە ، پۆلیسی ئایینی لە ئەفغانستانی تالْیبان بەیاننامەیەکی دەرکردو تیایدا بەکارهێنانی تۆڕی ئینتەرنێتی یاساغ کرد . لە بەیاننامەکەدا هاتووە : **((هیچ ڕێکخراوێکی حکومیو ناحکومی ، ئەفغانیو غەیرە ئەفغانی و هیچ کەسێك لە خاکی ئیمارەتی ئەفغانستانی ئیسلامی بۆی نییە ئنتەرنێت بەکار بهێنێت))**[١٥٨].

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ ، ئەم ڕژێمە هەر بەناو ئیسلامی بووە ، دەنا هیچ ڕەفتارێکی لەسەر بنەمای ئیسلام نەبووە . تەنانەت ئایینی ئیسلامیشیان شێواندووە ، ئەگینا ئیسلام هیچ کاتێك دژی پێشکەوتن نەبووە. سەبارەت بەمە خوای گەورە لە سورەتی (**الزمر** – ئایەتی ٩)دەفەرموێ: **((هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ))** واتە ئایا ئەوانەی دەزانن‌و ئەوانەی نازانن دەبنە یەك، هەروەها پێغەمبەر (د.خ) لە فەرموودەیەکیدا دەڵێ: **((اطلب العلم من المهد الى اللحد))** واتە داوای زانست بکە لە لانکەوە بۆ گۆڕ .

کۆماری ئیسلامی ئێرانیش ، یەکێکە لەو ولاْتانەی کە تیایدا ئازادی ڕۆژنامەگەری بەبەردەوامی پێشێل دەکرێت و دەستدرێژیش دەکرێتە سەر ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان.

ڕێکخراوی **((مراسلون بلا حدود))** لە ڕاپۆرتێکی ساڵانەی خۆیدا ، ئێرانی بە پلەی دەیەم داناوە لەنێو ئەو دەوڵەتانەی کە دەستدرێژی دەکەنە سەر ئازادی ڕۆژنامەگەریو ڕۆژنامەنووسان.

هەروەها لیژنەی پاراستنی ڕۆژنامەنووسان **((لجنة حماية الصحفيين))** لە ڕێکەوتی ٢٠٠١/٦/١٦ بەبۆنەی ڕۆژی ڕۆژنامەگەریی جیهانییەوە ، ناوی دە دوژمنی ڕۆژنامەگەریی بۆ ساڵی ٢٠٠١ ڕاگەیاند ، تیایدا ناوی ڕابەری شۆڕشی ئیسلامیی ئێرانی سەرلیستەیە بەوەی کە شاڵاوێکی فراوانی کردۆتە سەر ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسە چاکسازیخوازەکان کە ژمارەیان خۆی لە سەدوو ڕۆژنامەو دەیان ڕۆژنامەنووس دەدات.

ئەمەو ، ڕێکخراوی **((مراسلون بلاحدود))** لە بەیاننامەیەکیدا ، ئێرانی بە گەورەترین بەندیخانەی ڕۆژنامەنووسان داناوە و دەڵێ ژمارەی ئەو ڕۆژنامەنووسانەی کە گیراون ، خۆی لە بیست و حەوت ڕۆژنامەنووس دەدات و تاکو ئێستا دوانزەیان شوێن بزرن.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، دادگای ئێرانی لە ماوەی پانزە مانگدا، زیاتر لە هەژدە ڕۆژنامەی چاکسازیخوازی وەستاندو ڕۆژنامەنووسی چاکسازیخواز (ئەکبەر غانجی) یشی بەتۆمەتی بەشداریکردن لە کۆڕێکی ڕۆژنامەوانیدا لە بەرلین، بەندینشین کرد[١٥٩].

مەملەکەتی عەرەبی سعودیش کە کاربە شەریعەتی ئیسلام دەکات ، تارادەیەك لەچاو ڕژێمی ئیسلامی ئێرانی و بزوتنەوەی تالْیبان کراوەترە. بەڵام سەرەڕای ئەمەش بەتەواوەتیو وەکو پێویست نەیتوانیوە ڕێز لە ئازادیی ڕۆژنامەگەری بگرێت، بەڵکو، وێڕای ڕێگادان بە بەکارهێنانی تۆڕی ئینتەرنێت و کردنەوەی دەیان

---

١٥٦ - **(دەنگی ئەمەریکا : بەشی عەرەبی ، شەوی هەینی ، کاتژمێر ١١و٣٠ ڕێکەوتی ٢٠٠١/١١/٢٨)**

١٥٧ - **Http ;// w.w.w. al . mashrek . org . 2/12/2001 .**

١٥٨ - **Http ;// w.w.w. al . mashrek . org . 4/9/2001**

١٥٩ - **Http ;// w.w.w. al mashrek . org . 16/7/2001 .**

نووسینگە بۆ ئەم مەبەستە، کەچی بە ملیۆنەها دۆلاری ئەمەریکی تەرخانکردووە بۆ داخستنی چەندین شوێن لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت کە بە هەڕەشەی دادەنێت لەسەر ڕژێمەکەی[١٦٠]. هەروەها ، دەزگایەکی چاودێری داناوە بۆ چاودێریکردنی ئەو کەسانەی کە سەیری شوێنەکانی ئینتەرنێت دەکەن ، بەمەبەستی ڕێگاگرتنیان لە چوونە ناو ئەو شوێنانەی کە بە هەڕەشەی دادەنێ لەسەر دواڕۆژی ڕژێمەکەی[١٦١].

لە کۆتاییدا، بۆمان دەردەکەوێ کە نەبوونی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەندێك دەوڵەت کە کار بە شەریعەتی ئیسلامی دەکەن، خەتاکەی لە ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا نییە، بەڵکو لە خودی سیستەمە سیاسییەکاندایە.

ئەم خشتەیەی خوارەوە کاتی سەرهەڵدان و سەرچاوەو مەبەستی سەرەکی هەرچوار تیۆریەکەی ڕۆژنامەگەریو ئەوکەسەی مافی دەرکردنی هەیە لەگەڵ چۆنێتی سەرپەرشتیکردنی و ئەوبابەتانەی کە نابێ تیایدا بڵاوبکرێتەوە هەروەها موڵکدارێتیو جیاوازیەسەرەکیەکانی نێوانیان دەردەخات[١٦٢]:

	تیۆریی دەسەڵاتداریێتی	**تیۆریی سەربەستی**	**بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی**	**تیۆریی سۆڤیەتی کۆمۆنستی**
کەی سەریهەڵدا	لە سەدەی شازدەو حەڤدە لە ئینگلتەرا و زۆر بەفراوانی بڵاوببۆوە و تاکو ئێستاش لەزۆر دەوڵەتدا مومارەسە دەکرێ	دوای ساڵی ١٦٨٨ لە ئینگلتەرا و ئەمەریکا سەریهەڵدا هەروەها لە دەوڵەتانی تریشدا هەیە	لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە سەدەی بیستەم	لە یەکێتیی سۆڤێتی پێشوو هەرچەندە هەندێك لە ئاکارەکانی لە ئەڵمانیای نازیو ئیتاڵیای فاشی هەبوو
سەرچاوەکەی	فەلسەفەی دەسەڵاتی ڕەهای پاشا یا حکومەتەکەی یا هەردووکیان بەیەکەوە ((تیۆرییەکانی ئەفلاتون ، ئەرستۆ ، میکافیلی ، هۆبز ، هیگل))	نووسینەکانی ملتۆن و لۆك و میل و فەلسەفەی مافە سروشتییەکان	نووسینەکانی هۆکنج و لیژنەی ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە بەریتانیاو یاساکانی چاپەمەنی	هزری مارکسیو لینینیو ستالینی لەگەڵ هزری هیگڵ و هزری ڕووسی لە سەدەی نۆزدەدا
مەبەستە سەرەکیەکەی	پاراستن و بەرجەستەکردنی	ڕاگەیاندن و وەدەستهێنانی	ڕاگەیاندن و وەدەستهێنانی	درێژە پێدان و پتەوکردنی

---

١٦٠ - Http ;// w.w.w. al mashrek . org . 22/11/2001

١٦١ - Http ;// w.w.w. al mashrek . org . 6/11/2001

١٦٢ - لە ((Fred S . Siebert , Theodore Peterson , Wilbur schramm . four Theories Of The Press . p . 7)) وەرگیراوە ، بڕوانە د. صالح ابو اصبع: الاتصال والاعلام فی المجتمعات المعاصرة، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٥٨-٢٥٩، و ٠ د . حسین عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات، بلاسنة نشر، ل ٣٠١ .

	سیاسەتی ئەو حکومەتانەی کە دەسەڵاتیان بەدەستە ، هەروەها خزمەتکردنی دەوڵەت	قازانج بەڵام مەبەستی سەرەکی بریتییە لە بەدەرخستنی هەقیقەت و چاودێریکردنی کاروباری حکومەت	قازانج بەڵام مەبەستی سەرەکی بریتییە لە گۆڕینی ململانێ بۆ دایەلۆك	سیستمی سۆسیالیزمی و بە شێوەیەکی تایبەتی دیکتاتۆریەتی حزبی کۆمۆنیست
کێ مافی بەکارهێنانیی هەیە	هەرکەسێك بتوانێ ڕەزامەندی پادشایەتی یان ڕەزامەندییەکیتری لەو بابەتە وەدەست بێنێ	هەرکەسێك توانای دارایی هەبێت بۆ دامەزراندنی دەزگای ڕاگەیاندن	هەرمرۆڤێك بیەوێ شتێك بڵێ	ئەندامانی لایەنگرو توندڕۆکانی حزب
چۆنیتی سەرپەرشتیکردنی	لە ڕێگای حکومەتەوە ، یەکێتییەکان ، بەخشینی مۆڵەت هەندێك جاریش سەپاندنی سانسۆری کارگێڕی	ڕاستکردنەوەی لە خۆوە یان لە ڕێگای دادگاوە	ڕای کۆمەڵ ، ڕای بەکاربەرەکان لەگەڵ ئادابی پیشەکە	سەرپەرشتیی حکومەت
ئەوەی نابێ بڵاوبێتەوە	ڕەخنەگرتن لە دەزگای سیاسی و فەرمانبەرە گشتییەکانی سەربە حکومەت	ناوزڕاندن ، ئەدەبی ڕووت ، ئەوبابەتانە زیان بە ئەخلاق دەگەیەنێ ، هاندان بۆیاخیبوون لە کاتی جەنگدا	دەست تێوەردان لە مافی تایبەتی کەسان و بەرژەوەندییە باڵاکانی کۆمەڵ	ڕەخنەگرتن لە ئامانجەکانی حزبی کۆمۆنیست
مۆڵکداریتیەکەی	تایبەتی یان گشتی	تایبەتی بەشێوەیەکی تایبەتی	تایبەتی ئەگەربێت و حکومەت ئیحتیاتاتی خۆی وەرنەگرێ بۆ لێکۆڵینەوە لەوەی کە ڕۆژنامەگەری بەرژەوەندی گشتی ڕەچاو دەکات	گشتی
جیاوازیە سەرەکیەکانی نێوانیو نێوان	ئامرازێکە بۆ کاراکردنی سیاسەتی حکومەت	هۆکارێکە بۆ چاودێریکردنی کارەکانی حکومەت	ئەبێ ئەم کەنالانە گریمانەی ئەوە بکەن کە	مولکی دەوڵەتەو لەژێر چاودێرییەکی توندەوەیە ، ئەم

تیۆرییەکانیتر	هەرچەندە مەرج نییە کە دەوڵەت هەیبێ	و بۆ ڕووو بەڕو بوونەوەی پێداویستییەکانیتر ی کۆمەڵ	بەرپرسیارێتیی کۆمەڵایەتییان لەسەرە	چاودێرییە وەك چەکێك لە چەکەکانی دەوڵەت هەیە .

٣- رێکخستنی باسایی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی رۆژنامە

٣ - ڕێکخستنی یاسایی دەرکردنو بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە

لەبەر گرنگیئازادی ڕۆژنامەگەری، وەك مافێك لە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ، لە هەموو دەوڵەتێکدا یاسادانەر لەناو دەستوردا دانی پیادا ناوەو لە ڕێگای دەستەبەرکردنی کۆمەڵێك گرێنتی یاسایی بۆ کەڵك وەرگرتن لەم ئازادییە کەفالەتیشی کردووە.

بێگومان بنچینە دەستوریەکانیش باڵاترن لە بنەماکانی یاسای ئاسایی، بۆیە دەستور دەکەوێتە لوتکەی سیستمی یاسایی و نابێ بنچینەیاساییەکانی لەخۆی خوارتر سەرپێچی بکەن یان لەگەڵیدا دژوار یان ناکۆك بن.

بەم پێیە، ڕێکخستنی ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە چوارچێوەیەکی دەستوریدا، برێکی زۆری ڕێزو گرێنتی بۆ دەستەبەر دەکریٚ[١٦٣].

جا لەبەرئەوەی دەستور جگە لە دیارکردنی پرنسیپو هێڵەسەرەکییەکان ناچێتە ناو درێژەی بابەتەکان و قووڵایی کاروبارەکان ، بۆیە وەك پرینسیپ چوارچێوەی گشت ئەو ماف و ئازادییانە ڕەنگ ڕێژ دەکات و ئەرکی ڕێکخستنیشیان بە یاسادانەر دەسپێرێ تاکو بە یاساو ڕێسای تایبەت ڕێکیان بخات[١٦٤].

کەواتە، یاسادانەر ڕۆڵێکی گرینگ دەبینێ لە ڕێکخستنی ئازادیی ڕۆژنامەگەری، لە ڕێگای دەسنیشانکردنی سنورەکەی و دانانی کۆت و بەندی پێویست بە مەبەستی زامنکردنی پیادەکردنی لە چوارچێوەیەکی ڕاست و دروستدا.

دانانی ئەو کۆت و بەندانەش نابێ ببێتە مایەی ڕێگاگرتن لە بەردەم پیادەکردنی ئەم ئازادییە یان هەڵوەشاندنەوەی وەیان سنوردارکردنی بە چەشنێك پانتاییەکەی تەسك بکاتەوە، چونکە ئازادی ڕۆژنامەگەری بنچینەیەو ئەو کۆت و بەندو سنورانە ڕیزپەڕن لەسەر ئەو بنچینەیە نابێ پانتاییەکەیان لە سنووری پێویستی بچێتەدەر. بۆیە دەبێ لە چوارچێوەیەکی یەکجار تەسك دا و بەپێی پێویستی دابنرێن.

بەم پێییە، نابێ یاسادانەر لەکاتی ڕێکخستنی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا، لە ئامانجی دەستور، کە ئازادی بە گشتی کەفالەت کردووە، لابدات یان دوور بکەوێتەوە . بۆیە ئەو یاسایەی دایدەنێ، ئەگەر لەگەڵی ناکۆك بوو، یان لە بڕەکەی کەم کردەوە ، بە یاسایەکی ناتەواو (قانون معیب) دادەندرێ.

ئینجا لەبەرئەوەی ڕۆژنامەگەری چاپکراو گرینگترین دیاردەی ئازادی ڕۆژنامەگەرییە، بۆ گوزارشتکردنی تاکەکانی کۆمەڵ لە بیرو ڕاو هزرو ویژدانی خۆیان ، بۆیە بۆتە مایەی بایەخپێدانی یاسادانەران.

دەرکردنی ڕۆژنامە پێویستی بە جۆرە ڕێکخستنێك هەیە ، وە ئەم ڕێکخستنەش لە دەوڵەتێکەوە بۆ دەوڵەتێکیتر بە پێی گۆڕانی سیستەمی سیاسی و کۆمەڵایەتی چەمکی ئازادی لەو دەوڵەتەدا دەگۆڕێ. دوو شێوازی سەرەکی بۆ ڕێکخستنی ڕۆژنامە هەن، شێوازی ((**ئاگاکاری**)) و شێوازی((**مۆڵەت**))، بۆیە یاساکانی

---

١٦٣ – میثم حنظل شریف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩، ل ٥٦.

١٦٤ – محمد سعيد مجذوب : الحريات العامة وحقوق الانسان ، ط/١ ، مطبعة جروس برس ، لبنان ، بيروت ، ١٩٨٦ ل١٣٠

ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی بە گوێرەی پابەندبوونیان بە یەکێك لەو دوو شێوازانە دەگۆڕێن. بەم پێیەش مەرجەکانی دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامە لە یاسایەکەوە بۆ یاسایەکی‌تر دەگۆڕێ.

لە خوارەوە لە حەوت خاڵدا باسی ئەم بابەتە دەکەین لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا و بە بەراوورد لەگەڵ چەند یاسایەکی دەوڵەتان :

٣ - ١ ئاگاکاری (الاخطار)

ئاگاکاری بریتییە لە ئاگاداریکردنەوەیەکی بە نووسین کە کەسێك پێشکەشی ئەو لایەنە پەیوەندیدارەی دەکات کە یاسا دەسنیشانی کردووەو تیایدا ئاگاداری دەکاتەوە کە ئارەزووی دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامەی هەیە[١٦٥]. دووجۆر ئاگاکاری هەن ، جۆرێکیان ئاگاکاری ڕەهایەو جۆری دووەمیشیان ئاگاکاری ناڕەهایە.

لە خوارەوە لەبەر ڕۆشنایی یاسای هەرێمی کوردستان و یاسای میسریو لوبنانی و فەڕەنسی و عێراقیدا باسی ئەو مەرج و زانیاریانە دەکەین کە دەبێ لە ئاگاکارییەکەدا هەبن :

٣-١-١ سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیو یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەریی میسریدا

یاسادانەری میسری دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامەگەری بە یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦[١٦٦]ی هەموارکراو بە یاسای ژمارە ٣٧٥ ی ساڵی ١٩٥٦ و یاسای ژمارە ١٩٩ ی ساڵی١٩٨٣ و یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەری ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦ [١٦٧] ڕێکخستووە.

یاسای چاپەمەنیی میسری لە ڕێکخستنی دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامەگەریدا پێش یاسای ٩٦ی ساڵی ١٩٩٦ ، کاری بە سیستمی ئاگاکاری ڕەها کردووە هەروەکو لە دەقی مادده/١٣ ی یاسای ناوبراودا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە تیایدا هاتووە : **((ئەوەی بیەوێ ڕۆژنامە دەربکات دەبێ ئاگاکارییەکی نووسراو سەبارەت بەمە پێشکەشی ئەو پارێزگایە یان بەڕێوەبەرێتییە بکات کە شوێنی دەرکردنی ڕۆژنامەکە سەر بەئەوە.**

دەبێ ئاگاکارییەکە ئەم زانیاریانەی خوارەوەی تیابێت :

یەکەم : ناوو نازناوو ڕەگەزنامەو شوێنی دانیشتنی خاوەن ڕۆژنامەو نووسەرەکەی یان نووسەرە بەرپرسەکان و بلاّوکەرەوە ئەگەر هەبێت.

دووەم : ناوی ڕۆژنامەکەو ئەو زمانەی پێی بلاّودەکرێتەوە و چۆنێتی دەرکردنیو ناوونیشانەکەی .

سێیەم : ئەگەر ڕۆژنامەکە چاپخانەیەکی تایبەتی هەبوو ئەگەرنا ناوونیشانی ئەو چاپخانەیە دیاربکرێ کە ڕۆژنامەکەی پێ چاپ دەکرێ . پێویستە خاوەنی ڕۆژنامەو سەرنووسەر یان نووسەرە بەرپرسەکان و ئەگەر بلاّوکەرەوەی هەبوو ئاگاکارییەکە ئیمزا بکەن))[١٦٨].

---

١٦٥ - د . عبدالله اسماعیل البستاني ، حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٥١ .

١٦٦ - ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع المصریة)) ژمارە (٢٣) ی ٢/مارس /١٩٣٦ بلاّوکراوەتەوە .

١٦٧ - ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع المصریة)) ژمارە (٢٥ مکرر –أ-) لە ٢٠/یونیو/١٩٩٦بلاّوکراوەتەوە

١٦٨ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((یجب علی کل من اراد ان یصدر جریدة ان یقدم اخطارا کتابیا بذلك الی المحافظة او المدیریة التي یتبعها محل الاصدار :

اولا : اسم ولقب وجنسیة ومحل اقامة صاحب الجریدة والمحرر او المحررین المسؤلین والناشر ان وجد.

ثانیا : اسم الجریدة واللغة التي تنشر بها وطریقة اصدارها وعنوانها.

ثالثا : اذا کان للجریدة مطبعة خاصة والا فیبین اسم وعنوان المطبعة التي تطبع فیها الجریدة.

ویجب ان یوقع علی الاخطار من صاحب الجریدة ومن رئیس التحریر او المحررین المسئولین ومن الناشر ان وجد)).

بەڵام بە دەرکردنی یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦ یاسادانەری میسری بە شێوەیەکی زمنی ئەو حوکمەی سەرەوەی هەڵوەشاندۆتەوەو لە جیاتی ئاگاکاری ڕەها ئاگاکاری مەرجداری داناوە و بۆ ئەم مەبەستە کۆمەڵێك مەرج و زانیاریی لە پێشکەشکەری ئاگاکارییەکە داواکردووە هەروەکو لە دەقی ماددە/ ٤٦ دا ئەمەمان بۆ دەردەکەوێ کە تیایدا هاتووە : **((ئەو کەسەی دەیەوێ ڕۆژنامەیەك دەربکات دەبێ ئاگاکارییەکی نووسراو لەلایەن نوێنەری یاسایی ڕۆژنامەکە ئیمزاکرابێ پێشکەشی ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری بکات ، ناوو نازناوو ڕەگەزنامەو شوێنی دانیشتنی خاوەن ڕۆژنامەکەو ناوی ڕۆژنامەکەو خولەکەیو ئەو زمانەی کە پێی بلاّو دەکرێتەوەو جۆری چالاکییەکەی و کلێشەی ئیداریو دەستەی نووسەران و بودجەو سەرچاوەکانی داهاتەکەیو ناوو ناوونیشانی سەرنووسەرەکەی و ناوونیشانی ئەو چاپخانەیەی کە لێی چاپ دەکرێ لەخۆ بگرێ))**.

ئەمەو ئەو کەسەی ئارەزووی دەرکردنی ڕۆژنامە بکات بەپێی حوکمی ماددە/٤٧ ی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ناوبراو، ئاگاکارییەکی نووسراو کە گشت ئەو زانیاریانەی تیا بێت کە لە ماددە/٤٦ ی یاسای ناوبراودا هاتووە پێشکەشی ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری دەکات . دوای ئەوە ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری سەبارەت بەو ئاگاکارییەی بۆ دەرکردنی ڕۆژنامە پێشکەشی کراوە، لە ماوەیەك کە لە چل ڕۆژ ڕەت نەکات لە ڕۆژی پێشکەشکردنی یاداشتنامەکە بڕیاری خۆی دەردەکات لە حاڵەتی ڕەتکردنەوەدا دەبێ هۆو پاساوەکانی ڕەفزکردنەکە دەسنیشان بکرێت، و لە هەمان کاتدا وەلاّم نەدانەوەی لەلایەن ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری لەو ماوەیەدا نیشانەی لاری نەبوونییەتی لە دەرکردنیدا[١٦٩].

ئینجا لە حاڵەتی دەرچوونی بڕیاری ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری بە ڕەتکردنەوەی داوای دەرکردنی ڕۆژنامەکە، پەیوەندیداران بۆیان هەیە لەبەردەم دادگا لە ماوەی سی ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوە بە ڕەفزکردن تانەی لێبدەن[١٧٠].

لە دەقی ئەم ماددەیەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری کاری بە سیستمی ئاگاکاری ناڕەها دەکات چونکە مەرجی چل ڕۆژ چاوەڕوانی داناوە لەو ماوەیەدا ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری بڕیارێك سەبارەت بە ئاگاکارییەکە دەردەکات ، بەڵام ئەنجومـەنی باڵا سەبارەت بەمە دەسەڵاتێکی ڕەهای نییە ، بەڵکو دەسەڵاتەکەی تەنها تایبەتە بە تانەگرتن لەو ئاگاکارییە ئەگەر هاتوو ئەو زانیاریانەی تیانەبوو کە لە ماددە چل و شەشی یاسادا هاتووە.

---

١٦٩ – **اسامة الكاشف : تشريعات الصحافة العربية ، لە ئینتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :**
http :// www . arabia . com . 6/10/2001 .

١٧٠ - **ئەمەش دەقی ماددە/٤٧ ی یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەریی ناوبراوە : ((ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری سەبارەت بەو ئاگاکارییەی کە بۆ دەرکردنی ڕۆژنامە پێشکەشی کراوە بڕیاری خۆی دەردەکات لە ماوەیەك کە لە چل ڕۆژ ڕەت نەکات لە ڕۆژی پێشکەشکردنی ئاگاکارییەکە کە دەبێ گشت ئەو زانیاریانەی تیابێت کە لە ماددەی پێشوودا هاتوون . وە دەبێ بڕیاری ئەنجومەن بە ڕەتکردنەوەی مۆڵەتدان بە دەرکردنی ڕۆژنامە هۆیەکانی دیاربێت و تێپەڕبوونی ماوەی چل ڕۆژی ئاماژەبۆکراو بەبێ دەرچوونی بڕیار لەلایەن ئەنجومەنەوە نیشانەی لاری نەبوونە لەسەر دەرکردن. وە لە حاڵەتی دەرچوونی بڕیار بە ڕەتکردنەوەی دەرکردنی ڕۆژنامە لایەنی پەیوەندیدارەوە بۆیهەیە لە ماوەی سیرۆژدا لە ڕۆژی ئاگادار کردنەوە بە ڕەفز لەبەردەم دادگادا تانەی لێبدات))**

هەروەها بە پێی ماددەی/٥١ لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ئەگەرهاتوو دوای دەرچوونی مۆڵەتەکە گۆڕانکاری بەسەر ئەو زانیاریانەدا هات کە لە ئاگاکارییەکەدا هاتوون دەبێ بەلای کەمەوە پانزە ڕۆژ بەر لە ڕوودانیان بە نووسراو ئاگاداری ئەنجومەنی بالاّ بکرێتەوە ئەگەر هاتوو گۆڕانکارییەکە پێشبینی کراو بێ وەك گۆڕینی ناوی ڕۆژنامەکە یان گۆڕینی ماوەی دەرچوونی و بە پێچەوانەشەوە ئەگەر پێشبینی نەکرابێت وەك مردنی خاوەنی ڕۆژنامەکە یان سەرنووسەرەکەی دەبێ لە ماوەیەکدا کە لە هەشت ڕۆژ تێنەپەڕێ لە ڕۆژی ڕوودانیەوە ئاگادار بکرێتەوە.

ئەمەو لە کاتی سەرپێچیکردن لە حوکمی ماددەی ناوبراو ، نوێنەری یاسایی ڕۆژنامەکە بە بەندینشین بۆ ماوەیەك لە شەش مانگ زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك لە پێنج سەد جونەیهی کەمتر نەبێ‌و لە هەزاریش زیاتر نەبێ، یان بەیەکێك لەو دوو سزایە، سزا ئەدرێ.

ئەمەش دەقی ماددەی/٥١ لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ناوبراوە : **((لە حاڵەتی ڕوودانی گۆڕانکاری لەو زانیاریانەی کە لە ئاگاکاریدا هاتبوون دوای دەرچوونی مۆڵەت بەسەریدا دێت دەبێ بە نووسراو ئاگاداری ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری لەو گۆڕانکارییە پێش ڕوودانیان بە پانزە ڕۆژ بەلای کەمەوە بکرێتەوە مەگەر ئەو گۆڕانکارییە بە شێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو ڕوویدابێ، وە لەم حاڵەتەشدا دەبێ لە ماوەی ئەوپەڕی هەشت ڕۆژ لە ڕۆژی ڕوودانیەوە ڕابگەیەندرێت.**

ئەگەرهاتوو نوێنەری یاسایی ڕۆژنامە سەرپێچی حوکمی ئەم ماددەیەی کرد بە بەندکردن بۆ ماوەیەك لە شەش مانگ زیاتر نەبێ لەگەڵ غەرامەیەك لە پێنج سەد جونەیهی میسری کەمتر نەبێ‌و لە هەزاریش زیاتر نەبێ یان بە یەکێك لەو دوو سزایانە سزا ئەدرێت)).

بەپێی ماددەی چل و هەشت لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە لە دوو حاڵەتدا بە حوکمی یاسا لەخۆیەوە هەڵدەوەشێتەوە :-

حاڵەتی یەکەم : ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە لە ماوەی سێمانگی دوای مۆڵەتەکە دەرنەچوو.

حاڵەتی دووەم : ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە لە ماوەی شەش مانگی دوای مۆڵەتەکە بە ڕێکی دەرنەچوو

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، یاسادانەری میسری دوو گریمانەی یاسایی (قرينة قانونية) داناوە بۆ ناڕێکیی دەرچوونی ڕۆژنامە کە ئەمانەی خوارەوەن :-

یەکەم : دەرچوونی ڕۆژنامە بە ناڕێك دادەندرێت ئەگەر هاتوو نیوەی یان کەمتر لەو ژمارانە دەرچوو کە لە ماوەی شەش مانگدا چاوەڕوان دەکرا دەربچن.

دووەم : ئەگەر هاتوو لە ماوەی شەش مانگدا، ماوەی دەرنەچوونی ڕۆژنامەکە زیاتر بێ لە ماوەی دەرچوونی[١٧١] .

ئەمەو بڕیاری ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری ناڕێکییەتی دەرچوونی ڕۆژنامە دەسەلمێنێ و ئاگاداری لایەنی پەیوەندیداریشی پێدەکرێتەوە.

---

[١٧١] - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((اذا لم تصدر الصحيفة خلال الشهور الثلاثة التالية للترخيص او اذا لم تصدر بانتظام خلال ستة اشهر، اعتبر الترخيص كان لم يكن، ويعد صدور الصحيفة غير منتظم اذا تحقق بغير عذر مقبول عدم اصدار نصف العدد المفروض صدوره خلال مدة الأشهر الستة، أو ان تكون مدة الاحتجاب خلال هذه المدة أطول من مدة تولى الصدور. ويكون اثبات عدم انتظام صدور الجريدة بقرار من المجلس الأعلى للصحافة، ويعلن القرار الى صاحب الشأن)).

٣-١-٢ سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی لوبنانیدا

یاسادانەری لوبنانی دەرکــردن و بڵاوکــردنەوەی ڕۆژنـامەگەری بە یاسای چاپەمەنیی ١٤/ئەیلول/١٩٦٢[١٧٢] ی هەموارکراو بە مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤) ی ساڵی ١٩٧٧[١٧٣] و یاسای ژمارە(٨٩) ی ساڵی ١٩٩١[١٧٤] و یاسای ژمارە (٣٠٠) ی ساڵی ١٩٩٤[١٧٥] و یاسای ژمارە (٣٣٠) ی ساڵی ١٩٩٤[١٧٦] ڕێکخستووە.

لە دەقەکانی ئەم یاسایە بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری لوبنانی لەجیاتی ئاگاکاری کاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشەکی کردووە ، هەروەکو لە دەقی مادده/٢٧ ی یاسای ناوبراودا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە تیایدا هاتووە : **((دەرکردنی هەر چاپکراوێکی ڕۆژنامەگەری بەرلە وەرگرتنی مۆڵەتی پێشینە لە وەزیری ڕاگەیاندن دوای ڕاوێژکردنی سەندیکای ڕۆژنامەگەری بەهەموو شێوەیەك قەدەغەیە)).**

ئەوەی بیەوێ ڕۆژنامە دەربکات دەبێ داخوازییەك پێشکەش وەزیری ڕاگەیاندن بکات هەروەکو لە دەقی مادده/٣٨ ی یاسای چاپەمەنیی ناوبراودا هاتووە کە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئەوەی ئارەزووی دەرکردنی چاپکراوێکی ڕۆژنامەگەری هەبێ دەبێ داخوازییەکی ئیمزاکراو بە ئیمزای خۆی پێشکەشی وەزارەتی ڕاگەیاندن بکات ..)).**

لە دەقی ئەم دوو ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری لوبنانی نەك هەر باوەڕی بە سیستمی ئاگاکاری نییە، بەڵکو زۆر بە ڕاشکاوی و بە توندی ڕێگەی لە هاوڵاتیان گرتووە بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەگەری بەرلە وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی لە وەزارەنی ڕاگەیاندن، بۆیە لە ماددەی بیست و حەوتدا دەرکردنی ڕۆژنامەی بەرلە وەرگرتنی مۆڵەتی وەزارەتی ڕاگەیاندن بە ڕەهایی قەدەغەکردووە.

---

١٧٢ - **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (٣٨) ی ساڵی ١٩٦٢ بڵاوکراوەتەوە .**

١٧٣ - **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٧٧ بڵاوکراوەتەوە .**

١٧٤ - **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (٢/٣٧) ی ساڵی ١٩٩١ بڵاوکراوەتەوە .**

١٧٥ - **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (١١) ی ساڵی ١٩٩٤ بڵاوکراوەتەوە .**

١٧٦ - **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (٢١) ی ساڵی ١٩٩٤ بڵاوکراوەتەوە .**

٣-١-٣ سیستمی ئاگاکاری لە یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسیدا [١٧٧]

یاسادانەری فەڕەنسی ئازادی ڕۆژنامەگەریی وەك پرینسیپێکی گشتی ڕەها کردووە. هەروەکو لە ماددەی یەکەمدا بۆمان دەردەکەوێ کە دەقنووسی کردووە : **((چاپەمەنیو بازرگانیکردن بە کتێب ئازادە))**[١٧٨]، ئەمەو زۆر بە ڕاشکاوی و بەڕوونی لە ماددەی پێنجەمدا سیستمی ئاگاکاری پەسند کردووەو جارێکیتر دووپاتی کردۆتەوە کە دەکرێ ڕۆژنامە یان هەر چاپکراوێکی دەوری بەبێ مۆڵەتی پێشەکی بلاوبکرێتەوە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((هەموو ڕۆژنامەیەك یان چاپکراوێکی دەوری دەکرێت دوای ئەو ئاگادارکردنەوەیەی کە لە ماددەی حەوتەمدا هاتووە بەبێ مۆڵەتی پێشەکی و بەبێ دانانی بارمتەی کاش (تأمين نقدي) بلاوبکرێتەوە))**[١٧٩].

لە ماددەی حەوتەمدا داوای کردووە هەرکەسێك بیەوێ ڕۆژنامەیەك یان چاپکراوێکی دەوری دەربکات دەبێ بەر لە دەرکردنی ئاگاکارییەك بە نووسینو بە ئیمزای بەڕێوەبەرەکەی پێشکەشی بریکاری داواکاری گشتی بکات و **ئەم زانیاریانەی خوارەوەی تیابێت**[١٨٠] :

١ – ناوونیشانی ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە و چۆنێتیی دەرکردنی .

٢ – ناوی بەڕێوەبەری چاپەمەنییەکەو شوێنی دانیشتنی .

٣ – ئەو چاپخانەیەی کە ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکەی لێ چاپ دەکرێ.

---

١٧٧ - یاسادانەری فەڕەنسی چاپ و بلاوکردنەوەی ڕۆژنامەگەریی بە یاسای ڕۆژنامەگەریی ١٨٨١/٧/٢٩ هەموارکراو ڕێکخستووە . بۆ دەقی ئەم یاسایە بڕوانە پاشکۆی ژمارە (١) لە کۆتایی ئەم تێزەدا.

١٧٨ - **ئەمەش دەقەکەیەتی بەزمانی فەڕەنسی** : ((**L'imprimerie et la librairie sont libres**))

١٧٩ - **ئەمەش دەقەکەیەتی بەزمانی فەڕەنسی :**

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

١٨٠ - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :
1° Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
2° Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
3° L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.
Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront .

جا ئەگەر هاتوو هەر گۆڕانکارییەك بەسەر ئەو زانیاریانەی سەرەوەدا هات ، دەبێ لە ماوەی ئەوپەڕی پێنج ڕۆژ لە ڕۆژی ڕوودانی گۆڕانکارییەکە ئاگاداری داواکاری گشتی بکرێتەوە ئەگینا سەرپێچیکەر بە غەرامە سزا ئەدرێ‌و دەشبێ ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە خولەکییەکە لە دەرچوون بووەستێ [١٨١] .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری فەڕەنسی، جیاوازی لە نێوان ڕۆژنامەگەریی نیشتمانی و ڕۆژنامەگەریی بێگانەدا کردووە. بۆیە دەبینین ئەو ئازادی و ئاسانکاریانەی کە بەخشیویەتی بە ڕۆژنامەگەریی نیشتمانی نەی بەخشیوە بە ڕۆژنامەگەریی بیانی . بۆیە لە ماددەی چواردەهەمدا مەرجی وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی داناوە بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی بیانی کە بە زمانی بیانی لە فەڕەنسا دەردەچێ.

ئاشکرایە هۆی ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ بایەخدانی یاسادانەری فەڕەنسی بە سیستەمی گشتیو ئاسایشی وڵاتی فەرەنساو پاراستنی لە ئەگەری هەڕەشەی ڕۆژنامەگەریی بیانییەوە.

ئەوەی تێبینی دەکرێت، یاسادانەری فەڕەنسی ئەرکی وەرگرتن و تەماشاکردنی ئاگاکاریی خستۆتە ئەستۆی بریکاری داواکاری گشتی کە بەشێکە لە دەسەڵاتی دادگەری بۆئەوەی ڕۆژنامەگەری لە فشارو دەسەڵاتی حکومەت بپارێزێ‌و ئەوپەڕی ئازادیی بۆ دەستەبەر بکات . بەمەش ڕۆژنامەگەری پاراستووە لە ئەگەری ئەو گرفتانەی کە ئیدارە بۆی دەنێتەوە لە کاتی پەسەندکردنی یان بە ناحەق پەسەندنەکردنی ئاگاکاریەکە. ئەمەو داواکاری گشتی خۆی دەسەڵاتی تایبەتمەندە بە سەیرکردنی داوا (دعوی) ئەگەرهاتوو ئاگاکارییەکە نادروست بوو یان ئەو زانیاریانەی کە یاسا داوای کردوون لەخۆی نەگرتبێ.

کەواتە، لێرەدا دەردەکەوێ کە یاسادانەری فەڕەنسی پەیڕەوی سیستمی ئاگاکاری ڕەهای کردووە بەمەبەستی بەرجەستەکردن و دابینکردنی ئازادییەکی تەواوای ڕۆژنامەگەری. بێجگە لە حاڵەتی بڵاوکردنەوەی بیانی.

٣-١-٤ سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا

چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەگەری لە عێراقدا بە یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨[١٨٢]ی هەموارکراو بە یاسای ژمارە (١٩٩) ی ساڵی ١٩٧٠ [١٨٣] ، و یاسای ژمارە(١١٣) ی ساڵی ١٩٧١ [١٨٤] ، و یاسای ژمارە (١٦٤) ی ساڵی ١٩٧٧ ڕێکخستراوە .

لە دەقی ماددە / ٤ بڕگەی أ ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨دا هاتووە : **((داواکاری مۆڵەت بەم زانیاریانەی خوارەوە پێشکەش بە وەزارەت دەکرێت ...))** هەروەها لە ماددە / ٧ دەقنووسی کردووە : **((١- وەزیر بۆی هەیە لەماوەی یەك مانگ لە ڕۆژی تۆمارکردنیەوە مۆڵەتی چاپراوەکە بدات یان داواکارییەکە ڕەت بکاتەوە))**.

---

١٨١ - ماددەی نۆیەم لە یاسای فەڕەنسی .

١٨٢ - ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (١٦٧٧) ی ١٩٦٩/١/١٥ بڵاوکراوەتەوە .

١٨٣ – ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (١٩٣٣) ی ساڵی ١٩٧٠ بڵاوکراوەتەوە .

١٨٤ - ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٢٠٢٥) ی ساڵی ١٩٧١ بڵاوکراوەتەوە .

لەبەر ڕۆشنایی ئەم دەقە یاساییانەی سەرەوە بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی لە جیاتی سیستمی ئاگاکاری کاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشەکی کردووەو دەسەلاٌتیشی داوەتە وەزیری ڕاگەیاندن بۆ ڕەتکردنەوەی هەر داوایەك ئەگەر مەرجەکانی ئەم یاسایەی تێدا نەبوو.

هەرچەندە، لە برگەی (ج)ی ماددەی (٧)دا ڕێگای داوە بەو کەسەی کە داوایەکەی لەلایەن وەزیری ڕاگەیاندنەوە ڕەت دەکرێتەوە، لە ماوەی پانزە ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەیدا، لە بەردەم ئەنجوومەنی وەزیران، تانە لە بڕیاری وەزیر بدات[١٨٥]. بەلاٌم، ئەم حوکمە ئەوە ناگەیەنێ کە یاسادانەر، ئازادی ڕۆژنامەگەری بۆ هاولاٌتیان زامن کردبێت، چونکە لەلایەکەوە بڕیاری ئەنجومەنی وەزیرانی بە بنبڕ داناوەو لەلایەکی تریشەوە، لە بڕگەی (ب)ی ماددەی (٣٠)دا ڕێگای لە دادگا گرتووە بۆ تەماشاکردنی ئەو دەعوایانەی کە تایبەتن بەو ئیجرائاتو سزا ئیدارییانەی بەپێی یاسای چاپەمەنی وەردەگیرێن دژی وەزارەتو دامودەزگاکانی، بۆ دادگا بەرز دەکرێتەوە[١٨٦].

حوکمەکانی یاسای عێراقی، لەم بارەیەوە، لەگەڵ پرینسیپەکانی مافیمرۆڤ و دیموکراسییەت زۆرگونجاو نیە، چونکە مافی ئازادی لە پێشەوەی مافەکانەو ئازادیی بیروڕادەربڕینیش یەکێکە لەو ئازادییانە کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری دیاردەیەکە لە دیاردەکانی و دانانی مەرج لەبەردەمیدا دەست بەسەراگرتنیەتی لە بنەڕەتدا[١٨٧]، ئەمەش پێچەوانەی پرینسیپەکانی جاڕیی گەردوونیی مافی مرۆڤ و بەلێننامەی نێودەوڵەتییە بۆ مافە شارستانێتیو ڕامیارییەکان کە بەشێکن لە یاسای نێودەوڵەتی مرۆڤانە و سیفەتی سەپاوەیان هەیەو دەبێ یاسای ناوخۆی ولاٌتان لەگەڵیان ناکۆك نەبێ.

یاسازانەکان، نیمچە کۆکن لەسەر سەپاوێتی پرینسیپەکانی جاڕیی گەردوونیی مافی مۆرڤ لەسەر ئاستی جیهانی و نیشتمانیدا دوای ئەوەی ئەو پرینسیپانەیان بە بەشێك لە یاسای گشتیی نێودەوڵەتی دانا[١٨٨]. هەروەها بەلێننامەی نێودەوڵەتی بۆ مافە شارستانیو ڕامیارییەکان لە ٢٣/ ئاداری ١٩٧٦ بەرکاربووە هەروەکو لە مادده / ٤٩ ی ئەم بەلێننامەیەدا هاتووەو عێراقیش بەپێی یاسای ژمارە(١٩٣) ی ساڵی ١٩٧٠ کە لە ڕۆژنامەی (الوقائع العراقية) ژمارە (١٩٢٧) لە ٧/١٠/١٩٧٠ بلاٌوکراوەتەوە وپەسەندی کردووە. بەم پێیە، بنچینەکانی ئەم بەلێننامەیە بالاٌترن لە بنچینە یاساییەکانی ناوخۆو نابێ لەگەڵی ناکۆك بن.

ئاشکرایە، عێراق یەکێکە لەو دەوڵەتانەی کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری تێدا نییەو کەناڵەکانی پەخشی ئیستگەییو تەلەفزیۆنی حکومین و ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکانیش یان حکومین یان سەر بە حزبی

---

١٨٥ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((يحق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادة الاعتراض على قرار الوزير لدى مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تأريخ تبلغه ويكون قرار المجلس نهائيا)).

١٨٦ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لاتسمع الدعاوى امام المحاكم بخصوص الاجراءات والعقوبات الادارية المتخذة وفقا لاحكام هذا القانون)).

١٨٧ - کەمال سەعدی : یاسای چاپەمەنیی کوردستان و چەند سەرنجێك ، گۆڤاری ((پارێزەر)) ژمارە (٢) ی ساڵی یەکەم ٢٠٠١ ی زایینی ل ٦١–٦٢ ، و کەمال سەعدی : ڕۆژنامەگەری و یاسا ، گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژمارە (٦–٧) ی ساڵی دووەم (پایز – زستان) ی ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ی زایینی ل ٨ .

١٨٨ - بۆ زانیاریی زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە :
The status of the Uneversal Declaration of Human Rights in national and International law – Hurst Hamun – GA , JINT . & COMP . I . VOL 25 , 1996 p 289 .

دەسەڵاتن. تەنانەت دەسەڵاتە گشتییەکانیش بەتەواوەتی لێك جیانەکراونەتەوەو هەرسێ دەسەڵات _ یاسادانان ، جێبەجێکردن، دادوەری _ بەشێوەیەك لە شێوەکان لەژێر هەژموون (هيمنة) ی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش دانە کە سەرۆکی عێراقی خۆی سەرۆکایەتی دەکات . بۆیە ڕەوت (اتجاه) ی یاسادانەری عێراقی لەم ڕووەوە سەیر نییە.

٣-١-٥ پرۆژەی یاسای ئازادیی ڕۆژنامەگەریی یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی عەرەبی و سیستمی ئاگاکاری

بە پێی ماددەی پێنجەمی پرۆژەی یاسای ئازادیی ڕۆژنامەگەریی یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی عەرەبی هەرکەسێك بیەوێ ڕۆژنامەیەك دەربکات، دەبێ بە ئاگاکارییەکی نووسراو ئاگاداری ئیدارە بکاتەوەو ئیدارەش لە ماوەی سی ڕۆژ لە ڕۆژی وەرگرتنیدا دەبێ ڕەزامەندی خۆی لەسەر ئەم ئاگاکارییە بنوێنێ یان تانەی لێبدات. وە دەبێ لە کاتی تانە لێداندا بە نووسین ئاگاداری خاوەنی ئاگاکارییەکە بکرێتەوە لەو حاڵەتەشدا خاوەنی ئاگاکارییە تانە لێدراوەکە بۆی هەیە لە ماوەی سی ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادار کردنەوەیدا لە بەردەم دادگای تایبەتمەند تانە لەو بڕیارەی ئیدارە بدات . ئەمەو لە ئاکامی تانە لێدان و بەرزکردنەوەی داوا (دعوى) بۆ دادگا، ڕۆژنامەکە لە دەرچوون ناوەستێ مەگەر بڕیارێکی یەکلاکەرەوەی دادگای پێدەرچووبێ. ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئەوەی ئارەزوی دەرکردنی ڕۆژنامەیەك بکات دەبێ ئاگاداری لایەنی کارگێڕیی بە ئاگاکارییەکی نووسراو بکاتەوە . وە دەبێ لایەنی کارگێڕیی وەڵامی ئاگاکارییەکە بە ڕەزامەندیبوون یان تانە لێدان لە ماوەی سی ڕۆژ لە مێژووی وەرگرتنیەوە بداتەوە ئەگەرنا بە ڕەزامەند دادەندرێ وە لە حاڵەتی لاریی (اعتراض) لایەنی کارگێڕیی دەبێ بە نووسین ئاگاداری خاوەن ئاگاکارییەکە لەوە بکرێتەوە هەروەها داوایەك بۆ پشتگیریکردنی لاری بوونەکە لەسەر دەرچوونی ڕۆژنامەکە بۆ دادگای تایبەتمەند لە ماوەیەك، کە سی ڕۆژ ڕەت نەکات لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەی خاوەن ئاگاکارییەکەوە، بەرز بکرێتەوە.**

وە لاریبوونەکە یان بەرزکردنەوەی داوایەکە نابێتە هۆی ڕاگرتنی دەرچواندنی ڕۆژنامەکە تاکو بڕیارێکی دادگایی یەکلاکەرەوەی پێ دەرنەچێ.

بە لائیحەیەکی جێبەجێکردنی ئەم یاسایە مەرج و بارەکانی ئاگاکارییەکە دیاردەکرێ))[١٨٩].

٣-١-٦ سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراقدا :

یاسادانەری کوردستانی ، دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەگەری بە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ ڕێکخستووە[١٩٠].

---

١٨٩ - http :// www . ahram . org . eg / faj / act / 10 c . htm – tophttp 23/9/2001

١٩٠ - ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی پەرلەمان ژمارە (١١) ڕۆژی ٢٩/٥/ ١٩٩٣ بڵاوکراوەتەوە و بە یاسای ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠٠٢ هەموارکراوەو لە ڕۆژنامەی وەقایعی کوردستان ژمارە (٣٠) ی ٢٨/٥/٢٠٠٢ بڵاوکراوەتەوە .

له دەقەكانی ئەم یاسایە بۆمان دەردەكەوێ كە یاسادانەری كوردستانی كاری بە سیستمی ئاگاكاری نەكردووە، بەڵكو لەجیاتی ئەوە كاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشەكی (الترخيص السابق) كردووە. ئەمەشمان لە دەقی ماددە/٥ بڕگەی/ ١ بۆ دەردەكەوێ كە تیایدا هاتووە : **((هەر هاوڵاتییەكی عێراقی نیشتەجێی هەرێم كە بیەوێ چاپكراوێكی دەوری دەربكا دەبێ داخوازییەك پێشكەش بە وەزیری ڕۆشنبیری بكا ....)).**

ئەمەو ، ئەو داخوازییەی كە بەپێی حوكمی ئەم ماددەیە، پێشكەشی وەزارەتی ڕۆشنبیری دەكرێ بە ئاگاكاری دانانرێ، چونكە مەبەستی خاوەنەكەی ئاگاداركردنەوەی ئیدارە نییە بە دەركردن و بڵاوكردنەوەی ڕۆژنامە بەڵكو مەبەستی وەرگرتنی مۆڵەتە بۆ دەركردن و بڵاوكردنەوەی، كەچی خاوەن ئاگاكاری لە پێشكەشكردنی ئاگاكارییەكەدا بۆ ئیدارە مەبەستی وەرگرتنی مۆڵەت نییە بەڵكو مەبەستی ئاگادار كردنەوەیەتی بە دەركردن و بڵاوكردنەوەی ڕۆژنامە بەپێی ئەو مافەی كە یاسا بۆی دەستەبەر كردووە.

ماددەی ناوبراو لەگەڵ ناوەڕۆكی بەیاننامەی ڕاگەیاندنی یەكێتی فیدراڵی[١٩١] و هۆیەكانی دەرچواندنی یاسای ئەنجومەنی نیشتمانی كوردستانی عێراق ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢و بڕیاری سەركردایەتی سیاسیی بەرەی كوردستانی كە لە ١٩٩٢/٤/٨ دەریكردووەو بۆتە بەشێك لە هۆیەكانی دەرچواندنی ئەو یاسایە، زۆر گونجاو نیە[١٩٢].

بۆیە پێشنیار دەكەین ، ئەم دەقە هەموار بكرێ و لەجیاتی مۆڵەتی پێشەكی بۆ دەركردن وبڵاوكردنەوەی ڕۆژنامەی نیشتمانی كار بە سیستمی ئاگاكاری ڕەها بكرێت بەڵام سەبارەت بە ڕۆژنامەی بیانی كار بە پرینسیپی مامەڵەی هاوچەشن (المعاملة بالمثل) بكرێت لەگەڵ بوونی ئەو مەرجانەی كە بە پێی یاسای وڵاتەكەی پێویستن.

---

١٩١ - بڕوانە دەقی بەیاننامەی ڕاگەیاندنی یەكێتی فیدراڵی كە لەلایەن دەستەی سەرۆكایەتی ئەنجومەنی نیشتمانی كوردستانی عێراقەوە لە ڕۆژی ١٩٩٢/١٠/٤ پێشكەش كراوەو بۆتە پاڵپشتێكی یاسایی بۆ بڕیاری ئەنجومەنی نیشتمانی كوردستان ژمارە (٢٢) لە ١٩٩٢/١٠/٤ سەبارەت بە دەستنیشانكردنی پەیوەندی یاسایی لەگەڵ دەسەڵاتی ناوەندی لەسەر بنچینەی یەكێتی فیدراڵی لە چوارچێوەی عێراقێكی دیموكراتی پەرلەمانی فرەحزبیدا.

١٩٢ - ئەمەش دەقەكەیەتی : ((بەرەی كوردستانی بەو ناوەی كە دەسەڵاتی ئەمری واقیعە، بڕیاریدا كە لەڕووی ئەم تاقیكردنەوە سەختو گرانەدا بوەستێ كە حكومەتی عێراق خستویەتیە پێشیو بڕاریشیدا كە بە گیانێكی سەردەمی نوێو هەروەها بە گۆڕینی ئەم كاروبارانە بۆ ئەم واقیعەی كە كوردستان تێیدا دەژین. بە هاوێشتنی یەكەم هەنگاو لە كاروانی گەیشتنی ئەم میللەتە بە كاروباری جیهانی شارستانیی پێشكەوتوو بۆ دامەزراندنی بنیاتی كۆمەڵگای كوردستانی لەسەر بنچینەی دیموكراتیەتو ڕێزگرتن لە مافو ئازادیی مرۆڤ بەپێی ئەو پەیمانو دابو دەستوورانەی كە دەوڵەتان بڕیاریان لەسەر داوە. تاكو بۆ هەموو جیهانی بسەلمێنێ كە گەلی كوردستانی عێراق لە توانای دا هەیە بەپێی ئەو بنچینانەی كە ئەمڕۆكە دنیا دانی پێداهێناوە، بەڕێوەی ببات)) بڕوانە كۆی یاساو بڕیارەكانی ئەنجوومەنی نیشتمانیی كوردستانی عێراق لە ١٩٩٢/٦/٤ تا ١٩٩٢/١٢/٣١، بەرگی یەكەم، چاپی یەكەم، ١٩٩٧، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری-هەولێر، ل ١٢٩.

٣-١-٧ **هەڵسەنگاندنی سیستمی ئاگاکاری** :

لە لێکۆڵینەوەی سیستمی ئاگاکاریدا بۆمان بە دیار دەکەوێ کە مەبەست لە پێشکەشکردنی ئاگاکاری، سنوردار کردنی ئازادیی ڕۆژنامەگەری نییە بەڵکو دیارکردن و دەسنیشانکردنی ئەو کەسەیە کە بەرپرسێتیی یاسایی دەکەوێتە ئەستۆ لەکاتی ڕودانی سەرپێچیەکانی یان تاوانەکانی بڵاوکردنەوە کە لە ڕێگای ڕۆژنامەو چاپەمەنییەکەی ڕوودەدەن.

هەرچەندە ، یاسای دەوڵەتان لەم ڕووەوە یەك ئاست نین ، هەندێکیان لە هەندێکیان زیاتر لە مەبەستە سەرەکییەکەی ئەم سیستمە لایانداوەو لە ناوەڕۆك و گیانەکەی دایان ماڵیوە و کردویانەتە هۆکارێك بۆ چەواشەکردن و دانانی کۆت و بەند لەبەردەم ئازادیی ڕۆژنامەگەریداو لە ڕێگای دانانی کۆمەڵێك مەرجی قورسەوە تەگەرە دەخەنە پیشەی ڕۆژنامەگەریو ئازادیی ڕۆژنامەگەریش سنوردار دەکەن . هەروەکو لە یاساکانی سەرەوە بێ لە یاسای فەڕەنسی ئەمەمان بۆ دەرکەوت.

لە کۆتاییدا ، دەتوانین بڵێین ، ئەم سیستمە لە سیستمی مۆڵەت وەرگرتنی پێشەکی باشترەو لەگەڵ گیانی سەردەم و ئەو پێشکەوتنە یەك لە دوایەکانەی جیهان کە لە هەزارەی سێهەمدا لە گشت بوارە جیاجیاکانی ژیان بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەتی لە بوارەکانی گواستنەوەو گەیاندنی زانیارییەکان و بە جیهانیکردنی ڕاگەیاندن لە میانی تۆڕی ئینتەرنێت و پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت دەگونجێ. بۆیە پێشنیار دەکەین ، یاسادانەری کوردستانی سوود لە ئەزموونی فەڕەنسی و ئەمەریکی وەربگرێت و کار بەم سیستمە بکات بۆ ڕزگارکردنی ڕۆژنامەگەری لە فشارو دەسەڵاتی حکومەت. بەڵام بۆئەوەی ڕۆژنامەگەری ببێتە دەسەڵاتێکی ئازاد و سەربەخۆ لە هەرێمی کوردستاندا، هەرئەوەندە بەس نییە ، بەڵکو پێویستە ئەنجومەنێکی باڵای ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای هەڵبژاردنێکی پاك و ئازاد لە ڕۆژنامەنووسان پێك بێت بۆ سەرپەرشتیکردنی کاروبارەکانی ڕۆژنامەگەری و ئەو ئەنجومەنە تایبەتمەند بێت بە وەرگرتن و تەماشاکردنی ئەو ئاگاکارییە نەوەك ئیدارە ، هەروەکو لە یاساکانی میسری و لوبنانیدا هاتووە، یان داواکاری گشتی هەروەکو لە یاسای فەڕەنسیدا هاتووە ، بەمەش ڕۆژنامەگەری دەبێتە دەسەڵاتێکی جەماوەری و گوزارشت لە ویست و ئارەزوویان دەکات و لەتەك سێ دەسەڵاتەکەیتر – یاسادانان ، جێبەجێکردن، دادگەری – بەشداری لە دەسەڵاتی وڵات دەکات و دەبێتە دەسەڵاتی چوارەم.

٣ – ٢ **مۆڵەت و مەرجەکانی**

سیستەمی مۆڵەت بریتییە لە ڕێگادانی ئیدارە بەکەسێك یان چەند کەسانێکی دیاریکراو بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و چاپەمەنیی دەوری ئەگەر مەرجە یاساییەکانی تێدا بوو یان ڕەفزکردنی بەگوێرەی بەرژەوەندی خۆی[١٩٣].

ئەمەش ئەوەدەگەیەنێ کە مۆڵەت بەشێکی بنەڕەتییە لە سیستمی خۆپارێزی (النظام الوقائي) کە دەوڵەت بۆ ڕێگاگرتن لەو زیانانەی ئەگەری ڕوودانیان لێدەکرێ کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە لە کۆمەڵ

---

١٩٣ – د . عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل١٢٦ ، و میثم حنظل شریف : التنظیم الدستوري والقانوني لحریة الصحافة فی العراق ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٨ .

دەکەوێ پەنای دەباتەبەر . بەم پێیە ئەوکەسەی ئارەزووی دەرکردنی ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری هەیە دەبێ چەند کردارێك ئەنجام بدات و ڕەچاوی ئەو مەرج و زانیارییانە بکات کە ئیدارە لە یاسای چاپەمەنی و ڕۆژنامەگەریدا خستویەتییە ئەستۆی . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە مۆڵەتی پێشەکی لە ڕووی ئەو مەبەستەی کە ئیدارە بۆی تێدەکۆشێ بە چاودێریی پێشەکی (الرقابة السابقة) دەچێ. هەرچەندە سانسۆرو مۆڵەت دوو شتی لێك جیاوازن . لە بەخشینی مۆڵەتدا، ئەوکەسەی کە دەیەوێ ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری دەربکات جێگای مەبەستە ، کەچی لە خستنە ژێر سانسۆر ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەوریەکە جێی مەبەستە.

کەوابوو لە حاڵەتی یەکەمدا، سانسۆرەکە لە سەر خاوەنی ڕۆژنامەکەیە، بەڵام لە حاڵەتی دووەمدا ، سانسۆرەکە لەسەر ڕۆژنامەکەو ئەو بابەتانەیە کەتیایدا بڵاودەکرێنەوە. ئەمەش خۆیلەخۆیدا ئەوەدەگەیەنێ کە مۆڵەت بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپەمەنیی دەوری یەکجار دەبەخشرێت و پێویستە بۆ بوونی ، بەڵام چاودێری بە شێوەیەکی بەردەوام دەخرێتە سەر ڕۆژنامەو ئەو بابەتانەی کە تیایدا بڵاو دەکرێتەوە، بۆیە بۆ گشت ژمارەو بابەتەکانی ڕۆژنامەو چاپەمەنییە دەورییەکە پێویستە[١٩٤].

لە خوارەوە بە درێژی لە مەرج و زانیارییەکانی مۆڵەت و ئەو ئاکامانەی لێی دەکەوێتەوە دەکۆڵینەوە لە میانی بەراوردکردنی حوکمەکانی ئەو سیستمە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان و یاساکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریی میسری و لوبنانی و فەرەنسیدا، بەم شێوەیەی خوارەوە :

٣-٢-١ سیستمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان

یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ کاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشینە کردووە بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری هەروەکو لە ماددەی پێنجەمیدا هاتووە :

((هەرهاوڵاتییەکی عێراقی نیشتەجێی هەرێم کە بیەوێ چاپکراوێکی دەوری دەربکا دەبێ داخوازییەك پێشکەش بە وەزیری ڕۆشنبیری بکات ..)).

هەروەها بۆ جیاکردنەوەی چاپکراوی دەوری لە چاپکراوی نادەوریدا، لە بڕگەی چوارەمی ماددەی یەکەمدا پێناسەی چاپکراوی دەوری کردووەو دەڵێ : **((چاپکراوی دەوری هەر چاپکراوێکە کە بەردەوام بە ژمارەی زنجیرەییو لە کاتێکی دیاریکراودا دەربچێ وەك، ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەو هەرچییەکی لەم بابەتە بێ)).**

ئەگەر سەرنجی دەقی ئەم دوو ماددەیە بدەین ، دەبینین، لە دەقی دووەمیدا یاسادانەری کوردستان، لە پێناسەکردنی چاپکراوی دەوریدا سەرکەوتوو نەبووە، چونکە ئەو ماوەیەی دیارنەکردووە کە دەبێ چاپکراوی دەوری تیایدا دەربچێت تاکو بە چاپکراوی دەوری ناوزەد بکرێت، بەڵکو لەجیاتی ئەوە ئیکتیفای بە دەستەواژەی (بەردەوام بە ژمارەی زنجیرەییو لە کاتێکی دیاریکراودا دەربچێت) کردووە، لەکاتێکدا هەندێك چاپکراو هەن کەساڵێك بەبەردەوامیو بە ژمارەی زنجیرەیی دەریدەکەن بێ ئەوەی پێی بووترێ چاپکراوی دەوری وەکو ئەو کتێبانەی کە بە زنجیرە دەردەچن، یا ئەو بڵا وکراوە هونەریو تەکنەلۆژیو پیشەییانەی کەوا کۆمەڵەو ڕێکخراوە پیشەییەکان دەریان دەکەن. بۆیە پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان چاوێکیتر بەم پێناسەیەدا

---

١٩٤ – د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل١٢٦ .

بخشێنێتەوەو بەم شێوەیەی خوارەوە دووبارە دایبڕێژێتەوە : ((**چاپکراوی دەوری بەپێی ئەم یاسایە، هەموو ڕۆژنامەیەك یان گۆڤارێك یان بڵاوکراوەیەکی هەواڵ دەگرێتەوە کە بە ڕێکوپێکیو بە ژمارەی زنجیرەییو بەبڕی یەك ژمارە لە هەر سێ مانگ جارێك بەلانی کەمییەوە دەربچێت دەگرێتەوە، بە مەرجێك نابێ ئەو چاپکراوەیە خەسڵەتێکی زانستی یان هونەری یان تەکنەلۆژی یان پیشەیی ئەکادیمی هەبێت**)). هەروەها دەقی ماددەی پێنجەم، وێڕای ئەوەی کە کۆسپە لەبەردەم ئازادی ڕۆژنامەگەری، لە هەمان کاتدا لەگەڵ حوکمی ماددە/١٣[١٩٥] ناگونجێ کە دانانی کۆتی لەسەر هێنان و بردنی چاپەمەنیی بۆ ناوەو دەرەوەی هەرێمی کوردستان قەدەغە کردووە. چونکە بەپێی حوکمی ئەم ماددەیە، هەرکەسێك ئەگەر لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان بەپێی یاسای ئەو وڵاتەی تیایەتی ڕۆژنامە دەربکات، ئازادە لە هێنانی ئەو ڕۆژنامەیە بۆناو هەرێمی کوردستان.

ئەمەش مانای ئەوەیە، ئەوکەسەی کە ناتوانێ لەبەر هەر هۆیەك بێت، مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە لە هەرێمی کوردستان وەربگرێت، دەتوانێ لەو وڵاتانەی کە لەجیاتی مۆڵەتی پێشەکی کار بە سیستمی ئاگاکاری دەکەن، ڕۆژنامە دەربکات و ئینجا بیهێنێتەوە هەرێمی کوردستان، یاخود دووبارە لە کوردستان چاپی بکاتەوە. لەو حاڵەتەشدا یاسادانەری کوردستان ئەو ئامانجە ناپێکێ کە لە ماددە/٥ دا بۆی تێکۆشیوە[١٩٦].

٣-٢-٢ سیستمی مۆڵەت لە یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسیدا

یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەریی ساڵی ١٨٨١ ی هەموارکراویدا جیاوازی لە نێوان هاوڵاتیان و بیانیان کردووە بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە. بەپێی حوکمی ماددەی پێنجەم[١٩٧] و شەشەمی[١٩٨]یاسای ناوبراودا ، دەکرێ هاوڵاتیان هەر ڕۆژنامەیەك یان چاپەمەنییەکی دەوری بەبێ مۆڵەت

---

١٩٥ - **ئەمەش دەقی ماددە/١٣ ی یاسای چاپەمەنیی کوردستانە : ((هیچ کۆسپێك لەسەر هاتنی چاپکراو بۆناو هەرێم و بردنی بۆ دەرەوەی نییە ..)) .**

١٩٦ - **لەبەر قورسی ئەو مەرجانەی کە لە یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی میسریدا هاتووە و لەبەر ئاسانیی مەرجەکانی دەرهێنانی ڕۆژنامە لە یاسای قوبرسیدا ، زۆر لە هاوڵاتییانی میسری ڕوویان کردۆتە قوبرس و بەپێی یاسای ئەو وڵاتە ڕۆژنامەکانیان دەردەکەن . ئەو ڕۆژنامانەش بە ڕۆژنامەی قوبرسی ناویان دەرکردووە ، تەنانەت هەندێکیشیان لەبەر هەرزانیی کرێو پێداویستییەکانی چاپەمەنی لە میسر دووبارە چاپدەکرێنەوەو دەسەڵاتدارانی میسریش ناتوانن بیانخەنە بەر لێپرسینەوەی یاساییەوە ، چونکە ئەوان یاسای وڵاتەکەی خۆیان پێشێل نەکردووە ، بەڵکو سوودیان لەو کەلێنە وەرگرتووە کە لە هەردوو یاسای میسری و قوبرسیدا هەیە بڕوانە : (النبأ) تکشف عن ظاهرة ((الصحف القبرصية)) .** h ttp ; www . al mashrek . org . 22/7/2001 .

١٩٧ - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :**

((Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.))

واتە : ((دەکرێ، بەپێی ئەو مەرجانەی کە لە ماددەی حەفتەمدا هاتوون، هەر ڕۆژنامەیەك یان چاپکراوێکی دەوری بەبێ وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی دەربکرێ)).

١٩٨ - **بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگەی (٥-٢-١-٢) بە ناوونیشانی ((سیستەمەکانی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا))، پەراوێزی (٦٥١) لەم تێزەدا.**

دەربكەن. بەلاّم بۆ دەركردن وبلاّوكردنەوەی ڕۆژنامەی بیانی كە بە زمانی بیانی لە فەڕەنسادا دەردەچێ ، بەپێی حوكمی ماددەی چواردەهەمی یاسای ناوبراو دەبێ مۆڵەتی پێشەكی وەربگیرێت.

بێگومان مەبەستی یاسادانەری فەڕەنسی، لەم جیاوازییەدا، پەرۆشییە بۆ پاراستنی نیزامی گشتیو ئاسایشی ولاّت هەروەكو لە خاڵی پێشوودا ئاماژەمان پێیكرد.

كەچی یاسادانەری كوردستانی، بە پێچەوانەی یاسادانەری فەڕەنسی ، نەك هەر جیاوازیی نەكردووە بۆ دەركردن و بلاّوكردنەوەی ڕۆژنامەو چاپەمەنیی دەوری، لە نێوان هاولاّتیان و بیانیان، بەڵكو ئەوپەڕی ئاسانكاریی بۆ هێنان و بردنی ڕۆژنامەو چاپەمەنیبۆ ناوەوەو دەرەوەی هەرێم كردووەو ئازادیی ڕۆژنامەگەریشی بۆ بیانیان دابین كردووەو ملكەچی سیستمی مۆڵەتی پێشەكیو ئاگاكاری نەكردوونە ، هەروەكو لە دەقی هەردوو ماددەی سیانزەهەم و چواردەهەمی یاسای چاپەمەنیی ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ ئەوەمان بۆ دەردەكەوێ.

لە دەقی ماددەی سیانزەهەمدا هاتووە : **((هیچ كۆتێك لەسەر هاتنی چاپكراو بۆناو هەرێم و بردنی بۆ دەرەوی نییە)).**

هەرچەندە ئەم دەقە تایبەتە بە هێنانو بردنی ڕۆژنامەو چاپەمەنی بۆ ناوەو دەرەوەی هەرێمی كوردستان، نەك دەركردنو بلاّوكردنەوەی ڕۆژنامە، بەلاّم لە ئەنجامدا یەك دەگرنەوە، چونكە ئەو كەسەی بیەوێ خۆی لەو مەرجانە بدزێتەوە كە لە یاسای چاپەمەنی هەرێمی كوردستاندا هاتوون، لە هەمان كاتیشدا، سوود لەو ئاسانكارییانە وەربگرێت كە لە یاسای ولاّتانی تردا هاتوون، دەتوانێ فێڵ لەم دەقە بكاتو لە دەرەوەی كوردستان ڕۆژنامە دەربكاتو ئینجا بە سوودوەرگرتن لەم دەقە، بە چاپكراوییەوە بۆ كوردستانی بهێنێت، هەروەكو لە خاڵی پێشوو ئاماژەمان پێكرد.

بەڕای ئێمە، ئەم دەقە لەگەڵ پرنسیپی سەروەری ولاّت و ئاسایشی نەتەوەییو بەرژەوەندییە بالاّكانی كۆمەڵ ناگونجێ، چونكە كەناڵەكانی ڕاگەیاندن تیغی دوو دەمن و كاری چاكو خراپیان پێدەكرێ و دوژمنان بۆ بەدیهێنانی مەرامەكانیان بەكاری دەهێنن و سوودی لێ دەبینن[199].

هەروەها لە ماددەی چواردەدا هاتووە : **((سەربەستیی كاری ڕاگەیاندن بۆ پەیامنێرو نوێنەرانی دامودەزگاكانی ڕاگەیاندنی بیانی لە هەرێمدا مسۆگەرەو مەرج و بنچینەكانی كاركردنیان بە ڕێنماییەك دیار دەكرێن كە وەزیر دەریدەكات)).**

سەرەڕای جەختكردنی یاسادانەر لەسەر دەركردنی ڕێنمایی بۆ دیاركردنی مەرج و بنچینەكانی كاركردنی بیانان لەم بوارەدا، كەچی تاكو ئێستاش دوای تێپەڕبوونی ئەم ماوە زۆرە هیچ ڕێنماییەك لەم بارەیەوە دەرنەچووە . ئەمەش خۆیلەخۆیدا ڕێگەدانە بۆ ئیجتیهاداتو لێڵی. بۆیە داوا لە وەزیری ڕۆشنبیری حكومەتی هەرێمی كوردستان دەكەین بە زوویی ئەو ڕێنماییە دەربكات.

دەستووری ئەمەریكی ساڵی ١٧٨٩ لە یەكەمین هەمواری ساڵی ١٧٩١ دا لەژێر ناوونیشانی **((بەڵگەنامەی مافەكانی مرۆڤ))** جەختی لەسەر ئەم ئازادییە كردووە و تیایدا هاتووە : **((كۆنگرێس بۆی نییە هیچ یاسایەك دەربكات سنوور بۆ ئازادیی ڕۆژنامەگەری دابنێ))** [200].

---

١٩٩ - **كەمال سەعدی : یاسای چاپەمەنیی كوردستان و چەند سەرنجێك ، گۆڤاری ((پارێزەر)) ژمارە (٢) ساڵی یەكەم ٢٠٠١ ، ل ٦٤ .**

٢٠٠ - **ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

کەواتە دەسەڵاتی یاسادانان (کۆنگرێس) بۆی نیە تەنانەت یاسایش دەربهێنێ بۆ سنووردار کردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری. ئەمەش مانای ئەوەیە، تەنها بە گۆڕانکاریو هەموارکردنی دەستوور دەتوانرێ کۆتو بەند بۆ ئەو ئازادییە دابنرێت.

ئینجا ئیستنتاج دەکەین، ئەگەر کۆنگرێس بۆی نەبێت بۆ سنووردارکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری یاسا دەربکات، ئەوە (من باب اولی) حکومەت ناتوانێ بەهۆی ڕێسا یان ڕێنماییەوە هیچ کۆتو بەندێك بخاتە ڕێگای ئەو ئازادییە.

٣ – ٢ – ٣ سیستمی مۆڵەت لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری میسریدا

یاسادانەری میسری لە یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦ دا لەجیاتی سیستمی مۆڵەتی پیشەکی کاری بە سیستمی ئاگاکاری مەرجدار کردووە هەروەکو لە خاڵی پێشوودا باسمان کرد.

٣ – ٢ – ٤ سیستمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنی لوبنانیدا

یاسادانەری لوبنانی لە یاسای چاپەمەنیی ساڵی ١٩٦٢ هەموارکراودا، کاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشەکی کـردووە، یاسادانەری کوردستانی هەمان ڕێگای یاسادانەری لوبنانی گرتۆتەبەر هەروەکو لە ماددەی بیست و حەوتەمدا هاتووە : ((**دەرکردنی هەر چاپکراوێکی ڕۆژنامەگەری بەرلە وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی لە وەزیری ڕاگەیاندن دوای ڕاوێژکردنی سەندیکای ڕۆژنامەگەری بەهەموو شێوەیەك قەدەغەیە**))، بەلام بە پێچەوانەی ئەو لەجیاتی ئاسانکاری ئەوپەڕی توندیی نواندووە بۆ هێنانی ڕۆژنامەو چاپەمەنیی بیانی بۆ ناوەوەی لوبنان و بلاوکردنەوەی مەگەر مۆڵەتی پێشەکی بۆ دەرکردنی بەپێی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی لوبنانی ناوبراو وەرگرتبێت . هەروەکو لە دەقی ماددە پەنجادا هاتووە : ((**هێنانی هەر چاپەمەنییەکی بیانی بۆناو لوبنان بە بڕیارێك لە وەزیری ڕاگەیاندن قەدەغە دەکرێت و دەست بەسەر ژمارەکانیدا دەگیرێت ئەگەر بەدیارکەوت چاپەمەنییەکە دەبێتە هۆی شێواندنی ئاسایش ، یان دژی هەستی نەتەوایەتی بێت یان دژی ڕەفتاری گشتی بێت یان نەعرەی تائیفی بوروژێنێ . هەروەها هەرکەسێك لەسەر خاکی لوبناندا چاپەمەنییەك چاپ بکات یان بلاویبکاتەوە کە هێنانی قەدەغەکرابێت یان دەست بەسەر ژمارەکانیدا گیرابێت سزا دەدرێ بە بەندکردنی بۆ ماوەیەك لە هەشت ڕۆژ تاکو سێ مانگ لەگەڵ غەرامەیەك بەبڕی یەك ملیۆن لیرەی لوبنانی یان بەیەکێك لەو دوو سزایە.**

Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof, or abridging the freedom of speech, or of the press….. .

ئەم دەقە لە ئینتەرنێت لە ٢٠٠١/١٠/١ لەم شوێنە وەرگیراوە . http:// www. Law . emory . edu / federal

هەروەها هەرکەسێك دەقێکی قەدەغەکراو چاپ بکات یان بڵاوی بکاتەوە سزا ئەدرێ بە غەرامەیەك بە بڕی یەك ملیۆن تا دوو ملیۆن لیرەی لوبنـانی هەروەها ئەم حوکمـانە پوختەکـان (الخلاصات) دەگرێتەوە کە بە نیازخراپی بڵاو دەکرێنەوە ئەگەر هاتوو بووە هۆی ڕوودانی ئەو ئاگادارکردنەوانە (المحاذیر) ی لە پێناویدا دەقەکە قەدەغە کراوە.

هەر ڕۆژنامەیەك لەدەرەوەی لوبنان دەربکرێت یان چاپ بکرێت نابێ دەرکردنی بگوێزرێتەوە بۆ لوبنان چ بە چاپێکی سەربەخۆ یان پاشکۆ وەیان بەهەر شێوەیەکیتر تاکو ڕەزامەندی بۆ دەرکردنی لە لوبنان بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایەو مەرسومی یاسایی ژمارە (٧٤) ی نیسانی ساڵی ١٩٥٣ وەرنەگرێت)).

٣ – ٢ – ٥ سیستمی مۆڵەت لە یاسای چاپەمەنی عێراقیدا

یاسادانەری عێراقی لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ هەموارکراودا ڕەوتێکی جیاواز لە ڕەوتی یاسادانەری لوبنانیو کوردستانی گرتۆتەبەر.

لەڕووی کارکردن بە سیستمی مۆڵەتی پێشینەوە یاسای عێراقی ناوبراو لە هەردوو یاسای هەرێمی کوردستان و لوبنان دەچێت هەروەکو لە ماددەی سێهەم و چوارەمدا دەردەکەوێ. لە ماددەی سێهەمدا کۆمەڵێك مەرجی ڕیزکردووە کە دەبێ خاوەنی چاپکراوی دەوری تیای بێت. هەروەها لە ماددەی چوارەمدا کۆمەڵێك زانیاریی دەسنیشان کردووە کە دەبێ لەناو ئەو داخوازییە دابێت کە بۆ وەرگرتنی مۆڵەتی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە یان چاپکراوی خولەکی پێشکەش وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن دەکرێت . بەڵام سەبارەت بەو حوکمانەی کە تایبەتن بە بیانیان بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە یان هێنانە ناوەوەی ڕۆژنامە بۆ ناوەوەی وڵات و ئەنجامدانی کاری ڕۆژنامەگەری لەلایەن ئەوانەوە لەوان جیاوازە.

یاسای عێراقی ئەو ئاسانکارییەی بۆ بیانیان نەنواندووە هەروەکو یاسای کوردستانی نواندویەتی، بەڵکو هەمان توندی نواندووە کە یاسای لوبنانی بەرامبەر ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسانی بیانی نواندویەتی، بەڵام شێوازێکی تایبەتی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم حاڵەتەدا گرتۆتەبەر کە بریتییە لە مامەڵەکردنی هاوچەشن (المعاملة بالمثل) هەروەکو لە ماددەی هەشتەمدا بۆمان دەردەکەوێ کە تیایدا هاتووە : ((**دەکرێ خەڵکی ناعێراقی لە ناو عێراقدا چاپکراوی دەوری دەربکەن ، بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایەو بەڕەزامەندی وەزارەتی دەرەوە ، بەپێی مەرجی مامەڵەی هاوچەشنو پشتگیریی نوێنەری سیاسی یان باڵیۆزیی دەوڵەتەکەی و بوونی ئەو مەرجانەی کە بە پێی یاسای دەوڵەتەکەی پێویستن**)).

هەروەها یاسادانەری عێراقی بە پێچەوانەی یاسادانەری کوردستانی [٢٠١] کاری ڕاگەیاندنی بۆ پەیامنێر و نوێنەرانی دامودەزگاکانی ڕاگەیاندنی بیانی لە عێراقدا ئازاد نەکردووە بەڵکو مەرجی وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی لە وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن بۆ داناون هەروەکو لە دەقی بڕگەی (أ) ی ماددەی یانزەهەمدا هاتووە : ((**أ – نابێت پەیامنێری ڕۆژنامەکان یان گۆڤارەکان یان ئاژانسەکانی بیانی پرۆسەی کاری خۆیان لە عێراقدا بکەن مەگەر بە ڕەزامەندی وەزارەت نەبێت**)).

---

٢٠١ – بڕوانە دەقی ماددەی چواردە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان ، پێشتر ئاماژەمان پێی کردووە .

بەڕای ئێمە، ئەمە بیرو بۆچوونێکی تۆتیالیتاریە، لە بیری ئازاددا ئەم جۆرە بۆچوونە جێگای نابێتەوە. ڕژێمێك لە میللەتی خۆی نەترسێتو لەگەڵ میللەتدا تەبابێ باکی نیە.

هەرچەندە هەندێ کەس پێیان وایە، هەندێ لەو ڕۆژنامانە زانیارییەکانی ناوخۆی تایبەت بە سەربەخۆیی و سەروەریو ئاساییشی نیشتمانیو نەتەوەیی دەبەنە دەرەوەو بەئەنقەست و بە نیازخراپی دەیخەنە بەردەستی ئەو لایەنە بیانیانەی مەبەستیانە ئەم زانیاریانە بقۆزنەوە بۆ ئەنجامدانی پرۆژە سیاسیەکانیان و پێکانی مەبەستەکانیان [202]. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە کاری پەیامنێری ڕۆژنامەو گۆڤارو ئاژانسەکانی بیانی یاساغ بکرێت یانیش کۆتو بەندیان لە بەردەم دابنرێت، بەڵکو دەکرێ مەرجو بنچینەکانی کارکردنیان بە ڕێنماییەك دیاربکرێت، هەروەکو یاسادانەری هەرێمی کوردستان لە ماددەی (١٤)دا ئەم ڕێگایەی گرتۆتەبەر[203].

هەر لەم ڕوانگەیەوە، لە ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٠١ (ڕیتشارد شیلی) ی ئەندامی ئەنجومەنی پیران لە کۆنگرێسی ئەمەریکی ، پێشنیارێکی سەبارەت بە توندکردنی سزاکانی بردنە دەرەوەی زانیارییەکان لە ڕێگای ڕۆژنامەوانییەوە پێشکەش بە کۆنگرێس کرد و خرایە بەردەست لێژنەی هەواڵگری (لجنة الاستخبارات) بۆ لێکۆڵینەوەو داڕشتنی پرۆژەیەکی یاسایی بۆ بەرجەستەکردنی [204]. ئەم پرۆژەیە، لەجیاتی ئەوەی کۆتو بەند لەبەردەم ڕۆژنامەنووسانی بیان لە مومارەسەکردنی پیشەکەیان دابنێ، ئەو لێپرسە ئەمریکیە بە بەرپرس دادەنێ کە زانیاری نهێنی بۆ بیانیان دەدرکێنێ.

کەواتە، لەجیاتی دانانی ئەم کۆتو بەندە، کە لەگەڵ پرنسیپەکانی مافی مرۆڤو دنیای هاوچەرخو مافی ڕۆژنامەنووس لە وەرگرتنی زانیاریو بەسەرکردنەوەی هەواڵەکان زۆر شیاو نیە، باشتروابوو، یاسادانەری عێراقی تەنها ئەو کەسانەی بەرپرس کردبا کە ئەو ئازادییە بۆ پێکانی هەندێ مەرامی سیخوڕی و هەواڵگریی زیانبەخش دەقۆزنەوە، نەك دانانی ئەم مەرجە قورسە لەبەردەم گشت ڕۆژنامەنووسانی بیانیدا.

دوای ئەوەی پێناسەی سیستمی مۆڵەتی پێشەکیمان کرد لەگەڵ دەرخستنی هەڵوێستی یاسادانەری کوردستانی لەبارەیەوە ، هەروەها بەراوردکردنی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ لەبارەی مۆڵەتی پێشەکی لەگەڵ یاساکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریی میسری و لوبنانی و فەڕەنسی و عێراقیدا ، **ئێستاش لە خوارەوە باسی ئەو مەرجانە دەکەین کە دەبێ لە خاوەنی یان سەرنووسەری ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوریدا هەبێت ، لەگەڵ ئەو زانیاریانەی کە دەبێ داواکاریی مۆڵەت تیایدا بێت :**

٣-٢-٦ ئەو مەرجانەی کە دەبێ لە خاوەنی یان سەرنووسەری ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوریدا هەبێ

---

[202] - منصور يوسف علي : مراسلون صحفيون ... أم .. جواسيس ، جريدة « الاتجاه الاخر » السنة الثالثة العدد (٥٣) الاحد ٢-٢/٢/١٧ ل ١١ .

[203] - بڕوانە دەقی ئەم ماددەیە لە بڕگەی (٣-٢-٢) لەم تێزەدا.

[204] - بەپێی ئەم پرۆژە پێشنیارکراوە ، هەرکەسێك زانیاریی نهێنی بداتە یەکێك لەو کەسانەی کە ڕێگایان پێنەدراوە چاو بەو زانیاریانەدا بخشێنن ، سزا ئەدرێت بۆ ماوەیەك ڕەنگە بگاتە سێ ساڵ .

جێی وەبیرهێنانەوەیە ، ناوبراو ، ساڵی ڕابردوو ، پێشنیارێکی لەم بابەتەی پێشکەش کرد ، کۆنگرێس بە هەردوو باڵەکانییەوە پەسندیان کرد ، بەڵام سەرۆکی ئەمەریکی پێشوو بیل کلنتۆن ڕەتی کردەوە .

Http ;// w.w.w. al mashrek . org . 2/12/2002 .

٣-٢-٦-١ یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان

بەپێی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ ئەو کەسەی بیەوێ ڕۆژنامەیەك دەربکات، دەبێ داخوازییەك پێشکەشی وەزیری ڕۆشنبیری بکاتو تیایدا ناوی خۆیو ناوی سەرنووسەرو ناوی ڕۆژنامەکەو زمانەکەی دیاری بکات. هەروەها دەبێ خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەری ڕۆژنامە یاخود چاپکراوی دەوری ئەم مەرجانەی خوارەوەی تێدابێت [٢٠٥]:

١ – دەبێ هاوڵاتییەکی عێراقی بێت

بەپێی یاسای ڕەگەزنامەی عێراقی ژمارە (٤٣) ی ساڵی ١٩٦٣ ی هەموارکراو هەرکەسێك ڕەگەزنامەی عێراقیی هەبێت بە عێراقی دادەندرێت [٢٠٦] . وە لەبەرئەوەی یاسای ناوبراو بەشێکە لە سیستەمی یاسایی هەرێمی کوردستان ، بۆیە بۆ دیارکردنی مەبەستی یاسادانەری کوردستان سەبارەت بە هاوڵاتیی عێراقی و جیاکردنەوەی لە بیانی دەگەڕێینەوە بۆ حوکمەکانی ئەم یاسایە.

٢ – دەبێ لێهاتنی یاسایی تەواوی هەبێت

بەپێی برگەی (١) ی ماددەی (٤٦) ی یاسای شارستانی عێراقی ژمارە (٤٠) ی ساڵی ١٩٥١ هەموارکراو هەرکەسێك بگاتە تەمەنی پێگەیشتن و هۆش و فامی تەواوی هەبێت و کرداری یاسایی لێ یاساغ نەکرابێ لێهاتنی یاسایی تەواوی دەبێت بۆ بەکارهێنانی مافە مەدەنی و مافە ڕامیارییەکانی لەوانەش مافی ئازادیی ڕۆژنامەگەری کە مافێکی ڕامیارییە. ئەمەو یاسادانەری عێراقی لە مادده (١٠٦) ی هەمان یاسادا تەمەنی پێگەیشتنی بە هەژدەساڵی تەواو داناوە.

بەم پێیە ، مەبەست لە لێهاتنی یاسایی لێهاتنی ڕاپەڕاندنە (اهلیة الأداء) ئەمەیش بریتیە لە توانای بەکارهێنانی ئەو مافانەی بۆی ڕەخساوە لە وانەش مافی ئازادیی ڕۆژنامەگەری.

ئەمجۆرە لێهاتنەش ئەڵقەبەندی هۆش و فامە ، بە بوون و بە نەبوون و تەواوی‌و ناتەواویەوە. بەم پێیە هەرکەسێك شێت و وێت نەبێ و کرداری یاسایی لێ یاساغ نەکرابێ لەبەر دەبەنگی (الغفلة) و سەفاهەت (السفه) لێهاتنی یاسایی تەواوی دەبێت [٢٠٧] . ئەمەو تەمەنی پێگەیشتن لە عێراقدا هەژدە ساڵی زایینی تەواوە هەروەکو لە سەرەوە ئامـاژەمـان پێی کرد.

---

٢٠٥ - ماددەی سێیەم لە یاسای ناوبراو .

٢٠٦ - بڕوانە دەقی برگەی یەك لە ماددەی یەکەمی یاسای ڕەگەزنامەی عێراقی ژمارە (٤٣) ی ساڵی ١٩٦٣ ی هەموارکراو کە تیایدا هاتووە : ((ئەوکەسە عێراقییە کە ڕەگەزنامەی عێراقیی هەیە))، ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٨١٨) لە ١٩٦٣/٦/١٩ بڵاوکراوەتەوە .

٢٠٧ - بـۆ زانیاریی زیاتـر بڕوانـە د . سەعدی بەرزنجی : تیوریی گشتیی ماف ، بڵاوکراوەکانی ئەمینداریێتیی گشتیی ڕۆشنبیری و لاوان – ناوچەی کوردستان ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٨٩ ، ل ٨٩-٩١ .

٣ – دەبێ خوێندنەوەو نووسین بە زمانی ڕۆژنامە یان چاپکراوەکە بزانێت .

٤ – نابێ حوکم درابێت لەسەر تاوانێکی گەورە کەتن (جنایە) یان کەتنێك (جنحة)ی ناسیاسیی ئابڕووبەر.

٥– دەبێ نیشتەجێی هەرێمی کوردستانی عێراق بێت.

دوای ڕەچاوکردنی ئەو مەرجانەی سەرەوەو دوای پێشکەشکردنی داوایەکە بۆ وەزیری ڕۆشنبیری، دەبێ وەزیر لە ماوەی سی ڕۆژدا لە ڕۆژی تۆمارکردنی داوایەکەوە بڕیاری خۆی لەبارەیەوە بدات، ئەگینا بە تێپەڕبوونی ئەو ماوەیە، ڕۆژنامەکە بە ڕێگاپێدراو دادەندرێت. بەڵام ئەگەرهاتوو وەزیر داوایەکەی ڕەت کردەوە، لەو حاڵەتەدا، خاوەنی داوا ڕەتکراوەکە بۆی هەیە لە ماوەی دە ڕۆژدا لەو ڕۆژەی پێی ڕادەگەیەندرێ لەلای دادگای پیاچوونەوەی هەرێم تانە لە بڕیاری وەزیر بداتو بڕیاری دادگاش بنبڕ دەبێ[٢٠٨].

٣-٢-٦-٢ یاسای میسری

یاسادانەری میسری لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ هەموارکراودا لە ماددەی دوانزەدا ئەو مەرجانەی دیارکردووە کە دەبێ لە خاوەن و سەرنووسەری ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوریدا هەبێ ئەمەش دەقەکەیەتی : **((دەبێ سەرنووسەر و نووسەرە بەرپرسەکان ئەم سیفەتانەی خوارەوەیان تیادا بێت :**

یەکەم : دەبێ هاوڵاتی میسری بن ئەگەر ڕۆژنامەکە هەموو یان هەندێکی بە زمانی عەرەبی بڵاوبکرێتەوە.

دووەم : نابێ تەمەنیان لە بیست و پێنج ساڵی زایینی کەمتر بێت.

سێیەم : دەبێ لێهاتنی تەواویان هەبێت و ناوبانگیان باش بێت (حسني السمعة).

چوارەم : حوکم نەدرابن بە تاوانێك لە تاوانە ئاساییەکان یان دزین یان شاردنەوەی شتی دزیاری یان فێڵبڕی یان نائەمانەتی یان غەدرکردن یان بەرتیل یان خۆئیفلاسکردنی بە فڕوفێڵ یان تەزویرکردن یان بەکارهێنانی بەڵگەنامەی تەزویرکراو یان شایەتیدانی بەدرۆ یان لەخشتەبردنی شایەتەکان یان لەکەدارکردن یان لەخشتەبردنی ناکامان بۆ لەشفرۆشی یان دەستدرێژیکردنەسەر حورمەتی ڕەوشت یان پاکیی ئەخلاق یان ڕاکردن لە خزمەتی سەربازی یان دەسپێکردنی یەکێك لەو تاوانانەی کە ئاماژەیان پێکراوە ئەوکاتەی کە دەسپێکردنەکە (الشروع) لە یاسادا دەقنووس کرابێت))[٢٠٩].

---

[٢٠٨] - **بڕوانە ماددەی (٥) لە یاسای چاپەمەنی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراو.**

[٢٠٩] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((يجب ان يكون رؤساء التحرير أو المحررون المسؤلون حائزين للصفات التالية :**

اولا: أن يكونوا مصريين اذا كانت الجريدة تنشر كلها أو بعضها باللغة العربية.

ثانيا: ألا تقل سنهم عن خمس و عشرين سنة ميلادية.

ثالثا: أن يكونوا كاملي الاهلية و حسني السمعة.

رابعا: ألا يكون قد حكم عليهم لجناية من الجنايات العادية أو لسرقة أو اخفاء اشياء مسروقة أو نصب أو خيانة امانة أو غدر أو رشوة أو تفالس بالتدليس أو التزوير أو أستعمال اوراق مزورة أو شهادة زور أو اغراء شهود أو هتك عرض أو أغراء قصر على البغاء أو انتهاك حرمة الاداب أو حسن الاخلاق أو تشرد لجنحة ارتكبت للفرار من الخدمة العسكرية أو لشروع في ارتكاب جريمة مما ذكر متى كان الشروع منصوصا عليه في القانون)).

له ئاكامی بەراوردكردنی حوكمەكانی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی كوردستان ئاماژەبۆكراو لەسەرەوە لەگەڵ ئەم حوكمانەی یاسای چاپەمەنیی میسری سەبارەت بەو مەرجانەی كە دەبێ لە خاوەن و سەرنووسەری ڕۆژنامە یان چاپكراوی خولەكیدا هەبن ، بۆمان بەدیار دەكەوێ ، هەردوو یاسا وەكو یەكن لە دانانی مەرجی هەڵگرتنی ڕەگەزنامەی وڵاتی چاپكراوەكە، لە یاسای كوردستاندا ڕەگەزنامەی عێراقییەو لە یاسای میسریشدا ڕەگەزنامەی میسرییە . بەلآم بە نسبەت مەرجەكانیتر هەردوو یاسا لێك جیاوازن، وەك دیاركردنی لێهاتنی یاسایی بە هەژدەساڵی تەواو لە یاسای كوردستاندا، و بیست و پێنج ساڵی تەواو لە یاسای میسریدا. هەروەها لە یاسای كوردستاندا مەرجی نیشتەجێبوونی هەرێمی كوردستانی داناوە، كەچی لە یاسای میسریدا مەرجێكی وەها نییە. هەروەها لە یاسای كوردستاندا مەرجی خوێندنەوەو نووسینی بەزمانی چاپكراوەكە داناوە ، كەچی یاسای میسری لێی بێدەنگ بووە. دواتر یاسای كوردستان مەرجی حوكم نەدرانی لەسەر گەورە كەتنێك یان كەتنێكی ناسیاسیی ئابڕووبەر داناوە، كەچی یاسای میسری هەرچەندە هەمان حوكمی داوە ، بەلآم كۆمەڵێك تاوانی ناسیاسیی لە دووتۆی دەقەكەدا بە نموونە هێناوەتەوە.

دوای ئەم بەراوردكردنە ، دەتوانین بڵێین یاسادانەری كوردستان لە دانانی مەرجی نیشتەجێبوون سەركەوتووتر بووە لە یاسادانەری میسری، چونكە بوونی ئەم مەرجە پێویستە تاوەكو ئەو ئەركانەی كە لە ئاكامی ئەنجامدانی تاوانێك لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری دەكەوێتە ئەستۆی ئەوكەسەی كە ڕۆژنامە دەردەكات، بتوانرێ بەسەریدا بچەسپێ. هەروەها لەڕووی دانانی مەرجی (**نابێ حوكم درابێت لەسەر تاوانێكی ناسیاسیی ئابڕووبەر**) یاسای كوردستان سزاكەی لە سزای یاسای میسری سووكترە، چونكە یاسای كوردستان تەنها مەرجی حوكم نەدانی بە تاوانێكی ناسیاسی ئابڕووبەر داناوە، لە كاتێكدا یاسای میسری مەرجی حوكمنەدانی بە هەموو تاوانێكی ناسیاسی داناوە.

٣-٢-٦-٣ یاسای لوبنانی

یاسادانەری لوبنانی، لە یاسای چاپەمەنیی ١٩٦٢/٩/١٤ هەمواركراودا كاری بە سیستەمی مۆڵەتی پێشەكی كردووەو دەركردنی ڕۆژنامەی بەر لە وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەكی قەدەغە كردووە، هەروەكو لە ماددەی (٢٧)دا هاتووە ((**دەركردنی ڕۆژنامە، بەر لە وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەكی لە وەزیری ڕاگەیاندن دوای ڕاوێژی سەندیكای ڕۆژنامەگەری، بەتەواوەتی قەدەغەیە**))[٢١٠].

هەروەها كۆمەڵێك مەرجی دەسنیشان كردووە، كە دەبێ ڕەچاوبكرێن بۆ وەرگرتنی مۆڵەت هەروەكو لە ماددە/ ٣٠ دا دەقنووس كراوە كە ئەمەش دەقەكەیەتی : ((**دەبێ ئەوكەسەی داوای مۆڵەت دەكات ئەم مەرجانەی خوارەوەی تیابێت :**

دەبێ لوبنانی بێت ، لە لوبنان نیشتەجێبێت یان شوێنێكی بۆ نیشتەجێبوونی خۆی تیایدا دەسنیشان كردبێت ، مافە مەدەنیو ڕامیارییەكانی هەبێت ، حوكم نەدرابێ بە گەورەكەتنێك یان كەتنێك لە كەتنەكانی یاسای هەڵبژاردن ، هەروەها نابێت خزمەتی وڵاتی بیانی كردبێت)).

---

[٢١٠] - **ئەمەش دەقەكەیەتی : ((يحظر اطلاقا اصدار اية مطبوعة صحفية قبل الحصول مسبقا على رخصة من وزير الاعلام بعد استشارة نقابة الصحافة))**.

هەروەها لە ڕووی دیارکردنی لێهاتنی یاساییەوە یاسای چاپەمەنیی لوبنانی لە مادده / ٢٢ بڕگەی/ ١ دا لێهاتنی یاسایی بە بیست و یەك ساڵی تەواو دەسنیشان کردووە کە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((دەبێ لوبنانی بێت و بیست و یەك ساڵی لە تەمەندا تەواو کردبێ)).**

ئەمەو، بەپێی ماددەی (٢٨)ی یاسای ناوبراو، ئەگەرهاتوو، داوای مۆڵەتەکە، هەموو مەرجە یاساییەکانی تێدابوو، دەبێ وەزیری ڕاگەیاندن لە ماوەی مانگێکدا لە ڕۆژی پێشکەشکردنی ئەو داوایەوە، مۆڵەتەکەی پێ ببەخشێت، ئەگینا تێپەڕبوونی ئەو ماوەیە بە ڕەتکردنەوەیەکی زمنی دادەندرێت. لەم حاڵەتەشدا، خاوەنی داوایەکە بۆی هەیە لەبەردەم دادگای کارگێڕییەوە تانە لەو بڕیارە بدات[٢١١].

ئەوەی لەم دوو دەقەدا تێبینی دەکرێ ئەوەیە، یاسادانەری لوبنانی بە پێچەوانەی یاسادانەری میسری مەرجی نیشتەجێبوونی لەناو لوبنان داناوە. لێرەشدا یاسای لوبنانی لە یاسای کوردستانی دەچێت لەگەڵ جیاوازییەکی کەم ئەویش ئەوەیە ، یاسادانەری لوبنانی مەرجی نیشتیجێبوونی حەتمی دانەناوە، بەڵکو ڕێگای داوە بە نیشتەجێبوون لە دەرەوەی لوبناندا بەمەرجێك شوێنێك بۆ نیشتەجێبوون لە ناوەوەی لوبنان دەسنیشان بکرێت ، واتە دەکرێ ئەوکەسەی کە داوای مۆڵەت دەکات لە دەرەوەی لوبنان نیشتەجێبێت ، بەمەرجێك شوێنێکیش بۆ نیشتەجێبوونی کاتی لە لوبناندا هەبێت.

هەروەها لەڕووی ڕێگادان بەو کەسەی داوایەکەی ڕەت کراوەتەوە، لەبەردەم دادگا تانە لە بڕیاری وەزیر بدات، بەیەك دەچن.

بەڵام، سەبارەت بە حوکمی تێپەڕبوونی ئەو ماوەیەی کە لە ماددەی (٢٨)دا دیارکراوە، ئەم یاسایە جیاوازی هەیە لەگەڵ یاسای کوردستاندا، چونکە لە یاسای کوردستاندا، بە تێپەڕبوونی ئەو ماوەیە، ئەگەر وەزیر بڕیاری خۆی لە بارەی داوایەکەوە نەدا، ڕۆژنامەکە لە ڕووی یاساییەوە بە ڕێگاپێدراو دادەندرێت.

هەروەها لە ڕووی دیارکردنی لێهاتنی یاساییەوە ، یاسای لوبنانی جیاوازە لە هەردوو یاسای کوردستانی و میسری.

٣-٢-٦-٤ یاسای عێراقی

یاسادانەری عێراقی ، لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەموارکراودا کاری بە سیستمی مۆڵەتی پێشەکی کردووە بۆ دەرکردن وبلاَوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری . بۆ ئەم مەبەستەش جیاوازی کردووە لە نێوان ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارە سیاسیانەی کە ڕۆژانە یان زیاتر لە جارێك لە هەفتەیەکدا

---

[٢١١] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((اذا تحقق وزير الاعلام من ان طلب الرخصة مستوف جميع الشروط القانونية فعليه ان يمنح الرخصة في خلال شهر على الاكثر من تأريخ تقديم الطلب. واذا انقضت هذه المهلة عد السكوت رفضا ضمنيا.
اما الرفض الصريح، فيجب ان يصدر بقرار معلل.
يحق للمتضرر ان يطعن امام المحكمة الناظرة بالقضايا الادارية بقرار الرفض سواء كان هذا القرار صريحا أو ضمنيا لعلة تجاوز حدود السلطة ضمن المهلة القانونية.
ينشر قرار وزير الاعلام في الجريدة الرسمية)).

دەردەچن، لەگەڵ ئەوانیتر. بۆیە لە بڕگەی (أ)ی مادده/٧ دا دەسەڵاتی داوە بە وەزیری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن تەماشای داواکاریی مۆڵەتی دەرکردن و بلاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری بکاتو لە ماوەی مانگێك لە ڕۆژی تۆمارکردنیەوە پەسەندی بکات یان ڕەتی بکاتەوە. ئەمەو لە بڕگە (ب) ی هەمان ماددەدا ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارە سیاسیانەی کە ڕۆژانە یان زیاتر لە جارێك لە هەفتەیەکدا دەردەچن لە حوکمی بڕگەی پێشووی وەدەرناوەو دەسەڵاتی بڕیاردانی بە ئەنجوومەنی وەزیران بەخشیوە، بەو مەرجە، بڕیارەکە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە پەسەند بکرێت. لەکاتێکدا ئەم ئەنجوومەنە، دەسەڵاتی یاسادانانو جێبەجێکردنی لە یەك کاتدا هەیە. یاسادانەری عێراقی هەر بەمەندە نەوەستاوە، تەنانەت مافی تانەگرتنی لەبەردەم دادگا، لەو کەسە سەندۆتەوە کە داوایەکەی ڕەت دەکرێتەوە، هەروەکو لە بڕگە (ج)ی ئەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((

أ-وەزیر بۆی هەیە مۆڵەتی چاپکراوەکە بدات یان داواکارییەکە ڕەت بکاتەوە لە ماوەی یەك مانگ دا لە ڕۆژی تۆمارکردنیدا گەر هۆکارێکی تێدابینی کە بەرژەوەندیی گشتی یان ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری بیخوازێ ، گەر ئەم ماوەیەش تێپەڕی و وەزیر داواکەی یەکلا نەکردەوە ئەوا چاپکراوەکە بە ڕێگاپێدراو دادەندرێت.

ب- ئەو چاپکراوە سیاسیانەی کە ڕۆژانە یان زیاتر لە جارێك لە هەفتەیەکدا دەردەچن لە حوکمی بڕگە (أ)ی ئەم ماددەیە دەردەچێت، ئیمتیازی ئەم چاپکراوەیە، بە ڕاسپاردەی وەزیرو بڕیاری ئەنجوومەنی وەزیرانو دوای پەسەندکردنی لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەبەخشرێت.

ج - ئەوکەسەی بەپێی بڕگە (أ)ی ئەم ماددەیە داوایەکەی ڕەت کراوەتەوە، بۆی هەیە لەماوەی پانزە ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەیەوە، لەبەردەم ئەنجوومەنی وەزیرانەوە تانە لە بڕیاری وەزیر بدات، بڕیاری ئەنجوومەن بنبڕدەبێت)).

هەروەها لە مادده / ٣ دا کۆمەڵێك مەرجی دەسنیشان کردووە کە دەبێ لە خاوەن و سەرنووسەری ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری سیاسیدا هەبێ بۆئەوەی مافی وەرگرتنی مۆڵەتی دەرکردن و بلاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری هەبێت . ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی : **((أ – مەرجە خاوەنی چاپکراوی دەوری سیاسی :**

١ –لە دایکبوون عێراقی بێت و تەمەنی بیست و پێنج ساڵی تەواو بێت.

٢ – حوکم نەدرابێت بە تاوانێکی ناسیاسی یان کەتنێکی ئابڕووبەر.

٣ – لە شوێنی دەرچوونی چاپکراوەکەدا نیشتەجێ بێت.

٤ – فەرمانبەر نەبێت یان دەست بەکار نەبێت لە فەرمانگەیەکی ڕەسمی یان نیمچە ڕەسمیدا.

٥ – خاوەنی بڕوانامەی لێهاتوویی بێت لە سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراق و لە لایەن وەزارەتەوە پەسند کرابێت بەوەی کە خاوەن بەهرەیەو توانای ڕۆژنامەنووسیی هەیە . ئەم مەرجە ئەوانە ناگرێتەوە کە خاوەن بڕوانامەی زانکۆی باوەڕپێکراون لە بواری ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەگەریدا.

٦ – بەلایکەمەوە خاوەنی بڕوانامەی ئامادەیی بێت یان بڕوانامەیەك لەو ئاستەدا.

ب – مەرجە سەرنووسەری چاپکراوی دەوری ناسیاسی جگە لەو مەرجانەی لە بڕگەی (أ) ی ئەم ماددەیەدا هاتبوون ، خاوەنی بڕوانامەیەکی بەرز بێت.

ج – ئەگەرهاتوو خاوەنی چاپکراوی دەوری سیاسی کۆمپانیایەك بوو ، مەرجە ئەو کۆمپانیایە لەناو عێراقدا دامەزرابێت و پێشکەشکەری ئەو داوایە مەرجە وێنەیەکی پەسندکراوی لە بڕوانامەی تۆمارکردنی ئەو کۆمپانیایەو پەیڕەوی ناوخۆیی – گەر هەبوو – هاوپێچ بکات ، لەگەڵ ناوبردنی بەڕێوەبەرو ئەندامانی دەستەی بەڕێوەبەرو شوێنی نیشتەجێیان و ڕەگەزیان و ڕەچاوکردنی حوکمەکانی بڕگەی (ب) لەم ماددەیەدا ، ئەوەی پەیوەندیدارە بە سەرنووسەری چاپکراوی تایبەت بە کۆمپانیاکەوە.

د - ئەگەرهاتوو خاوەنی چاپکراوی دەوری کۆمەڵەیەك بوو مەرجە لەناو عێراقدا دامەزرابێت و وێنەیەکی باوەڕپێکراوی مۆڵەتەکەی پێشکەش بکات لەگەڵ ناوی دەستەی بەڕێوەبەرو شوێنی نیشتەجێیان و ڕەگەزنامەیان لەگەڵ ڕەچاوکردنی بڕگەی (ب) ی تایبەت بە سەرنووسەر بکات.

ه – نابێت سەرنووسەر لێپرسراوی زیاتر لە یەك چاپەمەنیی دەوری سیاسی بێت لەیەك کاتدا.

و – دەشێت خاوەنی چاپکراوی دەوریی سیاسی سەرنووسەری بێت ، گەر ئەو مەرجانەی تێدابوو کە لە بڕگەی (ب) ی ئەم ماددەیەدا هاتوون و خاوەنی بڕوانامەی باوەڕپێکراوی زانکۆ بێت لە بواری ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەگەریدا)).

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کە هەڵوێستی یاسادانەری عێراقی لەگەڵ هەڵوێستی هەردوو یاسادانەری لوبنانی و یاسادانەری هەرێمی کوردستانی سەبارەت بە خستنی ڕۆژنامەگەری بۆ ژێر دەسەلأتی حکومەت لە ڕێگـــای سەپاندنی مەرجی مۆڵەت وەرگرتنی پێشەکی بۆ دەرکردن و بلأوکردنەوەی لێك جیاوازە.

یاسادانەری عێراقی، سەرەڕای دانانی ئەم مەرجە قورسانە، لە بڕگە (ج)ی ماددەی (٧)دا ڕێگای لەو کەسە گرتووە کە داوایەکەی لەلایەن وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنەوە ڕەت دەکرێتەوە، لەبەردەم دادگا تانە لەو بڕیارە بدات. لە کاتێکدا، هەردوو یاسادانەری هەرێمی کوردستانو لوبنانی وێڕای ئاسانی ئەو مەرجانەی دایان ناون، بە پێچەوانەی یاسادانەری عێراقی، ڕێگایان داوە بەو کەسەی داوایەکەی لەلایەن وەزیری ڕۆشنبیریەوە ڕەت دەکرێتەوە، لەبەردەم دادگا تانەی لێ بدات.

٣ – ٢ – ٧ هەڵسەنگاندنی سیستمی مۆڵەت :

دانانی مەرجی قورس و لەتوانابەدەر بۆ وەرگرتنی مۆڵەتی دەرهێنان و بلأوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری لە گۆشەی ئەو مەبەستەی کە ئیدارە بۆی تێدەکۆشێ کۆت و بەندە لەبەردەم ئازادیی ڕۆژنامەگەریدا و بەسانسۆری پێشینە دەچێت.

ئـەم سیستمە، لەو وڵاتانەی کەوا بڕوایان بە مافی مرۆڤو دیموکراسییەت نییە، چەکێکـی سیاسی دەخاتـە ژێــردەستی حکومەت بۆ بەرگریکردن دژ بە نەیارەکانی و بەهۆی ئەوەوە تەگەرە دەخاتە بەردەمی ئەو کەسانەی کە دەیانەوێ ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری دەربکەن و شت بلأوبکەنەوە کە لە بیرو بۆچوون و بڕوادا جیاوازن لەگەڵ ئەو یان گومانی ئەوەیان لێدەکات.

بەڵام لەو وڵاتانەدا کە کەفالەتی مافو ئازادییە گشتییەکانی تیادا کراوەو لە ڕێگای دادگایەکی پاكو سەربەخۆدا بە کردەوە مافی ئازادی ڕۆژنامەگەری بۆ ڕۆژنامەنووسان زامن کراوە، دەتوانین بڵێین، ئەم سیستەمە تەنها کۆسپێکەو بەس، بەڵام دەتوانرێ لە ڕێگای پەنابردنە بەر دادوەری لێی دەربازبێت.

کەواتە، ئاکامەکانی ئەم سیستەمە لە یاسایەکەوە بۆ یاسایەکیتر دەگۆڕێت بەپێی ڕێگادان‌و ڕێگانەدانیان بۆ هانابردنەبەر دادوەری.

لە کۆتاییدا پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستانی واز لە سیستەمی مۆڵەت بهێنێت و کار بە سیستەمی ئاگاکاری ڕەها بکات. بۆئەم مەبەستەش تا زووە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ جارێکیتر هەموار بکرێتەوە، بە چەشنێك لەگەڵ جیهانگیری و شۆڕشی زانیارییەکان و ئینتەرنێت و پێشکەوتنەکانی ئەم سەردەمە بگونجێت کە سنووری وڵاتانیان لەبەردەم شاڵاوی هزریدا تێك شکاندووەو تایبەتمەندێتییەکانی داب و نەریت و ئادابی گشتیی کۆمەڵگاکانیشیان گۆڕیوە.

٣ – ٣ بارمتەی دارایی (تەئمینی نەقدی)

مسیۆ (رادینا) پێناسەی بارمتەی دارایی دەکات و دەڵێ : ((**بارمتەی دارایی بریتییە لە هەڵسانی خاوەنی ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری یان بڵاوکەرەوەی ئەم چاپکراوانە بە دانانی بڕێك پارە یان ژمارەیەك لە قەواڵە (سندات) لای ئیدارە ، بەمەبەستی دانەوەی ئەو غەرامەو قەرەبوانەی حوکمی لەسەر دەدرێ**)) [٢١٢].

هەروەها مسیۆ ((فور)) پێناسەی کردووە و دەڵێ : ((**بارمتەی دارایی بریتییە لە دانانی بڕێك پارە لەلایەن خاوەن ڕۆژنامەوە بۆ زامنکردنی جێبەجێکردنی ئەو حوکمە داراییانەی کە لەوانەیە دژی ڕۆژنامەکە دەربچن**))[٢١٣].

لەم دوو پێناسەیەدا ئەوەمان بۆ بەدیار دەکەوێ کە مەبەست لە بارمتەی دارایی زامنکردنی جێبەجێکردنی ئەو حوکمانەیە کە دژی ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری بۆ بژاردنی غەرامە یان قەرەبوو دەردەکرێن . هەرچەندە ئەگەری ئەوەشی لێدەکرێ کە وەك هۆکارێك بەکاربهێندرێت بۆ ڕێگاگرتن لەبەردەم ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ئەگەر بێت و بڕی ئەو بارمتەیە هێندە زۆر بێت کە هەندێ کەس نەتوانێت دایبنێت.

لە خوارەوە لە پێنج خاڵدا باسی هەڵوێستی یاسای چاپەمەنیی کوردستان و یاساکانی چاپەمەنیی و ڕۆژنامەگەری میسری و لوبنانی و فەڕەنسی و حکومەتی ناوەندیی عێراقی لە بارمتەی دارایی دەکەین :

٣-٣-١ یاسای میسری

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی هەڵوێستی یاسادانەری میسری لەبارەی سیستەمی مسۆگەرکردنی داراییەوە دەکەین :

یەکەم – یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦

یاسادانەری میسری لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ دا کاری بە سیستەمی بارمتەی دارایی کردووەو لە مادده / ١٥ دا داوای لەو کەسە کردووە کە نیازی دەرهێنانی ڕۆژنامە یان چاپکراوی هەیە

---

٢١٢ – د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤٦ .

٢١٣ – د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤٦ .

بارمتەیەکی دارایی بە بڕی (٣٠٠) جونیە دابنێت بۆ هەر ڕۆژنامەیەك هەفتەی سێجار یان زیاتر دەربچێت هەروەها (١٥٠) جونەیهی میسری لە حاڵەتەکانیتردا یان کەفیلێك پێشکەش بکات پارێزگار (المحافظ) یان بەڕێوەبەر(المدیر) پێی ڕازی بێت.

ئەمەی خوارەوە دەقی ماددەی ناوبراوە : **((بۆ زامنکردنی دانەوەی ئەو غەرامەو خەرجیانەی کە ڕەنگە دژی سەرنووسەر یان نووسەرە بەرپرسەکان یان خاوەنی ڕۆژنامە یان بلاْوکەرەوە (ناشر) یان چاپکەر بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە یان بەپێی بابی چوارەم لە کتێبی دووەم یان بابی حەوتەم لە کتێبی سێیەم لە یاسای سزادانی ئەهلی حوکمی پێدراوە دەبێ ئەو کەسانەی ئەو یاداشتنامەیەی کە لە دەقی ماددە / ١١ دا هاتووە ئیمزایان کردووە لە ماوەی سێ ڕۆژدا لە ڕۆژی یاداشتنامەکەوە بارمتەیەکی دارایی بە بڕی ٣٠٠ سێسەد جونەی بۆ هەر ڕۆژنامەیەك حەفتەی سێجار یان زیاتر دەردەچێ هەروەها ١٥٠ سەدوپەنجا جونەی لە حاڵەتەکانی تردا یان کەفیلێك پێشکەش بکەن کە پارێزگار یان بەڕێوەبەر پێی ڕازی بێت))**[٢١٤].

هەروەها بەپێی حوکمی ماددەی شانزەهەم ئەگەرهاتوو بڕی بارمتەکە کەمتر بۆوە لەو بڕەی کە لە ماددەی ناوبراو دیاریکراوە ، دەبێ لە ماوەی پێنج ڕۆژ دوای ئاگادارکردنەوەی لەلایەن ئیدارەوە تەواو بکرێت.

دووەم : یاسای دەسەلاْتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ [٢١٥]

یاسادانەری میسری لە یاسای دەسەلاْتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ دا کاری بە سیستمی بارمتەی دارایی کردووەو لە ماددەی نۆزدەهەمدا دەقنووسی کردووە. بەلاْم بۆ ئەم مەبەستە جیاوازیی کردووە لە نێوان ئەو ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییانەی کە پارتە ڕامیارییەکان و سەندیکاکان و یەکێتییەکان دەریدەکەن و لە نێوان ئەوانەی کە کەسە مەعنەوییە تایبەتییەکانیتر دەریان دەکەن.

سەبارەت بە جۆری یەکەمیان مەرجی دانانی سەرمایەیەك بە بڕی دووسەدو پەنجا هەزار جونەی بۆ ڕۆژنامەی ڕۆژانەو سەد هەزار جونەی بۆ ڕۆژنامەی حەفتانە لە یەکێك لە بانقە میسرییەکان بەرلە دەرکردنی ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە داناوە . ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی : **((مافی موڵکدارێتی ڕۆژنامەگەری تایبەت بە پارتە سیاسییەکان و کەسە مەعنەوییە گشتی و تایبەتییەکان بۆیان پارێزراوە.**

مەرجە ئەو ڕۆژنامانەی کە کەسایەتییە مەعنەوییە تایبەتییەکان بێجگە لە پارتە سیاسییەکان و سەندیکاکان و یەکێتییەکان دەریدەکەن، شێوەی هەرەوەزییەکان یان کۆمپانیاکانی پشکداری (شرکات مساهمة) وەربگرن ، بەمەرجێ دەبێ گشت پشکەکان (الاسهم) لە هەردوو حاڵەتدا پشکی بەناو بێت (اسهم اسمیة) و

---

[٢١٤] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((لضمان وفاء الغرامات والمصاريف التي قد يحكم بها على رئيس التحرير او المحررين المسئولين او صاحب الجريدة او الناشر او الطابع تطبيقا لاحكام هذا القانون او تطبيقا لاحكام الباب الرابع عشر من الكتاب الثاني او الباب السابع من كتاب الثالث من قانون العقوبات الاهلي يجب على الموقعين على الاخطار المنصوص عليه في المادة/ ١١ اما ان يودعوا في ميعاد ثلاثة ايام من تأريخ الاخطار تأمينا نقديا مقداره ٣٠٠ جنيه عن كل جريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع و ١٥٠ جنيها في الاحوال الاخرى واما ان يقدموا كفيلا يرتضيه المحافظ او المدير)).

بەتەنها موڵکی میسرییەکان بێت وەنابێ سەرمایەی کۆمپانیاکە لە دووسەدو پەنجا هەزار جونەی بۆ ڕۆژنامەی ڕۆژانەو سەد هەزار جونەی بۆ ڕۆژنامەی حەفتانە کەمتر بێت کە دەبێ بەر لە دەرکردنی ڕۆژنامەکە بە تەواوی لە یەکێك لە بانقە میسرییەکان دابنرێت ...)) [٢١٦].

لەم دەقەدا تێبینی ئەوە دەکەین کە تاکەکەس بۆی نییە ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری دەربکات ، بۆیە دەبێ چەند کەسانێك ڕێك بکەون و شێوەیەك لەو شێوانە وەربگرن کە یاسادانەری میسری لەم دەقەدا دەسنیشانی کردووە.

سێیەم – یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦

یاسادانەری میسری لە یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦ لە ماددەی پەنجاودوودا حوکمێکی وەکو حوکمی ماددەی نۆزدەهەمی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە(١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ ی داوە سەبارەت بەوکەسانەی کە مافی موڵکداریێتیی ڕۆژنامەگەرییان هەیە لەگەڵ ئەو شێوانەی کە دەبێ بەکاریبهێنن کە بریتییە لە شێوەی هەرەوەزیو کۆمپانیای پشکداری (شركات مساهمة) هەروەها سەبارەت بە موڵکداریێتیی پشکەکان.

بەڵام لە دیاریکردنی بڕی ئەو سەرمایەیەی کە دەبێ وەك بارمتەی دارایی بەر لە دەرکردنی ڕۆژنامەکە لە بانق دابندرێ لێك جیاوازن . یاسای میسری ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦ بۆ دیارکردنی بڕی ئەو بارمتەیە جیاوازیی لە نێوان ئەو ڕۆژنامانەی و ڕۆژنامەی هەفتانەو مانگانەدا کردووە. بۆ جۆری یەکەم مەرجی دانانی بڕی سەرمایەی یەك ملیۆن جونەی و بۆ جۆری دووەمیش دووسەد و پەنجاهەزار جونەی و بۆ جۆری سێیەمیش سەدهەزار جونەی داناوە . ئەمەی خوارەوەش دەقەکەیەتی : **((موڵکداریێتیی هەریەك لە پارتەسیاسییەکان و کەسە مەعنەوییە گشتیو تایبەتییەکان بۆ ڕۆژنامەکانیان بەپێی یاسا کەفالەت کراوە.**

مەرجە ئەو ڕۆژنامانەی کە کەسایەتییە مەعنەوییە تایبەتییەکان بێجگە لە پارتە سیاسییەکان و سەندیکاکان و یەکێتییەکان دەریدەکەن شێوەی هەرەوەزییەکان یان کۆمپانیای پشکداری وەربگرن بەمەرجێ دەبێ گشت پشکەکان لەهەردوو حاڵەتدا پشکی بەناوبن و بەتەنها موڵکی میسریەکان بن وە نابێت سەرمایەی کۆمپانیاکە لە یەك ملیۆن جونەی کەمتر بێت ئەگەر هاتوو ڕۆژانە بێت هەروەها دوسەدوپەنجا هەزار جونەی ئەگەرهاتوو حەفتانە بوو هەروەها سەدهەزار جونەی ئەگەر هاتوو مانگانە بوو . بەرلە دەرکردنی ڕۆژنامەکە بەتەواوی لەیەکێك لە بانقە میسرییەکان دادەندرێ ..)) [٢١٧].

---

٢١٥ – **ئەم یاسایە لە ڕۆژنامەی (الوقائع المصرية) ژمارە (٢٨) مكرر (٧) ی ڕۆژی ١٤/يوليو/١٩٨٠ بڵاوکراوەتەوە .**

[٢١٦] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ملكية الاحزاب السياسية والاشخاص الاعتبارية العامة والخاصة للصحف مكفولة طبقا للقانون)).**

[٢١٧] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ملكية الصحف السياسية والاشخاص الاعتبارية العامة والخاصة للصحف مكفولة طبقا للقانون.**

ويشترط في الصحف التي تصدرها الاشخاص الاعتبارية الخاصة فيما عدا الاحزاب السياسية والنقابات والاتحادات ان تتخذ شكل تعاونيات أو شركات مساهمة على ان تكون الاسهم جميعها في الحالتين اسمية ومملوكة للمصريين وحدهم

٣-٣-٢ یاسای لوبنانی

یاسادانەری لوبنانی لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٦٢ ی هەموارکراودا کاری بە سیستمی بارمتەی دارایی کردووەو ڕێچکەیەکی جیاوازی لە ڕێچکەی یاسای میسری گرتۆتە بەر و جیاوازی کردووە لە نێوان کۆمپانیا ڕۆژنامەوانییەکان و کەسە سروشتییە خاوەن ڕۆژنامەکان بۆ بڕی ئەو بارمتەیەی کە دەبێ بەر لە دەرکردن و بلأوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری دابنرێ . لە مادده / ٣٣ دا مەرجی بوونی بارمتەیەك کە نابێ کەمتر بێ لە پێنج سەد هەزار لیرەی لوبنانی، داناوە بۆ کۆمپانیا ڕۆژنامەوانییەکان و پێشکەشکردنی بارمتەیەکی دارایی یان قەواڵەیەکی بانکی (سند مسرفي) ی کردوە بە بڕێکی دیاریکراو کە وەزیری ڕاگەیاندن دوای ڕاوێژکردن لەگەڵ سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی لوبنانی دیاریدەکات . ئەمەی خوارەوەش دەقەکەیەتی : **((بەخشینی مۆڵەت بەم مەرجانەی خوارەوە دەبەسترێتەوە :**

أ - ......

ب – مەرجە کۆمپانیا ڕۆژنامەوانییەکان سەرمایەیان لە پێنج سەد هەزار لیرەی لوبنانی کەمتر نەبێت.

ج – خاوەنی چاپکراو پێویستە بارمتەیەکی نەقدی یان بارمتەیەکی بانقی پێشکەش بکات بۆ زامنکردنی قەرەبووی هەموو جەشنە زیانێك کە دەکەوێتە ئەستۆی ڕۆژنامەکە))[٢١٨].

٣-٣-٣ یاسای فەڕەنسی

دانانی مەرجی بارمتەی دارایی بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری لە ئەسڵدا بیرۆکەیەکی فەڕەنسییەو بۆ یەکەمجار یاسادانەری فەڕەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەریی ساڵی ١٨١٦ لە مادده / ٣١ دا هێنایە کایەوە کە تیایدا داوای لە هەمو کەسێك کردووە کە دەیەوێ ڕۆژنامەیەك یان چاپکراوێکی دەوری دەربکات، هەموو یان هەندێکی تەرخان بکات بۆ هەواڵەکان یان کێشە سیاسییەکان ، بارمتەیەکی دارایی دیاریکراو دابنێن ئەگەر هاتوو ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە مانگی زیاتر لە جارێك دەربچێت.

هەروەها ڕوونی کردۆتەوە کە مەبەست لە دانانی ئەم بارمتە داراییە زامنکردنی جێبەجێکردنی ئەو حوکمە داراییانەیە کە لەوانەیە دژی ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە دەربچێ[٢١٩].

وان لايقل رأسمال الشركة المدفوع عن مليون جنيه اذا كانت يومية ومائتين وخمسين الف جنيه اذا كانت اسبوعية و مائة الف جنيه اذا كانت شهرية، ويودع رأس المال بالكامل قبل اصدار الصحيفة في احد البنوك المصرية، ...)).

٢١٨ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((يقيد منح الرخص بالشروط التالية :

أ- .....

ب- يشترط في الشركات الصحفية الا يقل رأسمالها عن مبلغ خمسمائة الف ليرة لبنانية.

ج- على صاحب المطبوعة ان يقدم ضمانة نقدية أو مصرفية تضمن ما قد يترتب عليه من تعويضات مختلفة. تقدر وزارة الاعلام قيمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة)).

یاسادانەری فەڕەنسی کاری بە سیستمی بارمتەی دارایی کرد بۆ دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری تا دەرچوونی یاسای ڕۆژنامەگەریی ۱۸۸۱/۷/۲۹ ئەوکات بەیەکجارەکی ئەم سیستەمەی هەڵوەشاندەوە. لە ماددەی پێنجەمی یاسای ناوبراودا هاتووە : **((هەر ڕۆژنامەیەك یان چاپکراوێکی دەوری بۆی هەیە بەبێ مۆڵەتی پێشەکی و بەبێ دانانی بارمتەی دارایی دوای جێبەجێکردنی ئەو ئاگاکاریەی کە لە مادده (۷)دا هاتووە دەربچێ ..))**[۲۲۰].

بەم شێوەیە دوای دەرچوونی یاسای ڕۆژنامەگەریی ناوبراو، ڕۆژنامەگەریی فەڕەنسی ڕزگاری بوو لە مەرجی دانانی بارمتەی دارایی.

۳-۳-٤ یاسای عێراقی

بۆیەکەمین جار ڕۆژنامەگەریی لە عێراقدا بەپێی یاسای چاپەمەنیی عوسمانی ۲/شعبان/۱۲۸۱ هیجری بەرامبەر ۱۹/کانونی یەکەم / ۱۸٦٤ ی زایینی ڕێکخراوە.

ئەم یاسایە مەرجی بارمتەی دارایی بۆ دەرکردن و بلاّوکردنەوەی ڕۆژنامە دانەناوە [۲۲۱] . بەلاّم دوای هەڵوەشانەوەی ئەم یاسایە بە یاسای چاپەمەنیی ۱۱/ڕەجەب/۱۳۲۵ ی هیجری بەرامبەر ۱٦/تەموز/۱۹۰۹ ی زایینی یاسادانەری عوسمانی کاری بە سیستمی بارمتەی دارایی کرد.

بەپێی مادده/۲ بڕگە/۲ ی یاسای ۱۹۰۹ دەبێ خاوەنی ئیمتیازی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری بەر لە دەرکردنـی ڕۆژنـامەو چاپکـراوە دەورییەکە بـارمتەی دارایی دابنێ وەك مەرجێك لە مەرجەکانی وەرگرتنی مۆڵەت[۲۲۲].

هەروەها یاسای چاپەمەنیی عێراقی ژمارە (٥۷) ی ساڵی ۱۹۳۳ کە جێی یاسای پێشوی گرتەوە هەمان سیستمی پەیڕەو کرد.

بەلاّم بە دەرچوونی یاسای چاپەمەنیی ژمارە (۲۰٦) ی ساڵی ۱۹٦۸ ی هەموارکراو ڕۆژنامەگەریی عێراقی لەم مەرجە ئازادکراو خاوەنی ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری دەتوانێ بەبێ دانانی مسۆگەرکردنی دارایی

۲۱۹- Andre Tou Lemon et M . Grelard . code de lapresse , 2 edition , paris ; librarie sirey , 1964 , p . 60

۲۲۰ - **ئەمەی خوارەوەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sansautorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7

۲۲۱ - لە ماددەی سێیەمی یاسای ڕۆژنامەگەریی عوسمانی ناوبراودا هاتووە : ((ئەوکەسەی دەیەوێت ڕۆژنامە دەربکات ، ئەگەر هاولاّتی دەوڵەتی عوسمانی بێت ، پێویستە تەمەنی لە سی ساڵ کەمتر نەبێت و هیچ تاوانێك و کارێکی نایاسایی ئەنجام نەدابێت و خاوەنی مافی کەسایەتی خۆی بێت و بتوانێت سەربەخۆ کارەکانی ئەنجام بدات ، بەو شێوەیە دەتوانێت مۆڵەت وەربگرێت)) لە گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژمارە (۳) ی ساڵی یەکەم کۆتایی کانوونی یەکەمی ساڵی ۲۰۰۰ ل ۱٦۳ وەرگیراوە عەبدولاّ نەجمەدین تەها لە (گزیدە اسناد سیاسی ایران و عثمانی) ج/۱ دفتر مگالعات سیاسی وەریگرتووە .

۲۲۲ - د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ۹۹ .

ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری دەربکات. هەروەکو لە دەقی ماددەی سێیەم و پێنجەمی یاسای ناوبراو بۆمان دەردەکەوێ[٢٢٣].

٣-٣-٥ یاسای هەرێمی کوردستانی عێراق

یاسادانەری هەرێمی کوردستانی عێراق لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ دا مەرجی دانانی بارمتەی دارایی بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری دانەناوە ، ئەمەش هەنگاوێکی باشە بۆ ئازادکردنی ڕۆژنامەگەری لەم کۆتە . بەڵام سەرەڕای ئەمە میرانەی داناوە (رسوم) ی دەرهێنان و نوێکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری و وەرگرتنی ئەم میرانەیەش بە داهاتێکی کۆتایی داناوە هەروەکو لە نووسراوی وەزارەتی دارایی و ئابووری هەرێمی کوردستان ژمارە(٦٧٩٥) ی ١٩٩٨/٨/١٠ کە ئاراستەی وەزارەتی ڕۆشنبیری کراوە هاتووە : **((پێتان ڕادەگەیەنین لەکاتی تاوتۆکردنی بودجەی وەزارەتتان بۆ ساڵی ١٩٩٩ وادیارکەوت ڕسومی دەرهێنان و نوێکردنەوەی گۆڤارو ڕۆژنامەکان ناگونجێ لەگەڵ نرخەکانی ئێستا وە هەردوولامان بەیەك گەیشتین لەسەر گۆڕینی ئەو ڕسوماتانە بەگوێرەی خشتەی خوارەوە بەمەرجێ لە ١٩٩٨/١٠/١ جێبەجێ بکرێو پارەی داهات بەگوێرەوی پسوولەی پارە وەرگرتنی ژمارە ٣٧/أ وەربگیرێو لە بانق دابنرێ وەکو داهاتێکی کۆتایی .. لەگەڵ ڕێزماندا .**

مۆڵەتی دەرهێنانی گۆڤارو ڕۆژنامە	**٥٠٠٠ پێنج هەزار دینار**
نوێ کردنەوەی گۆڤارو ڕۆژنامە	**٣٠٠٠ سێ هەزار دینار ساڵانە))**[٢٢٤].

جێی سەرنجە، ئەگەر مەبەست لە دانانی بارمتەی دارایی زامنکردنی بژارکردنی ئەو غەرامەیە یان قەرەبووە بێت کە دادگا دژی ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکە دەریدەکات، لە بڕینەوەی ئەو میرانەیە لە دانانی کۆسپ لەبەردەم کەسانی کەم دەرامەت بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەو چاپەمەنیی دەوری بەولاوە هیچ مەبەستێکیتر بەدی ناکەین.

لە هەرێمی کوردستانی عێراق، جارێ ڕۆژنامەگەری نەبۆتە پیشەسازی، تاکو پابەندی باجومیرانە بکرێت، بە پێچەوانەی وڵاتە پێشکەوتووەکان، کە لەوێدا دەمێکە بۆتە پیشەسازیو سەرمایەداران سەرمایەکانیان لەم بوارەدا دەخەنە گەڕەوە بەمەبەستی وەبەرهێنانی سەرمایەکانیان، کەچی سەرەڕای ئەمەش، هێشتان لە هەندێك لەو وڵاتانەدا میرانە بۆ بەخشینی مۆڵەتو نوێکردنەوەی لە خاوەن ڕۆژنامەکان وەرناگیرێت. دەیانەوێ هانی ڕۆژنامەنووسان بدەن بۆئەوەی لەڕێگای ڕۆژنامەکانیانەوە بەشداریبکەن لە دەسنیشانکردنی ڕەوتەکانی ڕایگشتیی کۆمەڵ، تا لەبەر ڕۆشنایی ئەمەدا بڕیاری گونجاو بۆ کێشە کۆمەڵایەتییەکان وەربگیرێت.

ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تریشەوە ئەمڕۆ، ڕۆژنامەنووسان زیاتر لە هەموو کاتێك دەرفەتییان بە دەستەوەیە بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕاکانیان، جا ئەم فشارە داراییە، لەوانەیە وا لە هەندێکییان بکات ڕوو لە

---

٢٢٣ - سەیری دەقی ماددەی سێیەم و پێنجەم بکە لە بڕگەی (٣-١-٦)و (٣-٢-٦-٤) لەم تێزەدا .

٢٢٤ - **بەنووسراوی وەزارەتی ڕۆشنبیریی هەرێمی کوردستان / بەڕێوەبەرایەتیی گشتی ڕاگەیاندن ژمارە ١٣٣٥/٤/١/٢ لە ١٩٩٨/١٠/٢٤ تەعمیم کراوە.**

تۆڕی ئینتەرنێت بکەنو بۆخۆیان شوێنێك لەسەر ئەو تۆڕە بکەنەوە کە ئاسانترو ئازادانەترو بەربڵاوتریشە لە ڕۆژنامەگەری چاپکراوو بە نرخێکی زۆر کەمتریش مەیسەر دەبێت(٢٢٥).

هەروەها ئەم نووسراوە لەگەڵ گیانی یاسای ناوبراوو حوکمی ماددەی دووەمیدا ناگونجێ کە دەقنووسی کردووە : **((هەر هاوڵاتییەك سەربەستە لە دەرکردنی هەر چاپەمەنییەکدا بە پێی حوکمەکانی ئەم یاسایە)).**

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بەر لە دەرچوونی ڕێنمایی وەزارەتی دارایی، کار بە ڕێنمایی وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستان ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٩٥ سەبارەت بە ئاسانکردنی جێبەجێکردنی یاسای چاپەمەنی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣، دەکرا، بەپێی برگەی چوارەمی ئەو ڕێنماییە، میرانەی مۆڵەتی دەرهێنانی ڕۆژنامەو گۆڤار (١٥٠٠) دینارو میرانەی نوێکردنەوەی ڕۆژانەی ڕۆژنامەش (١٠٠٠) دینار ساڵانەو، نوێکردنەوەی ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارانەی کە هەفتانە یان چەند هەفتە جارێك یان مانگانە یان بە وەرزی یان ساڵانە دەردەچن (٥٠٠) دینار بوو.

هەڵبەتە، بەهای دراوی عێراقی چاپی سویسری، ئەمڕۆ لەچاو ئەو ساڵەدا، لەچاو دۆلاری ئەمریکی گەلێك زیاترە. بۆیە، بەڕای ئێمە، زیادکردنی ئەم میرانەیە، لەم هەڵو مەرجەی ئیمڕۆکەدا هیچ پاساوێکی بۆ نییە.

بۆیە پێشنیار دەکەین ، هیچ جۆرە میرانەیەك لەسەر دەرکردنو نوێکردنەوی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوریدا نەمێنێتو دەرچوونی بەردەوام بێت تا ئەوکاتەی مەرجەکانی بوونیی لە دەست دەدات، ئەمەش دەبێتە هاندەرێك بۆ بڵاوبوونەوەو پێشڤەچوونی ڕۆژنامەی ئەهلیو سەربەخۆ کە هیواو ئاواتی ئەم گەلەیە.

٣-٣-٦ هەڵسەنگاندنـــــی سیستمی بارمتەی دارایی :

ئەگەر سەرنجی دەقی ئەو یاسایانەی کە مەرجی بارمتەی داراییان بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری داناوە، بدەین دەڕوانین کە بەوە پاساویان هێناوەتەوە گوایا بۆ زامنکردنی جێبەجێکردنی ئەو حوکمە داراییانەیە کە دژی ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکان دەردەچێ. واتە بۆ دابینکردنی ئەو قەرەبووە یان غەرامەیە، کە لە ئاکامی سەرپێچیکردنی یاساکان، دادگا بەسەر ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکەدا دەیسەپێنێ.

بەلام لە حەقیقەتدا، ڕەنگە مەبەستی سەرەکی لە دانانی مەرجی بارمتە، دانانی کۆسپ بێت لە بەردەم ئەو دەست کورتانەی پێیان ناکرێ بۆ دەربڕینی بیروڕای خۆیان ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری دەربکەن، پتر لەوەی بۆ قەرەبوو بێت، بەڵگەیش ئەوەیە لە هەموو دەوڵەتێکدا یاسای تایبەت هەیە بۆ جێبەجێکردنی

---

٢٢٥ - ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی کە ناسراوە بە ئۆنلاین (Online) یان ڕۆژنامەی ئینتەرنێت، تێچوونەکەی زۆر کەمترە لە تێچوونی ڕۆژنامەی چاپکراو، چونکە تەنها پیتچنینی کۆمپیوتەری دەوێو پێویست ناکات وەکو ڕۆژنامەی چاپکراو وێنەی نووسینەکان جارێکیتر بگیرێتەوەو بخرێتە سەر فلیم یان ترێسو دواییش بخرێتە سەر پلێتو ئینجا بخرێتە سەر کاغەز. هەڵبەتە هەر قۆناغێك لەو قۆناغانەی ڕۆژنامەی چاپکراو خەرجییەکی زۆری دەوێ، چونکە بێ لەم پێداویستییانەی باسمان کردن، ڕۆژنامەی چاپکراو پێویستی بە مەرەکەبو دفلۆبەرو ئیسترلۆنیش هەیە، ئەمەو وێڕای ئەوەی ڕێژەیەکیش لە چاپکراوەکە هەر لە کاتی چاپکردندا خەسار دەبێت.

حوکمەکانی دادگا، جا ئەو حوکمانە چ دارایی‌بن یان نادارایی. ئەو یاسایە کۆمەڵێك هۆکاری دەستەبەر کردووە بۆ کەفالەتکردنی جێبەجێکردنی حوکمەکانی دادگا[٢٢٦]

بەڕای‌ئێمە ، ئەم بیرۆکەیە پەیوەندیی هەیە بە ئایدیۆلۆژیای بۆرژوازییەکان و مەبەستی سەرەکی لە دانانیدا بریتی بووە لە مۆنۆپۆلکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری لەلایەن چینی بۆرژوازییەوە و بێبەشکردنی چینی هەژارانە لێی هەروەها ئەم سیستمە لەگەڵ پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت کەمترگونجاوەو ڕەنگە گرینگترین پرینسیپ لە پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ بڕوخێنێ کە پرینسیپی یەکسانیی مرۆڤە لە زۆر ڕووەوە[٢٢٧].

٣ – ٤ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە

ئاگاکاری (ئاگادارکردنەوە) بریتییە لە سەرنج ڕاکێشانی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەری ڕۆژنامە لەلایەن ئیدارەوە، ئەگەرهاتــوو سەرپێچی حوکمەکانــی یاسای چاپەمەنییان کرد، وەیان هەربابەتێکــی دژ بە بەرژەوەندیی گشتییان بلأوکردەوە لە یاسای چاپەمەنی هەندێ وڵاتدا.

بەلأم ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە، بریتییە لە یاساغکردنی ڕۆژنامە بۆماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی، ئەگەرهاتوو سەرپێچی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی کرد یان هەربابەتێکی دژ بە بەرژەوەندی گشتی بلأوکردەوە لە یاسای چاپەمەنی هەندێ وڵاتدا . لەڕێگای دادنووسەوە ئیدارە ئاگادارکردنەوەکە ئاراستەی لایەنی پەیوەندیدار دەکات، بەلأم ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە، لەوانەیە بە بڕیارێکی کارگێڕیی بێت، ئەوکاتە پێی دەوترێت ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی کارگێڕیی لەوانەشە بە بڕیارێکی دادگایی بێت ، ئەوکاتە پێی دەوترێت ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی دادوەری.

سەبارەت بە ئاگاکاری هیچ لاریمان نییە لەسەر ئەوە کە ئیدارە پێی هەڵدەسێت، چونکە ئەم کارە هەر لە بنەڕەتەوە، کاری ئیدارەیە نەك دادگا، بەلأم ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە کە دوو سزای قورسترن لە سزای ئاگاکاری، دەشێن کاری کارگێڕی یان دادوەری بن بەپێی سیستەمی جیاجیا، بەلأم وەکو پرینسیپ دادگا تایبەتمەندە بە سەپاندنیان ، بۆیە هەڵسانی ئیدارە بەم کارە خۆی‌لەخۆیدا هەڕەشەیە لە ئازادیی ڕۆژنامەگەری، چونکە بەهۆیەوە، هەمووەدەم ئیدارە دەتوانێ ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکان بخاتە مەترسی ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی کاتی‌و هەمیشەییەوە. هەستانی ئیدارە بەم کارە، دوور لە دادگایەکی دادپەروەرانە، نیشانەی

---

٢٢٦ - **بڕوانە یاسای جێبەجێکردنی عێراقی ژمارە (٤٥) ی ساڵی ١٩٨٠ کە یاسایەکی تایبەتە بە جێبەجێکردنی حوکم و بڕیارەکانی دادگای عێراقی . لە ڕۆژنامەی « الوقائع العراقية » ژمارە (٢٧٦٢) ی ١٧ / ٣/ ١٩٨ بلأوکراوەتەوە .**

٢٢٧ - **سەرهەڵدانی ئەم بیرۆکەیە بۆیەکەمین جار دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پێشنیارەی کە شاتۆ بریــان لە کتێبەکـــەی « La Monarchie selon la charte chapitre » کردی کە لە ساڵی ١٨١٦ لە پاریس بلأوی‌کردەوەو دواتر یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەریی ساڵی ١٨١٩ دا بۆ یەکەمین جار کاری پێکرد . بڕوانە عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ـ ١٤٦ .**

دەست بەسەراگرتنی مافی ئازادیی ڕۆژنامەگەرییە[٢٢٨] . لە خوارەوە لە پێنج خاڵدا باسی ئەم بابەتە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان و یاسای بەراورددا دەکەین :

٣-٤-١ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای میسریدا

١ – یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ هەموارکراو

یاسادانەری میسری ، لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ ی هەموارکراودا ، هەرچەندە مەرجی وەرگرتنی مۆڵەتی پێشەکی بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری دانەناوە، بەڵکو لەجیاتی ئەوە، لە ماددەی (١٣)دا، کاری بە سیستمی ئاگاکاری ڕەها کردووە ، هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێی کرد [٢٢٩]، بەلاّم سەرەڕای ئەمەش، لە هەندێ حاڵەتی دیاریکراودا ڕێگای بە ئیدارە داوە ، ئاگاداری خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەر یان ڕۆژنامەکە بکاتەوە، ئەگەرهاتوو سەرپێچی حوکمەکانی یاسایان کرد، هەروەها ڕۆژنامەکە بۆماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی ڕابگرێ یان هەڵی بووەشێنێتەوە.

بەپێی ماددە/ ١٦ لە یاسای میسری ناوبراو، ئەگەرهاتوو بڕی ئەو بارمتەیە کەم بۆوە، کە بەپێی حوکمی ماددە/ ١٥ لە هەمان یاسادا بۆ دەرکردنی ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکە لەلایەن پێشکەشکەرانی ئاگادارییەکە داندرابوو [٢٣٠]، دەبێ لەماوەی پێنج ڕۆژ لەدوای ئاگادارکردنەوەیان لەلایەن ئیدارەوە تەواوی بکەن . ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئەگەرهاتوو بڕی مسۆگەرییەکە کەمتر بۆوە لەو بڕەی کە لە ماددەی پێشودا دیارکراوە ، لە ماوەی پێنج ڕۆژ دوای ئاگادارکردنەوەی لەلایەن ئیدارەوە دەبێ تەواو بکرێت ...))**.

وە بەپێی حوکمی ماددە/ ١٨ی یاسای ناوبراو ، ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە خولەکییەکە ، لە ماوەی سێمانگ دوای ئەو ئاگادارکردنەوەوەی کە لەلایەن (صاحب الشأن) ەوە بۆ ئیدارە بەرز دەکرێتەوە بۆ دەرکردنی ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری ، دەرنەچوو ، وەیان لەماوەی شەش مانگی دوای ئەو ئاگادارییەدا بەرێکوپێکی دەرنەچوو ، ئەوا ، لەحاڵەتی یەکەمدا، ئاگادارییەکە پشت گوێ دەخرێت و بە نەبوو دائەندرێت و نابێ لەسەر ئەو ئەساسە ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە دەربکرێت، وە لە حاڵەتی دووەمیشدا ، وەزیری ناوخۆ سەبارەت بە دەرچوونی ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە بەنارێکی ئاگاداری خاوەن مەبەست (صاحب الشأن) دەکاتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە لەماوەی سێمانگ لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەکە دەرنەچوو ، یان لەماوەی شەش مانگ بەرێکوپێکی دەرنەچوو ، ئاگادارییەکە بە نەبوو دادەندرێت و سەلماندنی نارێکوپێکی دەرچوونی ڕۆژنامەکە کە لە حاڵەتی دووەمدا ئاماژەی پێکراوە بەبڕیارێکی وەزیــری ناوخۆ دەبێت کـە ئاگاداری خاوەن مەبەستی پێدەکاتەوە))**.

یاسادانەری میسری لە ماددە/٢٢ دا زۆر بە ڕاشکاویەوە ئەو ڕۆژنامانەی کە لە میسر بەزمانی بیانی دەردەچن و سەرنووسەرەکانیان یان نووسەرە بەرپرسەکانیان ناچنە ژێرباری دادگای ئەهلی ، لەژێر دەسەلاّتی دادگا دەرهێناوەو ڕێگای داوە بە ئیدارە دوای ئاگادارکردنەوەی لەلایەن وەزیری ناوخۆوە یاخود بەبێ ئاگادارکردنەوەی بە بڕیارێکی ئەنجومەنی وەزیران بەمەبەستی پاراستنی سیستەمی گشتی ڕابگیرێت بۆماوەی

---

[٢٢٨] http ;// w.w.w.ahram org . eg / faj / act 22 htm 29/9/2001 .

پانزە ڕۆژ ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە سێجار یان زیاتر لە هەفتەیەکدا دەربچێ ، یان بۆ ماوەی یەك مانگ ئەگەرهاتوو هەفتانە بوو، وەیان بۆماوەی سێمانگ لە حاڵەتەکانیتردا [٢٣١] .

هەروەها، لە مادده/ ٣٤ دا زۆر بە ڕاشکاوی، جەختیکردووە ، ئەو حوکمانەی کە دادگا دەریان دەکات یان ئەو بڕیارانەی کە ئیدارە دەریدەکات بێگویدانە لاریبوونی خاوەنی ڕۆژنامە یان چاپخانە یان هەرکەسێکیتری خاوەن مەبەست جێبەجێ دەکرێت [٢٣٢] .

ئەوەی لەم دەقە یاساییانەدا تێبینی دەکرێت، ئەوەیە، یاسادانەری میسری کەوتۆتە دژواریەوە، لەلایەك لە ڕێگای دانپیانانی بە سیستمی یاداشتنامەی ڕەهاوە ، هەوڵیداوە ڕۆژنامە لەژێر دەسەڵاتی حکومەت دەربهێنێت و ئازادی بۆ دەستەبەر بکات، کەچی لە لایەکی تریشەوە ، نەك هەر خستوویەتییە ژێر کۆنترۆلی حکومەتەوە، بەڵکو ڕێگاشی نەداوە ئیدارە گوێ لە لاریبوونی خاوەنی ڕۆژنامە یان خاوەن چاپخانە یاخود هەرکەسێکیکە بگرێت لە پیادەکردنی دەسەڵاتەکەیدا.

بەمانایەکیتر، بە ئاشکرا دەسەڵات بە ئیدارە دراوە ، بۆ ئاگادارکردنەوە و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە بەبێ پەنابردنەبەر دادگا بۆ وەرگرتنی حوکمێکی لەم بابەتە.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، کە ئازادی ڕۆژنامەگەری بە پێی ئەم یاسایە ، دەبوو لەژێر هەڕەشەو فشاری حکومەت دابوایەو لە چوارچێوەی سیاسەتی گشتیی ئەو لاینەدایە.

٢ – یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠

لەمادده/١ ی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ دا هاتووە : ((**ڕۆژنامەگەری دەسەڵاتێکی جەماوەریی سەربەخۆیە بە ئازادی پەیامی خۆی لە خزمەتی کۆمەڵ پیادە دەکات ، گوزارشت لە ڕەوتەکانی ڕایگشتی دەکات و بەشداری دەکات لە پێکهاتن و ئاراستەکردنیدا بەهەموو جۆرە شێوازێکی گوزارشتکردن لە چوارچێوەی بنچینە بنەڕەتیەکانی کۆمەڵ و پاراستنی ماف و ئازادی و ئەرکە گشتییەکان و ڕێزگرتن لە ژیانی تایبەتی هاووڵاتیان**)).

ئەم دەقە کۆکە لەگەڵ دەقی مادده/٢٠٦ و ٢٠٧ ی دەستوری میسری ساڵی ١٩٧١ سەبارەت بە دانانی ڕۆژنامەگەری بە دەسەڵاتێکی جەماوەریی سەربەخۆ. لە مادده/٢٠٦ی دەستوردا هاتووە : ((**ڕۆژنامەگەری**

---

[٢٢٩] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگەی (٣-١-١) سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنیو یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی میسریدا.

[٢٣٠] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگەی (٣-٣-١) یاسای میسری پەراوێزی (٢١٤) لەم تێزەدا.

[٢٣١] – ئەمەش دەقەکەیەتی : « الجرائد التي تصدر في مصر بلغة اجنبية ويكون رئيس تحريرها او محررها المسئولون غير خاضعين للمحاكم الاهلية يجوز محافظة على النظام العام تعطيلها بقرار خاص من مجلس الوزراء بعد انذار يوجهه اليها وزير الداخلية او بدون انذار سابق وذلك لمدة خمسة عشر يوما اذا كانت الجريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع او لمدة شهر اذا كانت تصدر اسبوعيا او لمدة ثلاثة شهور في الاحوال الاخرى » .

[٢٣٢] – ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ينفذ مايصدر من الاحكام او مايأمر به من التدابير الادارية بمقتضى هذا القانون بدون نظر الى معارضة صاحب الجريدة او المطبعة او أي شخص اخر ذي شأن)).

دەسەڵاتێکی جەماوەریی سەربەخۆیە پەیامی خۆی بەوشێوەیە پیادە دەکات کە لە دەستورو یاسادا دیارکراوە)) . هەروەها لە مادده/٢٠٧ دا هاتووە : **((ڕۆژنامەگەری بە ئازادیو سەربەخۆیی پەیامی خۆی لە خزمەتی کۆمەڵ بە هەموو جۆرە شێوازێکی گوزارشتکردن پیادە دەکات بۆ تەعبیرکردن لە ڕەوتەکانی ڕایگشتیو بەشداریکردن لە پێکهاتەکانیو ئاراستەکردنیدا لە چوارچێوەی بنچینە بنەڕەتیەکانی کۆمەڵ و پاراستنی ماف و ئازادی و ئەرکەگشتییەکان و ڕێزگرتن لە ژیانی تایبەتی هاولاتیان))**.

بەم پێیە ، ڕۆژنامەگەری لە دەسەڵاتی حکومەت ئازاد کراوە بوو وەکو دەسەڵاتێکی سەربەخۆو ئازاد مامەڵەی لەگەڵ کرابوو ، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە بەپێی دەستوری ساڵی ١٩٧١ و یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ناوبراو، ڕۆژنامەگەری بە دەسەڵاتێکی گشتی دانرابوو لەپاڵ هەرسێ دەسەلاتە گشتییەکەی ولاتدا ، هەروەکو لەو یاداشتنامەیەدا هاتبوو کە لەلایەن وەزیری دەوڵەتی میسری بۆکاروباری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن لەگەڵ پرۆژەی یاسای ناوبراودا بۆ ئەنجومەنی یاسادانانــی میسری (ئەنجومەنی گەل) بەرز کراوەتەوە و تیایدا هاتووە : **((بەم پێیە ڕۆژنامەگەری لە ولاتدا بۆتە دەسەلاتی چوارەم لەپاڵ سێ دەسەلاتە ئاساییەکە))**[٢٣٣].

بۆیە ، لە ڕێگای دادگاوە نەبێت، ئیدارە بۆی نەبوو، ڕاستەوخۆ ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەوە یان ڕایبگرێت وەیان هەڵیبووەشێنێتەوە. لەسەر ئەم ئەساسە، دەستوری میسری بە ئاشکرا لە مادده/٤٨ دا ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامەی بە ڕێگای کارگێڕی قەدەغە کردووە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئازادیی ڕۆژنامەگەری و چاپ و بلاوکردنەوە کەفالەت کراوە، و دانانی سانسۆر لەسەر ڕۆژنامەگەری یاساغ کراوە، هەروەها ئاگادارکردنەوەی یان ڕاگرتنی یان هەڵوشانەوەی بە ڕێگای کارگێڕی یاساغ کراوە ...))**.

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ، ئەرکی سەپاندنی ئەم سزا یاساییانە، سپێردراوە بە دەسەڵاتی دادوەری لە ڕێگای ئەو دەقە یاساییانەی کە لە یاسای چاپەمەنــی و یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری و یاسای سزاداندا هاتووە[٢٣٤].

٣ – *یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦*

یاسادانەری میسری لە یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦ دا هەمان ڕێچکەی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ١٤٨ ی ساڵی ١٩٨٠ ی گرتۆتەبەر سەبارەت بە دانانی ڕۆژنامەگەری بە دەسەلاتێکی جەماوەریی سەربەخۆ، هەروەکو لە مادده/ ١ دا دەقنووسی کردووە : **((ڕۆژنامەگەری دەسەلاتێکی جەماوەرییە پەیامی خۆی بە ئازادییەکی بەرپرسانە (حرية مسؤلة) لە خزمەتی کۆمەڵدا مومارەسە دەکات ....))**.

---

[٢٣٣] - د.عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨٦ .

[٢٣٤] - یاسای دەسەلاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ حاڵەتەکانی هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامەی لە ماددەی (١٦، ١٧) دا ڕێکخستووە ، و حاڵــــەتەکانی ڕاگرتنیشی لە ماددەی (١٤ ، ٢١) دا ڕێکخستووە . هەروەها یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ لە مادده (٢٦،٢٧) دا هەندێ حاڵەتی تری ڕاگرتنی دەسنیشان کردووە ، لە کاتێکدا یاسای سزادانی میسری ژمارە (٥٧) ی ساڵی ١٩٣٨ حاڵەتەکانی هەڵوەشاندنەوەی لە مادده/١٩٨ دا دیارکردووەو حاڵەتەکانی ڕاگرتنیشی لە مادده (١٩٩ ، ٢٠٠) دەسنیشان کردووە .

ئەگەر سەرنجی ئەم دەقە بدەین ، بۆمان دەردەکەوێ یاسادانەری میسری لێرەدا بە پێچەوانەی یاسای پێشوو، ئازادیی ڕۆژنامەگەریی بە لێپرسینەوەوە بەستۆتەوە. بۆیە زاراوەی (بەرپرسانە) ی بۆ ئازادییەکە زیاد کردووە. دیارە لێرەدا یاسادانەر ویستوویەتی ئەوە دوپات بکاتەوە کە سەرەڕای دەستەبەرکردنی ئەم هەموو گرێنتییە دەستووریو یاساییانە بۆ ئازادیی ڕۆژنامەگەری بەڵام ئەم ئازادییە بێ لێپرسینەوە نییە.

بۆیە دەبینین ، دوایئەوەی ئەم مەسەلەیەی یەکلا کردۆتەوە ، زۆر بە ئاشکراو بێ پێچ و پەنا لە مادده(٥) دا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە دەست بەسەراگرتن و ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بەڕێگای کارگێڕیی یاساغە ، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە یان ڕاگرتنی یان هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بە ڕێگای کارگێڕیی یاساغە**)) .

ئەم حوکمەش کۆکە لەگەڵ مادده/٤٨ ی دەستوری میسری ساڵی ١٩٧١ کە ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی یاساغ کردووە [٢٣٥].

ئەوەی تێبینی دەکرێ لەم دەقەدا ئەوەیە، یاسادانەر بە پێچەوانەی یاسای ژمارە ١٤٨ ی ساڵی ١٩٨٠ ئەمجارەیان باسی ئاگادارکردنەوەی نەکردووە ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە ئیدارە بۆی هەبێ ڕاستەوخۆ ئاگادارییەك ئاڕاستەی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەری ڕۆژنامە یان ڕۆژنامەکە بکات ، کە دەستور ئەمەی بە ئاشکرا یاساغ کردووە. چونکە دەقەکانی دەستور باڵاترن لە دەقەکانی یاساو نابێ یاسا لەگەڵیا ناکۆك بن.

کەواتە، ئیدارە بۆ ئاگادارکردنەوەی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەری ڕۆژنامە لە سەرپێچییە یاساییەکانیاندا، هەروەها بۆ ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی دەرکردنی دەبێ پەنا بباتە بەر دادگا بۆ یەکلاکردنەوەی بەپێی حوکمەکانی یاسا.

٣-٤-٢ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای لوبنانیدا

یاسادانەری لوبنانی لە دەستوری ساڵی ١٩٢٦ ی بەرکاردا (الدستور النافذ) هەرچەندە کەفالەتی ئازادی بیروڕا دەربڕینی کردووە [٢٣٦]، بەڵام وەکو یاسادانەری میسری بە دەسەڵاتێکی جەماوەریی سەربەخۆی دانەناوەو ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بە ڕێگای کارگێڕیی یاساغ نەکردووە . بۆیە ئەگەر بێت و سەرنجی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی ساڵی ١٩٦٢ ی هەموارکراو بدەین، دەبینین دەسەڵاتێکی زۆر فراوانی بە وەزیری ڕاگەیاندن داوە بۆ ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆو بەبێ پەنابردنە بەر دادگا. لە هەندێ حاڵەتیشدا، یاسادانەر ئەرکی سەپاندنی ئەم سزایانەی بە دەسەڵاتی دادوەری سپاردووە.

سەبارەت بە حاڵەتی یەکەم، بەپێی حوکمی مادده / ٢٩ و ٤٢ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی ١٩٦٢/٩/١٤ وەزیری ڕاگەیاندن بۆی هەیە لە چەند حاڵەتێکی دیاریکراودا ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەوە بە ئاکامی سەرپێچییە یاساییەکانی بۆئەوەی باری خۆی ڕاست بکاتەوە بەرلە ڕاگرتنی بۆ ماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی یان

---

[٢٣٥] - **بڕوانە دەقی ماددەی ناوبراو لە خاڵی پێشوو کە ئاماژەمان پێی کردووە .**

[٢٣٦] - **بڕوانە مادده / ١٣ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئازادیی ڕادەربڕین بە قسەو بە نووسین و ئازادی چاپەمەنی و ئازادی کۆبوونەوە و ئازادی پێکهێنانی کۆمەڵە ، هەموویان لە چوارچێوەی یاسادا کەفالەت کراون)) .**

هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی . لە مادده / ٢٩ دا هاتووە : **((دەبێ وەزیری ڕاگەیاندن مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە وەربگرێتەوە دوای ئاگادارکردنەوەی بە دوو حەفتە لە یەکێك لەم حاڵەتانەی خوارەوە :**

یەکەم : ئەگەر لە ماوەی شەش مانگی تەواودا، لە ڕۆژی بەخشینی مۆڵەتەوە یان لە ڕۆژی بەجێهێشتنی لە هەموو یان بەشێکی بۆ غەیری خۆی یان لە ڕۆژی گەڕانەوەی مافی دەرکردنی بەپێی حوکمی دادگا یان بڕیاری کارگێڕیی، دەرنەچوو.

دووەم : ئەگەر لە دوای دەرچوونیەوە بەبەردەوامی ڕاوەستا بەدرێژایی سێمانگی لەدوای یەك، بەلاّم وەزیری ڕاگەیاندن بۆی هەیە ئەم ماوەیە درێژ بکاتەوە دوای ڕاوێژکردنی سەندیکای ڕۆژنامەنووسان بە بڕیارێکی پاساودار.

سێیەم : ئەگەرهاتوو سنوری مۆڵەتەکەی خۆی بەزاند بە پێچەوانەی ئەو پێناسەیەی کە لە مادده/ ٥و٦و٧ لەم یاسایەدا دیارکراوە.

چوارەم : ئەگەرهاتوو بەدیارکەوت کە خاوەنەکەی ئەو مەرجانەی تێدا نەماوە کە بەپێی مادده/ ٣٠و٣٣و٣٤ ی ئەم یاسایە بەسەریدا سەپاوە.

ئەو خاوەن چاپکراوەی بەپێی حوکمی ئەم ماددەیە مۆڵەتەکەی لێ وەرگیراوەتەوە، بەرلە تەواوکردنی ساڵێکی تەواو دوای وەرگرتنەوەی مۆڵەتەکەی ، مۆڵەتی نوێی نادرێتێ)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، مادده/٥ ی یاسای ناوبراو تایبەتە بە پێناسەی چاپکراوی دەوری و تیایدا هاتووە : **((چاپکراوی دەوری هەموو چاپکراوێك یان بلاّوکراوەیەك دەگرێتەوە کە بەشێوەیەکی بەردەوام لەژێر ناوونیشانێکی دیاریکراوو چەند زنجیرەیەکی یەك لە دوای یەك دەربچێت و ئامادەبێت بۆ دابەشکردنی بەسەر جەماوەردا)).**

وە لە مادده/٦ دا پێناسەی هەفتەنامەی کردووە کە ئەو چاپکراوەیەیە کە لە هەفتەیەکدا لە یەکجار زیاتر دەرناچێت.

بەلاّم لە مادده/٧ دا چاپکراوی ڕۆژنامەگەریی پۆلێن کردووە بۆ دوو جۆر ، ڕۆژنامەگەری سیاسیو ناسیاسی. ئەمەو ڕۆژنامەگەریی ناسیاسی بە هەفتەنامە داناوەو بۆ گۆڕینی ڕۆژنامەگەریی ناسیاسی بۆ سیاسی، مەرجی ڕەچاوکردنی حوکمەکانی مەرسومی یاسایی ژمارە (٧٤) ی ١٩٥٣/٤/١٣ ی داناوە. لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ، هەرکاتێك ڕۆژنامەگەری سیفەتێك لەو سیفەتانەی کە لە مادده (٥،٦،٧) ی یاسای ناوبراو دەسنیشان کراوە، یان مەرجێك لەو مەرجانەی کە لە مادده (٣٠[٢٢٧]، ٣٣[٢٢٨]، ٣٤[٢٢٩]) دا دیارکراوە لەدەستدا،

---

[٢٢٧] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگەی (٣-٢-٦-٣) لەم تێزەدا.

[٢٢٨] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((يقيد منح الرخص بالشروط التالية :

أ- الصحفي حر في اصدار المطبوعة الصحفية بوسائله، ولايقيد الا في ما يتعلق بالوكالة الاخبارية والوكالة النقلية والنشرة الاختصاصية وفقا للشروط المعينة في المادة التي تلي من هذا القانون.

ب- يشترط في الشركات الصحفية الا يقل رأسمالها عن مبلغ خمسمائة الف ليرة لبنانية.

ج- على صاحب المطبوعة ان يقدم ضمانة نقدية او مصرفية تضمن ما قد يترتب عليه من تعويضات مختلفة. تقدر وزارة الاعلام قيمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة)).

ڕووبەڕووی ڕاگرتن یان هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەت دەبێتەوە، دوای ئاگادارکردنەوەی لە لایەن وەزیری ڕاگەیاندن بە دوو هەفتە بەر لە دەرکردنی بڕیاری ڕاگرتن وەیان هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، کە ئەو ئاگادارکردنەوەیەی کە لە مادده/٢٩ دا دەقنووس کراوە، کارێکی خۆپاراستنە و مەبەست لەمەدا ڕاکێشانی سەرنجی نووسەرە تاکو باری خۆیو ڕۆژنامەکەی بەگوێرەی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی چاك بکات بۆئەوەی ڕووبەڕووی سزایەکی توندتر نەبێتەوە، ئەویش ڕاگرتنیڕۆژنامەکەیە یان هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەیەتی.

بێ لەو چوار حاڵەتەی کەلە مادده/٢٩ دا دەسنیشانکراوە لە هەندێ حاڵەتی تریشدا ئیدارە بۆی هەیە ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەوە لەسەرپێچییەکانی یان بە بڕیارێکی کارگێڕیی ڕایبگرێت وەیان مۆڵەتەکەی هەڵبووەشێنێتەوە بەم شێوەیەی خوارەوە :

١ – ئەگەرهاتوو خاوەنی ڕۆژنامەکە لە ماوەی یەك مانگ لە ڕوودانی هەر گۆڕانکارییەك لە ناوەڕۆکی مۆڵەتەکەی ئاگاداری وەزارەتی ڕاگەیاندنی نەکردەوە ، بە ڕەسمی ئاگادار دەکرێتەوەو مۆڵەتی دوو هەفتەی پێ دەدرێ بۆ چاکردنی باری خۆی ، وەئەگەر جێبەجێی نەکرد ، تاپێشکەشکردنی ئەو زانیارییانە بە بڕیاری وەزیر ڕۆژنامەکە ڕادەگیرێ[٢٤٠] .

٢ – هەر ڕۆژنامەیەك بەرلە وەرگرتنی مۆڵەت و دانانی بارمتەی دارایی دەربچێت ، بە بڕیاری وەزیری ڕاگەیاندن ڕادەگیرێت [٢٤١] .

٣ – هەر ڕۆژنامەیەك ناوی ڕۆژنامەیەکیتر هەڵبگرێت بەر لە ڕاوەستانی ئەو ڕۆژنامەیە بۆ ماوەی دوو ساڵ یان دەرنەچوونی سەرەڕای ئەو مۆڵەتەی کە پێی دراوە ، بە بڕیاری وەزیر ڕادەگیرێت [٢٤٢] .

٤ – هەرخاوەن ڕۆژنامەیەك ، ئەگەر وازی لە هەموو یان بەشێکی ڕۆژنامەکەی بۆ یەکێکیتر هێنا، دەبێ لەماوەی یەك مانگ لە ڕۆژی وازلێهێنانەکە ئاگاداری وەزیری ڕاگەیاندن بکاتەوە و نابێ خاوەنە نوێیەکە بەرلە وەرگرتنی ڕەزامەندیوەزیری ڕاگەیاندن ڕۆژنامەکە دەربکات ، ئەگینا وەزیر بە بڕیارێك ڕۆژنامەکە ڕادەگرێت تا ئەو کاتەی باری خۆی چاك دەکاتەوە[٢٤٣] .

---

[٢٣٩] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((يشترط في صاحب الوكالة الاخبارية المحلية ان تتوافر فيه الشروط المفروضة على صاحب الصحيفة وان يكون حاملا توكيلا لدى الكاتب العدل من عشر صحف يومية سياسية نصدر بصورة فعلية ودائمة بتكليفه جمع الاخبار لصحفها لقاء اجور معينة.

تعين في النظام الداخلي لنقابة الصحافة الشروط الواجب توفرها في صاحب الوكالة النقلية وصاحب النشرة الاختصاصية.

على الوكالات الاخبارية المحلية القائمة حاليا ان تتقيد بجميع الشروط الواردة في هذا القانون والمتعلقة بهذه الوكالات في غضون ثلاثة اشهر من نشر هذا القانون والا عطلت فورا بقرار من وزير الاعلام.

تخضع الوكالات الاخبارية الاجنبية الصادرة في لبنان لنظام خاص يحدد بمراسيم لاحقة)).

[٢٤٠] - مادده/٤٢ .

[٢٤١] - مادده/٤٣ .

[٢٤٢] - مادده/٤٧ .

[٢٤٣] - مادده/٤٨ .

له میانی نمایشکردنی حاڵەتەکانی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بە ڕێگای کارگێڕییەوە بۆمان دەردەکەوێ ، یاسادانەری لوبنانی سەرەڕای ئەوەی کە لە دەستوری ساڵی ١٩٢٦ دا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە ((**لوبنان کۆمارێکی دیموکراسی پەرلەمانییە ، لەسەر بنەمای ڕێزگرتنی ئازادییە گشتییەکان دامەزراوە لە سەروویانەوە ئازادیی بیروڕاو باوەڕ ...))** [٢٤٤] کەچی هەر لە بنەڕەتەوە دەستی بەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەریدا گرتووە و بەتەواوەتی خستوویەتییە ژێر کۆنترۆڵو دەسەڵاتی حکومەتەوە.

گومانی تێدانییە کە بەخشینی دەسەڵاتی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بە ئیدارە، خۆی لەخۆیدا مانای ڕێگادانە بە ئیدارە کە بە ئارەزووی خۆی ئازادی ڕۆژنامەگەری پێشێل بکات. چ لە ئاکامی بلاوکردنەوەی ئەو بابەتانەی کە بە دڵی ئەو نین، یان بلاونەکردنەوەیان لەترسی ئەو نەوەك ڕازی نەبێت و ڕۆژنامەکە ڕابگرێت یان مۆڵەتەکەی هەڵبووەشێنێتەوە. بەمەش ئیدارە ئەو ئامانجە دێنێتەدی کە سانسۆر بۆی دەهێنێتەدی هەروەکو پاش تۆزێکیتر باسی دەکەین.

تەنانەت لەو حاڵەتانەشدا کە دەسەڵاتی بە دادگا داوە بۆ ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی ، دەسەڵاتێکی خەملاندنی فراوانی بە دادوەر نەبەخشیوە لەم ڕووەوە ، بەڵکو لەنێو دەقەکانی یاسادا بە شێوەیەکی بنبڕ ئەم حوکمەی داوەو هیچ مەجالێکی بۆ دادوەر نەهێشتۆتەوە بۆ بڕینەوەی حوکمێکی کەمتر لە حوکمی ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە، هەروەکو لە خوارەوە لە نمایشکردنی حاڵەتەکانی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتنی ڕۆژنامەو هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتەکەی بە بڕیاری دادگا بۆمان دەردەکەوێت :

١ — هەر ڕۆژنامەیەك هەواڵێکی بەدرۆ بلاو بکاتەوە بە چەشنێك ببێتە مایەی شێواندنی ئاسایشی گشتی ئەوکەسەی بەرپرسە سزا دەدرێت، بەڵام ئەگەرهاتوو بەرلە تێپەڕبوونی ماوەی پێنج ساڵ بەسەر کۆتایی سزاکەیدا هەمان تاوانی دووبارە کردەوە، ئەمجارەیان توندتر سزا دەدرێتو ڕۆژنامەکەش بۆ ماوەی سێمانگ ڕادەگیرێت[٢٤٥] .

٢ — هەر ڕۆژنامەیەك بڕیاری دادگا سەبارەت بە بلاوکردنەوەی ڕاستکردنەوەی زانیاری یان بە درۆخستنەوەی جێبەجێ نەکات ، سزاکەی توندتر دەبێت لەگەڵ ڕاگرتنی ڕۆژنامەکە بۆماوەی دوو مانگ[٢٤٦] .

٣ — هەر ڕۆژنامەیەکی ناسیاسی تۆژینەوەو هەواڵ و پەلارێکی وای بلاوکردەوە کە مۆرکێکی سیاسیی پێوە بێت، سزا ئەدرێت. وە ئەگەرهاتوو ، لەماوەی ساڵێك لە ڕۆژی کۆتایی هاتنی سزادانییەوە ئەمەی دووبارە کردەوە ، دادگا مۆڵەتی دەرکردنی هەڵدەوەشێنێتەوە [٢٤٧] .

٤ — هەرکەسێك لە ڕێگای ڕۆژنامەوە هەڕەشە لە یەکێك بکات بە ڕیسواکردنی یان ئاشکراکردنی کارێکی ئەو کەسەو ئەو کارەش ببێتە مایەی لەکەدارکردن و ناوزڕاندنی ئەو کەسە یان کەس و کاری بە توندی سزا دەدرێت. جا ئەگەرهاتوو بەر لە تێپەڕبوونی ماوەی پێنج ساڵ بەسەر کۆتایی هاتنی سزاکەیدا، هەمان تاوانی دووبارە

---

[٢٤٤] - بڕگەی (ج) لە پێشەکی دەستوری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ .

[٢٤٥] - مادده/٣ لە مەرسومی یاسایی ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

[٢٤٦] - مادده/٤ لە مەرسومی یاسای ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

[٢٤٧] - مادده/١٣ لە مەرسومی یاسایی ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

کردەوە، سزاکەی توندتر دەبێت و ڕۆژنامەکەش بۆ ماوەی پانزە ڕۆژ ڕادەگیرێت .جا ئەگەر دیسان دووبارەی کردەوە ئەوجارە بۆماوەی سێ مانگ ڕادەگیرێ[٢٤٨].

٥ – هەرکەسێك لە ڕێگای ڕۆژنامەوە شەرەف و کەرامەتی سەرۆکی ولآتی لەکەدار کرد یان بەرقەوە ناوی هێنا یان جوێن یان بوختانی دەرهەق بلآوکردەوە ، یانیش ئەمەی دەرهەق هەر سەرۆك ولآتێکی بیانی کرد ، سزا دەدرێت. جا ئەگەر بەرلە تێپەڕبوونی ماوەی سێ ساڵ بەسەر کۆتایی هاتنی سزاکەیدا ئەمەی دووبارە کردەوە ، ئەوجارە سزاکەی توندتر دەکرێت و ڕۆژنامەکەش بۆ ماوەی دوو مانگ ڕادەگیرێت[٢٤٩].

٦ – هەر ڕۆژنامەیەك بابەتێك بلآوبکاتەوە کە ببێتە مایەی ڕق لێبوونەوە (کراهیة) ی یەکێك لە ئایینە باوەڕپێکراوەکان لە ولآتدا، یان ببێتە مایەی وروژاندنی نەعرەی تایفەگەری یان ڕەگەز پەرستی یان شێواندنی ئاسایشی گشتی یان ڕووبەڕوو کردنەوەی سنورو سەروەری‌و یەکێتیی لوبنان بۆ مەترسی، بە توندی سزا دەدرێت. جا ئەگەرهاتوو بەر لە تێپەڕبوونی حەوت ساڵ بەسەر کۆتایی هاتنی سزاکەی ئەمەی دووبارە کردەوە، سزاکەی توندتر دەبێت و ڕۆژنامەکەش بەلایەنی کەمەوە بۆ ماوەی شەش مانگ ڕادەگیرێت[٢٥٠].

٣-٤-٣ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای فەڕەنسیدا

یاسادانەری فەڕەنسی بەپێی مەرسومی یاسایی ١٨٥٨/٢/١٧ لە مادده/٣٢ ی یاسای ڕۆژنامەگەریی ١٨٨١/٧/٢٩ ڕێگای بە حکومەت داوە لە هەندێ حاڵەتی دیاریکراودا ڕۆژنامە ئاگادار بکاتەوە لە سەرپێچییەکانی یان بۆ ماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی ڕایبگرێت یان مۆڵەتی دەرکردنی هەڵبووەشێنێتەوە بەم شێوەیەی خوارەوە :

یەکەم : حکومەت بۆی هەیە ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەوە ئەگەرهاتوو بابەتێکی بەدڵی ئەو بلآونەکردەوە.

دووەم : لە دوو حاڵەتدا حکومەت بۆی هەیە بۆماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی ڕۆژنامە ڕابگرێت :

١ – ئەگەرهاتوو بەڕێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامەکە بەهۆی سەرپێچییەکەوە یان تاوانێکەوە حوکم درا، لەم حاڵەتەدا حکومەت بۆی هەیە لەماوەی دوو مانگ لە دەرچوونی حوکمەکەوە، بە بڕیارێك بۆ ماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی ڕۆژنامەکە ڕابگرێت.

٢ – ئەگەرهاتوو دووجاران ئاگاداریی ڕۆژنامەکە کرابێتەوە لەگەڵ دەسنیشانکردنی هۆیەکانی ئاگادارکردنەوە، دەکرێ لەم حاڵەتەدا بە فەرمانێکی وەزاری ڕۆژنامەکە بۆ ماوەیەك کە لە دوو مانگ ڕەت نەکات ڕابگیرێ.

سێیەم : حکومەت بۆی هەیە لەم دوو حاڵەتانەی خوارەوەدا مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە هەڵبووەشێنێتەوە :

١ – ئەگەرهاتو پێشتر ڕۆژنامەکە بە بڕیارێکی کارگێڕی یان دادوەری ڕاگیرابێت.

٢ – ئەگەرهاتوو ئاسایشی گشتی وابخوازێت. لەم حاڵەتەشدا دەبێ هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامەکە بە مەرسومێکی تایبەتی بێت کە سەرۆکی ولآت دەری‌کردبێت و لە ڕۆژنامەی ڕەسمیش بلآوبکرێتەوە.

---

[٢٤٨] - مادده/١٦ لە مەرسومی یاسایی ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

[٢٤٩] - مادده/٢٣ لە مەرسومی یاسایی ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

[٢٥٠] - مادده/٢٥ لە مەرسومی یاسایی ژمارە ١٠٤ ی ساڵی ١٩٧٧ .

بەم پێیە، حکومەت دەسەڵاتی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ئیداری هەبوو تا دەرچوونی مەرسومی یاسایی ١٨٦٨/٥/١١ و بە دەرچوونی ئەو مەرسومە ئەم دەسەڵاتە درایە دادگاو چیتر ئیدارە بۆی نەبوو بەم کارە هەستێ[٢٥١] .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، یاسادانەری فەڕەنسی بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە ٩١٦ ی ٢٠٠٠/٩/١٩ [٢٥٢] جارێکیتر ئەم ماددەیەی هەموار کردووەو ئەمجارەیان نە لە نزیك و نە لە دوورەوە باسی لە دەسەڵاتی دادگا بۆ ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە نەکردووە ، بەڵکو تەنیا بە سەپاندنی غەرامەو بەندینشینکردن یان تەنها یەکێك لەو دوو سزایە وازیهێناوەو کاریکردووە.

تەنانەت لە نێو دەقی ماددەکانی تریشدا، هیچ حوکمێکی وامان بەرچاو ناکەوێ کە نیشانەی بەخشینی ئەم دەسەڵاتە بێت بە دادگا. ئەمەش خۆیلەخۆیدا، ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری فەڕەنسی نایەوێ ئاکامی ئەو سزایەی کە بەسەر سەرپێچیکەر یان کەسی بەرپرس لە ڕۆژنامە دەسەپێ، خودی ڕۆژنامەکە بگرێتەوە. ئەمەش گەرەنتیەکی باشە بۆ دەستەبەرکردن و بەردەوامی ڕۆژنامەکە.

٣-٤-٤ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا

بەپێی مادده/٢٢ برگە/ أ لە یاسای چاپەمەنیی عێراقی ژمارە ٢٠٦ ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەموارکراو، وەزیری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن بۆی هەیە ئاگاداری (انذار) ی سەرنووسەر بکاتەوە ئەگەرهاتوو سەرپێچی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنیی کرد، دەبێ ئاگادارییەکەش دوای گەیشتنی لە یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەکە بلاوبکاتەوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : **((وەزیر بۆی هەیە ئاگاداری سەرنووسەر بکاتەوە ئەگەرهاتوو لە چاپکراوی**

---

[٢٥١] - **بڕوانە د. عبدالله اسماعیل : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٠-١٣١ . هەروەها :**
Royer – Collard . De la Liberte De lapresse , paris ; Librairie De Medicis , 1949 pp . 93-96 .

[٢٥٢] - **ئەم مەرسومە لە ٢٢/٩/٢٠٠٠ لە ڕۆژنامەی ڕەسمی فەڕەنسیدا بلاوبۆتەوەو لە ٢٠٠٢/١/١ بەرکار بووە ، ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

((Article 32
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.
La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement .
En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :
1° L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article))
131-35 du code pénal.

دەوریدا بابەتێکی بڵاوکردەوە پێچەوانەی حوکمەکانی ئەم یاسایە بێت، وە دەبێ سەرنووسەر دەقی ئاگادارییەکە لە یەکەمین ژمارە کە لە دوای ئاگادار بوونەوەی دەردەچێ بڵاوبکاتەوە)).

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، کە یاسادانەری عێراقی ئەم کارەی بە کارێکی خۆلێ دوورخستنەوە داناوەو لێرەدا مەبەستی سەرنج ڕاکێشانی سەرنووسەرە بۆ مەترسی ئەو سەرپێچییە یاساییە کە لەوانەیە ڕۆژنامەکە ڕووبەڕووی ڕاگرتن یان هەڵوەشانەوە بکاتەوە ئەگەر دووبارەی بکاتەوە بە تایبەتی ئەگەرهاتوو چاپکراوە دەورییەکە ناسیاسی بوو . هەربۆیە لە مادده/٣ بڕگە/ أ دا جەختی لەسەر ئەمە کردۆتەوە کە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((هەڵوەشانەوەی مۆڵەتی چاپکراوی دەوری ناسیاسی ئەگەر هاتوو سەرباری ئاگادار کردنەوەی لە سنوری مۆڵەتەکەی خۆی دەرچوو)).**

ئەوەی جێی سەرنجە لەم دەقەدا، ئەوەیە، یاسادانەری عێراقی دەرفەتی تەواوی نەداوە بەسەرنووسەر بۆ هەڵسەنگاندنی قەوارەی مەترسی سەرپێچییەکەی تاکو خۆی لێ لابدات، بەڵکو بە تەنها یەکجار ئاگادار کردنەوە کاری کردووە و وازیهێناوە دوای ئەوە یەکسەر حوکمی داوە بە هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی چاپکراوە دەورییە ناسیاسییەکە. ئەمەش سزایەکی گەورەترە لە سەرپێچییەکە، بۆیە باشتر وابوو جارێکی تریش ئاگاداری سەرنووسەر بکرایەوە ، بەرلەوەی بڕیاری ڕاگرتنی یان هەڵوەشاندنەوەی چاپکراوەکە دەربچێت، هەروەکو یاسادانەری فەڕەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا ئەمەی پیادە کردووە[٢٥٣].

بەڵام سەبارەت بە ڕاگرتنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری یاسادانەری عێراقی لە مادده/٢٣ دا دەسەڵاتی بە وەزیری ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن داوە ، ئەگەر هاتوو ڕۆژنامە یان چاپکراوی دەوری بابەتێکی پێچەوانەی حوکمی مادده/١٦ و ١٧ بڵاوکردەوە ڕایبگرێت بۆ ماوەیەك کە لە سی ڕۆژ ڕەت نەکات. ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**وەزیر بۆی هەیە چاپکراوی دەوری ڕبگرێت بۆ ماوەیەك لە (٣٠) ڕۆژ ڕەت نەکات، ئەگەر هاتوو بابەتێکی تیا بڵاوکرایەوە سەرپێچی حوکمەکانی مادده/١٦ و ١٧ ی ئەم یاسایەی کردبوو)).**

لە گەڕانەوەمان بۆ حوکمی مادده/١٦ ی یاسای چاپەمەنیی ناوبراو ، بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی بڵاوکردنەوەی هەندێك بابەتی یاساغ کردووەو خۆ لە قەرەدانیشیان دەبێتە مایەی ڕاگرتنی ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکە.

ئەمەش دەقەکەیەتی : **((نابێت ئەمانەی خوارەوە لە چاپکراوی دەوریدا بڵاوبکرێتەوە :**

١ – ئەوەی خۆی لە قەرەی سەرەك کۆمار یان ئەندامانی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش یان سەرۆك وەزیران یان ئەوانەی بە کاری ئەوان هەڵدەستن دەدا.

٢ – ئەوەی زیان بە پەیوەندی نێوان عێراق و وڵاتە عەرەبی و دۆستەکانی دەگەیەنێت.

٣ – ئەوەی ناوی شۆڕش و چەمکەکانیو کۆماریو دامەزراوەکانی دەزڕێنێ و دەبێتە پیاهەڵدانی بیری ئیمپریالیزمی یان جیاخوازی و کۆنەپەرستی و هەرێمچێتیو زایۆنیزمیو ڕەگەزپەرستیو هەرچییەك ببێتە هۆی تێکدانی ئاساییشی ناوخۆو دەرەوە.

٤ – هەرچییەك هانی تاوان یان گوێڕایەڵ نەبوونی یاسا یان سووکایەتی کردن بە هەیبەتی دەوڵەت بدات.

٥ – هەرچییەك قین یان دووبەرەکی یان بڵاوکردنەوەی دووبەرەکی لە نێوان ئەندامانی گەل یان نەتەوەکان یان تیرە ئایینییە جۆراوجۆرەکان بدات یان ببێتە هۆی درزتێکردنی یەکێتیی ناوخۆ.

٦ – ئەوەی تانەبێت بۆ ئەو ئایینانەی لەلایەن کۆماری عێراقەوە دانیان پیا نراوە.

---

[٢٥٣] - **بڕوانە دەقی مادده / ٣٢ ی یاسای ڕۆژنامەگەریی فەڕەنسیی ساڵی ١٨٨١ کە لە خاڵی پێشوو ئاماژەمان پێی کردووە .**

٧ – ئەوەی پێشێلکردن بێت بۆ پیرۆزیی ڕەفتارو بەها ڕەوشتە گشتییەکان.

٨ – ئەوەی کاریگەری لەسەر بڕیاری دادوەران هەبێت لەو داوایانەی کە تەماشایان دەکەن.

٩ – ڕای جیاوازی ئەندامانی دادگایەك کە لە دەستە پێکهاتبێت.

١٠ – ئەوەی کار لە داواکاری گشتی یان پارێزەران یان شایەتەکان یان ڕایگشتی بکات لە داوایەك کە بەرز بۆتەوە بۆ بەردەم دادگا.

١١ – توخن کەوتنی کەسانیتر کە خۆیلەخۆیدا بەناوزڕاندن یان جنێودان بۆ کەسایەتییان دابنرێ .

١٢ – ئەو هەواڵانەی دەبنە هۆی ڕوخانی پارەی نیشتمانی یان قەواڵەکانی قەرزی حکومی یان لاوازکردنی متمانە پێیان لە ناوەو لە دەرەوەدا)).

لە کاتێکدا ، لە مادده/١٧ دا بلاّوکردنەوەی هەندێك بابەتی تری یاساغ کردووە مەگەر بە ڕەزامەندیی لایەنی تایبەتمەند نەبێت کە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((نابێت لە چاپکراوەکاندا بەبێ مۆڵەتی شوێنی ڕەسمی تایبەتمەند ئەمانەی خوارەوە بلاّوبکرێتەوە :**

١ – هیچ بەیاننامە یان وتەیەك بەناوی سەرەك کۆمار یان ئەندامانی ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش یان سەرۆك وەزیران یان هەرکەسێکی دی کە بەکاری ئەوان هەڵدەستن.

٢ – کۆنووسی کۆبوونەوە نهێنییەکانی دادگا یان ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش یان ئەنجومەنی وەزیران یان نووسراوە ڕەسمییە نهێنییەکان.

٣ – تاوتوێکارییەکانی ئەنجومەنی وەزیران یان بڕیارەکانی هەروەها بڕیارە ڕەسمییەکانیتر .

٤ – ئەو ڕێکەوتننامە یان پەیماننامانەی حکومەتی عێراق دەیانبەستێ ، هەروەها یاساو ڕێسا و ڕێنماییەکان بەرلە بلاّوبوونەوەیان لە ڕۆژنامەی ڕەسمیدا.

٥ – ڕێچکەی لێکۆڵینەوە لە تاوانەکان.

٦ – فەرمانەکانی جموجۆڵی هێزە چەکدارەکان و پۆلیس یان هەرهێزێکی تری نیشتمانی یان هەر شتێك کە پەیوەندیدار بێت بە پێکهاتەکانی یان ڕێکخستنەکانی یان چەکەکانی یان خەڵك ئامادەکردن بۆی.

٧ – بڕیارە پەیوەندیدارەکان بە نرخاندن یان هاوردن یان تاریفەی گومرگی یان ئاڵوێری دراو)).

لە هەردوو ماددەی (١٦ و ١٧) دا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی دەسەلاّتێکی زۆر فراوانی داوە بە وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن بۆ ڕاگرتنی چاپکراوی دەوری ، بە چەشنێك کە ڕۆژنامە نەتوانێ ڕۆڵی خۆی وەکو پێویست ببینێ بۆ گەیاندنی زانیارییەکان بە جەماوەرو دروستکردنی ڕایگشتی لەسەر کێشەو بابەتە گشتییەکان.

سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتنامەی دەرکردنی چاپکراوی دەوری، یاسای چاپەمەنیی عێراقی جیاوازیی کردووە لە نێوان ئەو چاپکراوە خولەکیانەی کە لەلایەن هاولاّتی عێراقیەوە لە ناوەوەی عێراقدا دەردەچن و لە نێوان ئەوانەی لە لایەن بیانیانەوە لە ناوەوەی عێراق یاخود لە دەرەوەی عێراقدا دەردەچن.

بۆ جۆری یەکەم ، لە مادده/٢٧ دا دەسنیشانی ئەو حاڵەتانەی کردووە کە تیایدا مۆڵەتنامەی دەرکردنی ڕۆژنامە هەڵدەوەشێنێتەوە ئەمەش دەقەکەیەتی : **((أ – مۆڵەتنامەی چاپکراوی خولەکی لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا هەڵدەوەشێتەوە :**

١ – ئەگەر خاوەنەکەی داوای هەڵوەشانەوەی بکات.

٢ – ئەگەر خاوەنەکەی کەسایەتییەکی مەعنەوی بوو ، ئەم کەسایەتییەی لەدەستدا.

٣ – ئەگەرهاتوو چاپکراوی دەوری ناسیاسیی ، سەرباری ئاگادارکردنەوەیشی سنوری مۆڵەتەکەی خۆی بەزاند.

٤ – ئەگەرهاتوو لە چاپکراوی دەوریدا بابەتێك بلاّوکرایەوە ببێتە مایەی مەترسی لەسەر شۆڕش و ئاساییشی ناوخۆ یان دەرەوەی دەوڵەت.

٥ – ئەگەر خاوەنی چاپکراوە دەورییەکە پاش مۆڵەت پێدانی، لە دەرکردنی چاپکراوەکەی بەبێ پاساوی ڕەوا کە وەزارەت دیاریدەکات دواکەوت بۆماوەی :

أ – سی ڕۆژ بۆ چاپکراوی ڕۆژانە یان ئەوەی زیاتر لەجارێك لە هەفتەیەکدا دەردەچێت.

ب – شەست ڕۆژ بۆ چاپکراوی هەفتانە.

ج – نەوەد ڕۆژ بۆ چاپکراوی نیو مانگی.

د – سەدوبیست ڕۆژ بۆ چاپکراوی مانگانە.

ه – شەش مانگ بۆ چاپکراوی وەرزی.

و – دوو ساڵ بۆ چاپکراوی سالاّنە.

٦ – ئەگەرهاتوو چاپکراوی دەوری هۆکارێکی گرتەبەر بۆ خەڵەتاندن و دەست بەسەراگرتنی ناشیاو :

أ – هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی چاپکراوی دەوری سیاسیی ڕۆژانە، یان ئەوەی زیاتر لە جارێك لە هەفتەیەکدا دەردەچێت، بە پێشنیازی وەزیرو بڕیارێك لە ئەنجومەنی وەزیرانەوە کە ئەنجومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش پەسندی بکات هەڵدەوەشێتەوە ، بەلاّم هەڵوەشانەوەی چاپکراوە دەورییەکانیتر تەنها بە بڕیاری وەزیر دەبێت.

ب – خاوەنی چاپکراوی دەوری مافی تانە لێدانی هەیە لە بڕیاری وەزیر لەلای ئەنجومەنی وەزیرانەوە لە ماوەی پانزە ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەی بە بڕیـــارەکەو بڕیـــاری ئەنجومـــەن یەکلاکەرەوە دەبێت)) .

بەلاّم بۆ جۆری دووەم، لە مادده/١٠ دا ڕێگای بە وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن داوە دوای پرس و ڕاوێژکردن بەوەزیری دەرەوە مۆڵەتنامەی چاپکراوە دەورییەکەی ئەو بیانییە هەڵبووەشێنێتەوە کە سەرپێچی حوکمەکانی مادده/٩ ی یاسای چاپەمەنیی دەکات.

ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**ئەگەرهاتوو کەسێکی بیانی سەرپێچیی حوکمەکانی مادده/٩ ی کرد وەزیر بۆی هەیە دوای پرسوڕاکردن بە وەزیری دەرەوە مۆڵەتی چاپکراوە دەورییەکەی هەڵوەشێنێتەوە)).**

لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی مادده/٩ ی یاسای ناوبراو ، بۆمان دەردەکەوێ کە لە دوو حاڵەتدا ئیدارە بۆی هەیە مۆڵەتی چاپکراوی دەوری لە بیانییەکە هەڵوەشێنێتەوە ، بەم شێوەیەی خوارەوە : **((هیچ ناعێراقییەك بۆی نییە چاپکراوێکی دەوری چاپ بکات یان بیهێنێت کە ئامادەکرابێت بۆ دابەشکردن لەناو عێراقدا ئەگەرهاتوو :**

أ – دەست تێوەردانێکی تێدابوو بۆ کاروباری ناوخۆی عێراق.

ب – توخنی سیاسەتی دەرەوەی عێراق بکەوێت ، یان لەگەڵی ناکۆك بێت)).

لە کۆتاییدا، دەتوانین بڵێین، زۆری ئەم کۆتو بەندانە، کە یاسای عێراقی لەبەردەم ئازادی ڕۆژنامەگەریدا دایناون، هەروەها ئەو دەسەلاّتە ڕەهایەی کە بە ئیدارەی حکومەتی داوە، سەرەڕای نەبوونی گەرەنتی دادوەری لەبەردەم خاوەن ڕۆژنامەو بلاّوەو حەسرکردنی دەسەلاّتی تەماشاکردنی تانوت لە بڕیاری ئیدارە بە ئەنجومەنی وەزیرانو ئەنجومەنمی سەرکردایەتی شۆڕش کە هەرددووکیان دەسەلاّتی ڕاپەڕاندنن، بەجۆرێکە تەنها ڕۆژنامەو بلاّوەی حکومەتو ڕژێم نەبێت بۆی نیە دەربچێت.

کەواتە، بەخشینی دەسەڵاتی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە بەو بەرفراوانییەی سەرەوە بە ئیدارە، دەرفەتی بۆ ئیدارە ڕەخساندووە کە بە ئارەزووی خۆی، بە ناوی لادان لە حوکمەکانی ئەم یاسایە بەگشتیو بیانووی پیاهەڵدانی بیری جیاخوازیو هەرێمچێتی کە لە بڕگەی (٣)لە ماددەی (١٦)دا هاتووە، ئازادی ڕۆژنامەگەریی ئۆپۆزسیۆن لەناو بەرێت، کە دژ بە گەلی کوردو نەتەوەکانی تری غەیرە عەرەبەو مەبەستی ڕاستەقینەی ئەم ڕژێمە شۆڤێنییەیە.

٣-٤-٥ ئاگاکاری و ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراقدا

بەپێی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراق ژمارە ١٠ ی ساڵی ١٩٩٣ ئیدارە نەك دەسەڵاتی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری نیە، بەڵکو دادگاش ئەم دەسەڵاتەی نیە.

یاسادانەری کوردستانی لە مادده/٦ بڕگە/١ دا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە چاپکراوی دەوری لەکاتی دەرچوونی یەکەم ژمارەیەوە دەبێتە خاوەنی بوونی یاسایی خۆیو ئەو بوونەی بەردەوام دەبێ مەگەر خاوەنەکەی خۆی ئەو بوونەی نەهێڵێ ، ئەمەش دەقەکەیەتی : **((چاپکراوی دەوری لەکاتی دەرچوونی یەکەم ژمارەیەوە دەبێتە خاوەنی بوونی یاسایی خۆی و ئەگەر خاوەنەکەی ویستی ئەو بوونەی نەهێڵێ دەبێ بە نووسین وەزارەتی لێ ئاگادار بکا و ئەوسا لە ڕۆژی تۆمارکردنی ئاگادارکردنەوە لەلای وەزارەت بوونە یاساییەکەی نامێنێ))**.

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ئیدارە بۆی نیە مۆڵەتنامەی دەرکردنی ڕۆژنامەکە هەڵبووەشێنێتەوە ، مەگەر بە ڕەزامەندی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەرەکەی نەبێت.

هەروەها لە مادده/١٢ بڕگە/١ دا زۆر بە ڕاشکاوەییەوە حوکمی داوە کە حوکمی دادگا بە گوناهبارکردنی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەر خودی چاپکراوە دەورییەکە ناگرێتەوەو بوونی بەردەوام دەبێ ، ئەمەش دەقەکەیەتی : **((حوکمی دادوەری بە گوناهبارکردنی خاوەنی ئیمتیازو سەرۆکی نووسین بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە لە چاپکراوی خولەکیدا خودی چاپکراوەکە ناگرێتەوە و بوونی بەردەوام دەبێ مەگەر خاوەنی ئیمتیاز خۆی ئارەزوی دەرکردنی نەمابێ کە ئەوسا حوکمی ماددەی شەشەمی ئەم یاسایەی بەسەردا جێبەجێ دەکرێ))**.

کەواتە بەپێی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراق ، نەئیدارەو نە دادگا بۆیان نییە کە ئاگاداری ڕۆژنامە بکەنەوە یان ڕایبگرن وەیان مۆڵەتی دەرکردنەکەی هەڵبووەشێننەوە، مەگەر خاوەنەکەی خۆی وا ئارەزوو بکا.لەم حاڵەتەشدا دەبێ خاوەنەکەی بەنووسین وەزارەتی ڕۆشنبیری لەمە ئاگادار بکاتەوە نەك بەقسە.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، وڵاتە عەرەبیەکان زیاتر لە هەموو شوێنێ پیادەی سیستمی ڕاگرتن و هەڵوەشانەوەی ڕۆژنامە دەکەن. لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠١ دا وەزارەتی ناوخۆی مەغریب بە بڕیارێکی ئیداری هەرسێ هەفتەنامەی (لوجورنال) و (دومان) و (الصحيفة الجديدة) ی ڕاگرت بەپێی مادده/ ٧٧ ی یاسای

ڕۆژنامەگەریی مەغریبی ساڵی ١٩٥٨ کە ڕێگا بە وەزیری ناوخۆ دەدات ڕۆژنامە ڕابگرێت ئەگەر دەستی لە بارودۆخی سیاسیی وڵات وەردا [٢٥٤].

هەروەها، بە بڕیارێکی دادگای ئیداری میسری هەردوو ڕۆژنامەی (النبأ) و (اخر النبأ) لەسەر داوای ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری دوابەدوای بڵاوکردنەوەی وێنەیەکی ئابڕوبەری قەشەیەکی قبتی کە بووە مایەی ڕق و قینی قبتیەکان بەشێوەیەکی هەمیشەیی داخرا [٢٥٥].

لە ئاکامی ئەم زنجیرە دەست درێژیانەی کە لەلایەن ئیدارەوە کراوەتە سەر ڕۆژنامەو ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە، بۆیە یەکێتیی ڕۆژنامەنووسانی عەرەب لە کۆنگرەی نۆیەمیدا کە لە عەممانی پایتەختی ئوردن لە ٢٥-٢٧/ تشرینی یەکەمی / ٢٠٠٠ سازیدا دەعوەتنامەیەکی ئاراستەی حکومەتە عەرەبیەکان کرد تیایدا داوای لێکردن ڕێگا بدەن بە دەرکردنەوەی ئەو ڕۆژنامانەی کە بە فەرمانی ئیداری ڕایان گرتوون یاخود هەڵیان وەشاندونەتەوە [٢٥٦].

---

[٢٥٤] - **بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە:**
http ;// www . ahram org . eg / faj / Act 22 htm 29/9/2001

[٢٥٥] - http ; // www . al mashrek 2/12/2001

[٢٥٦] - http ; // www . arabia com 6/10/2001 .

٣-٤-٦ <u>پوختە</u> :

دوای دیراسەکردنی سیستمی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان و بەراورددا، دەبینین سیستمی ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە یەکێکە لە توندترین سیستمەکانی دژ بە ئازادیی ڕۆژنامەگەری و زیاتر لە سیستمی سانسۆری پێشینە فشار دەخاتە سەر ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای ڕاگرتنی سەرجەم چالاکییەکانی ڕۆژنامەگەری بۆ ماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی، کە ئەمەش خۆیلەخۆیدا دەبێتە مایەی دەست لەکارکێشانەوەی ڕۆژنامەنووسان و کارمەندانی دەزگا ڕۆژنامەوانییەکان لەو ماوەیەدا ، هەروەها کاردانەوەیەکی خراپی دەبێ بەسەر کتێبخانەو بازاڕی چاپەمەنی و داهاتی نەتەوەییەوە، چونکە ئەمڕۆکە ڕۆژنامەگەری بۆتە پیشەسازی و لەپاڵ پڕۆژە پیشەسازییەکانی تری وڵات، بەشداری دەکات لە پەرەپێدان (التنمية) لە گشت بوارە جیاجیاکاندا.

هەروەها ئەم سیستمە ناکۆکە لەگەڵ سیستمی دیموکراسیدا، چونکە ڕۆژنامەنووس دەبەستێتەوەو دەرفەتی نادا ڕۆڵی خۆی وەکو چاودێرێك بەسەر کاروبارەکانی حکومەت ببینێو بیروڕای جیاواز سەبارەت بە کێشەگشتییەکانی کۆمەڵ بخاتە ڕوو.

بۆیە ئیمە دەسخۆشی لە یاسادانەری کوردستان دەکەین کە دەسەڵاتی ڕاگرتن و هەڵوەشانەوەی ڕۆژنامەی بە ئیدارە نەداوەو جەختیشی لەسەر ئەوە کردووە کە حوکمی دادگا بە گوناهبارکردنی خاوەنی ئیمتیاز و سەرنووسەر خودی ڕۆژنامەکە ناگرێتەوە. ئەمەش نیشانەی بایەخپێدانە بە بەرزکردنەوەی ئاستی ڕۆژنامەو ڕۆژنـامەنوسان و پتەوکردنی ئازادیی ڕۆژنامەگەری و دیموکراسیەت لە هەرێمی کوردستاندا[٢٥٧].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ڕاپەڕینی گەلی کورد لە بەهاری ساڵی ١٩٩١ بە خاڵی وەرچەرخانی مێژوویی دادەندرێت بۆ پێشکەوتنو پەرەسەندنی ڕۆژنامەگەریی کوردی. دوابەدوای هەڵبژاردنی پەرلەمانو دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستانو دەرکردنی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣و یاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستانی عێراق ژمارە (١٧)ی ساڵی ١٩٩٣و یاسای کۆمەڵەو ڕێکخراوەکانی هەرێمی کوردستانی عێراقو یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨و یاسای سندوقی خانەنشینی ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە (١٣)ی ساڵی ٢٠٠١ کۆمەڵێك پارتی سیاسیو کۆمەڵەو ڕێکخراوی کۆمەڵایەتیو پیشەییو مرۆڤایەتی لە هەرێمی کوردستاندا دامەزراونو، زۆربەیان لەوانە بەلانی کەمەوە ڕۆژنامەیەکی زمانحاڵو گۆڤارێكو بڵاوکراوەیەکی وەرزی دەردەکات، ئەمەو وێڕای دەرکردنی هەندێك ڕۆژنامەو گۆڤاری نیمچە سەربەخۆ بە هەوڵو تەقەلاو دارایی کەسان. زیاتر لەمە، ئەمڕۆکە لەسایەی ئەم ئازادیو دیموکراسییەی لە کوردستان لە ئارادایە، ژمارەیەکی زۆری ڕۆژنامەو گۆڤاری وەرزی بە چاپێکی هونەریو قەشەنگو بابەتی هەمەڕەنگ لە سەرتاپای کوردستان چاپو بڵاودەکرێتەوە، تەنانەت هەندێکیشیان دەخرێنە سەر تۆڕی ئینتەرنێتو سروشتێکی جیهانی وەردەگرن.

---

[٢٥٧] - ڕێگادان بە ئیدارە بۆ ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە بە فەرمانی ئیداری، وا دەکات کە ڕۆژنامە نەتوانێ بە ڕۆڵی خۆی هەستێ وەکو دەسەڵاتێکی جەماوەری و چاودێر بەسەر حکومەتەوە نەوەکو ڕووبەڕووی ئەم سزا قورسە ببێتەوە . بۆ نموونە ، لە ناوەڕاستی ساڵی ١-٢ دا ، حکومەتی ئێران بە فەرمانێکی ئیداری گۆڤاری (شیشمیة اردبیل)ی چاکسازیخوازی بۆماوەی چوار مانگ ڕاگرت، بڕوانە : http ; // www . usinfo . state . gov / arabic / iran / 0807 fpir . htm 27/9/2001 .

ئەمەو زیاتر لە کەناڵێکی تەلەفزیۆنیی ئاسمانیو دەیان کەناڵی ناوخۆییو ئیستگە، ڕۆژانە بەرنامەکانیان بۆ ناوەو دەرەوەی هەرێمی کوردستانی عێراق پەخش دەکەنو ڕۆژنامەی بیستراوو بینراو بەشێکی زۆری پانتایی ئەو بەرنامانە داگیر دەکەن.

بۆ دووپاتکردنوەی ئەم ڕاستییە، ڕۆژنامەنووسی ئەمریکی ماکی زانگر دەڵێ : ((**ئێستا هەرێمی کوردستان چاوەڕێی بارودۆخێکی گونجاو دەکات بۆ دامەزراندنی ڕۆژنامەی سەربەخۆو ئازاد**))[٢٥٨]. هەر لەم بارەیەوە پرۆفیسۆری ئەمریکی کارۆل ئۆلیری کە وانەبێژە لە مەڵبەندی زانکۆی ئەمریکی بۆ ئاشتی جیهانی لە وتارێکیدا سەبارەت بە ڕەوشی ئازادیو دیموکراسییەت لە هەرێمی کوردستاندا دەڵێ : ((**ئەو ئەزموونە دیموکراتییەی کە لە کوردستاندا ڕیشەی داکوتاوە هەر لە سەرەتای دامەزراندنی دامودەزگاکانەوە لە ناوچەی ئارام کە ساڵی ١٩٩١ دامەزراو هەنگاو بەرەو پێشەوە دەنێ، نابێ هیچی دیکە لەلایەن ئەمریکاو دراوسێکانەوە پشتگوێ بخرێ. ئەو ناوچەیە کە بەرگری لە ئازادی دەکات خۆی بە چرای سەوزی ئازادی دەناسێنێت، پێویستە وڵاتە یەکگرتووەکان پارێزگاری لێبکاتو ئاگاداری بێت لەو کێشانەی کە هەیەتی**))[٢٥٩].

٣ – ٥ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن (الحجز والمصادرة)

مەبەستمان لە چەمکی گلدانەوەی چاپەمەنیئەو کارەیە کە دادگا یان ئیدارە بەبێ فەرمانی دەسەلاتی دادوەری بۆ گلدانەوەی ئەو چاپەمەنیانەی کە پێچەوانەی حوکمەکانی یاسان یاخود زیانبەخشن بە بەرژەوەندی گشتی پێی هەڵدەستێ[٢٦٠].

گلدانەوەی ئیداریش جیاوازە لەو گلدانەوەیەی کە دەسەلاتی دادوەری بەپێی حوکمەکانی یاسا فەرمانی پێ دەکات، بۆیە بەوەی یەکەم دەوترێ گلدانەوەی ئیدارىو بەوەی دووەمیش دەوترێ گلدانەوەی دادوەری.

گومانی تیا نیە دوای دەرچوونی ڕۆژنامەکە ئینجا ئیدارە هەڵدەستێ بە گلدانەوەی ئەگەرهاتوو پێچەوانەی حوکمەکانی یاسا یاخود بەرژەوەندیی گشتی بوو ، وە دوای گلدانەوەی ڕۆژنامەکە ئەوسا مشوری دەست بەسەراگرتنی ژمارەکانی دەخوا ، ئەگەرهاتوو بۆ بلاوکردنەوەو خوێندنەوە (دەستاودەستکردن) دەستی نەدا . لەو حاڵەتەشدا خاوەنی ڕۆژنامەکە مافی موڵکدارێتییەکەی لەدەست ئەدات.

لە خوارەوە لە پێنج خاڵدا باسی ئەم بابەتە لە یاسای میسریو لوبنانیو فەرەنسیو عێراقیو کوردستانی عێراق دەکەین :

٣-٥-١ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای میسریدا

---

[٢٥٨] - **ماکی زانگر : لە کلاشینکۆفەوە بۆ کیبۆرد، ڕۆژنامەگەری لە عێراق، لە چیاوە دادەبەزێ، بەڵام بەرەو کوێ دەچێت؟، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە حسێن عەلی وەلی، گۆڤاری (ڕۆژنامەڤانی) ژمارە (٦-٧) ساڵی دووەم (پایز، زستان) ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢، ل٢٠.**

[٢٥٩] - **کارۆل ئۆلیری : دیموکراسییەت لە هەرێمی کوردستاندا ڕیشە دادەکوتێت، ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٥٠٤) پێنج شەممە ٢٠٠١/١٠/٤، ل٢.**

[٢٦٠] - **د . عبدالله البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٨ .**

١ – یاسای چاپەمەنیی ژمارە ٢٠ ی ساڵی ١٩٣٦

یەکەم : گلدانەوە

یاسادانەری میسری لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە ٢٠ ی ساڵی ١٩٣٦ دا کاری بە سیستمی گلدانەوەی ئیداری کردووەو ماددە/٣٠ و ٣١ ی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردوە.

بەپێی حوکمەکانی هەردوو ماددەی ناوبراو ، ئیدارە بۆی هەیە هەر چاپکراوێك یان ژمارەکانی ڕۆژنامەیەك گل بداتەوە ئەگەر هاتوو سەرپێچی حوکمەکانی ماددە (٤ ، ٧ ، ٩ ، ١٠ ، ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ١٩ ، ٢١ ، ٢٢) ی یاسای چاپەمەنیی ناوبراو بکات.

لە ماددە / ٣٠ دا هاتووە ((**لە حاڵەتی سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ماددە / ٩ ، ١٠ ، ٢١ ، ٢٢ چاپکراوەکان یان ژمارەکانی ڕۆژنامە بە سیفەتێکی ئیداری گل ئەدرێنەوە**)) .

هەروەها لە ماددە / ٣١ دا هاتووە : ((**لە حاڵەتی سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ماددە / ٤ ، ٧ ، ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ١٩ دەکرێ چاپکراوەکان یان ژمارەکانی ڕۆژنامە بە سیفەتێکی ئیداری گل بدرێنەوە**)).

لەم دوو دەقەدا بۆمان دەردەکەوێ ، کە یاسادانەری میسری جیاوازیی کردووە لە نێوان دوو حاڵەتدا، حاڵەتەکانی گلدانەوەی ناچاری (وجوبي) و حاڵەتەکانی گلدانەوەی شیاوەیی (جوازي) . بۆیە لە ماددە / ٣٠ دا ئەو حاڵەتانەی دەسنیشان کردووە کە دەبێ ئیدارە چاپکراوەکان یان ژمارەکانی ڕۆژنامەی تیا گل بداتەوە ئەگەر هاتوو سەرپێچیی حوکمەکانی ماددە / ٩ ، ١٠ ، ٢١ ، ٢٢ ی یاسای چاپەمەنیی کرد.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ ، لەم حاڵەتەدا ئیدارە بۆی نیە چاپکراوەکان یاخود ژمارەکانی ڕۆژنامەکان گل نەداتەوە ئەگەر هاتوو سەرپێچیی ئەو حوکمانەی کردبێ یان دژی بەرژەوەندی گشتی بووبێت.

وە لە ماددە / ٣١ یشدا ئەو حاڵەتانەی دیارکردووە کە دەکرێ چاپکراوەکان یان ژمارەکانی ڕۆژنامە گل بدرێتەوە ئەگەرهاتوو سەرپێچیی حوکمەکانی ماددە / ٤ ، ٧ ، ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ١٩ ی یاسای چاپەمەنیی کرد.
وە لەم حاڵەتەشدا ، یاسادانەر خۆی مەبەستییەتی کە ئیدارە دەسەڵاتی خەملاَندنی هەبێت بۆ گلدانەوە یاخود گل نەدانەوەی ئەو چاپکراوانە یان ژمارەکانی ئەو ڕۆژنامانە کە سەرپێچیی ئەو حوکمانە دەکەن یان دژی بەرژەوەندی گشتی بوونە. ڕەنگە هۆی ئەمەش ئەوە بێ کە سەرپێچیکردنی ئەم دەقانە نابێتە هۆی گەیاندنی زیانێکی گەورە بە نیزامی گشتی بە پێچەوانەی حاڵەتی پێشوو.

وە لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی ماددە (٩ ، ١٠ ، ٢١ ، ٢٢) کە لە ماددە / ٣٠ دا ئاماژەی پێکراوە، بۆمان دەردەکەوێ کە ماددە / ١٠ تایبەتە بە یاساغکردنی دەستاودەستکردنی ئەو چاپەمەنی و ڕۆژنامانەی کە ڕووبەڕووی ئایین ئەبنەوە بە چەشنێك ئاسایشی وڵات ئەخەنە مەترسییەوە یان غەریزەکانی مرۆڤ ئەوروژێنن.

بەڵام ماددەکانی (٩ ، ٢١ ، ٢٢) تایبەتن بە دەستاودەستکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی بیانی و ڕێگادان بە ئیدارە بۆ گلدانەوەیان بە مەبەستی پاراستنی سیستەمی گشتی.

هەروەها ئەگەر ئاوڕێك لە دەقەکانی ماددە (٤ ، ٧ ، ١١ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ١٩) بدەینەوە، بۆمان دەردەکەوێ کە ماددە / ٤ تایبەتە بە دیارکردنی ناووناونیشانی چاپخانەو بڵاوکەرەوەو ڕۆژی چاپکردنی چاپکراوەکە، وە ماددە /٧ تایبەتە بە مۆڵەت وەرگرتنی فرۆشتن و دابەشکردنی چاپکراوەکان لە ڕێگا گشتییەکاندا، وە ماددە/١١ تایبەتە بە ناساندنی ناوی سەرنووسەر ، وە ماددە / ١٣ و ١٧ تایبەتە بە ئاگاکاریو مرجەکانی دەرکردنی ڕۆژنامە، وە ماددە/١٩ تایبەتەبە دەسنیشانکردنی هەندێك زانیاریی پێویست لە یەکەمین لاپەڕەی ڕۆژنامەکە.

دووەم : دەست بەسەراگرتن

بەپێی حوکمەکانی هەردوو مادده / ٣٠ و ٣١ ی یاسای چاپەمەنی، دادگا بۆی هەیە بڕیار بدات بە دەست بەسەراگرتنی هەرچاپکراوێك یان ژمارەکانی ڕۆژنامەیەك ئەگەرهاتوو سەرپێچیی حوکمەکانی مادده (٤ ، ٧ ، ٩ ، ١٠ ، ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ١٩ ، ٢١ ، ٢٢) ی کرد کە پێشتر ئاماژەمان پێیان کردووە.

لە مادده / ٣٠ دا هاتووە : **((حوکمی سزادانەکە دەست بەسەراگرتنی چاپکراوەکان یان ژمارەکانی ڕۆژنامەکە دەگرێتەوە)).**

هەروەها لە مادده / ٣١ دا هاتووە : **((دەگرێ حوکمی سزادانەکە دەست بەسەراگرتنی ئەو چاپکراوانە یان ژمارەکانی ئەو ڕۆژنامانە بگرێتەوە)).**

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ ، ئەو سزایەی کە دادوەر بەپێی حوکمی مادده / ٣٠ دەریدەکات، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی دەست بەسەراگرتنی چاپکراوەکە یان ژمارەکانی ڕۆژنامەکە دەگرێتەوە، چونکە حوکمەکە لێرەدا بە شێوەیەکی وجوبی هاتووە . بەلاّم لە مادده / ٣١ دا دادوەری سەرپشك کردووەو دەسەلاّتی خەملاّندنی دەست بەسەراگرتن و نەگرتنی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دادوەرەی کە سزایەکە دەردەکات.

٢ – یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ١٤٨ ی ساڵی ١٩٨٠

لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقەکانی یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ١٤٨ ی ساڵی ١٩٨٠ بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری میسری لە دوور و لە نزیکەوە باسی گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامەی نەکردووە . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەرە میسری لەسەر هەمان حوکمی مادده / ٣٠ و ٣١ ی یاسای چاپەمەنیی ژمارە ٢٠ ی ساڵی ١٩٣٦ ماوەتەوە.

٣ – یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦

یاسادانەری میسری لە یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ٩٦ ی ساڵی ١٩٩٦ دا هەنگاوێك بەرەو پێشەوە چووە ، بەوەی کە لە مادده / ٥ دا بەڕاشکاوەییەوە دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامەی بە ڕێگای ئیداری یاساغ کردووە. بەلاّم سەبارەت بە گلدانەوەی ڕۆژنامە ، هەمان شێوازی یاسای دەسەلاّتی ڕۆژنامەگەریی ژمارە ١٤٨ ی ساڵی ١٩٨٠ ی گرتۆتەبەرو لە ئاستیدا بێدەنگ بووە ، هەروەکو چۆن لەم یاسایەی دواییشدا لە ئاست گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی دادوەری بێدەنگ بووە . ئەمەش مانای ئەوەیە بۆ گلدانەوەی ڕۆژنامە بە هەردوو شێوەکانیەو (گلدانەوەی ئیداری و گلدانەوەی دادوەری) هەروەها دەست بەسەراگرتنی دادوەری دەبێ بگەڕێینەوە بۆ حوکمەکانی مادده / ٣٠ و ٣١ ی یاسای چاپەمەنیی ناوبراو کە پێشتر ئاماژەمان پێیان کرد.

بە مانایەکیتر، دەتوانین بڵێین، یاسادانەری میسری حاڵەتی دەست بەسەراگرتنی ئیداری لێدەرچێت، لەسەر هەمان حوکمەکانی پێشوو ماوەتەوە سەبارەت بە گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە. ئەگینا لە مادده/ ٥ دا تەنها دەست بەسەراگرتنی ئیداریی یاساغ نەدەکرد.

٣-٥-٢ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای لوبنانیدا

له دەقەکانی یاسای چاپەمەنیی لوبنانیی ١٩٦٢/٩/١٤ دەردەکەوێ کە یاسادانەری لوبنانی کاری بە سیستمی گلدانەوە نەکردووە، کەچی لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا کاری بە سیستمی دەست بەسەراگرتن کردووە. بۆ ئەم مەبەستە ڕێگای بە ئیدارە داوە بە بڕیاری وەزیری ڕاگەیاندن لە چوار حاڵەتدا دەست بەسەر ژمارەکانی ڕۆژنامەدا بگرێت، هەروەها لە دوو حاڵەتیشدا ڕێگای بە داواکاری گشتیی تێهەڵچوونەوە (النائب العام الاستئنافي) داوە کە دەست بەسەر ژمارەکانی ڕۆژنامەدا بگرێت و بینێرێت بۆ دادگای تایبەتمەند[٢٦١] .

لەخوارەوە لە دوو خاڵدا باسی ئەو حاڵەتانە دەکەین. خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ دیارکردنی حاڵەتەکانی دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە لەلایەن ئیدارەوە، و خاڵی دووەمیش تەرخان دەکەین بۆ حاڵەتەکانی دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە لەلایەن داواکاری گشتیی تێهەڵچوونەوە :

یەکەم : **حاڵەتەکانی دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە لەلایەن ئیدارەوە**

لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا ئیدارە بۆی هەیە بە بڕیاری وەزیری ڕاگەیاندن دەست بەسەر ژمارەکانی ڕۆژنامەدا بگرێت :

١ – ئەو ڕۆژنامانەی بەر لە وەرگرتنی مۆڵەتی دەرکردن دەردەچن[٢٦٢] .

٢ – ئەو ڕۆژنامەیەی خاوەنەکەی مردووەو میراتگرەکانی ئاگاداری وەزارەتی ڕاگەیاندن لێی نەکردۆتەوەو بەردەوام بوونە لە دەرکردنیدا بێ ڕەچاوکردنی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی بەگشتی و فەسڵی یەکەمی بابی سێهەم بەتایبەتی[٢٦٣] .

٣ – ئەو ڕۆژنامە بیانیانەی کە بۆناو لوبنان دەهێندرێن و ڕەنگە ئاسایشی وڵات بخەنە مەترسیەوە یان هەستی نەتەوایەتی خەڵك بشلەژێنن یان لەگەڵ ئادابی گشتی نەگونجێن یان نەعرەی تایفەگەری بوروژێنن[٢٦٤] .

٤ – ئەو ڕۆژنامەیەی کە سەرەڕای ڕاگیرانی یان هەڵوەشانەوەی مۆڵەتەکەی بە فەرمانی ئیداری یان حوکمی دادگا، لەژێر ناوێکی تردا یان بەهەر شێوەیەکیتر لە شێوەکان دەردەچێو خوێنەر لە خوێندنەوەیدا وا هەست بکا کە هەمان ڕۆژنامەی پێشو دەخوێنێتەوە[٢٦٥] .

دووەم : **حاڵەتەکانی دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامە لەلایەن بریکاری گشتیی تێهەڵچوونەوە**

١ – ئەو ڕۆژنامەیەی ناووناوبانگی سەرۆکی وڵات دەزڕێنێ یان بابەتێك بڵاو بکاتەوە ببێتە مایەی بوختان و جوێن و ڕقکاری دەرهەق بە سەرۆکی وڵات یان دەرهەق بە سەرۆکی وڵاتێکی بیانی[٢٦٦] .

---

[٢٦١] - بەپێی حوکمی مادده / ٣١ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی دوای هەموارکردنی بە یاسای ژمارە ٣٣٠ ی ساڵی ١٩٩٤ کێشەکانی تایبەت بە چاپەمەنی بۆ دادگای چاپەمەنیەکان بەرز دەکرێتەوە .

[٢٦٢] - مادده / ٤٣ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی .

[٢٦٣] - مادده / ٤٩ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی .

[٢٦٤] - مادده / ٥٠ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی .

[٢٦٥] - مادده / ٢٧ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی دوای هەموارکردنی بە یاسای ژمارە ٣٣٠ ی ساڵی ١٩٩٤ .

[٢٦٦] - مادده / ٢٣ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی دوای هەموارکردنی بە یاسای ژمارە ٣٣٠ ی ساڵی ١٩٩٤ .

٢ – ئەگەرهاتوو بابەتێکی بلاوکردەوە بووە مایەی ڤێزەوەنکردنی یەکێك لە ئایینە باوەڕپێکراوەکانی ولات یان نەعرەی تایفەگەری یان ڕەگەزپەرستی بوروژێنێ یان ئاساییشی گشتی بشێوێنێ یان سەلامەتیو سەروەرییو یەکپارچەییو سنوور و پەیوەندییە دەرەکییەکانی لوبنان بخاتە مەترسیەوە[٢٦٧].

٣-٥-٣ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای فەرەنسیدا

فەرەنسا لەسەردەمی ناپلیۆنی یەکەمەوە لەساڵی ١٨٠٠ بۆ یەکەمین جار کاری بە سیستمی گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی ئیداری کرد ، ئەوکاتە وەزیری ناوخۆ دەسەلاتی گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی ڕۆژنامەی هەبوو ئەگەر هاتوو بابەتێکی بلاو بکردایەتەوە بە دڵی حوکمڕان نەبایە. ئەم سیستمە ناوە ناوە ون دەبوو و جارێکیتر سەری هەڵدەدایەوە بەپێی ڕەوتی ڕامیاری فەرەنسا[٢٦٨].

بەم شێوەیە جارێکیتر گلدانەوەی ئیداری بە ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی یەکەم نەما ، بەلام دواتر لە سەردەمی ناپلیۆنی سێیەم جارێکیتر بەشێوەیەکی ناڕەوا (غیر مشروع) بێپشت بەستن بە هیچ دەقێکی یاسایی گەڕایەوە ، تەنها یەك حاڵەت نەبێ کە مەرسومی یاسایی ١٨٥٢/٢/١٧ لە ماددە/١٠ دا ڕێگای بە ئیدارە دابوو کە ئەو ڕۆژنامانە گل بداتەوە کە سەرپێچی حوکمەکانی تایبەت بە باجی پوول (ضريبة الطابع) دەکەن . کەچی سەرەڕای ئەوەش حکومەت لەزۆر حاڵەتی تردا فەرمانی بە گلدانەوەی ڕۆژنامە دەکرد بەپێی لێکدانەوەی خۆی بۆ ماددەی ناوبراو[٢٦٩].

ئەم وەزعە بەم شێوەیە مایەوە تا بەدەرچوونی یاسای ڕۆژنامەگەریی ١٨٨١/٧/٢٩ کە گلدانەوەو دەسن بەسەراگرتنی ئیداری بەیەکجاری هەڵوەشایەوە. تەنانەت یاسای ناوبراو تەنها بە هەڵوەشانەوەی گلدانەوەو دەست بەسەراگرتنی ئیداری وازی نەهێنا، بەڵکو دەسەلاتی دادگاشی لەم بارەیەوە دیارکرد.

لەگەڵ ئەوەشدا، لەماوەی جەنگی جیهانیی یەکەمدا، فەرەنسا بەشێوەیەکی فراوان کاری بەم سیستمە کرد، بۆنموونە ، بە فەرمانێکی ئیداری هەردوو ڕۆژنامەی ((L Hommelibre)) ((L Homme enchaine)) گل درانەوە[٢٧٠].

هەروەها جێی ئاماژەیە ، دادگای کێشەکاری (التنازع)ی فەرەنسی لە حوکمێکی بەناوبانگیدا لە ١٩٣٥/٤/٨ لە کێشەی ((M. Bonnefoy – Sibour)) دا ، دانی بە مافی ئیدارە دانا بۆ گلدانەوەی هەر ڕۆژنامەیەك لە هەندێ شوێنی دیاریکراودا ئەگەر هاتوو ئەم گلدانەوەیە پێویست بوو بۆ پاراستنی ئاساییشی گشتی[٢٧١].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، یاسازانی فەرەنسی فالین باسی لە حوکمی ناوبراو کردووەو دەڵێ :

---

[٢٦٧] - ماددە / ٢٥ ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی دوای هەموارکردنی بە یاسای ژمارە ٣٣٠ ی ساڵی ١٩٩٤ .

[٢٦٨] - Royer – COLLARD . De la liberte de lapresse , Paris ; Librairiede Medicis , 1949 . pp 11-13 .

[٢٦٩] - د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٩-١٤ .

[٢٧٠] - Claude – Albert COLLIARD , libertes publiques , cinqeime edition , Paris , Dalloz , 1975 , P 459 .

[٢٧١] - د . عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤١ ، هەروەها :

Pierres Souty . Recueil De Jurisprudence en matire constitutionnelle , De librtespubliques , Paris ; Montchrestien , 1950 , P 101 .

((گلدانەوەی چاپەمەنییەکان لە فەرەنسادا بەڕێگای ئیداری ، ناکرێ بەرەوا دابنرێ مەگەر ئەو چوار مەرجانەی تیابێ کە دەبێ لە جێبەجێکردنی ڕاستەوخۆ (التنفیذ المباشر) دا هەبێ کە ئیدارە مومارەسەی دەکات))[٢٧٢] .

ئەو مەرجانەش ئەمانەی خوارەوەن :

١ – دەبێ ئیدارە لە گلدانەوەی ڕۆژنامەدا پشت بە دەقێکی یاسایی ڕوون و ئاشکرا ببەستێ کە ئەم دەسەڵاتەی بە ئیدارە دابێت بۆ پاراستنی سیستەم لەهەموو کاتێکدا.

٢ – ئەگەر هاتوو ڕۆژنامە وتارێکی بلاّوکردەوەو تیایدا داوای لە خەڵك کرد بۆ بەرهەڵستیکردنی یاساو دەسەلاّتی گشتی.

٣ – ئەگەرهاتوو یاسا سزای بۆ ئەو کردەوەیە دیارنەکردبوو کە جێبەجێکردنی ڕاستەوخۆ دەخوازێ، یاخود سزایەکەی دیارکردبوو بەلاّم کاریگەر نەبوو.

٤ – ئەگەرهاتوو فرۆشتنی ڕۆژنامە مەترسیەکی گەورە بێت بۆ نیزامی گشتیو ئاساییشیگشتی[٢٧٣]

ئەمەش مانای ئەوەیە، هەستانی ئیدارە بە گلدانەوەی ڕۆژنامە بێ کۆبوونەوەی ئەم چوار مەرجانەی سەرەوە کە پێویستن بۆ جێبەجێکردنی ڕاستەوخۆ ، گلدانەوەکەی نارەوا دەبێت.

بەواتایەکیتر ، لە فەرەنسادا ئێستا تەنها لەو حاڵەتانەدا ئیدارە بۆی هەیە بە ڕێگایەکی ئیداری ڕۆژنامە گلبداتەوە ئەگەرهاتوو ئەو مەرجانەی تیابوو کە دەبێ بۆ جێبەجێکردنی ڕاستەخۆ هەبن.

هەرچەندە ، یاسادانەری فەرەنسی ، لە دوایین هەمواریدا لە ١٩/ ئەیلول / ٢٠٠٠ دا بە مەرسومی یاسایی ژمارە ٩١٦ ی ساڵی ٢٠٠٠ کە لە ١٩/ ئەیلول/٢٠٠٠ دا دەرچووە[٢٧٤] ، مادده / ١٤ ی هەموار کردووەو تیایدا ڕێگای داوە بەئیدارە بە فەرمانی وەزیری ناوخۆ دەستاودەستپێکردن (تداول) و دابەشکردن و فرۆشتنی ئەو چاپکراوە خولەکیو ناخولەکیانەی کە بە زمانێکی بیانی دەردەچن لەناو فەرەنسا یاساغ بکات، هەروەها ئەم قەدەغەکردنە دەتوانرێ فەرمانی پێ بکرێت دژ بە ڕۆژنامەو نووسراوەکان کە لە هەرێمە بیانیەکان بەزمانی فەرەنسی نووسراونو لە دەرەوەی یان لە ناوەوەی فەرەنسا چاپکراون بە مەبەستی فرۆشتنو بلاّوکردنەوەو دووبارە چاپکردنەوەی چاپدەکرێن. ئەوکەسانەی لێی بەرپرسن سزا دەدرێن بە یەك ساڵ زیندانیو ٤٥٠٠ یۆرۆ غەرامە.

هەروەها سەرلەنوێ دەرکردنەوەی ڕۆژنامەیەك یان نووسراوێکی قەدەغەکراو لەژێر ناوێکی جیاوازدا قەدەغەیەو غەرامەکەی دەکاتە ٩٠٠٠ یۆرۆ دەگەڕێتەوە بۆ خەملاّندنی ئیدارە، بڕیاردان دەربارەی ژمارەکانی کۆپییەکانی ڕۆژنامەو نووسراوە قەدەغەکراوەکانو ئەوانەی دەست دەکەنەوە بە بلاّوکردنەوەیان لەژێر ناوونیشانێکی جیاوازدا[٢٧٥] .

---

[٢٧٢] - **د . عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤١ .**

[٢٧٣] - **د . عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٤١-١٤٢ .**

[٢٧٤] - **ئەم مەرسومە یاساییە لە ١ / کانوونی دووەمی / ٢٠٠٢ کاری پێدەکرێ هەروەکو لە مەرسوومەکەدا هاتووە .**

[٢٧٥] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :**

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

بەڵام سەبارەت بە گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی دادوەری (الحجز والمصادرة القضائية) یاسادانەری فەرەنسی لە مادده / ٦١ ی یاسای ڕۆژنامەگەریدا دانی پیادا ناوەو حاڵەتەکانیشی دیارکردووەو دەڵێ : **((ئەگەر بەپێی ماددەکانی ٢٤ (برگە ١و٣) ٢٥، ٣٦، ٣٧، حوکمدرا، دادگا بۆی هەیە لەگەڵ حوکمەکەدا فەرمانی دەستبەسەراگرتنی لەچاپدراوەکانو نووسراوە هەڵواسراوەکان، و لە هەموو حاڵەتێکدا بۆی هەیە فەرمان بدات بە گلدانەوە یان لەناوبردنو نەهێشتنی هەموو ژمارەکانی دانراو بۆ فرۆشتن یان پێشاندراوەکان یان نمایشکراوەکان بۆ دیتنی جەماوەر. بەهەرحاڵ دەشێ لەناودانو نەهێشتن تەنها بەشێك لە ژمارە گلدراوەکان بگرێتەوە))**[٢٧٦].

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.
Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.
Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.
Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.
Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

[٢٧٦] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :**

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regard du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

٣-٥-٤ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای عێراقیدا

لە دوتۆی دەقەکانی یاسای چاپەمەنیی عێراقی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەموارکراودا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی دانی بە گلدانەوەی ئیداری داناوە لەکاتێکدا کاری بە سیستمی دەسبەسەراگرتنی ئیداری کردووە.

بەپێی مادده/ ٢٠ برگەی (ب) بە برپارێکی وەزیری رۆشنبیریو راگەیاندن دەست بەسەر گشت ژمارەکانی ئەو رۆژنامەیەدا دەگیرێت کە بابەتێکی لەو بابەتە یاساغ کراوانەی مادده / ١٩ بلاوکردۆتەوە. هەروەها بۆی هەیە بەیاننامەیەك لەم بارەیەوە لە رۆژنامەی رەسمیو ناوخۆییەکاندا بلاو بکاتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی : **((ئەگەر ئەو چاپکراوە یەکێك لەو بابەتە یاساغ کراوانەی کە لە مادده / ١٩ دا هاتوون لەخۆ گرتبوو، دابەشکردنی لە ناو عێراقدا قەدەغە دەکرێت و بە برپارێکی وەزیر دەست بەسەر هەموو ئەو ژمارانەیدا دەگیرێت کە لێی هێنراوەو سەرجەم دەزگا تایبەتمەندەکانیشی لێ ئاگادار دەکرێتەوەو بۆشی هەیە بەیاننامەیەك لەو بارەیەوە لە رۆژنامەی رەسمیو ناوخۆییەکاندا بلاوبکاتەوە)).**

لەگەڕانەوەماندا بۆ دەقی مادده / ١٩ بۆمان دەردەکەوێ کە دابەشکردنی ئەو چاپەمەنیانەی یاساغ کردووە کە لە دەرەوەدا دەهێنرێنە عێراق ئەگەرهاتوو بابەتێکی لەم بابەتانەی خوارەوە لەخۆ گرتبوو :

١ – ئەو بابەتەی کە لەگەڵ سیاسەتی کۆماری عێراقدا ناگونجێ.

٢ – پرۆپاگاندەکردن بۆ بیری ئیمپریالیزم بەهەردوو شێوەی کۆن و نوێیەوەو شێواندنی بزووتنەوە رزگاریخوازەکانی جیهان.

٣ – پرۆپاگاندەکردن بۆ بزووتنەوە رەگەزپەرستەکانی وەك زایۆنیزم و ئەوانی تری لەو چەشنە.

٤ – شێواندنی ئابڕوو (سمعة) ی هێزی چەکداریو جوولەو بلاوکردنەوەی نهێنییەکانی.

٥ – وروژاندنی ڤین و دووبەرەکی لەنێوان ئەندامانی کۆمەڵدا، یان نەتەوەکان و تیرە ئایینییەکاندا.

٦ – ئەو بابەتەی کە لەگەڵ ئاداب و رەوشتی گشتیدا ناگونجێ.

٧ – پلاردان لە ولاتە عەرەبیو دۆستەکان بە نیازێکی خراپەوە.

٨ – هەر بابەتێکیتر کە بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە بلاوکردنەوەیان قەدەغە کرابێت.

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێ، ئەو حاڵەتانە بە دەستەواژەیەکی تەم و مژاوی دارێژراوە بۆیە زیاتر لە مانایەك هەڵدەگرن، ئەمەش وایکردووە ئەو رۆژنامانەی کە لەدەرەوەی عێراقدا چاپ دەکرێن و دەهێنرێنە ناوەوە، رووبەرووی سانسۆرێکی پێشینەی یەکجار قورس ببنەوە کە لەلایەن دەزگای سانسۆری چاپەمەنیەکان بەرلە دابەشکردنیان لەناو عێراقدا پیادە دەکرێ.

بۆئەم مەبەستە یاسادانەری عێراقی لە مادده / ١٨ برگەی (أ) دا مەرجی کردووە بە پێشکەشکردنی دوو دانە لەو رۆژنامانەی کە لە دەرەوەی عێراقدا چاپ دەکرێن بۆ وەرگرتنی رەزامەندی بەر لە فرۆشتن یان دابەشکردنیان لەناو عێراقدا[٢٧٧].

---

[٢٧٧] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەوانەی چاپکراو لە دەرەوەی عێراق دەهێنن ، دەبێ بەم کارانەی خوارەوە هەستن :

١ – پێشکەشکردنی دوو دانە بۆ وەزارەت بەر لە فرۆشتنی یان دابەشکردنی لەناو عێراقدا بۆئەوەی رێگای ئەمەیان پێبدرێت)) .

ئەمەو ئەگەر بەبێ ڕەزامەندی لایەنی پەیوەندیدار، ڕۆژنامەکە لەناو عێراقدا فرۆشرا یان دابەشکرا، لەو حاڵەتەدا بە بڕیارێکی وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن دەست بەسەر ژمارەکانی ئەو ڕۆژنامەیەدا دەگیرێت و ئەوکەسەی شتیش لە دەرەوە دێنێ (مستورد) بۆی نیە داوای قەرەبوو کردنەوەی زیانەکانی بکات[٢٧٨]. بەلاّم دەتوانێ لەجیاتی ئەوە ، بەنووسراوێك داوا لە وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن بکات بۆ ڕەزامەندی کردن لەسەر گێڕانەوەی چاپەمەنیەکە بۆ دەرەوەی عێراق ، ئەگەرهاتوو ئەم کارە زیانبەخش نەبوو. لەم حاڵەتەشدا ، وەزارەت بۆی هەیە هەندێ ژمارەی چاپەمەنیەکە گل بداتەوە[٢٧٩].

ئەوەی جێی سەرنجە ، یاسادانەری عێراقی هە بەمەندە نەوەستاوە بەڵکو ڕێگاشی لەبەردەم خاوەن ڕۆژنامە یان ئەوکەسەی کە شت لە دەرەوە دێنێ گرتووە بۆ بەرزکردنەوەی داوا دژی ئیدارە بۆ تانە لێدانی ئەو کارو سزا ئیداریانەی دەرهەق بە ڕۆژنامەکە کراوە.

ئەمەش خۆی لەخۆیدا، دەست تێوەردانێکی زەقە لە دەسەلاّتی دادگاو دژی پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ[٢٨٠] و پەیماننامە نێودەوڵەتیەکانە.

حوکمی مادده / ٢٠ بڕگەی (د) وای لە هاوردەی چاپەمەنیەکانی دەرەوەی وڵات کردووە لە ترسی دەسبەسەراگرتن و گلدانەوەی چاپەمەنیەکانیان، زۆر جاران، یەکەمجار تەنها دوو دانەی لێ بهێنن بۆ پێشکەشکردنی بۆ دەزگای سانسۆری چاپەمەنیەکان بەمەبەستی وەرگرتنی ڕەزامەندی لەسەر هێنانیان و دواتر چاوەڕێی ئەنجام دەبن[٢٨١].

ئەوەی شایەنی باسە ، حوکمەکانی مادده / ١٨ و ٢٠ سەبارەت بەو چاپکراوانەی کە لە دەرەوەی وڵاتەوە دەهێنرێنە ناوەوە لەگەڵ سیستمی نوێی جیهانیو جیهانگیریو شۆڕشی گەیاندن (اتصالات) ناگونجێ.

ئەمڕۆکە جیهان لەسایەی ئینتەرنێت و سەتەلایتدا بچووك بۆتەوەو گشت پارچەکانی وەك تەونی جاڵجاڵۆکە بەیەکەوە بەستراوەتەوەو زەحمەتە وا بە ئاسانی بەرهەڵستی شالاّوی هزر بکرێ بۆناوەوە، مەگەر بە خەرجکردنی داراییەکی زۆر نەبێ کە بۆ دانانی سیستمێکی چاودێریی ئەلیکترۆنیی زۆر پێشکەوتوو تەرخان

---

[٢٧٨] - بڕوانە مادده / ٢٠ بڕگەی (د) کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەگەر بڕیاردرا بە یاساغکردنی چاپکراوو دەسبەسەراگرتنی ئەو ژمارانەی کە لێی هاوردراون ، هاوردەکەی بۆی نیە داوای قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی بکات)) .

[٢٧٩] - بڕوانە مادده / ٢٠ بڕگەی (ج) کە ئەمەش دەقەکەیەتی ((ئەگەر هاتوو لە گەڕانەوەی چاپکراوەکە بۆ دەروەی عێراق زیانێك نەبوو ، وەزیر بۆی هەیە لەسەر داواو نوسراوی هاوردە ڕێگا بەمە بدات و لەم حاڵەتەشدا دەکرێ هەندێك ژمارەی گونجاوی نوسخەکان لە وەزارەت هەڵبگیرێت)) .

[٢٨٠] - بڕوانە مادده / ٨ ی جاڕیی گەردوونیی مافی مرۆڤ کە تیایدا هاتووە : ((هەموو کەسێك بۆ داوەریکردن و پاراستنی مافە بنەڕەتیەکانی کە یاساو دەستور پێی داوە ، لە دەست درێژیکردنەسەر ، مافی پەنا بردنە بەر دادگا نیشتمانیەکانی هەیە)) .

[٢٨١] - بڕوانە دەقی مادده / ١٨ بڕگەی (أ) کە پێشتر ئاماژەمان پێی کردووە سەبارەت بە پابەندبوونی ئەوکەسانەی کە لە دەرەوەی عێراق چاپکراو دەهێنن ، بە پێشکەشکردنی دوو دانە لە چاپکراوەکە بۆ وەزارەت بەر لە فرۆشتنی یان دابەشکردنی لەناو عێراقدا .

دەكرێت. سەرەڕای ئەمەش تاكو ئێستا نەتوانراوە كۆنترۆڵی گشت سایتی زانیاریەكان لەسەر تۆڕی ئەنتەرنێت بكرێت تەنها هەندێك دۆسییەی دیاریكراو نەبێت[٢٨٢].

بۆیە باشترابوو، یاسادانەری عێراقی چاوێكی بەم حوكمانەدا بخشاندایەتەوە، بەچەشنێك لەگەڵ ئەم گۆڕانكارییانەی ئەمڕۆ بگونجایە.

٣-٥-٥ گلدانەوەو دەست بەسەراگرتن لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی كوردستاندا

یاسای چاپەمەنیی هەرێمی كوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ لە دوتۆی دەقەكانیدا هیچ ئاماژەیەكی بە سیستمی دەسبەسەراگرتن و گلدانەوەی ئەو ڕۆژنامانەی كە بەپێی حوكمەكانی یاسای چاپەمەنی دەردەچن بە ڕاشكاوەیی نەكردووە.

بەلأم لە مادده / ١٢ بڕگەی (١) دا بڕیاری داوە كە حوكمی دادوەری بە گوناهباركردنی خاوەنی ئیمتیاز و سەرنووسەر لە چاپكراوی دەوریدا خودی چاپكراوەكە ناگرێتەوەو بوونی بەردەوام دەبێ.

بەپێی ئەم دەقە ، ڕۆژنامە نەك تەنها بە بڕیاری ئیداری بەڵكو بە بڕیاری دادگاش ڕاناگیرێت، وە لەبەرئەوەی حوكمی گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامە سووكترە لە ڕاگرتن و هەڵوەشانەوە ،كەواتە حوكمی دادگا گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامەش ناگرێتەوە.

وە لەبەرئەوەی دەسەڵاتی ئیدارە بۆ گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامە دەسەڵاتێكی لاوەكییە و دەسەڵاتی دادگا لەم بارەیەوە دەسەڵاتێكی بنچینەیە ، وە لەبەر ئەوەی یاسای چاپەمەنی لە مادده / ١٢ بڕگەی (١) دا ئەم دەسەڵاتەی لە دادگا سەندۆتەوە ، كەواتە ئیدارەش بۆی نیە ڕۆژنامە گلبداتەوەو دەستی بەسەرابگرێت.

لەم گفتوگۆیانەدا بۆمان دەردەكەوێ كە یاسادانەری كوردستان هەر لە سەرەتاوە بەمەبەستی ڕەخساندنی دەرفەتی زیاتر بۆ ئازادیی ڕۆژنامەگەری نیازی نەبووە ڕێگا بدات بە گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامە. ئەمەشمان زۆر بە ئاشكرا لە گفتوگۆی ئەو پەرلەمانتارانە بۆ دەردەكەوێ[٢٨٣].

---

٢٨٢ - مەملەكەتی عەرەبی سعودی وێڕای ڕێگادان بە بەكارهێنانی تۆڕی ئینتەرنێت و كردنەوەی دەیان نووسینگە بۆ ئەم مەبەستە ، كەچی دەیان ملیۆن دۆلاری ئەمەریكی تەرخان كردووە بۆ داخستنی چەندین شوێن لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت كە بە هەڕەشەی دادەنێت لەسەر ڕژێمەكەی . هەروەها ، دەزگایەكی چاودیری داناوە بۆ چاودیرێكردنی ئەو كەسانەی كە سەیری شوێنەكانی ئینتەرنێت دەكەن ، بەمەبەستی ڕێگاگرتنیان لە چوونە ناو ئەو شوێنانەی كە بە هەڕەشەی دادەنێ لەسەر دواڕۆژی ڕژێمەكەی . بڕوانە : Http ; w.w.w. al mashrek . org . 6/11/2001

٢٨٣ - لە گەڕانەوەماندا بۆ پرۆتۆكۆڵی دانیشتنەكانی پەرلەمان لەبارەی گفتوگۆكانی ئەم ماددەیە ، دەبینین ئەندامێكی پەرلەمان لە سێیەمین دانیشتنی پەرلەماندا كە بۆ تاوتوێكردنی یاسای چاپەمەنی تەرخان كراوە ، لەبارەی حوكمی مادده / ١٢ دەپرسێ : ((ئایا چاپەمەنی دەوری ، یان ڕۆژنامەیەك ئەگەر شتێكی نووسیو لەبەرژەوەندی میللەتدا نەبوو ، یان پێچەوانەی بەرژەوەندیی گشتیو داب و نەریت بوو ، یان تێكدانی تێدابوو ، ئایا ئەو بلأوكراوەیە لەبازاڕ دەكێشرێتەوە یان نا ؟)).

بەلاَم سەبارەت بەو ڕۆژنامەو چاپكراوە خولەكیانەی كە لە دەرەوەی هەرێم دەردەچن و دەهێندرێنە ناو هەرێم، زۆر بە ڕاشكاوەییەوە لە مادده / ١٣ دا جەختی لەسەر ئەوە كردووە كە هیچ كۆتوبەندێك لەسەر هێنانی چاپكراو بۆناو هەرێم و بردنی بۆ دەرەوەی نییە، تەنیا ئەوانە نەبێت كە پێچەوانەی حوكمەكانی ماددەی نۆیەمن و لەو حاڵەتەشدا سەرپێچیكەر دەكەوێتە بەر لێپرسینەوەی یاساییەوە.

یاسادانەر لە بەشی یەكەمی ئەم ماددەیەدا ، وەك بنچینە بڕیاری داوە بە یاساغ كردنی دانانی هەر كۆتوبەندێك لەسەر هێنانی ڕۆژنامە بۆناو هەرێم و ناردنی بۆ دەرەوە، بەلاَم لە بەشی دووەمدا ڕیزپەڕێكی لەسەر ئەم بنچینەیە داناوە، ئەویش دانانی ئەو كۆتوبەندانەیە كە لە ماددەی نۆیەمی ئەم یاسایەدا هاتوون.

لەگەڕانەوەماندا بۆ دەقی مادده / ٩ دا، بۆمان دەردەكەوێ كە یاسادانەر بلاَوكردنەوەی هەندێك بابەتی لە ڕۆژنامەدا قەدەغە كردووە، بێ ئەوەی حوكمەكەی لە بەرامبەر دیار كردبێت.

هەڵبەتە لێرەدا ، مەبەستی یاسادانەر زۆر ڕون و ئاشكرا نیە ، ئەگەر ڕۆژنامەیەك سەرپێچی حوكمی ئەم ماددەیەی كرد ، ئایا چی ئەبێ ؟

بۆ وەلاَم دانەوەی ئەم پرسیارە ، بەباشی دەزانین ، بگەڕێینەوە بۆ ئەو گفتوگۆیانەی كە لەپەرلەمان لەبارەی مادده / ١٣ كراون.

ئەندامێكی پەرلەمان ، دەربارەی ماددەی ناوبراو پرسیار لە لێژنەی یاسایی دەكات : ((ئایا ئەو چاپەمەنیانەو ئەو ڕۆژنامانەی كە لەلایەن ڕژێمەوە دێنە كوردستان، ئەگەر هاتوو تانەو تەشەری بەكەسانێ تێدابوو چۆن چارەسەر دەكرێ ؟ كێ لێرە تاوانبار دەكرێ ؟ ئایا یاساغ دەكرێ یان نا ؟))[٢٨٤].

هەر لەم بارەیەوە، پەرلەمانتارێكیتریش دەڵێ : ((كێشەی ئێمە هەر لەگەڵ ئەو چاپەمەنیانە نیە كە لە عێراقەوە دێنە كوردستان، كێشە ئەو چاپەمەنیانەیە كە لە دەرەوەی كوردستان بلاَو دەكرێنەوە، ئێمە خۆمان دەزانین زۆر دوژمنمان هەیە زۆربەشیان خەڵكی زۆر دڵڕەشن كە لە ئەوروپا دانیشتوون ژەهر بۆ كوردستان

ئەندامێكی لێژنەی یاسا لەپەرلەمانی كوردستان ، لە وەلاَمی ئەو پرسیارەدا دەڵێ : ((ئێمە ناتوانین زەلامێك بنێرینە مەكتەبەكان پێیان ڕابگەیەنین بڵێین برۆ ڕۆژنامەكان هەمووی كۆبكەوە ئەوە ڕاست نییە چاپكراوی خولەكی تەنیا خاوەن ئیمتیازو سەرنووسەر تۆژینەوەی دادگاییان لەگەڵ دەكرێت))، هەر لەم بارەیەوە ئەندامێكی پەرلەمان دەپرسێ : ((ئەگەر چاپەمەنی دەوری هەڵـەی كــردو زیــانــی بە خــەڵك گەیاند بۆچــی دادگا داینەخات و دەستی بەسەردا نەگرێ))، هەمان ئەندامی لێژنەی یاسایی لە وەلاَمدا دەڵێ : ((مەبەستەكە ئەوەیە بەڕای ئێمە ڕۆژنامە مافی ئەو میللەتەیە بمێنێ))، هەر لە بەدواداچوونی ئەم بابەتە پەرلەمانتارێكیتر دەڵێ : ((زۆرجار سەرنووسەر سزا دەدرێت خاوەن ئیمتیاز بۆی هەیە سەرنووسەرێكیتر دابنێت بۆئەوەی چاپەمەنیەكە ڕانەوەستێت ئەمە ئازادییەكی زیاتری دەداتێو پێویستە بدرێت ، من لە ناوەرۆكی ئەو ماددەیە واتێدەگەم بمێنێت))بۆ دەقی ئەم گفتوگۆیە، بڕوانە پرۆتۆكۆڵەكانی ئەنجومەنی نیشتمانی كوردستانی عێراق : بەرگی حەوتەم ، چاپی یەكەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٧ ل ٢٨٥ -٢٨٨ .

[٢٨٤] - پرۆتۆكۆڵەكانی ئەنجومەنی نیشتمانی كوردستانی عێراق : بەرگی(٧) ، چاپی یەكەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر، ١٩٩٧ ل٢٨٨ .

دەڕێژن لەبەر ئەوە من بە باشی دەزانم سانسۆرێك دابنرێ بۆ ئەم بابەتە چونکە چـاپەمەنی ئەوان لەبەرژەوەندی کـوردستــان نییە بە پێچەوانەوە ژەهر بۆ کــوردستان دەڕێژن))[285].

سەرۆکی فراکسیۆنی کتلەی زەردیش لە درێژەی ئەم بەدواداچوونەدا دەڵێ : **((من لەگەڵ ئەوەم کە ئەو شتانەی لەدەرەوە دەنووسرێت بێن بۆ کوردستان هیچ نەبێ بۆئەوەی بزانین چیمان پێ دەڵێن چۆن جنێومان پێدەدەن ، من پێم وایە هیچ سانسۆریان لەسەر نەبێ هەرچی دەبێت و دەینن با بیهێنن))**[286].

دوای گفتوگۆیەکی تێروتەسەل ئەم ماددەیە بە تێکڕای دەنگ وەکو خۆی پەسند کرا ، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری کوردستان ، ئازادکردنی ئەو ڕۆژنامانەی بەلاوە باشتر بوە لە کۆتوبەند کردنیان.

هەڵبـەتە ئەمەشی لە سۆنگەی باوەڕبوون بە ئـازادی بیروڕادەربڕین و ڕای جیـاوازەوەیە.

لەکۆتاییدا، لە میانی دیراسەکردنی گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامە بە ڕێگای ئیداری، بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم ڕێگایە کۆتوبەندە لەبەردەم ئازادی ڕۆژنامەگەریو چەکێکی بەهێزیشە بە دەستی ئیدارەوە بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی بەسەر ڕۆژنامەگەریدا.

هەروەها گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامەگەری بە ڕێگای دادگا هەمان ئامانج ئەپێکێت ئەگەر هاتوو ئەو دادگایە خاوێن و بێلایەن نەبوو لە دەرکردنی بڕیارەکەیدا.

بۆیە بەڕای ئێمە، هەڵوێستی یاسادانەری کوردستان لەم ڕووەوە زۆر ئیجابییەو مایەی دڵخۆشییە . هەرچەندە باشتروابوو لەجیاتی ئەم بێدەنگییە هەمان ڕێچکەی مادده / ١٢ بڕگە (أ) ی بگرتایەتەبەر[287].

٣ – ٦ سانسۆر

سانسۆر بریتییە لە ڕێگاگرتن لە ئاڵوگۆڕکردنی ئەو بیرو بۆچوونانەی کە دژی چەمکە گشتییەکانی کۆمەڵن. ڕۆژنامەکان و چاپکراوە دەورییەکان لە زۆربەی دەوڵەتاندا لەلایەن دەزگا بەرپرسەکانەوە سانسۆری توندیان لەسەر دادەندرێت[288]. سانسۆریش سێ جۆری هەیە، سانسۆری پێشینە ((**رقابة سابقة**)) و سانسۆری دواییـنە ((**رقابة لاحقة**)) و خود سانسۆری ((**رقابة ذاتية**)). جۆری ئەو سانسۆرەش لە دەوڵەتێکەوە بۆ دەوڵەتێکیتر بەپێی گۆڕانی سیستەمە سیاسیەکەی دەگۆڕێت.

بێگومان سانسۆری پێشینە لەوانیتر کاریگەرترەو لەهەمووشیان زیاتر فشار دەخاتەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەری ، چونکە لەڕێگای دەستەیەکی تایبەتیەوە کە لەژێر دەسەڵاتی حکومەت و بۆ بەرژەوەندی ئەو کار دەکەن بەڕێوە دەچێت. لە دەوڵەتە سەرکوتکەرو دکتاتۆرەکان پشت بە سانسۆری پێشینە دەبەستن بۆئەوەی

---

[285] - **پرۆتۆکۆلەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق : بەرگی(٧) ، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٨٨ .**

[286] - **پرۆتۆکۆلەکانی پەرلەمانی کوردستان : سەرچاوەی پێشوو ل ٢٨٩ .**

[287] - **لە مادده / ١٢ بڕگەی (أ) دا هاتووە : « حوکمی دادوەری بە گوناهبارکردنی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەر بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە لە چاپکراوی دەوریدا خودی چاپکراوەکە ناگرێتەوەو بوونی بەردەوام دەبێ .. » بۆ ڕاڤەی ئەم ماددەیە سەیری خاڵی (٣ – ٢ چوارەم بکە .**

[288] - **تۆماس ئیمۆنس : سەرکوتکردنی ڕۆژنامەنوسان لە جیهاندا ، وەرگێڕانی لوقمان حەمەئەمین ، ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٥١٩) دووشەممە ٢٠٠١/١٠/٢٢ ل ٩ .**

هەموو شتێك لەژێر دەسەلاتی خۆیان بهێڵنەوەو نەهێڵن ڕۆژنامەنووس ئەو سنووره تەسكە ببەزێنێ كە بۆی داندراوە.

بەلاّم دەوڵەتە دیموكراتەكان لەم ڕووەوە دەبن بە دوو بەشەوە، هەندێكیان پشت بە سانسۆری دواینە دەبەستن و هەندێكی تریشیان پشت بە خود سانسۆری دەبەستن.

٣-٦-١ سانسۆری دواینە و خود سانسۆری

ئەو ولاّتانەی كە پەیڕەوی سیستمی سانسۆری دواینە دەكەن ، مەسەلەی بەزاندن و نەبەزاندنی ئەو هێڵە گشتیانەی كە لەلایەن دەسەلاّتی سیاسیەوە بۆ ڕۆژنامەنووسان دانراوە بە دادگا سپێردراوەو دادگاش بۆ بەرژەوەندی كۆمەڵ حوكمی خۆی لەسەر دەدات ئەگەر دادگا سەربەخۆ بێت هەروەكو چۆن حوكمی خۆی لەسەر تاوانەكانی تری بلاّوكردنەوە دەدات[٢٨٩].

بۆئەم مەبەستەش لە یاسای ڕۆژنامەگەری یاخود چاپەمەنیدا، خاوەنی ڕۆژنامەكە ناچار دەكرێ كە دانەیەك لەو ڕۆژنامە یان چاپكراوە دەورییەی كە دەریدەكات بۆ داواكاری گشتی یان وەزارەتی ناوخۆو لایەنەپەیوەندیدارەكان بنێرێت[٢٩٠]. داواكاری گشتیش بەدەوری خۆی ڕۆژانە چاویان پێدا دەخشێنێت و بەپێی

---

[٢٨٩] - د . ابراهیم الداقوقي : قانون الاعلام ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠٧ .

[٢٩٠] - بڕوانە دەقی ماددەی (١٠) ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسیی ساڵی ١٨٨١ كە دەقنووسی كردووە : ((لەكاتی بلاّوكردنەوەی هەر ڕۆژنامەو چاپكراوێكی دەوریدا دەبێ دوو دانە بە واژۆكراویەوە لەلایەن بەڕێوەبەری نووسینەكەی بۆ نووسینگەی داواكاری گشتی یان بەڕێوەبەرایەتی شارەوانی لەو شارانەی كە تێهەڵچوونەوەیان تێدا نییە ڕەوانە بكرێت .

هەروەها دە دانە بەهەمان شێوە بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیریو ناوچە (مقاطعة) ی (لاسێن)و ناوچەكانیتر دەدرێت بە پارێزگا یان قەزا یان بۆ شارەوانی لەو شارانەی كە نە پایتەختی مقاتەعەنو نە پایتەختی بازنگە ئیدارییەكانن.

هەر سەرپێچییەكی ئەم حوكمە سزادەدرێت بەو سزایەی بۆ سەرپێچییەكانی پلە چوارەم دانراون كە بەسەر بەڕێوەبەری بلاّوكراوەكە دەسەپێندرێت، ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication .
Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.
Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe contre le directeur de la publication .

ئەو دەسەڵاتەی کە پێی دراوە ئەو بابەتانە دەستنیشان دەکات کە دژی بەرژەوەندیی کۆمەڵن و لەبەر ڕۆشنایی ئەمە داوایەکی گشتی دژی سەرپێچیکەر بۆ دادگا بەرز دەکاتەوە[٢٩١].

لە فەرەنسا [٢٩٢] و میسر هەروەها لە هەرێمی کوردستاندا[٢٩٣] پەیڕەوی ئەم سیستەمە دەکرێت.

بەڵام ئەو وڵاتانەی کە پەیڕەوی سیستمی خود سانسۆری دەکەن، مەسەلەی سنوور بەزاندنەکە بۆ خودی ڕۆژنامەنووسەکە جێدەهێڵن و دەبێ ڕۆژنامەنووس پابەندی ویژدانی خۆی و بنەماکانی ئەخلاقی پیشەکەی خۆی بێت و لە هەموو کەسێکیش زیاتر بەرامبەر بە کۆمەڵەکەی و نیشتمانەکەی هەست بە لێپرسینەوە بکات[٢٩٤].

هەروەها بڕوانە دەقی ماددەی (٢٠) ی یاسای چاپەمەنی میسری ژمارە (٢٠) ی ساڵی ١٩٣٦ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دوای بڵاوبوونەوەی هەر ڕۆژنامەیەك یان پاشکۆکەی دەبێ شەش دانەی بە واژۆکراوەییەوە بە واژۆی سەرنووسەرەکەی یان یەکێك لە ئەندامانی دەستەی نووسەرانی بۆ وەزارەتی ناوخۆ ڕەوانە بکرێت ئەگەر بێت و ڕۆژنامەکە لە قاهیرە دەربچێت یان بۆ پارێزگا یان بەڕێوەبەرێتی ڕەوانە بکرێت ئەگەر بێت و لە شارەکانی تردا دەربچێت)) .

٢٩١ - لەم ڕووەوە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراق کەموکوڕی تێدایە ، چونکە سەرەڕای ئەوەی کە لە ماددەی (١١) دا دەسەڵاتی بەرزکردنەوەی داوا گشتییەکانی داوەتە داواکاری گشتی بەڵام لەئاستی ئەمەدا بێدەنگ بووە ئەم ئەرکەی نەخستۆتە ئەستۆی خاوەنی ڕۆژنامە یان بەڕێوەبەرەکەی ، لەکاتێکدا ئەمڕۆکە دەیان ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا دەردەچن و ڕەنگ بێت ئاگاداربوونیان ئاسان نەبێت بۆیە بەباشی دەزانین یاسادانەری کوردستان ئەم کەموکوڕییە بەیاسایەك چارەسەر بکات یان وەزارەتی ڕۆشنبیری لە ڕێگای دەرکردنی ڕێنماییەوە ئەمە بکات .

٢٩٢ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٧) ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی کە ئەمەش دەقەکەیەتی :

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

واتە مولاحەقەکردنی ئەو جونحەو غەرامانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەوە ڕوو دەدەن، دەسەڵاتی نووسینگەیەو لەسەر داخوازیی داواکاری گشتیو بەپێی ئەم هەموارانەی خوارەوە دەبێت.

٢٩٣ - بڕوانە دەقی ماددەی (١١) ی یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەو داوا گشتییانەی لە سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەوەشێتەوە ، لەلایەن داواکاری گشتیو بەپەسندکردن لەلایەن وەزیری دادەوە دەکرێن ...)) .

٢٩٤ - لەم بارەیەوە (ڕۆبەرت جنسن) کە پرۆفیسۆرە لە ڕۆژنامەگەریدا لە زانکۆی تەکساس ، ئۆستن ، لەم بارەیەوە دەڵێ : ((نیشتمان پەروەری یان هەستی نیشتمانی لە خراپترین حاڵەتدا وامان لێدەکات کە پشتگیری چەند یاسایەکی خراپ و دڕندانە بکەین بەڵام لە باشترین حاڵەتدا وامان لێدەکات کە هەست بکەین هیچ گەلێك نموونەی سەرکەوتوویی گەلی ئێمە نییە کەواتە لەسەر ڕۆژنامەنووس پێویستە لە هەموو کاتێکدا بنەماو بەها ڕەسەنەکانی ڕۆژنامەگەری بپارێزێت و گرنگ نییە لەکاتی کارەکەماندا ڕەخنە لە فلان ڕژێم یان فلان بەرپرس بگرین)) . ڕۆبەرت جنسن : ڕۆژنامەگەری لەنێوان کارو بەرپرسیاریەتی نیشتمانیدا ، ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٧٠٧) یەك شەممە ٢٠٠٢/٦/٩ .

ولاّتەیەكگرتوەكانی ئەمەریكا باشترین نموونەی ئەو ولاّتانەیە كە پەیڕەوی ئەم سیستمە دەكەن و لەوێدا ڕۆژنامەنووس ئازادەو لە ویژدانی خۆیو بنەماكانی ئەخلاقی پیشەكەی بەولاوە پابەندی هیچ بنەمایەكیتر نابێت.

دوایئەوەی باسی سانسۆری دوایینەو خود سانسۆریمان كرد ئێستاش لەخوارەوە بە درێژی باسی سانسۆری پێشینە دەكەین :

٣-٦-٢ سانسۆری پێشینە

سانسۆری پێشینە بریتییە لە پێداچوونەوەو پشكنینی بابەتەكانی ڕۆژنامەگەری بەرلە بلاّوكردنەوەیان . هەندێ كەس بەم كارە هەلّدەستن كە ئیدارە بۆ ئەم مەبەستە دایان دەمەزرێنێو پێیان دەوترێ ((**چاودێر**)) و دەسەلاّتی ڕێگاگرتنیان لە بلاّوكردنەوەی ئەو بابەتانەی كە دژی بەرژەوەندی گشتینە هەیە.

ئەم سانسۆرەش گشت ژمارەكانی ڕۆژنامەو چاپكراوەدەورییەكان و گشت ئەو بابەتانە دەگرێتەوە كە تیایاندا بلاّودەكرێنەوە، بۆیە سەرنووسەر بۆی نیە هیچ بابەتێك بەبێ ڕەزامەندی چاودێر بلاّوبكاتەوە . چاودێریش دەسەلاّتێكی خەملاّندنی زۆر فراوانی بۆ بەخشینی ئەم ڕەزامەندییە یان ڕەت كردنەوەی هەیە[٢٩٥].

تۆماس ئیمۆنس لەمبارەیەوە دەلّێ : **((چاپەمەنیەكان لە زۆربەی ولاّتاندا لە لایەن دەزگا بەرپرسەكانەوە سانسۆری توندیان لەسەرە. كە ئەمە كارێك نیە تەنیا لە ڕابردوودا گیرۆدەی ڕۆژنامەنوسان بووبێتەوە ، بەلّكو تاكو ئێستا بە دەست پێكردنی سەدەی بیست و یەكەم هەروا ماوەتەوە))**[٢٩٦].

جێی سەرنجە، سیستمی سانسۆر توانیویەتی بەوپەڕی تواناوە ، شانبەشانی شۆڕشی گەیاندن بڕوات و لەگەلّ سەرهەلّدانی شێوازەكانی نوێی گەیاندن وەكو ئینتەرنێت و سەتەلایت خۆی نوێ بكاتەوەو خۆی لەگەلّ ئەم داهێنانە نوێیانەدا ڕابهێنێت.

دوابەدوای سەرهەلّدانی ڕۆژنامەی ئیلكترۆنی ئۆن لاین ((Online)) لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، شێوازەكانی سانسۆریش گۆڕانیان بەسەردا هاتووەو لە ڕێگای پرۆگرامی تایبەتیەوە كە بۆ ئەم مەبەستە كۆمپانیاكانی كۆمپیوتەر ئامادەیان دەكەن چاودێری فایلەكانی تۆڕی ئینتەرنێت و پۆستی ئیلكترۆنی دەكرێت و لە ڕێگای فەرمانێكی تایبەتیەوە ئەو فایلانەی مەبەستن دەسنیشان دەكرێن و ڕێگایان پێنادرێ بنێردرێن یان بخوێندرێنەوە.

كۆمپانیای ((**ماسیجیلایز**)) بەرنامەیەكی نوێی بۆ دۆزینەوەی وێنە ڕووتەكان بەر لە گەیشتنیان لە ڕێگای پۆستی ئیلیكترۆنیەوە ئامادە كردووەو بەمەش گشت ئەو نامە ئیلیكترۆنیانەی كە لە دەرەوە دەنێردرێن وەیان لە ناوەوە ڕەوانەی دەرەوە دەكرێن بەو بەرنامەیەدا تێپەڕدەبێو ئەگەر وێنەی ڕووتیان تیابێ دەسگیردەكرێن[٢٩٧].

---

[٢٩٥] - د . عبداللە اسماعیل البستانی : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٢٢ .

[٢٩٦] - تۆماس ئیمۆنس : سەركوت كردنی ڕۆژنامەنووسان لە جیهاندا ، وەرگێڕانی لوقمان حەمەئەمین ، ڕۆژنامەی برایەتی ژمارە (٣٥١٩) دووشەممە ٢٢/١٠/١-٢٠ ل ٩ .

[٢٩٧] - **بڕوانە** . http : www . al mashrek . org 17/11/2001

بۆ ئەم مەبەستە مەملەكەتی عەرەبی سعودی بەرنامەیەكی بۆ ئەم مەبەستە لە كۆمپانیای مایكرۆسۆفت كڕیوە و چەندین شوێنی ئینتەرنێتی بەهۆیەوە داخستووەو ئەو فایلانەش دەسگیر دەكات كە وێنەی ڕووتیان تێدایەو لێ ناگەڕێ بكرێنەوە[٢٩٨].

حكومەتی میسریش بەرنامەیەكی بۆ دەسگیركردنی ئەو فایلانەی وێنەی ڕووتیان تیایە ئامادە كردووەو تاكو ئێستا هەندێ فایلی گرتووە و خاوەنەكانیشی دادگایی كردون[٢٩٩].

حكومەتی چینیش هەر لە ڕێگای ئەم بەرنامانەوە چەندین شوێنی هەواڵەكانی بیانی لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت داخستووە لەوانە شوێنی ((CNN)) ی ئەمەریكی و شوێنی ((BBC)) ی بەریتانی و ئاژانسی ڕۆیتەر[٣٠٠].

هەروەها نووسینگەی دادگای فیدرالی ولاّتەیەكگرتووەكانی ئەمەریكا بەرنامەیەكی كۆمپیوتەری بەناوی ((D.C.S.%)) بەكار دەهێنێ بۆ كاری سیخوڕی لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت لە ولاّتەیەكگرتووەكانی ئەمەریكا[٣٠١] هەرچەندە دانانی سانسۆری پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپكراوی دەوریدا خۆیلەخۆیدا دژی ئازادی ڕۆژنامەگەرییە ، بەلاّم سەرەڕای ئەمەش دانانی ئەم سانسۆرە لە بارودۆخە نائاسایەكاندا كارێكی پێویستە بۆ پاراستنی ئاسایشی ولاّت.

شایەنی ئاماژەبۆكردنە ، بەرپرسانی وەزارەتی بەرگری ئەمریكی دوای ڕووداوەكانی یانزەی ئەیلوولی ساڵی ٢٠٠١ بۆ سەر سەنتەری بازرگانیی نێودەوڵەتیو پنتاگۆن، هانی دەزگا ڕەسمییەكانی ئەمریكای دا بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی لە نێوان مافی ڕۆژنامەنووس لە بەسەركردنەوەی زانیاریو هەواڵەكان و شاردنەوەی نهێنیەكان، كاتێك كە دانووستاندن لەگەڵ كەناڵەكانی ڕاگەیاندن دەكەن سەبارەت بە ئاشكراكردنی ئەو هەواڵانەی كە تایبەتن بە جموجۆڵی سەربازیو بەرەكانی جەنگەوە[٣٠٢]. بۆ تەئكیدكردنەوەی ئەمە، جۆرج دەبلیو بۆشی سەرۆكی ئەمریكی لە وتارێكیدا بەبۆنەی ئەو ڕووداوانە لە ٢٠٠١/٩/١٣ دا ووتی : ((**ئەو كارمەندە حكومیانەی كە زانیارییە نهێنییەكان دەبەنە دەرەوە، ڕووبەڕووی سزا دەبنەوە . هەروەها ڕۆژنامەنووسانیش بۆیان نیە شوێن و جۆرو تەجهیزاتی هێزەكانی سەربازی ئاشكرا بكەن**))[٣٠٣]. هەروەها دوناڵد رامسفیڵدی وەزیری بەرگری ئەمریكیش ئاگاداری كارمەندانی حكومەتی كردەوە كە ڕووبەڕووی سزایەكی توند دەبنەوە ئەگەربێت و ئەو زانیاریانە ئاشكرا بكەن كە گیانی هاولاّتیان دەخەنە مەترسییەوە[٣٠٤].

شایەنی ئاماژەبۆكردنە، دو هەفتە دوای ڕووداوەكانی یانزەی ئەیلوول ، ئەفسەری پۆلیس و كارمەندانی ئاساییش لە شاری نیۆیۆرك و شاری بنسلفانیا هەندێك ڕۆژنامەنووسیان گرت و دەستیشیان گرت بەسەر كامێراكانیشیانەوە[٣٠٥]. هەروەها ڕاوێژكاری ئاساییشی نەتەوەیی (كوندۆ لیزاریس) ڕایگەیاند كە

---

[٢٩٨] - http : www . al mashrek . org . 2/12/2001 .

[٢٩٩] - **بڕوانە ((الحكم على مهندس مصري بث صورافاضحة لزوجته على الانترنت)) ڕۆژنامەی ((الاتجاه الاخر)) ژمارە ٦٨ یەكشەممە ٢٠٠٢/٦/٩ ل ١١ .**

[٣٠٠] - **بڕوانە** . http : www . al mashrek . org 2/12/2001

[٣٠١] - **بڕوانە** . http : www . al mashrek . org 13/9/2001

[٣٠٢] - http ;// www . RCTP . org / new 13/10/2001 .

[٣٠٣] - http ;// www . RCTP . org / new 14/10/2001

[٣٠٤] - http ;// www . RCTP . org / new 15/10/2001

[٣٠٥] - http ;// www . RCTP . org / new 20/10/2001

بڵاوكردنەوەی كاسێتەكانی بن لادن و یاوەرەكانی ئەمریكییەكان دەترسێنێ‌و وەرەی لایەنگرانی بن لادن بەرز دەكاتەوەو لەوانەشە بانگێشە بۆ ئەنجامدانی كاری تیرۆرستانە لە داهاتوودا بكات[٢٠٦].

لە ڕاستیدا، هەندێك لە كەناڵەكانی ڕاگەیاندن لەگەڵ ئەم بۆچوونانەی بۆش و پنتاگۆن و كۆشكی سپی بوون، بۆیە هەر لەخۆیانەوەو وەكو ئەركێكی نیشتمانی‌و ئەخلاقی بڵاوكردنەوەو پەخشكردنی ئەو زانیاری‌و هەواڵانەیان قەدەغە كرد كە دەبنە مایەی زیان گەیاندن بە هاوڵاتیان یان كاری تیرۆرستان ئاسان دەكات[٢٠٧].

بەڕای ئێمە، هەرچەندە دانانی سانسۆری پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپكراوی دەوریدا خۆی‌لەخۆیدا دژی ئازادی ڕۆژنامەگەرییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا دانانی ئەم سانسۆرە لە بارودۆخە نائاساییەكاندا لەوانەیە كارێكی پێویست بێ بۆ پاراستنی ئاسایشی وڵات.

سانسۆری پێشینەش ئەم دوو شێوەیەی خوارەوەی هەیە :

١ – سانسۆری ڕاستەوخۆ

بەو حاڵەتە دەوتری سانسۆری ڕاستەوخۆ، كاتێك چاودێرێك یان زیاتر لە چاودێرێك لە دەزگا ڕۆژنامەوانیەكەدا كار بكات و یەكە یەكەی بابەتەكان بەرلە بڵاوبوونەوەیان بخوێنێتەوەو ڕای‌خۆی لەسەر بدات[٢٠٨].

٢ – سانسۆری ناڕاستەوخۆ

بەوحاڵەتە دەوترێ سانسۆری ناڕاستەوخۆ، كاتێك ڕێنمایی و ڕاسپاردە بۆ ڕۆژنامە یان چاپكراوە دەورییەكە لەبارەی هەندی لەو بابەتانەی كە نابێ بڵاو بكرێنەوە ڕادەگەیندرێن[٢٠٩].

لە خوارەوە لە پێنج خاڵدا لە چوارچێوەی لێكۆڵینەوەیەكی بەراوردكاریدا باسی ئەم بابەتە دەكەین :

٣-٦-٢-١ سانسۆری پێشینە لە یاسای میسریدا

دەستوری میسری ساڵی ١٩٧١ زۆر بە ڕاشكاوە لە ماددەی / ٤٨ دا دانانی سانسۆری لەسەر ڕۆژنامەو چاپكراوی دەوریدا یاساغ كردووە مەگەر لە بارودۆخی نائاساییدا نەبێ بەمەرجێك لە هەندێ كاروباری دیاریكراوی تایبەت بە ئاسایشی نەتەوەیی تێنەپەڕێ[٢١٠].

ئەمەو لە ئەنجامی ئەو ڕیفراندۆمەی كە لە ٢٢ ی مایۆی ساڵی ١٩٨٠ بۆ هەمواركردنی دەستوری میسری كرا، بەشێكی نوی لەژێر ناونیشانی (حوكمە نوێیەكان) كە لە دوو فەسڵ پێك دێت، فەسڵی یەكەم بە ناونیشانی (ئەنجومەنی شورا) و فەسڵی دووەمیش بە ناونیشانی (دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری) خرایە سەر دەستورەكەو

---

٢٠٦ - http ;// www . RCTP . org / new 13/10/2001

٢٠٧ - بۆ نموونە ، بەرپرسانی (C. N. N) لە ڕاگەیاندنێكیاندا ، ئاماژەیان بەوە كرد كە بەپێی سیاسەتی كەناڵەكەیان هیچ بابەتێك پەخش ناكرێت ئەگەر بێت و كاری تیرۆرستان ئاسان بكات . بڕوانە : http ;// www . RCTP . org / new 13/10/2001

٢٠٨ - http ;// w.w.w. Ahram. Org 14/10/2001

جارێکیتر لە ماددەی / ٢٠٨ ی ئەم فەسڵە نوێیەدا جەختی لەسەر یاساغکردنی دانانی سانسۆری پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوریدا کردۆتەوە و تەنانەت ئەمجارەیان بەشێوەیەکی ڕەها یاساغی کردووە [٣١١].

بەم چەشنە هیچ سانسۆرێکی پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوریدا نیە، مەگەر سانسۆری خودی نەبێت کە سەرنووسەر یان بەرپرسی لاپەڕەکان یان ڕۆژنامەنووس یان نووسەری بابەتەکان پێی هەڵدەستن.

لە بەراوردکردنی دەقی هەردوو ماددەی / ٤٨ و ماددەی / ٢٠٨ ی دەستوری میسریدا بۆمان دەردەکەوێ کە ماددەی / ٢٠٨ حوکمی ماددەی / ٤٨ ی بەشێوەیەکی زمنی هەڵوەشاندۆتەوە، چونکە حوکمەکەی سەبارەت بە یاساغکردنی سانسۆر حوکمێکی ڕەهایە ، لە کاتێکدا حوکمی ماددەی پێشوو حوکمێکی نارەهایەو حوکمی ڕەهاش بە ڕەهایی کاری پێدەکرێ مەگەر بە دەقێکی یاسایی سنوردار کرابێت.

بۆیە لەڕوی دارشتنی هونەرییەوە باشتر وابوو دەقی ماددەی / ٤٨ لابېردرێت، چونکە هیچ پاساوێك بۆ مانەوەی نیە.

٣-٦-٢-٢ سانسۆری پێشینە لە یاسای لوبنانیدا

دوابەدوای ڕووداوەکانی ساڵانی ١٩٧٥-١٩٧٦ یاسادانەری لوبنانی بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە (١) ی ١٩٧٧/١/١ گشت چاپکراوێکی خستە ژێر سانسۆری پێشینەی بەرێوەبەرێتیی ئاسایشی گشتییەوە.

ئەم مەرسومە یاساییە بەپێی ماددەی / ٣٨ تاکو ماددەی / ٤٠ سیستمێکی تایبەتی بۆ سانسۆری پێشینە لەسەر چاپەمەنی و کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن دانا.

لە ماددەی / ٣٨ دا بڕیاری دانانی سانسۆری پێشینەی لەسەر چاپەمەنیو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن داناوەو دەقنووسی کردوە : ((**چاپەمەنیو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بەپێی ئەم حوکمانەی خوارەوە سانسۆریان دەخرێتە سەر**)).

لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی ماددەی / ٣٩ بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری لوبنانی بوونی هەندێك هەڵومەرجی داناوە بۆ سەپاندنی سانسۆری پێشینە لەسەر چاپەمەنیو کەناڵەکانی ڕاگەیاندندا . لەوانە بوونی حاڵەتی نائاسایی و کتوپڕی وەك ڕووبەڕوو بوونەوەی وڵات یان بەشێکی بۆ مەترسیەك لە ئەنجامی شەڕێکی دەرەکیدا یان شۆڕشی چەکداریدا یان ناسەقامگیریدا یان ئەو بارودۆخانەی کە هەمیشە کار لە نیزام و ئاسایشی گشتی دەکەن یان لە حاڵەتی ڕوودانی کارەساتی سروشتی.

---

[٣٠٩] - http ; www . Ahram . org 14/10/2001

[٣١٠] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئازادیی ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو بڵاوکردنەوەو ئامرازەکانی ڕاگەیاندن کەفالەت کراوەو دانانی سانسۆریش لەسەر ڕۆژنامەدا یاساغ کراوە ، هەروەها ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی بەرێگای ئیداری یاساغ کراوەو دەکرێ لە حاڵەتی ڕاگەیاندنی حاڵەتی نائاساییدا یان لە کاتی شەڕدا سانسۆرێکی دیاریکراو لەو کاروبارانەی کە پەیوەندیان بە سەلامەتی گشتی یان ئاسایشی نەتەوەییەوە هەیە بەسەر ڕۆژنامەو چاپکراو ئامرازەکانی ڕاگەیاندندا بەپێی یاسا بسەپێندرێت)) .**

[٣١١] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئازادی ڕۆژنامەگەری کەفالەت کراوەو دانانی سانسۆریش لەسەر ڕۆژنامە هەروەها ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی بەرێگای ئیداری هەر هەموی بەپێی دەستورو یاسا یاساغکراوە)) .**

لەم حاڵەتەشدا سەرۆکی حکومەت لەسەر داوای وەزیری ڕاگەیاندن بڕیاری سەپاندنی سانسۆر بەسەر گشت چاپەمەنیو کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی ولاّت دەدات [٣١٢].

بەم شێوەیە ڕۆژنامەگەریی لوبنانی لەژێر سانسۆری پێشینەوە بوو تاوەکو بەیەکجارەکی بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە (٨٤/١٤) ی ١٩٨٦/٢/٢٥ هەڵوەشایەوە [٣١٣].

بەلاّم کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن هەر لەژێر سانسۆر ماونەتەوە چونکە یاسادانەری لوبنانی لەم مەرسومەیدا تەنها ئاماژەی بە هەڵوەشانەوەی سانسۆری سەر چاپەمەنییەکان کردووە لەکاتێکدا ماددەی/ ٣٨ ی مەرسومی یاسایی ساڵی ١٩٧٧ دا ئاماژە بە هەردوو جۆریان کراوە[٣١٤].

٣-٢-٦-٣ سانسۆری پێشینە لە یاسای فەڕەنسیدا

ڕۆژنامەگەریی فەڕەنسی لە سەرەتای سەرهەڵدانیەوە لەژێر سانسۆرێکی پێشینەدا بووە، دواتر یاسادانەری فەڕەنسی دوای شۆڕشی فەڕەنسا جارێکیتر لە ڕێگای دەرکردنی هەندێك یاسادا کاری پێکردەوە ، تا بۆ دواجار بەیاسای ١٨٢٨/٧/١٨ هەڵوەشایەوە[٣١٥].

یاسای ڕۆژنامەگەریی ١٨٨١/٧/٢٩ کە ئێستاکە لە فەڕەنسادا کاری پێدەکرێت ، دوو پرینسیپی سەرەکی لەخۆ گرتوە ، یەکێکیان پرینسیپی ((**دەرکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەورییە بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندیی پێشینە**)) [٣١٦] واتە ئەو هاولاّتییەی کە لێهاتوویی یاسایی و لێهاتوویی شارستانیی هەبێت و بە تاوانێکی ئابڕووبەرانە (مخلة بالشرف) مەحکوم نەکرابێ بۆی هەیە بەبێ مۆڵەتی پێشینە ڕۆژنامە دەربکات. ئەوی تریشیان پرینسیپی ((**ئازادی چاپخانەو کتێبخانە**)) [٣١٧] یە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ ئەگەر بلاّوکراوەیەك

---

[٣١٢] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لە حاڵەتی نائاسایی وەکو ڕووبەڕووبوونەوەی ولاّت یان بەشێکی بۆ مەترسییەك لە ئاکامی شەڕێکی دەرەکی یان شۆڕشی چەکداری یان ناجێگیری یان بارودۆخێك کە هەڕەشە لە نیزام یان ئاسایش یان سەلامەتی گشتی بکات یان لەکاتی ڕوودانی ڕووداوێك کە سروشتێکی کارەساتیی هەبێت ، حکومەت بۆی هەیە بە مەرسومێك کە لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە و لەسەر پێشنیاری وەزیری ڕاگەیاندن گشت چاپکراوو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بخاتە ژێر سانسۆری پێشینەوە ..)) .**

[٣١٣] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((مەرسومی یاسایی ژمارە (١) ی ١٩٧٧/١/١ کە تایبەتە بە سەپاندنی سانسۆر لەسەر چاپەمەنیدا هەڵدەوەشێتەوە)) .**

[٣١٤] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دانانی سانسۆر لەسەر چاپەمەنیو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن پابەندی ئەم حوکمانەی خوارەوەیە " بێگومان دەستەواژەی " کەناڵەکانی ڕاگەیاندن ڕادیۆو تەلەفزیۆن و ئەنتەرنێت دەگرێتەوە .**

[٣١٥] - **د . عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣٢ .**

[٣١٦] - **ئەمەش دەقی ماددەی / ٥ ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسییە کە ئەم پرینسیپەی لەخۆ گرتووە : ((**
Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.))

واتە، هەموو ڕۆژنامەیەكو بلاّوکراوەیەکی دەوری دەتوانرێ بلاّوبکرێتەوە، بێ ڕەزامەندی پێشەکیو بێ دانانی بارمتەی دارایی، بەلاّم پاش ئاگاکارییەکی نوسراو بەپێی ماددە (٧).

[٣١٧] - **ئەمەش دەقی ماددەی / ١ ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسییە کە ئەم پرینسیپەی لەخۆ گرتووە :**

((L'imprimerie et la librairie sont libres .))

سەرپێچییەك بكات واتە شتێكی نایاسایی بڵاوبكاتەوە، لێپرسینەوە لەگەڵ ئەو كەسە لەسەر ئەو بابەتەی كە بڵاوی كردۆتەوە دەكرێت نەك دانانی سانسۆر لەسەر ئەو بابەتەی كە دەینووسێت.

بەڵام دوای ڕوودانی جەنگی جیهانیی یەكەم ، یاسادانەری فەرەنسی بەیاسای ١٩١٤/٨/٥ ئاشكراكردنی نهێنییەكانی كاروباری سەربازیو دبلۆماسی لەڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یاساغ كردو سزای توندیشی بەسەر سەرپێچیكەراندا سەپاند[٣١٨].

هەروەها دوای ڕوودانی جەنگی جیهانیی دووەم ڕۆژنامەگەریی فەرەنسی جارێكیتر سیستمی سانسۆری بەخۆیەوە بینییەوە.

بەپێی مەرسومی یاسایی ١٩٣٩/٧/٣٠ لێژنەیەكی ڕاگەیاندن دامەزراو ئەركی چاودێریكردنی چاپەمەنییەكانی پێ سپێردراو دەسەڵاتی گلدانەوەی ئەو چاپەمەنیانەی پێدرا كە سەرپێچیی سیستمی چاودێرییان دەكرد بەبێ گەڕانەوە بۆ دادگا. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی كە حكومەت ڕۆژنامەگەری بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە و ئازادیی ڕۆژنامەگەری نەمێنێ. ئەم مەرسومە یاساییە كاری پێكرا تاكو بەیەكجاری بەپێی مەرسومی یاسایی ١٩٤٤/٥/٦ هەڵوەشایەوە[٣١٩].

٣-٦-٢-٤ سانسۆری پێشینە لە یاسای عێراقیدا

یاسای چاپەمەنیی عێراقی ژمارە ٢٠٦ ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەمواركراو هیچ ئاماژەیەكی بە بوونی سانسۆری پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپكراوی دەوریدا نەكردووە، بەڵام سەرەڕای ئەمەش ڕۆژنامەگەری لە عێراقدا بەپێی ماددەی / ٥ ی یاسای **(السلامة الوطنية)** ی ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٦٥ ملكەچی ئەم سانسۆرەیە.

بەپێی ماددەی / ٥ ی یاسای سەلامەتی نیشتمانی ناوبراو سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیران دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی ئەنجومەنی وەزیران بۆی هەیە دەسەڵات بداتە غەیری خۆی كە لەجیاتی ئەو هەموو یان هەندێك لەو دەسەڵاتانەی كە لە ماددەی / ٤ دا هاتووە لە سەرتاپای عێراقدا یان لە ناوچەیەك یان چەند ناوچەیەكی دیاریكراوی عێراقدا لە ڕۆژی بڵاوبوونەوەی بڕیاری ئەنجومەنی وەزیران لە ڕۆژنامەی ڕەسمیدا بەكاری بهێنێ[٣٢٠].

ئەو دەسەڵاتانەی كە بەپێی حوكمی ئەم ماددەیە دراوە بە سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیران زۆر فراوانە، بەڵام ئەوەی پەیوەندی بە ئێمەوە هەیە تەنها ئەو دەسەڵاتەیە كە بەپێی بڕگەی (ی) پێی دراوە كە تایبەتە بە سەپاندنی سانسۆری پێشینە لەسەر ڕۆژنامەو چاپكراوی دەوریدا كە ئەمەش دەقەكەیەتی : **((ڕۆژنامەو گۆڤارو كتێب و بڵاوكراوەو گشت نووسراوێك و ڕەسم و كاسێت پێش بڵاوبوونەوەی یان پەخشكردنی سانسۆری لەسەر دەسەپێ . ..))**.

---

[٣١٨] - Claude – Albert COLLIARD . libertes publiques , cinqeieme edition , paris ; Dalloz , 1974 pp 470-471 .

[٣١٩] - Claude – Albert COLLIARD , op , cit . p 471

[٣٢٠] - **ئەمەش دەقی ماددەی / ٤ ی یاسای ناوبراوە : ((سەرۆكی ئەنجومەنی وەزیران لەو ناوچەیە یان لەو ناوچانەی كە حاڵەتی نائاسایی دەیگرێتەوە بۆی هەیە بێ خۆبەستنەوە بە حوكمەكانی یاسای دادبینی سزایی ئەم دەسەڵاتانەی خوارەوە بەكار بهێنێ)) .**

بەم شێوەیە لە عێراقدا پەیڕەوی سیستمی سانسۆری پێشینە دەکرێت و بۆ ئەم مەبەستە لە دەزگا ڕۆژنامەوانیەکاندا پشت بەهەندێ چاودێر دەبەستن کە چاوساغی حکومەتن و بابەتەکانی ڕۆژنامە بەرلە بلاّوکردنەوەیان بە وردی دەخوێننەوەو ڕای خۆیانی لەبارەوە دەدەن.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، د . ابراهیم الداقوقي سەبارەت بە سانسۆری پێشینە لە عێراقدا دەڵی : **((تا کۆتاییەکانی ساڵی ١٩٧٤ لە عێراقدا پەیڕەوی سیستمی سانسۆری پێشینە بۆ سنووردارکردنی ئازادی ڕۆژنامەگــەریی کراوە ، بــەلاّم لەوە بەدواوە سانسۆری پێشینە لەسەر چاپکراوی دەوریدا هەڵگیراوەو سانسۆری خودی جێگای گرتۆتەوە))**[٣٣١] .

بەلاّم داقوقی هیچ بەڵگەیەکی بۆ قسەکەی نەهێناوەتەوە ، لەکاتێکدا یاسای سەلامەتی نیشتمانیی ناوبراو تاکو ئێستاش لە عێراقدا هەر بەرکارە ، بۆیە ئێمە پێمــان وایـە یاسادانــەری عێراقی خۆی نەیویستووە سانسۆری پێشینە لەسەر چاپکراوی دەوری هەڵگرێت، ئەگینا لە دەستوردا یان لە یاسای چاپەمەنیدا سانسۆری یاساغ دەکرد.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، دەستوری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ بەپێچەوانەی دەستوری میسری نـەلـە دوورو نە لە نزیکەوە باسی سانسۆری نەکردووە ، بەلاّم پرۆژەی دەستوری عێراقیی ساڵی ١٩٩٠ [٣٣٢] لە ماددەی / ٥٤ دا دانانی سانسۆری لەسەر ڕۆژنامەو بەرهەمە هزرییەکان (المصنفات) یاساغ کردووە مەگەر بەپێی یاسا نەبێت [٣٣٣] .

هەڵبەتە لە عێراقدا کار بە یاسای ((الرقابة على المصنفات والافلام السينمائية)) ی ژمارە(٦٤) ی ساڵی١٩٧٣[٣٣٤] دەکرێت. بۆیە ئەم پرۆژەیەش هیچ جیاوازییەکی بنەڕەتیی لەگەڵ دەستوری عێراقیدا نییە مادام دانانی سانسۆری بەیەکجاری یاساغ نەکردووە .چونکە دەستەواژەی (مەگەر بەپێی یاسا نەبێت) دەستەواژەیەکی چەواشەکەرەو دەرگای بۆ بوونی سانسۆر خستۆتە سەرپشت، تەنها ئەوەیە سانسۆر دەبێ بەپێی یاسا بێت، یاسایەکەیش لەکۆنەوە هەیەو بەرکارەو هەمیشە ڕژێمە سەرکوت کەرەکان بۆ پێشێلکردنی مافە دەستورییەکان بەکاریان هێناوە . ئێستاکە چۆن لە عێراقدا ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش هەیە کە سەرۆکی عێراقی سەرۆکایەتی دەکات و بەپێی بڕگەی (أ) ماددەی (٤٢) ی دەستور دەسەلاّتی دەرکردنی یاساو ئەو بڕیارانەی هەیە کە هێزی یاساییان هەیە[٣٣٥] و دەتوانێ هەموو کاتێك ئازادی ڕۆژنامەگەری سنووردار بکات و سانسۆری لەسەر دابنێت ، ئەوهاش بەپێی ماددەی (٦٩) ی پرۆژەی دەستوری ساڵی ١٩٩٠ ئەو فەرمان و بڕیارانە دەربکات کە

---

[٣٣١] - د . ابراهیم الداقوقي : قانون الاعلام ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٢٠ .

[٣٣٢] - ئەم پرۆژەیە لە ساڵی ١٩٩٠ داندراو تاکو ئێستاکە نەبۆتە دەستوور، واش پێدەچێت وازیان لێی هێنابێت، چونکە لەم ڕۆژانە، جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لەگەڵ شاندێکی ئۆپۆزسیۆنی عێراقی (التحالف الوطني) لە بەغدا کۆبۆوەو ڕایگەیاند کە لەلایەن سەرۆکی عێراقییەوە ئەرکی دانانی پرۆژەی دەستوورێکی نوێی بۆ عێراق پێ سپێردراوە.

[٣٣٣] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئازادی ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو بلاّوکردنەوە زامنەو یاسا چۆنێتیی بەکارهێنانی ئەم مافە ڕێکدەخات و سانسۆر لەسەر ڕۆژنامەو بەرهەمەکان داناندرێ مەگەر بەپێی حوکمەکانی یاسا نەبێت)) .

[٣٣٤] - موسوعه القوانین العراقیه ، المجلد / ٩ ، ل٦١٥٣ .

[٣٣٥] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ئەم دەسەلاّتانەی خوارەوەی هەیە : أ – دەرکردنی یاساو ئەو بڕیارانەی کە هێزی یاساییان هەیە . ..)) .

هێزی یاساییان هەیە . بۆیە هیچ لە مەسەلەکە نەگۆڕاوە بەڵکو خراپ تریش بووە ، چونکە بەپێی دەستوری ساڵی ١٩٧٠ سەرۆك کۆمار ئەم دەسەڵاتەی نەبوو کەچی بەپێی ئەم پرۆژەیە ئەم دەسەڵاتەی هەیە [٣٢٦] .

٣-٦-٢-٥ سانسۆری پێشینە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا

یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستانی عێراق ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ ی هەموارکراو پرینسیپێکی گرنگ و بنەڕەتیی لە ئامێز گرتووە ئەویش پرینسیپی ((**لە هەرێمدا سانسۆر ناخرێتەسەر چاپەمەنی**)) [٣٢٧] .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە لە هەرێمی کوردستاندا هیچ سانسۆرێك لەبەردەم کاری ڕۆژنامەگەریدا نیە بەڵکو تەنیا بە لێپێچانەوەی ئەو کەسە لەسەر ئەو بابەتەی کە بڵاوی دەکاتەوە نەك چاودێریکردنی ئەو بابەتەی کە دەی‌نووسێت.

بێگومان جیاوازییەکی زۆریش هەیە لە نێوان لێپێچانەوەی دواییەو سانسۆری پێشینەدا. لە حاڵەتی یەکەمدا ڕۆژنامەنووس ئازادە لە ڕادەربڕیندا و بەرپرسێتییەکەشی دەگرێتە ئەستۆ، بۆیە تەنها لەسەر سەرپێچییە یاساییەکانیدا لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێ‌و ئیدارە بۆی نیە ڕێگای ڕادەربڕینی لێبگرێت، ئەگەر هاتوو لە پرۆسەکردنی کارە ڕۆژنامەوانیەکەیدا سەرپێچی یاسای کرد، لەو حاڵەتەدا ئیدارەش بۆی هەیە وەکو هەرکەسێکی ئاسایی ڕوو بکاتە دادگاو داوای لە دژ بەرز بکاتەوەو بڕیاری دادگاش یەکلاکەرەوە دەبێ.

لەم حاڵەتەشدا، ئیدارە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ کەسی ئاسایی نابێت و ناتوانێ دەسدرێژی بکاتە سەر ئازادی ڕۆژنامەگەری‌و ڕای گشتیش چەواشە بکات و بانگەوازی ئەوە بکات کە ئەو بابەتەی لە ڕۆژنامەدا بڵاوبۆتەوە دژی بەرژەوەندی گشتی‌و ئاساییشی نەتەوەییە یان بوختان پێکردن و ناوزڕاندنی لێپرسراوانی تیایە . چونکە دوای بڵاوبوونەوەی بابەتەکان گەل سەرپشك دەبێت و چەواشەکردنیشی ئاسان نابێت.

لە هەمان کاتیشدا، دەسەڵاتی دادوەریش بۆ پاراستنی ناوی خۆی ناچاردەبێت بڕیارێکی شیاو دەربکات.

بەڵام لە حاڵەتی دووەمدا، ئیدارە هەر لە بنەڕەتدا لێناگەڕێ ئەو بابەتانەی کە دژی بەرژەوەندی ئەون یان لەگەڵ ڕاوبۆچوونی ئەو ناگونجێن بڵاوبکرێنەوە. لەم حاڵەتەشدا ئیدارە پەنا دەباتە بەر چەمکەکانی ((**ئاساییشی گشتی**)) و ((**بەرژەوەندی گشتی**)) بۆ چەواشەکردنی ڕای‌گشتی‌و گرنگترین زامنیش کە ((**زامنێتیی دادگەری**)) یە بۆ پاراستن و داکۆکیکردن لە مافی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەدەست دەچێت و دادگا ناتوانێ ڕۆڵی خۆی وەکو پێویست ببینێ.

بۆیە ڕەوتی یاسادانەری کوردستان لەم ڕووەوە ڕەوتێکی زۆر سەرکەوتووەو بە ڕەوتی یاسادانەری میسری دەچێت و پێچەوانەی ڕەوتی یاسادانەری عێراقی و لوبنانی‌یە.

---

[٣٢٦] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((یەکەم : ئەگەر مەترسییەک هەڕەشە لە ئاساییشی وڵات بکات ، یان هەڕەشە لە سەروەرییەکەی بکات یان هەڕەشە لە سەلامەتییەکەی بکات یان هەڕەشە لە یەکێتیی ڕیزەکانی بکات ، سەرۆک کۆمار بۆی هەیە ، لە ماوەیەک کە شەش مانگ ڕەت نەکات لە ڕۆژی سەرهەڵدانی مەترسییەکە ، هەندێک فەرمان یان بڕیار دەربکات کە هێزی یاساییان هەیە بۆ دوورخستنەوەی ئەو مەترسییە ...)) .

[٣٢٧] - بڕوانە دەقی ماددەی / ٢ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((سانسۆر لە هەرێمدا ناخرێتەسەر چاپەمەنی‌و هەر هاوڵاتییەک سەربەستە لە دەرکردنی هەر چاپەمەنییەکدا بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە)) .

بەڕای ئێمە، ئەم حوکمەی یاسادانەری کوردستانی هەندێك کەموکوڕی تێدایە، چونکە لە حاڵەتی جەنگ و تەنگژەکاندا بوونی سانسۆر خۆی دەسەپێنێت و ناکرێ دەسبەرداری بین، هەروەکو چۆن ولاّتەیەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە دوای ڕووداوەکانی ئەیلولی ساڵی ٢٠٠١ ئەمەی گرتەبەرو بلاّوکردنەوەی هەندێ زانیاریی ستراتیژی یاساغ کرد [٣٢٨].

بۆیە پێشنیاردەکەم، یاسادانەری کوردستان جارێکیتر چاو بەم حوکمەدا بخشێنێتەوەو بەم شێوەیەی خوارەوە دایبڕێژێتەوە : ((لە هەرێمدا سانسۆر ناخرێتەسەر چاپەمەنی تەنها لە حاڵەتی نائاسایی و کاتی شەڕو تەنگژەدا نەبێ کە پەرلەمانی کوردستان بەیاسایەك دیاری دەکات، دەکرێ سانسۆرێکی دیاریکراو بە یاسایەکی تایبەت، بۆ بەرژەوەندی گشتی بخرێتەسەر چاپەمەنیو ئامرازەکانی تری ڕاگەیاندن)) .

دوای لێکۆڵینەوە لە سیستمی سانسۆر لە یاسای میسریو لوبنانیو فەڕەنسیو عێراقیو یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا، بۆمان دەرکەوت کە یاسادانەری کوردستان [٣٢٩] و یاسادانەری میسری [٣٣٠] بەشێوەیەکی ڕەها دانانی سانسۆریان لەسەر ڕۆژنامەگەریدا یاساغ کردووە و ڕۆژنامەنوس لە کارەکەیدا ملکەچی سانسۆرێکی خودییە کە خۆی لە چوارچێوەی ئەخلاقی پیشەدا ئەیخاتە سەرخۆی تاکو ئەو هێڵە گشتیانەی بۆی دانراون نەیان بەزێنێ.

بەلاّم یاسادانەری لوبنانیو فەڕەنسی دانانی سانسۆریان لە حاڵەتی ئاساییدا یاساغ کردووەو لە حاڵەتی نائاساییشدا لە سنورێکی دیاریکراو لە چوارچێوەی یاسادا ڕێگایان پێداوە.

بەلاّم یاسادانەری عێراقی جیاواز لە هەموویان هەرچەندە لە یاسای چاپەمەنی ژمارە ٢٠٦ ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەموارکراویدا ئاماژەی بە دانانی سانسۆر نەکردوە ، بەلاّم بەپێی بڕگە (ی) ی ماددەی / ٤ ی یاسای (السلامة الوطنية) ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٦٥ کە پێشتر ئاماژەمان پێی کردووە کار بە سیستمی سانسۆری پێشینە دەکات و بۆئەم مەبەستە پشت بەو چاودێرانە دەبەستێ کە لە دامودەزگا ڕۆژنامەوانییەکانیدا دایمەزراندون و چاوساغی ئەون.

٣-٧ <u>پوختە</u>

لە لێکۆڵینەوەی بابەتەکانی ئەم بەشەدا بۆمان دەردەکەوێ کە سیستەمی سڵپێکەر (النظام الردعي) لە سیستەمەکانی تری ڕۆژنامەگەری بۆ هەرێمی کوردستان گونجاوترە لەبەرئەوەی لەگەڵ ئازادی ڕۆژنامەگەریو دیموکراسییەتدا دەگونجێو ئەوپەڕی ئازادی بۆ کاری ڕۆژنامەگەری دەستەبەر دەکات.

هەروەها بۆمان دەردەکەوێ کە یاساو ڕێساکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەری لە میسرو لوبنان بەگشتیو عێراق بەتایبەتی، بە پێچەوانەی هەرێمی کوردستان، کۆك نیین لەگەڵ جاڕیی گەردونی مافی مرۆڤ و بەڵگەنامە نێودەوڵەتییەکانی تردا ، هەروەها جیاوازییەکی زۆر هەیە لە نێوان لایەنی تیۆریو پراکتیکیی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەو شوێنانەدا.

---

[٣٢٨] - **بڕوانە بڕگەی (٣-٦- ٢) لەم تێزەدا.**

[٣٢٩] - **بڕوانە دەقی ماددەی دووەمی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان لە پەراوێزی (٣٢٧) ئەم تێزەدا .**

[٣٣٠] - **بڕوانە دەقی ماددەی / ٢٠٨ ی دەستوری میسری ساڵی ١٩٧١ لە پەراوێزی (٣١١) ئەم تێزەدا .**

هەروەها بۆمان دەردەکەوێ، لە ئاکامی زۆری‌و پەرتی ئەو یاسایانەی کە کاری ڕۆژنامەگەری لە هەندێ وڵاتدا ڕێك دەخەن، گرفتێکی گەورە ڕووبەڕووی ڕۆژنامەنووس و ئەوکەسانە دەبێتەوە کە کاری ڕۆژنـامەنووسی دەکەن و وادەکا کـە ئاگاداری سنووری ئازادی بیروڕادەربڕینەکەیان نەبن و نەزانن هەتا کوێیە[٣٣١].

هەروەها لە لێکۆڵینەوەی یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستاندا بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم یاسایە چارەسەری پەخشی تەلەفزیۆنی‌و ئیستگەییو ئینتەرنێتی نەکردووە کە ئەمانیش سێ‌جۆرن لە جۆرەکانی ڕۆژنامەگەری‌و ئەمڕۆکە لە هەرێمی کوردستاندا حزبە کوردستانییەکان خاوەنی کەناڵی تەلەفزیۆنی ناوخۆییو ئیستگەیین و هەندێکیشیان سەتەلایت و سایتی ئینتەرنێتیشیان هەیە وێڕای(مراکز الاتصالات الاهلية) و قاوەخانەکانی کۆمپیوتەر کە ئەمانیش بەشدارن لە تۆڕەکانی ئینتەرنێت و سایتی تایبەتیشیان هەیە، ئەمانە لە عێراقدا بەپێی یاسای عێراقی لە لایەن حکومەتەوە مۆنۆپۆل کراون و لە کوردستانیشدا سەرەڕای ئەوەی حزب و کەرتی تایبەتی بەکاریان دێنن کەچی تاکو ئێستا بە یاسا ڕێك نەخستراون[٣٣٢] لە کاتێکدا ئەمە زۆر پێویستە بۆئەوەی شەپۆڵەکان دژی یەك نەبن و کار لە پەخشی یەکتری نەکەن[٣٣٣].

لەبەر ڕۆشنایی ئەم ئەنجامانەدا، ئەم ڕاسپاردانەی خوارەوە دەخەینە بەرچاوی یاسادانەری کوردستان و هیوادارم سوودیان هەبێت :

١- لەم دیراسەیە بۆمان دەردەکەوێ کە یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان تا ڕادەیەکی زۆر کۆك‌و گونجاوە لەگەڵ پرانسیپەکانی مافی مرۆڤ‌و ئازادی ڕۆژنامەگەری‌و پرنسیپەکانی دیموکراسییەت، تەنها ئەوە نەبێ کە

---

٣٣١ - **لەوانە یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ و یاسای هەموارکردنی یاسای چاپەمەنی ژمارە (٨) ی ساڵی ٢٠٠٢ و یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٩٨ و یاسای حزبەکانی کوردستان ژمارە (١٧) ی ساڵی ١٩٩٣ و یاسای هەموارکردنی یاسای حزبەکانی کوردستان ژمارە (٧) ی ساڵی ٢٠٠٢ و یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦) ساڵی ١٩٦٨ و یاسای پاراستنی مافی دانەر ژمارە (٣) ی ساڵی ١٩٧١ و یاسای سزاکان ژمارە (١١١) ی ساڵی ١٩٦٨ و یاسای دادبینی سزایی (قانون اصول المحاكمات الجزائية) ی ژمارە (٢٣) ی ساڵی ١٩٧١ و یاسای شارستانی عێراقی ژمارە (٤٠) ی ساڵی ١٩٥١ و یاسای چاپخانەکان ژمارە (١٨٩) ی ساڵی ١٩٦٨ و یاسای (السلامة الوطنية) ی ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٦٥ و چەندیت یاساو بەڵگەنامەی نێودەوڵەتی‌تر .**

٣٣٢ - **شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، لەسەر بڕیاری وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان ، بەپێی فەرمانی ژمارە (٦٣/٧/١) ی ساڵی ٢٠٠٠ لێژنەیەک کە ئێمەش تیایدا ئەندام بووین بۆ دانانی پڕۆژەی یاسای (ڕادیۆو تەلەفزیۆنی لە هەرێمی کوردستان) پێکهات . دوای ئەوەی لێژنەی ناوبراو پڕۆژەی یاساکەی گەڵاڵە کرد ، لەلایەن وەزارەتەوە بۆ بەڕێوەبەرێتی دارشتنی یاسایی لە وەزارەتی داد بەرز کرایەوەو لە وێشەوە بۆ ئەنجومەنی وەزیران ، بەڵام تاکو ئێستا هیچ دەنگی نییە .**

٣٣٣ - **لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمەریکا کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی چاپکراوو بیستراو بینراو وەکو یەك سوود لەو ئازادییە ڕۆژنامەگەرییە وەردەگرن کە دەستووری ئەمەریکی لە یەکەمین هەمواریدا مسۆگەری کردووە ، بەڵام سەرەڕای ئەمەش ئەوکەسەی بیەوێ بەرنامەکانی لە ڕێگای ئیستگە و تەلەفزیۆنەوە پەخش بکات دەبێ ملکەچی یاسای (پەخشکردنی لاسلکی) ی ساڵی ١٩٢٧ بێت بۆئەوەی شەپۆڵەکانیان بەگژ یەکدیدا نەچن ، بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە نیکۆلاس جۆنسۆن : دەسنیشانکردنی سنووری دەسەڵاتی چوارەم ، گۆڤاری ئەلیکترۆنی وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا ، ٢٠٠١/٥/٢٥ لەم سایتەی خوارەوە وەرگیراوە : http ; usinfo . state . gov . journals . itgic . / 0401/ ijga / ijga 0401 . htm – 1/10/2001 .**

باشتر وابوو لەبڕی سیستەمی مۆڵەتی پێشەکی بەسیستەمی ئاگاکاری کاری بکردایە، بۆیە پێم باشترە ئەم گۆڕانەی تێدا بکرێت تا بە تەواوەتی لەگەڵ ئەو پرنسیپانەدا کۆك بێت.

٢- هەروەها بۆمان دەردەکەوێ کە ئەو ئازادییەی کە لە بواری پەخشی ئێستگەییو تەلەفزیۆنیو ئینتەرنێت لە هەرێمی کوردستاندا هەیە لە هیچ وڵاتێکدا بەم جۆرە بەدی ناکرێت، تەنانەت لەوڵاتێکی وەکو ئەمریکا کە لە ڕووی بەخشینی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا لە هەموو وڵاتێکی تر پێشکەوتووترە بەوەی کە لە دەستوورەکەیاندا ڕێگای لە کۆنگرێس گرتووە بۆ دەرکردنی هەر یاسایەك کە ببێتە مایەی کۆتوبەندکردنی ئەم ئازادییە، کەچی دەبینی، سەرەڕای ئەمە، یاسایەکی تایبەتی بۆ پەخشەکانی ئێستگەییو تەلەفزیۆنی داناوە بەمەبەستی ڕێکخستنی شەپۆلەکان. بۆیە پێم باشە پەرلەمانی کوردستانیش یاسایەك بۆ ڕێکخستنی پەخشی ئێستگەییو تەلەفزیۆنی لە هەرێمی کوردستان دەربکات[٢٣٤].

٣ – ناچارکردنی خاوەنی چاپخانە بە هەناردنی چەند دانەیەك لەو ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییانەی کە چاپی دەکات بۆ داواکاری گشتیو وەزارەتی ڕۆشنبیریو وەزارەتی ناوخۆو سەندیکای ڕۆژنامەنووسان و کتێبخانەی نیشتمانی بۆ هەڵگرتن و بەدوواداچوونیان .

٤ – دامەزراندنی ئەنجومەنێکی باڵای ڕۆژنامەگەری سەربەخۆو ئازاد بۆ سەرپەرشتیکردنی ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان دوور لە دەسەڵات و چاودێری حکومەت تاکو ڕۆژنامەگەری وەك دەسەڵاتێکی چوارەم ڕۆڵی خۆی لەنێو کۆمەڵدا ببینیو ئەم ڕووداوەش لە یاسای چاپەمەنیدا ئاماژەی پێ بکرێن .

٥- هەروەها پێشنیاردەکەم کە بەڕێوەبەرێتی گشتی ڕاگەیاندن لە وەزارەتی ڕۆشنبیری هەڵبووەشێتەوەو تەنها بە کاروباری ڕۆشنبیرییەوە خەریك بێت و چیتر ڕۆژنامەی هەواڵ دەرنەکات و کەناڵی پەخشی تەلەفزیۆنیو ئێستگەییش بۆ کەرتی تایبەتی دەست لێهەڵبگرێت.

---

[٢٣٤] - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بەپێی نووسراوی وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستان ژمارە (٦٣/٧/١) ی ٢٠٠/١/٢٠ لیژنەیەك بە ئەندامێتی ئێمەو ئەم بەڕێزانە (محمد ولی، شاکر محمدامین، مسعود مصطفی، فکرت عزت) بۆ دانانی پرۆژەی یاسای (ڕادیۆو تەلەفزیۆنی) پێکهات. لیژنەی ناوبراو پرۆژەکەی داناو بە نووسراوێك بۆ بەڕێوەبەرایەتی داڕشتنی یاسایی لە وەزارەتی داد بەرز کردەوە، بەڵام تاکو ئێستا لە لایەن پەرلەمانەوە دەرنەچووە.

٤ - سيستةم وء ثرنسيثةكاني رؤذنامةطةري وء زامنكردنةكاني ئازادي رِؤذَنامةطةري

٤ – سیستەم و پرنسیپەكانی ڕۆژنامەگەری و زامنكردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری

٤ – ١ سیستەمەكانی ڕۆژنامەگەری

ئەو سیستەمە یاساییانەی كە ڕۆژنامەگەری لە جیهاندا پابەندیان دەبێت ، چوار سیستەمی یاسایی سەرەكین، لە خوارەوە لە چوار خاڵدا ئاماژەیان پێدەكەین و تیشكیان دەخەینە سەر :

یەكەم : سیستەمی دانانی ڕۆژنامەگەری بە دەزگایەكی گشتی

((la presse service - public))

بەپێی ئەم سیستەمە دەوڵەت خۆی خاوەنی دەزگاكانی ڕۆژنامەگەری دەبێت لە وڵاتدا و ڕۆژنامەگەریش وەك دەزگایەكی گشتی لە خزمەتی سیاسەتی دەوڵەت دەبێت و پابەندی مۆڵەت وەرگرتن و چاودێری و ڕاگرتن و هەڵوەشانەوەی كارگێڕی دەبێت [٣٣٥] .

شایەنی ئاماژەبۆكردنە ، ئەمڕۆ ، بەشێوەیەكی گشتی لە دنیادا ، ئەم سیستەمە باوی نەماوە مەگەر لە بواری ڕۆژنامەگەری بیستراوو بینراودا نەبێت ، كە لە هەندێ وڵاتاندا حكومەت ئەم كەناڵە ڕۆژنامەگەرییانە دەخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە . بەتایبەتی لە وڵاتە عەرەبییەكان ، كە تاكو ئەمڕۆ بەشێكی زۆریان ئەم سیاسەتە پەیڕەو دەكەن [٣٣٦] . بە پێچەوانەی ئەم دەوڵەتانەش ، لە وڵاتەیەكگرتووەكانی ئەمریكا ، حكومەت ڕۆژنامەگەری بیستراوو بینراوی نەخستۆتە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە و نەیكردوونەتە دەزگایەكی گشتی ، بەڵكو ڕێگای داوە بە كەرتی تایبەت ئەم دەزگایانە دابمەزرێنێت ، بەڵام دوای وەرگرتنی مۆڵەت لە لایەنی پەیوەندیدار. ئەمەش تەنها بەمەبەستی ڕێكخستنی شەپۆڵەكانی پەخشكردنە نەك ڕێگاگرتن لە ئازادی ڕۆژنامەگەری [٣٣٧] .

---

٣٣٥ - د . عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٧ .

٣٣٦ – الصحافة في الجزائر الحریة مقابل الموت : ڕاپۆرتێكە لەلایەن ڕێكخراوی ((الفیدرالیە الدولیە للصحفیین)) بنكەی جەزائیر ئامادەكراوە . لە تۆڕی ئینتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :

http :// www . arabia . com . 11/11/2001

٣٣٧ – نیكولاس جونسون : تحدید نطاق السلطة الرابعة ، گۆڤاری (وسائل الاعلام والاخلاق) ی ئیلیكترۆنیكە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریكا دەریدەكات لە تۆڕی ئینتەرنێت ، لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :

http ;// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga / htm . 1/10/2001

دووەم : سیستەمی خۆپارێزی (النظام الوقائي) le regime preventif

بەپێی ئەم سیستەمە ئەوکەسانەی ئازادی ڕۆژنامەگەری پیادە دەکەن دەبێ بەر لە مومارەسەکردن و بلاّوکردنەوەی ، هەندێك كاری پێویست ئەنجام بدەن هەروەهاش ڕەچاوی ئەو مەرجانە بكەن كە حكومەت بۆ پیادەکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری دایناوە بە مەبەستی نەهێشتنی یا سوككردنی ئەو زەرەرو زیانانەی كە لە پیادەکردنی ئەم مافە یان لە خراپ بەكارهێنانیدا پێشبینی دەكرێ [٣٣٨] .

ڕادەی تەنگ پێهەڵچنینی ئەم سیستەمە بە ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە بەپێی سروشت و بڕی ئەو كارە خۆپارێزانە (الاجراءات الوقائية) دەگۆڕێ كە لەخۆی گرتووە [٣٣٩] . ئەم كارە خۆپاراستنانەش دوو جۆرن ، جۆرێكیان بەربەستن وەك چاودێری و مۆڵەت و ئاگاداركردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوە ، جۆرێكی تریشیان ڕێكخەرن (تنظيمي) وەك یاداشتنامەو دابینكردنی دارایی (التأمين النقدي) .

عێراق و میسرو لوبنان پەیڕەوی جۆری یەكەم دەكەن و فەڕەنساش پەیڕەوی جۆری دووەم دەكات ، هەروەكو دواتر لە باسی ڕێكخستنی یاسایی دەركردن و بلاّوكردنەوەی ڕۆژنامەدا بۆمان دەردەكەوێ .

سێیەم : سیستەمی سڵپێكەر (النظام الردعي) le regime repressif

بەپێی ئەم سیستەمە هەموو كەسێك بۆی هەیە بەوپەڕی ئازادی كاری ڕۆژنامەگەری بكات بەرلە بلاّوبوونەوە یان دوای بلاّوبوونەوە و بێ دەستێوەردانی كارگێڕی .

واتە ڕێگا بە هەموو كەسێك دەدرێت ، گوزارشت لە بیرو هزرو ویژدانی خۆی بكات ، بێئەوەی هەندێ كاری پێویستی بەسەردا بسەپێندرێت ، بەرلە بلاّوبوونەوە یان لە كاتی پیادەكردنی ئازادییەكەیدا ، بەلاّم ئەمە ئەوە ناگەیەنێت كە ئەوكەسە لێپرسینەوەی لەگەڵ ناكرێت ، بەڵكو دەكەوێتە بەر لێپرسینەوەی تاوانكاری و مەدەنی و ئەدەبییەوە ، ئەگەر بێت و كردارێك لەو كردارانە ئەنجام بدات كە یاسا یان بەڵگەنامەی شەرەفی پیشە سزای بۆ داناوە [٣٤٠] .

ئەم سیستەمە لەبارەی ئازادی ڕۆژنامەگەریو دیموكراسییەوە لە سیستەمەكانی دیكە گونجاوترە ، بۆیە دەوڵەتە دیموكراسییەكان پەیڕەوی دەكەن لەگەڵ سەپاندنی هەندێ كاری خۆپارێزانەو پێشكەشكردنی ئاگاكاری. واتە تێكەڵكردنی هەندێ ڕەگەزی سیستەمی پاراستن لەگەڵ سیستەمی بەربەست .

بۆیە ئەم سیستەمە بۆ بارودۆخی هەرێمی كوردستان لە سیستەمەكانی دیكە گونجاوترە .

---

٣٣٨ - د . عبدالله اسماعيل البستاني ، حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١١٩ .

٣٣٩ - د . عبدالله اسماعيل البستاني ، حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨ .

٣٤٠ - د . عبدالله اسماعيل البستاني ، حرية الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٢١ .

چوارەم : سیستەمی سڵپێکەر لەگەڵ زامنکردنی ئازادی یاساییو ئابووری بۆ ڕۆژنامەگەری
(النظام الردعي مع ضمان الحرية القانونية والاقتصادية للصحافة)

ئەم سیستەمە بریتییە لە سیستەمی سڵپێکەر (النظام الردعي) لەگەڵ ڕێکخستنی دەزگای ڕۆژنامەگەری بە چەشنێك کە ئازادییە یاساییو ئابوورییەکەی بەیەکەوە بپارێزرێت . فەرەنسا ئێستا پەیڕەوی ئەم سیستەمەی دوایی دەکات [٣٤١] .

٤ – ٢ پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەری

هەندێك پرنسیپی گشتی هەن کە لە زۆربەی وڵاتاندا لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا ڕەچاوکراون پێویستە یاسادانەر لە یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا ڕەچاویان بکات بەمەبەستی دابینکردنی هاوسەنگییەك لەنێوان ئازادی پێویست بۆ ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان و مافی پێویست بۆ تاکەکانی کۆمەڵ و کۆمەڵ بەگشتی .

لە کۆمەڵگەی مەدەنیدا دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوە ئازادن و هیچ کۆسپ و تەگەرەیەکیان لەبەردەم داناندرێ بەپێی یاسا نەبێت . بەڵام بۆئەوەی هاوسەنگییەك دروست بێت لەنێوان ئەو ئازادییەی بە ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان دراوە لەگەڵ ئەو مافەی کە هەر تاکێك لە تاکەکانی کۆمەڵ و کۆمەڵ بەگشتی هەیەتی ، دەبێ چوارچێوەیەك بۆ مومارەسەکردنی دیار بکرێت لەبەر ڕۆشنایی هەندێك پرنسیپی گشتی بەمەبەستی ڕێزگرتن لە مافی کەسان و بەرژەوەندی گشتیو سیستەمی گشتی [٣٤٢] .

ئەم پرینسیپە گشتییانەش بریتین لەمانەی خوارەوە :

یەکەم : پاراستنی دەوڵەت و سیستەمی گشتی

هیچ گومانی تێدا نیە کە ڕۆژنامەگەری تیغێکی دوو دەمە ، بۆکاری چاك و خراپ دەشێ بەکار دەهێندرێت . بۆیە هەر دەوڵەتێك بە یاسایەکی تایبەتی ڕێکی دەخات بۆئەوەی خۆی لە شەڕی ڕۆژنامەگەری بپارێزێت ، چونکە ئەم چالاکییە وەکو هەر چالاکییەکی تری کۆمەڵایەتی لە خواروخێچی بەدەر نیە و زۆرجاران هەندێ ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان بەمەبەستی وەدەستهێنانی پارەو پوول سووکایەتی بە پیرۆزیەکانی گەل و نیشتمان دەکەن و دەست درێژی دەکەنە سەر مافی مرۆڤ و مافی کۆمەڵ و ڕەچاویان ناکەن [٣٤٣] .

هەروەها لەبەرئەوەی ڕۆژنامەگەری ئاوێنەی کۆمەڵەو سەرەڕای ئەو ڕۆڵەی کە هەیەتی لە وشیارکردنەوەو ئاراستەکردنی کۆمەڵ بۆیە ناکرێ ڕەها بکرێ بەچەشنێك ئەو ئایدیۆلۆژیانە بڵاوبکاتەوە کە بە

---

٣٤١ - د . عبدالله اسماعیل البستاني ، حریة الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨ .

٣٤٢ - Http :// www . Alkabar – alkaleej . com 11/11/2001 ، و کەمال سەعدی : ئازادیی ڕۆژنامەگەری یا ڕۆژنامەنووس و ڕۆژنامەی ئازاد ، گۆڤاری هەرێم ژمارە (٢٦٩) ١٥/٤/ ٢٠٠١ ، ل ٤٨ .

٣٤٣ - د . حسین عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣٠٨ .

سروشت پێچەوانەی بەها گشتییە هاوبەشەکانی ئەو کۆمەڵگەیەن کە تیایدا کارەکانی خۆی ئەنجام دەدات ، چونکە هەستانی بەکارێکی وەها دەبێتە مایەی ڕوخاندنی ئایدیۆلۆژیای کۆمەڵ نەك بەرجەستەکردن و پتەوکردنی)[٢٤٤].

پرۆفیسۆر جیدیۆن ستجوبیرگ [٢٤٥] لەم بارەیەوە دەڵێ : ((**ڕەوشتی سەرەکی زۆربەی خەڵك لەم سەردەمەدا بریتییە لە ڕێزگرتن لە نیزامو پاراستنی**)) [٢٤٦] .

هەروەها فریزر بۆند دەڵێ : ((**ڕۆژنامەگەورەکان پێویستە بۆ بەدیهێنانی ئامانجە گەورەکان بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵ تێبکۆشن لەجیاتی ئەوەی ئامانجی سەرەکیان تەنها وەدەستهێنانی پارەو پوول بێت**))[٢٤٧] .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، هەروەکو پێشتریش ئاماژەمان پێکرد ، هیچ ئازادییەك بەبێ بەرپرسیارێتی نیە ، بۆیە ئازادی یەکێك نابێ ببێتە مایەی کەم کردنەوەی ئازادیی کەسانیتر یان ئازادی کۆمەڵ یان زیان گەیاندن بە بەرژەوەندییەکانیان و بەرژەوەندییە باڵاکانی کۆمەڵ . لەبەرئەوە دەوڵەت ئەو یاسایانە دادەنێ کە لەلایەك کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری بۆ ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان دەکات ، لە لایەکی تریشەوە کەفالەتی پاراستنی دەوڵەت و مافی کەسانیترو سیستەمی گشتی دەکات [٢٤٨] .

دووەم : چەواشەنەکردنی ڕای گشتی

یەکێك لە ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان پابەندبوونە بە ڕاستگۆیی لە گواستنەوەی هەواڵەکان بۆ خوێنەران [٢٤٩] . هەرچەندە زۆرجاران ڕۆژنامە بەئەنقەست یان بەنائەنقەست ڕووبەڕوی بلاْوکردنەوەی

٢٤٤- حیدر حسین الحمد : الصحافة بین الاعباء الذاتیة و الضغوطات الخارجیة ، تۆڕی ئینتەرنێت :
Http ; // www . anaabaa . org . nba 46 / sahafa htm . 29/9/2001 .

٢٤٥- پرۆفیسۆر جیدیۆن ستجوبیرغ زانای کۆمەڵناسییە لە زانکۆی تەکساس لە ولاْتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا .

٢٤٦- بڕوانە جون . ار . بیتنر : مقدمة في الاتصال الجماهیري ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٦٣ .

٢٤٧- ف . فریزر بوند : مدخل الی الصحافة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٨ .

٢٤٨- د . حسین عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣٠٩ .

٢٤٩- بڕوانە دەقی ماددەی یەکەمی بەڵگەنامەی شەرەفی ڕۆژنامەگەریی نێودەوڵەتی کە لە لایەن لیژنەی ئازادیی ڕاگەیاندنی سەر بە ڕێکخراوی یۆنسکۆ دانراوەو لە خولیی چواردەهەمینی ئەم ڕێکخراوە لە ساڵی ١٩٥٢ دانی پیادانراوەو حوکمەکانی بە بەشێك لە یاسای گشتیی نێودەوڵەتی دادەندرێن و دەبێ ڕۆژنامەنووسان خاوەن ڕۆژنامەکان پابەندیی بن ، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دەبێ کارمەندانی ڕۆژنامەگەریو ڕاگەیاندن ئەوەی لە توانایان دایە بیخەنەگەڕ بۆ بەخشینی هەواڵی ڕاست و دروست بۆ جەماوەرو لەگەڵ ڕوداوەکان وەکو یەك بێت ، هەروەها دەبێ لە ڕاستی ئەوزانیاریانەی کە دەستیان دەکەوێ بکۆڵنەوەو نابێ هیچ ڕوداوێکی گرینگ لەبیر بکەن یان ڕوداوەکان بەئەنقەست بشێوێنن)) بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە ابراهیم الداقوقي : قانون الاعلام ، منشورات جامعة بغداد ، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدینیة ، ١٩٨٦ ، ل ١٦٠-١٦٢ . هەرچەندە سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق بەڵگەنامەی شەرەفی ڕۆژنامەگەریی بەشێوەیەکی سەربەخۆ دەرنەکردووە ، بەلاْم ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە پرینسیپ و بنچینەکانی ڕەوشتی پیشەی ڕۆژنامەگەریی بۆ ڕۆژنامەنووسان دیار نەکردبێت . بەڵکو لە نێو یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٩٨ لە ماددەی بیستەمدا لەژێر ناونیشانی پابەندییەکان لە دەخاڵدا تۆماری کردووەو لە خاڵی هەشتەمدا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە نابێ ڕۆژنامەنووس بە زانیاری نادروست جەماوەر بەهەڵە ببات ، کە ئەمەش دەقەکەیەتی ((بەهەڵەبردنی جەماوەر بە زانیاری نادروست و لێکدانەوەی ڕووداوەکان ، بەجۆرێك دووربێ لە ڕاستگۆیی یان بلاْوکردنەوەی نادڵنیایی لایان)) .

زانیاریو هەواڵی درۆ دەبێتەوە کە ئەمەش زیانێکی زۆر بە کۆمەڵ و ڕایگشتی دەگەیەنێت . چونکە هەندێك لە خوێنەران بەسروشت باوەڕ بەو زانیاریو هەواڵانە دەکەن کە لە ڕۆژنامەدا دەیان خوێننەوە ، بۆیە یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەری هەمیشە بایەخ بەم لایەنە دەدات و کەفالەتی پاراستنی ڕایگشتی دەکات لە دژی چەواشەکردن [٢٥٠] . بۆیە پێویستە ڕۆژنامەنووس زۆر وریابێت لە وەرگرتنی هەواڵ و دەبێ دڵنیابێت لە ڕاستیو دروستی ئەو زانیارییانە بەر لە بەکارهێنانیان لە ڕاپۆرتە هەواڵەکانیدا [٢٥١] .

کەواتە دەبێ ڕۆژنامەنووسان هەست بکەن کە پێویستە لەسەریان هاوسەنگی لەنێوان ئاساییشی نەتەوەیی و گەیاندنی هەواڵەکان بە ڕاستیو بە ئەمانەتەوە بۆ جەماوەر ڕابگرن [٢٥٢] .

سێیەم : پاراستنی ئاکاری کۆمەڵ

پاراستنی ئاکاری کۆمەڵ یەکێکە لە ئەرکە هەرەدیارەکانی دەوڵەت بۆیە لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا جەخت لەسەر ئەم لایەنە دەکات و کەفالەتی ئاکاری کۆمەڵ لەو بابەتانەی کە لەگەڵ ئاکاری گشتی ناگونجێن کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرێنەوە دەکات .

هەڵبەتە ڕۆژنامە ڕوزەردەکان زۆرجاران هەندێ وێنەی ڕووت بڵاودەکەنەوە یان بەشێوەیەکی خراپ هەواڵەکان دادەڕێژن یان باسی بابەتەکانی ئاکار دەکەن وەیان دەچنە ناو درێژەی ئەو بابەتانە کە پێویست ناکات خۆیانی لە قەرە بدەن [٢٥٣] کە ئەمەش دەبێتە مایەی وروژاندنی غەریزەی سێکسی لەلای لاوەکانمان و هانیان دەدات بۆ ئەنجامدانیان [٢٥٤] .

٢٥٠- د . حسين عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣١٢ .

٢٥١- روبرت ستيل و جاى جاك : القواعد الاخلاقية لوسائل الاعلام ومابعدها ، گۆڤاری " وسائل الاعلام والاخلاق)) ی ئەلیکترۆنی کە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەریدەکات ، لە ڕێکەوتی ٢٠٠١/١٠/١ لە تۆڕی ئەنتەرنێت لەم شوێنەی خوارەوە وەرگیراوە :

Http:// www . usinfo . state . gov / journals / 0401 / ijga / htm

٢٥٢- Http ; // www . Rctp . org / new 13 / 10/2001 .

٢٥٣- ڕۆژنامەی " النبأ " ی میسری و " SUN " ی ئینگلیزی نموونەی ڕۆژنامەی ڕووزەردن لەم سەردەمەدا ، بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە (٢-٢-١) دووەم خاڵی چوارەم لەم تێزەدا کە پێشتر ئاماژەمان پێکردووە .

هەروەها لە عێراقدا زۆرجاران لەلایەن بەڕێوەبەری گشتی ڕاگەیاندن ئەو ڕۆژنامانە ئاگادار کراونەتەوە کە ئەو بابەتانەیان بڵاوکردۆتەوە کە لەگەڵ ڕەوشتی گشتی کۆمەڵ ناگونجێن یان غەریزەی سێکسی لاوەکان دەوروژێنن ، بۆنموونە بەڕێوەبەری گشتی ڕاگەیاندن لە وەزارەتی ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنی عێراقی بە نووسراوی ژمارە (٧٠٣) لە ١٩٩٨/٨/١٣ ئاگاداری ڕۆژنامەی " نبض الشباب " ی کردۆتەوە سەبارەت بەو بابەتەی لەبارەی هاوسەرێتی عورفی (الزواج العرفي) بڵاوی کردۆتەوەو تیایدا دەڵێ : ((هیچ پێویست ناکات بەدوای هاوسەرێتی عورفیدا بچن چونکە لەوانەیە لاوان ئیغرا بکات و چاوی لێبکەن ، بۆیە نابێ لە داهاتوودا بابەتی وەها بڵاوبکەنەوە)) . هەروەها بەڕێوەبەرێتی گشتی ناوبراو بە نووسراوی ژمارە (٧١٨) کە لە ١٩٩٦/٧/١٣ دەرچووە ڕۆژنامەی " المصور العربي " بەیەکجاری وەستاند چونکە وێنەیەکی دژ بە ئەخلاقی گشتی بڵاوکردبۆوە . بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە د . لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩ ، ل ٢٠٧-٢٠٩ .

چوارەم : پاراستنی مافی مرۆڤ

مادام مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتییەو لەگەڵ کەسانیتر لەناو کۆمەڵدا دەژی بۆیە دەبێ دەستبەرداری ئەو مافانەی بێت کە ناکۆکن لەگەڵ مافی کەسانیتر . بیرۆکەی بوونی دەستوورو یاساو ڕێساکان لەوەوە هەڵقوڵاوەو بۆتە شتێکی پێویست بۆ ڕێکخستنی مافەکانی مرۆڤ بە مافی بیروڕادەربڕینەوە و نەهێشتنی ناکۆکی لە نێوانیاندا [٣٥٥] .

ئەگەربێت و ئازادی ڕۆژنامەگەری ڕەها بکرێت و ڕۆژنامە ئازاد بێت لەوەی کە هەر ڕێگایەکی بیەوێ بیگرێتەبەر بێئەوەی هیچ کۆتوبەندێکی لەبەردەم دابندرێت ، بێگومان زۆر کەس دووچاری زیان لێکەوتن دێن لە ئاکامی بڵاوبوونەوەی ئەو هەواڵ و ڕاپۆرتەهەوالآنەی کە ناووناوبانگیان دەزڕێنێ و کەسایەتیان لەکەدار دەکات [٣٥٦] . بۆیە لە هەموو وڵاتێکدا یاسادانەر بایەخ بەم لایەنە دەدات و تاکەکانی کۆمەڵ لە ناووناوبانگ زڕاندن و بوختانپێکردن، کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ڕوودەدەن، دەپارێزێو مافی وەڵام دانەوەو ڕاستکردنەوەی ئەو زانیاریانەشیان پێ دەبەخشێت .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، لە جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤی ساڵی ١٩٤٨ و بەڵێننامەی نێودەوڵەتی بۆ مافە مەدەنیو ڕامیارییەکانی ساڵی ١٩٦٦ و ڕێکەوتننامەی تایبەت بە وەڵام دانەوەو ڕاستکردنەوەی ساڵی١٩٥٢ گەلێك پرنسیپی بنەڕەتیمان لەم بارەیەوە بەرچاو دەکەوێت .

لە جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤدا هاتوە **((نابێت ژیانی تایبەتیو خێزان و منداڵ و نامەکاری هیچ کەسێك بەهەڕەمەکی تووشی دەستێوەردان ببێت و ئابڕوو و ناووناوبانگیشی وەبەر پەلامار بکەوێت ، هەموو کەسیش مافی پاراستنی یاسایی لەو جۆرە دەستێوەردان و پەلاماردانە هەیە))** [٣٥٧] .

هەروەها جارێکیتر بەڵێننامەی نێودەوڵەتی بۆ مافە مەدەنیو ڕامیارییەکانی ساڵی ١٩٦٦ ئەمەی دووپات کردۆتەوەو دەڵێ : **((نابێ بەزۆر یان بەشێوەیەکی نایاسایی دەست وەربدرێتە تایبەتمەندییەکانی کەس یان خێزان و ماڵ و نامەکاری، هەروەك نابێ بەشێوەیەکی نایاسایی هێرشی بکرێتە سەر ناووناوبانگی))** [٣٥٨] .

---

٣٥٤ - د . حسین عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣١٢ .

٣٥٥ - Http ; // www . arabia com . 24/9/2001 .

٣٥٦ - د . حسین عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣١٢ .

٣٥٧ - بڕوانە دەقی ماددەی (١٢) کە ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :

((No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks)) .

٣٥٨ - بڕوانە دەقی ماددەی (١٧) کە ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :

« 1. No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy,family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation » .

بەلأم سەبارەت بە مافی وەلأمدانەوەو ڕاستکردنەوەی زانیاریو هەواڵەکان ، کۆمەڵەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان لە ڕێککەوتننامەی ساڵی ١٩٥٢ [٣٥٩] دا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە ئەو زانیاریانەی کە بەدرۆ یان بە شێواوی ڕۆژنامە بلأوی کردونەتەوە، دەبێ بەهەمان شێوەو لەهەمان شوێندا بەدرۆ بخرێنەوە یان ڕاست بکرێنەوە . ئەمەو جارێکیتر دووپاتی کردۆتەوە کە ((**بەرپرسیارێتی پیشەیی پەیامنێرو ئاژانسەکانی دەنگوباس لەئەستۆیانە ، ڕووداوەکان بێ جیاوازیو بێ ڕیزپەڕ لە ڕاستە ڕێگەدا بگوازنەوە ، کە لە دواییشدا ڕێزگرتنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکانیان لەسەر دەسەلمێنێ**)) [٣٦٠] .

هەروەها لە هەندێك دەوڵەتدا لە دەستووردا جەخت لەسەر پاراستن و کەفالەتکردنی مافی مرۆڤ کراوەو وەك پرنسیپێکی بنەڕەتی دانی پیانراوە .

دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ لە پێشەکییەکەیدا جەختی لەسەر پابەندبوونی گەلی فەڕەنسی بە مافەکانی مرۆڤ کە لە جاڕی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ دا هاتووە کردۆتەوە و تیایدا دەڵێ : ((**گەلی فەڕەنسی بەشێوەیەکی ڕەسمی پابەندبوونی خۆی بە مافەکانی مرۆڤ و پرنسیپەکانی سەروەری نیشتمانی بەو شێوەیەی کە جاڕی ١٧٨٩ دەستنیشانی کـــردووەو کە پێشەکـــی دەستوری ١٩٤٦ یش دووپاتی کـــردۆتەوەو تەواوی کـــردووەو ڕایدەگەیەنێ**)) [٣٦١] .

هەروەها دەستوری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٢٠٧) دا لە چوارچێوەی ماف و ئازادییە گشتییەکان و ڕێزگرتن لە ژیانی تایبەتی هاوڵاتیان دانی بە ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ناوە [٣٦٢] .

یاسادانەری لوبنانی لە پێشەکی دەستوری ساڵی ١٩٢٦ ی هەموارکراودا لە بڕگەی (ج) دانی بە یەکسانی هاوڵاتیان لە ماف و ئازادییەکاندا ناوە کە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئازادی ڕۆژنامەنووس هیچی لە ئازادی هاوڵاتییەکی تری لوبنانی زیاتر نیە تا لە ڕێگای ڕۆژنامەکەیەوە دەستدرێژی بکاتەسەر ، ئەمەش خۆیلەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری لوبنانی وەکو یاسادانەری میسریو فەڕەنسی وەك پرنسیپ دانی بە پاراستن و کەفالەتکردنی مافی مرۆڤ داناوە [٣٦٣] .

---

[٣٥٩] - **ئەم ڕێککەوتننامەیە بە بڕیاری ژمارە ٦٣٠ (د – ٧) کە لە ١٦ی کانوونی یەکەمی ١٩٥٢ بۆ ئیمزاکردن خراوەتە ڕوو و لە ڕێکەوتی ٢٤ ی ئابی ١٩٦٢ بەپێی حوکمی ماددەی هەشتەمی ڕێکەوتننامەکە بەرکار بووە .**

[٣٦٠] - **بڕوانە هەژاری عەزیز سورمێ : لە بیرەوەری یۆبیلی زێڕینی جاڕنامەی مافی مرۆڤ ، بلأوکراوەکانی گۆڤاری سەنتەری برایەتی ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٨ ، ل ٦٨ .**

[٣٦١] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

((Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de I,Homme et aux principes de la souverainete nationale tels qu,ls ont ete definis par la Declaration de 1789 , confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946)) .

[٣٦٢] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ڕۆژنامەگەری سەربەخۆو ئازادانە لە خزمەتی کۆمەڵدا مومارەسەی پەیامی خۆی بەهەموو شێوازێکی گوزارشتکردن دەکات بۆ گوزارشتکردن لە ئاراستەکانی ڕایگشتیو بەشداریکردن لە پێکهێنانیدا و ئاراستەکردنی لە چوارچێوەی بنچینە بنەڕەتیەکانی کۆمەڵ و پاراستنی ئازادیو ماف و ئەرکە گشتییەکان و ڕێزگرتنی ژیانی تایبەتی هاوڵاتیان بەپێی دەستوورو یاسا)) .**

[٣٦٣] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لوبنان کۆمارێکی دیموکراتی پەرلەمانیەو لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە ئازادییە گشتییەکان لەسەرووی هەموویانەوە ئازادیی ڕادەربڕین و بیروباوەڕ و دادی کۆمەلأیەتیو یەکسانی لە ماف و ئازادییەکان لە نێوان گشت هاوڵاتیاندا بێ جیاوازیو فەرزکردنی هەندێك بەسەر هی دیکە دامەزراوە)) .**

دەستووری عێراقی بەپێچەوانەی هەردوو دەستووری میسریو فەرەنسی هیچ دەقێکی وەهای تێدا نیە. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە یاسادانەری عێراقی دانی بەم پرنسیپە نەنابێت ، بەڵکو بۆ یاسای ئاسایی جێی هێشتووە .

یاسادانەری عێراقی هەرچەندە لە یاسای چاپەمەنیدا لەمە بێدەنگ بووە ، بەڵام لە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨) ی ساڵی ١٩٦٩ ی هەموارکراودا ئەم کەلێنەی پڕکردۆتەوەو دەستدرێژیکردنەسەر ئازادییەگشتیو تایبەتییەکانی یاساغ کردووە [٣٦٤] .

هەروەها یاسادانەری کوردستانی سەرەڕای بێدەنگبوونی لە یاسای چاپەمەنیدا بەڵام لە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە (٤) ی ساڵی ١٩٩٨ هاتۆتە وەڵام و لە ماددەی (٢٠) برگەی (٥) دا هەڕەشەکردنی لە هاوڵاتیان یاساغ کردووە کە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە نابێ ڕۆژنامەنوس لە پیادەکردنی ئازادییەکەیدا ڕۆژنامە بکاتە هۆکارێك بۆ دەسدرێژیکردنە سەر مافی هاوڵاتیان و هەڕەشەکردن لێیان . بەواتایەکیتر دەبێ ڕۆژنامەنوس لە کاتی مومارەسەکردنی ئازادییەکەیدا ڕێز لە مافی مرۆڤ بگرێت و دەستدرێژی نەکاتە سەر .

پێنجەم : ئازادی سەرچاوەیە

هیچ گومانی تێدانیە کە ئازادی سەرچاوەیە [٣٦٥] بۆ ئەنجامدانی گشت چالاکییەکی مرۆڤایەتی تەنها ئەوانە نەبێت کە بە حوکمی یاساو ڕێساکان ڕیزپەڕ کراون .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە هەرچەندە ئازادی لە ژیانی مرۆڤایەتیدا بنەچەیەکی بەرفراوان و ڕەسەنە ، بەڵام سەرەڕای ئەمەش بە یاساو ڕێساو حوکمە شەرعییەکان سنووردار کراوەو هەرکاتێك ڕووبەڕووی ئەو شتانە بۆوە کە یاساغ کراون ئەو ئازادییە نامێنێ ، خۆ بەپێی حوکمی ئەقڵیش ئازادی لەوکاتەدا نامێنێ کە ئازادی کەسانیتر دەست پێدەکات [٣٦٦] .

کەواتە ڕۆژنامەنووس ئازادە لە خودی خۆیو ماف و کاروبارە تایبەتییەکانیدا ، لەوانە دوو کاروبار ڕیزپەڕ دەکرێن :

---

[٣٦٤] - بڕوانە دەقی برگەی (١٢) لە ماددەی (٢٥) ی یاسای ناوبراو کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((نابێ هیچ ئەندامێك لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە دەستدرێژی بکاتە سەر ئەو ئازادییە گشتیو تایبەتیانەی کە یاسا دەقنووسی کردوون))

[٣٦٥] - شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، عومەری کوڕی خەتاب لە گۆتەیەکیدا کە ئاراستەی والی میسر (عمرو بن العاص) ی کردووە، چونکە کوڕەکەی لە دیانێکی قیبتی دابوو، دەڵێ : ((ئەی عەمرو ، وات لێهات خەڵك کۆیلە بکەیت کە بە ئازادی لە دایك بوونە)) بڕوانە د . صبحي المحمصاني : ارکان حقوق الانسان ، سەرچاوەی پێشوو ل ٩٩ .
هەروەها لە گۆتەیەکی تریدا دەڵێ : ((خەڵکی هەموو ئازادن – الناس کلهم احرار)) ، عەلی کوڕی ئەبو تاڵبیش لە گۆتەیەکیدا دەڵێ : ((کە خوا ئازادی کردوویت مەبە کۆیلەی هیچ کەسێك)) بڕوانە د . عبدالحسين شعبان : الاسلام وحقوق الانسان ، ط/٢ ، منشورات مؤسسة الموکرياني للطباعة والنشر ، مطبعة وزارة التربية ، اربيل ، ٢٠٠١ ، ل ٩٥ .

[٣٦٦] - جعفر الشيرازي : الصحافة الحرة بين المشروع واللامشروع :
http : //www . annaban . org / nba 47 / sahfa . htm 23/9/2001

١ – هەر کاروبارێك ببێتە هۆی تەنگ پێهەڵچنینی ئازادی کەسانیتر ، چۆن ڕۆژنامەنووس ئازادەو هیچ کەسێك مافی ئەوەی نییە دەست بەسەر مافیدا بگرێت هەروەهاش ڕۆژنامەنووس مافی ئەوەی نییە دەست بەسەر مافی کەسانی تردا بگرێت و دەسەڵاتیان لەسەر خودی خۆیان قەدەغە بکات ، ئازادیی مرۆڤ لە شتا دیارکراوە بەوەی کە نابێ دەستدرێژی بکاتەسەر ماف و ئازادی کەسانیتر .

٢ – ئەو کاروبارانەی یاساغ کراون ، لە ڕاستیدا ڕۆژنامەنووس ئازادە لە چوارچێوەی یاساو ئەقڵدا ، بۆیە مافی ئەوەی نییە بیانبەزێنێ ، چونکە ئەو یاسایانە بۆ پاراستنی کۆمەڵ و بەرژەوەندییەکی گرنگتر داندراون ، بۆیە لەوانەیە بوترێ ، سەرپێچیکردنی ڕۆژنامەنووس بۆ ئەو بنچینانەی کە یاسا یان ئایین یان ئەقڵ دایان نابێت بە ئازادی دانانرێ بەڵکو لە ڕاستیدا ئەمە دەرچوونە لە ئازادیو بەزاندنییەتی [٣٦٧] .

ئەوەی شایەنی باسە ، جاڕی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ کە لە ساڵی ١٩٤٨ دەرچووە لە ماددەی یەکەمیدا ئەم پرنسیپەی دەقنووس کردووە و دەڵێ : ((**مرۆڤ هەموو بە ئازادی لە دایك دەبن و یەکسانیشن لە شکۆمەندیو مافدا ، ئەقڵ و ویژدانیان پێ بەخشراوەو دەبێ بە گیانێکی برایانە ڕەفتارو هەڵسوکەوت لەگەڵ یەکدیدا بکەن**)) [٣٦٨] .

لەڕاستیدا ، بەرلەوەی ئەم پرنسیپە لە جاڕی جیهانیی مافەکانی مرۆڤدا دەقنووس بکرێ ، بە چواردە سەدە بەرلەوە ئەم بیرۆکەیە لە هزری ئیمامی عەلی کوڕی ئەبو تالب و خەلیفە عومەری کوڕی خەتابدا ڕەنگی دابۆوە کە پێشتر ئاماژەمان پێکرد .

هەروەها جاڕی شۆڕشی فەرەنسیش بەر لە جاڕی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ ئەم پرنسیپەی دەقنووس کردووە [٣٦٩] .

شەشەم : ئازادی بەرپرسیارێتی لەگەڵدایە

هەرچەندە ئازادی سەرچاوەیە بەڵام سەرەڕای ئەمەش ڕەها نیە بەڵکو ئەرك و بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتیی لەگەڵدایە ، دەبێ ئەوکەسەی مومارەسەی دەکات هەستی پێبکات .

کەواتە بۆئەوەی ئەم ئازادییە لەلایەن ڕۆژنامەنووسانەوە بەخراپی بەکارنەهێندرێت و نەکرێتە هۆکارێك بۆ دەستدرێژیکردنە سەر مافی خەڵی ، بۆیە دەبێ یاسادانەر لە ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ئەم

---

[٣٦٧] - **جەعفەر شیرازی ، « ڕۆژنامەگەریی ئازاد لە نێوان ڕەواییو ناڕەواییدا » وەرگێڕانی ژاڵە کەمال ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠ – ١٠١ .**

[٣٦٨] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

« All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood » .

[٣٦٩] - **جاڕی شۆڕشی فەرەنسی کە بە ناوی جاڕی مافەکانی مرۆڤ و هاوڵاتی لە ساڵی ١٧٨٩ دەرچووە لە ماددەی یەکەمیدا دەقنووسی کردووە : ((مرۆڤ بە گشتی بە ئازادی لە دایك دەبن و بە ئازادی دەژین و یەکسانیشن لە مافدا ....)) بڕوانە د . عبدالحسين شعبان : الاسلام وحقوق الانسان ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٦٩ .**

پرنسیپە لەبەرچاو بگرێت و بەرپرسێتیی ڕۆژنامەنووسیش لەچوارچێوەی ئەم بۆچوونەدا بەرپرسێتییەکی گریمانەکراو دەبێت [٣٧٠] .

بەم پێیە لە دەوڵەتێکی وەکو ولاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا کە لە دەستوورەکەیدا سنووردارکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریی یاساغ کراوە [٣٧١] ، ڕۆژنامەنووس ئازادە لەوەی چی بڵێ‌و چی بنووسێت و چی بلاوبکاتەوە بەبێ‌ئەوەی ڕەزامەندی حکومەت وەربگرێ بۆئەوقسەیەی کە دەیکات یان دەینووسێت یان بلاوی دەکاتەوە . بەلام لە هەمان کاتدا ئەم ئازادییە ئەوەناگەیەنێ کە لێپرسینەوەی لەگەڵدا ناکرێ . بەڵکو دەبێ هەموو کاتێك ئەوەی لە خەیاڵدا بێت کە بەرپرسە لە هەموو قسەیەکی کە دەیکات یان دەینووسێت یان بلاوی دەکاتەوە و ئەم بەرپرسێتییەشی گــریمانەکراوەو دەبێ خۆی هەستی پێبکاتو دەرئەنجامەکەیشی بگرێتە ئەستۆ [٣٧٢] .

کەواتە ئازادی ڕۆژنامەگەری ڕەها نیەو حکومەت بۆی هەیە لە هەندێ حاڵەتدا بەمەبەستی پاراستنی ئاساییشی کۆمەڵ لە چوارچێوەیەکی تەسکدا کۆتوبەندی لەسەر دابنێ . لەم حاڵەتەشدا هەرچەندە ڕۆژنامەنووس ڕێگای قسەکردن و نووسین و بلاوکردنەوەی لێ ناگیرێت بەلام هەرکاتێك ئەم سنوورەی بەزاند بەرپرسیارێتیەکە دەکەوێتە ئەستۆی خۆی‌و لە ئاکامی ئەو قسەیەی کە کردوویەتی یان نووسیویەتی یان بلاوی کردۆتەوە ، ڕووبەڕووی لێپرسینەوەو سزایەکی دوایینە دەبێتەوە [٣٧٣] .

٤ – ٣ زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری

ئەمڕۆ لەپاڵ جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ ، دەیان ڕێککەوتننامەو بەیاننامەی نێودەوڵەتی بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ بەگشتی‌و مافی ئازادی هزرو بیرکردنەوەو ڕۆژنامەگەری بە تایبەتی لەلایەن ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانەوە دەرچوونەو بونەتە بەشێك لە یاسای گشتیی نێودەوڵەتی‌و هەندێ جاریش بە یاسای مرۆڤایەتیی نێودەوڵەتی ناو دەبرێت .

ئەوەی لە بەدواداچوونی ئەم مەسەلەیە تێبینی دەکرێت ، ئەوەیە ، ئەوەندە گرنگی لە بەدەستووریکردن و بە یاساییکردنی ئەم مافانەدا نییە ، هێندەی لە باوەڕبوون بەم مافانە دایە .

ئەوانەی دروشمی ئازادی‌و یەکسانیان بەرز کردەوەو شۆڕشی فەڕەنسایان هەڵگیرساند ، لە داکۆکیکردنی مافی مرۆڤ لە ئازادی‌و یەکسانیدا ، بەقسە هیچ درێغییان نەکرد ، کەچی هەموویان تا دوایی لەسەر ئەم باوەڕە نەمانەوە .

---

٣٧٠ - د. عبداللطيف حمزة : الاعلام له تاريخه و مذاهبه ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٣٨ .

٣٧١ - بڕوانە دەقی یەکەمین هەمواری دەستووری ئەمریکیی ساڵی ١٧٩١ لە خاڵی (٣-٢-٢) لەم تێزەدا .

٣٧٢ - کەمال سەعدی : ئازادی ڕۆژنامەگەری‌و ئەخلاقی پیشە ، گۆڤاری سەنتەری برایەتی ژمارە (٢٧) ی بەهاری ساڵی ٢٠٠٣ ، ل٧٦ .

٣٧٣ - هارولد . ج . برمان : احاديث عن القانون الامريكي ، ترجمة نور محمد فتح الله الخطيب و الدكتور مصطفى احمد فهمي ، ط/١ ، منشورات مركز كتب الشرق الاوسط ، مؤسسة فراكلين للطباعة والنشر ، القاهرة ، ١٩٦٤، ل٧٨-٧٩ .

لۆسێل دیمۆلان ([٣٧٤]) و دانتۆن و دیلاكروا بوونه قۆچی قوربانی ئەم باوەڕەو ڕۆبسپێرو ناپلیۆنیش بەكردەوە لێی پاشگەز بوونەوە .

كەواتە ، بۆئەوەی ئازادی ڕۆژنامەگەری بەتەواوەتی بەرقەراربێت ، سەرەڕای دەقنووسكردنی ئەم ئازادییە لە دوتۆی دەستوورو یاساو ڕێساكاندا دەبێ بۆشاییەكی ئەوتۆ لە نێوان ئەم دەقانە و پراكتیزەكردنیاندا نەبێ كە ببێتەمایەی لەبارچواندنی یان لاوازكردنی ([٣٧٥]) .

ئینجا ، بۆئەوەی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە پێشێلكاری ئیدارە بپارێزرێت ، لە دەستوردا بەشێوەیەكی سەربەخۆو جیاواز لە ماف و ئازادییە بنەڕەتییەكانیتر جەختی لەسەر كراوەتەوە بۆئەوەی جۆرە ڕێزو پیرۆزییەك بە ئازادی ڕۆژنامەگەری ببەخشرێت و لە دەستدرێژیش بپارێزرێت .

دەقنوسكردنی ئەم پرنسیپانە لە دەستووردا بەس نییە بۆ زامنكردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری ، بەڵكو دەبێ هەندێك گرێنتی تری وەك پاراستنی دادگەریو پاراستنی نادادگەریو پاراستنی تاوانكاری لەپاڵ ئەمە هەبن بۆئەوەی ببنە پاڵپشت بۆ ئەم پرنسیپانەو ئەو دەستدرێژیانەش ڕەت بكەنەوە كە لەلایەن یاسادانەرەوە یان لەلایەن ئیدارەوە دەكرێنەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەری .

لەخوارەوە لە چوار خاڵدا باسی ئەم زامنكردنانە دەكەین :

یەكەم : پاراستنی دەستووری (دەقەكانی دەستوور)

لەبەر ئەو ڕۆڵەی كە ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ژیانی كۆمەڵایەتی هاوچەرخدا هەیەتی ، بۆیە لە پێشەنگی ئەو ماف و ئازادییە بنەڕەتیانەی مرۆڤدایە كە دەستوور لەنێو دەقەكانیدا بە مەبەستی زامنكردن و پاراستنیان دەقنووسی كردوون .

وەكو دەشزانین ، بنچینە دەستووریەكان لە بنچینە یاساییە ئاساییەكان و بڕیارەكانی ئیدارە باڵاترن ، بۆیە سەنگێكی تایبەتییان هەیەو بە چاوی ڕێزەوە تەماشا دەكرێن .

ئەمەش وایكردووە ، كە ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستووردا دەقنووس بكرێ ، تاكو مومارەسەكردنی بۆ ڕۆژنامەنووسان زامن بكرێت .

---

[٣٧٤] - لۆسێل دیمۆلان هەر لەبەرئەوەی دژی زۆرداریو ستەم بوو ، بۆیە لە ڕۆژنامەكەیدا ناڕەزایی دەربڕی چونكە باوەڕی بە ئازادی هەبوو ، بۆیە تاكو سەریان لە لاشەكەی جودا كردەوە هەر داكۆكیی لە بیروڕای خۆی كردو پاشگەز نەبۆوەو دوا گۆتەی ئەوەبوو : ((با بكوژرێم و زۆرداریش لەگەڵم بڕوخێ)) بڕوانە قدري قلعجي : اشهر المحاكمات في التأريخ ، ط/٤ ، منشورات شركة المطبوعات للتوزيع والنشر ، بيروت ، لبنان ، ١٩٩٦ ل ١١٧ .
ڕۆبسپێریش ئەو شیرەی كە بۆ نەهێشتنی ستەم و بەرگریكردن لە ئازادی هەڵیگرتبوو ، ئازادی پێ لەناوبرد . هەروەها ناپلیۆنیش ، دوای ئازادكردنی فەڕەنسا ، كەوتە گیانی گەلانی ئازادو قڕكردنی ئازادی .

[٣٧٥] - بەڕای هانز كازنی یاسازان ئەو یاسایە سەركەوتووە كە لە پراكتیزەكردندا سەركەوتوە نەك لە داڕشتندا ، بۆیە ئەم یاسازانە پێی وایە تەنها مەرجی دروستی (شرط الصحة) بەس نیە بۆ بنچینەی یاسایی بەڵكو دەبێ ئەو بنچینە یاساییە لە پراكتیزەكردنیشدا سەركەوتوو بێت ، واتە هەموو لایەك (دەسەڵاتدارو ژێر دەسەڵات) ڕێزی لێ بگرن . بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە د . منذر الشاوي : مذاهب القانون ، دار الحكمة ، بغداد ، ١٩٩٠ ل ١٢٤-١٢٥ .

لەبەر ڕۆشنایی ئەو دەقە دەستوریانەی کە تایبەتن بە ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستووری عێراقی و بەراورددا ، لە چوار خاڵدا لەم بابەتە دەکۆڵینەوە بەم شێوەیەی خوارەوە :

١ – دەقەکانی دەستووری میسری

دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ بەپێی ماددەی (٤٧ - ٤٨ ، ٢٠٦ - ٢١١) ئازادی ڕۆژنامەگەری ڕێکخستووە .

لە ماددەی/٤٧ دا دەقنووسی کردووە کە : **((ئازادی بیروڕادەربڕین دابین کراوەو هەموو مرۆڤێك بۆی هەیە بەقسە یان بە نووسین یان بە وێنە یان بە هەموو هۆکارێکی تری گوزارشتکردن لە چوارچێوەی یاسادا گوزارشت لە بیروڕای خۆی بکات ..))** .

دوای ئەوەی دەستوور لەم ماددەیەدا بە شێوەیەکی گشتی جەختی لەسەر ئازادی بیروڕادەربڕین بە هەموو شێوازەکانیەوە کردووە ، جارێکیتر لە ماددەی/٤٨ دا بە شێوەیەکی تایبەتی جەختی لەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەری کردۆتەوەو دەقنووسی کردوە : **((ئازادیی ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو بلاّوکردنەوەو ئامرازەکانی ڕاگەیاندن کەفالەت کراوەو دانانی سانسۆریش لەسەر ڕۆژنامەدا یاساغ کراوە ، هەروەها ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی بەڕێگای ئیداری یاساغ کراوەو دەکرێ لە حاڵەتی ڕاگەیاندنی حاڵەتی نائاساییدا یان لە کاتی شەڕدا سانسۆرێکی دیاریکراو لەو کاروبارانەی کە پەیوەندیان بە سەلامەتی گشتی یان ئاسایشی نەتەوەییەوە هەیە بەسەر ڕۆژنامەو چاپکراو ئامرازەکانی ڕاگەیاندندا بەپێی یاسا بسەپێندرێت))** .

لەم دوو دەقەدا تێبینی ئەوە دەکەین ، سەرەڕای ئەوەی کە دەستووری میسری ئازادی بیروڕادەربڕینی بە گشتیو ئازادی ڕۆژنامەگەری بە تایبەتی کەفالەت کردووە ، کەچی مومارەسەکردنی ئەم ئازادییەی لە چوارچێوەی یاساو ڕەخنەی بنیاتنەر (النقد البناء) و سەلامەتی نیشتمانیدا سنووردار کردووە .

بەڕای ئێمە ، ئەم دەستەواژانە لە مانایەك زیاتر هەڵدەگرن و ڕێگا بە یاسادانەر دەدەن ، بە بیانووی ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری ئەو یاسایانە دەربکات کە مومارەسەکردنەکەی سنووردار دەکات لە کاتێکدا کە هیچ دەقێکی ئەوتۆ نیە ڕێگای لێبگرێت لە دەرکردنی ئەمجۆرە یاسایانەدا [٢٧٦] . بە پێچەوانەی ئەمە دەستوری ئەمریکی زۆر بە ڕاشکاویەوە ڕێگای لە کۆنگرێس گرتووە بۆ دەرکردنی هەر یاسایەك کە ئازادی ڕۆژنامەگەری سنوردار بکات [٢٧٧].

---

[٢٧٦] - **ئەوەی شایەنی باسە ، یاسادانەری میسری لە ساڵی ١٩٩٥ یاسای ژمارە (٩٣) ی دەرکرد . ڕۆژنامەنووسان ئەم یاسایەیان بە یاسای لەناوبردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری ناو دەبرد ، چونکە سزای تاوانەکانی بوختان پێکردن و ناوزڕاندنی زۆر توند کردبوو ، بۆیە ڕۆژنامەنووسان لەگەڵ سەندیکاکەیان هەوڵو کۆششیان کردە یەك و بە تووندی بەرەنگاری ئەم یاسایە بونەوە تا زۆری نەخایەند بە یاسای ژمارە (٩٥) ی ساڵی ١٩٩٦ هەڵوەشێندرایەوە . بڕوانە اسامة سرايا : برنامج اكثر من رأي ، قدمه جميل عازر بمناسبة يوم الصحافة العالمي ، على قناة الجزيرة في ٢٠٠١/٥/٣ ، لە ئینتەرنێت لەم شوێنە وەرگیراوە : http ; // w.w.w. aljazeera . net 23/9/2001**

هەروەها بڕوانە : صلاح عيسى : الرقابة ليست المتهم الوحيد .. بعض الصحف مسؤولة ايضا ، لەم شوێنەی خوارەوە لە ئینتەرنێت : http ; // w.w.w. aljazeera . net 23/9/2001

[٢٧٧] - **بڕوانە ماددەی (١) ی یەکەمین هەمواری ساڵی ١٧٩١ ی دەستوری ئەمریکی کە لە بڕگەی (٣-٢-٢) پەراوێزی (١٩٧) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی کردووە .**

ئەوەی شایەنی باسە ، دوای ئەو ڕیفراندۆمەی کە لە ٢٢ی مایۆی ساڵی ١٩٨٠ دا بۆ هەموارکردنی دەستووری میسری کرا ، بابێکی نوێ لەژێر ناوونیشانی (**حوکمە نوێیەکان**) کە لە دوو فەسڵ پێك دێ ، فەسڵی یەکەم بە ناوونیشانی (**ئەنجومەنی شورا**) و فەسڵی دووەمیش بە ناوونیشانی (**دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری**) خرایە سەر دەستووری ساڵی ١٩٧١ و چەندین پرنسیپی لەخۆ گرتووە کە تایبەتن بە چۆنێتی مومارەسەکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریو لەهەمان کاتیشدا جەخت لەسەر ئەو پرنسیپانە دەکەنەوە کە لە ماددەی (٤٧) و (٤٨) ی ئەم دەستوورەدا هاتووە .

بەپێی ئەم هەموارە ڕۆژنامەگەری بە دەسەڵاتێکی جەماوەری دادەندرێت [٣٧٨] . هەروەها لەم هەموارەدا جەخت لەسەر مافی ڕۆژنامەگەری کراوەتەوە بۆ مومارەسەکردنی پەیامەکەی بە سەربەخۆیی و بە ئازادی لە خزمەتی کۆمەڵدا ، هەروەها گوزارشتکردن لە ڕەوتەکانی ڕایگشتیو بەشداریکردن لە پێکهێنانیداو ئاراستەکردنی لە چوارچێوەی کۆڵەکە بنەڕەتەکانی کۆمەڵ و پاراستنی ماف و ئازادییە گشتییەکان و ڕێزگرتن لە ژیانی تایبەتی هاوڵاتیان [٣٧٩] .

هەروەها جارێکیتر ئازادی ڕۆژنامەگەری کەفالەت کردووەو دانانی سانسۆریشی لەسەر ڕۆژنامەهەروەها ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی بە ڕێگای ئیداری یاساغ کردووە [٣٨٠] .

هەر لەم هەموارەدا جەخت لەسەر مافی پارتە سیاسیەکان و کەسە مەعنەوییە گشتیو تایبەتییەکان بۆ مولکداریێتیو دەرکردنی ڕۆژنامە کراوەتەوە [٣٨١] .

یەکێك لەو مافانەی ڕۆژنامەنووس کە لەم هەموارەدا جەختی لەسەر کراوە ، کەفالەتکردنی مافی ڕۆژنامەنووسە بۆ وەرگرتنی زانیاریەکان و دەستاودەست پێکردنیان [٣٨٢] .

لە کۆتاییدا ، ئەم هەموارە باسی چۆنێتی دامەزراندنی ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری کردووە بۆ سەرپەرشتیکردنی کاروباری ڕۆژنامەگەری [٣٨٣] .

لەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ :

١ – دەستوری میسری لە بواری ڕۆژنامەگەریدا کاری بە تیۆری بەرپرسێتیی کۆمەڵایەتی کردووە . ئەمەشمان لە دەقی ماددەی (٢٠٧) بۆ بەدیار دەکەوێ .

٢ – بەپێی دەقی ماددەی (٢٠٩) تەنها پارتە سیاسیەکان و کەسە مەعنەوییە گشتیو تایبەتییەکان بۆیان هەیە ڕۆژنامە دەربکەن ، واتە کەسی سروشتیو کەسی بیانی بۆیان نیە ڕۆژنامە دەربکەن .

٣ – ماددەی (٢٠٨) لە دەستووری میسری حوکمی ماددەی (٤٨) ی بەشێوەیەکی زمنی هەڵوەشاندۆتەوە ، چونکە حوکمی ماددەی (٢٠٨) سەبارەت بە یاساغکردنی سانسۆرو ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە بە ڕێگای ئیداری حوکمێکی ڕەهایە ، لە کاتێکدا حوکمی ماددەی (٤٨) بۆ هەمان شت حوکمێکی

---

[٣٧٨] - **بڕوانە ماددەی (٢٠٦) لە دەستووری میسری .**

[٣٧٩] - **بڕوانە ماددەی (٢٠٧) لە دەستووری میسری .**

[٣٨٠] - **بڕوانە ماددەی (٢٠٨) لە دەستووری میسری .**

[٣٨١] - **بڕوانە ماددەی (٢٠٩) لە دەستووری میسری .**

[٣٨٢] - **بڕوانە ماددەی (٢١٠) لە دەستووری میسری .**

[٣٨٣] - **بڕوانە ماددەی (٢١١) لە دەستووری میسری .**

نارەهایە کە ڕێگای داوە بە ئیدارە لە حاڵەتی ڕاگەیاندنی بارودۆخی نائاساییدا یان لەکاتی شەڕدا سانسۆرێکی دیاریکراو بخاتە سەر ڕۆژنامەو چاپکراوو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن لە بلاّوکردنەوەی ئەو بابەتانەی کە پەیوەندیان بە سەلامەتی گشتیو ئاساییشی نەتەوەییەوە هەیە .

بێگومان ، حوکمی ڕەها بە ڕەهایی کاری پێدەکرێ ئەگەر بە دەقێکی یاسایی سنووردار نەکرابێت . بۆیە باشتر وابوو دەقی ماددەی (٤٨) لابرردرێت و ئیکتیفا بە دەقی ماددەی (٢٠٨) بکرێت.

٤ – ماددەی (٢١٠) لە دەستووری میسری کە دانی بە مافی ڕۆژنامەنووس ناوە بۆ وەرگرتنی زانیارییەکان و دەستاودەست پێکردنیان ، بەمە گرێنتییێکی تری خستۆتە پاڵ گرێنتییەکانی تری ئازادی ڕۆژنامەگەری .

٥ – سپاردنی ئەرکی سەرپەرشتیکردنی ڕۆژنامەگەری بە ئەنجومەنی باڵای ڕۆژنامەگەری بەپێی ماددەی (٢١١) ی دەستووری میسری ، هەنگاوێکی تری گرنگە بۆ ئازادکردنی ڕۆژنامە لە دەسەڵاتی حکومەت و کردنی بە دەسەڵاتێکی جەماوەری کە لە ماددەی (٢٠٦) دا وەها وەسف کراوە[٢٨٤].

٢ – دەقەکانی دەستووری لوبنانی

دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ ی هەموارکراو هیچ دەقێکی ڕاشکاوی لەبارەی ئازادی ڕۆژنامەگەری تێدانیە و ئازادی ڕۆژنامەگەری بە شێوەیەکی تایبەتیو سەربەخۆو بەپێی پرنسیپی تایبەتی ڕێکخستوە ، بەڵکو ئازادی ڕادەربڕینی بە گشت شێوازەکانیەوە دابین کردووە – لەوانەش ئازادی ڕۆژنامەگەری – لە میانی ماددەی (١٣) دا بەشێوەیەکی ئاشکراو ، لە میانی ماددەی (٧) دا بە شێوەیەکی زمنی کردوە .

لە ماددەی (٧) دا جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە ((**هەموو لوبنانیەك وەکو یەکن بەرامبەر یاساو وەکو یەك سوود لە مافە شارستانیو رامیاریەکان وەردەگرن**)) . لە کاتێکدا لە ماددەی (١٣) دا دەقنوسی کـــردووە کـە ((**ئازادی ڕادەربڕین بە قسەو بە نووسین و ئازادی چاپەمەنیو ئازادی کۆبوونەوەو ئازادی دامەزراندنی کۆمەڵەکان هەرهەمووی لە چوارچێوەی یاسادا کەفالەت کراوە**)) .

لەم دوو دەقەی سەرەوەدا ئەم تێبینیانەی خوارەوە دەکەین :

١ – ماددەی (١٣) لە میانی ئازادی ڕادەربڕیندا بەو سیفەتەی کە ئازادی ڕۆژنامەگەری شێوازێکە لە شێوازەکانی ئازادی ڕادەربڕین کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووە .

٢ – دەستوور ئەرکی ڕێکخستنی ئازادی ڕادەربڕینی بە شێوەیەکی ڕەهاو بەبی کۆت و بەند بە یاسادانەر سپاردووە ، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەر دەسەلاّتێکی خەملاّندنی فراوانی لە ڕێکخستنی ئازادی ڕادەربڕین بە هەموو شێوازەکانیەوە لەوانەش ئازادی ڕۆژنامەگەری دەبێ ، بۆیە باشتروابوو هەندێك زامنکردن لە دەستووردا بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری زامن بکرێت ، بۆئەوەی لە دەست درێژی یاسادانەرو ئیدارە کەفالەتی بکات . ئەمەش بە یاساغکردنی سانسۆرکردن و ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ئیدارییانەی ڕۆژنامەگەری دەبێ ، بەمەش پاراستنێکی دەستووریی کاریگەر بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری دەستەبەر دەکرێت .

---

[٢٨٤] - **شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦) ی ساڵی ١٩٩٦ لە بابی چوارەمدا لە دوو فەسڵدا چۆنێتی دامەزراندن و دەسەلاّتەکانی ئەم ئەنجومەنەی دیارکردووە . فەسڵی یەکەمی بۆ چۆنێتی دامەزراندنی تەرخان کردوەو فەسڵی دووەمیشی بۆ دەسەلاّتەکانی تەرخان کردوە .**

٣ – ماددەی (١٣) کەفالەتی ئازادی ڕادەربڕینی بە هەموو شێوازەکانیەوە – لەوانەش ئازادی ڕۆژنامەگەری – بۆ هەموو کەسێك کردووە بەبێ ئەوەی گوێ بداتێ کە چ ڕەگەزنامەیەکی هەیە . ئەم دەرئەنجامەشمان لە گشتێتیی دەستەواژەکە بۆ دەردەکەوێت ، لەکاتێکدا لە ماددەی (٧) دا جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە هەموو هاولاَتییێکی لوبنانی بەرامبەر بە یاسا بۆ سوود وەرگرتن لە مافە مەدەنیو ڕامیاریەکان وەکو یەکن .

بەڕای ئێمە وا باشتر بوو دەستووری لوبنانی کەفالەتکردنی ئازادی ڕادەربڕینی لە ماددەی (١٣) دا تایبەت بکردبا بە لوبنانیەکان بۆئەوەی لەگەڵ دەقی ماددەی (٧) دا دژ بەیەك نەبن .

لە ڕاستیدا ، یاسادانەری لوبنانی لە یاسای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢دا ئەمەی پەیڕەو کردووەو لە ماددەی (٣٠) دا مەرجی کردووە کە ئەوکەسەی دەیەوی ڕۆژنامە دەربکات دەبێ لوبنانی بێت .

٣ – دەقەکانی دەستووری فەڕەنسی

دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ی هەموارکراو [٢٨٥] بە شێوەیەکی تایبەتیو سەربەخۆ باسی ئازادی ڕۆژنامەگەری نەکردووە ، بەڵکو لە میانی پێشەکییەکەیدا وەکو مافێك لە مافە بنەڕەتیەکانی مرۆڤ ئاماژەی پێکردووەو تیایدا هاتووە : ((**گەلی فەڕەنسی بە شێوەیەکی ڕەسمی پابەندبوونی خۆی بە مافەکانی مرۆڤ و پرنسیپەکانی سەروەری نیشتمانی بەو شێوەیەی کە جاڕنامەی ١٧٨٩ دەسنیشانی کردون و پێشەکییەکەی دەستووری ١٩٤٦ تەواوی کردوون و جەختی لەسەر کردوونەتەوە ڕادەگەیەنێ**)) [٢٨٦] .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دەستووری فەڕەنسی دیارکردنی چوارچێوەی ماف و ئازادییە گشتییەکانی بە ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە بۆ جاڕنامەی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ [٢٨٧] و پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ وازلێهێناوە .

کەواتە ، دەبێ بگەڕێینەوە بۆ جاڕنامەی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکی دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٤٦ بۆ دیارکردنی پرنسیپ و زامنکردنە دەستوورییەکان لە دەستووری فەڕەنسیدا .

لە گەڕانەوەماندا بۆ جاڕنامەی فەڕەنسی مافەکانی مرۆڤ و هاولاَتیانی ساڵی ١٧٨٩ [٢٨٨] کە لە حەڤدە ماددە پێکهاتووە ، بۆمان دەردەکەوێ کە ماددەی (١) و ماددەی (٢) و ماددەی (٤) و ماددەی (١١) بە

---

٢٨٥ - دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ چەند جارێك هەموار کراوە ، بۆ یەکەم جار لە ٦/ نۆڤەمبەری ١٩٦٢ هەموارکراوەو دواتر لە ٣٠ / دیسەمبەری ١٩٦٣ ، هەروەها لە ٢٩ / ئۆکتۆبەری ١٩٧٤ ، و ١٨ / جوونی ١٩٧٦ هەموارکراوە بڕوانە :
Maurice Duverger ; Constitutions et Documents politiques , Imprim en France , Imprimerie des Presses Universitaires de Frace , Janvier 1986 , P ; 284 .

٢٨٦ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :
((Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de I,Homme et aux principes de la souveraincte nationale tels qu ,ile ont ete definis par la Declaration de 1789 , confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946))

٢٨٧ - ئەم جاڕنامەیە لە ١٧٨٩/٨/٢٦ بەناوی جاڕی مافەکانی مرۆڤ و هاولاَتی لەلایەن کۆمەڵەی دامەزرێنەری فەڕەنسی دەرچووەو لە حەڤدە ماددە پێکهاتووەو لەبەر بایەخدانی بە مرۆڤ وەکو هاولاَتییێکی نێودەوڵەتی بۆیە لە سنووری فەڕەنسا چۆتە دەرەوەو سروشتێکی جیهانیی وەرگرتووە ز بڕوانە : د . غازي حسن صباريني : الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية ، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع ، ط/٢ ، عمان ، الاردن ، ١٩٩٧ ل ٢٩ .

٢٨٨ - دەقەکانی ئەم جاڕنامەیەم بە زمانی ئەڵمانی لەم سەرچاوەیەی خوارەوە وەرگرتووە :

پلەیەکی بنەڕەتی پەیوەندیان بەم بابەتەوە هەیە ، بۆیە لە خوارەوە دوای تاوتوێکردنی دەقی هەرچوار ماددەی ناوبراوو پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ لە بەهای یاسایی جاڕنامەی ناوبراو دەکۆڵینەوە .

١ – تاوتوێکردنی دەقەکانی جاڕنامەی شۆڕشی فەڕەنسی :

لە ماددەی (١) ی ئەم جاڕنامەیەدا هاتووە : **((مرۆڤ بە ئازادی لەدایك دەبێ و لە مافیشدا یەکسانن..))** [٣٨٩] . وە لە ماددەی (٢) دا هاتووە : **((پاراستنی مافە سروشتییەکانی مرۆڤ ئامانجی هەموو کۆبوونەوە ڕامیاریەکانەو نابێ دەستدرێژییان بکرێتەسەر ..))** [٣٩٠] . هەروەها لە ماددەی (٤) دا هاتووە : **((مرۆڤ هەموی ئازادەو ئەو ئازادییەش هەموو کارێك دەگرێتەوە کە زیان بە کەس نەگەیەنێ ..))** [٣٩١] . هەروەها لە ماددەی (١١) دا هاتووە : **((گۆڕینەوەی بیروڕاو بۆچوونەکان یەکێکە لە مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ . ئەمەش واتە هەموو مرۆڤێك مافی ئەوەی هەیە ئەوەی دەیەوی بیڵێ و بینووسێ و بڵاوی بکاتەوە ، مەگەر لەو حاڵەتەدا نەبێ کە دەقی یاسایی ڕێگربێت بۆی))** [٣٩٢] .

دوای خوێندنەوەی ئەم دەقانە بۆمان دەردەکەوێ کە ئەنجومەنی دامەزرێنەر لە داڕشتنی دەقەکانی ئەم جاڕنامەیەدا جیاوازیان نەکردووە لە نێوانی هاوڵاتیان و بیانیاندا بۆ سوودوەرگرتن لە ماف و ئازادییەکان . ئەمەشمان لە دەقی ماددەی (٢) بۆ بەدیار دەکەوێ . لە کاتێکدا یاسادانەری فەڕەنسی لە پیادەکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری جیاوازی کردووە لە نێوانی هاوڵاتیان و بیانیاندا ، هەروەکو لە باسکردنی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو سانسۆری پێشینە لە یاسای فەڕەنسیدا ئەوەمان بۆ بەدیار کەوت .

هەروەها ئەنجومەنی دامەزرێنەر لەم جاڕنامەیەدا مافە سروشتییەکانیان کردۆتە ئامانجی سەرەکی خۆیان ، لە کاتێکدا هەموو مافێکی سروشتی قابیلی پەیڕەوکردن نیە ، هەربۆیە لە هەموو وڵاتێکدا بەشێکی ئەو مافە سروشتیانە بەپێی فەلسەفەو سیستەمی حوکمڕانێتییەکەیان بۆناو دەستوور و یاساکان گوێزراونەتەوە.

Walter Grab [Hrsg.] ; Die Franzosische Revolution Eine Dokumentation , Printed in West Germany , Mai 1989 , PP47-50 .

[٣٨٩] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئەڵمانی :**

((Dei Menschen sind und bleiben von Gburt frei und gleich an Rechten …))

[٣٩٠] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئەڵمانی :**

((Das Ziel jeder politischen Vereinigung ist die Erhaltung der naturlichen und uneverauberlichen Menschenrchte . Diese Rechte sind Freiheit , Eigentum , Sicherheit und Widerstand gegen Unterdruckung))

[٣٩١] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئەڵمانی :**

((Die Freiheit besteht darin , alles tun zu Konnen , Was einem anderen nicht schadet . So hat die Ausubung der naturlichen Rechte eines jeden Menschen nur die Grenzen , die den anderen Gliedern der Gesellschaft den GenuB der gleichen Rechte sichern . Diese Grenzen Konnen allein durch Gesetz festgelegt werden))

[٣٩٢] -**ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئەڵمانی :**

((Die freie Mitteilung der Gedanken und Meinungen ist eines der kostbarsten Menschenrechte . Jeder Burger kann also frei schreiben , reden , drucken unter Vorbehalt der Verantwortlichkeit fur den MiBbrauch dieser Freiheit in den durch Gesetz bestimmten Fallen))

ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریش هەروەها سنوردارکردنی ئەو ئازادیە لە ماددەی (٤) و (١١) ی هەمان جاڕنامەدا باشترین بەڵگەیە بۆ سنووردارکردنی ئەو ئازادیە کە لە بنەڕتدا ئازادییەکی سروشتییە.

دوای ئەوەی ناوەڕۆکی هەندێ لەو ماددانەی جاڕنامەی فەڕەنسی کە تایبەت بوون بە ئازادی بەگشتیو ئازادی ڕۆژنامەگەری بە تایبەتی تاوتوێ کرد ، ئێستاکە لە خوارەوە دەقی پێشەکییەکەی دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٤٦ لەگەڵ هەندێ ڕاوسەرنج تۆمار دەکەین.

٢ – دەقی پێشەکییەکەی دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٤٦ :

لە پێشەکی دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٤٦ دا هاتوە : **((گەلی فەڕەنسی بەشێوەیەکی ئاشکرا جەخت لەسەر ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ و هاوڵاتی کە لە جاڕنامەی ساڵی ١٧٨٩ دا هاتووە هەروەها ئەو پرنسیپە بنەڕەتیانەی کە لە یاساکانی کۆماریدا هاتوون دەکات))** [٣٩٣] .

ئەگەر بێت و سەرنجی ئەم پێشەکییە بدەین و لەگەڵ جاڕنامەی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ بەراوردی بکەین، بۆمان دەردەکەوێ کە جاڕنامەی فەڕەنسی جەختی لەسەر مافەکانی تاکەکەس کردووە ، کەچی پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ جەختی لەسەر مافەکانی تاکەکەس و مافەکانی کۆمەڵ کردۆتەوە ، هەروەها پشتی بە پرنسیپە ئابووریو کۆمەڵایەتیو ڕامیاریو ڕۆشنبیرییەکانیش بەستووە لەسەر ئەو بنچینەیەی کە جێگای بایەخی مرۆڤە وەك بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی و چۆن مافی هەیە ئەوهاش ئەرکی لەسەر شانە [٣٩٤] .

دوای ئەوەی ئەو چەند تێبینیانەی سەرەوەمان لەبارەی ناوەڕۆکی جاڕنامەی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ تۆمار کرد ، ئینجا بابزانین ئەم جاڕنامەیە بەتایبەتیو پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٥٨ و پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ بەگشتی چ بەهایەکی یاساییان هەیە .

٣ – سروشتی یاسایی جاڕنامەی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکی هەردوو دەستوری ساڵی ١٩٤٦ و ١٩٥٨

بیروڕای یاسازانان لەبارەی سروشتی یاسایی جاڕنامەی فەڕەنسی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکی هەردوو دەستوری ساڵی ١٩٤٦ و ١٩٥٨ لێك جیاوازە ، هەندێك دەڵێن ، پێشەکی دەستووری ساڵی ١٩٥٨ تێکڕا ، بە جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ و هاوڵاتیانی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکییەکەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ یشەوە هەمان هێزی یاسایی ئەو بنچینانەی دەبێت کە لە ناواخنی دەستوورەکەدا هەن [٣٩٥] .

---

[٣٩٣] - **-ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

((Au lendemain de la victoire remportee par la peuples libree sur les regimes qui ont tente d,asservir et de degrader la personne humaine , le peuple francais proclame a nonveau que tout etre humain , sans distinction de race , de religion ni de croyance , possede des droits inalienables et sacres . Il reaffirme solennellement les droits et les libertes de I,homme et du citoyen consacres par la Declaration des Droits de 1789 et les principes fondamentaux reconnus par les lois de la Republique))

[٣٩٤] - **د . غازي حسن صباريني : : الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٨-٣٩ .**

[٣٩٥] - **اندرية هوريو : القانون الدستوري والمؤسسات السياسية ، ترجمة علي مقلد واخرون ، منشورات دار الاهلية للنشر والتوزيع ، ج/١ ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٧ ل ١٩١-١٩٢ ، هەروەها د . غازي حسن صباريني : الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية ، سەرچاوەی پێشوو ل٣٩ .**

هەندێکیتر جیاوازی لە نێوان دوو جۆرە بنچینەو حوکم دەکەن کە لە پێشەکی دەستورەکەدا هاتوون .

جۆری یەکەمیان ، ئەو بنچینەو حوکمانەن کە داندراون (القواعد الوضعية) و هەندێك باری یاسایی دیاریکراو (مراكز قانونية معينة) دروست دەکەن ، بۆیە لەبەر ئەوە سیفەتی سەپاوێتیو هەمان هێزی یاسایی ماددەکانی دەستووری دەبێت . بەلأم **جۆری دووەمیان** ، بریتین لەو بنچینەو حوکمە ئاراستەکراوانەی کە گوزارشت لە هیواو ئاوات و بەها بالأکان (امال و مثل عليا) دەکەن و ڕواڵەتەکان (معالم) ی ئەو سیستەمە دەردەخەن کە دەبێ لە دەوڵەتدا سەروەر بێت . بەڕای ئەوان ، ئەمجۆرە بنچینانەی دوایی سیفەتی سەپاوێتیو هێزی یاساییان نابێ چونکە ڕون و ئاشکرا نین [٢٩٦] .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، ئەنجومەنی دەوڵەتی فەڕەنسی (مجلس الدولة الفرنسي) پشتگیری ڕاوبۆچوونی یەکەمی کردوەو دەڵێ : **((ئەم دادگا بالأیە پێی وانییە ، دەسەلأتی جێبەجێکردن بۆی هەبێ ڕزگاری بێت لە ڕێزگرتنی پێشەکییەکەی دەستوور . دەسەلأتی جێبەجێکردن دەبێ ڕێز لەو پرنسیپە یاساییە گشتییانە بگرێت کە زۆربەیان لە پێشەکییەکەو لە دەستووردا دەقنووس کراون))** [٢٩٧] .

لە کۆتاییدا ، دوای تاوتوێکردنی جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ و هاوڵاتی ساڵی ١٧٨٩ و پێشەکییەکەی هەردوو دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٤٦ و ١٩٥٨ بۆمان دەردەکەوێ کە جاڕنامەی ناوبراو بەرلە دەقنووسکردنی لە پێشەکی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ و دواییش لە پێشەکی دەستووری ساڵی ١٩٥٨ ، تەنها جاڕێکی ڕامیاریی تایبەت بە ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ بوو ، بەلأم دوایی ، دوای دەقنووسکردنی لەم دوو پێشەکییانەدا ، سروشتێکی یاسایی لە ئاستی دەستوردا وەرگرت و ئەو پرنسیپانەش کە لەخۆی گرتبوون ، بوونە بەشێکی جیانەکراوە لەو دوو دەستوورە .

٤ – دەقەکانی دەستووری عێراقی

دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ ی هەموارکراو بە ڕاشکاویەوە ئاماژەی بە ئازادی ڕۆژنامەگەری نەکردووەو لە ڕێگای هیچ پرنسیپێکی تایبەتیو سەربەخۆوە ڕێکی نەخستووە ، بەلأم لە ماددەی (٢٦) دا ڕاشکاوانە جەختی لەسەر کەفالەتکردنی ئازادی ڕادەربڕین و بلأوکردنەوە بە هەموو شێوازەکانیەوە — لەوانەش ئازادی ڕۆژنامەگەری — کردووەو تیایدا هاتووە : **((دەستوور کەفالەتی ئازادی ڕادەربڕین و بلأوکردنەوەو کۆبوونەوەو خۆپیشاندان و دامەزراندنی پارتەسیاسییەکان و سەندیکاکان و کۆمەڵەکان بەگوێرەی ئامانجەکانی دەستوورو لە چوارچێوەی یاسادا کردووەو دەوڵەت ئەرکی دەستەبەرکردنی پێداویستییەکانی مومارەسەکردنی ئەم ئازادییانە کە لەگەڵ ڕەوتی شۆڕشی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز دەگونجێن لە ئەستۆی خۆی دەگرێت))** [٢٩٨] .

---

[٢٩٦] - **د . احسان حميد المفرجي واخرون : النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق ، دار الحكمة ، بغداد ، ١٩٩٠ ل ٢١٤ نقلا عن ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٩ .**

[٢٩٧] - **اندرية هوريو : القانون الدستوري والمؤسسات السياسية ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٩٢-١٩٣ .**

[٢٩٨] - **ئەم دەقە وەکو دەقی ماددەی (١٢) ی یاسای بنەڕەتی عێراقی ساڵی (١٩٢٥) ە کە تیایدا هاتووە : ((هەموو عێراقییەك ئازادی ڕادەربڕین و بلأوکردنەوەو کۆبونەوەو دروستکردن و چوونەڕیزەوەی کۆمەڵەیان لە چوارچێوەی یاسادا هەیە)) هەروەها وەکو دەقی ماددەی (١٠) ی دەستووری ساڵی (١٩٥٨) ە کە تیایدا هاتووە : ((ئازادی بیروڕادەربڕین زامنەو بە یاسا ڕێکدەخرێ)) هەروەها لە ماددەی (٣٠) لە دەستووری ساڵی ١٩٦٤ دا هاتووە : ((ئازادی**

لەم دەقەدا ئەم تێبینیانەی خوارەوە دەکەین :

١ – دەستووری عێراقی لە ڕێگای ئازادی ڕادەربڕینەوە کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووەو ئەرکی ڕێکخستنی ئەم ئازادییەشی بە یاسادانەر سپاردووە بۆئەوەی بە یاسایەکی ئاسایی ڕێکیبخات ، بیئەوەی ئەو دەسەلاٌتەی کە پێی داوە بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە بە هەندێك مەرجی ڕوون و ئاشکراوە ببەستێتەوە بۆ پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستدرێژی دەسەلاٌتی یاسادانان و ئیدارە .

بێگومان لەم حاڵەتەشدا دەسەلاٌتی یاسادانەر و دەسەلاٌتی ئیدارە زۆر فراوانەو هەمیشە دەتوانن لە ڕێگای سانسۆرکردنی ڕۆژنامەگەریو ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ڕۆژنامە بە ڕێگای ئیداری هەڕەشە لە ئازادی ڕۆژنامەگەری بکەن و ئەم دەقە دەستووریە پووچەڵ بکەنەوە . بۆیە باشتروابوو یاسادانەری عێراقی وەکو یاسادانەری ئەمریکی ، دەرکردنی ئەو یاسایانەی یاساغ کردبا کە ئازادی ڕۆژنامەگەری سنوردار دەکات . یان وەکو دەستووری میسریو فەڕەنسی دانانی سانسۆری پێشینەی یاساغ کردبا ، هەروەها وەکو دەستووری میسری ڕێگای پێڕەوکردنی سیستەمی ئاگاکاریو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەی لە ئیدارە بگرتبا .

بێگومان ، دەقنووسکردنی ئەم پرنسیپانە لە دەستووردا ، دەسەلاٌتی یاسادانەر سنووردار دەکات و ڕێگای لێ دەگرێ دەستدرێژی بکاتە سەر ئەو پرنسیپە بنەڕەتیانەی کە ئازادی ڕۆژنامەگەری پشتی پیدەبەستێ .

٢ – ئەم ماددەیە ئازادی ڕۆژنامەگەری بە دوو کۆتوبەند سنووردار کردووە . **یەکەمیان** ، دەبێ ئازادی ڕۆژنامەگەری بەگوێرەی ((**ئامانجەکانی دەستوور**)) مومارەسە بکرێ . **دووەمیان** ، دەبێ مومارەسەکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەگەڵ ڕەوتی ((**شۆڕشی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز**)) بگونجێ .

بێگومان ، دەسنیشانکردنی ئامانجەکانی دەستوورو ڕەوتی شۆڕشی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز کارێکی ئاسان نیە[٢٩٩] چونکە ئامانجەکانی دەستوور زۆرن و ڕەوتی شۆڕشیش ڕوون و ئاشکرا نیە ، بەلاٌم دەتوانین لەبەر ڕۆشنایی ڕەوتی دەستووری عێراقی لە پاراستنی بنەما کۆمەلاٌیەتییەکانی گەلی عێراق و ئامانجەکانی کە دەسەلاٌتی سیاسی گوزارشتیان لێدەکات کە بریتین لە بەدیهێنانی دەوڵەتێکی عەرەبی یەکگرتووی سۆسیالیزم و

ڕۆژنامەگەریو چاپ و بلاٌوکردنەوە لە چوارچێوەی یاسادا کەفالەت کراوە)) بەپێی ئەم دەقەش ، دەستووری ساڵی ١٩٦٤ یەکەم دەستوورە کە ئازادی ڕۆژنامەگەری جیاواز لە شێوازەکانی تری ڕادەربڕین بە شێوەیەکی سەربەخۆ ڕێکبخات ، هەروەها دەستووری ساڵی ١٩٦٨ بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری هەمان ڕێگای دەستووری ساڵی ١٩٦٤ ی گرتۆتەبەرو لە ماددەی (٣١) دا دەقنووسی کردووە : ((ئازادی ڕادەربڕین و توێژینەوەی زانستی کەفالەتکراوەو هەموو مرۆڤێك مافی ئەوەی هەیە کە گوزارشت لە ڕایخۆی بکات و بە قسە یان بە نووسین یان بە هەر ڕێگایەکیتر لە چوارچێوەی یاسادا بلاٌوبکاتەوە)) لە کاتێکدا لە ماددەی (٣٢) دا دەقنووسی کردووە : ((ئازادی ڕۆژنامەگەریو چاپ و بلاٌوکردنەوە بەگوێرەی بەرژەوەندی گەل و لەسەر بنەمای نیشتمانی لە چوارچێوەی یاسادا زامن و کەفالەتکراوە)) .

[٢٩٩] - **هەرچەندە دەستوور بە شێوەیەکی گشتی ئامانجی ڕێکخستنی چۆنێتی مومارەسەکردنی دەسەلاٌتی سیاسیو دەستاودەستکردنی ئەو دەسەلاٌتەو ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان دەسەلاٌتەگشتییەکان و دەسنیشانکردن و زامنکردنی ماف و ئازادییەگشتییەکانی تاکەکانی کۆمەڵە ، بەلاٌم سەرەڕای ئەمە هەندێك ئامانجی تریشی هەیە .**

دەستوری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ هەروەکو لە دەقی ماددەی (١) دا دەقنووسی کردووە ((ئامانجی سەرەکی بەدیهێنانی دەوڵەتێکی عەرەبی یەکگرتووە لەگەڵ پێڕەوکردنی سیستەمی سۆسیالیزمی)) ، هەروەها ((پاراستنی سەروەری عێراق و یەك پارچەیی خاکەکەی)) هەروەکو لە ماددەی (٣) دا هاتووە .

سەروەریو یەکپارچەیی خاکی عێراق و زامنکردنی مافە ڕەواکانی ئەو نەتەوەو کەمەنەتەواییانەی کە گەلی عێراقیان لێ پێکهاتووە ، سنووری ئازادی ڕۆژنامەگەریو ئازادییە گشتییەکانیتر بەپێی ماددەی (٣٦) ی دەستوور دەستنیشان بکەین کە تیایدا هاتووە : ((**هەموو چالاکییەك کە لەگەڵ ئامانجەکانی گەل کە لەم دەستوورەدا دەستنیشان کراوە ناکۆك بێت ، لەگەڵ هەموو کارێك یان کردەوەیەك مەبەستی پارچەکردنی یەکێتی نیشتمانی جەماوەر یان وروژاندنی نەعرەی ڕەگەزپەرستی یان تایفەگەری یان ناوچەگەری بێت لە نێوان ڕیزەکانی گەل یان مەبەستی دەستدرێژیکردنە سەر دەسکەوتەکانی پێشکەوتنخواز بێت ، یاساغ دەکرێ**)).

٣ – ماددەی (٢٦) بەشێوەیەکی گشتی کەفالەتی ئازادی ڕادەربڕینی کردووە و تایبەتی نەکردووە بە هاوڵاتیانی عێراقی ، لەمەشدا وەکو دەستووری میسریو لوبنانیو فەڕەنسی یە . ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە ئەوکەسەی عێراقیش نەبێت بۆی هەیە لە عێراقدا مومارەسەی ئازادی ڕۆژنامەگەری بکات بە مەرجی مامەڵەکردنی هاوچەشن و وەرگرتنی ڕەزامەندی وەزارەتی دەرەوەو پشتگیریکردنی قونسڵی وڵاتەکەی و بوونی ئەو مەرجانەش تیایدا کە لە یاسای وڵاتەکەیدا هەیە [٤٠٠] .

٤ – دەستووری عێراقی بۆ ئاسانکاری پێڕەوکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری ، ئەرکی دەستەبەرکردنی پێداویستییەکانی ڕۆژنامەگەری خستۆتە ئەستۆی دەوڵەت ، هەروەکو لە دەستەواژەی ((**دەوڵەت ئەرکی دەستەبەرکردنی پێداویستییەکانی مومارەسەکردنی ئەم ئازادییانە کە لەگەڵ ڕەوتی شۆڕشی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز دەگونجێن لە ئەستۆی خۆی دەگرێت**)) کە لە دەقی ماددەی (٢٦) دا هاتووە ، بۆمان دەردەکەوێ.

ئەوەی شایەنی باسە ، یاسادانەری عێراقی لە ساڵی ١٩٩٠ پرۆژەیەکی بۆ دەستووری هەمیشەیی عێراق گەڵاڵە کردو تیایدا ئازادی ڕادەربڕین و ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ماددەی (٥٣) و (٥٤) دا ڕێکخستووە . لە ماددەی (٥٣) دا ئازادی ڕادەربڕینی بەشێوەیەکی گشتی زامن کردووەو دەڵێ : ((**ئازادی هزرو ڕادەربڕین بە کەناڵەکانی ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنەوە زامنەو مومارەسەکردنی ئەم ئازادییانە یاسا ڕێکیدەخات**)).

لەکاتێکدا ماددەی (٥٤) ئازادی ڕۆژنامەگەری بە شێوەیەکی تایبەتیو سەربەخۆ زامن کردووەو دەڵێ : ((**ئازادی ڕۆژنامەگەریو چاپ و بڵاوکردنەوە زامنەو مومارەسەکردنی ئەم ئازادییە یاسا ڕێکیدەخات و سانسۆریش لەسەر ڕۆژنامەو دانراوەکان (مصنفات) دانانرێ مەگەر بەپێی حوکمەکانی یاسا نەبێت**)) [٤٠١] .

هەروەها ، پەرلەمانی کوردستان ، پرۆژەیەکی بۆ دەستووری کۆماری فیدرالی عێراق و دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراق داناوەو لە ماددە (١٨) ی پرۆژەی دەستووری کۆماری فیدرالی عێراقدا ، ئازادی ڕۆژنامەگەری لە چوارچێوەی یاسادا کەفالەت کردووەو تیایدا هاتووە کردووە : ((**ئازادی ڕادەربڕین و چاپ و بڵاوکردنەوەو ڕۆژنامەگەریو کۆبوونەوەو خۆپیشاندان و مانگرتنو دامەزراندنی پارتی سیاسیو سەندیکاو کۆمەڵەکان لە چوارچێوەی یاسادا کەفالەت کراوە**)) .

---

[٤٠٠] - **بڕوانە دەقی مادەی (٨) لە یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ ی هەموارکراو ، لە خاڵی (٣-٢-٥) لەم تێزەدا .**

[٤٠١] - **بڕوانە نص مشروع دستور جمهورية العراق ، منشورات دار الثورة للصحافة والنشر ، بغداد ، ١٩٩٠ .**

بە هەمان شێوە ، لە مادده (١٦) ی پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراقدا ، کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووەو تیایدا هاتووە : **((ئازادی ڕادەربڕین و چاپ و بڵاوکردنەوەو ڕۆژنامەگەریو مافی کۆبوونەوەو خۆپیشاندان و مانگرتنی ئاشتیانەو دامەزراندنی پارت و کۆمەڵەو سەندیکاکان کەفالەت کراوەو بەپێچی یاسا ڕێکدەخرێن))** [٤٠٢].

لە کۆتاییدا ، دوای لێکۆڵینەوەی دەقەکانی دەستووری میسریو لوبنانیو فەڕەنسیو بەراوردکردنیان لەگەڵ دەقەکانی دەستووری عێراقیدا ، بۆمان دەردەکەوێ کە ناکرێ ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای دەقەکانی دەستوورەوە بە تەواوەتی زامن بکرێ ، مەگەر پرنسیپ و ڕەگەزە بنەڕەتییەکانی ئازادی ڕۆژنامەگەری بە ڕاشکاویەوە لە ناو دەستوردا دەقنووس بکرێ .

بۆیە بۆ یاسادانەری عێراقی پێشنیار دەکەین کە بە ڕاشکاویەوە ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستووردا کەفالەت بکات و ئەو کردارانەش یاساغ بکات کە دەبنە کۆسپ لەبەردەمیداو سنورداری دەکەن ، بۆیە ئەم دەستەواژەی خوارەوە بۆ ئەم مەبەستە پێشنیار دەکەین : **((ئازادی ڕۆژنامەگەری کەفالەت کراوە بێ سانسۆرکردن و ئاگادارکردنەوەو ڕاگرتن و هەڵوەشاندنەوەشی بە ڕێگای ئیداری یاساغە)) .**

دووەم : **پاراستنی دادگەری**

دادگا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە پاراستن و داکۆکیکردن لە ماف و ئازادییە گشتییەکان – بە ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە – ئەگەربێت و سەربەخۆییەکەی بۆ زامن بکرێت ، بۆئەوەی بتوانێ بە بێلایەنی و بە باشترین شێوە چاودێری دەستورێتیی یاساکان و ڕەوایەتیی ئەو بڕیارانە بکات کە ئیدارە دەریان دەکات .

کەواتە ، مرۆڤ لە هەموو شتێك زیاتر پێویستی بە دادگایەکی ئازاد و سەربەخۆ هەیە بۆ پاراستن و داکۆکیکردن لە مافەکانی بە مافی ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە . بۆیە ، ئەو بڕیارو حوکمانەی کە دادگا دەریان دەکات ، دادپەروەر نابن ، ئەگەر بێت و ئەو دادگایانەی کە دەریان دەکەن ئازاد و سەربەخۆ نەبن . کەواتە ، ئەگەر دادپەروەری بنچینەی مڵکداری بێت ، ئەوا سەربەخۆیی دادگا بنچینەی دادپەروەرییە [٤٠٣] .

کەواتە ، سەربەخۆیی دادگاو چاودێری دادگەری باشترین زامنن بۆ ئەو کەسەی کە مومارەسەی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەکات ، لە ڕووبەڕوو بوونەوەیدا لەگەڵ ئیدارەدا کاتێك کە ئیدارە دەستدرێژی دەکاتە سەر ئەو ئازادییەو سنووری فەرمانی خۆی و پرنسیپی ڕەوایی (مەشروعییەت) دەبەزێنێت .

بۆ لێکۆڵینەوەی ئەم بابەتە ، لە خوارەوە لە دوو خاڵدا لێی دەکۆڵینەوە . خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ باسکردنی سەربەخۆیی دادگا و خاڵی دووەمیش بۆ باسکردنی چاودێری دادگەری ، بەم شێوەیەی خوارەوە :

---

٤٠٢ - **بۆ دەقی هەردوو پڕۆژەی دەستوری کۆماری فیدرالی عێراقیو دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراقی بڕوانەڕۆژنامەی ((وەقایعی کوردستان)) ژمارە ٣٨ ساڵی سێیەم ٢٠٠٢/١٢/٣٠.**

٤٠٣ - **سردار یاسین حمدامین : استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق ، رسالة ماجستير ، كلية القانون والسياسة جامعة صلاح الدين – اربيل ، ٢٠٠١ ل ٧١ .**

١ – سەربەخۆیی دادگەری

مەبەستمان لەمە سەربەخۆیی دەسەڵاتی دادگەرییە بە چەشنێك لە یاسا بەولاوە هیچ دەسەڵاتێكی تری بەسەرەوە نەبێت. واتە دەبێ دادوەران ئازادبن لە یەكلاكردنەوەی ئەو كێشانەی بۆیان بەرز دەكرێتەوە بێ ئەوەی بكەونە ژێر كاریگەرێتیی هیچ كەس و هیچ لایەنێك .

ئاشكرایە ، دادگا لەو وڵاتانەدا سەربەخۆ دەبێ كە تێیاندا هەر یەكێك لە سێ دەسەڵاتە گشتییەكە(یاسادانان ، ڕاپەڕاندن ، دادوەری) لێك جیاوازو سەربەخۆن. هەرچەندە لێكجیاكردنەوەی دەسەڵاتەكان پرنسیپێكی گرنگە بۆ ڕێگاگرتن لە ستەمكاری (استبداد) ، بەڵام ئەزموون و پێشكەوتنە كۆمەڵایەتیو ڕامیاریەكان بۆیان سەلماندوینە كە مەحاڵە بەشێوەیەكی ڕەهایی دەسەڵاتەكان لەیەكتری جیا بكرێنەوە. بۆیە جۆرە چاودێرییەك لە نێوان دەسەڵاتی جێبەجێكردن و دەسەڵاتی یاسادانان دانی پێدانرا، كەچی هەموو ڕژێمەكان كۆكن لەسەر ئەوەی كە دەبێ دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆ بێت وەك گرەنتیەك بۆ بێلایەنیو خاوێنیو سەرپەرشتیكــردنی مافی ئەوكــەسانەی لەبەردەمیدا داوەری دەكــرێن[٤٠٤] .

گومانی تێدا نییە ، ژیانی مرۆڤ بە ئازادی لەناو كۆمەڵدا لە هەموو شتێك زیاتر پێویستی بە سەربەخۆیی دادگەری هەیە ، چونكە سەربەخۆیی دادوەری باشترین پاڵپشتە بۆ سەروەریی یاساو زامنبوونی ماف و ئازادییە گشتییەكان بە ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە . بۆیە جاڕی جیهانیی مافەكانی مرۆڤ و ڕێككەوتننامەو پرۆتۆكۆڵە نێودەوڵەتییەكان و دەستووری وڵاتان بایەخێكی زۆریان پێی داوە ، هەروەها بایەخیان بە دەستەبەركردنی ئەو گرێنتیو مەرجانە داوە كە كەفالەتی بوونی دادگای سەربەخۆ دەكەن .

جاڕی جیهانیی مافەكانی مرۆڤ لە ماددەی (١٠) دا جەختی لەسەر سەربەخۆیی دادگا كردۆتەوەو دەقنووسی كردووە : **((هەمووكەس مافی تەواوی هەیە كە لەبەردەم دادگایەكی سەربەخۆو بێ لایەندا بە ئاشكراو بە یەكسانی گوێی لێ بگیرێت بۆ دیاركردنی مافو ئەركەكانیو بەرگریكردن لەخۆی دژ بە هەر تۆمەتێك كە درابێتە پاڵی))** [٤٠٥] . هەوەها بەڵێننامەی نێودەوڵەتیی تایبەت بە مافە مەدەنیو سیاسیەكانی ساڵی ١٩٩٦ جارێكیتر جەختی لەسەر ئەم پرنسیپەو سەربەخۆیی دادگا كردۆتەوەو لە ماددەی (١٤) بڕگەی (١) دا دەقنووسی كردووە : **((هەموو كەسێك ، لەبەردەم یاسادا یەكسانە و مافی ئەوەی هەیە لە كاتی سەیركردنی هەر تۆمەتێكی گوناهباركارانەی دژ بەو یان بە ماف و ئەركەكانی ، لە كێشەیەكی یاساییدا ، بدرێتە دادگایەكی تایبەتمەندو سەربەخۆو بێلایەن بەپێی یاسای دامەزراو ، كە بە ئاشكراو دادپەروەرانە دادگایی بكات ..))** [٤٠٦] .

---

[٤٠٤] - د.جیهان مكاوي : حرية الفرد وحرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٣.

[٤٠٥] - ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :

((Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.))

[٤٠٦] - ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :

((All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law))

دەستووری زۆربەی وڵاتانی دنیا ، بە شێوەیەك لە شێوەكان، جەختیان لەسەر سەربەخۆیی دادگا كردۆتەوە. بۆنموونە، دەستووری وڵاتە عەرەبییەكان هەموویان دەنووسن ((**دادوەران تەنها پابەندی یاسا دەبن**)) و هیچ دەسەڵاتێك بۆی نیە دەست لە كاروباری دادگا وەربدات، یان دەنوسن ((**دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە**)) . ئەم دەقانە بە دەستەواژەیەكی گشتی داڕێژراون، وا خۆیان پیشان دەدەن گوایا ئاماژە بە جاڕدانی پرنسیپێك دەدەن، كەچی هەوڵی دەستەبەركردن و دابینكردنی گرەنتییەكی كاریگەر نادەن، چونكە هەر هەموو ئەو دەستوورانە ئەركی ڕێكخستن و جێبەجێكردنی ئەم پرنسیپانە بە یاسا دەسپێرن[٤٠٧]. هەرچەندە ئێمە ناتوانین لە توێژینەوەیەكی وادا تیشك بخەینە سەر گشت ئەو دەقە دەستوورییانە ، بەلاَم ، لە خوارەوە دەقی هەندێك لەو ماددانەی دەستووری میسریو لوبنانیو فەڕەنسیو عێراقیدا دەخەینە ڕوو .

دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە بابی پێنجەم كە تایبەتە بە ((**سیستەمی حوكمڕانێتی**)) فەسڵی چوارەمی تەرخان كردووە بۆ ((**دەسەڵاتی دادوەری**)) و لە ماددەی (١٦٥) دا دەقنووسی كردووە : **((دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە ، دادگا بە گشت جۆرو پلەكانیانەوە پێی هەڵدەستن و حوكمەكانی بەپێی یاسا دەردەكات)).**

دەستوری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ بایەخی بە سەربەخۆیی دادگا داوەو لەم ڕووەوە جەختی لەسەر بوونی دادگایەكی سەربەخۆ بۆ ڕاپەڕاندنی كاری دادوەری و زامنكردنی كردوە . بۆ ئەم مەبەستە لە ماددەی (٢٠) دا دەقنووسی كردوە : **((دەسەڵاتی دادوەری ، دادگاكان بەگشت جۆرو پلەو تایبەتمەندێتییەكانیان لە چوارچێوەی سیستەمێك كە یاسا دیاریدەكات پێی هەڵدەستن و بەپێی ئەو سیستەمە زامنكردنی پێویست بۆ دادوەران و لایەنەكانی داوا (اطراف الدعوى) پارێزراوە . بەلاَم سەبارەت بە مەرج و سنوورەكانی زامنكردنی دادوەری یاسا دیاریدەكات . دادوەرانیش سەربەخۆن لە ڕاپەڕاندنی كارەكانیاندا و بڕیارو حوكمەكانیش لە لایەن دادگاكانەوە بە ناوی گەل دەردەچن و جێبەجێ دەكرێن))** .

دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ لەم ڕوەوە هەنگاوێكی زیاتری بۆ پێشەوە ناوەو ئەركی زامنكردنی سەربەخۆیی دادگای بە سەرۆكی وڵات سپاردووەو بۆ ئەم مەبەستە لە ماددەی (٦٤) دا دەقنووسی كردووە :

((سەرۆك كۆمار سەربەخۆیی دەسەڵاتی دادوەری زامن دەكات .

- **ئەنجومەنی باڵای دادوەری هاریكاری دەكەن .**
- **بە یاسایەكی بنەڕەتی سیستەمی دادوەری دەسنیشان دەكرێ .**
- **دادوەران دەستیان لە كار ناكێشرێتەوە))** [٤٠٨] .

بەلاَم سەبارەت بە هەڵوێستی یاسادانەری عێراقی لە بارەی سەربەخۆیی دادگاوە ، لە گەڕانەوەماندا بۆ یاسای بنەڕەتی عێراقی ساڵی ١٩٢٥ و دەستووری ساڵی ١٩٥٨ و دەستووری ساڵی ١٩٦٣ و دەستووری ساڵی ١٩٦٤ و دەستووری ساڵی ١٩٦٨ و تا دەگاتە دەستووری ساڵی ١٩٧٠ ، دەبینین ، ئەو دەستوورانە گشتیان جەختیان لەسەر سەربەخۆیی دادگاو زامنكردنی كردووە .

---

[٤٠٧] - **فاتح سميح عزام : الحقوق المدنية والسياسية في الدساتير العربية، مجلة (المستقبل العربي) يصدرها (مركز دراسات الوحدة العربية)، العدد (٢٧٧) ، السنة الرابعة والعشرون، اذار/مايس/٢٠٠٢.**

[٤٠٨] - **ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :**

((Le President de la Republique est garant de I,independence de I,autorite judiciaire . Il est assiste par le Conseil superieur de la Magistrature .Une loi organique du siege sont inamovibles . Les magistrats du siege sont inamovibles .))

دەستووری ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٦٣) لە بڕگەی (أ) دا دەقنووسی کردوە : **((دادگا سەربەخۆیەو لە یاسا بەولاوە هیچ دەسەڵاتێکیتری بەسەرەوە نیە))** [٤٠٩] .

بەڵام سەبارەت بە هەڵوێستی یاسادانەری هەرێمی کوردستانی عێراق لە بارەی سەربەخۆیی دادگاوە، لە ماددەی یەکەمی یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە (١٤)ی ساڵی ١٩٩٢ دا بڕیاری سەربەخۆیی دادگای داوەو تیایدا هاتووە : **((دادگا سەربەخۆیەو جگە لە یاسا هیچ سەروەرێکی تری نییەو نابێ هیچ دەسەڵاتێك یا کەسێك دەست لە سەربەخۆیی دادوەریو کاروباری دادگەری وەربدات))**.

بەم پێیە، لەو وڵاتانەی کە تیایاندا ، دادگا سەربەخۆیە، دادوەران لە کارەکانیاندا ئازادن و لە یاسا بەولاوە ملکەچی هیچ دەسەڵاتێکیتر نابن و ئامانجیشیان تەنیا بەدیهێنانی دادپەروەرییە لە نێوان لایەنەکانی کێشە، بێ گوێدانە ئەوەی ، ئەو لایەنە حکومەتە یان تاکێکە لە تاکەکانی کۆمەڵ و چ تاکێکە؟

کەواتە، ڕۆژنامەنووس وەکو هەر کەسێکی ئاسایی بەشی لە ماف و ئازادییە گشتییەکان هەیەو بۆی هەیە لە چوارچێوەی یاساو بە بەرپرسیاریەتیەوە مومارەسەیان بکات و بەهەر شێوازێکی گوزارشتکردن گوزارشتیان لێ بکات ، بێ گوێدانە ئەوەی ئایا حکومەت ڕازییە لەسەر ئەو ڕاو بۆچوونەی یان نا ؟

حکومەتیش هیچ ئیمتیازی لە تاکەکانی کۆمەڵ زیاتر نیەو لە حاڵەتی بەکارهێنانی ئەم ئازادییە لە لایەن ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسانەوە، بە خراپی، بۆی هەیە پەنا بباتەبەر دادگاو داوای بۆ بەرز بکاتەوە .

بێگومان دەزگایەکی دادوەری خاوێنمان نابێت ئەگەر دادوەران لە ئیش وکارەکانیاندا سەربەخۆو بێلایەن نەبن لە بینینی ئەو کێشانەی کە لەلایەن هاوڵاتیان یان حکومەتەوە بۆیان بەرز دەبێتەوە ، چونکە سەربەخۆیی دادگا و بێلایەنی دادوەران وادەکات کە شوێنێکی دیاری هەبێت لە دڵ و دەروونی هاوڵاتیان و کۆڵەگەکانی یاسا بچەسپێنێت و هستکردنیش بە دادپەروەری و دڵنەوایی و سەقامگیریش بلاْوبکاتەوە [٤١٠].

لە کۆتاییدا، دەتوانین بڵێین، سەربەخۆیی دادگەری زەمانەتێکی گرنگە بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری ئەگەر دەوڵەت کەفالەتی بکات، بە پێچەوانەشەوە دەقنووسکردنی لە ناو یاساو دەستووردا هیچ بایەخی نابێت ئەگەر بێت و کاری پێ نەکرێتو بە کردەوە پیادە نەکرێت.

بۆیە سەرەڕای دەقنووسکردنی ئەم دوو پرنسیپە لە ناو دەستوورو یاسای وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، هێشتا تێیاندا دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆ نیە ، چونکە تاکو ئێستا حوکمڕانانی زۆربەی دەوڵەتانی ئەم ناوچەیە بە تەواوەتی باوەڕیان بە دیموکراسییەت و مافی مرۆڤ نییەو لە هێز بەولاوە مانای هیچ شتێکیتر نازانن بۆ وەرگرتن و پاراستنی دەسەڵات بۆیە هیچ کاتێك ئامادەنین گوێ لە ڕاوبۆچوونی جیاواز بگرن .

---

[٤٠٩] - **پرۆژەی دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٩٠ لە ماددەی (٦٩) دا دانی بە سەربەخۆیی دادگا داناوەو دەقنووسی کردووە : ((لە یاسا بەولاوە هیچ دەسەڵاتێك بەسەر دادگاوە نیەو دەست تێوەردانەناو کاروبارەکانی دادوەری یاساغەو دادوەران ئازادن لە بڕیارداندا بۆئەوەی ئەرکی دادوەرانەیان بە باشترین شێوە ڕاپەڕێنن)) .**

هەروەها لە مادده (٥٧) ی پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراق کە پارتی دیموکراتی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٢ دایناوە هاتووە : ((دادگا سەربەخۆیەو لە یاسا بەولاوە هیچ دەسەڵاتێکیتری بەسەرەوە نیە)) .

[٤١٠] - **د . سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية ، ط/١ ، ١٩٨٢ ، ل ٢٤٤ .**

٢ – چاودێری دادگەری

دادگا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریو گرێنتییەکی گرنگە لە گرێنتییەکانی ئەم ئازادییە ، چونکە مومارەسەکردنی ئەم ئازادییە پەیوەندییەکی بەهێزی بە دەسەڵاتە گشتییەگانەوە بە گشتیو دەسەڵاتی جێبەجێکردن بە تایبەتی هەیە لەبەر ئەو ڕۆڵەی کە ڕۆژنامەگەری وەك دەسەڵاتێکی جەماوەریو وەك چاودێرێك لەناو کۆمەڵدا هەیەتی ، بۆیە ئەمە وادەکات کە ئەم ئازادییە لە دەستدرێژی دەسەڵاتی جێبەجێکردن و دەسەڵاتی یاسادانان بەدوور نەبێت . دەسەڵاتی یەکەمیان لە ڕێگای دەرکردنی هەندێك بڕیاری ناڕەواو دەسەڵاتی دووەمیشیان لەڕێگای دەرکردنی هەندێك یاساوە ڕەنگە ئەم ئازادییە سنووردار بکەن یان لەدەستی بدەن .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دانپێدانان و دەقنووسکردنی ئەم ئازادییە بەتەنها لە دەستوور و یاسادا سوودێکی ئەوتۆی نابێت ئەگەر بێت و چاودێری دادگەری بۆ دەستەبەر نەکرێت بۆ داکۆکیکردن و پاراستنی لەم دەستدرێژیانەی دەسەڵاتی جێبەجێکردن و یاسادانانندا ، هەروەکو ((**کۆلیار**)) دەڵێ : **((چاودێری دادگەری گیانی ئازادی ڕۆژنامەگەرییە ، ئەو ئازادییەی کە تەنها پێویستی بە دەقێك نیە کە دانی پێدا بنێت ، بەڵکو پێویستیشی بە دادگایەکی دادپەروەرە بۆ یەکلاکردنەوەی ئەو کێشانەی کە لە ئاکامی جیاوازی بیرو بۆچوونەکانی لەگەڵ دەسەڵاتدا ڕوو دەدەن ، بۆیە بەبێ بوونی ئەم چاودێرییەو سەپاندنی سزا کە لە ئاکامی سەرپێچیکردنی دەقەکانی دەستوور لەلایەن دەسەڵاتە گشتییەکانی دەوڵەتەوە دێتە کایەوە ، پرنسیپی ڕەوایی هیچ بایەخێکی نابێت))** [٤١١] .

لە حاڵەتی دەرچوونی دەسەڵاتی یاسادانان لە دەقەکانی دەستوورو دەرچوونی دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە حوکمەکانی دەستوورو یاسادا ، دادگا بەمەبەستی پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری بە دوو شێوە مومارەسەی ئەم چاودێرییە دەکات ، یەکەمیان ، چاودێری دەستووریێتیی یاساکانە ، و دووەمیشیان ، چاودێری شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارەیە .

لە خوارەوە لە دوو خاڵدا باسی ئەم بابەتە دەکەین ، خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ لێکۆڵینەوە لە چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان و خاڵی دووەمیش تەرخان دەکەین بۆ چاودێری دادگەری لەسەر شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارە بەم شێوەیەی خوارەوە :

أ - چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان

ئەم چاودێرییە بریتیە لە هەستانی دادگا بە چاودێریکردن لەسەر دەستووریێتی ئەو یاسایانەی کە دەسەڵاتی یاسادانان بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەریان دەکات بۆئەوەی بەدەری بخات کە تا چ ڕادەیەك کۆکە یان ناکۆکە لەگەڵ پرنسیپ و حوکمەکانی دەستوور .

---

[٤١١] - **عبدالرحمن احمد حسين المختار : حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن ، رسالة ماجستير كلية القانون جامعة بابل ، ٢٠٠٢ ، ل ٣٤ .**

ئەگەرهاتوو یاسادانەر لە سنووری ئەو پرنسیپ و حوکمە دەستووریانە چووە دەرەوە کە بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری دانراوە ، لە دەسەلاَتی یاسادانانددا بە لادەر دادەندرێت [٤١٢] .

ئەم چاودێرییە ڕۆڵێکی گەورەی هەیە لە زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا لە ڕێگای دەستەیەکی تایبەتمەندەوە کە دەستوور دەسەلاَتی چاودێریکردنی لەسەر دەستووریێتیی یاساکان پێ بەخشیوە ، چونکە ئەرکی ڕێکخستنی ئەم ئازادیەو دیارکردنی سنوورەکەی بە یاسادانەر سپێردراوە و دەبێ سەرپێچی ئەو پرنسیپ و حوکمە دەستوورییانە نەکات کە کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەرییان کردووە ، چونکە لادانی لەو پرنسیپ و حوکمانەدا دەبێتە مایەی هەڵوەشاندنەوەی ئەو یاسایانەی کە ئەم ئازادییەیان ڕێکخستووە [٤١٣] .

ولاَتان هەموو وەکو یەك نین لە پەیڕەوکردنی شێوازێکی دیاریکراو بۆ چاودێریکردن لەسەر دەستووریێتیی یاساکاندا ، بەڵکو لێك جیاوازن . بەپێی دەستووری هەندێکیان ئەم ئەرکە بە دەستەیەکی دادگەری تایبەت سپێردراوە ، بەلاَم هەندێکی تریان ئەم ئەرکە بە بەرزترین دادگای ولاَت دەسپێرن .

لە نێوان ئەو دوو شێوازەدا ، شێوازێکی تریش هەیە ، کە بریتییە لە سپاردنی ئەم ئەرکە بە دادگاکانی ولاَت بێ گوێدانە جۆرەکەی ، ئایا ئەو دادگایە دادگایەکی ئاساییە یان ئیدارییە یان دادگایەکی مەدەنییە یان سزاییە . ئەم دادگایانە هەر هەموویان پێکەوە نوێنەرایەتی دەسەلاَتی دادوەری دەکەن و پێکەوە بەم ئەرکە هەڵدەستن [٤١٤] .

لەبەر ڕۆشنایی ئەمەی سەرەوەدا ، لە چوارخاڵدا لە ڕۆڵی چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان لە یاسای عێراقیو یاساکانی بەراوردا دەکۆڵینەوە بەم شێوەیەی خوارەوە :

١ - چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان لە دەستووری میسریدا

دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانی بە دادگای باڵای دەستووری سپاردووە ، هەروەکو لە دەقی ماددەی (١٧٥) دا هاتووە : **((تەنها دادگای باڵای دەستووری کاری چاودێریکردن لەسەر دەستووریێتیی یاساکان و لێکدانەوەی دەقە یاساییەکان بەو شێوەیەی کە لە یاسادا دیار کراوە دەکات)).**

ئینجا لە ماددەی (١٧٦) دا چۆنێتی دامەزران و مومارەسەکردنی دەسەلاَتی ئەم دادگایەی بە یاسا سپاردووە [٤١٥] .

بەم پێیە ، بەپێی ئەو ماددەیەی سەرەوە ، یاسادانەری میسری یاسای دادگای باڵای دەستووری ژمارە (٤٨) ی ساڵی ١٩٧٩ ی دەرکردو لە ماددە (٢٩) ی ئەم یاسایەدا دەسەلاَتەکانی دادگای ناوبراوی بۆ چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکان بەم شێوەیەی خوارەوە دیارکردووە :

---

[٤١٢] - عبدالرحمن احمد حسين المختار : حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٥

[٤١٣] - ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٧ .

[٤١٤] - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە د . سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٢٤٤ ، د. رمضان ابو السعود و د . همام محمد محمود : المدخل الى القانون ، دار المطبوعات الجامعية ، اسكندرية ، ١٩٩٧ ، ل ٢٦٥ .

[٤١٥] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((یاسا چۆنێتی دامەزراندنی دادگای باڵای دەستووری ڕێکدەخات و ئەو مەرجانەش دیار دەکات کە دەبێ لە ئەندامەکاندا هەبێ ....)) .

١ – دادگای باڵای دەستووری چاودێریکردنی دەستووریی یاساو ڕێساکان دەکات ، ئەگەر هاتوو یەکێك لە دادگاکان یان ئەو لیژنانەی کە دەسەڵاتی دادوەرییان هەیە ، لەکاتی یەکلاکردنەوەی داوایەکدا بینیان دەقێکی یاسا یان ڕێسا (لائحة) نادەستوورین و پێویستن بۆ یەکلاکردنەوەی کێشەکە ، لەو حاڵەتەدا دەبێ داوایەکە ڕابگرێت و فایلی کێشەکە بەبێ میرانە (بغير رسوم) بۆ دادگای باڵای دەستووری بەرز بکاتەوە بۆ یەکلاکردنەوەی مەسەلەی دەستووریێتییەکەی .

٢ - دادگای باڵای دەستووری چاودێریکردنی دەستووریی یاساو ڕێساکان دەکات ، ئەگەر هاتوو یەکێك لە لایەنەکانی داوا (اطراف الدعوى) لە کاتی تەماشاکردنی داوایەکەی لەبەردەم یەکێك لە دادگاکان یان ئەو لیژنانەی کە دەسەڵاتی دادوەرییان هەیە دەفعی بە نادروستی دەقێك لە یاسا یان ڕێسا پێشکەش کرد و دادگاکە یان لیژنەکە ئەو دەفعەی بە پەسەند زانی ، دەبێ یەکلاکردنەوەی کێشەکە دوا بخات و ماوەیەکیش کە لە سێ مانگ تێنەپەڕێت بۆ ئەو کەسە دیار بکات کە ئەو دەفعەی پێشکەش کردووە بۆئەوەی داواکەی لەبارەی نادروستێتیی ئەو دەقەی یاسا یان ڕێسایە لەبەردەم دادگای باڵای دەستووریدا بەرز بکاتەوە ، بەڵام ئەگەرهاتوو لەم ماوەیەدا داواکەی بەرز نەکردەوە ئەوا دەفعەکەی بە نەبوو لە قەڵەم دەدرێ [٤١٦] .

ئەمەو بڕیارو حوکمەکانی دادگای باڵای دەستووری سەبارەت بە کێشەکانی دەستووریێتیی یاساو ڕێساکان سەپاوەن بۆ گشت دەسەڵاتەکانی دەوڵەت و هەمو کەسێك و هەروەها یەکجارەکین و تانەیان لێ نادرێت (نهائية وغير قابلة للطعن) [٤١٧] . هەروەها دەبێ ئەو حوکم و بڕیارانە لە ماوەی پانزە ڕۆژ لە دوای دەرچوونیاندا لە ڕۆژنامەی ڕەسمی بلاوبکرێنەوە و لە ڕۆژی دوایی لە دوای بلاوبوونەوەیاندا هیچیتر کار بەو دەقە یاساو ڕێسا نادەستوورییانە ناکرێت کە دادگا بە نادەستووری داینابوون . هەروەها ئەو حوکمانە سەبارەت بە نادەستووریێتی یاساو ڕێساکان بە شێوەیەکیوا جێبەجێ ناکرێت کە ئاکامەکەی بۆ ڕابردوو بگەڕێتەوە ، مەگەر تایبەت بن بە دەقێکی سزادان ، لەو حاڵەتەشدا ، حوکمەکانی ئیدانەکردن کە پشتیان بەو دەقە یاساییانە بەستووە ، هەڵدەوەشێنەوەو بە نەبوو دادەندرێن [٤١٨] .

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێ کە بڕیارەکانی دادگای باڵای دەستووری لە ڕۆژی دوای بلاوبوونەوەیان لە ڕۆژنامەی ڕەسمیدا بەرکار دەبن و ئیدی لەوکاتە بەدواوە کار بەو دەقە یاساییانە یان ڕێسایانە ناکرێت کە بەپێی ئەو حوکمە بە نادەستووری لە قەڵەم دراون . ئەمەش خۆیلەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێ کە بڕیارو حوکمەکانی دادگای باڵای دەستووری بە شێوەیەکی وا جێبەجێنەکرێ کە ئاکامەکەی بۆ ڕابردوو بگەڕێتەوە ، تەنها ئەوانە نەبێت کە تایبەتن بە نادەستووریێتی دەقەکانی یاسای سزادان ، هەروەکو لە پاشبەندی ئەم دەقەدا ڕاشکاوانە ئەم حوکمەی داوە .

لە ڕاستیدا ئەم حوکمە لەگەڵ پرنسیپی ((**پیادەکردنی ئەو یاسایەی باشترە بۆ تاوانبار کاری پێدەکرێ**)) دەگونجێت کە لە بواری چەسپاندنی یاسای سزادان لە ڕووی کاتەوە وەك ڕیزپەڕێك لە پرنسیپی

---

[٤١٦] - ماددەی (٢٩) ی یاسای دادگای باڵای دەستوری .

[٤١٧] - ماددەی (٤٨) ی یاسای دادگای باڵای دەستوری .

[٤١٨] - ماددەی (٤٩) ی یاسای دادگای باڵای دەستوری .

((**نەگەڕانەوەی حوكمی یاسا بەسەر ڕابردوو (عدم رجعية القوانين)**)) كاری پێدەكرێت ئەگەرهاتوو سیفەتی تاوانی لەسەر ئەو كردارە لابرد كە لەلایەن تاوانبارەوە ئەنجام درابوو یان سزاكەی سووك كرد[419] .

بەڕای ئێمە، یاسادانەری میسری، لە داڕشتنی دەقی ماددەی (٤٩) ی یاسای دادگای باڵای دەستووری سەبارەت بە جیاكردنەوەی ئەو حوكمانەی كە تایبەتن بە نادەستوریی دەقە یاسا ناسزاییەكان لەگەڵ حوكمەكانی‌تر كە تایبەتن بە نادەستووری دەقە یاسا سزاییەكان لەڕووی دیاركردنی كاتی كارپێكردنیانەوە سەركەوتوو نەبووە . چونكە ئەمە ئەوە دەگەیەنێت كە ئەو حوكم و بڕیارانەی كە لەلایەن دادگاكانەوە سەبارەت بە چەسپاندنی دەقە یاسا ناسزاییەكانەوە كە بەر لە بلاْوبوونەوەی حوكمی دادگای باڵای دەستووری لە ڕۆژنامەی ڕەسمیدا دەرچوونە ، سەرەڕای ئەوەی كە پشتیان بە دەقی یاسای نادەستووری بەستووە وەكو خۆیان بمێننەوە. ئەمەش مانای ئەوەیە ئەو دەقە نادەستووریانەی لەو حوكمانەدانە كە پشتیان پێ بەستراوە سەرەڕای نادەستوورێتییەكەیان بە ڕەوا دابنرێن، ئەمەش خۆی‌لەخۆیدا وا دەكات چاودێری دادگا لەسەر دەستوورێتیی یاساكان ناوەرۆكەكەی لەدەست بدات و بێ سوود بێ، لەكاتێكدا هێنانەدی شەرعییەت وادەخوازێت كە دەقە یاساییە نادەستوورییەكان هیچ ئاكامێكیان نەبێ.

بۆیە باشتر وابوو ، یاسادانەری میسری جیاوازی لە نێوان دەقی یاسا سزاییەكان و ناسزاییەكانی لەم ڕووەوە نەكردایە، چونكە ئەمە وادەكات دەسەڵاتی یاسادانان لە چاودێریكردنی ئەو یاسا نادەستووریانەی كە بەر لە حوكمی دادگای باڵای دەستووری دەریكردوونەو لەلایەن دەسەڵاتی جێبەجێكردنەوە كاریان پێكراوە ڕزگاری بێت مادام حوكمی باڵای دەستووری بە نادەستوورێتی یاساكان دوای چەسپاندنیان دەردەچێ.

ئەمەو وێڕای ئەوەی هەندێ لایەنی كاری دادگا بنیات نەرە وەكو بڕیارو حوكمەكانی‌و بەتایبەتی ئەو حوكمانەی كە پێیان دەوترێ (قرارات المبادیء)، واتە ئەوەی پرنسیپێكی نوێ دێنێتە كایەوە یان ئاراستەی نوێی دادگەری بنیات دەنێت، بەڵام سەرەڕای ئەوەش، حوكمەكانی دادگا بەشێوەیەكی گشتی سروشتێكی ئاشكراكەر (كاشف) یان هەیە نەك دروستكەر (منشیء)، بۆیە هیچ پێویستی بەم جیاوازیە نەدەكرد .

هەروەها لە میانی دەقی ماددەی (٢٩) كە لەسەرەوە ئاماژەمان پێی كردووە ، بۆمان دەردەكەوێ كە دەستووری میسری دوو شێوازی بۆ چاودێریكردن لەسەر دەستوورێتی یاساو ڕێساكان پەسند كردووە . شێوازێكیان ، بریتییە لە تانە لێدان لە دەستوورێتی یاساو ڕێساكان لەكاتی تەماشاكردنی ئەو كێشەیەی كە بەرز بۆتەوە بۆ بەردەم دادگا لە ڕێگای ئەو دەفعەی كە لە لایەن دادگا یان لیژنەی خاوەن دەسەڵاتی دادوەری یان یەكێك لە لایەنەكانی داوا (احد اطراف الدعوى) پێشكەش دەكرێ ، ئەوكاتە دادگا یان لیژنەكە لە ئاكامی ئەو دەفعەدا بینینی كێشەكە دوادەخات و دەفعەكە بە نادەستوورێتی یاسا یان ڕێساكە بۆ دادگای باڵای دەستووری بەرز دەكاتەوە تاكو دەستوورێتی یاساو ڕێساكە یەكلا بكاتەوە.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ كە دەستووری میسری كاری بە چاودێرێتی مەركەزی (الرقابة المركزية) كردووەو كەسان و گشت دەسەڵاتەكانی دەوڵەتی ناچار كردووە كە پێڕەوی حوكمەكان و بڕیارەكانی دادگای ناوبراو بكەن. هەر بۆیە بڕیاری داوە كە حوكم و بڕیارەكانی دادگای ناوبراو لە ماوەی پانزە ڕۆژ لە ڕۆژی دەرچوونیەوە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی بلاْوبكرێتەوە.

---

[419] - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە د . ابراهيم ابو الليل و د . محمد الالفي : المدخل الى نظرية القانون و نظرية الحق ، منشورات جامعة الكويت ، مطابع مقهوي ، الكويت ، ١٩٨٦ ، ل ١٢٨ .

هەرچەندە ئەو حوکمەی کە دادگای ناوبراو دەریدەکات ، دەقی یاسا یان ڕێسا نادەستووریەکە هەڵناوەشێنێتەوە ، بەڵام بڕیار بە نادەستووریێتییەکەی دەدات . ئەمەش خۆی لەخۆیدا ، کارپێکردنی لە داهاتوودا ڕادەگرێت.

بۆ بەدەرخستنی ڕۆڵی دادگای باڵای دەستووریی میسری لە پاراستن و زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا چەند حوکمێکی دادگای ناوبراو لە خوارەوە دەستنیشان دەکەین :

دادگای باڵای دەستووری لە حوکمێکیدا جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە دەبێ یاسادانەر لە دانانی یاساکاندا بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری پابەندی ئەو کۆتوبەندە بابەتیانە بێت کە دەستوور دەقنووسی کردوون . ئەمەش بەشێکی ئەو حوکمەیە ((**لە بنەڕەتدا دەسەڵاتی یاسادانەر لە ڕێکخستنی مافەکاندا ، دەسەڵاتێکی خەمڵێنەرە (سلطة تقديرية) و چاودێریکردن لەسەر دەستووریێتی یاساکان لایەنی دروستیی بۆ دەرهێنانی یاساکە ناگرێتەوە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە دەسەڵاتی یاسادانان لە دانانی یاساکاندا ڕەها بێت و پابەندی ئەو کۆتوبەندانە نەبێت کە دەستوور دایناون**[٤٢٠] .

ئەمەو دادگای باڵای دەستووری تەنها بەوەندە نەوەستاوە جەخت لەسەر ڕێزگرتن و پابەندبوون بەو دەقە دەستووریانەی کە ماف و ئازادییە گشتییەکان دەپارێزن بکات ، بەڵکو لە حوکمێکیدا کە لە ٦/ فەبرایەری/ ١٩٩٣ دا دەریکردووە ، حوکمی بە نادەستوریێتی بڕگەی دووەمی ماددەی (١٢٣) ی یاسای دادبینیی تاوانکاری (الاجراءات الجنائية) داوەو تیایدا هاتووە : **((داواکاری مافی مەدەنی داوایەکەی بۆ دادگای ((سيدي جابر)) لە ئەسکەندەریە دژی تاوانبار بەرز کردۆتەوە تیایدا ئیدعا دەکا کە تاوانبار لە چاپکراوەکەیدا بوختانی پێکردووە کە بەپێی ماددەی (٣٠٢ ، ٣٠٣ ، ٣٠٧) ی یاسای سزادان شایانی سزایە و داوای کردووە بە ناچارکردنی داوالێکراو (المدعى عليه) بە قەرەبووکردنی ئەو زیانانەی لە ئاکامی ئەم بوختانەدا لە داواکار کەوتووە بە بڕی پێنج سەد هەزار جونەیهی میسری. هەروەها داواکار دەفعێکی سەبارەت بە سووتانی مافی تاوانبار لە هێنانەوەی بەڵگە بۆ سەلماندنی ڕاستی ئەو ڕووداوانەی کە داویەتییە پاڵ داواکار پێشکەش دادگا کردووە . داواکار لەم دەفعەیدا پشتی بە بڕگەی دووەمی ماددەی (١٣٢) ی یاسای (الاجراءات الجنائية) بەستووە کە ئەو تاوانبارەی کە بە تاوانی بوختان پێکردن لە ڕێگای چاپەمەنیدا دراوەتە دادگا ناچار دەکات کە لە یەکەمین وەڵامیدا (في اول استجواب له) یان لە ماوەی پێنج ڕۆژی دوای ئاگادار کردنەوەی بە ئامادەبوون لە بەردەم دادگادا ئەو بەڵگانە پێشکەش بکات کە ڕاستی ئەو ڕووداوانە دەسەلمێنن کە خستوویانەتە پاڵ ئەو کەسەی فەرمانی گشتی پێ سپێردراوە .**
لە بەرامبەر ئەمەدا ، تاوانبار لەبەردەم دادگا تانەی لە نادەستووریێتی بڕگەی دووەمی ماددەی (١٣٢) ی یاسای ((الاجراءات الجنائية)) دا . دادگای تایبەتمەند بە کێشەکەش بەهەند هەڵگرتنی دەفعەکەی نرخاندو ڕێگای پێدا کە داوایەکی دەستووری بۆ ئەم مەبەستە بۆ دادگای باڵای دەستووری بەرز بکاتەوە ، ئەویش بەرزی کردەوەو

---

٤٢٠ - حوکمی دادگای باڵای دەستووری لە ٢١/ یۆنیۆ / ١٩٨٦ لە کێشەی ژمارە (٥٦) یساڵی شەشەم / دادوەری (دەستووری) کۆدی حوکمەکانی دادگای باڵای دەستووری ، بەشی سێیەم ، ل ٣٥٣ : بڕوانە د . محمد باهي ابو يونس : التقييد القانوني لحريه الصحافه (دراسة مقارنة) ، منشورات دار الجامعه الجديده للنشر ، الاسكندريه ، ١٩٩٦ ، ل ١٤-١٥ ئاماژەی پێکراوە .

دادگای باڵای دەستووریش حوكمی بە نادەستووریێتی بڕگەی ناوبراو دا كە داواكار لە دەفعەكەی پشتی پێ بەستبوو))[٤٢١].

لە شیكردنەوەی ئەم حوكمەدا بۆمان دەردەكەوێ كە دادگای ناوبراو لەم حوكمەیدا پشتی بە دوو بەڵگە بەستووە كە ئەمانەی خوارەوەن :

یەكەم : ناكۆكی دەقی بڕگەی دووەمی ماددە (١٣٢) ی یاسای ((**الاجراءات الجنائية**)) لەگەڵ دەقی ماددە (٤٧) ی دەستووردا كە كەفالەتی ئازادی ڕادەربڕین و مافی ڕەخنەگرتنی كردووە [٤٢٢] .

دووەم : ناكۆكی دەقەكە لەگەڵ ماددە (٦٧)[٤٢٣] و (٦٩)[٤٢٤] ی دەستوور كە جەختیان لەسەر مافی داكۆكیكردن كردۆتەوە .

لەبەرئەوەی بەڵگەی یەكەم پەیوەندییەكی ڕاستەوخۆی بە باسەكەی ئێمەوە هەیە ، بۆیە لە خوارەوە ڕای دادگای باڵای دەستووری سەبارەت بەو بەڵگەیە دەخەینە ڕوو كە دەڵێ : **((ڕەخنەگرتن لەوكەسانەی كە فەرمانی گشتیان پێ سپێردراوە هەرچەندە توونديش بێت لەژێر ئەو پاراستنە یاساییەدا بمێنێتەوە كە دەستوور بۆ ئازادی ڕادەربڕینی كەفالەت كردووە بە مەرجێك ناوەڕۆكی ئەو ئازادییە تێكنەدات یان سنووری ئەو مەبەستانە كە مەبەست بووە لە دانپیانانیدا نەبەزێنێ. بۆیە ڕەوا نیە لە هەموو ڕووداوێكدا كە دەدرێتەپاڵ ئەو كەسانەی ئەركی گشتیان پێ سپێردراوە گریمانەی ئەوە بكرێت كە ڕووداوێكی درۆیە یان نیازخراپی لەگەڵدایە . بەڵكو دەبێ هەمیشە دەرفەت بە هەموو هاوڵاتییەك بدرێت بۆئەوەی گفتوگۆیان لەگەڵ بكات تاكو ڕاستی بەدەر كەوێت . جا ئەگەر دەستوور لە ماددەی (٤٧) دا بە دەستەواژەیەكی گشتی كەفالەتی ئازادی ڕادەربڕینی كردبێت كە هەموو ڕایەكی سیاسیو ئابووری و كۆمەڵایەتی بگرێتەوە ، بەڵام سەرەڕای ئەمەش دەستوور مەبەستی لەمەدا بەدەرخستنی ڕەخنەی بنیاتنەرە بۆ زامنكردنی كاری نیشتمانی نەك ڕەخنەی ڕووخێنەر ، چونكە بە بۆچوونی یاسادانەری دەستووری ، ئازادی ڕەخنەگرتن – ئەگەر بنیاتنەر بێت – پێویستە و بەبێ ئەم ڕەخنەگرتنە كاری نیشتمانی نایەتە دی . كەواتە پاراستنی ئازادی ڕادەربڕین لە ڕێگای دەستوورەوە وادەخوازێت كە دەرفەت بڕەخسێ بۆ ڕەخنەگرتن لەو كەسانەی كە بە كاری گشتی هەڵدەستن ، بۆئەوەی هەموو كەسێك ئاگاداری ئەو زانیارییە پێویستانە بێت كە پەیوەندییان بە كاروبارە گشتییەكانەوە هەیە ، نەك دانانی كۆسپ لەبەردەم گفتوگۆیەكی كراوەی ئازاددا (الحوار الحر المفتوح) تاكو یاسای سزادان كۆتوبەندی توند بخاتە سەر ئەو بەڵگانەی كە بەرپەرچی تۆمەتی ئەو ناوزڕاندنە ئەدەنەوە كە لە ڕێگای چاپەمەنییەكاندا ڕوویانداوە بە**

---

[٤٢١] - د . عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر ، منشأة المعارف بالاسكندرية ، ط/٣ ، ١٩٧٧ ، ل٧٦ نقلا عن عبدالرحمن احمد حسين المختار : حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٧ .

[٤٢٢] - بڕوانە دەقی ماددەی ناوبراو كە لە بڕگەی (٤-٣) خاڵی یەكەم لقی (١) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی كردووە .

[٤٢٣] - ئەمەش دەقەكەیەتی : ((تاوانبار بەبێ تاوان دادەندرێ تا ئەوكاتەی تۆمەتباركردنەكەی لە دادگایەكی یاسایی دەسەلمێندرێ كە تیایدا زامنەكانی لەخۆداكۆكیكردنی بۆ دابین دەكرێ)) .

[٤٢٤] - ئەمەش دەقەكەیەتی : ((مافی داكۆكیكردن بۆ كەسەكە بێت یان بە وەكالەت ، كەفالەت كراوە)) .

چەشنێك ببێتە مایەی بەفیڕۆدانی ئەو مافە لە پێشکەشکردنی ئەو بەڵگانەدا ، ئەم دەقە یاساییەی کە تانەی لێ دراوە ئەم ڕێگایەی گرتۆتەبەر))[٤٢٥] .

لە میانی ئەم حوکمەی سەرەوەدا ئەم تێبینیانەی خوارەوە دەکەین :

١ – دادگای باڵای دەستووری زۆر بە پەرۆشەوەیە بۆ داکۆکیکردن لە ئازادی ڕادەربڕین و مافی ڕەخنەگرتن. ئەمەشمان لەو پاراستنە یاساییەدا بۆ دەردەکەوێ کە بۆ ئازادی ڕادەربڕینی دەستەبەر کردووە لە ڕێگای کاراکردنی ئەو پرنسیپە دەستووریانەی کە کەفالەتی ئەم ئازادیە دەکەن کە زامنێکی زۆر گرنگن بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری .

٢ – دادگای باڵای دەستووری بە هەڵوەشاندنەوەی بڕگەی دووەمی مادده (١٣٢) ی یاسای ((**الاجراءات الجنائية**)) جارێکی تر ئەوە دەسەلمێنێ کە دەبێ یاسادانەر لەکاتی دانانی یاساکانیدا ڕێز لەو حوکم و پرنسیپانە بگرێت کە لەناو دەستووردا دەقنووس کراون و لێیان لانەدات ئەگینا ڕووبەڕووی هەڵوەشانەوە دەبنەوە .

٣ – هەروەها بە هەڵوەشاندنەوەی بڕگەی ناوبراو دادگای باڵای دەستووری ئەو ترسەی لە دەروونی هاوڵاتیان دەرکرد کە نابێ ڕەخنە لەو کەسانە بگرن کە بە کاری گشتی هەڵدەستن .

٤ – لەم حوکمەی سەرەوەدا ، ڕۆڵی چاودێری دادگەریمان بۆ دەردەکەوێ لە چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان بۆ پاراستن و زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستدرێژی یاسادانەر لەو کاتەی کە کۆتوبەندی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەکات بە بیانووی ڕێکخستنی .

دادگای باڵای دەستوری لە حوکمێکی تریدا ، سەبارەت بە بێبەشکردنی بیانیان بە شێوەیەکی ڕەها لە دەرکردن یان بەشداریکردن لە دەرکردنی ڕۆژنامەدا ، بڕیاری بە نادەستووریێتی بڕگەی دووەمی مادده (١٩) ی یاسای دەسەلاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (١٤٨) ی ساڵی ١٩٨٠ داوە ، کە تایبەتە بە بێبەشکردنی بیانیان لە خاوەنێتی پشکەکانی ئەو ڕۆژنامانەی کە لەلایەن کۆمەڵەی هەرەوەزیو کۆمپانیا هاوپشکەکان (شركات مساهمة) دەردەچن . ئەمەی خوارەوە بەشێکی ئەو حوکمەیە :

((.... دەقی پێشوو لەگەڵ دەقی مادده (٤٧) ی دەستوور ناکۆکە ، بۆیە بە نادەستووری دادەندرێت ، چونکە دەستەواژەی ((لە سنووری یاسادا)) ئەوە ناگەیەنێ کە یاسادانەر ئازادە لە ڕێکخستنی ئەم ئازادییەدا و بۆی هەیە ئەوەی بیەوێ لێی بێبەش بکات و ئەوەی کە نەشیەوێ پێی ببەخشێت . هەرچەندە لەم بارەیەوە دەسەلاتێکی خەملاندنی هەیە بەلام ئەمە قەت ئەوە ناگەیەنێت کە دەسەلاتەکەی دەسەلاتێکی ڕەهایە ، بەڵکو ئەو

---

[٤٢٥] - **د . شريف سيد كامل : جرائم الصحافة في القانون المصري ، دار النهضة العربية ، ط/١ ، القاهرة ، ١٩٩٤ ل ٢٢٠-٢١ نقلا عن ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٤-٤٥ .**

دەسەلاٌتەی لە سنووری ڕێـکـخستنـی ئەم ئازادییە ڕادەوەستێ و ناگـاتە بەفیڕۆدان و دەست بەسەراگـرتنـی ماف)) [426] .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە (د . محەمەد باهی ئەبوو یونس) سەبارەت بە بڕی ئەو ئازادییەی کە بیانی بەپێی حوکمی ماددەی ناوبراو بۆی هەیە لە میسردا مومارەسەی بکات دەڵێ : **((هەرچەندە یاسادانەر بۆی نیە ئەو کەسانە – مەبەستی بیانییەکانە – بە ڕەهایی لەو مافە بێبەش بکات ، بەلاٌم ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە بۆیان هەبێ مومارەسەی هەمان بڕی ئەو ئازادییە بکەن کە هاولاٌتیان مومارەسەی دەکەن . چونکە مافی هاولاٌتییەتی وادەخوازێ کە ئەوان لەو ماف و ئازادییانەی کە لەسەر خاکی دەوڵەتی خۆیان مومارەسەی دەکەن جیابکرێنەوە بە چەشنێك بیانیان لەو ماف و ئازادییانەدا وەکو ئەوان نەبن))** [427] .

لە میانی ئەم حوکمانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێت کە دادگای بالاٌی دەستووری توانیویەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەو کۆتوبەندانە ڕزگار بکات کە لەلایەن یاسادانەرەوە لە ڕێگای دەرکردنی یاسای نادەستوورییەوە دەخرێنە سەری لە ڕێگای حوکمدان بە نادەستووریێتی ئەو یاسایانە یان لە ڕێگای جەختکردن لەسەر پێویستی ڕێزگرتن لەو دەقانەی دەستوور کە پەیوەندییان بەم ئازادییەوە هەیە و نابێ یاسادانەر لەکاتی ڕێکخستنیدا سنوورەکەی ببەزێنێت .

ئەمەش خۆی لەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێ کە چاودێری دادگەری پاڵپشتێکی بەهێزە و زامنێکی کاریگەرە بۆ پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری .

٢ – چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان لە دەستووری لوبنانیو دەستووری فەڕەنسیدا

دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ ی هەموارکراو هەروەها دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ ی هەموارکراو لەجیاتی چاودێریکردنی دادگەری کاریان بە چاودێریکردنی ڕامیاری کردووە بۆ چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان هەروەکو تۆزێکیتر لە خاڵی سێیەم لەکاتی باسکردنی پاراستنی نادادگەریدا بە درێژی باسیان دەکەین.

٣ – چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان لە دەستووری عێراقیدا

دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ چاوپۆشی کردووە لە دەستنیشانکردنی ئەو لایەنەی کە ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکانی دەکەوێتە ئەستۆ [428] ، بۆیە نە ئەم چاودێریکردنەی ڕێکخستووە ، نە مومارەسەکردنیشی لەلایەن دادگاکانەوە یاساغ کردووە.

---

[426] - **حوکمی دادگای بالاٌی دەستووری لە ١٩/مایۆ / ١٩٩٠ کێشەی ژمارە (٩/٣٥) دادوەری (دەستووری) کۆدی حوکمەکانی دادگای بالاٌی دەستووری بەشی / ٤ ل ٢٥٦ د . محمد باهي ابو يونس : التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٦٨ ئاماژەی پێ کردووە .**

[427] - **د . محمد باهي ابو يونس : التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٦٩ .**

[428] - **دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٢٥ کە ناسراوە بە یاسای بنەڕەتی پێچەوانەی ئەم دەستوورەی ئێستا لە ماددەی (٥٨) ی هەموارکراو دا چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانی ڕێکخستووەو بۆ ئەم مەبەستە ئەرکی ئەم چاودێریکردنەی بە دادگای بالاٌی دەستووری سپاردووە کە دواتر بۆ ئەم مەبەستە دامەزرا .**

لەم حاڵەتەشدا ، بۆ دەسنیشانکردنی ئەو لایەنەی کە ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانی دەکەوێتە ئەستۆ ، دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ڕەوتی یاسازانی (اتجاه الفقه) و ڕەوتی دادگا (اتجاه القضاء).

هەندێك پێیان وایە دوو لایەن بۆیان هەیە بە کاری چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکان هەستن. **لایەنی یەکەم** بریتییە لە ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بەو سیفەتەی کە لایەنی تایبەتمەندە بە دانانی ئەو یاسایانە[٤٢٩] . **لایەنی دووەمیش** بریتیە لە دادگا بەو سیفەتەی کە وەك ئەرکێکی سەرەکی یەکلاکردنەوەی کێشەکانی لە ئەستۆیە . یەکێك لەو کێشانەش ، کێشەی نادەستووریێتیو ناکۆکیی نێوان دەقەکانی یاساو دەستوورە[٤٣٠] .

ئێمە لایەنی دووەممان پێ لە پەسەندە نەوەك لایەنی یەکەمو پشتگیری دەکەین ، چونکە کۆمەڵەی یەکەم بۆ پشتگیری قسەکانیان پشتیان بە هیچ پاڵپشتێکی یاسایی و دەستووری نەبەستووە ، ئەمە لە لایەك ، لە لایەکی تریشەوە هەرچەند، دەستوور لەلایەن ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرچووە بەپێی ئەو دەسەڵاتەی کە بەخۆی داوە، لە هەمان کاتیشدا ئەو دەسەڵاتەی بەخۆی داوە کە هەمواری بکات یان هەڵیبوەشێنێتەوە، هەروەها مافی دەرکردنی یاسای بەخۆی داوە، بەم پێیە، ئەگەر بۆی دەرکەوت دەقێك لە یاسایەکدا لەگەڵ دەستوور ناگونجێت، بۆی هەیە ڕۆڵی چاودێریکردنی هەڵوەشانەوە (رقابة الالغاء) ببینیو ئەو یاسایە هەڵوەشێنێتەوە یان هەمواری بکات. بەڵام سەرەڕای ئەمەش، ئەو ڕۆڵەی نابێت کە لایەنێکیتر دەیبێت ئەگەر بەم کارە هەڵسێت، بەڵام کۆمەڵەی دووەم ، هەرچەندە ئەوانیش پشتیان بە هیچ دەقێك نەبەستووە ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە دادگا دەسەڵاتی چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانی نەبێت ، چونکە ئەرکی سەرەکی دادگا بریتیە لە چەسپاندنی یاسا ، هەر بەم بۆنەیەشەوە ، بەپێی پرنسیپی ((**التدرج بين التشريعات**)) ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانیشی لەپاڵ یەکلاکردنەوەی ئەو کێشانەی کە بۆی بەرز دەکرێنەوە دەکەوێتە ئەستۆ . چونکە بەپێی ئەم پرنسیپە ، نابێ دادگا ئەو یاسایە جێبەجێبکات کە لەگەڵ یاسایەکی لە خۆی بەرزتر ناکۆکە.

هەروەها دەستووری ساڵی ١٩٦٨ لە ماددەی (٨٧) دا ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتیی یاساکانی بە دادگای باڵای دەستووری سپاردوە کە دواتر بەپێی یاسای ژمارە (١٥٩) ی ساڵی ١٩٦٨ دامەزرا ، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بە یاسایەك دادگای باڵای دەستووری دادەمەزرێ ، کاریشی لێکدانەوەی دەقەکانی ئەم دەستوورەو یەکلاکردنەوەی دەستووریێتیی یاساکان و لێکدانەوەی یاسا کارگێڕیو داراییەکان و یەکلاکردنەوەی سەرپێچیکردنی یاساکانە بەو ڕێسایانەی کە بۆ ئاسانکاری جێبەجێکردنیان دەردەچن و بڕیارەکانی ئەم دادگایەش سەپاوەیە)) .

[٤٢٩] - أزهار عبدالكريم عبدالوهاب : الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية ، رسالة ماجستير ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ١٩٨٣ ، ل ٢٤٧ ، هەروەها ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٨ .

[٤٣٠] - بڕوانە علي محمد محمود ابو عال : مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطريق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة) ، رسالة ماجستير ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ١٩٩٦ ل ٢٠٠ ، هەروەها عبدالرحمن احمد المختار : حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة) ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ٢٠٠٢ ل ٤٢ ، هەروەها ازهار عبدالكريم عبدالوهاب : الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٤٧ ، هەروەها عبدالباقي البكري و زهير البشير : المدخل لدراسة القانون ، منشورات بيت الحكمة ، بغداد ، ١٩٨٩ ل ١٠٦-١٠٧

ئەمەو ، بەڕای ئێمە ، دەكرێ بێدەنگی دەستووری عێراقی لە ئاست ئەمەدا لە كاتی پێویستیدا بە نیشانەی لاریئەبوون دابنێین بەپێی ئەو پرنسیپەی كە دەڵێ : ((**بێدەنگی لەكاتی پێویستیدا نیشانەیە**)) یان ((**بێدەنگی نیشانەی ڕەزامەندییە**)) .

كەواتە بابزانین چاودێریكردنی دەستووریێتیی یاساكان لە واقیعدا چۆنەو هەڵوێستی دادگای عێراقیش لەم بارەیەوە چیە .

ئەوەی شایەنی باسە ، لەوەتەی دەستوری عێراقی ساڵی ۱۹۷۰ دەرچووە ، دادگای عێراقی هیچ ڕۆڵێكی بۆ چاودێریكردنی دەستووریێتیی یاساكان نەبینیوە ، هەڵبەتە ئەمەش خۆی لەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێ كە دادگای عێراقی ویستوویەتی لەم ڕووەوە دوورە پەرێز بووەستێت ، هەرچەندە هیچ پاساوێك بۆ ئەم دوورە پەرێزییەی نیە.

بۆیە مادام دادگای باڵای دەستوری یان ئەنجومەنی دەستوری لە عێراقدا نیە ، دەبوایە دادگاكان لە خۆیانەوە وەك دەسەڵاتێكی تایبەتمەند بە یەكلاكردنەوەی گشت كێشەكان - بە ناكۆكی نێوان دەقەكانی یاساو دەستووریشەوە - ئەم ڕۆڵەیان بدیتبایە . لە كاتێكدا هیچ دەقێكی دەستووری یان یاسایی ئەم مافەی لێ یاساغ نەكردوون.

ب - چاودێری دادگەری لەسەر شەرعییەتی بڕیارەكانی ئیدارە

چاودێریكردنی دادگەری لەسەر شەرعییەتی بڕیارەكانی ئیدارە كە لەسەر بنچینەی ((**مەشروعیەت – ڕەوایەتی**)) [٤٣١] دامەزراوە لەو وڵاتانەی كە تیایدا دەسەڵاتی دادوەری پاك و سەربەخۆیە بە یەكێك لە زامنە سەرەكییەكانی پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری و سەروەری یاسا دادەندرێت [٤٣٢] و لە سایەیدا تاكەكانی كۆمەڵ بەرامبەر بەو دەستدرێژیانەی كە ئیدارە لە ئاكامی بەزاندنی سنووری دەسەڵاتەكەی دەیكاتە سەر مافەكانیان، هەست بە ئاسوودەیی و ئارامی دەكات ، چونكە لە سایەی پرنسیپی ((**ڕەوایەتی**)) دا چاودێری ڕەوایەتی بڕیارەكانی ئیدارە دەكات و ناچاری دەكات كە ڕێز لە بنچینە یاساییەكان بگرێت و وەكو خۆی كاریان پێ بكات.

وەكو دەزانین ، یاسادانەر لە دانانی یاساكاندا جەخت لەسەر پرنسیپ و بنچینە گشتییەكان دەكات و ناچێتە ناو قوڵاییانەوە ، بۆیە چاودێری دادگەری بەسەر ئەو بڕیارانەی كە ئیدارە بۆ ڕێكخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەریان دەكات ڕۆڵێكی بەرچاویان هەیە ، چونكە پەیوەندییەكی بەهێز هەیە لە نێوان ئەو بڕیارانەی كە ئیدارە لە لایەك بۆ پاراستنی نیزامی گشتی (النظام العام) دەریان دەكات و لەلایەكی تریشەوە بۆ ڕێكخستنی ڕۆژنامەگەری دەریان دەكات [٤٣٣] .

---

[٤٣١] - بەپێی ئەم پرنسیپە دەبێ كارو كردەوەكان (تصرفات) ی ئیدارە لەگەڵ بنچینە یاساییەكانی یاسا بەركارەكاندا كۆك بن .

[٤٣٢] - د . سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٥ ، و سمير خيري توفيق : مبدأ سيادة القانون ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٧٨ ل ٥٥ .

[٤٣٣] - مەبەستمان ئەو بڕیارانەیە كە پەیوەندییان بە لایەنی تەواو و وردەكارییەكانی ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە هەیە بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٠ .

لەبەر ئەمە ، ئیدارە لە دەرکردنی بڕیارەکانیدا بۆ پاراستنی نیزامی گشتی ، ڕووبەڕووی ناکۆکییەکی گەورە دەبێتەوە لە نێوان پاراستنی نیزامی گشتیو ئازادی ڕۆژنامەگەریدا کە دەستوور کەفالەتی کردووە . لێرەدا ڕۆڵی چاودێری دادگەریمان لە پاراستنی مافی تاکەکانی کۆمەڵ لە گوزارشتکردنی بیروڕایان لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریدا بەرامبەر بڕیارەکانی ئیدارە بۆ دەردەکەوێ.

ئەم چاودێریەش لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکیتر بە پێی ئەو سیستەمە دادگەریە دەگۆڕێ کە پێڕەوی دەکات . بۆیە ، ئەو وڵاتانەی کە پێڕەوی سیستەمی تاك دادگایی (القضاء الواحد) دەکەن ، تیایاندا دادگای ئاسایی مومارەسەی ئەم چاودێریە دەکات . بەلاّم لەو وڵاتانەدا کە پێڕەوی سیستەمی جووت دادگایی (القضاء المزدوج) دەکەن ، تیایاندا دادگای ئیداری مومارەسەی ئەم چاودێریە دەکات.

لەبەر ئەو ڕۆڵەی کە ئەنجومەنی دەوڵەتی میسریو ئەنجومەنی دەوڵەتی فەڕەنسی لە چاودێریکردنی شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارە دیویانە ، بۆیە لە چوارچێوەی لێکۆڵینەوەیەکی بەراووردیدا تیشك دەخەینە سەر ئەم چاودێرییە بەم شێوەیەی خوارەوە :

١ – چاودێری دادگەری لەسەر ڕەوایەتی بڕیارەکانی ئیدارە لە یاسای میسریدا

ئەنجومەنی دەوڵەتی میسری (مجلس الدولة المصري) هەر لە دامەزرانییەوە لە ساڵی ١٩٤٦ [٤٢٤] تاکو ئەمڕۆ بە کاری چاودێریکردنی ڕەوایەتی بڕیارەکانی ئیدارە هەستاوە و چاودێری ڕەوایەتی ئەو بڕیارانەی ئیدارەی کردووە کە تایبەت بوونە بە بنچ و بنەوانەکانی ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە ، هەروەکو لەم حوکمانەی خوارەوەدا بۆمان دەردەکەوێ :

ئەنجومەنی دەوڵەتی میسری (دادگای کارگێڕی) لە حوکمێکیدا جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە نابێ ئیدارە ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەوە یان بە ڕێگایەکی ئیداری ڕایبگرێت یان هەڵی بووەشێنێتەوە لەکاتێکدا کە هیچ یاسایەك دەرنەچوە بۆ ڕێکخستنی ئەو حاڵەتانەی کە ئەنجامدانی ئەم کارانەی تیا پێویستە بۆ پاراستنی نیزامی گشتی. ئەمەش بەشێکی ئەو حوکمەیە : ((**... کە ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەو ئازادییە گشتیانەی کە دەستوور کەفالەتی کردووە ، وە لەبەر ئەوەی ئاکامەکانی ئەم ئازادییە تەنها ئەو تاکەکەسە ناگرێتەوە کە مومارەسەی دەکات بەڵکو ئاکامەکانی تاکەکانی ترو خودی کۆمەڵیش دەگرێتەوە ، بۆیە دەستور ئەم ئازادییەی**

---

[٤٢٤] - تاکو ساڵی ١٩٤٦ میسر پێڕەوی سیستەمی تاك دادگایی دەکرد ، بەلاّم دوای ساڵی ١٩٤٦ بە دەرچوونی یاسای ژمارە (١١٢) ی ساڵی ١٩٤٦ چووە ڕیزی ئەو دەوڵەتانەی کە پێڕەوی سیستەمی جووت دادگایی دەکەن و بەپێی ئەو یاسایە ئەنجومەنی دەوڵەتی میسری دامەزراو تاکو ئێستاچەندین یاسا بۆ ڕێکخستن و پەرەپێدانی دەرچووە کە دواهەمینیان یاسای ژمارە (٤٧) ی ساڵی (١٩٧٢) وە کە بە پێی حوکمی ماددە (١٧٢) ی دەستوری ساڵی ١٩٧١ دەرچووە کە بەم شێوەیە دەقنووسی کردووە : ((ئەنجومەنی دەوڵەت دەستەیەکی دادوەری سەربەخۆیەو تایبەتمەندە بە یەکلاکردنەوەی کێشە ئیداریەکان و داوا تەمێکەرەکان (الدعاوی التأدیبیة) و یاسا دەسەلاّتەکانی تری دیار دەکات)) بڕوانە د . فاروق احمد الخماس : الرقابة علی اعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١١٨ .

ڕەها نەکردووە ، بەڵکو ئەرکی ڕێکخستنەکەی بە یاسا سپاردووە ، چونکە نابێ ئازادییە گشتییەکان کۆتبەند بکرێن یان ڕێکبخرێن مەگەر بە یاسا نەبێت ...))[٤٣٥].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، ئەنجومەنی دەوڵەتی میسری تەنها بەوە نەوەستاوە کە جەخت لەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەری بکات یان کۆتوبەند کردنی یاساغ بکات ، بەڵکو جەختی لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە دەبێ گشت کاروکردەوەی ئیدارە بکەونە ژێر چاودێریی ئەوەوە . هەروەکو لەم حوکمەی دادگای ناوبراو بۆمان دەردەکەوێ : **((... کاروکردەوەکانی ئیدارە لە ڕاگرتنی ڕۆژنامە یان هەڵوەشاندنەوەی یان لاریبوون لە دەرچوونیدا کاری ئیدارین و دەبێ بەپێی حوکمەکانی دەستوورو یاساو ڕێساکان ئەنجام بدرێن و هەر بڕیارێکیش لەم بارەیەوە ئەنجام بدات بە بڕیارێکی ئیداری ئاسایی دادەندرێت و ئەم دادگایە تایبەتمەند دەبێ بە تەمەشاکردنی دروستی‌و نادروستیەکەی و دادگا مافی چاودێریکردنی ئیداری هەیە بۆئەوەی بزانێ ئایا دەرکردنی ئەو بڕیارە لەگەڵ حوکمەکانی دەستوورو یاساو ڕێساکان کۆکە تاکو حوکم بە دروستیەکەی بدات یان لەگەڵ ئەم حوکمانەدا ناکۆکە ئەو حوکمانەدا تاکو حوکم بە پووچەڵکردنەوەی بدات ..))**[٤٣٦].

بەم پێیە ، دادگای کارگێڕی بەبۆنەی تانەدان (الطعن) لە بڕیارێکی سەرۆك کۆمار ژمارە (٤٩٤) ی ساڵی ١٩٨١ کە تایبەتە بە هەڵوەشاندنەوەی گۆڤاری « **الدعوه** » و ڕۆژنامەی « **الاشعب** » بەپێی حوکمی مادده (٧٤) ی دەستوور لە حوکمێکیدا دەڵێ : **((بڕیاردان بە هەڵوەشاندنەوەی گۆڤاری « الدعوه » و ڕۆژنامەی « الاشعب » دەبێتە مایەی دەسبەسەراگرتنی ئازادی ڕادەربڕین و مافی گوزارشتکردن لە ڕێگای کەناڵە ڕەواکانی گوزارشتکردن لەوانەش کەناڵی ڕۆژنامەگەری ، کە ئەو مافانەن کە هەمو هاوڵاتییەك بەپێی مادده (٤٧) ی دەستوور هەیەتی ، وە بۆ زامنکردنی ئەم دوو مافە مادده (٤٨) ی دەستوور کەفالەتی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووەو لە هەڵوەشاندنەوەی کارگێڕیش دەیپارێزێ هەرچەندە لە حاڵەتی پێویستیشدا بێت وەك کاتی شەڕو حاڵەتەکانی نائاسایی ، چونکە ئـازادی ڕۆژنامەگەری ئامانجی ڕەخساندنی کەش و هەوایەکی ئازادە بۆ پەرەپێدانی کۆمەڵ...))**[٤٣٧].

لەم حوکمانەی سەرەوەدا ڕۆڵی دادگای کارگێڕیی میسریمان لە زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای چاودێریکردنی ڕەوایی بڕیارەکانی ئیدارە بۆ دەردەکەوێ کە چۆن بۆتە پاڵپشتێك بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری‌و لە دەستدرێژی ئیدارە دەیپارێزێت.

---

[٤٣٥] - **حوکمی دادگای کارگێڕی ژمارە (٥٩٧) لە ٢٦/یونیۆ/١٩٥١ دەرچووەو لە کۆدی حوکمەکانی دادگای کارگێڕی ژمارە (٣٥٧) ی ساڵی پێنجەم ل ٩٩ بڵاوبۆتەوە . بڕوانە عبدالرحمن احمد المختار : حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٦ .**

[٤٣٦] - **حوکمی دادگای کارگێڕی ژمارە (٥/٥٨٧) لە ١٩٥١/٦/٢٦ لە د . حمدي ياسين عكاشة : القرار الاداري في قضاء مجلس الدولة ، منشأة المعارف بالاسكندرية ، ١٩٨٧ ، ل ٢١٢-٢١٣ وەرگیراوە .**

[٤٣٧] - **بڕیاری دادگای کارگێڕی ژمارە (٣١٢٣) لە ١١/فەبرایەر/١٩٨٣ لە د . محمد باهي ابو يونس : التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٦٧٧ وەرگیراوە .**

٢ – چاودێری دادگەری لەسەر ڕەوایەتی بڕیارەکانی ئیدارە لە یاسای لوبنانیدا

سیستەمی دادوەری لە لوبنان لەسەر بنەمای سیستەمی جووت دادگایی دامەزراوە . بۆیە دوو لایەنی دادوەری لە لوبناندا هەیە ، هەردوکیان لێکجیاوازو سەربەخۆن . لایەنێکیان تایبەتە بە یەکلاکردنەوەی ئەو کێشانەی کە لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵ ڕوو دەدەن بێ ئەوەی ئیدارە لایەنێك بێت لە لایەنەکانی و پۆلینیش کراوە بۆ چەند پۆلێك کە دادگای پیاچوونەوە (تمییز) لە سەروی هەموویانەوە دێت . لایەنێکی تریشیان دادگای کارگێڕییە و تایبەتە بە یەکلاکردنەوەی ئەو کێشانەی کە لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵ و ئیدارە ڕوو دەدەن ، ئەنجوومەنی شورای دەوڵەت لە سەرووی ئەم دادگایەوەیە.

هەر لەو ڕۆژەوەی دەوڵەتی لوبنان دامەزراوە دادگای کارگێڕیی لوبنانی، تا دەرچوونی مەرسومی یاسایی ژمارە (١١٩) ی ساڵی ١٩٥٩ کە ئێستاکە کاری پێ دەکرێت ، بە گەلێك قۆناغدا تێپەڕیوەو پێشکەوتنێکی زۆری بەخۆیەوە بینیوە[٤٣٨] .

بەپێی ماددەی (٥٠) لە مەرسومی یاسایی ژمارە (١١٩) ی ساڵی ١٩٥٩ ئەنجومەنی شورای لوبنانی تایبەتمەندە بە تەمەشاکردنی هەمو کێشە کارگێڕییەکان ، ئەگەر یاسادانەر ئەرکی تەمەشاکردنەکەی بە دادگایەکیتر نەسپاردبێت[٤٣٩] .

بەم پێیە ، ئەنجومەنی شورای لوبنانی لایەنی تایبەتمەندە بە تەمەشاکردن و یەکلاکردنەوەی گشت ئەو کێشانەی کە ئیدارە لایەنێکە لە لایەنەکانی ، تەنها ئەو کێشانە نەبێت کە ڕیزپەڕ کراون یان ئەرکی تەمەشاکردن و یەکلاکردنەوەیان بە مەرسومی یاسایی بە دادگایەکیتر سپاردرابێت.

هەروەها دادگای کارگێڕیی تایبەتی (المحكمة الادارية الخاصة) کە بە مەرسومی یاسایی ژمارە (٣) ی ساڵی ١٩٥٤ دامەزراوە ، بەپێی حوکمەکانی ئەم مەرسومە تایبەتمەندە بە تەمەشاکردن و یەکلاکردنەوەی هەندێك کێشەی کارگێڕی کە لە دووتۆی مەرسومەکەدا دیارکراون . ئەم دادگایە بارەگایەکەی لە بەیروتەو لە شارو شارۆچکەکانی تردا نیە[٤٤٠] .

بەپێی ماددەی دووەمی مەرسومی یاسایی ژمارە (٣) ی ساڵی ١٩٥٤ ئەم دادگایە تایبەتمەندە بە تەمەشاکردنی داوای قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانانەی کە لە ئاکامی ڕاپەڕاندنی کارە گشتییەکان (اشغال عامة) دا لە خەڵك کەوتوون.

هەروەها ئەو کێشانەی کە پەیوەندییان بە گرێبەست و کڕین و فرۆشتن و ئەو ئەرکانەوە هەیە کە ئیدارە بۆ دابینکردنی بەڕێوەبردنی دەزگا گشتییەکان ئەنجامی داون . هەروەها ئەو کێشانەی کە پەیوەندییان بە مڵکە گشتییەکانەوە (الاملاك العامة) هەیە.

---

[٤٣٨] - د . محسن خليل : القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة ، منشورات دار النهضة العربية ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٨ ل ١٩٩-٢٠٠ .

[٤٣٩] - ئەمەش دەقەکەیەتی : (٠ ئەنجومەنی شورا دادگایەکی ئاساییە بۆ تەمەساکردنی کێشە کارگێڕییەکان)) .

[٤٤٠] - شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، ئەم دادگایە بە مەبەستی سووککردنی ئەرکی سەرشانی ئەنجومەنی شوراو یەکلاکردنەوەی کێشەکارگێڕییەکان بە خێرایی دامەزرا ، چونکە لایەنەکانی کێشە گلەیی و گازاندەیەکی زۆریان لە ئەنجومەنی شورا هەبوو سەبارەت بە دواخستنی کێشەکانیان . بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە د . محسن خليل : القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢١٧ .

لەم دەقەدا بۆمان دەردەكەوێ كە دادگای كارگێڕیی تایبەتی ، تەنها تایبەتە بەو كێشانەی كە بەشێوەیەكی دیاریكراو لە دەقی ماددەی ناوبراودا هاتووەو بۆی نییە بێ لەوانە سەیری هیچ كێشەیەكیتر بكات.

بۆیە ، ئەنجومەنی شورای لوبنانی تایبەتمەندە بە تەمەشاكردن و یەكلاكردنەوەی گشت كێشەكانیتر ، بە كێشەی ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە ، ئەگەرهاتوو ئیدارە لە ڕێگای بڕیارە ناشەرعییەكانیدا دەستدرێژی بكاتە سەر.

دادگای كارگێڕیی تایبەتی ، وەك دادگایەكی پلە یەك ، تەمەشای ئەو كێشانەی سەرەوە دەكات و ئەنجومەنی شورای دەوڵەتیش تێیان هەڵدەچێتەوە.

كەواتە دادگای كارگێڕیی تایبەتی بۆی نیە تەمەشای داوای هەڵوەشانەوەی بڕیارە ناشەرعییەكانی ئیدارە بكات[٤٤١] ، بەڵكو تەنها ئەنجومەنی شورا بۆی هەیە تەمەشای بكات هەروەكو لە دوا بڕگەی ماددەی دووەمی مەرسومی یاسایی ناوبراودا بۆمان دەردەكەوێ كە ئەمەش دەقەكەیەتی : **((لە هەموو حاڵەتێكدا كێشەكانی دەستدرێژیكردنەسەر سنووری دەسەلآت (دەسەلآت بەزاندن) تەنها لەژێر دەسەلآتی ئەنجومەنی شورا دەمێنێتەوە)).**

بەم شێوەیە داوای هەڵوەشانەوە لە لوبناندا بە پلەیەك تەنها لەبەردەم ئەنجومەنی شورا تەمەشا دەكرێت[٤٤٢]**.**

٣ – چاودێری دادگەری لەسەر ڕەوایەتی بڕیارەكانی ئیدارە لە یاسای فەرەنسیدا

سیستەمی دادوەری لە فەرەنسا لەسەر بنەمای جووت دادگایی دامەزراوە . واتە دوو جۆرە دادگا هەیە ، یەكەمیان ، دادگای ئاساییەو دادگای پیاچوونەوە لە سەروی هەموویانەوەیە و تایبەتمەندە بە یەكلاكردنەوەی ئەو كێشانەی كە كە لە نێوان تاكەكانی كۆمەڵ ڕوو دەدەن بێ ئەوەی ئیدارە لایەنێك بێت لە لایەنەكانی . دووەمیشیان ، دادگای كارگێڕییە و ئەنجومەنی دەوڵەت لە سەروویەوەیەتی و تایبەتەبە یەكلاكردنەوەی ئەو كێشانەی كە ئیدارە لایەنێكە لە لایەنەكانی[٤٤٣].

ئەنجومەنی دەوڵەتی فەرەنسی ڕۆڵێكی بەرچاوی هەیە لە زامنكردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ، لە ڕێگای هەڵوەشاندنەوەی ئەو بڕیارە ناشەرعیانەی كە ئیدارە بۆ ڕێكخستنی ئەم ئازادییە دەریان دەكات.

لەم حوكمەی خوارەوەدا ڕۆڵی ئەنجومەنی دەوڵەتی فەرەنسیمان لە چاودێریكردنی شەرعییەتی بڕیارەكانی ئیدارە لە بواری ڕۆژنامەگەریدا بۆ دەردەكەوێ.

ئەنجومەنی دەوڵەتی فەرەنسی لە ١٩٦٠/٦/٢٤ لە كێشەی ((Framper et societe Societe France Editions et publications)) حوكمی داوە بە هەڵوەشانەوەی دوو بڕیاری كارگێڕی كە حاكمی ویلایەتی جەزایری ژێر دەسەلآتی داگیركەری فەرەنسی لە ١٩٥٦/١٢/٢٩ و ١٩٥٧/١/٦ دەری كردووە.

---

[٤٤١] - مەبەستمان ئەو داوایانەیە كە لە دژی ئیدارە لە ئاكامی بەزاندنی سنووری دەسەلآتەكەی بەرز دەكرێتەوە .

[٤٤٢] - د . محسن خليل : القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل٢٢٢-٢٢٣ .

[٤٤٣] - د . محسن خليل : القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل١٤٩ .

بڕیاری یەکەمیان ، تایبەتە بە گلدانەوەو دەستبەسەراگرتنی دوو ژمارەی ڕۆژنامەی ((France Soir)) کە لە ٣٠ و ١٩٥٦/١٢/٣١ دەرچوونە . بڕیاری دووەمیش تایبەتە بە گلدانەوەو دەستبەسەراگرتنی دوو ژمارەی ڕۆژنـــــامەی ((Le monde)) و ((France Soir)) کە لە ٦ و ٧ /١٩٥٧/١ دەرچوونە.

ئەوەی شایەنی باسە ، بەپێی ئەو دوو بڕیارە ، حکومەت دەستی بەسەر گشت ژمارەکانی ئەم ڕۆژنامانە داگرت لە سەرتاپای ویلایەتی جەزایرو بۆ داواکاری گشتی هەناردن.

حکومەت لە دەرکردنی ئەو دوو بڕیارەیدا ، پشتی بە مادده (١٠) ی یاسای دادبینی سزایی بەستبوو کە دەسەڵاتی گرتنەبەری گشت ڕێگایەکی پێویست بۆ ئاشکراکردنی کەتن و گەورەکەتن و سەرپێچییەکان (الجنايات و الجنح و المخالفات) بە پارێزگای پاریس و بەڕێوەبەری بەڕێوەبەرایەتییەکان دەدات.

لە ئاکامی ئەمەشدا ، هەردوو ڕۆژنامەی ((Le monde)) و ((France Soir)) دوو داوایان بۆ دادگا بەرز کردەوە . یەکەمیان بۆ قەرەبووکردنەوە بۆ دادگای ئاسایی لە ناوچەی (seine) بەرزکرایەوە ، دووەمیشیان بۆ دادگای کارگێڕی لە شاری جەزایر بەرزکرایەوەو تیایدا تانەی لە بڕیاری ئیدارە دابوو چونکە لە دەرکردنیدا دەسەڵاتی خۆی بەزاندبوو.

ئەنجومەنی دەوڵەتی فەڕەنسی بەر لە هەموو شتێ لەوەی کۆڵیوەتەوە کە ئایا ئەم کارەی کە حکومەت پێی هەستاوە بۆ گلدانەوەو دەستبەسەراگرتنی ژمارەکانی ئەو دوو ڕۆژنامەیە ، ئایا کارێکی ئیدارییە یان دادوەری ؟ دوای ئەوەی کە بە کارێکی ئیداری داناوە ، بڕیاری بە هەڵوەشاندنەوەی هەردوو بڕیارەکە داوەو ئەم پاساوانەشی بۆ هێناونەتەوە : **((ئیدارە لەم بڕیارانەیدا سنووری دەسەڵاتی خۆی بەزاندووە ، چونکە لە گلدانەوەو دەستبەسەراگرتندا مەبەستی یاسادانەر یاساغکردنی بڵاوبوونەوەی گشت ژمارەکانی ڕۆژنامەیە نەك هەندێك لەو ژمارانە بۆ سەلماندنی تاوانەکان لەبەردەم دادوەری سزاییدا))**[٤٤٤].

لەم حوکمەی سەرەوەدا ، بۆمان دەردەکەوێ کە ئەنجومەنی دەوڵەتی فەڕەنسی جیاوازی کردوە لە نێوان کاری دادوەریو کاری کارگێڕییەوە بۆ مومارەسەکردنی دەسەڵاتی خۆی لە چاودێریکردنی شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارەدا.

بۆیە گلدانەوەو دەستبەسەراگرتنی ژمارەکانی ئەو دوو ڕۆژنامەیەی بە کارێکی ئیداری داناوە ، مادام ئیدارە لە بڕیارەکانیدا مەبەستی یاساغکردنی بڵاوبوونەوەی گشت ژمارەکان بووە نەك هەناردنی چەند ژمارەیەك بۆ داواکاری گشتی بەمەبەستی سەلماندنی تاوانەکان . هەربۆیە بڕیاری داوە بە هەڵوەشاندنەوەی ئەو دوو بڕیارە ناشەرعییە چونکە لەگەڵ حوکمی مادده (١٠) ی یاسای دادبینی سزاییدا ناکۆکن.

لێرەدا ڕۆڵی ئەنجومەنی دەوڵەتی فەڕەنسیمان لە پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستدرێژی ئیدارە بۆ دەردەکەوێ.

٤ – چاودێری دادگەری لەسەر ڕەوایەتی بڕیارەکانی ئیدارە لە یاسای عێراقیدا

بەرلە دەرچوونی یاسای ژمارە (١٠٦) ی ساڵی ١٩٨٩ کە تایبەتە بە هەموارکردنی یاسای ئەنجومەنی شورای دەوڵەت ژمارە (٦٥)ی ساڵی ١٩٧٩ ، عێراق کاری بە سیستەمی تاك دادگایی دەکرد ، بۆیە ، سەرەڕای ئەوەی

---

[٤٤٤] - بڕوانە ، میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل٥١ .

یاسا بڕیاری دامەزراندنی دادگای کارگێڕی لە گشت ناوچەکانی تێهەڵچوونەوە لە کۆماری عێراقدا دابوو - لە ناوچەی بەغدا بە حوکمی یاساو لە ناوچەکانی تریش بەپێی بەیاننامەی وەزیری داد [٤٤٥] - ئینجاش گشت دادگاکان ویلایەتی گشتییان هەبوو [٤٤٦] .

کەواتە ، لەو شوێنانەی کە دادگای کارگێڕییان تێدانەبوو ، دادگا ئاساییەکان بە ڕۆڵی چاودێریکردنی شەرعییەتی بڕیارەکانی ئیدارە هەڵدەستان .

بەڵام دوای دەرچونی یاسای ژمارە (١٠٦) ی ساڵی ١٩٨٩ کە تایبەتە بە هەموارکردنی یاسای ئەنجومەنی شورای دەوڵەت ژمارە (٦٥) ی ساڵی ١٩٧٩ ، عێراق چووە ڕێزی ئەو دەوڵەتانەی کە کار بە سیستەمی جووت دادگایی دەکەن . ئەمەش ئەوە دەگەیەنی کە تەنها دادگای کارگێڕی بۆی هەیە تەمەشای کێشە کارگێڕییەکان بکات و یەکلایان بکاتەوە .

ئەوەی جێی سەرنجە ، سەرەڕای ئەوەی عێراق بە هەموارکردنی یاسای ئەنجومەنی شورا چووە ڕێزی ئەو دەوڵەتانەی کە کار بە سیستەمی جووت دادگایی دەکەن وەك فەڕەنسا و میسر و لوبنان کە پێشتر لێکۆڵینەوەمان لەسەر کردوون ، کەچی لە بواری زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری و چاودێریکردنی شەرعییەتی ئەو بڕیارانەی کە ئیدارە بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەریان دەکات تاکو ئێستا هیچ هەنگاوێك نەچۆتە پێشەوە ، چونکە دەسەڵاتی دادگای کارگێڕی لەچاودێریکردنی ئەو بڕیارانەی ئیدارە کە بە پشت بەستن بە یاسای ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ دەردەچن ، ڕووبەڕووی دەقی مادده (٣٠) بڕگەی (ب) لە یاسای ناوبراو دەبنەوە کە مافی چاودێریکردنی ئەو بڕیارانەی لە دادگای کارگێڕی سەندۆتەوە کە بەپێی یاسای ناوبراو دەردەچن [٤٤٧] .

کەواتە ، بۆ تانەگرتن لەو بڕیارانەی کە ئیدارە بەپێی یاسای چاپەمەنی دەریان دەکات ، ئەو کەسەی بەرژەوەندی لەو تانە گرتنە دایە بۆی نیە پەنا بباتە بەر دادگای کارگێڕی ، بەڵکو بۆی هەیە ڕێگای بەرزکردنەوەی سکاڵای ئیداری (التظلمات الادارية) بگرێتەبەر ، جا بۆ ئەم مەبەستەش، ئەو کەسەی داوایەکەی بۆ وەرگرتنی مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە لەلایەن وەزیری ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندن ڕەت کراوەتەوە، بەپێی مادده (٧)ی یاسای چاپەمەنی عێراقی بۆی هەیە لە ماوەی پانزە ڕۆژ، لە ڕۆژی ئاگادارکردنەوەی، لە بەردەم ئەنجوومەنی وەزیرانەوە تانەی لێ بدات [٤٤٨]. بەڵام سەبارەت بە ئیجرائاتو سزاکانیتر کە ئیدارە لە دژی ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان دەریان دەکات، دەکرێ لەڕێگای بەرزکردنەوەی سکاڵای ئیداریەوە تانەیان لێ بدرێ، هەرچەندە یاسای چاپەمەنی عێراقی ئەمەی دەقنووس نەکردووە [٤٤٩].

---

[٤٤٥] - بڕوانە دەقی مادده (٢٤) و (٢٥) لە یاسای ڕێکخستنی دادوەری ژمارە (١٦٠)ی ساڵی ١٩٧٩ .

[٤٤٦] - مادده (٣)ی یاسای ڕێکخستنی دادوەری ژمارە (١٦٠)ی ساڵی ١٩٧٩ دەقنووسی کردوە کە : ((ویلایەتی دادگا گشت کەسانی سروشتیو مەعنەوییە گشتیو تایبەتییەکان دەگرێتەوە تەنها ئەوانە نەبێت کە بە دەقێکی تایبەتی ڕیزپەڕ کراون)) .

[٤٤٧] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە شکایەتەکانی تایبەت بە ڕێوشوێن و سزا کارگێڕییەکان لەبەردەم دادگادا نابینرێن)) .

[٤٤٨] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((يحق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادةالاعتراض على قرار الوزير لدى مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تأريخ تبلغه ويكون قرار المجلس نهائيا)).

[٤٤٩] - د . عصام عبدالوهاب البرزنجي : مجلس شورى الدولة و ميلاد القضاء الاداري العراقي ، مجلة العلوم القانونية ، المجلد التاسع ، العدد (١-٢) ، بغداد ، ١٩٩١ ل١٥٠-١٥١ .

لەم حاڵەتەشدا ، ڕێگای سکاڵای ئیداری (التظلمات الادارية) ئەو ڕۆڵەی نامێنێ کە دادگای کارگێڕی لە پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا دەیبینێ ، چونکە ئیدارە لەیەك کاتدا هەم بەرەکان (خصم) دەبێت و هەمیش خۆی دادوەر دەبێت .

ئەمەو دەقی ماددە (٣٠) بڕگەی (ب) ناکۆکە لەگەڵ دەقی ماددە (٨) ی جاڕی جیهانیی مافی مرۆڤ [٤٥٠] و بڕگە (ب) ی ماددە (٦٣) دەستوور کە کەفالەتی مافی دادبینی بۆ هەموو هاوڵاتیان کردووە [٤٥١] .

بۆیە ، دەقی ناوبراو بە دەقێکی نادەستووری دادەنرێت ، هەر لەم ڕوانگەیەشەوە ، داوا لە یاسادانەری عێراقی دەکەین کە ئەم دەقە هەڵبوەشێنێتەوە بۆئەوەی دادگای کارگێڕی ڕۆڵی خۆی لە پاراستن و کەفالەتکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستدرێژییەکانی ئیدارە وەکو پێویست ببینێ.

٥ – چاودێری دادگەری لەسەر ڕەوایەتی بڕیارەکانی ئیدارە لە یاسای هەرێمی کوردستاندا

بەپێی یاسای دەسەڵاتی دادوەری هەرێمی کوردستان ژمارە (١٤) ی ساڵی ١٩٩٢ ی هەموارکراو لە هەرێمی کوردستاندا پێڕەوی سیستەمی تاك دادگایی دەکرێت هەروەکو لە ماددەی سێیەمی ئەم یاسایەدا بۆمان دەردەکەوێ کە تیایدا هاتووە : ((**ویلایەتی دادگا گشت کەسانی سروشتیو مەعنەویو لەگەڵیاندا حکومەتیش دەگرێتەوە و تایبەتمەند دەبێ بە یەکلاکردنەوەی گشت کێشەو تاوانەکان**)) .

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری کوردستان بە پێچەوانەی یاسادانەری میسریو لوبنانیو فەرەنسیو عێراقی ، دانی بە سیستەمی جووت دادگایی دانەناوە ، بۆیە ڕاشکاوانە لە ماددەی ناوبراودا ئەرکی یەکلاکردنەوەی گشت کێشەکانی – بە کێشە ئیدارییەکانیشەوە – بە دادگا ئاساییەکان سپاردووە کە دادگای پیاچوونەوە (تمييز) لە سەرووی هەموویانەوە دێت .

شایەنی ئاماژەبۆکردنە ، هەرچەندە هەرێمی کوردستان کار بە سیستەمی تاك دادگایی دەکات ، بەڵام سەرەڕای ئەمەش ، دەسەڵاتی دادگەری لە هەرێمی کوردستان لەچاو عێراق زیاتر ڕۆڵی خۆی، لە چاودێریکردنی ئەو بڕیارانەی کە ئیدارە بۆ ڕێکخستنی ئازادی ڕۆژنامەگەریو جێبەجێکردنی یاسای چاپەمەنی لە هەرێمی کوردستاندا، دەبینێ . چونکە یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٢ بە پێچەوانەی یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦) ی ساڵی ١٩٦٨ هیچ دەقێکی وەهای تێدا نیە کە ڕێگا لە دادگا بگرێ بۆ بینینی ئەو داوایانەی دژی ئیدارە لە جێبەجێکردنی یاسای چاپەمەنی بەرز دەکرێنەوە. تەنانەت لە بڕگە (٤)ی ماددە (٥)ی یاسای چاپەمەنیدا ڕێگای بەو کەسە داوە کە داوایەکەی بۆ وەرگرتنی مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە لەلایەن وەزیری ڕۆشنبیریەوە ڕەت دەکرێتەوە، لە ماوەی (١٠) ڕۆژ لە ڕۆژی ئاگادار کردنەوەیەوە، لە بەردەم دادگای

---

[٤٥٠] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((هەموو کەسێك بۆ داوەریکردن و پاراستنی مافە بنەڕەتیەکانی کە یاساو دەستوور پێی داوە ، لە دەستدرێژیکردنەسەر ، مافی پەنابردنە بەر دادگا نیشتمانییەکانی هەیە)) .

[٤٥١] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((مافی دادبینی بۆ هەموو هاوڵاتییەك کەفالەت کراوە)) .

پیاچوونەوە تانەی لێ بدات[٤٥٢]. ئەمەش خۆیلەخۆیدا ، ئەوە دەگەیەنێ کە ئیدارە هیچ ئیمتیازێکی لە کەسانیتر لەم ڕووەوە زیاتر نیە.

هەڵبەتە ئەم هەڵوێستەی یاسادانەری کوردستان لەگەڵ جاڕی جیهانی مافی مرۆڤ و بەیاننامەی ڕاگەیاندنی یەکێتی فیدرالیو ئەو پرنسپانەی لەخۆی گرتوون، هەروەها لەگەڵ هۆیەکانی دەرچواندنی یاسای ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق کۆکە کە پێشتر ئاماژەمان پێی کردووە[٤٥٣].

سێیەم : پاراستنی نادادگەری

ئەمجۆرە پارێزگارییە لە دەرەوەی دادگادا بە دوو شێوە مومارەسە دەکرێ . یان کەسانێك بەناوی گەل پێی هەڵدەستن ، لەو حاڵەتەشدا پێی دەوترێ ((**چاودێری ڕامیاری**)) ، یانیش ئیدارە خۆی پێی هەڵدەستێ ، لەو حاڵەتەشدا پێی دەوترێ ((**چاودێری کارگێڕی**)) .

لەبەر ڕۆشنایی ئەمە ، لە خوارەوە لە دوو خاڵدا باسی چاودێری ڕامیاریو چاودێری کارگێڕی دەکەین :

١- چاودێری ڕامیاری

ئەم چاودێرییە دوو جۆری هەیە ، چاودێری جەماوەریو چاودێری پەرلەمانی . یەکەمیان ، ڕێکخراوو کۆمەڵەو سەندیکاو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەکان دەگرێتەوەو لە ڕێگای دروستکردنی ڕایگشتییەوە پێی هەڵدەستن . دووەمیشیان ، پەرلەمان لە ڕێگای تەمەشاکردنی ئەو سکاڵایانەی کە لەلایەن هاوڵاتیانەوە بۆی بەرز دەکرێتەوە پێی هەڵدەستێ[٤٥٤] .

لەبەر ئەوەی دەستووری فەڕەنسی لەجیاتی دادگای باڵای دەستووری ، دانی بە ئەنجومەنی دەستوری داناوەو ئەرکی چاودێریکردنی شەرعییەتی یاساکانی بەم ئەنجومەنە سپاردووە ، هەروەکو لە خاڵی (**٤-٣ دووەم ، ٢- چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریێتیی یاساکان لە دەستووری لوبنانیو دەستووری فەڕەنسیدا**) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی کردووە ، بۆیە لە خوارەوە لە دوو خاڵدا بە درێژی باسی ئەم چاودێرییە لە دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ و دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ دا دەکەین :

---

[٤٥٢] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لە حاڵەتی ڕەتکردنەوەی داخوازیەکەدا، خاوەنی داخوازیە ڕەتکراوەکە، بۆی هەیە لە ماوەی دە ڕۆژدا لەو ڕۆژەی پێی ڕادەگەیەنرێ ، لەلای دادگای پیاچوونەوەی هەرێم ، تانە لە بڕیاری وەزیربداو بڕیاری دادگاش بنبڕ دەبێ)).

[٤٥٣] - بڕوانە بڕگەی (٣-١-٦) لەم تێزەدا.

[٤٥٤] - د . فاروق احمد خماس : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل ٦٧-٦٩ ، و د . سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەی پێشوو ل ١٩٦-٢١٠ .

أ – چاودێری ڕامیاری لە یاسای فەڕەنسیدا

بەپێی دەستووری ساڵی ١٩٥٦ ، لە فەڕەنسا لەجیاتی دادگای باڵای دەستووری ، ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان بە ئەنجومەنی دەستووری سپێردراوە .

ئەمەش مانای ئەوەیە ، یاسادانەری فەڕەنسی جیاواز لە یاسادانەری میسری ، کاری بە سیستەمی چاودێری ڕامیاری کردووە ، هەروەکو لە بابی حەوتەمی دەستووری ساڵی ١٩٥٨ بۆمان دەردەکەوێ کە لەژێر ناوونیشانی ((**ئەنجومەنی دەستووری**)) لە مادده (٥٦) تا (٦٣) ی بۆ ڕێکخستنی ئەم ئەنجومەنەو چۆنێتی چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان تەرخان کردووە .

بەم پێیە ، ئەنجومەنی دەستووری ئەرکی چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکانی لە ئەستۆ دایە ، هەروەها چاودێری حکومەتیش دەکات لە مومارەسەکردنی ئەو دەسەڵاتەی کە بۆ دانانی یاساو ڕێساکان بەپێی یاسا پێی دراوە [٤٥٥] .

دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ لە ماددەی (٥٦) دا چۆنێتی پێکهێنان و دەسەڵاتەکانی ئەم ئەنجومەنەی دەسنیشان کردووە . ئەم ئەنجومەنە لە نۆ ئەندام و سەرۆك کۆمارەکانی پێشووی فەڕەنسا پێکدێت. ئەم نۆ ئەندامانە بۆ ماوەی نۆ ساڵ لەو ئەنجومەنە بە ئەندام دەمێننەوەو جارێکیتر ئەندامێتیەکەیان نوێ ناکرێتەوە ، بەڵام سەرۆك کۆمارەکانی پێشووی فەڕەنسا ، بۆ سوود وەرگرتن لە ئەزموون و سیاسەتەکەیان و ئەو شارەزاییەی کە لە ژیانی سەرۆکایەتیدا وەدەستیان هێناوە ، بە حوکمی یاسا بە درێژایی ژیانیان لەو ئەنجومەنە بە ئەندام دەمێننەوە .

ئەمەو ، هەریەکێك لە سەرۆك کۆمارو سەرۆکی کۆمەڵەی نیشتمانی (رئيس الجمعية الوطنية) و سەرۆکی ئەنجومەنی پیران ، بۆ ئەندامێتی ئەو ئەنجومەنە هەڵدەبژێرن و هەر سێ ساڵ جارێکیش سێیەکی ئەندامان دەگۆڕدرێن ، بە چەشنێك سەرۆك کۆمار سەرۆکی ئەو ئەنجومەنە هەڵدەبژێرێ (دەسنیشان دەکات) .

بێگومان گرنگی ئەو هەڵبژاردنەمان لەکاتی دەنگداندا بۆ دەردەکەوێ ، کاتێك دژە دەنگەکان یەکسان دەبن ، چونکە تەرجیحی ئەو لایەنە دەکرێ کە دەنگی سەرۆکی لەگەڵە [٤٥٦] .

ئەنجومەنی دەستووری بۆ چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان بەپێی مادده (٦١) ی دەستوور ، دوو جۆرە سانسۆر مومارەسە دەکات . یەکەمیان ، چاودێرییەکی پێویستە دوای ئەوەی پڕۆژە یاساییەکان بەر لە دەرچوونیان و ڕێساکانی لیژنەکانی پەرلەمان بەر لە جێبەجێکردنیان بۆی بەرز دەکرێنەوە ، دەبێ ئەنجومەن لەخۆیەوە پێی هەستێ بۆئەوەی بڕیار بدات تا چ ڕادەیەك ئەو پڕۆژەو لائیحانە لەگەڵ دەستوور گونجاون؟ دووەمیشیان ، چاودێریەکی جەوازیەو هەریەکێك لە سەرۆك کۆمارو سەرۆك وەزیران یەکەم و سەرۆکی

---

[٤٥٥] - د . علي سبتي محمد : وسائل حماية المشروعية ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٩ .

[٤٥٦] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Le Conseil constitutionnel comprend neuf membres , don't le mandat dure neuf ans et n,est pas renouvelable . Le Conseil constitutionnel se renouvelle par tiers tous les trois ans . Trois des membres sont nommes par le President de la Republique , trois par le President de I,Assemblee Nationale , trois par le President du Senat . En sus des neuf membres prevus ci-dessus , font de droit partie a vie au Conseil constitutionnel les anciens Presidents de la Republique . Le President est nomme par le President de la Republique . Il a voix preponderante en cas de partage .))

ئەنجومەنی نوێنەران و سەرۆکی ئەنجومەنی پیران [٤٥٧] بۆیان هەیە پرۆژەکانی یاسا بەر لە دەرچوونیان بەمەبەستی چاودێریکردنی دەستووریێتیان بۆ ئەنجومەنی دەستووری بەرز بکەنەوە [٤٥٨] .

ئەمەو ، بەپێی مادده (٦٢)ی دەستووری فەرەنسی ، ئەو بڕیارانەی کە ئەنجومەنی دەستووری دەریان دەکات ، بەهیچ شێوەیەك تانەیان لێ نادرێو سەپاوەن بۆ دەسەڵاتە گشتییەکان و گشت دەسەڵاتە ئیداریو دادوەریەکان هەروەها ئەو دەقانەش کە نادەستوورین ، نابێ دەربکرێن یان جێبەجێ بکرێن [٤٥٩] .

ئەنجومەنی دەستوری فەرەنسی ڕۆڵێکی سەرەکی بینیوە لە پاراستن و زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریداو توانیویەتی متمانەی هاوڵاتیان و کەمایەتیەکانی ناو پەرلەمان (الاقلية البرلمانية) کە پەنای دەبەنەبەر بۆ ساغکردنەوەی دەستوورکۆکی ئەو پرۆژەیاساییانەی کە گومان لە دەستوریێتیەکەیان دەکرێت ، وەدەست بهێنێت [٤٦٠] .

بڕیاری ژمارە (١٨١)ی ئەنجومەنی دەستووری فەرەنسی کە لە ١٩٨٤/١٠/١١ سەبارەت بە پرۆژەی یاسای هەموارکردنی سیستەمی دەزگا ڕۆژنامەوانیەکان بە گشتیو چاودێریکردنی داهاتە داراییەکانی دەزگا ڕۆژنامەوانیەکان بە تایبەتی دەری کردوە باشترین بەڵگەیە بۆ ئەو ڕۆڵە ئیجابیەی کە ئەنجومەنی دەستووری لە چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان لە فەرەنسا دەیبینێ [٤٦١] .

---

[٤٥٧] - ئەم دەقە لە ١٩٧٤/١١/٩ هەموارکراوەو بەپێی ئەم هەموارە شەست ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران و ئەنجومەنی پیران بۆیان هەیە داوای هەناردنی ئەو پرۆژە یاساییانە بۆ ئەنجومەنی دەستووری بکەن بۆ تەمەشاکردنی دەستووریێتیان . بڕوانە میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٩ .

[٤٥٨] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

((Les lois organiques , avant leur promulgation , et les reglements des assemblees parlementaires , avant leur mise en application , doivent etre soumis an Conseil constitutionnel qui se prononce sur leur conformite a la Constitution .

Aux memes fins , les lois peuvent etre deferees au Conseil constitutionnel , avant leur promulgation , par le President de la Republique , le Premier Ministre , le President de I,Assemblee Nationals , le president du Senat ou soixante deputes ou soixante senateurs .

Dans les cas memes cas , prevus auv deux alineas precedents , le Conseil constitutionnel doit statuer dans le delai d,un mois . Toutefois , a la demande du Gouvernement , a,il y a urgence , ce delai est ramene a huit jours .

Dans ces memes cas , la saisine du Conseil constitutionnel suspend le delai de promulgation .))

[٤٥٩] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

((Une disposition declaree inconstitutionnel ne peut etre promulguee ni mise en application .

Les decisions du Conseil constitutionnel ne sont susceptibles d,aucun recours . Elles s,imposent aux pouvoirs publice et a toutes les autorites administratives et juridictionnelles .))

[٤٦٠] ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٩ .

[٤٦١] -ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل٣٩ .

خستنەرووی پرۆژەی ئەم یاسایە لەلایەن حکومەتەکەی (Mauroy) لەساڵی ١٩٨٣ بووە مایەی وروژاندنی دەمەتەقێیەکی گەرم و دوای (٢١٨) کاتژمێر گفتوگۆکردن ئینجا لە دانیشتنێکی گشتیدا پەسند کراو ئەنجومەنی دەستووریش هەر لە هەمان ڕۆژ لەسەر داوای (١٥٢) ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی پیران و (٩١) ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران دانیشت و بەپێی بڕگەی دووەمی ماددەی (٦١)ی دەستووری فەرەنسی لە ١٩٨٤/١٠/١١ لە کۆی (٤٥) ماددەی پرۆژەی یاسای ناوبراو ، بڕیاری بە هەڵوەشاندنەوەی گشت یان بەشێك لە ناوەرۆکی (١٠) ماددە لەو ماددانە دا . هەروەها بڕیاری بە دەستوورکۆکی ماددەکانیتر داو دانی بەوەنا کە دەکرێ ئەو ماددانەی تانەیان لێ نەدراوە لە ماددەکانی تر جیا بکرێنەوە ، ئەمەش وایکرد کە ئەو یاسایە لە ١٩٨٤/١٠/٢٣ دەربچێت [٤٦٢] .

ب – چاودێری ڕامیاری لە یاسای لوبنانیو عێراقیدا

دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ لە ماددەی (١٩)دا ئەرکی چاودێریکردنی ڕامیاری بە ئەنجومەنی دەستووری سپاردووە . ئەم ئەنجومەنە لەسەر داوای هەریەکێك لە سەرۆك کۆمارو سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەران و سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران یان دە ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران بە کاری چاودێریکردنی دەستوورکۆکی یاساکان هەڵدەستێ [٤٦٣] .

بەلام لە عێراقدا ، ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کە دەسەلاتی دانان و هەموارکردنی یاساکانی هەیە [٤٦٤] بۆیە مومارەسەی چاودێری ڕامیاری دەستوورکۆکی یاساکان لە عێراقدا دەکات و بۆی هەیە ئەو یاسایانەی کە لەگەڵ حوکمەکانی دەستوور ناکۆکن ، هەمواریان بکات یان هەڵیان بووەشێنێتەوە [٤٦٥] .

٢ - چاودێری کارگێڕی

---

[٤٦٢] - میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة) ، سەرچاوەی پێشوو ل ٣٩-٤٠ .

[٤٦٣] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بۆ چاودێریکردنی دەستوورکۆکی یاساکان و یەکلاکردنەوەی ئەو کێشەو تانانەی کە لە ئاکامی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمان و سەرۆکایەتی دێنە ئاراوە ، ئەنجومەنی دەستووری دادەمەزرێ .
سەرۆك کۆمارو سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەران و سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران یان دە ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران بۆ چاودێریکردنی دەستووریێتی یاساکان مافی سەردانی (بەسەرکردنەوە – مراجعة) ئەم ئەنجومەنەی هەیە ...)) .

[٤٦٤] - بڕوانە بڕگەی (أ) لە ماددەی (٤٢)ی دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش مومارەسەی ئەم دەسەلاتانەی خوارەوە دەکات :-
أ – دەرکردنی ئەو یاساو بڕیارانەی کە هێزی یاساییان هەیە ....هتد)) .

[٤٦٥] - أزهار عبدالكريم عبدالوهاب : الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية ، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٤٧ ، و د . علي سبتي محمد : وسائل حماية المشروعية ، سەرچاوەی پێشوو ل ٤٤-٤٦ .

چاودێری کارگێڕی بریتیە لەو خود چاودێریەی کە ئیدارە پێی هەڵدەستێ بۆ چاودێریکردنی کارەکانی خۆی لە ڕووی کۆکیو ناکۆکیەوە لەگەڵ یاسادا یان لەڕووی گونجانی لەگەڵ ئەو ئامانجەی لە پێناویدا دەرچووە[٤٦٦].

ئەم چاودێریکردنە لەلایەن ئیدارەوە لە ڕێگای پێداچوونەوەی ئەو کارانەی کە ئەنجامی داون دێتەدی. هەندێك جار لەو پێداچوونەوەیەدا ئیدارە بۆی دەردەکەوێ کە لە دەرکردنی هەندێك لە بڕیارەکانی سەرپێچی حوکمەکانی یاسای کردوە، بۆیە لەو بڕیارانەی پاشگەز دەبێتەوەو هەڵیاندەوەشێنێتەوە یانیش هەمواریان دەکات یا دەیانکێشێتەوە[٤٦٧].

کەواتە ئیدارە خۆی چاودێریکردنی ڕەوایەتی ئەو کارانەی خۆی دەکات بەرلەوەی لە ڕێگای چاودێری دادگەریەوە تانەی ئەوەی لێبدرێ کە بڕیارێکی ناڕەوایە. جا لەبەرئەوەی ئامانجی ئیدارە لە کارەکانی، بەدیهێنانی بەرژەوەندی گشتییە، بۆیە چاودێری کارەکانی خۆی تەنها لەڕووی کۆکیو ناکۆکیانەوە لەگەڵ یاسادا ناکات، بەڵکو لەڕووی گونجاوێتیشیانەوە لەگەڵ ئەو ئامانجانەی کە بۆ هێنانەدیان.

بۆیە چاودێریکردنی کارگێڕی، چاودێریکردنی ڕەوایەتیو چاودێریکردنی گونجانە (رقابة مشروعية و رقابة ملائمة) لە هەمان کاتدا. ئەم چاودێریکردنەش یان بەشێوەیەکی لەخۆوەیە کە ئیدارە خۆی ئەنجامی دەدات، یانیش لەسەر داوای ئەو کەسەی کە لە ئاکامی ئەو بڕیارە کارگێڕییەدا زیانی پێکەوتووە پێی هەڵدەستێ.

١-چاودێری خۆیەتی (رقابة تلقائية)

ئەمجۆرە چاودێریکردنە بریتیە لە پێداچوونەوەی ئیدارە بە کارەکانی خۆی لەخۆیەوەو لەبەر ڕۆشنایی کۆکیو ناکۆکیان لەگەڵ دەقەکانی یاسادا، یان گونجاوێتیو نەگونجاوێتیان لەگەڵ ئەو ئامانجەی کە لە پێناویدا دەرچوونە، بڕیاری شیاو بە هەڵوەشاندنەوەیان یان هەموارکردنیان یان کێشانەوەیان دەردەکات.

ئەم چاودێریکردنەش یان هەمان فەرمانبەر پێی هەڵدەستێ کە بڕیارەکەی دەرکردووە ، لەم حاڵەتەشدا پێی دەوترێ (خود چاودێری) ، یانیش بەرپرسی ئەو فەرمانبەرە بەپێی ئەو دەسەڵاتەی پێی دراوە پێی هەڵدەستێ ، لەم حاڵەتەشدا پێی دەوترێ چاودێری سەرەوەیی (الرقابة الرئاسية). هەندێك جاریش لیژنەیەك یان دەستەیەکی تایبەتمەند لەلایەن ئیدارەوە بۆ ئەم مەبەستە دەسنیشان دەکرێو پێی دەوترێ (دەستەی چاودێریکردنی کارگێڕی) یان دیوانی سکاڵا (ديوان المظالم) یان هەرناوێکیتر[٤٦٨].

٢- چاودێریکردن لەسەر سکاڵای کەسێك (الرقابة بناء على التظلم)

ئەم چاودێریکردنە لەسەر سکاڵای کەسێك کە بۆ ئیدارە بەرزی دەکاتەوە ، سەبارەت بەو زیانانەی کە لە ئاکامی ئەو بڕیارەی کە ئیدارە دەریکردووە لێی کەوتووە ، ئیدارە پێی هەڵدەستێ.

---

[٤٦٦] - د. ماجد راغب الحلو : القضاء الاداري (مبدأ المشروعية – تنظيم القضاء الاداري)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥، ل٦٩، و سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة، سەرچاوەی پێشوو ل٢٢٣.

[٤٦٧] - د.فاروق احمد خماس : الرقابة على اعمال الادارة، سەرچاوەی پێشوو ل٧٥.

[٤٦٨] - د.سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة، سەرچاوەی پێشوول٢٢٤ ، و د. ماجد راغب الحلو : القضاء الاداري (مبدأ المشروعية – تنظيم القضاء الاداري)، سەرچاوەی پێشوو ل٦٩.

ئەو کەسەی کە لە ئاکامی ئەو بڕیارەی کە ئیدارە دەریکردووە، زیانی لێکەوتووە، سکالاَ نامەیەك (تظلم) بۆئیدارە بەرز دەکاتەوەو تیایدا داوای هەڵوەشاندنەوە یان هەموارکردن یان کێشانەوەی ئەو بڕیارە دەکات کە ناکۆکە لەگەڵ حوکمەکانی یاسادا.

ئەگەرهاتوو سکالاًنامەکە بۆ هەمان ئەو فەرمانبەرە بەرزکرایەوە کە بڕیارەکەی دەرکردووە، پێی دەوترێ سکالاًنامەی دانەپاڵ (تظلم ولائي)، بەلاَم ئەگەر بۆ بەرپرسی ئەو فەرمانبەرە بەرزکرایەوە، پێی دەوترێ سکالاًنامەی سەرکردایەتی (تظلم رئاسي). هەندێك جاریش بۆ لیژنەیەکی تایبەتی بەرز دەکرێتەوە، کە بۆ ئەم مەبەستە دامەزراوە، لەو حاڵەتەشدا پێی دەوترێ سکالاًنامەی ئیداری (تظلم اداري)[٤٦٩] .

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کە چاودێریکردنی کارگێڕی ئامانجی ڕێزگرتنە لە پرنسیپی ڕەوایەتی. بێگومان، بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجەش، هەڵدەستێ بە کەفالەتکردنی جێبەجێکردن و چەسپاندنی یاساو پابەندبوون بە سنوورەکەی‌و زامنکردنی لانەدانی فەرمانبەران و کارمەندان لە حوکمی یاسادا لە مومارەسەکردنی کارەکانیاندا.

ئەمەش خۆی لەخۆیدا، دەبێتە مایەی پاراستنی ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ – بە ئازادی ڕۆژنامەگەریشەوە – لەو هەلاًنەی کە ئیدارە دەیان کات و دەبنە مایەی هەڕەشەکردن لەو مافانەیان.

چوارەم : پاراستنی تاوانکاری (الحماية الجنائية)

١ – سەروەری یاسا

مەبەستمان لە سەروەری یاسا، پابەندبوونی حوکمڕانان و تاکەکانی کۆمەڵە بە یاساوە[٤٧٠]. سەروەری یاساو مافەکانی مرۆڤ بە یەکەوە بەستراونەتەوەو بە هیچ شێوەیەك لە شێوەکان لە یەکتری جیا ناکرێنەوە چونکە سەروەری یاسا بەبێ ڕێزگرتنی مافەکانی مرۆڤ بوونی نیەو بەبێ سەروەری یاساش مافەکان زامنبوونیان نیە[٤٧١]، ئینجا بۆئەوەی مافەکانی مرۆڤ زامن بن، دەبێ یاسا سەروەربێت، جا بۆئەوەی یاساش سەروەر بێت، دەبێ پێشێل نەکرێت و ڕێزی لێ بگیرێت، دەبێ حوکمڕانان و تاکەکانی کۆمەڵ وەکو یەك پابەندی بن.

بەلاَم ئەگەر بێت و تەنیا تاکەکانی کۆمەڵ پابەندی بن و حوکمڕانان پابەندی نەبن، ئەوکاتە یاسا یەکێك لە گرنگترین سیفەتەکانی لەدەست دەدات کە ئەویش سیفەتی سەپاوێتییە، چونکە بنچینەی یاسایی کە یەکەیەکە (وحدة) لەو یەکانەی کە یاسای لێ پێکدێت، بریتییە لە : **بنچینەیەکی ڕەوشتی کۆمەلاًیەتی گشتی‌و موجەڕەدە، پێوەندییەکانی نێوان کەسان لەناو کۆمەڵ ڕێك دەخات، بەستراوەتەوە بە سزایەکی ماددی، دەسەلاًتی تایبەتمەند بەسەر ئەو کەسەی دەسەپێنێ کە سەرپێچی دەکات**[٤٧٢] .

---

[٤٦٩] - د.سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٢٤-٢٢٥.

[٤٧٠] - سمير خيرى توفيق : مبدأ سياده القانون، سەرچاوەی پێشوو ل١١٧.

[٤٧١] - م.نجدەت ئاکرەیی : سەروەری یاساو مافەکانی مرۆڤ، گۆڤاری تەرازوو، یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان دەریدەکات، ژمارە (١٥) ی مانگی (نیسان-مایس-حوزەیران) ی ساڵی ٢٠٠٢ ، ل ٢٥.

[٤٧٢] - کەمال سەعدی : چەمکی یاسا، بە پشتگیری کۆلێژی ماف – زانکۆی سەلاحەددین چاپکراوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، ١٩٩٩، ل١٥.

بۆیە لە حاڵەتی پابەندنەبوونی حوکمڕانان بەو بنچینە یاساییانە، دەبێتە مایەی ئیزدیواجییەتی سروشتی سەپاوێتیی بنچینەی یاسایی. ئەمەش خۆی لەخۆیدا ناکۆکە لەگەڵ پرنسیپی یەکگرتوویی سیفەتەکانی بنچینەی یاسایی کە بنچینەیەکی یاسایی سەپاوەن[٤٧٣]. بۆیە ناکرێ تاکەکانی کۆمەڵ پابەندیان بن و حوکمڕانانیش پابەندیان نەبن، لەو حاڵەتەدا بەرامبەر حوکمی یاسا نین، بەڵکو حوکمی هێز.

بەهەرحاڵ، سەروەریی یاسا، بەو بۆچوونەی سەرەوە، گرەنتییەکە لە گرەنتییەکانی پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەگەری، چونکە ڕۆژنامەنوس و ڕۆژنامەگەری لە مومارەسەکردنی ئازادییەکەیدا پابەندی یاسای وڵاتەکەی دەبێت و لە چوارچێوەی ئەو یاسایەدا لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت و ڕووبەڕووی سزایەکی زیاترو قورستر لەوە نابێتەوە.

بەپێچەوانەشەوە، ئەگەر یاسا سەروەر نەبێت، ئەوکاتە ڕۆژنامەنووس و ڕۆژنامە هەمیشە لە هەڕەشەی مەترسیی ڕووبەڕوو بوونەوەی سزایەکی قورستر لەو سزایەی کە لە یاسادا هاتووە، دەبنەوە. لەوانەیە لە هەندێ شوێن و هەندێ حاڵەتدا بگاتە ڕادەی گیان لەدەستدانی ڕۆژنامەنووس و داخستنی ڕۆژنامەکە هەروەکو لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەمە بەدی دەکەین، بۆ نموونە، لە جەزایر ساڵانە دەیان ڕۆژنامەنووس بە نایاسایی لەسەر ئازادیی وشە گیانیان لە دەست دەدەن[٤٧٤] .

هەروەها داخستنی گشت ڕۆژنامە ئەهلییەکان لەلایەن حکومەتی ئەریتیریاوە بە بیانووی پاراستنی بەرژەوەندیی یەکێتی نیشتمانی[٤٧٥] و ڕاگرتنی ڕۆژنامەی **(لوجورنال)** و **(دومان)** و **(الصحیفة الجدیدة)**ی مەغریبی لەلایەن وەزارەتی ناوخۆی مەغریبەوە.

هەروەها دەسبەسەرداگرتنی چەندین ڕۆژنامە لەلایەن حکومەتی سوودانەوە[٤٧٦] . داخستنی ڕۆژنامەی **(النبأ)** و **(اخر النبأ)**ی میسریش[٤٧٧] و دەست بەسەرداگرتنی چەندین ژمارەی ڕۆژنامەی **(القدس العربي)** لەلایەن دەسەڵاتدارانی میسرییەوە[٤٧٨].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یەکێتیی ڕۆژنامەنووسانی عەرەب لە کۆنگرەی نۆیەمیدا کە لە (٢٥-٢٧/تشرینی دووەمی ساڵی ٢٠٠٠) دا لە عەممانی پایتەختی ئوردن ئەنجامیان دا، داوای لە وڵاتە عەرەبییەکان کرد بە گێڕانەوەی ئەو ڕۆژنامانەی کە یاساغ کراون یان دەستیان بەسەردا گیراوە لەلایەن حکومەتی وڵاتە عەرەبییەکانەوە[٤٧٩].

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ، کە هۆی سەرەکیی ئەم دەستدرێژییە بۆ سەر ئازادی ڕۆژنامەگەری لەو وڵاتانەدا دەگەڕێتەوە بۆ سەرپێچیکردن و هەتککردنی حورمەتی یاسا لەلایەن حوکمڕانانی ئەو وڵاتانەوە، ئەگینا خۆ بەپێی دەستوورو یاسای هەندێ لەو وڵاتانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێ کرد ئازادی ڕۆژنامەگەری تا

٤٧٣- **سمير خيرى توفيق : مبدأ سيادە القانون، سەرچاوەی پێشوو ل١٢٠-١٢١.**

٤٧٤- **بڕوانە الصحافة والمجزرة :** http ; // w.w.w. anp . org / arabiadex / aramedia press net htm 23/9/2001 .

٤٧٥- **بڕوانە :** http ; // w.w.w. al mashrek htm 2/12/2001 .

٤٧٦- - **بڕوانە :** http ;// w.w.w. sis . gov . eg / public / yearbook 11/11/2001 .

٤٧٧- **بڕوانە :** http ; // w.w.w. al mashrek htm 2/12/2001 .

٤٧٨- **بڕوانە :** http ;// w.w.w. sis . gov . eg / public / yearbook 11/11/2001 .

٤٧٩- **بڕوانە :** http ;// w.w.w. arabia com 6/10/2001 .

ڕادەیەك ئازادەو ڕاگرتن و دەست بەسەرداگرتنی ڕۆژنامەش لەلایەن حكومەتەوە یاساغە. كەچی سەرەڕای ئەمەش دوور لە دادگاو بەبێ بەڵگەی یاسایی لەلایەن حكومەتەوە دەستدرێژییان كراوەتە سەر.

٢ – یەكسانی لەبەردەم یاسادا

دەستووری هەموو وڵاتانی دنیا بە شێوەیەكی ڕوون و ئاشكرا پرنسیپی ((**یەكسانی لەبەردەم یاسا**))ی دەقنووس كردووە.

بەپێی ئەم پرنسیپە هەموو كەسێك یان هەموو هاوڵاتیەك یەكسانن لەبەردەم یاسادا. دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ دانی بەم پرنسیپە ناوەو لە ماددەی (٤٠)دا دەقنووسی كردووە : ((**هاوڵاتیان لەبەردەم یاسادا یەكسانن، ....هیچ جیاكارییەك بەهۆی ڕەگەز یان ڕەچەڵەك یان زمان یان ئایین یان باوەڕ لە نێوانیاندا نیە**)).

هەروەها دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ لە ماددەی (٧)دا دانی بەمە ناوەو دەقنووسی كردووە كە : ((**هەموو لوبنانیان بەرامبەر یاسا یەكسانن و وەكو یەك بەبێ جیاوازیكردن لە نێوانیاندا ، سوود لە مافە شارستانیو ڕامیارییەكان وەردەگرن**)).

دەستوری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨، بە پێچەوانەی هەردوو دەستووری میسریو لوبنانیو سەرجەم دەستووری وڵاتانی دنیا، لەجیاتی دەقنووسكردنی ئەم پرنسیپە لە دووتۆی دەقەكانی دەستووردا، لە پێشەكییەكەیدا ئەمەی حەواڵەی جاڕنامەی مافەكانی مرۆڤ و هاوڵاتیانی ساڵی ١٧٩٨ كردووە[٤٨٠] .

لە گەڕانەوەماندا بۆ ئەم جاڕنامەیە، دەبینین، لە ماددەی (٦)دا دانی بەم پرنسیپە ناوەو بەم شێوەیە دەقنووسی كردووە : ((**یاسا بریتییە لە ویست و ئارەزووی جەماوەر. هەرتاكێك لە تاكەكانی جەماوەر بۆی هەیە چ خۆی چ لە ڕێگای بریكارەكەی بەشداری بكات لە دانانیدا. جا دەبێ ئەو یاسایە بۆ هەموان یەك بێت، واتە هەموو یەكسان بن لەبەردەمیدا**))[٤٨١] .

دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (١٩)دا وەكو دەستووری میسریو لوبنانی دانی بەم پرنسیپە ناوە، بۆ ئەم مەبەستەش جیاوازی كردووە لە نێوان هاوڵاتیان و بیانیاندا ، ئەمەش دەقەكەیەتی : ((**هاوڵاتیان لەبەردەم یاسا یەكسانن** ...)).

---

[٤٨٠] - **ئەمەش دەقەكەیەتی : ((گەلی فەرەنسی بەشێوەیەكی ڕەسمی پابەندبوونی خۆی بە مافەكانی مرۆڤ و پرنسیپەكانی سەروەری نیشتمانی بەو شێوەیەی كە جاڕنامەی ساڵی ١٧٨٩ ڕای گەیاندووە و پێشەكییەكەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦ جەختی لەسەر كردۆتەوەو تەواوی كردووە ڕادەگەیەنێ)). بڕوانە دەقە فەڕەنسییەكەی لە بڕگەی(٤-٣) خاڵی یەكەم لقی (٣) پەراوێزی (٢٨٦) لەم تێزەدا .**

[٤٨١] - **ئەمەش دەقەكەیەتی بە زمانی ئەڵمانی :**

Das Gesetz ist der Ausdruck des allgemeinen Willens. Alle Burger haben das Recht, personlich Vertreter an seiner Formung mitzuwirken. Es soll fur alle gleich sein, mag es ((oder durch ihre beschutzen, mag es bestrafen. Da alle Burger in seinen Augen gleich sind, sind sie gleicherweise nach ihrer Fahigkeit zugelassen ohne einen)) zu allen Wurden, Stellungen und Beamtungen anderen Unterschied als den ihrer Tugenden und ihrer Talente.

بەم پێیە، دەقەکانی دەستووری زۆربەی وڵاتانی دنیا سەبارەت بە دانپێنان بە پرنسیپی ((**یەکسانی لەبەردەم یاسا**)) لە ناوەڕۆکەوە کۆکن لەگەڵ دەقەکانی جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ [٤٨٢] و بەڵێننامەی نێودەوڵەتی بۆ مافەمەدەنیو ڕامیارییەکان[٤٨٣] .

---

[٤٨٢] - **بڕوانە دەقی مادده (٧) ی جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

((All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.))

واتە ((مرۆڤان هەموو لە بەردەم یاسادا یەکسانن و مافیان هەیە بە یەکسانیو بێ هیچ جیاوازییەك بپارێزرێن و هەموویان وەکو یەك مافی ئەوەیان هەیە دژی هەر جیاکارییەك بپارێزرێن کە پێچەوانەی ئەم جاڕەیە و دژی هەر هاندانێکیشە کە ئاوها جیاوازییەك ڕەچاو دەکات)).

[٤٨٣] - **بڕوانە دەقی بڕگەی (١) لە مادده (٢)ی بەڵێننامەی نێودەوڵەتی تایبەتی مافە شارستانیو ڕامیارییەکان کە ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

((Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.))

واتە ((هەموو دەوڵەتێك کە لایەنە لەم بەڵێنەی ئێستادا، بەڵێن دەدات کە ڕێز لەو مافانە بگرێت کە لەم بەڵێنەی ئێستادا بڕیاریان لەسەر دراوەو دەستەبەریان بکات بۆ هەموو کەسێك لە بواری هەرێمەکەی خۆیدا کە لەژێر سایەیدایە بەبێ هیچ جۆرە جیاکارییەك، سائیتر بەهۆی توخم یان ڕەنگ یان ڕەگەز یان ئایین یان بیروڕای سیاسی یان بنەچەی نەتەوەیی یان کۆمەڵایەتی یان خاوەنداری یان ڕەوشی لەدایکبوون و هیتریشەوە بێت)).

٥- ماف‌و ئه‌رکه‌کانی ڕۆژنامه‌نووس و تاوانه‌کانی ڕۆژنامه‌گه‌ری‌و ئه‌و به‌رپرسیارێتیه تاوانکارییه‌ی لێی ده‌که‌وێته‌وه

٥- مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس و تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ئەو بەرپرسیارێتیە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە

١-٥ ماف و ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس

ڕۆژنامەنووس بەپێی ئەو بنەمایانە کاردەکات کە ئەخلاقی پیشەکەی بۆی داناوەو لە یاساو ڕێساکانیشدا بەرجەستە بووە. ئینجا لەبەر ئەو ڕۆڵە کۆمەلآیەتیە گرنگەی کە ڕۆژنامەنووس لە پرۆسیسی گۆڕانکاریە کۆمەلآیەتیو ئابووریو ڕامیاریەکان و دروستکردنی ڕایگشتیدا سروشتی پیشەکەیو ئەو یاساو ڕێسایانەی کە کاروبارەکانی ڕێکدەخەن، کۆمەڵێك مافی بۆ دەستەبەر کردووەو لە بەرامبەر ئەمەشدا هەندێك ئەرکی بەسەردا سەپاندووە.

لەسەرەتاوە داب و نەریتی ڕۆژنامەگەری ئەم ماف و ئەرکانەی دیارکردبوو، بەلآم لەبەرئەوەی ڕۆژنامەگەری پەیوەندیەکی پتەوی بە کۆمەڵ و بەرژەوەندییە بالآکانی کۆمەڵەوە هەیە، بۆیە وێڕای ئەمە زۆربەی ئەو ماف و ئەرکانە لە یاساو ڕێساکاندا دەقنووس کراون و جارێکیتر جەختیان لەسەر کراوەتەوە[٤٨٤] و لەبەرئەوەی یاسا نێودەوڵەتیەکان وەکو پرنسیپێکی بنەڕەتی دانیان بە ئازادی ڕۆژنامەگەریدا ناوە، بۆیە دەبێ هەموو ڕۆژنامەنووسێك ئاگاداری ئەو یاسا نێودەوڵەتیانە بێت کە لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانەوە لە ڕۆژی دامەزرانیەوە تاکو ئەمڕۆ دەرچوونەو لەسەر ئەم بنچینەیە بەرپرسیارێتی زانینی ئەو یاساو ڕێسایانە لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیو ناوچەییەوە لە ئەستۆ دەگرێ.

کۆمەڵەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان لە جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ لە ماددەی(١٩)دا دانی ناوە بە مافی وەدەستخستنو وەرگرتنو بلآوکردنەوەی زانیاریەکان هەروەها جارێکیتر لە بەڵێننامەی نێودەوڵەتی مافە مەدەنیو ڕامیاریەکانی ساڵی ١٩٦٦ لە ماددەی(١٩)دا جەختی لەسەر ئەم مافە کردۆتەوەو بە هەندێك ئەرکی پێویست گرێیداوە کە دەبێ ڕۆژنامەنووس لە مومارەسەکردنی پیشەکەیدا ڕەچاویان بکات، ئەگینا ڕووبەڕووی سزا دەبێتەوە[٤٨٥].

---

[٤٨٤] - بێگومان، سەرپێچیکردنی ئەو ئەرکانە، ڕۆژنامەنووس ڕووبەڕووی سزای یاسایی و سزای پیشەیی دەکاتەوە هەروەکو تۆزێکیتر لە کاتی باسکردنی بەرپرسێتی یاسایی ڕۆژنامەنووسدا باسی لێوە دەکەین.

[٤٨٥] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی:

((1. Everyone shall have the right to hold opinions without interference.

2. Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.

3. The exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:

ئەوەی شایەنی باسە، هەرچەند ئەمڕۆ لە هەموو دەوڵەتێکدا، سەندیکا ڕۆژنامەوانیەکان لەڕێگای بەڵگەنامەی شەرەفی پیشەوە ئەو مافو ئەرکانە دەسنیشان دەکەن، بەڵام وێڕای ئەمەش هەر دەزگایەکی ڕۆژنامەگەریو هەر ڕۆژنامەیەك بۆی هەیە بەڵگەنامەیەکی شەرەفی پیشەی تایبەت بەخۆی بۆ دەسنیشانکردنی ئەو مافو ئەرکانە دەربکات[٤٨٦].

تەنانەت لەبەر ئەو ڕۆڵە تایبەتیەی کە ڕۆژنامەنووس لە گەڕان بەدوای هەواڵ لەنێو کۆمەڵدا دەیبینێ، وای لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتیە ناحکومیەکان کردووە کە ئەوانیش بە دەوری خۆیان لەمیانی بەڵگەنامەکانی مافی مرۆڤدا ئەم کارە ئەنجام بدەن[٤٨٧].

(a) For respect of the rights or reputations of others;

(b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals.))

واتە: ((١- هەموو کەسێك مافی ڕاوەرگرتنی هەیە بێ دەستێوەردان.

٢- هەموو کەسێك مافی ئازادی ڕادەربڕینی هەیەو ئەم مافە ئازادیی تۆژینەوە لە زانیاریو هزری هەر بابەتێك بێتو وەرگرتنو گواستنەوەی بێ گوێدانە سنوورو ئەویش بەزار بێت یان بە نووسین یان بە چاپکردن سائیتر لە قاڵبێکی هونەریدا بێت یان بەهەر شێوازێکیتر کە خۆی پەسندی بکات.

٣- کارپێکردنی ئەو مافانەی بڕگە (٢)ی ئەم ماددەیە، پابەندە بە ئەرکو بەرپرسێتی تایبەتیەوە، لەبەرئەوە دەکرێ ملکەچی هەندێ کۆتوبەندی دیاریکراو بێت، بەڵام تەنها بەپێی دەقەکانی یاسا کە پێویستن بۆ ڕێزگرتنی:

(أ) ڕیزگرتنی مافەکانو ناوبانگی خەڵکی تردا؛

(ب) پاراستنی ئاسایشی نیشتمانی یان پێڕەوی گشتی یان خوڕەوشت و تەندروستی گشتی)).

٤٨٦ - بڕوانە جاڕنامەی مافەکانو لێپرسراوێتیەکانی ڕۆژنامەنووسان (پێڕستی میونخ) کە لە ٢٤-١٩٧١/١١/٢٥ لەلایەن فیدرالیەتی نێودەوڵەتی بۆ ڕۆژنامەنووسانو یەکێتی ڕۆژنامەنووسان لە ئەوروپا دەرچووە، هەروەها بڕوانە بڕگەکانی ئەخلاقی پیشەی ڕۆژنامەگەری کە کۆمەڵەی ئەمریکای باکور بۆ دەستەی نووسەران لەبەرچاوی گرتووە، هەروەها بڕگەکانی سیستەمی کاروکردەی (الفعل والعمل) یەکێتی نیشتمانی ڕۆژنامەنووسانی بەریتانی، هەروەها بڕگەکانی پێڕستی ڕۆژنامەنووسانی یابانی کە ناسراوە بە پێڕستی(نیهۆن،شیمۆن،تیوکایا). بۆ زانیاری زیاتر لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بەڵگەنامانە بڕوانە، د. صلاح عزیزو محسن ئەدیب: الدلیل العلمي للصحفیین، منشورات منظمة ASK ، السلیمانیة، ٢٠٠٢، ل ١٧-٢٩.

٤٨٧ - بڕوانە ماددەی(١٠) لە بەڵگەنامەی ئەوروپا بۆ پاراستنی مافو ئازادییە سەرەکیەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٥٠/١١/١٤ دەرچووەو لە ١٩٥٣/٩/٣ بەرکار بووە، هەروەها ماددەی(١٣) لە بەڵگەنامەی دەوڵەتە ئەمریکیەکان بۆ مافەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٦٩/١١/٢٢ دەرچووەو لە ١٩٧٨/٧/١٨ بەرکار بووە، هەروەها ماددەی(٩) لە بەڵگەنامەی ئەفریقی بۆ مافەکانی مرۆڤو گەلەکان کە لە ١٩٨١/٧/١٢ دەرچووەو لە ١٩٨٦/١٠/٢١ بەرکار بووە. بۆ زانیاری زیاتر لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بەڵگەنامانە بڕوانە د.صلاح عزیزو محسن ئەدیب: الدلیل العلمی للصحفیین، سەرچاوەی پێشوو ل ١٢-١٥.

له میسر، له میانی یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری ژمارە(٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦ بەشێوەیەکی تایبەتی دەسنیشانی مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان کراوە، له عێراقیش له یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە(١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا جەخت لەسەر گرنگترین ئەو مافو ئەرکانە کراوەتەوە.

بەڵام له هەرێمی کوردستانی عێراقدا، یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە(٤)ی ساڵی ١٩٩٨ بەشێکی زۆری مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسانی دیارکردووە.

ئەمەو بێ لەو یاسایانەی سەرەوە، کە ئاماژەمان پێیان کرد، یاسای سزاکانو یاسای مافی دانەرو هەندێك یاسای تریش ئاماژەیان بە هەندێ مافو ئەرکی تری ڕۆژنامەنووسان کردووەو تەنانەت سزای سەرپێچیکردنی ئەو ئەرکانەشیان دەسنیشان کردووە.

له خوارەوە له دوو خاڵدا باسی مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان له یاسای چاپەمەنیو یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانو یاسای بەراورددا دەکەین. خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ باسکردنی مافەکانی ڕۆژنامەنووسو خاڵی دووەمیش بۆ ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس؛

٥-١-١ مافەکانی ڕۆژنامەنووس

لەبەر ئەو ڕۆڵەگرنگەی کە ڕۆژنامەنووس لەناو کۆمەڵدا وەك دەسەڵاتێکی جەماوەریو چاودێر بەسەر کاروبارەکانی حکومەت له وڵاتە دیموکراتەکاندا دەیبینێ، بۆیە یاسادانەر لەو وڵاتانەدا بۆ ئاسانکاری ئیشوکارەکانی ڕۆژنامەنووسان بایەخێکی زۆریان بە ڕۆژنامەنووسو مافەکانیان داوە.

لەڕاستیدا، سروشتی پیشەی ڕۆژنامەگەری وایکردووە کە ڕۆژنامەنووس هەمیشە هەندێك مافی له هاوڵاتیانیتر زیاتر بێت. سەرەڕای ئەو مافانەی کە ڕۆژنامەنووس وەك مرۆڤێکی ئەندام له کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی هەیەتی[٤٨٨]، یانیش وەکو هاوڵاتیەك بۆی دەستەبەر کراوە[٤٨٩].

---

٤٨٨ - ئەو مافانە له جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤو هەردوو بەڵێننامەی نێودەوڵەتی بۆ مافە مەدەنیو ڕامیاریەکانو مافە ئابووریو کۆمەڵایەتیو فەرهەنگیەکاندا ڕیزبەند کراون.

٤٨٩ - بەشێکی زۆری ئەو مافانە له دەستووری هەموو وڵاتێکدا لەژێر ناوونیشانی ((مافو ئازادییە گشتییەکان)) یان هەر ناوونیشانێکیتر دەقنووس کراون. بۆ نموونە، له عێراقدا له دەستووری ساڵی ١٩٧٠ له بابی سێیەم لەژێر ناوونیشانی ((مافو ئازادییە سەرەکییەکان)) له ماددەی (١٩)وە تاکو ماددەی (٣٦) دەقنووس کراون. هەروەها دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ له بابی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی ((مافو ئازادیو ئەرکە گشتیەکان)) له ماددەی (٤٠)وە تاکو ماددەی (٦٣)ی بۆیان تەرخانکردووە. هەروەها دەستووری لوبنانی ساڵی ١٩٢٦ فەسڵی دووەمی لەژێر ناوونیشانی ((مافو ئەرکی لوبنانیەکان)) له ماددەی (٦)وە تاکو ماددەی (١٥)ی بۆ ئەم مەبەستە تەرخانکردووە . هەروەها دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨ له دیباجەکەیدا له میانی جاڕنامەی ساڵی ١٧٨٩و دیباجەی دەستووری ساڵی ١٩٤٦دا جەختی لەسەر ئەو مافو ئازادییە گشتیانە کردۆتەوە. له هەرێمی کوردستانی عێراقیشدا، هەرچەندە پەرلەمانی کوردستان سیستەمی فیدرالیزمی وەك ڕێگاچارەیەك بۆ کێشەی کورد هەڵبژاردووە، کەچی تاکو ئێستا دەستووری هەرێمی دانەناوە، بەڵام پارتی دیموکراتی کوردستان پرۆژەی دەستوورێکی بۆ عێراقێکی فیدرالو هەرێمی فیدراڵی کوردستان له ساڵی ٢٠٠٢ داناوەو بڵاوی کردۆتەوەو له بابی دووەمی پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستاندا لەژێر ناوونیشانی

له هەموو ولاتێکدا، له ڕێگای ئەو یاسایانەی که کاروبارەکانی ڕۆژنامەگەری ڕێکدەخەن[٤٩٠]، ماف بۆ ڕۆژنامەنووسان دەستەبەر دەکرێت. ئەم مافانەش، بەشێوەیەکی گشتی جیاوازیان هەیه له مافی هاولاتیانیتر چونکه سروشتی پیشەی ڕۆژنامەگەری دەیانسەپێنیو ڕۆژنامەنووس ناتوانێ وازیان لێ بێنێت، هەروەکو پێش ئێستا ئاماژەمان پێکرد.

له خوارەوه لەبەر ڕۆشنایی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژماره (٤)ی ساڵی ١٩٩٨و یاسای بەراورددا تیشك دەخەینه سەر گرنگترین ئەو مافانه[٤٩١] .

((مافو ئەرکه سەرەکییەکان)) له ماددەی (٨)وه تاکو ماددەی (٢٤) جەختی لەسەر ئەو مافو ئازادییه سەرەکیانه کردووه.

٤٩٠- وەك یاسای چاپەمەنیو یاسای دەسەلاتی ڕۆژنامەگەریو یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانو هتد.

٤٩١- هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، بێ له یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان که بەشێوەیەکی تایبەتی بایەخی به مافەکانی ڕۆژنامەنووسان داوه، هەندێك یاسای تریش هەن جەختیان لەسەر هەندێك مافی هاوبەش له نێوان ڕۆژنامەنووسانو کەسانیتر کردۆتەوه. یاسای مافی دانەر یەکێکه لەو یاسایانه که هەندێك لەو مافانەی دەقنووس کردووه. یاسای مافی دانەری عێراقی ژماره (٣)ی ساڵی ١٩٧١ که یاسایەکی بەرکاره له هەرێمی کوردستانی عێراقدا، له ماددەی(١٤) دا ڕێگای داوه به هەموو کەسێك به مەبەستی ڕۆشنبیرکردنو فێرکردنو هەواڵ، بەرهەمی کەسانیتر وەربگرێتو هەڵبێنجێ، بەمەرجێك ئاماژه به ناوی دانەرەکەی بکات ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دانەر بۆی نیه دوای بلاوکردنەوەی بەرهەمەکەی لێکدانەوەو هەڵێنجانی کورت قەدەغه بکات ئەگەرهاتوو زانی به مەبەستی ڕۆشنبیرکردن یان فێرکردن یان هەواڵ بوو مادام ئاماژه به ناوی دانەرەکەی دەکرێ ئەگەرهاتوو دیاربوو وه بۆ ئەو سەرچاوەیەی که لێی وەرگیراوه)).

ئەم دەقەی سەرەوه کۆکه لەگەڵ دەقی ماددەی (١٣) له یاسای مافی دانەری میسری ژماره (٣٥٤)ی ساڵی ١٩٥٤و بڕگەی سێیەمی ماددەی (٤١) له یاسای مافی دانەری فەرەنسی ساڵی ١٩٥٧ که ئەمەش دەقەکەیەتی به زمانی فەرەنسی :

((Art 41. Lorsque l'oeuvre a ete divulguee, l'anteur ne peut interdire:
3. Sous reserve que soient indiques clairement le nom de l'auteur et la source: les analyses et courtes citations justifiees par le caractere critique, polimique , pedagogique, scientifique ou
information de l'oeuvre a laguelle elles sont incorporees ; les revues de presse ; ‘d))

واته : ((دانەر بۆی نیه دوای بلاوکردنەوەی بەرهەمەکەی ڕێگا له کەسانیتر بگرێت له شیکردنەوەو وەرگرتنی هەندێك نموونەی بچووك که سروشتی ڕەخنەی جەدەلی یان پەروەردەیی یان زانستی یان لێکۆڵینەوەی ئەو بابەتانەی که بەرهەمەکه لەخۆی گرتووه وای دەخوازێت، یان بلاوکردنەوه به مەبەستی هەوال لەژێر ناونیشانی لێکۆڵینەوەی ڕوداوەکان له ڕێگای ڕۆژنامەو ئیزگەو تەلەفزیۆنەوه، یان له ڕێگای وتاردا له دانیشتنه ڕامیاریو ئیداریو دادوەریو زانستییەکاندا، هەروەها له ڕێگای ئەو وتارانەی که لەو کۆبوونەوه گشتییانەدا پێشکەش دەکرێن که مۆرکێکی ڕامیاری یان ئاهەنگی ڕەسمییان پێوەیه. مادام ئاماژه به ناوی دانەرەکەیو ئەو سەرچاوەیه دەکرێت که لێی وەرگیراوه)) .

هەروەها بەپێی مادده (١٥)ی یاسای پاراستنی مافی دانەر، ڕۆژنامەنووس بۆی هەیه ئەو وتارانەی دەربارەی وتووێژی ئابووریو ڕامیاریو ئایینین که پەیوەندیان به ڕای گشتی کۆمەڵەوه هەیه له ڕۆژنامەو گۆڤارەکانیتر وەربگریو دووباره بلاویان بکەنەوه به مەرجێك به ڕاشکاوەییو به ڕوونی ئاماژه به سەرچاوەکەی بکەن. هەروەها له ماددەی (١٦)دا هاتووه : ((ڕۆژنامەو ئیزگەو تەلەفزیۆن بۆیان هەیه به مەبەستی هەواڵ بەبێ ڕەزامەندی دانەرەکەی ئەو

یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨ لە فەسڵی چوارەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**مافو پابەندیەکان**)) ماددەی نۆزدەیەمی بۆ مافەکانی ڕۆژنامەنووس تەرخان کردووەو بەم شێوەیەی خوارەوە ڕیزبەندی کردوون :

١- ڕۆژنامەنووس مامەڵەی کارمەندی لەگەڵدا دەکرێ لەلایەنی مۆڵەت پێدانی ئاسایی و نەخۆشیەوە.

٢- لەکاتی دامەزرانی لە هەر فەرمانێکدا، ماوەی کارکردنی لە رۆژنامەنووسیدا بۆسەر مووچە و بەرزکردنەوەو خانەنشینی دەخرێتەسەر ئیشەکەی.

٣- لەکاتی کارکردندا ئەگەر تووشی پەککەوتەییەك هات پێویستە ئەو لایەنەی کە کاری بۆ دەکا هاریکاری پێویستی بکا ئەمەش پەیوەندی بە مافی خانەنشینی یەوە نییە.

٤- دەکرێ رۆژنامەنووسی خانەنشین بەپێی حوکمەکانی یاسای خانەنشینی رۆژنامەنووسان لە دام و دەزگاکاندا کار بکا.

٥- پێویستە لەکاتی سکاڵا کردندا ئاگاداری سەندیکا بکرێتەوە کە لە دژی رۆژنامەنووس پێشکەش دەکرێ و لەکاتی تاوانی بیندراودا نەبێ، نابێ رۆژنامەنووس پرسیار و وەڵام و تۆژینەوەی لەگەڵدا بکرێ بە تاوانێك کە دراوەتە پاڵی و پەیوەندی هەیە بە ئەنجامدانی کارەکەیەوە تا سەندیکا ئاگادار نەکرێت.

بەڕای ئێمە، یاسادانەری کوردستان لەم حوکمەی سەرەوەدا، لە دانانی ئەو پاشپەندەی کە دەڵێ: **((لەکاتی تاوانی بیندراودا نەبێ، نابێ رۆژنامەنووس پرسیار و وەڵام و لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێ بە تاوانێك کە دراوەتە پاڵی و پەیوەندی هەیە بە ئەنجامدانی کارەکەیەوە تا سەندیکا ئاگادار نەکرێت))** سەرکەوتوو بووە، چونکە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری هەرچەندە بەشێکی زۆریان تاوانی بیندراون، بەڵام سەرەڕای ئەمە، هەندێکی تریان تاوانی نەبیندراون، وەك ئەو تاوانانەی کە لە ئاکامی بڵاونەکردنەوەی حوکمی دادگا سەبارەت بە یەکلاکردنەوەی ئەو کێشانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەکاندا ڕوودەدەن، هەروەها ئەو تاوانانەی کە لە ئاکامی بڵاونەکردنەوەی وەڵامی ئەو کەس و لایەنانەی کە لە ڕۆژنامەکاندا تانەوتەشەریان لێ دراوە یان لە ئاکامی خۆگێلکردن لە ڕاستکردنەوەی ئەو زانیارییە چەوتانەی کە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرێنەوە، ڕوودەدەن.

٦- ئەوەی دەستدرێژی بکاتەسەر رۆژنامەنووس لەکاتی ئەنجامدانی یان بەهۆی کارەکەیەوە ئەو سزایەی دەدرێ کە بۆ ئەو کەسە داندراوە کە دەست درێژی دەکاتە سەر کارمەندی گشتی لەکاتی ئەنجامدانی فەرمان یان بەهۆی فەرمانەوە.

وتارانەی کە لە دانیشتنە ئاشکراکانی ئەنجومەنە ڕامیاری یان ئیداری یان دادوەریەکانەوە پێشکەش دەکرێن بڵاویان بکەنەوە هەروەها بۆیان هەیە ئەو وتارانەی کە لەو کۆبوونەوە گشتیانەی کە مۆرکێکی ڕامیاریان پێوەیە پێشکەش دەکرێن دووبارە بڵاو بکەنەوە مادام ئەم وتارانە ئاراستەی گەل کراون)).

کەواتە لەبەر ڕۆشنایی ئەم دوو ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ئەگەرهاتوو ئەو وتارانەی لە شوێنە گشتییەکان ئاراستەی گەل دەکرێن، دەکرێ لەلایەن ڕۆژنامەکانەوە کەڵکیان لێوەربگیرێ‌و بەبێ ڕەزامەندی دانەرەکەی دووبارە بڵاوبکرێتەوە، بەڵام دوای ئاماژەکردن بە ناوی دانەرەکەو سەرچاوەکەی. دیارە هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە وتارەکە ئاراستەی گەل کراوەو مەبەستی ڕۆژنامەش وروژاندنی ڕای گشتییە، کەواتە هەردووکیان لەو مەبەستەدا یەك دەگرنەوە بۆیە هیچ ناکۆکییەکی لێ بەدی ناکرێ.

٧ـ ئەو رۆژنامەنووسەی بەهۆی یان لەکاتی ئەنجامدانی کارەکەیدا دەمرێ، بەپێی بڕیارێکی ئەنجومەن بەگوێرەی پێڕەوی ناوخۆ نازناوی ئەندامی شەرەفی لە سەندیکادا پێدەدرێ.

ئەگەر بێت و سەرنجی ئەم ماددەیە بدەین و بەراوردی بکەین لەگەڵ فەسڵی دووەمی یاسای رێکخستنی رۆژنامەگەریی میسری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦ لەژێر ناوونیشانی مافەکانی رۆژنامەنووسان لە مادده/٦ تاکو مادده/١٧ دەبینین جیاوازییەکی زۆر لەنێوانیاندا هەیە بە چەشنێك دەتوانین بڵێین ئەمانەی لە دەقی مادده/ ١٩ی یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان هاتووە مافی ناسەرەکین و یاسادانەری کوردستانی بەلایەنی مافە سەرەکییەکانی رۆژنامەنووسان نەچووە کە لە هەموویان گرنگتر مافی سەربەخۆبوون لە کار و پیشەکانیاندا و مافی دەستەبەر کردنی زانیاری و ئامار و هەواڵ لە دەزگا حکومی و ناحکومییەکانەوە، هەروەها مافی وەرگرتنەوەی وەڵامی گشت ئەو پرسیارانەی هەبێ کە ئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکانیان دەکات بە مەبەستی راپەڕاندنی کارەکەی، هەروەها مافی ئامادەبوونی گشت کۆنگرە و کۆبوونەوە گشتییەکانی هەبێت، هەروەها نابێ زۆروزەنگ لە رۆژنامەنووس بکرێ سەرچاوەی زانیارییەکانی خۆی ئاشکرا بکات یان گوشار بخرێتەسەری بۆ ئەم مەبەستەو ئەمەو دەیان مافی تر کە لە دوو توێی فەسڵی دووەمی یاسای رێکخستنی رۆژنامەگەریی میسری ناوبراو دێنەبەرچاو.

لە خوارەوە ئاماژە بە هەندێ لایەنی ئەم یاسایە دەکەین:

لە مادده/ ٦ داهاتووە: ((**رۆژنامەنووسان سەربەخۆن و بۆ راپەڕاندنی کارەکانیان لە یاسا بەولاوە هیچ دەسەڵاتێکیان بەسەرەوە نییە))**.

هەروەها لە مادده/٧ دا هاتووە: **((نابێ ئەو بیروڕایەی لەلایەن رۆژنامەنووسەوە دەردەچێ یان ئەو زانیارییە دروستانەی بڵاویان دەکاتەوە ببێتە هۆیەك بۆ نەهێشتنی ئاسایشی، هەروەها لە سنووری یاسا نەبێ نابێ زۆری لێبکرێت بۆ ئاشکرا کردنی سەرچاوەی زانیارییەکانی))**.

لە مادده/٨ داهاتووە: **((رۆژنامەنووس مافی وەدەستهێنانی زانیاری و ئامار و هەواڵی رێگا پێدراوی هەیە بۆ بڵاوکردنەوە لەسەرچاوەکانیدا بەپێی یاسا ئەو سەرچاوانە چی لایەنی حکومی بن وە یان گشتیی. هەروەها رۆژنامەنووس بۆی هەیە ئەو شتانەی وەدەستی دەکەون بڵاویان بکاتەوە.**

بە بڕیارێکی لایەنی پەیوەندیدار کارگێڕییەك یان نووسینگەیەك لە هەر وەزارەتێك یان دەزگایەك یان دەستەیەکی گشتی دادەمەزرێ بۆ ئاسانکاری وەدەستهێنانی ئەم زانیاریانەی لە بڕگەی سەرەوە ئاماژەی پێ کراوە)).

هەروەها لە مادده/١١ داهاتووە: ((**رۆژنامەنووس بۆ راپەڕاندنی کارە رۆژنامەگەرییەکەی مافی ئامادەبوونی کۆنگرە و دانیشتن و کۆبوونەوە گشتییەکانی هەیە))**.

شایەنی باسە، ئەم چەند ماددەیەی سەرەوەمان تەنها بۆ نموونە هێنایەوە، ئەگینا ئەوانی تریش لە رووی ناوەڕۆکەوە هیچیان لەمانە کەمتر نییە.

یاسادانەری عێراقی لە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا بە پێچەوانەی یاسادانەری میسریو کوردستان زیاتر جەختی لەسەر پابەندییەکانی ڕۆژنامەنووس کردۆتەوە نەك مافەکانی. بێگومان ئەمەش ڕەنگدانەوەی سیاسەتی سەرکوتکەرانەی ئەو ڕژێمەیە، بۆیە سەیر نیە کە تەنها دان بەوە دابنێ کە ڕۆژتامەنووس مافی ئەوەی هەیە لەکاتی دامەزرانی لە هەروەزیفەیەکدا، ماوەی کارکردنی لە

ڕۆژنامەگەریدا بۆ خزمەتەکەی بگوێزێتەوەو بۆ سەرمووچەو بەرزکردنەوەی مووچەو خانەنشینبوون سوودی لێوەربگرێت ئەگەرهاتوو وەزیفەکەی خەسڵەتێکی ڕۆژنامەگەری هەبێت[٤٩٢].

لەم ڕووەشەوە هەڵوێستی یاسادانەری کوردستانی لە یاسادانەری عێراقی باشترە، چونکە هیچ کۆتوبەندێکی لەبەردەم ئەم مافە دانەناوە، بۆیە بەپێی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ڕۆژنامەنووس دوای دامەزرانی لە هەر وەزیفەیەکدا بێ گوێدانە ئەوەی ئایا ئەو وەزیفەیە خەسڵەتی ڕۆژنامەگەری هەیە یان نا، بۆی هەیە ماوەی کارکردنی پێشووی لە بواری ڕۆژنامەگەریدا بە مەبەستی سوودوەرگرتن بۆ سەرمووچەو بەرزکردنەوەی مووچەو خانەنشینبوون بۆ خزمەتی ئێستاکەی بگوێزێتەوە[٤٩٣].

یاسادانەری فەڕەنسیو لوبنانیو کوردستانی بە پێچەوانەی یاسادانەری میسری لە دووتوێی یاساکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا مافەکانی ڕۆژنامەنووسانیان ڕیزبەند نەکردووە.

بەڕای ئێمە، ئەم سێ یاسادانەرە لێرەدا مەبەستیان گەڕانەوە بووە بۆ بەڵگە نامە نێودەوڵەتییەکانی تایبەت بە ئازادی ڕۆژنامەگەری کە بەبەشێك لە یاسای ناوخۆ دادەندرێنو هێزی سەپاویان هەیە دوای ئەوەی ئەو دەوڵەتانە پەسندیان کردووە، هەربۆیە لەئاست ئەمەدا بێدەنگ بوونە تاکو حوکمەکانــی تایبەت بەو مـافـانە یەك بخرێنو ڕووبەڕووی دووبارە بوونەوە یاخود ناکۆکـی نەیەن[٤٩٤].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی عەرەبیش پڕۆژەیەکی بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری گەڵاڵە کردووەو تیایدا جەختی لەسەر چەندین مافی گرنگ بۆ ڕۆژنامەنووسان کردووە[٤٩٥]. لە ماددەی دووەمی ئەم پڕۆژەیەدا هاتووە : ((**ئازادی ڕۆژنامەگەری ئەمانەی خوارەوە دەگرێتەوە : مافی دەرکردنی ڕۆژنامە ؛ مافی ڕۆژنامەنووسان لە وەرگرتنی زانیاریەکان لە سەرچاوە جیاکانو شیکردنەوەو توانجلێدانیان ؛ مافی ڕۆژنامەنووس بۆ پاراستنی نهێنی سەرچاوەی زانیاریەکانی ؛ .....هتد**)).

هەروەها لە ماددەی هەشتەمدا هاتووە : ((**دەستدرێژیکردنە سەر ئاسایشی ڕۆژنامەنووس بەهۆی دەسبەکاربوونی بەکارێك لە کارەکانی پیشەکەی یاساغە**)).

هەروەها لە ماددەی دەیەمدا هاتووە : ((**ڕۆژنامەنووس مافی وەرگرتنی زانیاریو ئامارەکانی لە سەرچاوەکانیانەوە چ لەلایەن دەزگاکانی حکومەتەوە یان دەزگا گشتییەکانەوە هەیەو بۆی هەیە بڵاویشیان بکاتەوە. هەروەها مافی چاوخشاندنی بە گشت بەڵگەنامە ڕەسمیەکان هەیە، هەروەها مافی ئەوەی هەیە وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە ئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکانی دەکات وەربگرێتەوە**)).

هەروەها لە ماددەی یانزەمدا هاتووە : ((**ڕۆژنامەنووس لە سنووری ڕاپەڕاندنی کارەکەیدا مافی ئامادەبوونی کۆبوونەوە گشتییەکانو دانیشتنەکانی دادگاکانو دانیشتنەکانی ئەنجومەنی نوێنەرایەتیو ناوخۆو**

---

٤٩٢ - بڕوانە دەقی ماددەی(٣٤) کە تیایدا هاتووە : ((ماوەی کارکردن لە ڕۆژنامەگەریدا بە مومارەسەکردنی پیشە دادەنرێت بە مەبەستی چەسپاندنی حوکمەکانی یاساکانی خزمەت لەکاتی دامەزراندندا لە وەزیفەیەك کە خەسڵەتێکی ڕۆژنامەگەری هەبێت)).

٤٩٣ - بڕوانە بڕگەی (٢) لە ماددەی (١٩).

٤٩٤ - بڕوانە خاڵی (٥-١) پەراوێزی (٤٨٧) سەبارەت بەو بەڵگەنامە نێودەوڵەتیانە، هەروەها بڕوانە پەراوێزی (٤٨٦) سەبارەت بە پێڕستی میونخ بۆ جاڕدانی مافو بەرپرسیارێتی ڕۆژنامەنووسان.

٤٩٥ - http ;// w.w.w. ahram. Org. eg/ Laj/ act/ oc . htm 23/9/2001 .

کۆمەڵەی گشتی سەندیکاکانو یەکێتییەکانو یانەکانو کۆمەڵەکانو دەزگا گشتییەکانیتری هەیە ئەگەرهاتوو ئەو دانیشتنانە یان ئەو کۆبوونەوانە بەپێی یاساو ڕێساکان داخراو یان نهێنی نەبوون)).

هەروەها لە ماددەی دوانزەمدا هاتووە : **((ڕۆژنامەنووس تاکلایەنانەو بە ویستو ئارەزووی خۆی مافی کۆتایی پێهێنانی گرێبەستی کارەکەی لە ڕۆژنامەدا هەیە ....)).**

لە میانی بەراوردکردنی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانو پڕۆژەی یاسای ڕۆژنامەنووسانی یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی عەرەبیو یاسای میسریو لوبنانیو فەڕەنسیو عێراقیدا بۆمان دەردەکەوێ کە مافی وەرگرتنی زانیاریو هەواڵەکان لە دەزگا حکومیو ناحکومیەکانو مافی وەرگرتنەوەی وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە ئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکان دەکرێت، هەروەها مافی پاراستنی نهێنی سەرچاوەی زانیاریەکان بۆ ڕۆژنامەنووس گرنگترین ئەو مافانەن کە پێویستە بۆ ڕۆژنامەنووسان دەستەبەر بکرێن. بۆیە بۆ یاسادانەری کوردستان پێشنیار دەکەین کە چاوێکیتر بە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستاندا بخشێنێتەوەو ئەم ڕاو سەرنجانەمان لەبارەی مافەکانی ڕۆژنامەنووسان لە هەموارکردنی ئەم یاسایەدا لەبەرچاو بگرێت. چونکە ئەم مافانە پەیوەندیەکی پتەویان بە ناوەڕۆکی کاری ڕۆژنامەنووسەوە هەیەو بێی ئەمانە ناتوانێ وەکو پێویست کاری خۆی ئەنجام بداتو ئامانجیش بپێکێ.

حەیدەر حوسێن لەبارەی گرنگی ئەم مافانەوە دەڵێ : **((ڕۆژنامەنووس بۆ وەرگرتنی زانیارییەکان لە دەزگاکانی حکومەت ئەزیەتێکی زۆر دەچێژێ، ئەگەر بێتو ئەو دەزگایانە لەڕووی ڕۆژنامەنووس داخرابن، ئەی چۆن دەتوانێ زانیاری پێویست بۆ ڕاپەڕاندنی کارە ڕۆژنامەگەرییەکەی لەو دەزگایانە وەربگرێت ؟))** [٤٩٦].

ئەوەی شایەنی باسە، لە دەوڵەتە عەرەبیەکاندا سەرەڕای دەقنووسکردنی ئەم مافانە لە دەستوورو یاساو ڕێساکانیاندا، کەچی تاکو ئێستا لەڕووی پراکتیکەوە، ئەم بابەتە وەکو مەرەکەبی سەر کاغەز ماوەتەوەو لەو دەوڵەتانەدا ئەم مافانە بە ڕۆژنامەنووس ڕەوا نابینرێت. لەم بارەیەوە سعید السلمی[٤٩٧] دەڵێ : **((دەکرێ بڵێین لەوەتەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ١٩٩٣دا ڕۆژی ڕۆژنامەگەری جیهانییان ڕاگەیاندووە، بارودۆخەکە هیچ گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە، ئێستا ئاهەنگ بەبۆنەی ساڵی هەشتەمی ئەو ڕۆژەوە دەگێڕین، کە گوتم بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان مانای وایە هەموو دەوڵەتە عەرەبیەکان ڕەزامەندییان لەسەر پیشان داوەو ئەو بەیاننامەیەی نەتەوە یەکگرتووەکان دوای بڕیاردان لەسەر ئەو ڕۆژە دەریکرد دەوڵەتانی هان داوە، کە ڕێز لە ئازادی ڕادەربڕینو ئازادی ڕۆژنامەگەری بگرنو مافی وەدەستهێنانی هەواڵو زانیاری بە ڕۆژنامەنووسی ببەخشرێو بێ کۆتوبەند بڵاوی بکاتەوە، بەڵام – بەداخەوە – پیادەکردنەکە لەبارەی چیرۆکێکی ترەوە دەدوێو دەگێڕێتەوە))**[٤٩٨].

---

[٤٩٦] - **حیدر حسین الحمید : الصحافة بین الاعباء والضغوطات الخارجیة، تۆڕی ئینتەرنێت :**
http ; // w.w.w. annabaa . org / nba 46 / sahafa . htm 29/9/2001 .

[٤٩٧] - **سعید السلمی، بەڕێوەبەری جێبەجێکاری مەڵبەندی ڕاگەیاندنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستو باکوری ئەفریقایەو لە لەندەن دادەنیشێت.**

[٤٩٨] - **کەناڵی الجزیرة : بەرنامەی زیاتر لە ڕایەك، وەرگێڕانی ڕۆژنامەڤانی، گۆڤاری ڕۆژنامەڤانی ژمارە (٦-٧) ساڵی دووەم، پاییز-زستان، ٢٠٠١-٢٠٠٢، ل٧٠.**

هەروەها لەبارەی نەدرکاندنو پاراستنی نهێنی سەرچاوەی زانیاریەکانی ڕۆژنامەنووسەوە[٤٩٩]، لویس دالگیشی بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی لێژنەی پەیامنێرانی ئازادی ڕۆژنامەگەری دەڵێ : ((**لە کۆمەڵگەیەکی دیموکراتو ئازاددا، دەبێ ڕۆژنامەنووسان توانای پاراستنی سەرچاوە تایبەتیەکانی زانیاریەکانی خۆیان هەبێت. بە ئینکارکردنی ئەم مافەی ڕۆژنامەنووسان، ڕۆژنامەی سەربەخۆ هەڕەشەی لەلادا دەکرێت کە بەپێی یەکەم هەمواری دەستووری ئەمریکی زامن کراوە**)) [٥٠٠].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ولاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا بایەخێکی زۆری بە مافی ڕۆژنامەنووس لە وەرگرتنو بلاوکردنەوەی زانیاریو هەواڵەکان داوەو بۆ ئەم مەبەستەش لە ساڵی ١٩٦٦ کۆنگرێس یاسایەکی بۆ ئازادی زانیارییەکان دەرکرد[٥٠١]. بەپێی ئەم یاسایە، ڕۆژنامەنووسان بە حوکمی یاسا بۆیان هەیە داوای بینینو پشکنینی ئەوو بەڵگەنامانەی حکومەت بکەن کە تایبەتن بە چالاکیەکانی حکومەت[٥٠٢].

ئەمەو، ئەمڕۆ لە هەموو ویلایەتەکانی ئەمریکا، یاسایەك بەناوی ((**مافی تەماشاکردن – الحق في الاطلاع**)) هەیە[٥٠٣].

لەڕاستیدا، بوونی ئەم یاسایەو یاسایەکی‌تری هاوچەشن لە ئەمریکا کە ناسراوە بە یاسای ((**کۆبوونەوە کراوەکان – الاجتماعات المفتوحە**)) وایکردووە چاودێریکردنی جموجۆڵو چالاکیەکانی حکومەت کارێکی ئاسان بێت. بەپێی ئەم یاسایەی دوایی، دەبێت کۆبوونەوەکانی دامودەزگاکانی حکومی ئاشکراو کراوە بێتو هەروەها کاتوشوێنی بەستنیشیان لەلای هەموان دیاربێت[٥٠٤].

مومارەسەکردنی مافی تەماشاکردنو پشکنینی بەڵگەنامەکانی فیدرالیش لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە لە ڕێگای پێشکەشکردنی داخوازیەکەوە دەبێت، ڕۆژنامەنووس پێشکەشی ئەو فەرمانبەرەی دەکات کە لەو دەزگا حکومیەدا بەرپرسی جێبەجێکردنی یاسای (foia) یە. بەم پێیە، ئەو ڕۆژنامەنووسە دەتوانێ تەماشای ئەو بەڵگەنامە حکومیانە بکاتو وێنەشیان لەبەر بگرێتەوە[٥٠٥].

---

[٤٩٩] - **شایەنی باسە، بەپێی ڕاپۆرتێکی ((لیژنەی پەیامنێران)) فانیسا لیجیت ئەو ڕۆژنامەنووسە ئەمریکییەیە کە لەبەرئەوەی ڕەفزی کرد سەرچاوەی زانیاریە تایبەتییەکانی خۆی ئاشکرا بکات بۆیە چلوحەوت ڕۆژ لە بەندیخانە مایەوە کە تاکو ئێستاکە زۆرترین ماوەیە ڕۆژنامەنووسێك لەسەر ئەم تۆمەتە لە بەندیخانە ماوەیەکی وا درێژ بمێنێتەوە. پێشتریش ولیام فاری پەیامنێری ڕۆژنامەی ((لوس ئەنجلوس)) بۆ ماوەی چلوشەش ڕۆژ لە ساڵی ١٩٧٢ بەهەمان تۆمەت لە بەندیخانە مایەوە چونکە ڕەفزی کرد سەرچاوەی بەڵگەنامەکانی کە تایبەت بوون بە دادگاییکردنی چارلز مانسۆن ئاشکرا بکات. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە :** http :// w.w.w. cfp . org . news / documents / vlagltr . htm 8/10/2001 .

[٥٠٠] - http :// w.w.w. cfp . org . news/ releases / view . cg . 2007 . 07 . 31 / eggett txt 8/10/2001 .

[٥٠١] - **کورتکراوەکەی بریتیە لە (FOIA) .**

[٥٠٢] - **ریچارد . أي . بمستید : الحق في الاطلاع (١-٢) ، وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە عبدالرزاق عبدالله، گۆڤاری ((گولان العربي)) ژمارە(٦٥)، تشرینی یەکەم، ٢٠٠١، ل١٧.**

[٥٠٣] - **ریچارد . أي . بمستید : الحق في الاطلاع (١-٢) ، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨.**

[٥٠٤] - **ریچارد . أي . بمستید : الحق في الاطلاع (٢-٢) ، وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە عبدالرزاق عبدالله، گۆڤاری ((گولان العربي)) ژمارە(٦٦)، تشرینی دووەم، ٢٠٠١، ل١٨.**

[٥٠٥] - **ریچارد . أي . بمستید : الحق في الاطلاع (٢-٢) ، سەرچاوەی پێشوو، ل١٩.**

لەڕاستیدا، مافی تەماشاکردن کۆکە لەگەڵ سروشتی ئازادی ڕۆژنامەگەریدا، چونکە ئەو ئازادییەی کە ڕۆژنامەنووسان لە ڕادەربڕیندا هەیانە، بەشێکە لە مافێکی بنەڕەتیتر، ئەویش مافی هەموو کەسێکە لە بە ئازادی تەماشاکردنو پشکنینی ڕووداوەکان، بۆ هەموو ئەو کاروبارانەی جێگای بایەخی ئەون، هەروەها مافی گوزارشتکردنو بڵاوکردنەوەی بیروڕای خۆی لەبارەی ئەو ڕووداوانەوە هەیە[506].

بەڵام لە کوردستانی عێراقدا، هەروەکو لە کاتی باسکردنی مافەکانی ڕۆژنامەننوس لە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستاندا ئاماژەمان پێی کرد، یاسادانەری کوردستان بە پێچەوانەی یاسادانەری ئەمریکی، مافی ڕۆژنامەنووسی لە تەماشاکردنو ئامادەبوونیکۆنگرەو کۆبوونەوە گشتییەکاندا فرامۆش کردووە، لە کاتێکدا بوونی ئەم دوو مافە بۆ ڕۆژنامەنووس زۆر گرنگە، بۆئەوەی بە ئاسانیو سەرکەوتووانە لە نزیکەوە چاودێری جموجۆڵو کاروبارەکانی حکومەت بکات. بۆیە، شاراوەنیە، کە زۆرجاران هەندێ ڕۆژنامەو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن یان ڕۆژنامەنووسان لە کوردستاندا گلەییو گازاندە لە حکومەتی هەرێمی کوردستانو دامودەزگاکانی بکەن بۆ دەرفەتنەدانی مومارەسەکردنی ئەم مافە کە مافێکی سەرەکیە بۆ ڕۆژنامەنووس[507].

بۆیە، پێشنیاردەکەم، یاسادانەری کوردستان یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨ هەموار بکاتو دان بە هەندێك مافیتری پێویست بۆ ڕۆژنامەنووسانی کوردستان بنێت، لەو مافانەش مافی سەربەخۆبوونیان لە کارو پیشەکانیاندا، هەروەها مافی تەماشاکردنو وەرگرتنی زانیاریو هەواڵەکان لە دەزگا حکومیو ناحکومیەکان لەگەڵ مافی ئامادەبوون لە کۆنگرەو کۆڕو کۆبوونەوە گشتیەکان، بۆئەوەی ڕۆژنامەنووس لە چاودێریکردنی کاروبارەکانی حکومەت کاراتر بێت.

٥-١-٢ ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس

هەروەکو لە خاڵی پێشوو ئاماژەمان پێیکرد، لەو دەوڵەتانەدا کە پێڕەوی سیستەمی دیموکراسیەت دەکرێتو تیایاندا مافی مرۆڤو دیموکراسیەت بەرقەرارەو یاساش سەروەرە، ڕۆژنامەنووس ڕۆڵێکی گرنگ لە وروژاندنی ڕایگشتیو چاودێریکردنی چالاکیەکانی حکومەتو پێشکەشکردنی زانیاری بە کۆمەڵانی خەڵك دەبینێ. جا بۆیە لە بەرامبەر ئەمەدا دەبێ لە مومارەسەکردنی کارەکانیاندا پابەندی کۆمەڵێك پێوەری یاساییو سیستەمی ببن، لەکاتێکدا، ئیمڕۆ لەڕووی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیاوە، جیهان لە گۆڕانێکی زۆر خێرادایەو وەرگرتنو بڵاوکردنەوەی زانیارییەکانیش لە تۆڕی ئینتەرنێت بە شێوەیەکی خێراو بەربڵاو وادەخوازێت کە

---

[506] - جوتيار محمد رشيد صديق : الحماية الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الى جامعة بغداد- كلية القانون، عام ١٩٩٩، لنيل شهادة الماجستير في القانون الدولي.

[507] - سەبارەت بە نەبوونی مافی تەماشاکردنو ئامادەبوون لە کۆبوونەوە گشتییەکان لە کوردستاندا، ڕۆژنامەی هاوڵاتی ستوونێکی نووسیوەو تیایدا گلەییو گازاندەیەکی زۆر ئاراستەی پەرلەمانو حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکاتو دەڵێ : ((ڕۆژی چواری مانگ ڕۆژێکی ئاسایی نەبوو لە مێژووی تازەی گەلی کوردستان، .... لەم ڕۆژەدا هیچ شتێك عەدالەتی تێدا نەبوو، هەر لە سەرەتاوە لە دەرگای نێو تەلارەکەوە بۆماوەی زیاتر لە بیست دەقیقە پەیامنێری هاوڵاتی ڕێگای پێنەدرا بچێتە ژوورەوەو ناسنامەکەیان لێ وەرگرت، لە کاتی کۆنگرە ڕۆژنامەنووسییەکەشدا دیسان ڕێگا نادرێت کەناڵە ناوخۆییەکان پرسیار بکەن....)) بڕوانە " ڕۆژنامەی هاوڵاتی " ژمارە(٩٣) ڕۆژی دووشەممە ٢٠٠٢/١٠/٧، ل١٢ .

ڕۆژنامەنووسان لە هەموو کاتێك زیاتر بەوپەڕی هەستکردن بە بەرپرسیارێتیی ئەخلاقیو یاساییەوە بە کارەکانیان هەستن. ئەمەش خۆیلەخۆیدا، وادەخوازێ کە ڕۆژنامەنووس نەك تەنها پابەندی یاساو ڕێسای دەوڵەتەکەی خۆی بێت، بەڵکو پابەندی بنەماو پرنسیپەکانی مافی مرۆڤو ئەخلاقی پیشەکەی خۆشی بێت.

سەبارەت بە بنەماو پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ، ئەوەندەی پەیوەندییان بە ئەركو پابەندییەکانی ڕۆژنامەنووسانەوە هەیە، دەتوانین بگەڕێینەوە بۆ دەقی مادده (١٢)ی جاڕنامەی جیهانی مافەکانی مرۆڤ کە لەم ڕووەوە بنچینەیەکی گشتی داڕشتووەو دەڵێ : **((نابێ زیانی تایبەتیو خێزانو منداڵو نامەگۆڕینەوەی هیچ کەسێك بخرێتەبەر دەستێوەردانێکی هەڕەمەکی ناووناوبانگیشی بزرێتو هەموو کەسێك مافی ئەوەی هەیە کە یاسا لەو دەستێوەردانو هێرشانە بیپارێزێت**[508].

هەروەها لە دەقی ماددەی (٢٩)دا هاتووە : **((١- هەمووکەسێك بەرامبەر بەو کۆمەڵگەیەی کە بەتەنیا لەوێ دەرفەت بە کەسایەتی ئەو دەدرێت کە گەشەیەکی ئازادی تەواو بکات بەرپرسیارە.**

٢- بۆ مسۆگەرکردنی دانپێدانانو ڕێزلێگرتنی مافو ئازادییەکانی خەڵکیترو بۆ وەدیهێنانی داخوازییە ڕەواکانی سیستەمی گشتیو بەرژەوەندیی گشتیو ڕەوشت لە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسیدا، هەموو کەسێك لە بەکارهێنانی مافو ئازادییەکانیدا، تەنها ملکەچی ئەو کۆتوبەندانە دەبێت کە یاسا بڕیاری دەدات.

٣- نابێت بەهیچ شێوەیەك ئەم مافو ئازادییانە دژ بە ئامانجو پرنسیپەکانی نەتەوەیەکگرتووەکان بەکار بهێندرێن))[509].

هەروەها لە دەقی مادده (٣٠)دا هاتووە : **((نابێت هیچ دەقێکی ئەم بانگەوازە وا لێکبدرێتەوە کە ڕێگە دەداتە دەوڵەتێك یا کۆمەڵێك یا تاکەکەسێك کە ماڧ ئەوەیان هەبێت چالاکی یان کارێك بکەن بەمەبەستی تێکدانی مافو ئازادییەکانی نێو ئەم جاڕنامەیە))**[510].

---

[508] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

((No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.))

[509] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

1. **Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.**
2. **In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.**
3. **These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.**

1.
2.

[510] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی ئینگلیزی :**

((**Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein.))**

هەروەها بەڵێنی نێودەوڵەتی مافەمەدەنیو ڕامیارییەکانی ساڵی (١٩٦٦)یش لە ماددەی (١٩)دا جەختی لەسەر ڕێزگرتنی ناووناوبانگو مافەکانی مرۆڤو پاراستنی ئاسایشی نیشتمانیو پێڕەوی گشتیو خوڕەوشتدا کردۆتەوە، هەروەکو لە خاڵی پێشوو ئاماژەمان پێی کرد.

بێ لەم بنەماو پرنسیپانەی کە لە جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤو بەڵێنی نێودەوڵەتی مافە مەدەنیو ڕامیاریەکاندا هاتوون، کۆمەڵێك بنەماو پرنسیپی تریش هەن لە دووتوێی پێرستی شەرەفی پیشەی ڕۆژنامەگەریدا هاتوونو دەبێ ڕۆژنامەنووس پابەندیان بێت ئەگینا ڕووبەڕووی سزا دەبێتەوە. هەر ڕۆژنامەیەكو هەر سەندیکایەکی ڕۆژنامەنووسانو هەر کۆمەڵەو ڕێکخراوێکی ڕۆژنامەنووسان بۆی هەیە پێرستێك (لائحة) بەو بنەماو پرنسیپە پیشەییانە دەربکات[511].

لە خوارەوە لەبەر ڕۆشنایی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانو یاسای بەراورددا، تیشك دەخەینە سەر گرنگترین ئەو ئەرکانە[512]:

یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە(٤)ی ساڵی ١٩٩٨ ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسی لە فەسڵی چوارەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**مافو پابەندیەکان**)) لە ماددەی بیستەمدا ڕیزبەند کردووە[513] کە ئەمەش دەقەکەیەتی :

((نابێ ڕۆژنامەنووس ئەم کارانە بکا :

١- ئەوەی دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە، یان دادگاکان گرتوویانەتە ئەستۆ کە کار دەکاتە سەر ڕێڕەوی لێکۆڵینەوە یان داگاییکردن.

---

[511] - وەك پێرستی میونخو پێرستی کۆمەڵەی ئەمریکای باکوور بۆ دەستەی نووسەرانو پێرستی یەکێتی نیشتمانی ڕۆژنامەنووسانی بەریتانیو پێرستی ڕۆژنامەنووسانی یابانی کە لە خاڵی پێشوو ئاماژەمان پێیان کردووە. بێ لەو کۆمەڵەو ڕێکخراوانەی سەرەوە، چەندانی تریش لەسەر ئاستی ناوخۆو جیهانیدا هەن، لەوانە : ڕێکخراوی ((سەکۆی ڕۆژنامەنووسی - منتدی الصحافة)) لە ئەرلینگتۆنو ((پەیمانگەی نێودەوڵەتی بۆ ڕۆژنامەگەری)) کە بارەگایەکەی لە ڤییەنناو ((ڕێکخراوی عەرەبی بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری – A.P.F.W)) کە بارەگایەکەی لە ئینگلتەرایەو ڕێکخراوی ((فیدرالیەتی نێودەوڵەتی بۆ ڕۆژنامەنووسان)) لە جەزایرو ((لیژنەی پاراستنی ڕۆژنامەنووسان - C.P.J)) کە بارەگاکەی لە ئەمریکایەو دەزگای ((سەکۆی ئازادی – Freedom Forum)) و ((سەکۆی سەربەستی - منتدی الحرية)) و ((لیژنەی پەیامنێران بۆ ئازادی ڕۆژنامەگەری)) لە ئەمریکاو ((سەکۆی ڕۆژنامەنووسانی عەرەب - منتدی الصحفيين العرب)) و بنکەی ((پاراستنی ئازادی ڕۆژنامەنووسان)) لە ئوردنو ڕێکخراوی ((پەیامنێرانی بێ سنوور - مراسلون بلاحدود)) لە فەرەنساو ((یەکێتی ڕۆژنامەنووسانی جیهانی)) و هی دیکەیش.

[512] - بێ لە یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، کە بەشێوەیەکی تایبەتی بایەخی بەئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان داوە، یاسای سزادانی عێراقیش کە یاسایەکی بکارە لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، گشت ئەو کردارانەی دەستنیشان کردووەکە لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوەو لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام دەدرێتو بە تاوان دادەندرێ، لەگەڵ دیارکردنی سزای هەریەکێك لەو تاوانانە، هەروەکو تۆزێکیتر لە باسکردنی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا باسیان لێوە دەکەین.

هەروەها یاسای مافی دانەری عێراقیش لە ماددەی(١٤، ١٥، ١٦)دا جەختی لەسەر هەندێك لەو ئەرکانە کردۆتەوە، هەروەکو لە پەراوێزی مافەکانی ڕۆژنامەنووسدا ئاماژەمان پێی کردووە.

[513] - هەروەها یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە(١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراو لە برگەی یەکەمی ماددەی نۆیەمدا کردنی هەندێك کرداری لە ڕێگای چاپەمەنییەوە قەدەغە کردووە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((بڵاوکردنەوەی هاندانی تاوانو ڕەفتاری تیرۆرو ڕەواجپێدانو فەراهەمکردنی ڕێگاو مومکیناتی تاوانو تیرۆرو شەڕەجوێنو تانەو تەشەری دژ بە کەسانو سوکایەتیکردن بە حورمەتی دینو مەزهەبو ئادابو سیستەمی گشتی، قەدەغەیە)).

٢- ئەنجامدانی ئەو پیشەیە بەبێ تازەکردنەوەی بەشداربوون لە سەندیکادا بەپێی ئەم یاسایە.

٣- بەکارهێنانی هەر هۆیەك یان ڕێگەیەك بە مەبەستی قازانجی ناڕەوا.

٤- وەرگرتنی پیتاك بەبێ ڕەزامەندی ئەنجومەن.

٥- ناوبانگ زڕاندنی پیشەکەو ئاشکراکردنی نهێنییەکانی یان هەڕەشەکردن لە هاونیشتمانییان بە هەر ڕێگاو شێوەیەك بێ لە شێوازەکانی ڕۆژنامەنووسی.

٦- شلۆقکردنی متمانەکردن بە سیستەمی فیدراڵی لە کوردستانی عێراقداو شێواندنی ئاسایشی هاوڵاتیان بە ڕێگای ڕاستەوخۆ بێ یان ناڕاستەوخۆ و هەروەها وروژاندنی غەریزەکانی جەماوەر بە هەر ڕێگایەك بێت.

٧- قۆستنەوەی وشەی نووسراو یان نێردراو بۆ مەبەستێکی تایبەتیو بۆ بەرژەوەندی تایبەتیو زیان بەخشین بەخەڵکیتر، یان خۆکردن بە کەسانیتر (انتحال صفة) یان هەڵگرتنی بیرۆکەیەك بۆ زیان گەیاندن بە ڕەوشتی گشتیو نیزامی گشتی.

٨- بەهەڵەبردنی جەماوەر بە زانیاری نادروستو لێکدانەوەی ڕووداوەکان، بە جۆرێك دووربێ لە دەستپاکی یان بڵاوکردنەوەی نادڵنیایی لێیان.

٩- لەبەرنووسینەوەو وەرگرتن (اقتباس) لە بەرهەمی کەسانیتر بەبێ ئاماژەکردن بۆ خاوەنەکەی یان سەرچاوەکەی[٥١٤].

١٠- قۆستنەوەی ڕۆژنامەنووسی بۆ تانەلێدانو سووکایەتی کردن بە پیرۆزیو ڕیوڕەسمە ئایینیو نیشتمانییەکان)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی مادده بیستو پێنجی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمموارکراودا، کە تایبەتە بە ئەرکو پابەندییەکانی ڕۆژنامەنووسان، بۆمان دەردەکەوێ، یاسادانەری کوردستان، لە ڕێکخستنی ئەرکو پابەندییەکانی ڕۆژنامەنووساندا، تاڕادەیەك لەژێر کاریگەرێتی ئەو یاسایەدا بووە. بۆیە سەیر نیە کە بەشێکی ئەو ئەرکو پابەندییانەی کە لە ماددەی بیستەمدا ڕیزی کردوون، دەقاودەق یان بە داڕشتنێکی جیاوازی کەمەوە وەکو ئەرکو پابەندییەکانی ماددەی بیستو پێنجەمی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی بن[٥١٥].

---

[٥١٤] - ئەمڕۆ لەسایەی تۆڕی ئینتەرنێتەوە بۆمان هەیە بچینە ناو دەیان شوێن لەسەر ئەم تۆڕی زانیارییەداو بە ئاسانی لە چەندین سەرچاوەوە بگەینە زانیارییە جۆراوجۆرەکان. بەڵام هەروەکو ڕۆبەرت ستیلیش دەڵێ : ((گرنگ ئەوەیە لە بەکارهێنانی ئەم زانیارییانە بێ گەڕانەوە بۆ سەرچاوەکانیان، بەرهەڵستی ئیغرابوونمان بکەین)) بڕوانە روبرت ستیلو جای بلاك : القواعد الاخلاقية لوسائل الاعلام ومابعدها، گۆڤاری ((وسائل الاعلام والاخلاق)) ی ئەلیکترۆنی، وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا، تۆڕی ئینتەرنێت : http ;// w.w.w. usinfo . state . gov . journals/ itgic/ 0401/ ijga/ htm 1/10/2001

[٥١٥] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لايجوز للعضو:-

١- مخالفة أو عرقلة تطبيق قانون النقابة ونظامها الداخلي والتعليمات الصادرة بموجبها.

٢- مزاولة المهنة دون تجديد اشتراك العضوية في النقابة بموجب هذا القانون.

٣- استخدام اية واسطة او اسلوب بقصد الربح غير المشروع.

٤- الاساءة الى سمعة المهنة وافشاء اسرارها.

له هەندێ بڕگەدا، یاسادانەری کوردستان، چەند بڕگەیەکی دەقی ماددەی ناوبراوی یاسای عێراقی لێکداوەو بڕگەیەکی سەربەخۆی لێ دروست کردووە. تەنانەت لە داڕشتنەوەی هەندێك بڕگەدا، دووچاری ناکۆکیەك بووە لەگەڵ پرنسیپەکانی مافی مرۆڤو دیموکراسییەتدا، هەروەکو لە خوارەوەو لە بەراوردکردنی بڕگەکانی مادده بیستی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستانو بڕگەکانی ماددەی بیستو پێنجەمی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقدا بۆمان دەردەکەوێ.

بڕگە (٢)ی مادده (٢٠)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان وەکو دەقی بڕگە (٢)ی مادده (٢٥)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقییە.

هەروەها بڕگە (٣)ی مادده (٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو دەقی بڕگە (٣)ی مادده (٢٥)ی یاسای عێراقییە. بڕگە (٩)ی مادده (٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو بڕگە (١٧)ی مادده (٢٥)ی یاسای عێراقییە. بڕگە (٨)ی مادده (٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو دەقی بڕگە (١٣)ی مادده (٢٥)ی یاسای عێراقییە.

بڕگە (١٠)ی مادده (٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو دەقی بڕگە (٩)ی مادده(٢٥)ی یاسای عێراقییە، بەڵام بە داڕشتنێکی جیاواز. بڕگە (٥)ی مادده (٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو دەقی بڕگە (٤)ی مادده (٢٥)ی یاسای عێراقییە بە داڕشتنێکی جیاواز. بڕگە (٧)ی مادده(٢٠)ی یاسای کوردستان وەکو دەقی بڕگە (١٠)ی مادده(٢٥)ی یاسای عێراقییە، بەڵام پاشبەندی ((زەرەرگەیاندن بە ڕەوشتو نیزامی گشتی)) بۆ زیادکردووە.

بڕگەی (١)ی ماددەی (٢٠)ی یاسای کوردستان کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێیکردووە، حوکمەکەی لەگەڵ واقیعو سروشتی پیشەی ڕۆژنامەگەریدا ناگونجێ، چونکە ڕۆژنامەنووس بە سروشت بۆ ئەنجامدانی کارەکەی

٥- تجريح اعضاء اسرة الصحافة ورؤساء او مرؤوسين او الحيلولة دون حق ادبي او مادي تقرره القوانين او تقاليد المهنة لهم أو تكليفهم بأمور خاصة أو عامة تقلل من شأنهم أو تعرضهم لمخالفة هذا القانون.

٦- تهديد المواطنين بأية وسيلة أو اسلوب من اساليب الصحافة.

٧- التصريح او التلميح الثابت بما من شأنه ان يفيد جهة معادية.

٨- زعزعة الثقة بالبلاد سواء كان ذلك بطريق مباشر أو غير مباشر.

٩- استغلال وسائل النشر الصحفي للوشاية أو التشهير أو اتهام المواطنين بغير حق أو طعنهم بلا مبرر وطني او قانوني.

١٠- استغلال الكلمة المكتوبة او المرسومة استغلالا خاصا لمنفعة شخصية ضارة بالغير او انتحال صفة او فكرة او عمل للغير.

١١- اثارة غرائز الجمهور باية وسيلة من وسائل الاثارة التي تتعارض مع الفن الصحفي ومصلحة المجتمع.

١٢- مس الحريات الخاصة والعامة التي نص عليها القانون بالوسائل الصحفية.

١٣- تضليل الجمهور بالمعلومات غير الصحيحة وتصوير الوقائع تصويرا غير امين.

١٤- نشر الوقائع غير المؤكدة مالم يشر الى انها غير مؤكدة.

١٥- ترجيح جانب على اخر في قضية من القضايا التي لم يصدر فيها حكم السلطات المختصة بالوسائل الصحفية.

١٦- نشر المعلومات او البيانات المغلوطة وتجاهل تصحيحها فور الاطلاع على الحقيقة تأكيدا لاعتبار حق الرد حقا مقدسا.

١٧- اقتباس أي اثر من اثار الغير دون النص على اسم صاحبه او ذكر مصدره)).

بەدوای ڕاستیدا دەگەڕێت[516]. ئەمەش خۆیلەخۆیدا ئامانجی دەسەڵاتی لێکۆڵینەوەو دادگاکانەو هەردوولایان لەم خاڵەدا یەك دەگرنەوە. زۆرجاریش واڕیك کەوتووە، دەسەڵاتی لێکۆڵینەوەو دادگاکان نەیانتوانیوە بگەنە ڕاستیو تاوانباری ڕاستەقینە مەگەر بەیارمەتی ڕۆژنامەگەریەوە نەبێت. یاسادانەری عێراقی لەم ڕووەوە، لە یاسادانەری کوردستان سەرکەوتووتر بووە، کە دەڵێ : ((**نابێ هیچ ئەندامێك لەڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە لایەنێك بەسەر لایەنێکیتر پەسند بکات لەو کێشانەدا کە حوکمی دەسەڵاتە تایبەتمەندەکانی تیا دەرنەچووە**))[517]، بۆیە، پێشنیاردەکەم یاسادانەری کوردستان هەمان هەنگاوی یاسادانەری عێراق لەم بارەیەوە بگرێتەبەر.

بڕگە (٦)ی مادده(٢٠)ی یاسای کوردستان، بریتیە لە لێکدانو تێکەڵکردنەوەی هەرسێ بڕگەی (١١،١٣) ی مادده (٢٥)ی یاسای عێراقی بە دەسکارییەکی شێواوەوە[518].

بڕگە (٦)ی ماددەی ناوبراو دەڵێ نابێ ڕۆژنامەنووس متمانەی خەڵکی کوردستانی عێراق بە ڕژێمی فیدراڵی کەم بکاتەوە. ئەمەش خۆیلەخۆیدا ناکۆکە لەگەڵ پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ لە مافی چارەی خۆنووسیداو دەسبەسەرداگرتنی مافێکی سەرەکی مرۆڤیشە لە بنەڕەتدا. بۆیە پێویستە ئەم حوکمە لابربدرێت.

هەروەها بەپێی هەمان بڕگە، نابێ ڕۆژنامەنووس غەریزەکانی جەماوەر بووروژێنێ. لە کاتێکدا، ئیمە دەزانین وروژاندنی هەندێ غەریزە لە هەندێ کاتو ساتدا، نەوەك نابێ، بەڵکو ئەرکێکی نیشتمانیشە.

بۆنموونە، وروژاندنیغەریزەی خۆشەویستی نیشتمان لە هەموو کاتێك ئەرکێکی نیشتمانیە بەگشتیو بە تایبەتیش لە کاتی پەلاماردانی دوژمنو داگیرکردندا.

بۆیە، باشتروابوو، یاسادانەری کوردستان ئەم حوکمەی وا بە ڕەهایی نەدابایە، بەڵکو تەنها وروژاندنی ئەو غەریزانەی قەدەغە بکردبا کە دژ بە نیزامی گشتیو ڕەوشتی گشتی کۆمەڵن.

یاسادانەری میسریو لوبنانیو فەرەنسی، بە پێچەوانەی هەردوو یاسادانەری عێراقیو کوردستانی، لە جیاتیئەوەی ئەو ئەرکو پابەندیانەی ڕۆژنامەنووسان لە ماددەیەکی سەربەخۆدا ڕیز بکەن، هەریەکەیان لە بەشێکدا بە چەند ماددەیەك لە میانی دەسنیشانکردنی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو سزاکانیدا ئاماژەیان پێ کردوونە.

یاسادانەری میسری، لە یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامەگەری ژمارە(٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦دا لەژێر ناوونیشانی ((**ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسان**)) لە میانی دیارکردنی ئەو کردارانەی کە بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەندرێت لەگەڵ سزاکانیان لە ماددەی (١٨)ەوە تاکو ماددەی (٣٤)ی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردووە.

بەڵام یاسادانەری لوبنانی، لە یاسای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢ی هەموارکراودا، لە بابی یەکەمدا، لەژێر ناوونیشانی ((**تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری**))دا حەوت فەسڵی بۆ دەسنیشانکردنی ئەو ئەرکانە لەگەڵ سزاکانیان لە ماددەی (١)ەوە تاکە ماددەی (٢٥)ی تەرخان کردووە[519].

---

[516] - ف . فریزر . بوند لەمبارەیەوە دەڵێ : ((ئەرکی ڕۆژنامەنووس وەکو ئەرکی مێژوونووس وایە، کە دەبێ لە سەرووی هەمووشتەوە بەدوای ڕاستیدا بگەڕێتو ئەو شتانە پێشکەشی هەوالانی خۆی نەکات کە هونەری سیاسی پێشکەشیان دەکات، بەڵکو ڕاستیان پێشکەش بکات)) بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە ف . فریزر . بوند : مدخل الی الصحافە، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦-١٧.

[517] - بڕوانە بڕگە (١٥)ی مادده(٢٥)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو.

[518] - بڕوانە دەقی بڕگە (١١)و (١٣)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە بڕگەی (٥-١-٢) پەراویزی ژمارە (٥٧٥) لەم تێزەدا.

هەروەها یاسادانەری فەڕەنسی، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا، بابی چوارەمی لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو کەتنو گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری یان هەر هۆکارێکی تری بڵاوکردنەوە دەکرێن**)) DES CRIMES ET DELITS ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TPUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION کە لە پێنج فەسڵ پێك دێت، لە ماددەی (٢٣)ەوە تاکو ماددەی (٤١)ی بۆ ئەو ئەرکو پابەندیو سزا یاساییانە تەرخانکردووە [٥٢٠].

شایەنی باسە، لەبەرئەوەی خاڵی (٥-٢)ی ئەم تێزەمان تەرخان کردووە بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو بەرپرسێتی تاوانکاری، وە بۆئەوەیش تووشی دووبارە بوونەوە نەبین، بۆیە بە باشمان زانی نەچینە ناو درێژەی باسی ئەرکو پابەندییەکانی ڕۆژنامەنووسان لە یاسای میسریو لوبنانیو فەڕەنسیدا، لەکاتێکدا ئەو ئەرکو پابەندییانە لەمیانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا لەو یاسایانەدا ئاماژەیان پێکراوە.

٥-٢ تاوانەکانی ڕژنامەگەریو ئەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە

تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لە ئەنجامدانی هەندێك کردار لەڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە کە یاسا بە تاوانی داناون. یاسادانەر لەڕێگای دەقەکانی یاسای سزادانو یاسای ڕۆژنامەگەریو یاسای چاپەمەنیو یاسای مافیدانەرو یاسا تایبەتییەکانی تردا خەسڵەتی ناڕەوایەتی بەو کردارانە دەبەخشێت.

---

[٥١٩] - ناوونیشانی فەسڵەکان بەم شێوەیەی خوارەوەیە :

فەسڵی یەکەم : خەبەردانی بە هەڵە یان بە درۆ

فەسڵی دووەم : ڕاستکردنەوەو وەڵامدانەوە

فەسڵی سێیەم : ئەو بابەتانەی بڵاوکردنەوەیان قەدەغەیە

فەسڵی چوارەم : هەڕەشەکردن

فەسڵی پێنجەم : زەمکردنو بوغزاندنو رق نیشاندان (الذم والقدح والتحقیر)

فەسڵی شەشەم : دەستدرێژیکردنەسەر کەرامەتی سەروو

فەسڵی حەوتەم : هاندانی تاوان

[٥٢٠] - فەسڵەکانیش بەم ناوونیشانانەی خوارەوەنە :

فەسڵی یەکەم : هاندانی بۆ کەتنو گەورەکەتن Provocation aux crimes et delits (التحریض علی الجرائم والجنح)

فەسڵی دووەم : کەتنی دژ بە شتی گشتی Delits contre la chose publique

فەسڵی سێیەم : کەتنی دژ بە کەسان Delits contre les personnes

فەسڵی چوارەم : کەتنی دژ بە سەرۆکی دەوڵەتانو دیپلۆماتکارانی بیانی Delits contre les chefs dEtat et agents diplomatiques etrangers

فەسڵی پێنجەم : پارێزگاری نهێنییەکانی بەرگری publications interdites, immunites de la defense

لەسەر ئەم بنچینەیە، تاوانبار(الجاني) دەكەوێتەبەر لێپرسینەوەی ئەو ئاكامە یاساییانەی كە لە كردارە ناڕەوایەكەی دەكەوێتەوە. جۆری ئەم بەرپرسیارێتیەش بەپێی ئەو بنچینەیاساییانە دەگۆڕێت كە خەسڵەتی ناڕەوایەتیان بەو كردارە بەخشیوە كە لێی دەكەوێتەوە.

بەم پێیە، ئەو بەرپرسیارێتیەی كە لە ئاكامی سەرپێچیكردنی یاسای سزاداندا دێتەدی، پێی دەوترێ بەرپرسیارێتی تاوانكاری[٥٢١]، هەروەها سەرپێچیكردنی یاسای سزادانو یاسای مەدەنی، بەرپرسیارێتی مەدەنی لێ دەكەوێتەوە[٥٢٢]، ئەمەو لە ئاكامی سەرپێچیكردنی یاسای سەندیكای ڕۆژنامەنووسانو دابو نەریتو بنچینەكانی ئەخلاقی پیشەی ڕۆژنامەگەری بەرپرسیارێتی پیشەیی دەكەوێتەوە[٥٢٣].

ئەمەو لەبەرئەوەی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری هەڕەشە لە نیزامی كۆمەڵایەتیو ڕامیاری دەوڵەت دەكەن بەم شێوەی كە لە ئاكامی بڵاوكردنەوە لە چاپكراوێ خولەكیدا ڕوودەدەنو لەم حاڵەتەشدا تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری لەوانەیە كاریگەرییان لە تاوانەكانیتری یاسا گشتییەكانیتر زیاتربێ، چونكە زووترو خێراتر بڵاودەبێتەوە.

بۆیە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری لەڕووی ڕایەڵەكانییەوەو ئەو بنچینانەی كە حوكمی بەرپرسیارێتیە یاساییەكەی دەكەن، پابەندی هەندێك بنچینەی یاساییو حوكمی تایبەتینو جیاوازییان هەیە لەگەڵ تاوانەكانیتر.

لەبەرئەوەی بەرپرسیارییەتی شارستانی شانبەشان یا وەكو پاشكۆی بەرپرسیارییەتی تاوانكاری دێت، بە واتایەكیتر، بەرپرسیارییەتی شارستانی لێرەدا نایەتە كایەوە بێ بەرپرسیارییەتی تاوانكاری، هەربۆیەش ڕایەڵی هەڵە تێكەڵدەبن لە هەردوو جۆری بەرپرسیارێتییەكەدا، بۆیە بە پێویستمان زانی، بە درێژی تەنها باسی بەرپرسیارییەتی تاوانكاری بكەین.

لە خوارەوە لە دوو خاڵدا باسی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریو ئەو بەرپرسیارێتیە تاوانكارییەی لێی دەكەوێتەوە لە یاسا بەركارەكانی كوردستانو بەراورددا دەكەین :

٥-٢-١ تاوانەكانی ڕژنامەگەری

٥-٢-١-١ پێناسەی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری

زۆربەی یاساكانی سزادانو یاساكانی ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنی بایەخیان بە پێناسەی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری نەداوە[٥٢٤]، چونكە یاسادانەر هەرچەند هەوڵو تەقەلا بۆ ئەم پێناسەكردنە بدات، هەر

---

[٥٢١] - ئەو هەڵەیەش كە لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە لە ئاكامی سەرپێچیكردنی بنچینەكانی یاسای سزاداندا ڕوودەدەن، پێی دەوترێ هەڵەی تاوانكاری.

[٥٢٢] - ئەو هەڵەیەش كە لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە لە ئاكامی سەرپێچیكردنی بنچینەكانی یاسای مەدەنی ڕوودەدەن، پێی دەوترێ هەڵەی مەدەنی.

[٥٢٣] - ئەو هەڵەیەش كە لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە لە ئاكامی سەرپێچیكردنی یاسای سەندیكای ڕۆژنامەنووسانو دابو نەریتو بنچینەكانی ئەخلاقی پیشەی ڕۆژنامەگەری ڕوودەدەن، پێی دەوترێ هەڵەی پیشەیی.

[٥٢٤] - یاسادانەری عێراقی یەكێكە لەوانەی كە پێناسەی تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری نەكردووە تەنها لە مادده (٨١)ی یاسای سزاداندا ئیكتیفای بە ناوونیشانی ((بەرپرسیارێتی لە تاوانەكانی بڵاوكردنەوە)) كردووە بێ ئەوەی پێناسەی ئەم

پێناسەیەکی ناتەواو دەبێتو ماهییەتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ڕایەڵەکانی بەتەواوەتی تێدا بەرجەستە ناکات، بۆیە یاسازانان چەندین پێناسەی جیاجیایان بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری داناوەو سەرەڕای جیاوازیشیان لەو پێناسانەدا، کەچی لە ناوەڕۆکدا یەك دەگرنەوە.

هەندێکیان پێناسەی دەکەنو دەڵێن: ((**تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو جۆرە تاوانانەی کە پەیوەندییان بە هزرو باوەڕو مەزهەبو پرنسیپەکان بەهەموو جۆرو شێوەکانیانەوە هەیە، جا ئەو پرنسیپانە چ ڕامیاری بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی یانیش فەلسەفی بن**))[٥٢٥].

هەروەها یاسازانی فەڕەنسی پرۆفیسۆر بۆرکین پێناسەی دەکاتو دەڵێ : ((**تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو تاوانانەی کە پەیوەندییان بە بەکارهێنانی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ هەیە**))[٥٢٦].

هەروەها هەندێکی تریش پێناسەی دەکەنو دەڵێن : ((**تاوانەکانی بڵاوکردنەوە ئەو تاوانانەن کە لە ڕێگای هۆکارەکانی ڕاگەیاندنەوەو لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن**))[٥٢٧].

لەم پێناسانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، کە، پێناسەی یەکەمیان، تەنها باسی ناوەڕۆکی بڵاوکردنەوەی کردووە، بێ ئەوەی باسی ئەوە بکات کە ئەو هزرو باوەڕانە بەکارهێنانێکی خراپی ئازادی بیروڕای لەخۆ گرتووە، هەروەها بەبێ ئەوەی ئەو هۆکارانەش دەستنیشان بکات کە ڕەنگبێت بەهۆیانەوە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕووبدەن.

هەروەها، سەبارەت بە پێناسەی دووەمیشیان، ڕوونو ئاشکرا نیەو ئەویش هەروەکو پێناسەی پێشوو بەلای ناوەڕۆکی ئەو تاوانانەو ئەو هۆکارانەشدا نەچووە کە بەهۆیانەوە ئەنجام دەدرێن.

دەتوانین بڵێین، پێناسەی سێیەم، هەرچەندە تایبەتە بە تاوانەکانی بڵاوکردنەوە، بەڵام خۆیلەخۆیدا تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش دەگرێتەوە، چونکە ڕۆژنامەگەری کەناڵێکە لە کەناڵەکانی بڵاوکردنەوەو تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن، لە هەردوو پێناسەکانیتر باشترە چونکە زۆربەی ڕەگەزەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەخۆ گرتووە.

٥-٢-١-٢ سروشتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری

یاسازانان بیروڕایان لەبارەی سروشتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریەوە لێك جیاوازە، هەندێکیان دەڵێن[٥٢٨]، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری تاوانێکی ئاساییین وەکو گشت تاوانەکانی تری یاسای گشتیو جیاوازییان لەگەڵ تاوانەکانی تری یاسای گشتی تەنها لە ڕووی ئەو هۆکارانەوەیە کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێو جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئەو هۆکارانەی کە تاوانەکانی تری پێ ئەنجام دەدرێت. بۆ نموونە، ڕۆژنامەو گۆڤارو

تاوانانە بکات، تەنانەت واتای زاراوەی بڵاوکردنەوەشی دیارنەکردووە، هەروەکو تۆزێکیتر لە باسکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاریدا باس دەکرێ.

[٥٢٥] - د.عبدالله اسماعیل البستاني : حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٣.

[٥٢٦] - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٥١.

[٥٢٧] - د.ابراهيم الداقوقي : قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٠١.

[٥٢٨] - د.ابراهيم الداقوقي : قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٠١.

ئیزگەو تەلەفزیۆن‌و ئینتەرنێت، بۆ ئەنجام دانی ئەم تاوانانە، شوێنی شیرو تیرو خەنجەرو چەقۆو دەمانچەو تفەنگ‌و کەرەستەکانی تر دەگرنەوە.

ئەو یاسازانانە پێیان وایە، ئەو هۆکارانەی کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت، هیچ لە سروشتی ئەو تاوانانە ناگۆڕێت، تەنها ئەوەندە نەبێت، بەکارهێنانی ئەم هۆکارانە لە سەپاندنی سزادا بە زەرفێکی توند (ظرف مشدد) دادەندرێت[529].

بەڕای ئەو یاسازانانە، یاسا هەندێك کردەوەی بە تاوان داناوەو سزاشی بۆ داناوە، لە کاتێکدا ئەنجامدانی ئەو کردارانە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بێت یان لە ڕێگای هەر ئامرازێکی‌تری بڵاوکردنەوەوە بێت، لە سەپاندنی سزادا، بە زەرفێکی توند دادەندرێت[530].

سەبارەت بە پابەندبوونی ئەو تاوانانە بە هەندێك حوکم‌و بنەمای تایبەتی، ئەو یاسازانانە دەڵێن، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە نابێ ئەو تاوانانە پابەندی هەندێك حوکمی تایبەتی بن کە زۆر یان کەم جیاوازییان لەگەڵ ئەو حوکمانەدا هەبێ کە تاوانەکانی تری یاسای گشتی پابەندی‌بوونە.

هەندێك یاسازانی تریش هەن[531]، دەڵێن، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری سروشتێکی تایبەتیان هەیە، چونکە تەنها لە ڕێگای کردارێکی ماددییەوە ڕوونادەن، بەڵکو لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی بیروڕاو هزر بە نیازێکی خراپەوە ڕوو دەدەن.

ئێمە پێمان وایە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ تاوانەکانی‌تری یاسای گشتی هەیەو جیاوازییان تەنها لەو ئامرازانەدا نیە کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت لەچاو تاوانەکانی تری یاسای گشتی، بەڵکو لە جیاوازی سروشت‌و ئاکامەکانیاندایە. بۆ نموونە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بە پێچەوانەی تاوانەکانی تری یاسای گشتی هیچ ئاکامێکی ماددی ڕاستەوخۆیان لێ ناکەوێتەوەو لە دەستدرێژیکردنە سەر ئیعتباری ئەدەبی‌و ئاشکراکردنی نهێنی‌و چەواشەکردن‌و هاندان بەولاوە، مەگەر بە دەگمەن ئەگینا ڕەچاوی زیاتریان لێ ناکرێ. بۆیە بە تاوانی تایبەتی دادەندرێن‌و جیاوازییان لەگەڵ تاوانەکانی تر هەیەو ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی سروشتی ئەو تاوانانە لەچاو تاوانەکانی‌تر.

بۆیە، چونە دەرەوەی هەندێك یاسادانەر لە بنەما گشتییەکان (القواعد العامە)ی تاوانەکانی یاسای گشتی، لە ڕێکخستنی تاوانەکانی چاپەمەنی‌و ڕۆژنامەگەریداو خۆبەستنەوەیان بە هەندێك بنەمای تایبەتی شتێکی ئاساییە، بەڵکو سروشتی ئەو تاوانانە دەیسەپێنی‌و ئەو یاسادانەرانە مەبەستیان بووە، واز لەو بنەما گشتییانە بهێنن. بۆنموونە، هەندێك لەو یاسادانەرانە لەو بنەماگشتییە دەردەچن کە دەڵێ، دادگای تاوانی کەتن

---

[529] - یاسای سزادانی عێراقی لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا بڵاوکردنەوەی بوختانپێکردنی لە چاپەمەنیدا بە زەرفێکی توند داناوە لە سەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانپێکردندا.

هەروەها یاسای سزادانی میسریش لە ماددەی (٣٠٧)دا ئەنجامدانی بوختانپێکردن (قذف)ی لە ڕێگای بڵاوکردنەوە لە یەکێك لە ڕۆژنامەکان یان چاپەمەنییەکاندا بە زەرفێکی توند داناوە بۆسەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانپێکردن.

[530] - هەروەکو یاسادانەری عێراقیش لە یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا ئەم ڕێگایەی گرتۆتەبەر.

[531] - د.شریف کامل،و د.عمر سالم، بروانة د.لطیفة: جرائم النشر في التشریع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٧.

(جنحه) دادگایەکی تایبەتمەندە بە تەمەشاکردنی کێشەکانی تاوانی کەتن. بۆیە، لە یاساکانیاندا، دادگای تاوانی گەورەکەتنەکان (جنایات) تایبەتمەند دەکەن بە تەمەشاکردنی ئەو تاوانە کەتنانەی کە لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو ڕۆژنامەگەریەوە ڕوودەدەن[٥٣٢].

کەواتە، ئەو یاسادانەرانەی کە لە تاوانەکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا ڕێگایان بە (التوقيف الاحتياطي) نەداوە[٥٣٣]. یاخود ئەو تاوانانەیان هەموو لە دووتۆی یاسای چاپەمەنی یان ڕۆژنامەگەریدا کۆکردۆتەوە[٥٣٤]، لەبەر تایبەتمەندی ئەو تاوانانەئەمەیان کردووەو مەبەستیان بووە لە تاوانەکانی تری یاسای گشتی جیایان بکەنەوە.

---

٥٣٢ - بڕوانە دەقی مادده(٢١٥)ی یاسای (الاجراءات الجنائية) ی میسری ژمارە (٥٠)ی ساڵی ١٩٥٠ کە تیایدا هاتووە: ((دادگای جوزئی (جزئي) حوکمی هەر کردارێك دەکات کە بەپێی یاسا بە سەرپێچی یان کەتن (جنحة) دادەندرێ، تەنها ئەو کەتنانە نەبێت کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن ...)). هەروەها لە ماددەی (٢١٦)ی هەمان یاسادا هاتووە:
((دادگای کەتنە گەورەکان (الجنايات) حوکمی هەرکردارێك دەکات کە بەپێی یاسا بە گەورەکەتن داندراوە هەروەها ئەو کەتنانەش کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریەوە ڕوودەدەن)).
یاسادانەری فەڕەنسی یەکلاکردنەوەی ئەو سەرپێچیانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن کردۆتە دەسەڵاتی دادگای کەتن(جنحة) تەنها ئەو سەرپێچیانە نەبێت کە بڕی غەرامەکەیان کەمە یانیش ئەو حاڵەتانەن کە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەیان پێ کراوە، ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Article 23
Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .
Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une par l'article 2 du code pénal prévue))tentative de crime

یاسادانەری لوبنانی، جیاواز لە یاسادانەری میسریو فەڕەنسی، لە بڕگەی یەکەمی مادده (٢٨)ی یاسای ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤دا دەسەڵاتی یەکلاکردنەوەی گشت تاوانەکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەری داوەتە دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم (محكمة الاستئناف بالدرجة الاولى) بە مەرجێك ئەو حوکمانە لە لایەن دادگای پیاچوونەوە (محكمة التمييز) تەمەشا بکرێنەوە. کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم تەمەشای گشت ئەو کێشانە دەکات کە پەیوەندییان بە تاوانەکانی چاپەمەنییەوە هەیەو حوکمەکانیش لەلایەن دادگای پیاچوونەوە وەك لایەنێکی تێهەڵچوونەوە تەمەشا دەکرێتەوە ....)).

٥٣٣ - بڕوانە بڕگەی دووەمی مادده(٢٨)ی یاسای لوبنانی ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لە تاوانەکانی چاپەمەنیدا ڕێگا بە (التوقيف الاحتياطي) نادرێت)).

٥٣٤ - بڕوانە یاسای چاپەمەنی لوبنانی ساڵی ١٩٦٢ی هەموارکراو لە ماددەی (١)ەوە تاکو ماددەی (٢٧) کە بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧ وەك بەدیلێك بۆ ماددەی (٥٠) تاکو مادده (٧٠)ی ئەو یاسایە دەرچووەو بە مەرسومی

بۆیە دەڵێین، لادانی هەندێك یاسادانەر لە هەندێك بنەمای شێوەیی (قواعد شكلیة) یان بنەمای بابەتی (قواعد موضوعیة) سەبارەت بە هەندێك لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری، یان كۆكردنەوەی ئەو تاوانانە لە دووتوێی یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا هەروەها ڕێگانەدانیان بە(التوقیف الاحتیاطي) لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریدا ئەوە دەگەیەنێ كە ئەو تاوانانە سروشتێكی تایبەتییان هەیەو لە تاوانەكانیتری یاسای گشتی جیاوازن.

بۆ زیاتر ڕوونكردنەوە، ئەگەربێتو لە ڕووی ڕایەڵەكانەوە سەیری تاوانە ئاساییەكانی یاسای گشتی بكەین، دەبینین، لە ڕووی ڕایەڵی شەرعییەوە بۆ تاوانە ئاساییەكانو تاوانە سەربازییەكان دابەش كراون. بەو پێیەی تاوانە ئاساییەكان لە یاسای سزادانو یاساكانی تری تەواوكەر دەقنووس كراونو تاوانە سەربازییەكانیش لە یاسای سزادانی سەربازیدا دەقنووس كراون[535]. كەواتە دەكرێ ئەو تاوانانەی لە یاسای ڕۆژنامەگەریدا دەقنووس دەكرێن، پێیان بڵێین تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری. هەروەها لە ڕووی ڕایەڵی مەعنەویشەوە بۆ تاوانە بە ئەنقەستەكان (الجرائم العمدیة)و تاوانە نائەنقەستەكان (الجرائم غیر العمدیة) دابەش كراون[536]. لە كاتێكدا، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری بەزۆری تاوانی بە ئەنقەستنو بەدەگمەن بە هەڵە ڕوودەدەن، چونكە ڕایەڵی ماددی بۆ هاتنەدی بەرپرسێتی تاوانكاری لەم تاوانانەدا، بەس نیە، بەڵكو بۆ هاتنەدی ئەم بەرپرسیارێتییە دەبێ مەبەستی تاوانكاریش هەبێ كە ڕایەڵی مەعنەوی نیشان دەدات، هەروەها ئەم تاوانانە بە پێچەوانەی تاوانەئاساییەكان، لە ئاكامی كۆمەڵە كردارێكی هزرییەوە ڕوو دەدەن نەك ماددی، بۆیە ئاكامەكانیشیان بەزۆری لەسەر لایەنە هزریو مەعنەوییەكانەوە دەبێ نەك شتە ماددییەكان. هەروەها لەڕووی جۆری ئەو زیانانەش كە لێیان دەكەونەوە، دیسان لەگەڵ تاوانە ئاساییەكان جیاوازییان هەیە، چونكە بە زۆری زیانی مەعنەویان لێ دەكەوێتەوە، هەندێ جار نەبێ كە بە شێوەیەكی لاوەكی زیانی ماددییان لێ دەكەوێتەوە، وەك تانەدان لە وكەلوپەلو خزمەتگوزارییانەی كە كۆمپانیایەك پێشكەشی جەماوەر دەكات، ئەگینا ڕاستەوخۆ زیانی ماددییان لێ ناكەوێتەوە.

لە كۆتاییدا، بە دڵنیاییەوە دەڵێین، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری لەبەر ئەو تایبەتمەندێتییەی هەیەتی بە تاوانی تایبەتی دادەندرێن. هەر بەم بۆنەیەوە داوا لە یاسادانەری هەرێمی كوردستان دەكەین، لە پێناو ڕەخساندنی دەرفەتێكی زیاتر بۆ ڕۆژنامەنووسانو ئازادكردنی ڕۆژنامەگەری لەو كۆتو بەندانەی كە دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا ، ئەم تایبەتمەندییە لە یاسای چاپەمەنیدا لەبەرچاو بگرێتو سزا ئازادی سێنەكان لە

یاسایی ژمارە (٨٩)ی ساڵی ١٩٩١ و (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤یش هەموار كراوە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە عادل بطرس : قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفغالي، بیروت-لبنان، ١٩٩٥، ل ١٦٢ بەدواوە.

هەروەها یاسادانەری فەڕەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەمواركراودا بابی چوارەمی لەژێر ناوونیشانی ((ئەو تاوانانەی لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری یان هەر هۆكارێكیتری بڵاوكردنەوە ئەنجام دەدرێن - DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.)) لە ماددەی (٢٣) تاكو ماددەی (٤١) بۆ ئەم مەبەستە تەرخان كردووە.

[535] - د.علي حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادیء العامة في قانون العقوبات، مطابع الرسالة، الكویت، ١٩٨٢،ل٣٢١.

[536] - د.علي حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادیء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٢٣.

چوارچێوەیەکی زۆر تەسکدا بهێڵێتەوەو لەجیاتی ئەوە جەخت لەسەر غەرامەی دارایی‌و قەرەبووی زیان لێکەوتوو بکاتەوە.

٥-٢-١-٣ ڕایەڵەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری (ارکان جرائم الصحافة)

بەشێوەیەکی گشتی تاوان دوو ڕایەڵی هەیە[٥٣٧] کە بریتین لە ڕایەڵی ماددی- Element Materielو ڕایەڵی مەعنەوی- Element Moral[٥٣٨]. بەم ڕایەڵانەش دەوترێ، ڕایەڵە گشتییەکانی تاوان[٥٣٩]، بەڵام ئەو تایبەتمەندییەی کە گشت تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەیەکەوە کۆدەکاتەوە، بریتییە لە ڕایەڵی بەئاشکرایی، کە بەڕای ئێمە ڕایەڵێکی ئیزافییە، بۆیە ئێمە پشگیری ئەو بۆچوونە ناکەین کە ڕایەڵی بەئاشکرایی لەم تاوانەدا بە بەشێك لە ڕایەڵی ماددی دەزانێ لەبەرئەوە هەڵوەستەیەك لەسەر ئەو ڕایەڵە گشتییانە دەکەین کە هاوبەشن لە نێوان تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری‌و تاوانەکانی تردا، ئینجا بە خەستی لە ڕایەڵی بەئاشکرایی دەکۆڵینەوە، چونکە ئەم ڕایەڵە لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا بە خەسڵەتێکی سەرەکی دادەندرێت.

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی ئەم ڕایەڵانە لە یاسای سزادانی عێراقی‌و بەراورددا دەکەین بەوسیفەتەی کە یاسایەکی بەرکارە لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا :

یەکەم : ڕایەڵی ماددی

یاسای سزادان لەسەر پرنسیپێکی گرنگ دامەزراوە، ئەویش ئەوەیە، تەنها بیرکردنەوەو بڕیاری ناوناخ(القرار الكامن في النفس) لە ئەنجامدانی تاوان بە تاوان دانانردێ مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددی‌و هەستپێکراوەوە بەرجەستە بێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان[٥٤٠]. ئەمەو یاسازانیی تاوانکاری (الفقه الجنائي) لەسەر پرنسیپی ((**هیچ تاوانێك بەبێ ڕەفتاری ماددی ڕوونادات**)) ڕێککەوتوون.

---

[٥٣٧] - بڕوانە د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢، ل١٧٧ بەدواوە.

[٥٣٨] - هەندێ یاسازان پێیان وایە تاوان سێ ڕایەڵی گشتی هەیە کە بریتین لە ڕایەڵی یاسایی‌و ڕایەڵی ماددی‌و ڕایەڵی مەعنەوی بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٧-١٣٨، بەڵام یاسای سزادانی عێراقی لە کتابی یەکەم، بابی سێیەم، فەسڵی سێیەمدا لە ماددەی (٢٨-٣٨)دا ئەمەی یەکلاکردۆتەوەو بە دوو ڕایەڵی داناوە، ڕایەڵی ماددی‌و ڕایەڵی مەعنەوی.

[٥٣٩] - بۆیە پێیان دەوترێ ڕایەڵە گشتییەکانی تاوان، چونکە گشت تاوانێك بێ دەرهاوێشتن (بدون استثناء) دەگرێتەوە، بەڵام ئەگەر تایبەت بوون بە تاوانێکی دیاریکراو، لەو حاڵەتەدا پێی دەوترێ ڕایەڵە تایبەتیەکانی تاوان‌و تایبەت دەبێ بە تاوانێکی دیاریکراو وەك تاوانی دزین‌و تاوانی نادەسپاکی‌و .....هتد بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ل١٣٧.

[٥٤٠] - د.محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١، ل٧٥.

بێگومان ئەمەش لەگەڵ پرنسیپێكی تری هاوچەشن دەگونجێ، ئەویش ڕێزگرتنە لە ژیانی تاكەكەس. واتە دەبێ واز لە تاكەكەس بهێندرێ بیر لە چی دەكاتەوەو باوەڕی بەچی هەیەو نابێ یاسا سزای بەسەردا بسەپێنێ مەگەر ئەو بیروباوەڕەی كە یاسا ڕەتیدەكاتەوەو سروشتێكی ماددی هەستپێكراو وەرگرێت.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، ئەو هیواو ئاوات و ئارەزووو بیرو هزرانەی كە لەناو مێشكیدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی داناندرێن هەتا نەگۆڕێن بۆ چالاكییەكی ماددی هەستپێكراو لە واقیعدا. لەم بارەیەوە یاسای سزادانی عێراق پێناسەی ڕایەڵی ماددی تاوان دەكات و دەڵێ : ((**ڕایەڵی ماددی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێكی تاوانكاری لە كردنی كردارێك یان نەكردنی كردارێك كە یاسا فەرمانی پێكردووە**))[٥٤١].

لە شیكردنەوەی ئەم پێناسەیەدا بۆمان دەردەكەوێ، ڕایەڵی ماددی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێكدێت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانكاری و ئەنجامی زیانبەخش و پەیوەندی هۆكاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانكاری و ئەنجامی زیانبەخشدا. **لە خوارەوە لە سێ خاڵدا بە كورتی باسی هەریەكێك لەو ڕەگەزانە دەكەین :**

١- ڕەفتاری تاوانكاری

ڕەفتاری تاوانكاری ئەو چالاكییە مادییە دەرەكییەیە كە تاوانی لێ پێكدێت[٥٤٢]. تاوان بە گشتی پۆزەتیف دەبێت ئەگەر بێت و لە ئاكامی چالاكییەكی پۆزەتیڤەوە بێتە دی، یانیش نێگەتیڤی دەبێت، ئەگەر بێت و لە ئاكامی چالاكییەكی نێگەتیڤییەوە بێتە دی[٥٤٣]. تاوانی ڕۆژنامەگەریش وەكو گشت تاوانێكیتر، تەنها لە ڕێگای ڕەفتاری تاوانكاری پۆزەتیڤەوە ڕوو نادات، بەڵكولە ڕێگای نەكردن و وازلێهێنانیشەوە ڕوودەدات. بۆنموونە، تاوانی بوختانپێكردن و جوێنپێدان (تانەو تەشەردان لە خەڵكی)، تاوانێكی پۆزەتیڤە[٥٤٤]، بەڵام ڕاست نەكردنەوەی ئەو زانیارییە چەوتانەی كە لە ڕۆژنامەدا بڵاوكراونەتەوە، هەروەها بڵاونەكردنەوەی

---

[٥٤١] - **بڕوانە ماددەی (٢٨) لە یاسای سزادانی عێراقی.**

[٥٤٢] - **یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمواركراو لە بڕگەی (٤)ی ماددە (١٩)دا پێناسەی كرداری كردووەو دەڵێ : ((هەموو ئەو كارو كردەوانەیە كە یاسا بە تاوانی دانابێت جا چ پۆزەتیڤی بێت یان نێگەتیڤی بێت وەك نەكردن و وازلێهێنان ئەگەر دەقێكی پێچەوانەی ئەمە دەرنەچێت و ڕەتینەكاتەوە – كل تصرف جرمه القانون سواء كان ایجابیا ام سلبیا كالترك والامتناع مالم یرد نص علی خلاف ذلك)).**

[٥٤٣] - **د. مصطفی ابراهیم الزلمي : المسؤولیة الجنائیة في الشریعة الاسلامیة و مقارنة بالقانون، ج/١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٣، ل ٣٣.**

[٥٤٤] - **ڕەفتاری تاوانكاری لە تاوانی بوختانپێكردندا، لە ئاكامی خستنەپاڵەوەی ڕووداوێكی دیاریكراو دێتەدی كە دەدرێتە پاڵ كەسێكی دیاریكراوو لە شەرەف و كەرامەتی كەم بكاتەوەو ئەگەر ڕاستیش بێت ڕووبەڕووی سزای بكاتەوەو لەلای هاوڵاتیانیش ڕیسوای بكات.**

هەروەها لە تاوانی جوێنپێداندا، ڕەفتاری تاوانكاری لە ئاكامی ناوزڕاندن و هەستبریندارکردنی تاوان دەرهەقكراو (المجني علیه) دێتەدی. بۆنموونە، ڕۆژنامەنووسێك یەكێك بە دڕندە یان بە گەمژەڵ دابنێ.

هەروەها لە تاوانەكانی ئاشكراكردنی نهێنیدا، ڕەفتاری تاوانكاری لە ئاكامی ئاشكراكردنی ئەو زانیارییە نهێنیانەوە دێتەدی كە پەیوەندیان بە كاروباری سەربازی و سیاسەتی وڵاتەوە هەیە.

بەدواداچوونی ئەو بابەتانە لەلایەن خاوەنەکانیان یان ئەوکەسانەی پەیوەندیان پێوەهەیە، تاوانێکی نێگەتیڤە[٥٤٥].

٢- ئەنجامی تاوانکاری

مەبەست لە ئەنجامی تاوانکاری ئەو گۆڕانکارییەیە کە لە ئاکامی ڕەفتاری تاوانکاری لە جیهانی دەرەوەدا ڕوو دەدات بە چەشنێك دەبێتە مایەی دەستدرێژیکردنەسەر مافێك یان بەرژەوەندییەك کە یاسادانەر پاراستنی سزایی بۆ دەستەبەر کردبێت[٥٤٦].

هەرچەندە، بەرپرسیارێتیی تاوانکاری لەم ڕووەوە جیاوازی هەیە لەگەڵ بەرپرسیارێتیی شارستانیدا، لەکاتێکدا کە بەرپرسیارێتی شارستانی لەگەڵ زیاندا بە بوون و بە نەبوون دەخولێتەوە، چونکە زیان ڕایەڵێکە لە

---

٥٤٥ - ئەگەرهات و وەڵامەکە گەیشتە ڕۆژنامەکەو هەموو مەرجەکانی بابەتی و شێوەیی تێدابوو، دەبێ بڵاوی بکاتەوەو بۆی نییە بڵاوی نەکاتەوەو وازی لێبهێنێ، ئەگینا بە ئەنجامدەری تاوانی نەکردن و وازلێهێنانی بڵاوکردنەوەی وەڵام دادەندرێت. بڕوانە دەقی مادده (٢٨)ی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی میسری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦ ئەمەش دەقەکەیەتی ((اذا لم يتم التصحيح في المدة المحددة في المادة ٢٤ من هذا القانون يعاقب الممتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنيه ولاتجاوز اربعة الاف جنيه او باحدى هاتين العقوبتين ...)).
هەروەها دەقی مادده (١٢)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسی کە ئەمەش دەقەکەیەتی :

Article 13
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu .
En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

معدل بموجب الامر المرقم ٩١٦ _ ٢٠٠٠ الصادر في التاسع عشر من ايلول ٢٠٠٠ ٢٢ ايلول ٢٠٠٠ اعتبارا من ١ كانون الثاني ٢٠٠٢

((يلتزم رئيس التحرير بادراج خلال ثلاثة ايام من استلام اجوبة كل شخص معين او موظف في الجريدة او المنشور الدوري او اليومي تحت عقوبة ٣٧٥٠ يورو كغرامة بدون المساس بالعقوبات الاخرى والتعويضات القضائية التي يمكن ان تنص عليها المادة.

فيما يخص الجرائد والمنشورات الدورية غير اليومية، فان مدير النشر وبمقتضى نفس الاجراءات ملزم بنشر الرد في العدد اللاحق لليوم الذي يلي الاستلام. ينبغي ان يكون هذا النشر في نفس المكان وبنفس حجم الحروف للمقال الذي تمت به الاثارة (هيجان) وبدون أي (حش) او اقحام)).

٥٤٦ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادئ العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٠.

ڕایەڵەکانی ئەو بەرپرسیارێتییە، کەچی بە پێچەوانەی ئەوە، ئەگەر زیانیش نەبێت، بەرپرسیارێتیی تاوانکاری هەر دێتەدی، چونکە، ئەو بەرپرسیارێتییە لەگەڵ هەڵە (خطأ) بە بوونو بە نەبوون بە دەخولێتەوە [٥٤٧].

---

[٥٤٧] - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە (د. مصطفى ابراهيم الزلمي) موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط/١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ل٣٠-٣١.

٣- پەیوەندی هۆکاری

مەبەست لە پەیوەندی هۆکاری وەك ڕەگەزێك لە ڕەگەزەکانی ڕایەڵی ماددی تاوانی ڕۆژنامەگەری، ئەو پەیوەندییەیە کە ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامە زیانبەخشەکەی بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە چەشنێك ئەوە بسەلمێنێ کە ئەو ڕەفتارە تاوانکارییەی ڕووی داوە بۆتە هۆی ڕوودانی ئەنجامە زیانبەخشەکە[٥٤٨].

هەندێجار زیاتر لە هۆکارێك بۆ ڕوودانی ئامانجی تاوانکاری لەگەڵ ڕەفتاری تاوانکاردا بەشداری دەکەن. لەو حاڵەتەشدا گرفتمان بۆ دێتە ڕێگاوە، ئەویش ئەوەیە، ئایا بەشداریکردنی ئەو هۆکارانە بەیەکەوە، پەیوەندی هۆکاری ناهێڵێ یانیش وەکو خۆی دەیهێڵێتەوە؟

یاسازانیو دادگەری (الفقه والقضاء) بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە، چەند تیۆرێکیان داناوە، لەوانە تیۆری هۆکاری گونجاو (السبب الملائم) و تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان (تعادل الاسباب)[٥٤٩]. یاسادانەری عێراقی بۆ بەدەرخستنی پەیوەندی هۆکاری لە نێوان ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی تاوانکاریدا کاری بە تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان کردووە[٥٥٠].

بەم پێیە ئەو کەسەی تاوانێکی ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدات، لێپرسینەوەی یاسایی لەگەڵ دەکرێت، ئەگەر بێتو ئەو تاوانەی ئەنجامی داوە، بە تەنها لە ئاکامی ڕەفتارە تاوانکاریەکەی ئەو ڕووی نەدابێ، بەڵکو پێشتر یان دواتر یان دەمودەست هۆیتر هەبووبێتو بەشدارییان لە ڕوودانی کردبێت.

دووەم : ڕایەڵی مەعنەوی

لەو کاتەی ڕایەڵی ماددی ڕەگەزە مادديیەکەی تاوان لەخۆ دەگرێت، ڕایەڵی مەعنەویش ڕەگەزە دەروونییەکانی تاوان لەخۆ دەگرێت. چونکە تاوان بەتەنها قەوارەیەکی ماددی نیە، پێکهاتبێ لە کارو ئاکامەکانی، بەڵکو قەوارەیەکی دەروونیشە پێکهاتووە لە ڕەگەزە دەروونیەکانو پێی دەوترێ ڕایەڵی مەعنەوی[٥٥١].

جا پەیوەندیی دەروونی لە نێوان تاوانکار (الجاني)و ئەو ڕەگەزە مادديیە ناڕەوایانە بە یەکێك لەم دوو شێوەیە خۆی دەنوێنێ، یان لە شێوەی مەبەستی تاوانکاری (القصد الجرمي) یان لە شێوەی هەڵەی نامەبەست (الخطأ غير العمدي)[٥٥٢].

جا لەبەرئەوەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەگشتی تاوانی بەئەنقەستن[٥٥٣] بۆیە بە دەگمەن پێشبینی دەکرێ ئەو تاوانانە لە ڕێگای هەڵەی نامەبەستەوە ڕووبدەن، بەڵکو تاوانکار بەزۆری ویستو ئارەزووی خۆی

---

[٥٤٨] - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤١.

[٥٤٩] - بۆ ناوەڕۆکی ئەم تیۆرانە بڕوانە (د.فخري عبدالرزاق صلبي الحديثي): شرح قانون العقوبات – القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل١٩٤ بەدواوە، هەروەها د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٢ بەدواوە.

[٥٥٠] - بڕوانە دەقی مادده (٢٩)ی یاسای سزادانی عێراقی.

[٥٥١] - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٨.

[٥٥٢] - مەبەستی تاوانکاری ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێ لە ڕوودانی بەرپرسێتیی تاوانکاریدا، لەکاتێکدا لە ڕووی حوکمدان بە قەرەبووکردنەوەدا لە بەرپرسێتیی شارستانیدا ئەم ڕۆڵە نابینێت.

ئاراستە دەكات بۆ بەدیهێنانی تاوانەكەی، بۆیە لەو تاوانانەدا، مەبەستی تاوانكاری ڕایەڵی مەعنەوی دەنوێنێ. جا لەبەرئەوە، **لە خوارەوە تەنها باسی مەبەستی تاوانكاری دەكەین.**

یاسازانانی موسڵمان پێناسەی مەبەستی تاوانكارییان كردووەو دەڵێن: **((مەبەستی تاوانكاری بریتیە لە كردنی كارێك یان نەكردنی، هەروەها ڕازیبوون بەو ئاكامانەی لێی دەكەوێتەوە))**[554].

(ئۆرتلانیش)ی یاسازانان پێناسەی مەبەستی تاوانكاریی كردووەو دەڵێ : **((مەبەستی تاوانكاری بریتیە لە ئاراستەكردنی كارێك یان نەكردنی بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە زیانبەخشەی كە تاوانی لێ پێكدێت))**[555].

هەروەها یاسادانەری عێراقیش پێناسەی كردووەو دەڵێ : **((مەبەستی تاوانكاری بریتیە لە ئاراستەكردنی ویستو ئارەزووی تاوانكار بۆ ئەنجامدانی ئەو كارەی تاوانی لێ پێكدێت بە مەبەستی بەدیهێنانی ئەنجامی ئەو تاوانەی كە ڕوویداوە یان هەر ئەنجامێكی تاوانكاریتر))**[556].

لەم دەقەدا بۆمان دەردەكەوێ كە چەمكی مەبەستی تاوانكاری ئەوە دەگەیەنێ كە تاوانكار ئاگاداری ئەو ڕەگەزانەیە كە تاوانی لێ پێكدێت، هەروەها ویستو ئارەزووی خۆشی ئاراستە كردووە بۆ هێنانەدیو قبووڵكردنی ئەو ڕەگەزانە. هەرچەندە ئەو هۆیەی پاڵی بە تاوانكارەوە ناوە بۆ پێكانی تاوانەكەی بەشێك نیە لە ڕەگەزەكانی مەبەستی تاوانكاری، بەڵام لە هەندێ تاواندا نرخ بۆ ئەو هۆیە دادەنرێ كە پاڵی بە تاوانكارەوە ناوە بۆ ئەنجامدانی تاوانەكەیو دەبێتە بەشێكیش لە مەبەستی تاوانكاریو پێی دەوترێ مەبەستی تایبەتی (القصد الخاص)[557].

كەواتە، مەبەستە گشتییەكەی تاوانكاری (القصد الجرمي العام) مەرجە بۆ بوونی گشت تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریو لە زۆربەی ئەو تاوانانەدا بەوەندە وازدەهێنرێ. بەڵام هەندێجار یاسادانەر هەندێ لەو تاوانانە بەو مەبەستە دەبەستێتەوە كە تاوانكار هەوڵی بۆ داوە یان ئەو هۆیەی كە پاڵی پێوە ناوە بۆ كردنی تاوانەكە[558].

بۆنموونە، تاوانی بڵاوكردنەوەی ئەو كاروبارانە، كە مەبەست لە بڵاوكردنەوەیاندا، كارتێكردن بێت لە دادوەرو شایەتەكان هەروەكو لە مادده (٢٣٥)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە كە ئەمەش دەقەكەیەتی : **((ئەو كەسەی بە یەكێك لە ڕێگاكانی ئاشكرایی كاروبارێك بڵاوبكاتەوە لەوانەبێ كار لەو دادوەرانە بكات كە ئەركی یەكلاكردنەوەی كێشەیەكی بەرزكراوەی بۆ لایەنێك لە لایەنەكانی دادگا پێ سپێردرابێت یان كارمەندانی دادگا**

---

[553] - **چونكە تاوانكار لەو تاوانانەدا بەئەنقەست دەستدرێژی دەكاتە سەر ئەو مافو بەرژەوەندییانەی یاسا دەیانپارێزێ جا چ هی كەسان بێت یان هی كۆمەڵ، هەندێ جار نەبێت كە لە ئاكامی هەڵەیەكی چاپەمەنییەوە ڕوودەدەن بێ ئەوەی ڕۆژنامەنووسەكە دەستی تێدا هەبێت.**

[554] - **د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائبة في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤، ل٧٩.**

[555] - **بڕوانە د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائبة في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، هەمان سەرچاوە، ل٧٩.**

[556] - **بڕوانە بڕگەی (١)ی مادده (٣٣)ی یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١) ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمواركراو.**

[557] - **د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٠٢.**

[558] - **بڕوانە ماددەی (٣٨) لە یاسای سزادانی عێراقی كە ئەمەش دەقەكەیەتی : ((بایەخ بە هۆی كردنی تاوان نادرێ مەگەر یاسا پێچەوانەی ئەمە دەقنووس بكات)).**

یان فەرمانبەرانی لێکۆڵینەوە یان کارکردن لە شارەزایان یان ناوبژیوانان (المحكمين) یان ئەو شایەتانەی کە داوایان لێدەکرێ لەو کێشەیەدا شایەتی بدەن ..... بە گرتن بۆ ماوەیەك لە ساڵێك زیاتر نەبێ لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێ یانیش بە یەکێك لەو دوو سزایە سزا دەدرێ)).

بەم شێوەیە، لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ئەگەر مەبەستی تاوانکاری بە هەردوو ڕەگەزەکەیەوە — ئاگاداری‌و ئیرادە (العلم والارادة) — هەبوو مانای ئەوەیە ڕایەڵی مەعنەوی هاتۆتە دی‌و ئەرکی سەلماندنی ئەمەش دەکەوێتە ئەستۆی ئەو دەسەڵاتەی کە تۆمەتەکە ئاراستە دەکات‌و دەبێ ئەو دادوەرەی کە کێشەکە یەکلا دەکاتەوە بەڵگەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لەلایەن تاوانکارەوە بەدەربخات ئەگەر بیەوێ حوکم بە ئیدانەکردنی بدات[559].

سێیەم : ڕایەڵی بەئاشکرایی (ركن العلانية)

بە ئاشکرایی (علانية) لە ڕووی زمانەوانیەوە واتای بەدەرخستن‌و بڵاوکردنەوە دەگەیەنێت، بەڵام لەڕووی زاراوەییەوە بە مانای گەیاندنی زانیاری لەبارەی ڕووداوێك یان کردارێك بە خەڵك دەبەخشێت جا چ بەقسە بێت یان بەکردار یان بە نووسین یانیش بەهەر هۆکارێکی‌تری گەیاندن بێت.

هەندێ یاسازان بڵاوکردنەوە یان ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بە ڕایەڵی ماددی دادەنێن بە بیانووی ئەوەی، گوایە بڵاوبوونەوە هۆی سەرەکیە لە سەپاندنی سزادا[560].

بەڵام هەندێکی‌تر بە ڕایەڵێکی تایبەتی دادەنێن‌و دەڵێن یاسادانەر گریمانەی کردووەو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری، بەو وەسفە یاساییەی کە بۆی کراوە، بوونی نیە[561]. بێگومان، مەترسیی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەسەر بەهای باڵاو بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ‌و تاکەکەس کە یاسا دەیانپارێزێت، تەنیا خۆی لە نووسین‌و ئەوانەی لە حوکمی ئەودانە نابینێتەوە، بەڵکو خۆی لە ئەنجامدانی ئەو تاوانانە بەشێوەیەکی ئاشکراوە دەبینێتەوە. بۆیە، دەتوانین بڵێین، کرداری نووسین لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵی ماددی دەنوێنێ، لەکاتێکدا، کرداری بڵاوکردنەوە، ڕایەڵی تایبەتی دەنوێنێ‌و بە نەبوونی ئەو ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری بوونی نییە.

ئێمەش پشگیری ئەو ڕایە دەکەین‌و دەڵێین، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵێکی تایبەتیە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی‌و مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری وەکو ئەو وەسفەی بۆی کراوە ڕوونادات چونکە بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی مەرجێکی بنەڕەتە بۆ سەپاندنی سزا لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریداو یاسا هیچ کارێکی بە هزرو بیروڕا نیە هەرچەندی زیان بەخشیش بێت مەگەر بە ئاشکرا گوزارشتی لێ بکرێت[562]. بۆنموونە، لە تاوانەکانی بوختانپێکردندا کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)و

---

[559] - مجموعة احكام محكمة النقض المصرية، قرار رقم ١٥٥ في ١٩٨٢/٤/١٣ بڕوانە میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٣.

[560] - د.عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥، و د.محمد محيالدين عوض : العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥، ل٢، و میثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١١٧.

[561] - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقی، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣.

[562] - احمد امين بك : شرح قانون العقوبات الأهلي، المجاد الاول، منشورات الدار العربية للموسوعات، بيروت، ١٩٨٢، ل١٥٦.

تاوانەکانی ئاشکراکردنی نهێنی کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٨)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتیە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددیو مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی بوختانپێکردنی ئاشکراو ئاشکراکردنی نهێنی بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ئەو دوو ماددەیەدا بۆیان کراوە ڕوونادات. بەڵام ئەم بنچینەیە ڕەهانیە ، بەڵکو بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی لە هەندێ تاواندا تەنها ڕۆڵی توندکردنی سزا دەبینێ هەروەکو لە ماددەی (٤٣٤)ی یاسای سزادانی عێراقیدا ئەم ڕۆڵەی بینیوە. ئەمەو هەندێك دەوڵەت لە یاساکانیاندا ئەو هۆکارانەیان دەسنیشان کردووە کە بە هۆیانەوە بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی دێتەدی.

یاسادانەری میسری، لە ماددە (١٧١)ی یاسای سزادانی ژمارە (٥٧)ی ساڵی ١٩٣٨دا ئەم هۆکارانەی دەسنیشان کردووەو دەڵێ : **((هەریەکێك کەسێك یان زیاتر لە کەسێك بۆ کردنی کەتنێکی گەورە (جینایەتێك) یان کەتنێك (جونحەیەك) چ بە قسە یان بە هاوارکردن یان بە کردەوە یان بە نووسین یان بە ڕەسم یان فۆتۆ یان بە هێما یان بە هەر ڕێگایەکیتر لە ڕێگاکانی ئاشکراکردن یان بە هەر هۆکارێکیتر لە هۆکارەکانی ئاشکرایی ئیغرا بکات بە بەشدار دادەنرێ لە کردنیدا ، قسکردنو هاوارکردن بە ئاشکرا دادەنرێ ئەگەرهاتوو بە یەکێك لە ئامرازە میکانیکیەکان لە دانیشتنێك یان شوێنێکی گشتیدا درکێندرا .....))**[٥٦٣].

لە دەقی ماددە (١٧١)دا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری میسری سێ جۆرە هۆکاری بۆ گوزارشتکردنو سێ ڕێگاشی بۆ بڵاوکردنەوەو ئاشکراکردن بە نموونە هێناوەتەوە[٥٦٤] ئەمەشمان لە دەستەواژەی (بەهەر هۆکارێك لە هۆکارەکانی گوزارشتکردن) و (بەهەر ڕێگایەك لە ڕێگاکانی نواندن) کە لە دەقی ماددەی ناوبرادا هاتووە بۆ دەردەکەوێ.

هەروەها یاسادانەری فەڕەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە ماددەی (٢٣)[٥٦٥]دا هۆکارەکانی ئاشکراکردنی بەم شێوەیەی خوارەوە دەسنیشان کردووە :

١- قسەکردنو هاوارکردنو هەڕەشەکردن لە کۆبوونەوە گشتییەکانو شوێنە گشتییەکاندا.
٢- بڵاوکردنەوە لە ڕێگای نووسینو چاپەمەنیە فرۆشراوەکان یان ئەوانەی کە بۆ فرۆشتنو دابەشکردن لە شوێنە گشتییەکانو کۆبوونەوە گشتییەکاندا نمایش کراون.
٣- بڵاوکردنەوە لە ڕێگای ئەو ریکلامانەی کە لە شوێنە گشتییەکاندا هەڵدەواسرێنو نمایش دەکرێن.

هەروەها یاسادانەری فەڕەنسی سەبارەت بە هەندێك تاوانی ڕۆژنامەگەری، وەك تاوانەکانی خەبەردانی بە درۆ کە لە ماددەی (٢٧)[٥٦٦]دا هاتووە، هەروەها تاوانی ئیهانەکردنی سەرۆکی وڵاتو سەرۆکی حکومەتو

---

[٥٦٣] - ئەم دەقە بەرامبەر دەقی ماددە (٢٠٩)ی یاسای سزادانی لوبنانییە .

[٥٦٤] - هەرچەندە د.عبدالحمید الشواربي پێی وایە یاسادانەری میسری ئەم هۆکارو ڕێگایانەی بە شێوەیەکی دیاریکراو (حصرا) هێناوەتەوە نەوەك بە نموونەو لەم بارەیەوە دەڵێ : ((یاسای میسری لە ماددەی (١٧١)ی یاسای سزادانیدا وەسیلەکانی ئاشکراکردنی بە شێوەیەکی دیاریکراو دەسنیشان کردووە)) بڕوانە د.عبدالحمید الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨.

[٥٦٥] - بۆ دەقی ماددەی (٢٣)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسی بڕوانە بڕگەی (٥-٢-١-٢) پەراوێزی (٥٣٢) لەم تێزەدا.

[٥٦٦] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

Article 27

وەزیری دەرەوەی وڵاتە بیانییەکان کە لە ماددەی (٣٦)[٥٦٧]دا هاتووە، هەروەها تاوانی تانەوتەشەردان لەو سەفیرو وەزیرە مفەوەزانەی کە لەلایەن حکومەتەکانیانەوە بۆ ڕاپەڕاندنی کاری ئیداریو دپلۆماتی بۆ فەڕەنسا نێردراون کە لە ماددەی (٣٧)[٥٦٨]دا هاتووە، تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیە)ی داناوە بەبێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەسنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئاشکرایی (علانیة) لەم تاوانانەدا لەڕێگای یەکێك لەو هۆکارانەی کە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەی پێ کراوە دێتە دی. ئەمەش خۆیلەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێت کە دەقنووسکردنی ئەو هۆکارانە لە دووتۆی ماددەی ناوبراودا تەنها بۆ نموونەیەو دەکرێ لە ڕێگای هۆکاری تریشەوە بڵاوکردنەوە ئەنجام بدرێتو ئاشکرایی بێتەدی وەکو پەخشی لاسلکیو تەلەفزیۆنیو ئینتەرنێت.

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.
Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

[٥٦٧] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Article 36
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une))étrangers et les amende de 45000 euros.

[٥٦٨] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Article 37
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

بەڵام یاسادانەری عێراقی، لە بڕگەی سێیەمی مادده (١٩)ی یاسای سزاداندا[٥٦٩] بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانیة) ی دەسنیشان کردووە :

١- کردەوەو ئیشارەتو جوڵانەوە.
٢- قسەکردنو هاوارکردن.
٣- ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنی.
٤- نووسینو ڕەسمو وێنەو ڤیلمو ئارم.

هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی پێ دێتەدی، بەم شێوەیەی خوارەوە دەسنیشان کردووە :

١ ئاشکرایی کردەوەو ئیشارەتو جوڵانەوە (علانیة الاعمال والاشارات والحرکات).
٢ ئاشکرایی قسەکردنو هاوارکردن (علانیة القول والصیاح).
٤- ئاشکرایی نووسینو ڕەسمو وێنەو فلیمو ئارم.

لە دەقی مادده (١٩)ی یاسای سزادانی عێراقیدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقیلە ئاماژەکردن بەو هۆکارانەی کە لە ڕێگایانەوە گوزارشت دەکرێت، هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی (علانیە)ی پێ دێتەدی، هەمان ڕێچکەی یاسادانەری میسری گرتۆتەبەر.

بەڕای ئێمە، واچاکە یاسادانەری عێراقی خۆی لە ڕیزکردنی ئەو هۆکارانەی کە گوزارشتیان پێ دەکرێت هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە ئاشکراییان (علانیە)ی پێ دێتەدی، دوور بخاتەوەو تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیە) دابنێت، بێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەسنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت یان ئاشکرا دەکرێت یان بە ڕاشکاوی بڵێ ئەم نمونانە وەکو نمونەی ئاشکرایی دێنینەوە. چونکە ئەمڕۆ لەسایەی تەکنەلۆژیای نوێوە، دنیا زوو زوو داهێنانی نوێ لە بواری گەیاندنو ڕۆژنامەگەریدا بەخۆیەوە دەبینێ، بە چەشنێك ڕیزکردنی ئەم وەسیلانە لە ڕووی پراکتیکەوە هیچ بایەخی نابێت.

٥-٢-١-٤ ئەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن

تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری، بریتین لەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن، جا یاسادانەر لە ڕێگای دەقەکانی یاسای سزادان یان یاسای ڕۆژنامەگەریو یاسای چاپەمەنی یان یاسا تایبەتییەکانی تردا خەسڵەتی ناڕەوایەتی بەم کردارانە دەبەخشێت. بەم پێیە، دەقنووسکردنی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لە یاسای وڵاتێکەوە بۆ یاسای وڵاتێکی تر دەگۆڕێت.

یاسادانەری فەڕەنسیو لوبنانی کاریان بە سیستەمی یەکبوونی یاسا (وحدة التشریع) کردووە لە دەقنووسکردنی ئەو تاوانانەدا. جا یاسادانەری فەڕەنسی بۆ ئەم مەبەستە، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە بابی چوارەمدا لەژێر ناوونیشانی ((ئەو کەتنو گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە

---

[٥٦٩] - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، حوکمەکانی ئەم یاسایە لە هەرێمی کوردستاندا کاریان پێدەکرێت تەنها ئەوانە نەبێت کە دوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ دانراون یاخود هەموارکراون. بۆیە سەبارەت بە باسکردنی ڕایەڵی ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا پشت بە حومەکانی ئەم یاسایە دەبەستین.

یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەوە ڕوودەدەن ((DDELITS COMMIS PAR LA VES CRIMES ET OIE (DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION) لە ماددەی (٢٣) تاکو ماددەی (٤١) دەسنیشانکردووە.

هەروەها یاسادانەری لوبنانی، لەژێر ناوونیشانی ((تاوانەکانی چاپەمەنی)) ئەو تاوانانەی لە ماددەی (١) تاکو ماددەی (٢٥)ی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧ کە جێگای ماددەی (٥١) تاکو ماددەی (٧١)ی یاسای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢ی گرتۆتەوە، دەسنیشان کردووە.

بەڵام یاسادانەری میسری، لە یاسای سزاداندا هەندێ تاوانی ڕۆژنامەگەری لە بابی چواردەی کتێبی دووەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو کەتنانەی لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریو ڕێگاکانی ترەوە ڕوودەدەن**)) لە ماددەی (١٧١) تاکو ماددەی (٢٠١) دەقنووس کردووەو هەندێکی تریشی لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**تانەوتەشەرو جوێنپێدانو ئاشکراکردنی نهێنی – القذف والسب وافشاء الاسرار**)) لە ماددەی (٣٠٢) تاکو ماددەی (٣١٠)، هەروەها لە بابی یانزەمی کتێبی دووەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو کەتنانەی پەیوەندییان بە ئایینەوە هەیە**)) لە ماددەی (١٦٠) تاکو ماددەی (١٦١) دەقنووس کردووە.

هەروەها لە یاسای پارتە سیاسییەکانی ژمارە (٤٠)ی ساڵی ١٩٧٧و یاسای پاراستنی بەرەی ناوخۆو ئاشتی کۆمەڵایەتی – حماية الجبهة الداخلية والسلام الاجتماعي) ژمارە (٣٣)ی ساڵی ١٩٧٨و یاسای (حماية القيم من العيب) ژمارە(٩٥)ی ساڵی ١٩٨٠ کۆمەڵێك کرداری تری دەسنیشان کردووە کە بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەندرێن[٥٧٠].

بەڵام یاسادانەری عێراقی، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لە یاسای سزادان ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراوو یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەر ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١و چەندین یاسایتر دەقنووسکردووە.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە ١١١ی ساڵی ١٩٦٩ هەموارکراو گشت ئەو کردارانەی دەستنیشان کردووە کەلەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە و لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام دەدرێت و بەتاوان دادەندرێ لەگەڵ دیارکردنی سزای هەریەکێك لەو تاوانانە.

لەبەر زۆری ئەو ماددانە، بەشێوەیەکی گشتی ناوی ماددەکان دەهێنین لەگەڵ کورتەیەکی ناوەڕۆکەکانیان و لەسەر گرینگترینیشیان هەڵوەستەیەك دەکەین.

شایەنی ئاماژەیە، ئەو ماددانەی کردارە تاوانکاریەکانی بڵاوکردنەوەیان دیارکردووە بریتین لە ماددە: (٨١- ٨٤، ١٥٦- ١٧٠، ٢١١-٢١٣، ٢٢٤- ٢٢٩، ٢٣٥- ٢٣٦، ٣٧٢، ٤٠٣، ٤٣٣- ٤٣٧، ٤٧٦).

یاسادانەری عێراقی، لە ماددە (٨١) تاکو ماددەی (٨٤) دا تەرخانکردووە بۆ سزادانی سەرنووسەری ڕۆژنامە یان بەرپرسی لاپەڕە یان نووسەری بابەتی تاوانکاری بۆ ئەو تاوانانەی بڵاوکردنەوە کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام دەدرێن.

هەروەها بۆ سزادانی ئەو کەسەی کە کتێبێك یان وێنەیەك یان هەر شێوازێکی تری ڕادەربڕین بێ لە دەرەوە دەهێنێ کە لە کردنی تاواندا بەکارهاتووە. هەروەها لە حاڵەتی دیارنەبوونی ئەو کەسەی کە ئەم شتانەی لە دەرەوە هێناوە، فرۆشیار و بڵاوکەرەوەکەی لەگەڵ ئەو کەسەی کە لە دیواریشی داوە سزابار کردووە.

---

[٥٧٠] - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە شريف كامل : الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦، ل٧-٨.

هەروەها ئەوەشی دیارکردووە کە وەرگێڕانی بابەتەکە یا وەرگێرانی لەسەرچاوەیەکی تری ناوەوە یان دەرەوەی وڵات بەرپرسیارێتی بڵاوکردنەوە رەش ناکاتەوەو هەردەمێنێ.

هەروەها بڕیاری داوە، ئەگەر حوکمی دادگا بە تۆمەتبار کردن لە گەورەکەتنێك کە لە رێگای رۆژنامەوە ئەنجام درابێت دەرچوو ئەوا دادگا بۆی هەیە فەرمان بدات بە راگرتنی رۆژنامەکە بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ زیاتر نەبێت.

هەروەها یاسادانەری عێراقی، لە مادده/ ١٥٦ تاکو ١٧٠ بۆ دیارکردنی ئەو کردارە تاوانکاریانە تەرخان کردووە کە لە رێگای بڵاوکردنەوەوە دژی ئاسایشی وڵات دەکرێن.

هەروەها لە مادده/ ٢١١ دا بڵاوکردنەوەی هەواڵی درۆ یان دەسنووسی دەسکرد و ساختەکاری کە بە درۆ درابێتە پاڵ کەسێك بە تاوان داناوە ئەگەر هاتوو ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی یان زیان گەیاندن بە بەرژەوەندی گشتی.

هەروەها لە مادده/ ٢١٢ دا هاندانی خەڵکی بۆ ئەنجامدانی کەتنی کوشتن یان دزین یان تێکدان یان سووتان یان هەر کەتنێکی تر کە ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی بە تاوان داناوە هەتا ئەگەرهاتوو ئەم هاندانەش هیچ ئاکامێکی نەبێت.

هەروەها لە مادده/٢١٣ دا هاندانی خەڵکیو بڵاوکردنەوەی گیانی یاخی بوون لە رێزگرتنی یاسا وەیان جوانکردنی کارێك لەبەرچاوی خەڵك کە لە هەقیقەتدا کەتنە یان گەورەکەتن بێت بە تاوان داناوە.

هەروەها لە مادده/ ٢٢٤ تاکو ٢٢٩ تەرخانکردووە بۆ دەستنیشانکردنی ئەو کردارە تاوانکارییانەی لە رێگای بڵاوکردنەوە دژ بە دەسەڵاتی گشتی و فەرمانبەران و ئەو کەسانە دەکرێن کە خزمەتگوزاری گشتییان پێ سپێردراوە.

لە مادده/ ٢٢٩ دا هاتووە: ((**هەرکەسێك سوکایەتی یا هەڕەشە لە فەرمانبەرێك یا هەرکەسێك بکات کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی پێ سپێردرابێ یا سوکایەتی یا هەڕەشە لە ئەنجومەنێك یا دەستەیەکی رەسمی یا دادگایەکی دادبینی یا کارگێڕێك لەکاتی ئەرکی خۆیدا یا بەهۆی ئەرکەکەیەوە بکات بە گرتن سزا دەدرێت**)).

هەروەها لە بابی چوارەم دا لەژێر ناوونیشانی (**تاوانەکانی دژ بە رەوتی دادپەروەری**)دا مادده/٢٣٥ و ٢٣٦ ی تەرخانکردووە بۆ ئەو تاوانانەی کە لە رێگای بڵاوکردنەوەدا دژ بە رەوتی دادپەروەری ئەنجام دەدرێن.

هەروەها مادده/ ٤٣٣ تاکو ٤٣٧ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان و ئاشکرا کردنی نهێنی تەرخان کردووە و لە حاڵەتی ئەنجامدانی ئەم تاوانانە بە رێگایەك لە رێگا ئاشکراکان سزایەکی توندی بۆ داناوە کە بڵاوکردنەوە لە رۆژنامەدا یەکێکە لەو رێگایانە.

بەڵام یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٩، لە ماددەی (١٦)و(١٧)دا، ئاماژەی بە کۆمەڵێك بابەت کردووە کە بڵاوکردنەوەیان لە ڕۆژنامەو چاپەمەنییەکاندا قەدەغەیە[٥٧١]، هەروەها سزای سەرپێچیکردنیشیانی لە ماددەی (٢٨)دا دیارکردووە، کە بریتییە لە زیندانیکردن بۆ ماوەیەك لە (٣٠) ڕۆژ زیاتر نەبێت یان غەرامەیەك لە (٥٠) دینار زیاتر نەبێ، یانیش هەردوو سزاکان بەیەکەوە، بەڵام ئەگەر هاتوو سزای کردەوەکە لە هەر یاسایەکی دیکە توندتر بوو، لەو حاڵەتەدا حوکمەکانی ئەو یاسایەی دوایی دەسەپێ.

---

[٥٧١] - **بۆ ناوەڕۆکی ماددەی (١٦)و(١٧)ی یاسای چاپەمەنی عێراقی بڕوانە خاڵی (٣-٤-٤) لەژێر ناوونیشانی ((ئاگاکاریو ڕاگرتنو هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا)) لەم تێزەدا.**

هەروەها یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، لە ماددەی (٢٥)دا، کۆمەڵێك کردەوەی دەسنیشان کردووە، کە ئەنجامدانیان لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە، بەرپرسیارییەتی تاوانکاریو پیشەییان لێ دەکەوێتەوە[٥٧٢].

هەروەها یاسای مافی دانەری عێراقی ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٥)دا ئەو کردارانەی دیارکردووە کە ئەنجامدانیان بە تاوانی تەقلیدکردن دادەندرێت، هەروەها سزاکەشی دیارکردووە[٥٧٣].

ئەمەو، یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەرەڕای ئەوەی هەندێك ئەرکی خستۆتە ئەستۆی ڕۆژنامەنووس لە ماددەی (٢٠)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨[٥٧٤]و (٩)ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراودا[٥٧٥]هاتووە کەچی سزا تاوانکارییەکانی دەسنیشان نەکردووە، بۆیە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەری ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١، کە دوو یاسای بەرکارن لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ ماددەی (٤٣٣-٤٣٦)ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان (جرائم السب والقذف) تەرخانکردووە. چونکە ئەم دوو تاوانە زۆر پێك دەچن وهەردووکیان دەبنە مایەی ناووناوبانگ زڕاندنو لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. هەروەها لەو تاوانانەن کە لە ڕێگای قسە یان وێنە یان نووسینەوە ئەنجام دەدرێنو بۆ تووندکردنی سزاکەشیان مەرجە بە ڕێگایەك لە ڕێگایەکانی ئاشکرایی ئەنجامدرابێت. بەڵام سەرەڕای ئەمە، لەڕووی بابەتی خستنەپاڵەکەوە (موضوع الاسناد) لەیەکتر جیاوازن، لەکاتێکدا بابەتی خستنەپاڵەکە لە تاوانی تانەوتەشەردا ((**ڕووداوێکی دیاریکراوە**)) کەچی لە تاوانی جوێنپێداندا ((**ڕووداوێکی نادیاریکراوەو بە شێوەیەك لە شێوەکان شەرەفو کەرامەت لەکەدار دەکات**))[٥٧٦].

جێی سەرنجە، ئەم جیاوازییەی نێوان تاوانی تانەوتەشەرو تاوانی جوێنپێدان وایکردووە کە تاوانی یەکەم ترسناکتر بێت لە تاوانی دووەم. چونکە خەڵك زیاتر باوەڕ بەو ڕووداوە دیاریکراوانە دەکەن کە دراونەتەپاڵ کەسانێك نەك ڕووداوە گشتییەکان، چونکە مەزەندەی بوونی هەندێك بەڵگە دەکەن لە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانەدا، لەکاتێکدا لە حاڵەتی جوێنپێداندا زیاتر بۆئەوە دەچن کە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانە گوزارشت لە ڕقوکینە بکات. ئەم جیاوازییەش وایکردووە کە سزای تاوانی تانەوتەشەر لە سزای جوێنپێدان قورستر بێت، هەروەها هۆیەکانی ڕێگاپێدانیشیان لەیەکتر جیاواز بێت.

---

[٥٧٢] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە خاڵی (٥-١-٢) لەژێر ناوونیشانی ((ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس)) پەراوێزی (٥١٥) لەم تێزەدا.

[٥٧٣] - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە (کمال سعدي مصطفى): حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٣ بەدواوە.

[٥٧٤] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە بڕوانە خاڵی (٥-١-٢) لەژێر ناوونیشانی ((ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووس)) لەم تێزەدا.

[٥٧٥] - بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگەی (٥-١-٢) لەم تێزەدا.

[٥٧٦] - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ل٥٠٦، هەروەها بڕوانە مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف بالأسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٥.

یاسادانەری فەرەنسی، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١دا لە بابی چوارەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو کەتنو گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوە ڕوودەدەن**)) لە مادده (٢٩-٣٥) دا حوکمەکانی ئەو دوو تاوانەی دەقنووسکردووە.

بەڵام یاسادانەری میسری، لەجیاتی ئەوەی لە بابی چواردەو لە کتێبی دووەمدا دەقنووسی بکات، کە تایبەتە بەم کەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریو هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەوە تەرخانکراوە، لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**تانەوتەشەرو جوێنپێدانو ئاشکراکردنی نهێنی**)) لە مادده (٣٠٢-٣١٠) ئەو تاوانانەی ڕێکخستووە.

بۆ ئاشنابوونی زیاتر بە تاوانەکانی تانەوتەشەر (جريمةالقذف) کە گرنگترین تاوانە لەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەداتو تاکو ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا، دەیان کێشە دژی ڕۆژنامەنووسان، سەبارەت بەو تاوانە بۆ دادگاکان بەرز بۆتەوە، هەروەکو دەشزانین ڕوودانی زۆربەی ئەو تاوانانە لەبەر لێکحاڵینەبوونی ڕۆژنامەنووسانو هاوڵاتیانەوەو نەزانینی سنووری ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوویان داوە، بۆیە بە پێویستی دەزانین لە خوارەوە بەتەنها باسی ئەو تاوانەو هۆیەکانی ڕێگاپێدانی لە یاسای سزادانی عێراقیدا بکەین:

٥-٢-١-٤-١: **تاوانی تانەو تەشەر** (**جريمة القذف أو التشهير**)

جۆن. ئار. بیتنەر لە پێناسەکردنی تانەوتەشەردا دەڵێ: ((**تانەوتەشەر بریتییە لە چاپکردنی بابەتێك کە ناسنامەی کەسێك دەسنیشان دەکاتو ناووناوبانگی لەکەدار دەکات، بە چەشنێك ڕووبەڕووی ڕقلێبوونەوەو بەکەمزانینو نارەزایی دەکات لەلایەن خەڵکەوە**))[٥٧٧].

هەروەها (د. محمود نجيب حسني) دەڵێ: ((**بەو حاڵەتە دەوترێ تانەوتەشەر، کە کەسێك بەئاشکراو بەئەنقەست ڕووداوێکی دیاریکراو بداتەپاڵ کەسێکیترەوە، بەچەشنێك ئەگەر بێتو دەربکەوێ ئەو ڕووداوە ڕاستە، دەبێتەهۆی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە ڕووداوەکەی دراوەتەپاڵ، بۆ سزایەکی یاسایی یانیش بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە**))[٥٧٨].

لەم دوو پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەهێز هەیە لە نێوان تاوانی بوختانپێکردنو تاوانی تانەوتەشەردا. بە چەشنێك هەندێك هەن، دەڵێن: ((**بوختانپێکردن پەیوەندییەکی پتەوو بەهێزی هەیە بە تانەوتەشەرەوە، ئەمە وای کردووە کە هەردوو چەمکی بوختانپێکردنو تانەوتەشەر لە جیاتی یەکتری بەکاربهێندرێت، چونکە ئەوکەسەی لە پەخشێکی ڕادیۆیی یا تەلەفزیۆنیدا، بوختانی پێ دەکرێت، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی بەر تانەوتەشەر دەکەوێت**))[٥٧٩].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری وڵاتانی عەرەبیو یاسادانەری عێراقیش، جیاوازییان نەکردووە لە نێوان تاوانی تانەوتەشەرو تاوانی بوختانپێکردندا، بۆیە هەر لەمیانی باسکردنی تاوانی بوختانپێکردندا، باسی

---

[٥٧٧] - **جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو، ل٦١٥.**

[٥٧٨] - **د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٠٥.**

[٥٧٩] - **جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو، ل٦١٥.**

تاوانی تانەوتەشەریشییان کردووە. بەڵام، لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکاو ئینگلتەرەدا، تاوانی تانەوتەشەرییان لە تاوانی بوختانپێکردن جودا کردۆتەوەو بە یاسایەکی تایبەتی لەژێر ناوی ((**یاسای تەشهیر**)) ڕێکییانخستووە.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، ماددەی (٤٣٣)ی بۆ تاوانی تانەوتەشەر تەرخانکردووەو تیایدا دەڵێ : ((**١- تانەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بە کەسێکەوە بە یەکێك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی بەچەشنێك ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە تانەوتەشەرەکەی لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە.**

ئەوکەسەی تانەوتەشەر لە کەسێك دەدات، بە زیندانیکردن یان بە غەرامەکردن یان بە هەردووکیان سزا دەدرێت. بەڵام ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەکە لەڕێگای ڕۆژنامەگەری یان چاپەمەنی یان یەکێك لە ڕێگاکانی ڕاگەیاندنی ترەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە بارودۆخێکی توند دادەندرێت.

٢-لە ئەنجامدەری تانەوتەشەر قبوڵناکرێ بەڵگە بۆ ئەو ڕووداوانە بێنێتەوە کە داوێتەپاڵ ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە، مەگەر تانەوتەشەرەکە ئاراستەکرابێت بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوکەسەی کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی لە ئەستۆ بێت یان سیفەتی نوێنەرایەتی گشتی هەبێت یان ئەرکێکی لەو ئەرکانە لەئەستۆبێت کە پەیوەندییان بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەرەوە هەیە، جا ئەو ڕووداوەی کە ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە داویەتیە پاڵ یەکێك لەو کەسانە، ئەگەر پەیوەندی بە وەزیفەکەیان یان کارەکەیانەوە هەبێت، ئەگەرهاتوو بەڵگەی بۆ ئەو ڕووداوانە هێنایەوە کە داویەتییەپاڵیان، لەم حاڵەتەدا تاوانەکە نامێنێ)) [580] .

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی تانەوتەشەر وەکو گشت تاوانەکانیتری ڕۆژنامەگەریو بڵاوکردنەوە سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەویو ڕایەڵی بەئاشکرایی. هەروەها لە ڕووی سزاوە، تانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو غەیری بڵاوکردنەوەوە جیاوازییان لەگەڵ یەکتریدا هەیە.

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی تاوانی تانەوتەشەر دەکەین، خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ ڕایەڵەکانیو خاڵی دووەمیش بۆ سزاکەیو خاڵی سێیەمیش بۆ هۆیەکانی ڕێگاپێدانی:

یەکەم : ڕایەڵەکانی

لە پێناسەی تاوانی تانەوتەشەردا کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی تانەوتەشەر سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەوی، ڕایەڵی بەئاشکرایی.

---

[580] - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((١- القذف هو اسناد واقعة معينة الى الغير بأحدى طرق العلانية من شأنها لو صحت أن توجب عقاب من اسندت اليه أو احتقاره عند اهل وطنه.**

ويعاقب من قذف غيره بالحبس وبالغرامة أو بأحدى هاتين العقوبتين.

واذا وقع القذف بطريق النشر في الصحف او المطبوعات او بأحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك ظرفا مشددا.

٢- ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على ماأسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ماأسنده القاذف متصلا بوظيفة المقذوف او عمله فأذا اقام الدليل على كل ماأسنده انتفت الجريمة)).

١- ڕایەڵی ماددی

تەنها بیرکردنەوە لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانرێ، مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددیی هەستپێکراوەوە بەرجەستەنەبێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان. واتە ئەو هیواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی دانانرێن هەتا نەبنە چالاکییەکی هەستپێکراو لە واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ دەبینین لە ماددەی (٢٨)دا بەم شێوەیەی خوارەوە پێناسەی ڕایەڵی ماددیی تاوانی کردووەو دەڵێ: ((**ڕایەڵی ماددیی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێك یان نەکردنی کردارێك کە یاسا فەرمانی پێکردووە**)).

لەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ڕایەڵی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێکدێت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشو پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشدا.

لە تاوانی تانەوتەشەردا، ڕایەڵە ماددییەکە بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێك بە کەسێکەوە بەچەشنێك ئەو ڕووداوەی کە دراوەتە پاڵ ئەو کەسە، ڕووداوێکی دیاریکراو بێت، هەروەها ئەگەربێتو ڕاست دەربچێ، ببێتەمایەی سزادانی ئەوکەسە کە تانەوتەشەری لێدراوە، یانیش ببێتە مایەی بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە. هەروەکو لە پێناسەی تاوانی تانەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێ کە لە ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانداهاتووە: ((**تانەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بەکەسێکەوە ...**))[٥٨١]. هەڵبەتە، مەبەست لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە، دەبێ بەوپەڕی تەئکیدەوە بێت.

بێگومان، مەرجیش نییە، ڕووداوی تانەوتەشەرەکە ببێتەمایەی سەپاندنی سزا بەسەر ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، بەڵکو ئەوەندە بەسە کە ئەگەربێتو ڕاست بوایە ئەم ئاکامەی لێ بهاتایەتە دی. ئەمەشمان لەم دەستەواژەیە بۆ دەردەکەوێت کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە دەڵێ: ((**ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە**)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، لە تانەوتەشەردا، ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە دەست دەکات بە لکاندنی ڕووداوەکە بە کەسێکیترەوە لەسەر زاری خۆی یان زاری کەسێکیترەوە یان گێڕانەوەی گوایە پڕۆپاگاندەیە

---

٥٨١ - ئەم دەقە بەرامبەر دەقی ماددە (٣٠٢)ی یاسای سزادانی میسرییە کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((يعد قذفا كل من اسند لغيره بواسطة احدى الطرق المبينة بالمادة /١٧١ من هذا القانون امورا لو كانت صادقة لأوجبت عقاب من اسندة اليه بالعقوبات المقررة لذلك قانونا أو اوجبت احتقاره عند اهل وطنه))، هەروەها دەکەوێتە بەرامبەر دەقی ماددە (٥٨٢)و(٥٨٣)ی یاسای سزادانی لوبنانی کە ئەمەش دەقەکەیەتی: المادة/٥٨٢ ((يعاقب على الذم بأحد الناس المقترف بأحدى الوسائل المذكورة في المادة ٢٠٩ بالحبس حتى ثلاثة اشهر وبالغرامة حتى مئة ليرة أو بأحدى هاتين العقوبتين ويقضي بالغرامة وحدها اذا لم يقع الذم علانية))، المادة/٥٨٣ ((لايسمح لمرتكب الذم تبريرا لنفسه بأثبات حقيقة الفعل موضوع الذم او اثبات اشتهاره)).

یانیش به ئاشکرا بیخاتەپاڵی یان بەشێوەیەکی نائاشکراو بەئاماژە (تلمیح) بیداتەپاڵیەوە، هیچ لە سروشتی تانەوتەشەرەکە ناگۆڕێت[٥٨٢].

هەروەها دەبێ ئەو ڕووداوەی کە لەلایەن تاوانبارەوە دراوەتەپاڵ تاواندەرهەقکراوەوە دیاریکراو بێت، ئەگینا بە تاوانی تانەوتەشەر داناندرێت بەڵکو بە تاوانی جوێنپێدان دادەندرێت[٥٨٣]. مەبەستیش لە ڕووداو هەموو ڕووداوێکی پۆزەتیفی یان نێگەتیفیو ماددی یان ئەدەبییە کە دەبێتە مایەی ناووناوبانگ زڕاندن[٥٨٤]. ئەو تانەوتەشەرەش کە مەحکوم کراوە ئەوەیە کە کردەوەیەکی لەخۆگرتووە کە یاسا بە تاوانی داناوەو سزاشی بۆ دیارکردووە. بێگومان پێش ئەوەی ڕووداوەکە دیاربکرێت، دەبێ ئەوکەسە دیاربکرێت، کە تاوانەکەی دەرهەق کراوە، جا گرنگ نیە ناوی بە ڕاشکاوەیی هاتبێت یان نەهاتبێت، کەسێکی سروشتی بێت یان مەعنەوی گشتی بێت یا تایبەتی، چونکە تانووتدان لە کەسانێکی نادیاریکراو یا مەزەبە ڕامیاریو ئابووریو کۆمەڵایەتییەکان بە تانەوتەشەر داناندرێن.

هەندێك یاسازانان دەڵێن، مەرجە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە لەژیاندا مابێ، چونکە شەرەفو کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتیو لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوریخۆی کۆتایی پێدێت[٥٨٥].

هەروەها لە یاسای سزادانی میسریدا، هەرچەندە دەقێکی یاسایی ڕوونو ئاشکرای تێدا نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان بە تاوان دانابێتو سزاشی بۆدانابێت، هەروەها یاسای ڕێکخستنی دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦یش هیچ دەقێکی ئاشکرای لەمبارەیەوە تێدانیە، بەڵام لە فەسڵی سێیەمدا لەکاتی دەسنیشانکردنی ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسی، لە ماددەی (٢٤)دا بەشێوەیەکی زمنی مافی وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەی ئەو زانیارییانەی کە لە ڕۆژنامەدا دەرهەق بە مردووان بڵاودەکرێنەوە بە میراتگرەکان داوە لەمیانی بەکارهێنانی دەستەواژەی ((**ئەوکەسەی پەیوەندیدارە- ذوي الشأن**)) کە لە دووتۆی دەقی ماددەکەدا هاتووە[٥٨٦]. هەروەها لە ماددەی (٢٨)دا ئەو سزایەی دەسنیشانکردووە کە دەسەپێندرێ بەسەر ئەوکەسەی کە لە ماددەی ناوبراودا هاتوون، ئەگەر هاتوو لێنەگەڕا وەڵامی ڕاستکردنەوەی زانیارییەکە بڵاوبکرێتەوە،

---

[٥٨٢] - د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥، ل٨٣.

[٥٨٣] - د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣.

[٥٨٤] - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢.

[٥٨٥] - بڕوانە (د. محمود نجيب حسني) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٣، هەروەها (احمد امين) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، ط/٣، منشورات مكتبة النهضة، بيروت- بغداد، بلاستة الطبع، ل٥٥٥، هەروەها (د. عبدالحميد الشواربي) : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٥.

[٥٨٦] - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((يجب على رئيس التحرير أو المحرر المسؤول ان ينشر بناء على طلب ذي شأن تصحيح ماورد ذكره من الوقائع أو سبق نشره من تصريحات في الصحف في غضون ثلاثة ايام التالية لاستلامه التصحيح أو في اول عدد يظهر من الصحيفة بجميع طبعاتها ايهما يقع اولا وبما يتفق مع مواعيد طبع الصحيفة ويجب ان يكون النشر في نفس المكان وبنفس الحروف التي نشر بها المقال او الخبر او المادة الصحفية المطلوب تصحيحها)).

لەوحاڵەتەشدا بەندینشین دەکرێ بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەکیش کە لە هەزار جونەیهی میسری کەمتر نەبێتو لە چوار هەزار جونەیهیش ڕەت نەکات، یا بە یەکێك لەو دوو سزایە[٥٨٧].

کەواتە بەڕای ئێمە، دەقنووس نەکردنی ئەم مافە –مافی میراتگران لە وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەدا- ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم مافەیان نەبێت، چونکە وێڕای دەقنووسکردنی دەستەواژەی ((**ئەوکەسەی پەیوەندیدارە**)) لە ماددەی (٢٤)دا کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، مومارەسەکردنی ئەم مافە لەلایەن میراتگرانەوە پشت بە بنەما گشتییەکان دەبەستێت، هەروەها بێبەشکردنی میراتگران لەو مافە، دەبێتە هۆی ئازادکردنی ڕۆژنامەکان بۆ تانەوتەشەردان لە مردووانو شێواندنی یاداشتەکانیان (تشویە ذکراهم).

بەڵام یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراو، بە ڕاشکاوەییەوە لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (١٥)دا مافی وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەی بە کەسوکاری مردووەکە تا پلەی چوارەم داوە، ئەگەرهاتوو مردووەکە تانەوتەشەری لێدرابوو[٥٨٨]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری عێراقی مافی وەڵامدانەوەی تەنها نەبەخشیوە بە میراتگرەکان، بەڵکو بە کەسوکاری مردووەکانیشی تا پلەی چوارەم بەخشیوە.

لەکاتێکدا، یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە ماددەی (٣٤)دا بە ڕاشکاوەییەوە بەدەری خستووە کە تانەوتەشەردان لە مردووان بەتاوان داناندرێ مەگەر شەرەفو کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، لەوحاڵەتەشدا میراتگر بەتاواندەرهەقکراو (مجنی علیە) دادەندرێ کە لە ئاکامی ئەو تانەوتەشەرەدا زیانی لێکەوتووە، هەروەها یاسادانەری لوبنانی لە ماددە (٥٨٦)ی یاسای سزادانیدا هەڵوێستەکەی نزیکە لە هەڵوێستی یاسادانەری فەرەنسی هەیە[٥٨٩]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت، ئەگەرهاتوو

---

[٥٨٧] - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((اذا لم یتم التصحیح في المدة المحددة في المادة/٢٤ من هذا القانون یعاقب المتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنیه ولایتجاوز اربعة الاف جنیه او باحدى هاتین العقوبتین...)).

[٥٨٨] - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((أ- على مالك المطبوع الدوري أن ینشر مجانا الرد الوارد الیه ممن قذف في مطبوعه أو شهر به واذا كان القذف أو التشهیر یتعلق بمتوفي فلأقربائه حتى الدرجة الرابعة مثل هذا الحق....)).

[٥٨٩] - ئەمەش دەقی ماددە(٣٤)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسییە:

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.
Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

واتە ((لاتطبق المادة التاسعة والعشرون والمادة الثلاثون والمادة الواحدة والثلاثون فیما یخص التشنیع او السب الموجهة ضد ذكرى الموت، الا في حالة قیام اصحاب هذا التشنیع والسبات بغایة المساس بشرف او مكانة الورثة او الازواج او الاوصیاء الاحیاء عامة شاء اصحاب التشنیع ام لم یشاؤا المساس بشرف او اعتبار الورثة او الازواج او الاوصیاء الاحیاء عامة یحق لهؤلاء في الحالتین حق الرد المنصوص علیه بالمادة الثالثة عشر)). ئەمەش دەقی ماددە (٥٨٦)ی یاسای سزادانی لوبنانییە:

تانەتەشەرەکە ناووناوبانگی میراتگرەکانی زڕاند یان شەرەفو کەرامەتی لەکەدارکردنو زیانی پێگەیاندن ئەوکاتە میراتگرەکان بۆیان هەیە داوای سزادانی ئەنجامدەرەکەی بکەن، ئەمەش لەبەرئەوەنیە تانەتەشەری لە میراتگرەکان دابێت، بەڵکو لەبەرئەوەی تانەوتەشەرەکە ئاکامێکی نێگەتیڤی بۆسەر شەرەفو کەرامەتو ناووناوبانگی ئەوان هەبووەو زیانی لێداون.

لە میانی ئەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، کە لە عێراقدا، دەقێکی یاسایی نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا (بذاتە) بە تاوان دانابێت، یانیش ڕێگای پێدابێت، هەروەها یاسادانەری هەرێمی کوردستان لە ئاست ئەمەدا بێدەنگ بووەو نە لە دوورو نەلە نزیکەوە باسی نەکردووە. لە کاتێکدا، یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا بە تاوان دانەناوە، مەگەر شەرەفو کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێی کرد.

بۆ بەرپەرچدانەوەی ڕای ئەو یاسازانانە کە دەڵێن: **((شەرەفو کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتیو لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوری خۆی بە مردن کۆتایی پێدێت))**، دەڵێین، چۆن هەندێك لە یاسازانانی موسڵمان دوای مردنی مرۆڤو کۆتایی هاتنی کەسایەتیەکەی بەشێوەیەکی ڕاستەقینە (حقیقي)، کەسایەتیەکەی بە شێوەیەکی ئیعتباری بۆ دوای مردنی درێژ دەکەنەوە، بە مەبەستی وەرگرتنەوەی مافەکانیو دانەوەی قەرزەکانی، بەپێی ئەو بنەما شەرعییەی کە دەڵێ: **((هیچ میراتێك نیە دوای دانەوەی قەرز نەبێت- لاترکة الا بعد سداد الدیون))**، دەبوایە ئەوهاش لە حاڵەتی تانەوتەشەر لێداندا کەسایەتییەکەی بۆ دوای مردنی درێژ بکرێتەوە، چونکە شەرەفو کەرامەتو ناووناوبانگ بەشێکە لە کەسایەتیو لێی جودا ناکرێتەوە، لێرەشدا بە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانەر دەچێت، کە بەپێی بیروڕای هەندێك یاسازانانو لایەنگرانی سیستەمی یەکگرتوو (النظام الموحد) Systme Unitair وە بە پشت بەستن بەم سیستەمە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانەر دەبەستنەوە بە کەسایەتی دانەرەکەو دوای مردنیشی لێی جودا ناکەنەوەو ئەم لایەنە مەعنەوییەش لایەنێکی بنەڕەتە لە مافی دانەردا لەپاڵ لایەنی دارایی کە لایەنێکی لاوەکییە[590].

هەر لەسەر ئەم بنچینەیە، یاسادانەری ڕووسیی یەکێتی سۆڤێتی پێشوو، ڕێگای بە دانەر داوە چۆن بۆی هەیە وەسیەت بۆ میراتگرەکانی بکات، ئەوهاش بۆی هەیە بێ لە میراتگرەکانی وەسییەت بۆ کەسانی تریش بکات، بۆ بەکارهێنانی گشت یا بەشێك لەو دەسەڵاتانەی کە یاسا بۆ پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی (اثارە الفکریة) پێی بەخشیوە. بەڵام ئەگەر وەسییەتی نەکردبوو یا بەرلە مردنی کەسێکیتری ڕانەسپاردبوو بۆ پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی، لەم حاڵەتەدا مافی دانەر بۆ میراتگرەکانی دەگوێزرێتەوە[591].

((تتوقف الدعوی علی اتخاذ المعتدی علیه صفة المدعي الشخصي اذا وجه الذم او القدح الی میت جاز لاقربائه حتی الدرجة الرابعة دون سواهم استعمال حق الملاحقة، هذا مع الاحتفاظ بحق کل قریب او وریث تضرر شخصیا من الجریمة)).

٥٩٠ - بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەیەوە بڕوانە، کمال سعدی مصطفی : حق الملکیة الأدبیة والفنیة في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستیر في القانون، قدمت الی کلیة القانون والسیاسة بجامعة صلاح الدین- اربیل، عام ١٩٩٦، ل ٥٢-٥٥.

٥٩١ - المادة/٤٨١ من القانون المدني لجمهوریة روسیا الاتحادیة الاشتراکیة السوفیتیة لعام ١٩٦٤ (النص الرسمي) ترجمة (د.ثروت انیس الاسیوطي) ، دار تقدم موسکو، ١٩٧٣.

هەروەها یاسای سزادانی عێراقی لە کتابی دووەمدا، لە فەسڵی سێیەمدادەستدرێژیکردنی بۆسەر ڕێزی مردووانو گۆڕەکانیان بە تاوان داناوە[٥٩٢].

کەواتە، لەبەر ڕۆشنایی ئەم دەقە، دەتوانین بڵێین، مادام دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووانو گۆڕەکانیان بە تاوان داندراوە، کەواتە تانەوتەشەردان لە خودی مردووەکان لەپێشترە لە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی گۆڕەکانیان، چونکە ئەگەر لەبەر خودی مردووەکە نەبێ، ئەو گۆڕە چ ڕێزێکی دەبێ؟ بە واتایەکیتر، ئەو گۆڕانە بەهۆی ئەو تەرمی ئەو مردووانەی تیایدا نێژراون ڕێزیان لێ گیراوە، بۆیە بەڕای ئێمە تانەوتەشەردان لە مردووان یا هەر دەستدرێژییەك بۆسەر ناووناوبانگو یادیان، پێویستە بە تاوان دابندرێتو بۆ ئەم مەبەستەش دەبێ کەسایەتی یاساییان بۆ دوای مردنەکەیان درێژ بکرێتەوە بەمەبەستی وەرگرتنی قەرەبووو سەپاندنی سزا بەسەر دەستدرێژیکەر. جا گرنگ نیە مردووەکە میراتگری هەبێت یا نەیبێت وەیان داوا بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، بەڵکو داواکاری گشتی بۆی هەبێت ئەو داوایە بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، چونکە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووان، دەستدرێژییە بۆسەر بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ.

جا لەبەرئەوەی مافی دانەر لە پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی بە مافی میراتلێگیراو (المورث) دەچێت، لە پاراستنی ناووناوبانگو یادی لە هەر دەستدرێژییەك کە لەماوەی ژیانیدا یا لەدوای مردنیدا دەکرێتە سەری، چونکە مافەکە بەشێکە لە کەسایەتی دانەرەکە لە حاڵەتی یەکەمداو کەسایەتی میراتلێگیراوەکە لە حاڵەتی دووەمدا. لە هەردوو حاڵەتیشدا تەمسیلی لایەنە مەعنەوییەکەی خاوەنەکەی دەکاتو دوای مردنیشیان لێیان جیا ناکرێتەوە. جا ئەگەر یاسا پاراستنی یاسایی بۆ کەلەپووری هزری دانەر لە دوای مردنیشیدا دەستەبەر کردبێت، کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانەر، خۆ پاراستنی شەرەفو کەرامەتو ناووناوبانگو یادەکەی لە دوای مردنی لەو لەپێشترە. جا ئەگەر پشگیری دانەر کرابێت بۆ پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەیو لەم ڕوانگەیەوە مافی ئەوەی پێدرابێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەرکەسێکیتر بێ لە میراتگرەکانی بەر لەمردنی ڕابسپێرێ بۆ داکۆکیکردن لەو مافەی لەهەر دەستدرێژییەکدا کە دەکرێتەسەری، وابزانم هەقی خۆیەتی مافی ئەوەشی پێبدرێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەر کەسێکیتر بێ لەوان لەسەر ڕاسپاردەی خۆی بێت یا نەبێت، لە دوای مردنیدا داکۆکی لە پاراستنی ناووناوبانگو یادەکەی بکەن، لەکاتێکدا ئەگەر میراتلێگیراو (المورث) هیچ وەسییەتی لەمبارەیەوە بۆ میراتگرەکانی یا کەسێکیتر بێ لەوان نەکرد، لەو حاڵەتەدا دەوڵەت جێگای ئەوان دەگرێتەوەو بۆی هەیە بەپێی ئەو بنچینە شەرعییەی کە دەڵێ: ((**دەوڵەت میراتگری ئەو کەسەیە کە میراتگری نیە- الدولة وارث من لاوارث له**))[٥٩٣] داوا لە دژی ئەوکەسانەی کە دەستدرێژی دەکەنەسەر ناووناوبانگو یادی مردووانو ڕێزی لەکەدار دەکەنو تانەوتەشەری لێ دەدەن، ، بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، هەروەها لەسەر بنچینەی ئەو زیانە مەعنەویەی کە لە ئاکامی دەستدرێژیکردنەسەر یادی مردووەکە کە لە خودی

---

[٥٩٢] - بڕوانە دەقی مادده (٣٧٣) کە تیایدا هاتووە: ((يعاقب بالحبس مدة لاتزيد على سنتين وبغرامة لاتزيد على مائتي دينار أو بأحدى هاتين العقوبتين. من انتهك أو دنس حرمة قبر او مقبرة او نصب لميت او هدم او اتلف او شوه عمدا شيئا من ذلك)).

[٥٩٣] - یاسای باری کەسایەتی عێراقی ژمارە (١٨٨)ی ساڵی ١٩٥٩ی هەموارکراو لە ماددەی (٨٨)دا ئەوکەسانەی پۆلین کردووە کە مافی وەرگرتنی میراتییان هەیە، ئەمەش دەقەکەیەتی: ((میراتگرەکان بەمجۆرەی خوارەوە پۆلین دەکرێن: ١- میراتگرەکان بە خزمایەتیو هاوسەرێتی ڕاستەقینە. ٢- ئەوکەسەی دان بە ڕەچەڵەکی دانراوە. ٣- وەسیەتبۆکراو بە هەموو ماڵەکە. ٤- بەیتولمالی موسڵمانان)).

مردووەکە کەوتووە، دوای ئەوەی کەسایەتییە یاساییەکەی بەشێوەیەکی ئیعتباری بۆ دوای مردنی درێژ دەکرێتەوە، دەوڵەت بۆی هەیە بەپێی ئەو بنچینەیەی کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد، وەك میراتگرێك قەرەبووی ئەو زیانانە وەربگرێتەوە دوای ئەوەی دەبنەبەشێك لە ڕەگەزە پۆزەتیڤەکانی ئەستۆی دارایی (الذمة المالية) میراتلێگیراوەکە. لە لایەکی تریشەوە، دەکرێ لە ڕێگای مافی گشتی (حق العام)ەوە ئەم کێشەیە چارەسەر بکرێ.

لەکۆتاییدا، لەبەر ڕۆشنایی ئەم بەڵگانەی سەرەوە دەڵێین، ئێمە لەگەڵ ئەو ڕایە نین کە دەڵێ ((**مەرجە ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە لە ژیاندا مابێ**)) یا ((**تانەوتەشەردان لە مردووان بە تاوان دانانرێ، مەگەر شەرەفو کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، لەو حاڵەتەشدا خودی میراتگرەکە بە تاواندەرهەفکراو دادەنرێ، کە لە ئاکامی ئەو تانەوتەشەرەدا زیانی لێکەوتووە**)). بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، پاراستنی یاسایی بۆ ناووناوبانگو یادی مردووان بۆ خودی مردووەکان دابین بکات، کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی کەسایەتییان.

٢- ڕایەڵی مەعنەوی

لەبەرئەوەی تاوانی تانەوتەشەر لە بنەڕەتدا تاوانێکی بەئەنقەستە، بۆیە ڕایەڵە مەعنەوییەکەی خۆی لە ((**مەبەستی تاوانکاریدا**)) دەنوێنێ[٥٩٤]. جا هەرکاتێك تانەتەشەرچی (القاذف) ئەو هەواڵەی بڵاوکردەوە کە تانەتەشەری لەخۆگرتووەو بشزانێ ئەگەربێتو ڕاست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێدراو (المقذوف) یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، وادادەنرێ کە مەبەستی تاوانکاری لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەدا هەبووە، جا گرنگ نیە مەبەستی لەمەدا زیانگەیاندن بووبێت بە تانەوتەشەرلێدراوەکە یانیش نیازی پاك بووبێت[٥٩٥]. هەرچەندە دادوەر بۆی هەیە لە مەبەستی ئەنجامدەرەکە بکۆڵێتەوە بۆ سووککردنی سزاکە نەك بۆ نەهێشتنی تاوانەکە، چونکە تانەوتەشەر خۆیلەخۆیدا زیانبەخشەو لەهەموو حاڵەتێکدا دەبێتەمایەی لەکەدارکردنی ناووناوبانگی تاواندەرهەقکراو[٥٩٦].

کەواتە بوونی مەبەستی تایبەتی تاوانکاری (القصد الجنائي الخاص) مەرج نیە بۆ بوونی تاوانی تانەوتەشەر، ئەگەرهاتوو ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە یەکێك نەبوو لەو کەسانەی کە لە بڕگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانی ساڵی ١٩٦٩دا ڕیزپەڕ کراون، بەڵکو تەنها مەبەستی گشتیی تاوانکاری لە ڕوودانی تاوانەکەدا هەبێت بەسە، کە بریتییە لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەی کە تانەوتەشەری لەخۆ گرتووە، کە دەزانێت ئەگەربێتو ڕاست بێت دەبێتەمایەی سزادانی تاواندەرهەقکراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە. جا نیازپاکی ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە هیچ کاردانەوەیەکی بەسەر بوونی ئەم مەبەستە نابێت ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون خۆیلەخۆیدا ئابڕووبەر بێت[٥٩٧].

دادگای پیاچوونەوەی میسری (محكمة النقض المصرية) لەمبارەیەوە لە بڕیارێکیدا دەڵێ: **((لە تاوانی تانەوتەشەردا، یاسا، بوونی مەبەستێکی تایبەتی تاوانکاری نەویستووە، بەڵکو بە بوونی مەبەستێکی گشتی تاوانکاری وازیهێناوە کە هەرکاتێك تانەوتەشەرچی هەواڵێکی لەو هەواڵانەی تانەوتەشەریان لەخۆگرتووە بڵاوکردەوە ئەم مەبەستە دێتەدی، چونکە ئەو دەزانێ ئەگەر ئەو هەواڵە ڕاست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێدراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، جا بۆ بوونی ئەم مەبەستە، نیازپاکی تانەوتەشەرچی هیچ ئاکامێکی نابێت، واتە ئەگەرهاتوو لەوباوەڕەدابووبێ کە ئەو هەواڵە کە تانەوتەشەری لەخۆگرتووەو داویەتییەپاڵ تاواندەرهەقکراو ڕاست بێت))**[٥٩٨].

---

[٥٩٤] - **د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ٥٦٣.**

[٥٩٥] - **احمد امين : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣٤.**

[٥٩٦] - **احمد امين : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣٤.**

[٥٩٧] - **المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٤.**

[٥٩٨] - **نقض ٢٢ مايو سنة ١٩٣٩ مجموعة القواعد القانونية، ج/٤ رقم ٣٩٨ص٥٥٧ لە (د. محمود نجيب حسني): شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦٣-٥٦٤ وەرگیراوە.**

کەواتە، گریمانەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لە تاوانی تانەوتەشەردا دەکرێت، هەرکاتێك ئەو دەستەواژانەی کە لەلایەن ئەنجامدەرەکەوە بەکارهاتبوون، ئەگەربێتو خۆیلەخۆیدا ئابڕووبەر بێت[٥٩٩]، لەم حاڵەتەشدا هیچ پێویست بە سەلماندنی بوونی مەبەستە تاوانکارییەکە ناکات، بەڵکو تاوانبار بۆی هەیە لەجیاتی ئەوە، نیازپاکی خۆی بسەلمێنێ[٦٠٠]. بەڵام تاوانبار بۆی نیە لەهەموو حاڵەتێکدا نیازپاکی خۆی بسەلمێنێ لەڕێگای سەلماندنی ڕاستو دروستی ئەو ڕووداوانەی کە داوێتییە پاڵ تاواندەرهەفکراو، تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت کە لە بڕگەی دووەمی ماددەی ناوبراودا ڕیزپەڕ کراون کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد. هەروەها پاساو هێنانەوە گوایە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە دەست پێشخەر بووە لەو دەمەقاڵێیەداو تاوانباری ئیستفزاز کردووە، ئەمە تاوانی تانەوتەشەرەکە ڕەش ناکاتەوە بەڵکو تەنها بە بارودۆخێکی سوککەرەوە دادەندرێتو دەبێتەمایەی سوککردنی سزاکە.

٣- ڕایەڵی بەئاشکرایی

بەئاشکرایی لەڕووی زاراوەییەوە بەمانای گەیاندنی زانیاری دێت لەبارەی ڕووداوێك یان کردارێکی دیاریکراوەوە بەخەڵك بەقسەبێت یان بەکردار یان بەنووسین یانیش بەهەر هۆکارێکیتری گەیاندن بێت.

لە تاوانی تانەوتەشەردا، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتییە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی تانەوتەشەری ئاشکرا بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ماددەی (٤٣٣)دا بۆی کراوە، ڕوونادات. هەرچەندە تاوانی تانەوتەشەر هەمیشە تاوانێکی بەئەنقەستەو لە بنەڕەتدا دەبێ بەشێوەیەکی ئاشکرا ڕووبدات، بەڵام سەرەڕای ئەمە، یاسادانەری عێراقی لە دەستنیشانکردنی سزای تانەوتەشەردا جیاوازی کردووە لە نێوان تانەوتەشەری ئاشکراو تانەوتەشەری نائاشکرادا، هەروەکو تۆزێکیتر لەکاتی باسکردنی سزای تاوانی تانەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێت.

یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە بڕگەی سێیەمی ماددەی (١٩)دا بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانية) ی دەسنیشانکردووە[٦٠١] :

---

[٥٩٩] - دادگای پیاچوونەوەی عێراقی (محكمة التمييز العراقي) لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((دادگا ڕاوێژ بە پسپۆران دەکات بۆ بڕیاردان ئایا ئەو دەستەواژانەی کە تاوانبار بەکاری هێناون تانەوتەشەریان دەرهەق بە دادخواز تیایە یان نا؟ ئینجا بڕیاری خۆی لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا دەردەکات)) بڕیاری دادگای پیاچوونەوەی عێراقی ژمارە (٢٠)ی ١٩٧٤/٣/٥ بڕوانە ابراهيم المشاهدي: المبادىء القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠، ل٢٢٩.

[٦٠٠] - احمد امين : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٣٥.

[٦٠١] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((٣- العلانية: تعد وسائل العلانية:

أ- الأعمال او الاشارات او الحركات اذا حصلت في طريق عام او في محفل عام او مكان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان او اذا نقلت اليه بطريقة من الطرق الآتية.

ب- القول او الصياح اذا حصل الجهر به او ترديده في مكان مماذكر او اذا حصل الجهر به او ترديده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان او اذا اذيع بطريقة من الطرق الالية وغيرها بحيث يسمعه من لادخل له في استخدامه.

ج- الصحافة والمطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.

١- كردەوەو ئیشارەتو جوڵانەوە ئەگەرهاتوو لە ڕێگایەكی گشتی یان شوێنێكی گشتیدا ڕوویدا بەچەشنێك ئەوكەسانەی كە لەو شوێنەن بتوانن ببیینن.

٢- قسەكردنو هاواركردن لە شوێنەگشتییەكان بەچەشنێك ئەوكەسەی كە لەوشوێنەیە بتوانێ گوێی لێ بێت.

٣- ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو كەناڵەكانی تری ڕاگەیاندن.

٤- نووسینو ڕەسمو وێنەو فیلمو ئارم، ئەگەرهاتوو لە شوێنەگشتییەكاندا نمایشكرا یان دابەشكرا یان بەزیاتر لەكەسێك فرۆشرا یان لەهەرشوێنێك بۆ فرۆشتن نمایشكرا.

كەواتە، ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەكە بەئاشكرایی بە ڕێگایەك لەو ڕێگایانەی سەرەوە ڕوویدا، ئەوا بە تانەوتەشەری ئاشكرا دادەندرێتو لەو حاڵەتەشدا سزایەكەی لە سزای تانەوتەشەری نائاشكرا توندتر دەبێت. جا ئەگەرهاتوو تاوانەكە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریەوە ڕوویدا، ئەوا بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەندرێت، بەڵام ئەمە هیچ لە سروشتو سزای تاوانەكە ناگۆڕێت، چونكە ڕۆژنامەگەری بە هەموو جۆرەكانیەوە (چاپكراو، بیستراو، بینراو، بیستراووبینراو، ئینتەرنێت) هۆكارێكە لە هۆكارەكانی بەئاشكرایی.

دووەم : سزای تاوانی تانەوتەشەر

لە بڕگەی یەكەمی ماددە (٤٣٣)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە: **((ئەوكەسەی تانەوتەشەر لەكەسێك بدات بە زیندانیكردن یان غەرامەكردن یان بەهەردووكیان سزا دەدرێت، بەڵام ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەكە لەڕێگای ڕۆژنامەگەری یان چاپەمەنی یان یەكێك لە ڕێگاكانی ڕاگەیاندنی ترەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە بارودۆخێكی توند دادەندرێت)).**

لەم دەقەدا بۆمان دەردەكەوێت، یاسادانەری عێراقی جیاوازی كردووە لە نێوان تانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوكردنەوەو غەیری بڵاوكردنەوەدا، بۆیە لە حاڵەتی ئەنجامدانی لەڕێگای بڵاوكردنەوەدا سزاكەی توند كردووە.

كەواتە، لەحاڵەتی ئەنجامدانی تانەوتەشەرەكە بەڕێگایەك لە ڕێگاكانی غەیری بڵاوكردنەوەوە، دادگا بۆی هەیە ئەنجامدەری تانەوتەشەرەكە سزا بدات بۆ ماوەیەك كە لە سێ مانگ كەمتر نەبێتو لە پێنج ساڵیش زیاتر نەبێت[٦٠٢]، لەگەڵ غەرامەیەك كە لە نیودینار كەمتر نەبێتو لە پێنجسەد دیناریش زیاتر نەبێت[٦٠٣].

د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والافلام ونحوها اذا عرضت في مكان مماذكر او اذا وزعت او بيعت الى اكثر من شخص او عرضت للبيع في أي مكان)).

[٦٠٢] - بڕوانە دەقی مادده (٢٦)ی یاسای سزادانی عێراقی كە تیایدا هاتووە ((الجنحة هي الجريمة المعاقب عليها باحدى العقوبتين التاليتين: ١- الحبس الشديد أو البسيط اكثر من ثلاثة اشهر الى خمس سنوات. ٢- الغرامة)) شایەنی ئاماژەبۆكردنە، سزای ئەو غەرامەیەی كە لە بڕگەی دووەمی ماددەی ناوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی سەركردایەتی شۆڕش ژمارە (٥)ی ١٩٩٨/١/١٧ گۆڕاوە بۆ گرتن (الحبس) بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٧٠٦ لە ١٩٩٨/١/٢٦ .

[٦٠٣] - بڕوانە مادده (٩١)ی یاسای سزادانی عێراقی كە تیایدا هاتووە : ((عقوبة الغرامة هي الزام المحكوم عليه بأن يدفع الى الخزينة العامة المبلغ المعين في الحكم وتراعي المحكمة تقدير الغرامة حالة المحكوم عليه المالية والاجتماعية وما افاده

بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی تانەوتەشەرەکە بە ڕێگایەك لە ڕێگاکانی بڵاوکردنەوە، بۆی هەیە سزایەکەی توندتر بکات بەچەشنێك ماوەی زیندانیکردنەکە بگەیەنێتە دە ساڵ[٦٠٤].

سێیەم : هۆیەکانی ڕێگاپێدانی

مەبەستمان لە تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو، ئەو تانەوتەشەرەیە کە لە بنەڕەتدا بە تاوان داندراوەو گشت ڕایەڵەکانیشی هەنە، هەروەها لە بنەڕەتدا یاسا سزای بۆ داناوە، بەڵام ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار، لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، ئەنجامدەرەکەی سزا نادرێت.

یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا پرنسیپێکی گشتی بۆ ڕێگادان بە تانەوتەشەر داناوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**بە تاوان دانانرێت ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانی پێدانابێت ڕوویدات ....))**. بەپێی ئەم دەقە، لەهەندێ حاڵەتدا، تانەوتەشەرەکە ڕوودەدات، مەبەستی تاوانکاریشی لەگەڵدایە، بەڵام بە مەبەستی مومارەسەکردنی مافێك کە یاسا دانی پێداناوە تانەوتەشەرەکە ڕێگای پێ دەدرێتو ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکەش لە سزا دەبەخشرێت.

کەواتە، هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی تانەوتەشەرەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو تانەتەشەرەوە دەبێت. جا دەکرێ تانەوتەشەرەکە بە مەبەستی بەرگری لەخۆکردنی ڕەوا بێت، ئەگەرهاتوو، ئەو کەسەی کە بەرگری لەخۆی دەکات (المدافع) بۆ بەرپەرچدانەوەی تانەوتەشەری دەستدرێژیکەر (المعتدي) تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی ئەو کردبێت، یانیش لە کاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوە یا دەسەڵاتەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیارەکەی (خصمە) کردبێت[٦٠٥]، یانیش لەکاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە یا دەستەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیار (خصم)ەکەی کردبێت.

من الجريمة او كان يتوقع افادته منها وظروف الجريمة وحالة المجنىعليه. ولايقل مبلغ الغرامة عن نصف دينار ولايزيد على خمسمائة دينار مالم ينص القانون على خلاف ذلك)). شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بڕی ئەو غەرامەیەی کە لە ماددەی ناوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٢٠٦)ی ١٩٩٤/١١/٢٢ گۆڕاوەو کەمترین بڕی بۆتە (٢٠١) دینارو زۆرترینیش (١٠٠٠) دینار لە تاوانەکانی کەتندا، بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٥٤٠ لە ١٩٩٤/١٢/٥.

٦٠٤ - بڕوانە دەقی مادده (١٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((اذا توافر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجه الاتي:- ١- ...... ٢- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جاز الحكم بأكثر من الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لاتزيد مدة السجن المؤقت في أي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات ....)).

٦٠٥ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە: ((لاجريمة اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي ...)).

هەروەها ئەوکەسەی کە تاوانی تانەوتەشەر ئەنجام دەدات، ئەگەرهاتوو لە حاڵەتی تووڕەبووندا، لە ئاکامی ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی کە کراوەتە سەری، ئەمەی ئەنجامدا لەسزا دەبەخشرێت[٦٠٦].

هەروەها، یاسادانەری عێراقی لە برگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزاداندا ڕێگای بە تانەوتەشەر داوە ئەگەرهاتوو بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوکەسەی ئەرکێکی گشتی پێ سپێردراوە یان سیفەتی بریکاری گشتی تیابێت یان ئەرکێکی لەو ئەرکانە لە ئەستۆدابێت کە پەیوەندی بە جەماوەرەوە هەیە، ئاراستەکرا، بەو مەرجەی تانەوتەشەرەکە پەیوەندی هەبێت بە فەرمانی یان کاری ئەوکەسەی کە تانەوتەشەرەکەی لێدراوە، هەروەها ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە ڕاستیو دروستی ئەو ڕووداوانە بسەلمێنێ کە داویەتیەپاڵ یەکێك لەو کەسانە[٦٠٧].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، تەنها لەو حاڵەتانەی سەرەوە ڕێگا بە تانەوتەشەر نادرێت، بەڵکو ئەوانە بەشێکن لەو حاڵەتانەی کە سەرچاوە گشتییەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ مادده (٤١)ی یاسای سزادانی عێراقی کە پێشتر ئاماژەمان پێی کردو دەکرێ گەلێك جێبەجێکردنی دیکەی لێ هەڵێنجین لەوانە دەکرێ تانەوتەشەرەکە بەمەبەستی داکۆکیکردنی ڕەوابێت یان بەمەبەستی بەکارهێنانی دەسەڵاتی یاساییبێت یان بەکارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیبێت یان بەمەبەستی بڵاوکردنەوەی ڕووداوەکانی دادگابێت یان تانووتلێدانبێت لە کردەوەی فەرمانبەرانو ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە، لە هەموویان گرنگتر، دەکرێ بەمەبەستی بڵاوکردنەوەی هەواڵبێت یان بەمەبەستی ڕەخنەگرتنی بابەتیانەبێت. لەبەر گرنگی مافی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکانو مافی ڕەخنەگرتن، **لەخوارەوە لە دوو خاڵدا بە درێژی باسیان دەکەین:**

١- مافی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان

یەکێك لە مافە سەرەکییکانی ڕۆژنامەگەری بڵاوکردنەوەی هەواڵە، ئەم مافە، لە لایەکەوە پەیوەندی بە ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە هەیەو لەلایەکی تریشەوە پەیوەندی بە مافی جەماوەرە هەیە لە ئاگاداربوونی ئەو ڕووداوە گرنگانەی کە لە دەورووبەریدا ڕوودەدەن.

کەواتە، ناکرێ هەواڵی ئەو ڕووداوانە کە ڕۆژانە لە دەورووبەرمان ڕوودەدەن، لە ڕایگشتی بیانشارینەوە، یان داوا لە جەماوەر بکەین کە هیچ شتێك لەو ڕووداوانە نەزانێ کە لە کۆمەڵگاکەیدا ڕوودەدەنو پەیوەندییان بە ئاسایشو سەقامگیرییەوە هەیە[٦٠٨]. بەڵام دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا، مافی هەردوولا لەبەرچاو بگرێت. مافی هاوڵاتی لە شەرەفو کەرامەتدا کە یاسا گریمانەی بوونی کردووە،

---

[٦٠٦] - بروانە دەقی مادده (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((١- لاجريمة فيما يسنده احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاها او كتابة من قذف وسب اثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقيق او الهيئات الاخرى وذلك في حدود مايقتضيه هذا الدفاع ٢- ولاعقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب فور وقوع اعتداء ظالم عليه)).

[٦٠٧] - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على ماسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ماسنده القاذف متصلا بوظيفة المقذوف او عمله فاذا اقام الدليل على كل ماسنده انتفت الجريمة)).

[٦٠٨] - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والأقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر/ ١٩٦٩، مطبعة جامعة القاهرة، ل٢.

ئەگەرهاتوو تۆمەتبار (متهم) بوو، بەبێ تاوان دادەندرێت تاکو تاوانەکەی لەلایەن دادگاوە دەسەلمێندرێت، هەروەها مافی لە تایبەتمەندێتیدا (حقه في الخصوصية)، واتە نابێ ژیانی تایبەتی ئاشکرا بکرێت. هەروەها مافی کۆمەڵ لە ئاگادارکردنەوەی جەماوەرەکەی لەو ڕووداوانەی کە لە دەورووبەریدا ڕوودەدەن تا بە شێوەیەکی باش لە بەڕێوەچوونی دادپەروەری‌و ئاسایش دڵنیابێت کە مافێکی بنەڕەتییە لە کۆمەڵگەی دیموکراتیدا[٦٠٩].

جا ئەو هەواڵانەی کە ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاویان دەکەنەوە، بێگومان ئەگەرهاتوو سرووشتێکی ڕەسمییان هەبێت، ڕێگایان پێ دەدرێت، وەك ئاگادارییەك یان ئاگاکارییەکی ڕەسمی یان حوکمێکی دادگا، ئەوا، هەرچەندە تانەوتەشەرئامێز بێت‌و ببێتە مایەی ناوزڕاندنی کەسێکیش، بەتاوان داناندرێ. چونکە، لەلایەکەوە بڵاوکردنەوەی ئەو بابەتانەی کە کۆکن لەگەڵ یاسادا بەتاوان داناندرێت، و لەلایەکی تریشەوە، لەزۆر حاڵەتدا، ڕۆژنامە ناچارە ئەو هەواڵە بڵاوبکاتەوەو ئەم کارەشی، ڕاپەڕاندنی ئەرکێکی یاساییە[٦١٠].

بەهەرحاڵ، بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان لە هەر بوارێك بێت، دەبێ هەندێك مەرجی دیاریکراوی تیابێت، تاکو بەماف دابندرێت. ئەم مەرجانەش ئەمانەی خوارەوەن:

أ- دەبێ هەواڵەکە ڕاست بێت

ڕاستگۆیی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا، مەرجە بۆ بەدیهێنانی ئەو بەرژەوەندییە کۆمەڵایەتیەی کە پشتی پێ بەستراوە بۆ ڕێگادان بە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان، چونکە کۆمەڵ هیچ سوودێك لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی نادروست وەرناگرێت، بەڵکو بەرژەوەندییەکەشی بەهۆی ئەوەوە دەکەوێتە هەڕەشەوە. جا ڕاستی‌و دروستی هەواڵ وادەخوازێت ئەو ڕووداوەی کە لەخۆی گرتووە، خۆی‌لەخۆیدا ڕاست بێت، هەروەها لەڕووی دانەپاڵیەوە بەوکەسەی کە دراوەتەپاڵیشی پێویستە ڕاست بێت[٦١١].

جا بۆئەوەی ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان نەکەوێتە هەڵەوە، باشترین شت ئەوەیە، ڕووداوەکان ((**وەکوخۆی بگێڕێتەوە**)) هەروەکو لەسەر زاری (هوار دکۆسل)دا هاتووە، هەروەها پێڕەوی ئەو پرنسیپە بکات کە دەڵێ: ((**هەرکاتێك گومانت لە شتێك پەیداکرد وازی لێ بێنە**))[٦١٢].

هەرلەم ڕووەوە (لویس د. بۆماردی) سەرنووسەری ئەسۆشیدپرێس دەڵێ: ((**ئەگەرهاتوو یەکێك لەو بابەتانەی کە نیازمان وایە بڵاوی بکەینەوە ئەگەری ئەوەی لێکرا کە دەبێتە مایەی تانەوتەشەر، دەبێ خۆمان ئامادەبکەین بۆ وەڵامدانەوەی هەندێك پرسیار، کە بە دەستەواژەی ((ئەگەرهاتوو)) دەست پێدەکات، لەوانە، ئەگەرهاتوو داوایەکمان لە دژ بەرزکرایەوە، ئایا دەتوانین پشت بەو سەرچاوانە ببەستین کە زانیارییەکانمان لێی وەرگرتووە؟**))[٦١٣].

---

[٦٠٩] - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، سەرچاوەی پێششوو، ل٣، هەروەها د. ابراهيم الداقوقي: قانون الأعلام، سەرچاوەی پێششوو، ل٣٤٢.

[٦١٠] - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١١٩.

[٦١١] - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦، هەروەها المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١١٩-١٢٠.

[٦١٢] - د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسنة النشر،ل١٢٤

ب-	**دەبێ هەواڵەکە سروشتێکی کۆمەڵایەتی هەبێت**

بوونی سروشتێکی کۆمەڵایەتی گرنگە بۆ ئەو هەواڵەی کە لە ڕۆژنامەدا بڵاودەکرێتەوە، چونکە ئەو سروشتە کۆمەڵایەتیە مەرجە بۆئەوەی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە لە بەرژەوەندی کۆمەڵدا بێت، بۆیە ئەوکەسەی کە ڕووداوێك بڵاودەکاتەوە کە دەستدرێژی بۆسەر ژیانی تایبەتی کەسێك تیایەو لە بەرژەوندی کۆمەڵدا نیە، ناتوانێ کەڵك لە ڕێگاپێدانی یاسایی وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لەو تاوانە تانەوتەشەرەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵە ڕوودەدات.

ج-	**دەبێ نمایشکردنی هەواڵەکە بابەتیانە بێت**

پێویستە ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا بابەتیانەبێتو قەوارەیەکی لەخۆی گەورەتری پێ نەبەخشێتو موبالەغەی تێدا نەکاتو خوێنەر چەواشە نەکات بە لێکدانەوەی ڕووداوەکان، بەجۆرێك دووربێ لە دەستپاکی یان بڵاوکردنەوەی نادڵنیایی لێیان.

د-	**دەبێ بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە بە نیازی پاك بێت**

مەبەستمان لەمە ئەوەیە، دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا ئامانجی بەدیهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵ بێت نەك تۆڵەسەندنەوەو تانەوتەشەردان لە خەڵکی.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەندێجار، ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا دەکەوێتە هەڵەوە، جا ئایا تا چ ڕادەیەك دەتوانێ سوود لەمە وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لە بەرپرسیارییەتی یاساییدا؟

بێگومان ئەگەرهاتوو لەوباوەڕەدابووبێت کە ئەو هەواڵە ڕاستەو بەمەبەستی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بڵاوی کردبێتەوە، ئەوا دەتوانێ سوود لەو هەڵەیە وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لە بەرپرسیارییەتی یاسایی ئەگەرهاتوو لە وەرگرتنی ئەو هەواڵەدا پشتی بە بەدواگەڕانی ئاسایی (التحري المعتاد) هەرکەسێك کە لەشوێنی ئەودابێت بەستبێت، هەروەها ئەگەرهاتوو هەواڵەکە هیچ بایەخێکی کۆمەڵایەتی نەبووبێت بەڵام ڕۆژنامەنووسەکە لەو باوەڕەدابووبێت کە بایەخی کۆمەڵایەتی هەیە[٦١٤].

دادگای ((**عابدین**))ی تاوانکاریی میسری لە حوکمێکیدا دەڵێ: **((لە بڵاوکردنەوەی ئەو ڕووداوانەی کە دەرهەق بە هاوڵاتیان بە تانەوتەشەر دادەندرێنو ڕۆژنامەنووس بڵاویکردوونەتەوە، هەرکاتێك بسەلمێندرێت،**

---

[٦١٣] - **د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.**

[٦١٤] - **د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦.**

ڕۆژنامەنووسەکە لەو باوەڕەدابووە کە ئەو ڕووداوانە ڕاستن، هەروەها لە بڵاوکردنەوەیاندا مەبەستی خزمەتکردنی گشتی بووە، هیچ پاساوێك بۆ تۆمەتبارکردنی نابێ چونکە مەبەستی تاوانکاریی نەبووە))[٦١٥].

٢- مافی ڕەخنەگرتن

مافی ڕەخنەگرتن شێوەیەکە لە شێوەکانی ئازادی بیروڕادەربڕین، کە دەرفەت بە هاوڵاتیان دەدات تا لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕاکانیانەوە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەشداری بکەن لە چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە ڕووبەڕووی کۆمەڵ دەبنەوەو دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا، ئەویش بە دەسنیشانکردنی لایەنە نێگەتیڤەکانی ئەو کاروبارانە دەبێت کە مایەی باخپێدانی کۆمەڵن بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیان، هەروەها بۆئەوەی جارێکیتر لە دوارۆژدا ڕوونەدەنەوە.

هەروەها ڕەخنەگرتن مافێکە لەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە لەمیانی کەفالەتکردنی ئازادی بیروڕادەربڕین‌و کەفالەتکردنی تۆژینەوەی زانستی‌و داهێناندا چونکە ڕەخنەگرتن بنچینەی تۆژینەوەو داهێنانە، جا ڕەخنەگرتن لە دانانی بە ماف پشت بە گرنگێتی ئەو بەرژەوەندییە دەبەستێ کە بۆ کۆمەڵ دەیهێنێتەدی[٦١٦]. دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٢٦)و (٢٧)دا بەشێوەیەکی زمنی دانی پێداناوە. لە ماددەی (٢٦)دا دەقنووسی کردووەو دەڵێ: **((دەستوور کەفالەتی ئازادی بیروڕا دەکات ...))**، هەروەها لە بڕگە (ج)ی ماددەی (٢٧)دا دەڵێ: **((دەوڵەت کەفالەتی ئازادی تۆژینەوەی زانستی دەکات‌و لە گشت چالاکییە هزری‌و زانستییەکاندا داهێنان‌و سەرکەوتن پاداشت‌و هان دەدات))**[٦١٧].

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد، بۆیە ڕەخنەگرتن بەماف دانراوە تاکو لە ڕێگای ئەوەوە خزمەتی بەرژەوەندی گشتی بکەین. لە بەدیهێنانی ئەم ئامانجەش، بەرژەوەندی تاکەکەس وادەخوازێت ناووناوبانگ‌و شەرەف‌و کەرامەتی پارێزراوبێت، هەروەکو چۆن دارایی‌و لەشیان پارێزراوە.

جا یاسای سزادان لەڕێگای یاساغکردنی تانەوتەشەردا ناووناوبانگ‌و شەرەف‌و کەرامەتی تاکەکەس دەپارێزێت. جا لەبەرئەوەی ڕەخنەگرتن لە کردەوەو بیروڕای کەسانیتر، ڕەخنەگرتنە لە خودی کەسانی خاوەنی ئەو کردەوەو بیروڕایانە، بۆیە، ئەمە خۆی‌لەخۆیدا دەستدرێژیکردنە بۆسەر ناووناوبانگ‌و ئیعتباریان، وێڕای ئەوەی هەرخۆی ڕەخنە تانەوتەشەر پێکدەهێنێ[٦١٨].

بەڵام سەرەڕای ئەوەش، بەرژەوەندی کۆمەڵ وادەخوازێت کە دان بە ئازادی بیروڕادەربڕین دابنرێت بە مەبەستی بەدیهێنانی بەرژەوەندی گشتی‌و پێشخستنی کۆمەڵ لە ڕێگای تۆژینەوەو داهێناندا کە لە ڕێگای

---

[٦١٥] - جزائية عابدين ١٣ ديسمبر ١٩٠٥ (الحقوق ٢١ص ٤٤ بڕوانە (احمد امين) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص -، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣٥.

[٦١٦] - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦-٦٢٧.

[٦١٧] - دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٧)دا بە ڕاشکاویەوە دانی بە مافی ڕەخنەگرتن ناوەو دەڵێ: ((النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني)) هەروەها لە ماددەی (٤٩)دا جارێکیتر بەشێوەیەکی زمنی جەختی لەسەرکردۆتەوەو دەڵێ: ((تكفل الدولة للمواطنين حرية البحث العلمي والابداع الادبي والفني والثقافي)).

[٦١٨] - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

ڕەخنەگرتنی بنیاتنەرو بابەتیانەوە دێتەدی. لەم حاڵەتەشدا، دەبێ پابەندی دوو بنچینە ببین، یەکەمیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی تاکەکەسە، هی دووەمیشیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵە. جا لەبەرئەوەی بەرژەوەندی کۆمەڵ لەپێشترە، بۆیە دەیخەینە پێش بەرژەوەندی تاکەکەسەوە[٦١٩].

یاسای سزادانی عێراقی ساڵی ١٩٦٩ لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە ڕەخنەی تانەوتەشەرئامێز، پرنسیپێکی گشتی داناوەو دەڵێ: **((ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانیپێدانابێت ڕوویدات بە تاوان داناندرێت))**[٦٢٠].

دادگای پیاچوونەوەی میسری لە حوکمێکیدا پێناسەی ڕەخنەی ڕەوا (ڕێگاپێدراو)ی کردووەو دەڵێ: **((ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێك یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی بەمەبەستی ناووناوبانگ زڕاندنو دەستدرێژی بۆسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارەی تیابێت. ئەگەرهاتوو ڕەخنەکە ئەو سنوورەی بەزاند دەبێ خاوەنەکەی سزابدرێت چونکە تاوانی تانەوتەشەری ئەنجام داوە))**[٦٢١].

لەم پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، دەبێ ئەم مەرجانەی خوارەوە لە ڕەخنەدا هەبن تاکو بە ڕەخنەی ڕەوا دابنرێت:

أ- دەبێ ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەبێت، یانیش ڕەخنەگر وابزانێت ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە

واتە نابێ ڕووداوەکە بەدرۆ هەڵبەسترابێت یان شێواو بێت، هەروەها دەبێ ڕەخنەگر ڕەخنەکەی ئاراستەی ڕووداوەکە بکات نەك خاوەنی ڕووداوەکە تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت ئەگەرهاتوو سروشتی ڕووداوەکە وابخوازێت. بەڵام ئەگەرهاتوو هەندێ ڕووداوی لەخۆیەوە هەڵبەست یان هەندێ ڕووداوی ڕاستەقینەی شێواند یان ڕووداوەکانی بەجۆرێکی وا لێکداوە کە دووربێت لە دەسپاکیو بووە مایەی چەواشەکردنی خوێنەرو دووربێت لە بابەتیانەو بێلایەنی، یان ڕایگشتی چەواشە بکات، دەکەوێتەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە[٦٢٢].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ئەو دەستەواژانەی کە ڕەخنەگر بڵاویان دەکاتەوە چ هی خۆی بێت یان یان هی کەسانیتر بێت، وەکویەکە، چونکە دووبارە بڵاوکردنەوەی نووسینێك کە تاوانی لەخۆگرتبێت، وەکو بڵاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێیە، بۆیە هیچ کەسێك بۆی نیە بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارییەتی یاسایی پاساو بەوە بێنێتەوە گوایە ئەو دەستەواژانەی کە لەناو نووسینەکەدا هاتوون، پێشتر لە ڕۆژنامەیەکیتردا بڵاوکراوەتەوە. چونکە ئەوکەسەی نووسینێك لە ڕۆژنامەیەك وەردەگرێتو دووبارە بڵاویدەکاتەوە، پێویستە بەر

---

٦١٩ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

٦٢٠ - جێی سەرنجە، یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (٦٠)دا هەمان پرنسیپی بۆ ڕێگادانی ڕەخنەی تانەوتەشەرئامێز داناوەو دەڵێ: ((لاتسري احكام قانون العقوبات على كل فعل ارتكب بنية سليمة عملا بحق مقرر بمقتضى الشريعة)).

٦٢١ - (محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٣٨/١/١٠ رقم ٢٤٨ سنة ٨ ق) بڕوانە (د. عبدالحميد الشواربي) جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٨.

٦٢٢ - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

لەوەی دووبارە بڵاویبکاتەوە یان ڕەخنەی لێ بگرێت، لێی بکۆڵێتەوە ئایا ئەو نووسینە بوونی هەیە یان نا؟ هەروەها ئایا دەسکاری کراوە یان نا؟[٦٢٣].

هەروەها لەوانەیە ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینە نەبێت، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕەخنەگر ئەوەی سەلماند کە لەو باوەڕەدابووە کە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو نەیزانیوە بەدرۆ هەڵبەستراوە، دەکرێ لەسەر بنەمای ((**نیازپاکی**)) بەبێ تاوان دابندرێت[٦٢٤].

ب- دەبێ ڕووداوەکە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بۆ مافی ڕەخنەگرتن وەك مافێکی یاسایی ئەوەندە بەس نیە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی ڕاستەقینە کرابێت، بەڵکو دەبێ ئەو ڕووداوە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت، ئەمە مەرجێکە لە مەرجەکانی ڕەخنەی بنیاتنەر، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕووداوەکە بایەخە کۆمەڵایەتیەکەی لەدەستدا، ئەوکاتە هیچ پاساوێك بۆ ڕەخنەلێگرتنی نامێنێ، چونکە ڕەخنە فەرمانێکی کۆمەڵایەتی هەیە، ئامرازێك نیە بۆ تانەوتەشەردان لەخەڵکی[٦٢٥].

کەواتە، ڕەخنەی بنیاتنەر، ئەو ڕەخنەیەیە کە ئاراستەی ئەو ڕووداوانە دەکرێ کە جەماوەر بایەخیان پێ دەدات، بەڵام ئەگەرهاتوو، ڕووداوەکە ئەو بایەخەی نەبوو، ئەوکاتە ڕەخنەکەش ئەم سیفەتە لەدەست دەدات. جا ناکرێ لەپەنای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە، لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە[٦٢٦].

شایەنی باسە، کۆمەڵ هیچ سوودێك لەوە وەرناگرێت، ڕەخنەگر خۆی لە قەرەی ژیانی تایبەتی کەسێك بدات، بەڵکو بەپێچەوانەوە نیگەران دەبێ، چونکە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ڕێگانادات دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی کەسێكو خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوەو بیروڕای لەسەر ئاڵوگۆڕ بکرێت[٦٢٧].

بێگومان، هەر ڕووداوێك پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتییەوە هەبێت، جێگای بایەخی کۆمەڵ دەبێتو دەکرێ ڕەخنەی لێ بگیرێت، لەم ڕووەوە دادگای پیاچوونەوەی میسری لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((**ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێکەوە یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکرێتەسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارە بە مەبەستی ناوزڕاندنی. دادگا لە حوکمەکەیدا ئەمەی لەبەرچاوی خۆی نەگرتووە. چونکە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی گشتی کراوە کە بریتییە لە سیاسەتی داوودەرمانی پزیشکی لە وڵاتدا. کە ئەمەش کێشەیەکی گشتییەو جێگای بایەخی جەماوەرە. جا لەبەرئەوەی دەستەواژەی وتارەکە لەگەڵ بارودۆخی ئێستا دەگونجێتو مەبەستیشی بەرژەوەندی گشتییەو ڕەخنەگر**

---

[٦٢٣] - **محكمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س١١ ص٩٢٩ بروانە (المستشار معوض عبد التواب) القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو،ل ١٣٣.**

[٦٢٤] - **د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٣.**

[٦٢٥] - **طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل١٦١.**

[٦٢٦] - **طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦١.**

[٦٢٧] - **المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢٤.**

مەبەستی نەبووە تانەوتەشەر لە کەسێکی دیاریکراو بدات، بۆیە ئەمە بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دادەندرێت چونکە پەیوەندی هەیە بە ئازادی بیروڕاو یاسا کەفالەتی کردووە))[٦٢٨].

ج- بەکارهێنانی دەستەواژەی گونجاو

ڕەخنەی بنیاتنەرو بابەتیانە ئەو ڕەخنەیەیە کە ڕەخنەگر تیایدا بۆ پێکانی ئامانجەکەی دەستەواژەی گونجاو بەکاردەهێنێتو بەپێی تواناش لە دەستەواژەی توندوتیژ دوور بکەوێتەوەو لەپەنای ڕەخنەوە هەستی کەس بریندار نەکاتو تیروتوانجیان تێنەگرێت.

جا پێوەری دەستەواژەی گونجاو بریتییە لە پێویستێتی ئەم دەستەواژەیە بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای نووسەرەکەی بۆ هێنانەدی ئەو واتایەی کە لە نووسینەکەیدا مەبەستیەتی[٦٢٩].

جێی سەرنجە، ((**گونجاوێتی دەستەواژە**)) مەسەلەیەکی ڕێژەییەو بەستراوەتەوە بە جۆرو بارودۆخی ئەو ڕووداوەی کە ڕەخنەکەی ئاراستە دەکرێتو بەپێی ئەو بارودۆخە گونجاوێتی نێوان دەستەواژەو ئەو بیروڕایەی کە تەعلیقی لێدەدرێ هەڵدەسەنگێندرێت[٦٣٠].

دادگای فەڕەنسی لە ساڵی ١٩٩٣ ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لە تاوانی تانەوتەشەری بەئاشکرا بەخشی بۆ ئەو تانەوتەشەرانەی کە دابوویانەپاڵ سیاسەتمەدارێك گوایە: **((مرۆڤێکی هەڵپەرستەو بەپێی بارودۆخ بەرگیخۆی دەگۆڕێتو لەگەڵ خودی خۆی دژوارەو هیچ نرخێك بۆ باوەڕە ڕاستەقینەکەی خۆی دانانێت))** دادگای ناوبراو دووپاتی کردۆتەوە کە ئەو دەستەواژانەی کە لەم وتارەدا بەکارهاتوونە، سنووری مافی ڕۆژنامەنووسیان لە ڕەخنەگرتنی ڕەفتاری گشتیو بەرنامەی سیاسەتمەدار بەتایبەتی لە کاتی هەڵبژاردندا نەبەزاندووە[٦٣١].

د- دەبێ ڕەخنەگر نیازی پاك بێت

بۆئەوەی، ڕەخنە، ڕەخنەیەکی ڕەوابێتو ڕێگای پێبدرێت، دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا نیازی پاك بێت، ئەمەش بە بوونی ئەم دوو مەرجانەی خوارەوە دێتەدی:

١- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا ئامانجی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بێت

لەڕێگای ئەم مەرجەوە ئەو مەبەستە دێتەدی کە لە پێناویدا دان بە مافی ڕەخنەگرتن نراوە کە بریتییە لە خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕایەکی بنیاتنەر، کە سوودی بۆ

---

[٦٢٨] - **المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٣٤.**

[٦٢٩] - **طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥.**

[٦٣٠] - **لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.**

[٦٣١] - **لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.**

کۆمەڵ هەبێت، جا چ بۆ کاری چاك ئامۆژگاری بکرێت یانیش بۆ دوورکەوتنەوە لەکاری خراپ وریا بکرێتەوە[٦٣٢].

٢- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا باوەڕی بە ڕاستی ئەو ڕەخنەیە هەبێت کە گرتوویەتی

واتە دەبێ ڕەخنەگر لە ناخەوە باوەڕی بە ڕاستیو دروستی ئەو ڕایە هەبێت کە دەریدەبڕێت، هەڵبەتە ئەمەش لەو دەستەواژانەدا دەردەکەون کە ڕەخنەگر بەکاری هێناون، هەروەها لەو ئامانجەشدا بەدەردەکەوێ کە ڕەخنەگر مەبەستی بووە.

لە بنەڕەتدا گریمانەدەکرێ کە ڕەخنەگر ڕاستگۆیەو نیازیشی پاکە لە ڕەخنەکەیدا، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون، دەستەواژەی توونده‌وتیژ بوون یان بابەتی نەبوون یانیش ڕەخنەگر خۆی لەو باوەڕەدابووە کە ئەو بیروڕایەی دەریدەبڕێت ڕاست نیە، ئەوە مانای ئەوەیە ڕەخنەگر نیازخراپ بووە لە ڕەخنەکەیدا. لەم حاڵەتەشدا، ئەرکی سەلماندنی نیازخراپیەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوکەسەی کە تۆمەتباری دەکات[٦٣٣].

گرنگترین گەرینە (قرینة) بۆ سەلماندنی نیازخراپی ڕەخنەگر، توندوتیژی ئەو دەستەواژانەیە کە لە ڕەخنەکەدا بەکارهاتوون بێ ئەوەی پێویست بێت، بەتایبەتی نەگونجانیان لەگەڵ ئامانجی ڕەخنەکە، هەرچەندە مەرجیش نیە تەنها لەڕێگای ئەو دەستەواژانەی کە لە وتارەکەدا بەکارهاتوون، نیازخراپی ڕەخنەگرمان بۆ دەربکەوێ، بەڵکو دەکرێ بەهەر ڕێگایەکیتر بگەینە ئەم مەبەستە، لەوانە هەوڵدانی ڕەخنەگر بۆ وەدەستهێنانی سوودێك یان داراییەك بەرامبەر ڕاگرتنی هەڵمەتی ڕەخنەگرتنەکە یان بوونی ناکۆکی لەنێوان ڕەخنەگرو ئەوکەسەی ڕەخنەکەی ئاراستەکراوە[٦٣٤].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، نیازپاکی هۆیەکی گشتییە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە هەموو تاوانێك لەوانە تاوانی تانەوتەشەر، ئەگەرهاتوو ئەنجامدەر نیازی پاکبووبێت یان لەو باوەڕە دابووبێت ئەو کردارەی کە ئەنجامی دەدات ڕەوایە، هەروەها بۆ ئەم مەبەستە پشتی بە هەندێك پاساوی ماقوڵ بەستبێت[٦٣٥].

---

٦٣٢ - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٧.

٦٣٣ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٥.

٦٣٤ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٠، هەروەها طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٩.

٦٣٥ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

٥-٢-٢ بەرپرسیارێتی تاوانکاری [٦٣٦]

---

٦٣٦ - ڕۆژنامەنووس‌و دەزگای ڕۆژنامەوانی، بێ لە بەرپرسێتی تاوانکاری ڕووبەڕووی بەرپرسێتی مەدەنی‌و پیشەییش دەبنەوە. بەم پێیە، ئەو ڕۆژنامەنووسەی سەرپیچی حوکمەکانی یاسا دەکات، ئەگەر هاتوو لە ئاکامی هەڵە تاوانکارییەکەی زیانی بە کەسێك گەیاند، ڕووبەڕووی بەرپرسیارێتییەکی شارستانی دەبێتەوەو دەبێ قەرەبووی زیانلێکەوتوو بکاتەوە بۆ ئەو زیانە ئەدەبی‌و ماددییانەی کە لێیداوە. لەم ڕووەوە یاسای مەدەنی عێراقی ژمارە (٤٠)ی ساڵی ١٩٥١ لە ماددەی (٢٠٥)دا دەقنووسی کردووەو دەڵێ : ((مافی قەرەبوو کردنەوە، زیانی ئەدەبیش دەگرێتەوە، هەر دەستدرێژییەك بۆسەر ئازادی یان شەرەف یان نامووس یان ناوبانگ یان پلەی کۆمەڵایەتی یان ئیعتباری دارایی کەسان وادەکا کە دەستدرێژیکەر بەرپرس بێت لە قەرەبوو کردنەوە...)) هەروەها لە ماددەی (٢٠٤)دا دەقنووسی کردووە : ((هەر دەسدرێژییەك بۆ سەر خەڵکی کە ببێتە مایەی هەر زیانێکیتر بێ لەو زیانانەی لە ماددەکانی تردا ئاماژەیان پێکراوە دەبێ قەرەبوو بکرێتەوە)) دەبێ هەرسێ ڕایەڵەکانی بەرپرسیارییەتی کەمتەرخەمی (ارکان المسؤولية التقصيرية) (هەڵە، زیان، پەیوەندی هۆکاری) لە ئارادابن بۆ حوکمدانی قەرەبووکردنەوە بەپێی ئەم دوو ماددەیە، بۆ زانیاری زیاتر لەم ڕووەوە بەگشتی‌و لەبارەی بنچینەی ئەم بەرپرسیارییەتییە بەتایبەتی بڕوانە (جبار صابر طه): <u>اقامة المسؤولية المدنية عن العمل غير المشروع على عنصر الضرر</u> ، منشورات جامعة صلاح الدين ، اربيل ، ١٩٨٤، ل٢٩٥ بەدواوە.

هەروەها، یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراو لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (٢٩)دا ئەو کەسانەی دەسنیشان کردووە کە دەبێ قەرەبووی زیان لێکەوتوو بکەنەوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((أ- خاوەنی چاپکراوی دەوری‌و سەرنووسەرو وتارنووس لێپرسراو دەبن لەو تاوانانەی لەم یاسایەدا هاتوون‌و دەبێ پێکەوە ئەو قەرەبووەی دادگا بەسەریاندا دەیسەپێنێ بیدەن)).

هەروەها لە بڕگەی (أ)ی ماددی (٣٠)دا ئەو ماوەیەی دیارکردووە کە دەبێ زیانلێکەوتوو تیایدا داوای قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی بکات، بەپێچەوانەوە مافی داواکردنی دەسووتێ، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((سەبارەت بەو تاوانانەی کە لەم یاسایەدا دەقنووس کراون، دوای تێپەڕبوونی سێ مانگ لە ڕۆژی بڵاوبوونەوەوە نابێت نە داوا بەرزبکرێتەوە، نە داوای قەرەبووکردنەوە بکرێت)).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراو لە ماددەی (١٠)دا ئەو کەسانەی دیارکردووە کە بەرپرسیاریەتی یاساییان دەکەوێتە ئەستۆ ، بەم شێوەیە : ((خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەرو وتارنووس لە چاپکراوی دەوریداو پێشکەشکەری چاپکراوی نادەوری، لە حاڵەتی سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایەدا، بەپێی یاسا ڕەچاوکراوەکان دەکەونە بەر لێپرسینەوەی یاساییەوە)).

ئەمەو لە بڕگەی دووەمی ماددەی (١١)دا ماوەی بەسەرچوونی ئەو داوایانەی دیار کردووە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((ئەو داوایانەی لە بڕگەی یەکەمی ئەم ماددەیەدا هاتوونە، دوای تێپەڕبوونی شەش مانگ بەسەر بڵاوبوونەوەیان لە چاپکراوی دەوریدا یان دەسکردن بە دابەشکردن لە چاپکراوی نادەوریدا لەلایەن دادگاکانەوە نابیندرێن)).

ئەمەو دادگا بەگوێرەی بڕی ئەو زیانانەی لە زیانلێکەوتوو کەوتووەو ئەو دەسکەوتانەی بەهۆی کارە ناڕەواکەوە لەدەستی چووە قەرەبووەکە دەخەملێنێ هەروەکو لە ماددەی(٢٠٧)ی یاسای مەدەنی عێراقیدا هاتووە کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دادگا لە هەموو حاڵەتێکدا بەگوێرەی بڕی ئەو زیانانەی لە زیانلێکەوتوو کەوتووەو ئەو دەسکەوتانەی لەدەستی چووە بە مەرجێك ئەنجامێکی سروشتی کارە ناڕەوایەکە بێت، قەرەبووەکە دەخەملێنێ)) لەبارەی چۆنێتی خەملاندنی قەرەبوو بڕوانە (د. سعدون العامري) : <u>تعويض الضرر في المسؤولية التقصيرية</u> ، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل ، بغداد ، ١٩٨١، ل١٤٣ بەدواوە، هەروەها د. محمد ابراهيم

چەمکی بەرپرسیارێتی تاوانکاری بەشێوەیەکی گشتی بریتیە لە پابەندبوونی کەسێك بە لە ئەستۆگرتنی ئاکامەکانی ئەو کارانەی کە دەیانکاتو یاسا بە تاوانی داناون. جا بۆئەوەی کەسێك بەرپرسیارێتییەکی تاوانکاری تاوانکار بێت، دەبێ وشیارو ئاگادار(مدرك)و لێهاتوو بێت بۆ لەئەستۆگرتنی ئاکامەکانی کردەوە تاوانییەکانی(افغاله الجرمية)[٦٣٧].

بەڵام بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە بواری ڕۆژنامەگەریدا، بریتیە لەو بەرپرسیارێتییەی کە لە ئاکامی سەرپێچیکردنی یاسای چاپەمەنیو یاساکانی تری پەیوەندیدار بە کاروباری ڕۆژنامەگەریو هەندێ حوکمی یاسای سزادان لەم بارەیەوە، لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە دێتەدی.

بەم پێیە، لە پراکتیزەکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانە ئاساییەکاندا هیچ گرفتێکمان نایەتەڕێ، چونکە بەرپرسیارێتی تاوانکاری لەو تاوانانەدا بەپێی بڕی بەشداربوونی تاوانکار وەك بکەرێك (فاعل) یان بەشداربووێك لە هێنانەدی تاوانەکە دیاردەکرێت، بەڵام لە ڕێکخستنی حوکمەکانی بەرپرسیارێتی

الدسوقي : تقدير التعويض بين الخطأ والضرر ، منشورات مؤسسة الثقافة الجامعية ، الاسكندرية ، بلاسنة الطبع، ل٨٥ بەدواوە.

هەروەها ڕۆژنامەنووس ڕووبەڕووی بەرپرسیارێتییەکی پیشەیی دەبێتەوە، ئەگەرهاتوو سەرپێچی حوکمەکانی یاسای سەندیکاو ئەو بنەما گشتیانە بکات کە ئەخلاقی پیشەی ڕۆژنامەگەرییان ڕێکخستووە.

سەندیکای ڕۆژنامەنووسان لە ڕێگای (لیژنەی ڕێککاری – لجنة الانضباط))ەوە لەو سەرپێچییانە دەکۆڵێتەوە کە لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە ڕوویان داوە.

دوای ساغ بوونەوی ئەو سەرپێچییانە، لەبەر ڕۆشنایی ئەو ڕاسپاردەیەی کە لەلایەن لیژنەی ڕێککارییەوە بۆ ئەنجوومەنی سەندیکا بەرز دەکرێتەوە، یەکێك لەم سزایانەی خوارەوە ئاراستەی ڕۆژنامەنووسی سەرپێچیکەر دەکات:

١- وریاکردنەوە (التنبيه) : بە نووسراوێك ئاراستەی ڕۆژنامەنووس دەکرێو سەرنجی بۆ ئەوە ڕادەکێشرێ کە لێی ڕوودراوەو داوای لێ دەکرێ کە لە داهاتوودا ڕوونەداتەوە.

٢- ئاگادارکردنەوە (الانذار) : لە کاتی دووبارەکردنەوەی ئەو سەرپێچیانەی کە لە بڕگەی سەرەوە دیارکراون لە لایەن ڕۆژنامەنووسەوە، ئاگادار دەکرێتەوە کە جارێکیتر دووبارەی نەکاتەوە.

٣- نەهێشتنی ئەنجامدانی پیشەکەی بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك تێنەپەڕێ.

٤- دەرکردنی کاتی : ناوی لە تۆماری گشتی دەسڕێتەوەو تا دوو ساڵ بەسەردا تێنەپەڕێ، نابێ جارێکی دیکە ناوی تۆمار بکرێتەوە.

ئەمەو، ئەو ڕۆژنامەنووسەی سزای دەرکردنی دەرهەق دراوە، بۆی هەیە لەماوەی پانزە ڕۆژ لە مێژووی ئاگادارکردنی بە بڕیارەکە، لەلای دادگای پیاچوونەوە (التمييز) تانە لە بڕیاری ئەنجوومەنی سەندیکا بدات.

لەم حاڵەتەشدا، تاوەکو سزایەکە پلەی بنبڕی (الدرجة القطعية) وەرنەگرێت جێبەجێ ناکرێت، بڕوانە دەقی ماددە (٢١)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨ بەرامبەر بە ماددە (٣٦)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٩٨ی هەمووارکراو.

هەرچەندە یاسای عێراقی جیاوازی هەیە لەگەڵ یاسای کوردستان لە ڕووی توندی ئەو سزایانەوە. بۆیە دوای دوورخستنەوەی کاتی یەکسەر حوکمی بەدەرکردنی یەکجارەکی ڕۆژنامەنووسی لە پیشەکەیدا داوە.

[٦٣٧] - د.مصطفى العوجي : القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج/٢، مؤسسة نوفل، بيروت، لبنان، ل١٩٨٥، ل١٢.

ڕۆژنامەگەریدا، چەندین گرفتمان دێتەڕێ، لەوانە چۆنێتی دەسنیشانکردنی ئەو کارەی بە تاوان دادەندرێ، ئایا کاری نووسینەکەیە یان کاری بلاّوکردنەوەکەیە یان هەردووکیانە؟ هەروەها چۆنێتی دۆزینەوەی وتارنووس (کاتب المقال) لە حالّەتێکدا ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە لە بلاّوکردنەوەی وتارەکەدا پێڕەوی سیستەمی بێناوی (نظام اللاأسمية)ی کردبێ[٦٣٨]، کە بەزۆری وا لێك دەدرێتەوە ئەو وتارە بێناوانە گوزارشت لە بۆچوونی ڕۆژنامەکە بکەن نەك خاوەن وتارەکە. گرفتێکی تریش پەیوەندی هەیە بە چۆنێتی لێك جوداکردنەوەی ئەنجامدەرە ئەسڵیەکانو بەشدار بووەکان لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا، چونکە کەسانێکی زۆر لە ئامادەکردنو بلاّوکردنەوەی چاپکراوەکە بەشداری دەکەنو ڕۆڵی هەریەکێکیشیان لەوەیتر جیاوازە[٦٣٩]، سەلماندنی بەرپرسێتی کەسێك یان کەسانێك لە ڕوودانی تاوانی ڕۆژنامەگەریدا مەسەلەیەکی ئاسان نیە.

جا لەبەرئەوە، زۆربەی یاساکانی سزادانو ئەو یاسایانەی کاروباری ڕۆژنامەگەرییان لە دەوڵەتە جیاجیاکان ڕێکخستووە، هەندێ بنەمای تایبەتییان بۆ دەسنیشانکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری داناوە، لەوانە، پرنسیپی بەرپرسیارێتی لە ئاکامی کاری کەسانی تردا (المسؤلية عن افعال الغير)، لەو حالّەتەدا سەرنووسەر یان بەرپرسی لاپەڕە یان خاوەنی ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکە ناوو ناسنامەی وتارنووسەکە ئاشکرا ناکات، چونکە یاسا وادەخوازێ کە کەسێك ئەرکی کەسێکیتر لە ئەستۆ بگرێت کە نایەوێ ناوو ناسنامەکەی ئاشکرا بکات بۆئەوەی بدرێتە دادگا، ئەگەرهاتوو ئەو بابەتەی کە بلاّوی کردبۆوە بە تاوان داندرابێتو یاساش سزای بۆ دانابێت.

لێرەوە، یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەری زۆربەی وڵاتانی دنیا جەختیان لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە دەبێ کەسێك بەرپرسێتی ئەو بابەتەی لە ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکاندا بلاّودەبنەوە لە ئەستۆی خۆی بگرێت، ئەو کەسەش یان خاوەنی ئەو چاپکراوەیە یان سەرنووسەرەکەیەتی یانیش بەرپرسی لاپەڕەکەیە، هەندێجاریش سکرتێر یان بەڕێوەبەری نووسین بەرپرسیارێتی تاوانکاری لەجیاتی کەسێکیتر لەئەستۆ دەگرن.

ئەگەر بێتو تەمەشای یاسای چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریو یاساکانیتری پەیوەندیداری دەوڵەتان بکەین، دەبینین، بۆ دەسنیشانکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، پێڕەوی هەندێك سیستەمیان کردووە کە یاسازانەکان بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە دایان ناون. **لە خوارەوە لە خاڵێکی سەربەخۆدا باسیان دەکەین :**

---

[٦٣٨] - یەکێك لەو مافە ئەدەبیانەی کە دانەر(مؤلف) هەیەتی، ئەوەیە، بۆی هەیە بەرهەمەکەی بە ناوی خۆی یان بە ناوی خوازراو یان بەبێ ناو بلاّوبکاتەوە. بڕوانە کمال سعدي مصطفى : حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستيرفي القانون، قدمت الى كلية القانون والسياسة – جامعة صلاح الدين-اربيل، عام ١٩٩٦، ل١١٤، هەروەها بڕوانە مادده (٨)ی یاسای مافی دانەری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٧ کە ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

La qualite dauteur appartient . sauf preuve contraire, a celui ou a ceux sous le nom de qui Ioeuvre estdivulguee.

واتە : ((ئەو کەسەی یان ئەو کەسانەی بەرهەمەکەی بەناوی خۆی بلاّودەکاتەوە بە دانەر دادەندرێ، مەگەر بەڵگەیەکی پێچەوانەی ئەمە بێتە ئاراوە)).

[٦٣٩] - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەریەکێك لە دانەرو خاوەن ئیمتیازو سەرنووسەرو بەڕێوەبەری نووسینی ڕۆژنامەو بەرپرسی لاپەڕەو چاپکەرو ئەو کەسەی دەیهێنێو ئەو کەسەش کە دەیفرۆشێ یان دابەشی دەکات یان هەڵیدەواسێ، ڕۆڵی خۆیان هەیە لە ڕۆژنامەکەداو بەرپرسیارێتی یاساییان بە گوێرەی ئەو ڕۆڵانەیە کە هەیانە.

٥-٢-٢-١ سیستەمەکانی بەرپرسیارێتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا

بۆ دەستنیشانکردنی ئەو بەرپرسیاریەتییە تاوانکارییەی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری دەکەوێتەوە، یاسادانەران پێڕەوی هەندێك سیستەمیان کردووە کە لەلایەن یاسازانانەوە بۆ ئەم مەبەستە داندراون. **لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسیان لێوە دەکەین :**

یەکەم : **بەرپرسیارییەتی هاوبەش** (**المسؤولية التضامنية**)

بەپێی ئەم سیستەمە، لە یەك کاتدا، زیاتر لە کەسێك بەرپرسیاریەتی تاوانکارییان لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا دەکەوێتە ئەستۆ. ئەم سیستەمە لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراوە کە سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری بەرپرس یان بەرپرسی لاپەڕە یان ئەو کەسەی ڕۆژنامەو چاپکراوە دەورییەکە بڵاو دەکاتەوە، هەردەم بەرپرسە لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا بەو سیفەتەی کە ئەنجامدەری ئەو تاوانانەیە، چونکە ئەو تاوانە ڕوونادات مەگەر لە ئەنجامی ئەو بڵاوکردنەوەیە نەبێت کە یەکێك لەوان ئەنجامی دەدات[٦٤٠]. چونکە هەریەکێك لەوانە سەرپەرشتی ئامادەکردن و بڵاوکردنەوەی گشت ئەو بابەتانە دەکەن کە ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری ڕۆژانە وەری دەگرێ و بەبێ ڕەزامەندی ئەوان هیچ شتێك بڵاونابێتەوە. جا ئەگەر یەکێکیتر لەگەڵ یەکێك لەوانە لەم بڵاوکردنەوەیەدا بەشداریکرد، جا چ ئەنجامدەر بێت یان هاوبەش بێت، بەپێی بنەما گشتییەکان بەرپرس دەبێت[٦٤١]. یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان[٦٤٢] و یاسای چاپەمەنی عێراقی[٦٤٣] و یاسای چاپەمەنی میسری ساڵی ١٩٣٦ی هەموارکراو[٦٤٤] و یاسای چاپەمەنی لوبنانی[٦٤٥] لە ڕێکخستنی بەرپرسیارییەتی تاوانکاریدا، کاریان بەم سیستەمە کردووە.

دووەم : **بەرپرسیارییەتی دامەزراو لەسەر کەمتەرخەمی** (**المسؤولية المبنية على الاهمال**)

بەپێی ئەم سیستەمە، سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان بەڕێوەبەری بەرپرس یان بەرپرسی لاپەڕە یان ئەو کەسەی ڕۆژنامەکە یان چاپکراوە دەوریەکە بڵاودەکاتەوە لە ئاکامی کەمتەرخەمیکردنی لەو کارەیدا کە یاسا بۆی داناوە بەرپرسیارییەتی تاوانکاری دەکەوێتە ئەستۆ[٦٤٦].

---

[٦٤٠] - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

[٦٤١] - ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

[٦٤٢] - بڕوانە دەقی ماددەی (١٠) لە یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراو لە بڕگەی (٥-٢-٢) پەراوێزی (٦٣٦) لەم تێزەدا.

[٦٤٣] - بڕوانە دەقی مادده (٢٩) لە یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراو لە بڕگەی (٥-٢-٢) پەراوێزی (٦٣٦) لەم تێزەدا.

[٦٤٤] - بڕوانە ماددەی (١٩) لە یاسای چاپەمەنی میسری ژمارە (٢٠)ی ساڵی ١٩٣٦ی هەموارکراو.

[٦٤٥] - بڕوانە ماددەی (٣٦) لە یاسای چاپەمەنی لوبنانی ساڵی ١٩٦٢ی هەموارکراو.

[٦٤٦] - د.عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٠.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، ئەو کەسانە لە ئاکامی کەمتەرخەمیکردن لە چاودێریکردنی ئەو بابەتانەی کە لە ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکەیاندا بڵاودەبێتەوە کە بە تاوان دانراون بەرپرسیارییەتی تاوانکارییان دەکەوێتە ئەستۆ. ئەم بەرپرسیارییەش لەسەر بنەمای بەرپرسیارییەتییێکی گریمانەکراو (المسؤولية المفترضة) ی یەکێك لەو کەسانە لە ئەرکە یاساییەکانیاندا دامەزراوە[٦٤٧].

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت، ئەم سیستەمە بە پێچەوانەی سیستەمەکانیتر، دانی بە دوالیزم (دووفاقی)ی تاوان (ازدواجية الجريمة) ناوە، بۆیە سەرنووسەر یان هەریەکێك لەو ناوبراوانەی سەرەوە بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە ئاکامی تاوانێکی تایبەتیەوە دەکەوێتە ئەستۆ جیاوازی هەیە لەگەڵ خودی تاوانە ڕۆژنامەگەرییەکەو ئەو بەرپرسیارییەتیەش لەسەر بنەمای کەمتەرخەمیکردن لە پیشەدا دێتە دی، واتە سەرپێچیکردنی ئەو ئەرکانەی کە یاسا دایناون‌و ڕەچاوکردنیان دەبێتە مایەی ڕوونەدانی تاوانەکە. بۆنموونە، ئەگەر بێت‌و سەرنووسەر یان هەر یەکێك لەو کەسانەی لە سەرەوە ئاماژەمان پێکردن، کەمتەرخەمی لە کارەکانیاندا نەکەن، ئەوا ئاگاداری ناوەڕۆك‌و سروشتی تاوانکاری ئەو بابەتانە دەبن کە بۆ ڕۆژنامە یان چاپکراوە دەورییەکەیان هەناردراوەو ڕێگانادەن چاپ‌و بڵاوبکرێتەوە، لەو حاڵەتەشدا تاوانەکە ڕوونادات.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بەرپرسێتی سەرنووسەر یان هەریەکێك لەو کەسانەی کە ئاماژەمان پێکردوون، لە ڕووی گریمانەکردنی هەڵەکردنەکەی لەلایەن یاسادانەرەوە، لە بەرپرسیارییەتی مەتبوع دەچێت[٦٤٨]، کە لەسەر هەڵەی گریمانەکراوی مەتبوعەوە دامەزراوە. ئەمەش پێچەوانەی بنەما گشتییەکانە، چونکە بەپێی بنەما گشتییەکان بەرپرسیارێتی تاوانکاری پشت بە هەڵەی گریمانەکراو نابەستێت لە هێنانەدی بەرپرسیارێتی تاوانکاریدا[٦٤٩].

سێیەم : بەرپرسیارییەتی پۆلێنکراو (المسؤولية المبنية على التتابع)

ئەم سیستەمە لەسەر بنەمای دەسنیشانکردن‌و پۆلینکردنی ئەو کەسانە دامەزراوە کە بەرپرسیارن لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا، بە چەشنێك، وەك ئەنجامدەری تاوانەکە، لێپرسینەوە لەگەڵ یەکێکیان ناکرێت، مەگەر ناسینی ئەو کەسە لە توانادا نەبێ کە لە پۆلینەکە لە پێشەوەی ئەودایە[٦٥٠].

بەم پێیە، لە تاوانێکی ڕۆژنامەگەریدا، ئەگەر نەزاندرا دانەرەکەی کێیە، لەو حاڵەتەدا خاوەنی ڕۆژنامەکە بەرپرسیار دەبێ، ئەگەر خاوەنەکەی دیارنەبوو، سەرنووسەرەکەی بەرپرسیار دەبێ، ئەگەرنا بەڕێوەبەری نووسین، ئەگەرنا بەرپرسی لاپەڕە، ئەگەرنا ئەو کەسەی چاپی کردووە، ئەگەرنا ئەو کەسەی بڵاویکردۆتەوە، ئەگەرنا فرۆشیارەکەی، ئەگەرنا ئەو کەسەی دابەشی دەکات یان هەڵی دەواسێ بەتەنها بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەکەی دەکەوێتە ئەستۆ.

---

[٦٤٧] - میثم حنظل شریف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٦.

[٦٤٨] - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە (د. محمد الشيخ عمر)، مسؤلية المتبوع، مطابع سجل العربي، ١٩٧٠، ل٧٠-٧٣.

[٦٤٩] - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە (د. مصطفى ابراهيم الزلمي) : موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط/١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ل٣٢.

[٦٥٠] - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسی ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراو لە ماددەی (٤٢)دا کاری بەم سیستەمە کردووەو دەڵێ : ((ئەو کەسانەی تاوانێکی ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدەن، وەك ئەنجامدەرێکی بنەڕەتی (فاعل اصلي) بە پێی ئەم پۆلینەی خوارەوە سزا دەدرێن :

یەکەم : بەڕێوەبەری چاپخانە یان بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە، پیشەیان یان ناوونیشانیان هەرچییەك بێت، یان بەڕێوەبەری هاریکار (المدیر المشارك) لەو حاڵەتانەی کە لە بڕگەی دووەمی ماددەی شەشەمدا هاتووە[٦٥١].

دووەم : دانەران بەهۆی هەڵەکانیانەوە.

سێیەم : خاوەن چاپخانەکان بەهۆی هەڵەی دانەرەکانەوە.

چوارەم : فرۆشیارو دابەشکەران (الباعة والموزعون) و ئەو کەسانەی جاڕی دەدەن بەهۆی هەڵەی خاوەن چاپخانەکانەوە))[٦٥٢].

---

٦٥١ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.
Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n° 86-897 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.
Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.
Le codirecteur de la publication doir être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.
Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.
Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.
(1) NOTA : selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au))articles de la loi du 29 mot "gérant".

واتە : ((دەبێ هەموو چاپکراوێکی دەوری بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەی هەبێت. کاتێك کەسێك خاوەنی دەزگایەکی بڵاوکردنەوە بوو یان بە وەکالەت کرێچی بوو، بەپێی حوکمەکانی یاسای ژمارە (٨٦-٨٩٧) کە لە ١٩٨٦/٨/١ دەرچووە، کە تایبەتە بە هەموارکردنی سیستەمی یاسایی بڵاوکردنەوە، یان خاوەنی زۆربەی سەرمایە یان مافی دەنگدان بێت، ئەو کەسە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەیە. بەڵام لە حاڵەتەکانی تردا، نوێنەری یاسایی دەزگاکە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەیە. بەڵام لە دامودەزگا هاوبەشدارەکاندا (المؤسسات المساهمة) دا کە بەپێی بڕگەی ١١٨ تاکو ١٥٠ لە یاسای ژمارە ٥٣٧-٦٦ ی

کەواتە، بەپێی ئەم پۆلینکردنە، دانەر وەك ئەنجامدەرێکی بنەڕەتی ڕووبەڕووی لێپرسینەوە نابێت، مەگەر نەزانرێ بەڕێوەبەری چاپخانە یان بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە کێیە. ئەم بنەمایە لەسەر هەموو کەسەکانی تر دەچەسپێ کە لە دوای ئەوانەوە لە پۆلینەکەدا ناویان هاتووە.

سەبارەت بەمە، لە پاشبەندی ماددەی ناوبراوەوە هاتووە : ((**بەر پرسێتی ئەو کەسانەی کە لە بڕگەی دووەمو سێیەمو چوارەمی ئەم ماددەیەدا هاتوون لە حاڵەتێکدا دەبێ کە بەڕێوەبەری چاپو بڵاوکردنەوە نەبێ))**[٦٥٣].

هەروەها یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراویش کاری بەم سیستەمە کردووەو دەڵێ : ((**ئەگەرهاتوو نووسینەکە یان ڕەسمەکە یان ڕێگاکانی تری گوزارشتکردن کە لە ئەنجامدانی**

١٩٦٦/٧/٢٤ لەبارەی دەزگا بازرگانیەکان بەڕێوەدەچن، سەرۆکی ئەنجومەنی کارگێڕی یان بەڕێوەبەری گشتی، بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەیە.

وە ئەگەرهاتوو بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە حەسانەی دبلۆماسی هەبوو لەو حاڵەتانەی کە بڕگەی ٢٦ی دەستوورو بڕگەی نۆیەمو دەیەمی ئەو پرۆتۆکۆڵەی کە لە ١٩٦٥/٤/٨ لە بارەی حەسانەو ئیمتیازەکانی کۆمەڵەی ئەوروپییەوە ئیمزا کراوە، دەبێ دەزگای بڵاوکردنەوە شەریکێك بۆ ئیدارەی بڵاوکردنەوەکە دابمەزرێنێ، لە نێوان ئەو کەسانەدا هەڵدەبژێردرێ کە حەسانەی پەرلەمانییان نییە. جا ئەگەرهاتوو دەزگای بڵاوکردنەوەکە کەسایەتییەکی مەعنەوی هەبوو، یەکێك لە نێوان ئەندامانی ئەنجومەنی کارگێڕی یان بریکارەکان بەپێی ئەو شێوەیەی کە کەسایەتی مەعنەوی دەیخوازێت.

دەبێ لە ماوەی دوو مانگ لەو ڕۆژەی کە بەڕێوەبەری ئیدارەی بڵاوکردنەوەکە کە لە سەرەوە ئاماژەی پێ کراوە بەڕێوەبەرێکی شەریك بۆ ئیدارەی بڵاوکردنەوەکە دابمەزرێت. جا دەبێ بەڕێوەبەر هەروەها شەریکی بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە لێهاتوو (بالغ) بێتو مافە مەدەنیەکانی هەبێتو نابێ لە مافە نیشتمانییەکانی لەبەر هەر ئیدانەیەکی یاسایی بێبەش کرابێت)).

٦٥٢ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

((Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

Seront passibles, comme auteurs principaux des peines qui constituent la répression des crimes et délits commis par la voie de la presse, dans l'ordre ci-après, savoir :
1° Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication ;
2° A leur défaut, les auteurs ;
3° A défaut des auteurs, les imprimeurs ;
4° A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs.))

٦٥٣ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :
Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2°, 3° et 4° du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

تاوانەکەدا بەکار هاتبوو، لە دەرەوەی وڵات داندرابێ یان بڵاوکرابێتەوە یان نەتوانرێ ئەنجامدەری تاوانەکە بناسرێ، ئەو کەسەی کە هێناویێتیو ئەو کەسەش کە چاپی کردووە وەك بکەرێکی ئەسڵی سزا دەدرێن.
ئەگەر نەتوانرا ئەمەش بزانرێ، ئەوکاتە ئەوکەسەی دەیفرۆشێ یان دابەشی دەکات یان هەڵیدەواسێ سزا دەدرێ...)) [٦٥٤].

هەرچەندە ئەم سیستەمە بەوە لە سیستەمەکانیتر جیا دەکرێتەوە، کە ئاسانە لە جێبەجێکردنداو کاری دادوەر لە دەسنیشانکردنی ئەو کەسەی بەرپرسیارە لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا ئاسان دەکات، بەڵام سەرەڕای ئەمەش هەندێ کەموکوڕی تێدایەو دووریشە لە واقیع. بۆنموونە، پێوەری دەسنیشانکردنی ئەو بەرپرسیارێتییە بە پێی ئەم سیستەمە بریتییە لە ئامادەبوونو ئامادەنەبوونی کەسێك لەو کەسانەی کە لە پۆلینەکەدا ناویان تۆمار کراوە. ئەمەش لەگەڵ ئەو بنەما گشتیانەدا ناگونجێ کە دەڵێ دەبێ بەرپرسیارێتی تاوانکاری بەپێی گرنگی ئەو ڕۆڵە دەسنیشان بکرێ کە تاوانکار لە کردنی تاوانەکەیدا دەیبینێ.

هەروەها، جێبەجێکردنی ئەم سیستەمە بە شێوەیەکی ڕەها، جۆرە ناکۆکییەك لەگەڵ پرنسیپی ((کەسایەتی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری – شخصية المسؤولية الجزائية)) لە لایەکو پرنسیپی ((هیچ بەرپرسێتیەکی تاوانکاری بەبێ هەڵە نیە)) دروست دەکات، چونکە ڕێکەوت ڕۆڵی خۆی دەبینێ لە لێپرسینەوەی ئەو کەسانەی کە ناویان لە کۆتایی پۆلینەکەدا هاتووە، بەبێ ئەوەی مەبەستی تاوانکارییان لا هەبووبێت.

بۆیە بەڕای ئێمە باشتروایە لەجیاتی ئەمەبگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری، چونکە لە واقیع نزیکترەو دادپەروەرانە تریشە[٦٥٥].

٥-٢-٢-٢ حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا

یەکەم : حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای میسریدا

یاسادانەری میسری بەپێی ماددەی (١٩٥)و (١٩٦)و (١٩٧) یاسای سزادان، حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕێکخستووەو بۆ ئەم مەبەستە لە ماددەی (١٩٥)[٦٥٦] دا بێ لە

---

[٦٥٤] - **بڕوانە ماددەی (٨٢) لە یاسای سزادانی عێراقی.**

[٦٥٥] - **لەم ڕووەوە، خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا لە ئایەتی (١٦٤) ی سورەتی (الانعام) دەفەرموێ : ((وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ)) واتە ((هیچ کەسێك تاوانو گوناحی کەسێکی تری لە ئەستۆ نابێ)) ئەمەو لە چەندین شوێنی تریشدا جەختی لەسەر ئەم حوکمە کردۆتەوە، لەوانە، ئایەتی (١٧) لە سورەتی (الاسراء) و ئایەتی (١٨) لە سورەتی (فاطر)و ئایەتی (٧) لە سورەتی (الزمر) و ئایەتی (٣٨) لە سورەتی (النجم).**

[٦٥٦] - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((مع عدم الاخلال بالمسؤولية الجنائية بالنسبة لمؤلف الكتابة أو واضع الرسم أو غير ذلك من طرق التمثيل، يعاقب رئيس تحرير الجريدة او المحرر المسؤول عن قسمها الذي حصل فيه النشر اذا لم يكن ثمة رئيس تحرير بصفته فاعلا اصليا للجرائم التي ترتكب بواسطة صحيفته)).**

دانەر[٦٥٧]ی ئەو بابەتە ڕۆژنامەگەرییەی تاوانەکەی لێ کەوتۆتەوە، سەرنووسەرو بەرپرسی ئەو لاپەڕەیەشی خەتابار کردووە کە بابەتەکەی لێ بڵاوبۆتەوەو بۆ ئەم مەبەستە دانەرو سەرنووسەرو بەرپرسی لاپەڕەی بە ئەنجامدەری بنەڕەتی داناون‌و ڕێگای داوە داوای سزادان دژی هەموو یان هەریەکێك لەوانە بۆ دادگا بەرزبکرێتەوە. بەڵام ئەگەرهاتوو سەرنووسەرەکە خۆی دانەرەکە بوو، لەو حاڵەتەدا، داوایەکە تەنها دژی ئەو بەرزدەکرێتەوە، چونکە هەردوو خەسڵەتی دانەری‌و سەرنووسەری تێدایە. بەڵام سەبارەت بە خاوەنی ئیمتیازی ڕۆژنامەکە، ئەگەرهاتوو بەتەواوی دەستی لە ئەنجامدانی تاوانەکە وەردابێت، بە ئەنجامدەری بنەڕەتی دادەندرێت‌و دەکەوێتە بەر لێپرسینەوەی تاوانکارییەوە. بەڵام ئەگەرهاتوو بەتەواوەتی لە ئەنجامدانی تاوانەکەدا دەستی تێوەرنەدابێت، لەو حاڵەتەدا، تەنها بەرپرسیارییەتیەکەی سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی زیانەکە بە خەرجییەکانی دادگایشەوە، لەگەڵ بەڕێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامەکەو وتارنووسەکە بەرپرسیارییەتیەکەی هاوبەش دەبێت[٦٥٨].

لێرەشدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسای سزادانی میسری لەم حوکمەیدا پەیڕەوی تیۆری (بەرپرسیارییەتی هاوبەش)ی کردووە.

دادگای پیاچوونەوە (محكمة النقض)ی میسری لە حوکمێکیدا سەبارەت بە بەرپرسیارییەتی سەرنووسەر لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا دەڵێ : ((**بەرپرسیارییەتی سەرنووسەر بەرپرسیارییەتیێکی گریمانەکراوەو دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سیفەتەو ئەو فەرمانەی کە لە ڕۆژنامەکەدا هەیەتی‌و هەرکاتێك بسەلمێنرێ بەم ئەرکە هەڵدەستێ، ئەم بەرپرسیارییەتییەی دەکەوێتە ئەستۆ، هەرچەندە بە ڕێکەوت بە شێوەیەکی تەواو سەرپەرشتی لەسەر ئەو ژمارەیە یان ئەوەیتر نەکردبێ، چونکە مەبەستی یاسادانەر لە دانپێدانانی ئەم بەرپرسیارییەتییە گریمانەکراوە، گریمانەکردنی ئاگایی سەرنووسەرە لەو بابەتانەی بە ڕەزامەندی ئەو لە ڕۆژنامەکەیدا بڵاودەکرێنەوە واتە یاسادانەر گەرینەیەکی یاسایی دەرهەق داناوە، گوایە ئاگادارە لەو بابەتانەی کە لەو ڕۆژنامەیەدا بڵاودەکرێنەوە کە ئەو سەرپەرشتی لەسەر دەکات، کەواتە بەرپرسیارییەتییەکەی لە ئاکامی گریمانەکردنی ئەم ئاگادارییە گریمانەکراوە ...))**[٦٥٩].

هەروەها بەپێی ماددەی (١٩٦)[٦٦٠] ی یاسای سزادان لە حاڵەتی بڵاوبوونەوەی ئەو بەرهەمە لە دەرەوەی وڵات کە تاوانەکەی لێ دەکەوێتەوە، لە دەقی ماددەی ناوبراو بۆمان دەردەکەوێ کە یاسای سزادانی

---

٦٥٧ - زاراوەی دانەر هەموو کەسێك دەگرێتەوە کە بەرهەمێکی عەقڵی داهێنەرانەی لە زادەی مێشکی خۆیەوە دانابێت، جا ئەو بەرهەمە هەر ج جۆرێك بێت‌و بە ج شێوەیەك گوزارشتی لێکرابێت، بڕوانە د.توفيق حسن فرج و د.محمد يحى مطر : الاصول العامة للقانون، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٩، ل٢٣٢.

٦٥٨ - محمد سعيد مجذوب : الحريات العامة وحقوق الانسان ، ط/١ ، مطبعة جروس برس ، لبنان ، بيروت ، ١٩٨٦، ل١٧٨.

٦٥٩ -قرار محكمة النقض المصرية رقم (٤٨٢) السنة ٣٤ ق جلسة ١٩٦٤/١١/١٧ بڕوانە حسن الفكهاني وعبدالمنعم حسني : اتلموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، ج/٦، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ١٩٨١، صص٦٨٧-٦٨٨.

٦٦٠ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((في الاحوال التي تكون فيها الكتابة او الرسم او الصور او الصور الشمسية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى التي استعملت في ارتكاب الجريمة قد نشرت في الخارج، وفي جميع الاحوال التي لايمكن فيها معرفة مرتكب الجريمة يعاقب بصفتهم فاعلين اصليين، المستوردون والطابعون فان تعذر ذلك فالبائعون والموزعون والملصقون،

میسری لەم حوکمەیدا لەو حاڵەتە کە نەزاندرێ ئەوکەسەی تاوانەکەی کردووە کێیە، یانیش ئەو بابەتەی تاوانەکەی لێ ڕوودواوە لە دەرەوەی وڵات بڵاوبووبێتەوە، پێڕەوی تیۆری (بەرپرسیارییەتی بنیادنراو لەسەر یەك بە دوای یەکی)ی کردووەو بۆ ئەم مەبەستەش ئەو کەسانەی کە ڕۆژنامەکە دەهێننە ناو وڵاتەوە یان چاپی دەکەن بە ئەنجامدەری ئەسڵی داناوە، ئەگەر زانرا کێنە، بەڵام ئەگەر نەزاندرا ئەو کەسانە کێنە، لەو حاڵەتەدا فرۆشیارو دابەشکەرو ئەو کەسانەی هەڵیدەواسن بە ئەنجامدەری ئەسڵی دادەندرێن.

لەم حاڵەتەشدا، داوای سزادان دژی کۆمەڵەی دووەم بە سیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی بۆ دادگا بەرزناکرێتەوە ئەگەر زاندرا کۆمەڵەی یەکەم کێن (ئەگەر بە کۆمەڵەی یەکەم زاندرا). بەڵام ئەگەرهاتوو داوای سزادان دژی دانەر یان سەرنووسەر یان بەرپرسی لاپەڕە وەك ئەنجامدەری ئەسڵی بەرزکرایەوە، ئەمە ڕێگا لەوە ناگرێت کە بەپێی بنەما گشتییەکان (القواعد العامة) داوای سزادان دژی کەسەکانی هەردوو کۆمەڵەی سەرەوە بەپێی پۆلینیان بۆ دادگا بەرزبکرێتەوە، بەڵام لەم حاڵەتەدا، ئەو داوایە دژی ئەوان بە سیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی بەرزناکرێتەوە، بەڵکو بە سیفەتی هاوبەشیکردن لە ئەنجامدانی تاوانەکە بەرزدەکرێتەوە[٦٦١].

هەروەها لە ماددەی (١٩٧)[٦٦٢]دا بەرپرسیارییەتی ئەوکەسانەی دیارکردووە، کە ئەو بابەتانەی لە میسر یان لە دەرەوەیدا بڵاودەکرێنەوە وەردەگرن یان وەردەگێڕن یان لە پرۆپاگاندەو گێڕانەوەی سەرزاری کەسانیدیکە وەردەگرن.

دووەم: **حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای لوبنانیدا**

یاسادانەری لوبنانی لە ماددەی (٢٦)ی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧[٦٦٣]دا بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕێکخستووە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((١- **ئەو سزایانەی کە بەهۆی ئەنجامدانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەرییەوە حوکمیان لەسەر دەدرێت، دەکەوێتە ئەستۆی بەڕێوەبەری بەرپرس (المدير المسؤول)[٦٦٤] و وتارنووس (کاتب المقال) بە سیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی. جا حوکمەکانی یاسای سزادان کە پەیوەندییان هەیە بە بەشداریکردن (الاشتراك) یان دەستێوەردانی تاوانکاری (التدخل**

وذلك مالم يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم معرفة مشتملات الكتابة او الرسم او الصور او الصور الشمسية أو الرموز او طرق التمثيل الاخرى)).

٦٦١ - د.رياض شمس : حرية الرأي وجرائم الصحافة والنشر، ج/١، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ١٩٤٧، ل٤٦.

٦٦٢ - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لايقبل من احد للافلات من المسؤولية الجنائية مما نص عليه في المواد السابقة، ان يتخذ لنفسه مبررا او ان يقيم لها عذرا من ان الكتابات او الرسوم او الصور او الصور الشمسية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى انما نقلت او ترجمت عن نشرات صدرت في مصر او في الخارج او انها لم تزد على ترديد اشاعات او روايات عن الغير)).

٦٦٣ - ئەم مەرسومە یاساییە کە لە ڕۆژنامەی ڕەسمی ژمارە (٢٠)ی ساڵی ١٩٧٧ بڵاوکراوەتەوە، حوکمی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لە ماددەی (٥١) تاکو ماددەی (٧٠)ی یاسای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢ هەموارکردوە، ئەو حوکمانەی کە لەژێر ناوونیشانی (تاوانەکانی چاپەمەنی) لەو مەرسومەدا هاتوون، جێگای ئەوانیان گرتۆتەوە.

٦٦٤ - لەلای ئێمە زیاتر بە بەڕێوەبەری نووسین یان سکرتێری نووسین ناوزەد دەکرێت.

الجرمي) ەوە لەم بوارەدا جێبەجێ دەکرێت. بەڵام خاوەن ئیمتیازی ڕۆژنامەکە تەنها بە هاوکاریکردن، بەرپرسیایەتی مەدەنی مافە کەسینەکان (الحقوق تالشخصية) و خەرجییەکانی دادگاییکردنەکەی دەکەوێتە ئەستۆو بەرپرسیایەتی تاوانکاری ناکەوێتە ئەستۆ، مەگەر دەستێوەردانی فیعلی لە ئەنجامدانی تاوانەکەدا بسەلمێندرێ.

٢- ئەو حەسانەیەی کە ئەندامی ئەنجوومەنی نوێنەران لە کاتی ماوەی نوێنەرایەتییەکەی هەیەتی، بەڕێوەبەری بەرپرسو خاوەنی ئیمتیازی چاپکراوەکە، لە حاڵەتی بڵاوکردنەوەی گۆتەو قسەدەربڕینەکانی ئەندامی ئەنجوومەن، لە بەرپرسیایەتی نابەخشێت.....))[٦٦٥].

لەم دەقەی سەرەوەدا ئەم تێبینیانەی خوارەوە دەکەین :

١- یاسادانەری لوبنانی جیاوازی کردووە لە نێوان بەڕێوەبەری بەرپرسو وتارنووس لەلایەکو خاوەنی ئیمتیازی ڕۆژنامەکە لەلایەکیترەوە.

سەبارەت بە بەرپرسیارییەتی تاوانکاری بەڕێوەبەری بەرپرسو وتارنووس، یاسادانەری لوبنانی لەو حوکمەدا، کاری بە تیۆری (بەرپرسیارییەتی هاوبەش) کردووەو هەردووکیان بە ئەنجامدەری ئەسڵی داناوە بۆ ئەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە ئەنجام دەدرێن.

بەڵام سەبارەت بە خاوەنی ئیمتیازی ڕۆژنامەکە، لە نێوان دوو حاڵەتدا جیاوازی کردووە، یەکەمیان، ئەگەرهاتوو بەتەواوی دەستی لە ئەنجامدانی تاوانەکە وەردابێت، لەو حاڵەتەشدا بە ئەنجامدەری بنەڕەتی دادەندرێتو دەکەوێتە بەر لێپرسینەوەی تاوانکارییەوە. دووەمیان، ئەگەرهاتوو بەتەواوەتی لە ئەنجامدانی تاوانەکەدا دەستی تێوەرنەدابێت، لەو حاڵەتەشدا، تەنها بەرپرسیارییەتیەکەی سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی زیانەکە بە خەرجییەکانی دادگایشەوە، لەگەڵ بەڕێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامەکەو وتارنووسەکە بەرپرسیارییەتیەکەی هاوبەش دەبێت.

٢- ئەم دەستەواژەیەی خوارەوە، لەبارەی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری بەڕێوەبەری بەرپرسو وتارنووسەوە لە دەقی ماددەی ناوبراودا هاتووە **((حوکمەکانی یاسای سزادان کە پەیوەندییان بە بەشداریکردن یان خۆتێخزانی تاوانکارییەوە هەیە لەم بوارەدا جێبەجێ دەکرێت))**[٦٦٦].

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ، یاسادانەری لوبنانی، لەو حوکمەدا، ئەو بنەما یاساییەی سەبارەت بە سەلماندن ئاوەژوو (قلب) کردۆتەوە کە دەبێ بەڕێوەبەری بەرپرس بێئاگایی خۆی سەبارەت بەو وتارەی کە تاوانەکەی لێکەوتۆتەوە بسەلمێنێ، تاوەکو بەبێ تاوان دابندرێت، بەڵکو لەجیاتی ئەوە دەرفەتێکی باشتری بۆ ڕەخساندووەو هیچ بەرپرسیاریەتییێکی ناکەوێتە ئەستۆو هیچ حوکمێکیشی لە دژدا دەرناچێت، مەگەر

---

٦٦٥ - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((١- ان العقوبات التي يقضي بها بسبب الجرائم المرتكبة بواسطة المطبوعات الصحفية تقع على المدير المسؤول و كاتب المقال كفاعلين اصليين. وتطبق في هذا المجال احكام قانون العقوبات المتعلقة بالاشتراك او التدخل الجرمي. اما صاحب المطبوعة الصحفية فيكون مسؤولا مدنيا بالتضامن عن الحقوق الشخصية و نفقات المحاكمة ولايترتب عليه مسؤولية جزائية الا اذا ثبت تدخله الفعلي في الجريمة المرتكبة.**

٢- ان الحصانة التي يتمتع بها عضو المجلس النيابي اثناء مدة نيابته لاتعفي المدير المسؤول وصاحب المطبعة من المسؤولية في حال نشر اقوال و تصاريح لعضو المجلس وتقع تحت طائلة قانون المطبوعات لجهة النشر)).

٦٦٦ - **ئەمەش دەقەکەیەتی : ((تطبق في هذا المجال احكام قانون العقوبات المتعلقة بالاشتراك او التدخل الجرمي)).**

ئەوكەسەی تاوانی دەداتەپاڵ بەرپرسیارێتییەکەی بەپێی بنچینەکانی بەشداریکردنو دەستێوەردانی تاوانکاری بسەلمێنێت [٦٦٧].

کەواتە، دەتوانین بڵێین بەرپرسیارییەتی بەرێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامە، بە حوکمی یاسا نایەتەدی، بەڵکو تەنها بە بوونی مەرجەکانی بەشداریکردنو دەستێوەردانی تاوانکاری کە لە یاسای سزاداندا دیارکراون، دێتەدی.

٣- ئەو حەسانە پەرلەمانییەی کە پەرلەمانتار هەیەتی، بەرێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامەو وتارنووس سوودی لێوەرناگرێت، بۆ ڕزگاربوون لەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی کە لە ئاکامی گۆتەو قسەدەربڕینەکانی پەرلەمانتار ڕووبەڕووی دەبێتەوە.

بە مانایەکیتر، تەنها پەرلەمانتار بۆ ڕزگاربوون لەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی کە لە ئاکامی ئەو گۆتەو تەسریحاتانەیدا کە لە ڕێگای ڕۆژنامەوە دەیاندات دێتەدی، سوود لەو حەسانە پەرلەمانییە دەبینێ کە هەیەتی، بەلاّم بەرێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامە هیچ سوودێکی لێوەرناگرێت بۆ ڕزگاربوون لەو بەرپرسیارێتییەو دەکەوێتەبەر لێپرسینەوە ئەگەرهاتوو بلاّوکردنەوەی ئەو گۆتەو قسەدەربڕینانە تاوانی لێکەوتەوە.

٤- یاسای لوبنانی لە ئاست بەرپرسیارییەتی تاوانکاری ئەوکەسەی کە ڕۆژنامەکە چاپ دەکات یان دەیفرۆشێ یان دابەشی دەکات یان هەڵیدەواسێت، بێدەنگ بووە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری، لەم حاڵەتەشدا، بەرپرسیارییەتی ئەو کەسانە لەسەر بنچینەی هەڵەی نامەبەست (خطأ غیر عمدي) دەبێ کە لە ئاکامی کەمتەرخەمیکردن لە ئەرکێکی یاساییەوە دێتەکایەوە، نەك لە ئاکامی ئەنجامدانی تاوانێکی ڕۆژنامەگەرییەوە کە یەکێك لە مەرجەکانی ئەوەیە، نیەتی تاوانکاری لەلای ئەنجامدەرەکەیەوە هەبێت بە پێچەوانەی ئەم حاڵەتە، کە نیەتی تاوانکاری لەلای ئەنجامدەرەکەیەوە نیە، بەڵکو تەنها لە ئەرکە یاساییەکەیدا کەمتەرخەمییەك هەیە.

سێیەم: حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای فەڕەنسیدا

یاسادانەری فەڕەنسی لە ماددەی (٤٢)و (٤٣)ی یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاریی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕێکخستووە.

لە ماددەی (٤٢)دا پێڕەوی تیۆری ((**بەرپرسیارییەتی پۆلێنکراو**)) کردووەو بۆ ئەم مەبەستە ئەو کەسانەی ڕیزکردووە کە یەك بە دوای یەك بەپێی ئەو پۆلینەی بۆیان کراوە بەرپرسیارییەتی تاوانکارییان دەکەوێتە ئەستۆ، بەچەشنێك ئەو کەسەی لە پۆلی پێشەوە دێت، ئەگەر زانرا کێیە، بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی بەرپرسیار دەبێتو ئەوانی تریش بەسیفەتی شەریك بەرپرسیار دەبن. بەلاّم ئەگەر نەزانرا ئەو کەسە کێیە، ئەوکاتە ئەو کەسەی لە پۆلی دوای ئەو دێت، بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی بەرپرسیار دەبێتو ئەوانی تریش بە سیفەتی شەریك بەرپرسیار دەبنو بەم شێوەیە تا دەگاتە ئەو کەسانەی لە پۆلی دواوە ناویان هاتووە.

---

٦٦٧ - سەبارەت بە حوکمەکانی بەشداریکردنو دەستێوەردانی تاوانکاری لە یاسای لوبنانیدا بڕوانە د. محمد زکي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، منشورات الدار الجامعیة للطباعة والنشر، بیروت، ١٩٨١، ل٢٧٥ بەدواوە .

ئەوکەسانەش بریتین لە بەڕێوەبەری چاپخانە یان بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەو دانەرانو خاوەن چاپخانەکانو فرۆشیارو دابەشکەرو ئەوکەسانەی جاڕی دەدەن[٦٦٨].

کەواتە، بەڕێوەبەری چاپخانەو بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە بۆ ئەو تاوانە ڕۆژنامەگەرییانەی ئەنجام دەدرێن، بە سیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی سزا دەدرێنو ئەوانی تریش بە سیفەتی شەریك بە پێی بنەما گشتییەکان سزا دەدرێن، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەوانەی پۆلی یەکەم دیارنەبوون، لەوحاڵەتەدا، بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی لێپرسینەوە لەگەڵ دانەر دەکرێتو بە سیفەتی شەریکیش لەگەڵ ئەوانی دوای ئەو دەکرێت، جا ئەگەر نەزانرا دانەرەکە کێیە، ئەوکاتە، بەسیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی لێپرسینەوە لەگەڵ ئەوکەسە دەکرێت کە ڕۆژنامەکەی چاپکردووە، ئەگەر نەزانرا ئەویش کێیە، ئەوکاتە فرۆشیارو دابەشکەرو ئەوکەسانەی جاڕییان داوە بە سیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی لێپرسینەوەیان لەگەڵ دەکرێت.

ئەمەو ئەوکەسانەی لە پلەی دواییەوە دێن، سەرەڕای لێپرسینەوە لەگەڵ کەسانی پێش ئەوان، ڕزگارییان نابێت لە لێپرسینەوە، مەگەر نیازپاکی (حسن النية)ی خۆیان بە بەڵگە بسەلمێنن، ئەگینا بەپێی بنەما گشتییەکان بە سیفەتی شەریك دەکەونە بەر لێپرسینەوە.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بەڕێوەبەری چاپخانەو بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەو دانەران لەم پۆلینەدا، بەهۆی هەڵەکانیانەوە بەرپرس دەبن، بەڵام خاوەنی چاپخانەکان بەهۆی هەڵەی دانەرەکانەوە بەرپرسیارییەتییان دەکەوێتە ئەستۆ، لە کاتێکدا فرۆشیارو دابەشکەرو ئەوکەسانەی جاڕی دەدەن، بەهۆی هەڵەی خاوەن چاپخانەکانەوە بەرپرسیار دەبن.

جێی سەرنجە، یاسادانەری فەڕەنسی، دەزگای بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەگەری ناچارکردووە کە شەریکێك بۆ ئیدارەی بڵاوکردنەوەکە دابمەزرێنێ، ئەگەرهاتوو بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەکە ئەو حەسانە دبلۆماسییەی کە لە مادده (٢٦)[٦٦٩]ی دەستووری فەڕەنسی ساڵی ١٩٥٨و ماددەی نۆیەمو دەیەمی پرۆتۆکۆلی ١٩٦٥/٤/٨ لەبارەی حەسانەو ئیمتیازەکانی کۆمەڵەی ئەورووپییەوە هەبوو.

---

[٦٦٨] - بڕوانە دەقی مادده (٤٢)ی ناوبراو لە بڕگەی (٥-٢-٢-١) خاڵی سێیەم پەراوێزی (٦٥١) لەم تێزەدا.

[٦٦٩] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

Art. 26 ; Aucun membre du Pariement ne peut etre poursuivi, recherche, arrete, detenu ou juge a I,occasion des opinions ou votes emis par lui dans l,exercice de ses fonctions.

Aucun membre du Parlement ne peut, pendant la duree des sessions, etre poursuivi ou arrete en matiere criminelle ou correctionnelle quavec Iautorisation de l,assemblee don't il fait partie, sauf le cas de flagrant delit.

Aucun membre du Parlement ne peut, hors session, etre arrete qu,avec Lautorisation du burean de Passemblee don't il fait partie, sauf le cas de flagrant delit, de poursuites autorisees ou de condamnation definitive.

La detention ou la poursuite d,un membre du Parlement est suspendue si l,assemblee don't il fait partie le requiert.

واتە : ((- نابێ لێکۆڵینەوە لەگەڵ هیچ ئەندامێکی پەرلەمان بکرێت یان تۆژینەوەی لێبکرێت یان بگیرێت یان دادگایی بکرێت بەهۆی ئەو بیروڕایانەی کە دەریاندەبڕێت یان لە ئەنجامدانی کارە پەرلەمانییەکەیدا دەنگییان لەسەر دەدات.

- نابێ لێکۆڵینەوە لەگەڵ هیچ ئەندامێکی پەرلەمان بکرێت یان لە کاتی خولەکانی کۆبوونەوەدا بەهۆی کەتنێکەوە یان گەورە کەتنێکەوە بگیرێت ئەگەر بە ڕەزامەندی ئەو ئەنجوومەنەوە نەبێت کە تیایدا ئەندامە. تەنها لە حاڵەتی کەتنێکی بینراودا نەبێت.

هەڵبەتە یاسادانەری فەڕەنسی بۆیە ئەم مەرجەی داناوە، تاکو دەزگای بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەگەری بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارییەتی تاوانکاری، سوود لەو حەسانە دبلۆماسییە وەرنەگرێت کە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە هەیەتی.

هەروەها لە دەقی ماددەی (٤٣)دا هاتووە : ((**ئەگەرهاتوو زانرا بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە یان شەریکەکەی یان ئەوکەسەی بڵاوی دەکاتەوە کێنە، بەسیفەتی ئەنجامدەری ئەسڵی لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت، بەڵام دانەر بە سیفەتی شەریك لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت**))[٦٧٠].

لەم دەقەدا، جارێکیتر، یاسادانەری فەڕەنسی جەختی لەسەر تیۆری ((**بەرپرسیارییەتی بنیادنراو لەسەر یەك بەدوای یەکی**)) کردۆتەوەو بۆ ئەم مەبەستە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەی بە بەرپرسی یەکەم داناوە ئەگەرهاتوو زانرا کێیە، دوای ئەو ئینجا دانەر دێت.

جا ئەگەر دژی هەردووکیان داوا بۆ دادگا بەرزکرایەوە، لەوحاڵەتەدا، یەکەمیان بە ئەنجامدەری بنەڕەتی دادەندرێتو ئەوەی دووەمیشیان بە شەریك دادەندرێت.

بەڕای ئێمە، یاسادانەری فەڕەنسی، لەم حوکمەیدا بۆیە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوەی بە ئەنجامدەری ئەسڵی داناوەو دانەریشی بە شەریك داناوە، چونکە تاوانی ڕۆژنامەگەری لە ئاکامی بڵاوکردنەوەدا ڕوودەدات نەك خودی نووسینەکە، بۆیە بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە بە ئەنجامدەری ئەسڵی دادەندرێت، چونکە کردەیەکی لە کردەکانی تاوانی ڕۆژنامەگەری ئەنجامداوە، کەچی دانەر بە شەریك دادەندرێت، چونکە لە ئەنجامدانی تاوانەکە بە نووسینەکەی بەشداری کردووە. هەرچەندە ئێمە لەگەڵ ئەو بۆچوونەی یاسادانەری فەڕەنسیدا نینو پێمان

- نابێ هیچ ئەندامێك لە ئەندامانی پەرلەمان بگیرێت لە دەرەوەی خولەکانی کۆبوونەوەدا تەنها بە ڕەزامەندی نووسینگەی ئەو ئەنجوومەنە نەبێت کە تیایدا ئەندامە. تەنها حاڵەتی گرتنی لەسەر کەتنێکی بینراودا نەبێت یان ئەو لێکۆڵینەوەیە کە ڕێگای پێدراوە یان بە یەکجاری ئیدانە کرابێت ناگرێتەوە.
- ئەگەرهاتوو ئەو ئەنجوومەنەی کە ئەوی تێدا ئەندامە داوایکرد، گرتنی ئەندام یان بەردەوامبوون لە دادبینی (ئیجرائاتی) تاوانکاری دژی ئەو ڕادەگیرێت)).

[٦٧٠] - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەڕەنسی :

Article 43

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952.

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs seront en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.
Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article 60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.
Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

وایە ڕۆڵی دانەر لە ئەنجامدانی تاوانی ڕۆژنامەگەریدا لە ڕۆڵی بەڕێوەبەری بڵاوکردنەوە کەمتر نییە، ئەگەر زیاتریش نەبێت، بۆیە باشتر وابوو دانەریش بە ئەنجامدەری بنەڕەتی دابنرێت.

چوارەم: حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای عێراقیدا

یاسادانەری عێراقی لە ماددەی (٨١-٨٣)ی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو بڕگە (أ)ی ماددەی (٢٩)ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراودا حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری ڕێکخستووە.

لە ماددەی (٨١)دا[٦٧١] بێ لە دانەر، سەرنووسەری ڕۆژنامەشی خەتابار کردووەو بە ئەنجامدەری بنەڕەتی داناوەو سزای بۆ هەردووکیان بڕیوەتەوە. بەڵام ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە، سەرنووسەری نەبوو، لەو حاڵەتەدا بەرپرسی ئەو لاپەڕەیەی بابەتە تاوانکارییەکەی تیا بڵاوبۆتەوە لەگەڵ دانەری بابەتەکە بە هاوکاری لەبەردەم دادگا بەرپرسیاردەبن‌و سزا دەدرێن.

ئەمەش ئەوەدەگەیەنێ کە یاسادانەری عێراقی هەمان ڕەوتی یاسادانەری میسری گرتۆتەبەر لە پەیڕەوکردنی تیۆری بەرپرسیارییەتی هاوبەش بۆ دانانی دانەرو سەرنوسەر یان بەرپرسی لاپەڕە بە ئەنجامدەری بنەڕەتیی ئەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە دەکرێن.

هەروەها بەپێی حوکمی مادده (٨٢)[٦٧٢] ی‌یاسای سزادان، ئەو بەرهەمەی کە تاوانەکەی لێ دەکەوێتەوە، ئەگەرهاتوو لە دەرەوەی وڵات داندرابێت یان بڵاوکرابێتەوە یانیش نەزاندرێ ئەوکەسەی تاوانەکەی کردووە کێیە، لەو حاڵەتەدا، ئەوکەسانەی ڕۆژنامەکە دەهێننە ناو وڵاتەوە یان ئەوکەسانەی چاپیدەکەن، ئەگەر زانرا کێن، بە ئەنجامدەری تاوانەکە دادەندرێن‌و لەسەر ئەو بنچینەیە سزا دەدرێن. بەڵام ئەگەرهاتوو نەزاندرا ئەوکەسانە کێن، لەو حاڵەتەدا فرۆشیارو دابەشکەرو ئەوکەسانەی هەڵیدەواسن بە ئەنجامدەری تاوانەکە دادەندرێن.

ئەمەش ئەوەدەگەیەنێ کە یاسای سزادانی عێراقی لەم حوکمەیدا، سەبارەت بە دەسنیشانکردنی بەرپرسیارییەتی ئەوکەسانەی کە ڕۆژنامەکە دەهێننە ناو وڵاتەوە یان چاپیدەکەن یان دەیفرۆشن یان دابەشیدەکەن یان هەڵیدەواسن، هەمان ڕەوتی یاسای سزادانی میسری گرتۆتەبەر[٦٧٣] لە پێڕەویکردنی تیۆری ((**بەرپرسیارییەتی پۆلینکراو**)).

---

[٦٧١] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((مع عدم الاخلال بالمسؤولية الجزائية بالنسبة الى مؤلف الكتاب او واضع الرسم الى غير ذلك من طرق التعبير يعاقب رئيس تحرير الصحيفة بصفته فاعلا للجرائم التي ارتكبت بواسطة صحيفته واذا لم يكن ثمة رئيس تحرير يعاقب المحرر المسؤول عن القسم الذي يحصل فيه النشر ..)).

[٦٧٢] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((اذا كانت الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى التي استعملت في ارتكاب الجريمة قد وضعت او نشرت خارج البلاد او لم يمكن معرفة مرتكب الجريمة عوقب المستورد والطابع بصفتهما فاعلين.

فان تعذر ذلك فالبائع والموزع والملصق وذلك مالم يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم معرفة مشتملات الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى)).

[٦٧٣] - بڕوانە دەقی ماددەی (١٩٦)ی یاسای سزادانی میسری کە لە بڕگەی (٥-٢-٢-٢) خاڵی یەکەم، پەراوێزی (٦٦٠) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی کردووە.

بەم پێیە، داوای سزادان دژی ئەوکەسانەی کە ڕۆژنامەکە دەهێننە ناو وڵاتەوە یان چاپیدەکەن، بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی بۆ دادگا بەرزدەکرێتەوە ئەگەر زاندرا کێن، بەڵام ئەگەر نەزاندرا کێن، لەوحاڵەتەدا داوای سزادان دژی ئەوکەسانەی ڕۆژنامەکە دەفرۆشن یان دابەشیدەکەن یان هەڵیدەواسن بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی بۆ دادگا بەرزدەکرێتەوە.

بەڵام، ئەگەرهاتوو زانرا ئەوکەسەی لە عێراقدا بڵاویکردۆتەوە کێیە، ئەوکەسانەی سەرەوە بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی سزانادرێن، چونکە ماددەی ناوبراو بۆ سزادانی ناوبراوان بەسیفەتی ئەنجامدەری بنەڕەتی مەرجی کردووە ((**نەزاندریَ ئەنجامدەری تاوانەکە کێیە**)). هەرچەندە ئەمە ڕێگا لەوە ناگرێت بەپێی بنەما گشتییەکان بەسیفەتی هاوبەشیکردن لە ئەنجامدانی تاوانەکە بۆ دادگا بەرزبکرێتەوە.

هەروەها لە ماددەی (٨٣)[٦٧٤]دا بەرپرسیارییەتی تاوانکاری داوەتە پاڵ ئەوکەسانەی کە ئەو بابەتانەی کە لە عێراق یان لە دەرەوەیدا بڵاودەکرێنەوە، وەردەگرن یان وەردەگێڕن یان لە پرۆپاگاندەو گێڕانەوەی سەرزاری کەسانیدیکە وەردەگرن.

بەم پێیە، ئەوکەسەی بابەتێك لەو بابەتە ڕۆژنامەگەرییانەی کە تاوانی ڕۆژنامەگەری لێدەکەوێتەوە، وەردەگرێت یان وەریدەگێڕێت یان لە پرۆپاگاندەو گێڕانەوەی سەرزاری کەسانیدیکە وەردەگرێت بە ئەنجامدەری بنەڕەتی دادەندرێت، چونکە وەرگرتن‌و وەرگێڕان بە بڵاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێ دادەندرێت. لەڕاستیدا، ئەم حوکمە وەکو حوکمی مادده (١٩٧)ی یاسای سزادانی میسرییە[٦٧٥].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەرچەندە یاسای سزادانی عێراقی لەئاست بەرپرسیارییەتی خاوەن ئیمتیاز بێدەنگ بووە، بەڵام لە یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراودا لە برگە (أ)ی ماددەی (٢٩)دا بەرپرسیارییەتی خاوەن ئیمتیازی دەسنیشان کردووە[٦٧٦].

لەم حوکمەدا بۆمان دەردەکەویَ، یاسادانەری عێراقی بەپێچەوانەی هەردوو یاسادانەری میسری‌و فەرەنسی خاوەنی ئیمتیازی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا بە ئەنجامدەری بنەڕەتی داناوەو بۆ ئەم مەبەستەش پێڕەوی تیۆری ((**بەرپرسیارییەتی هاوبەش**))ی کردووە.

لە کاتێکدا بەپێی یاسای میسری‌و فەرەنسی، خاوەنی ئیمتیاز تەنها لە قەرەبووکردنەوەی زیانلێکەوتووەکەدا بەرپرسە.

هەروەها ئەم حوکمەی یاسای عێراقی جیاوازی هەیە لەگەڵ یاسای لوبنانیدا، چونکە یاسای لوبنانی تەنها لەوحاڵەتەدا خاوەنی ئیمتیازی بە ئەنجامدەری بنەڕەتی داناوەو بەرپرسیارییەتی تاوانکاری خستۆتە ئەستۆ کە بە تەواوی دەستی لە ئەنجامدانی تاوانەکەدا هەبێت، ئەگینا ئەگەرهاتوو بەتەواوەتی لە ئەنجامدانی

---

[٦٧٤] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لايعفي من المسؤولية الجزائية في جرائم النشر كون الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى نقلت او ترجمت عن نشرات صدرت في العراق او في الخارج او انها لم تزد عن ترديد اشاعات او روايات عن الغير)).

[٦٧٥] - بڕوانە دەقی ماددەی (١٩٧)ی یاسای سزادانی میسری کە لە برگەی (٥-٢-٢-٢) خاڵی یەکەم، پەراوێزی (٦٦٢) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی کردووە.

[٦٧٦] - ئەمەش دەقەکەیەتی : ((مالك المطبوع الدوري ورئيس تحريره وكاتب المقال مسؤولون عن الجرائم المعينة في هذا القانون وملزمون بالتكافل بدفع التعويض الذي تحكم به المحكمة)).

تاوانەکەدا دەستی نەبووبێت، بەرپرسیارێتییەکەی لەگەڵ بەڕێوەبەری بەرپرسی ڕۆژنامەکەو وتارنووسەکە تەنها بۆ قەرەبووکردنەوەی زیانلێکەوتووەکە هاوبەش دەبێت[٦٧٧].

بەڕای ئێمە، یاسادانەری عێراقی لەم حوکمەیدا دەرهەق بە خاوەن ئیمتیاز زۆر توند بووە، لەکاتێکدا، ئەو ڕۆڵەی کە خاوەنی ئیمتیاز لە دەرهێنانی ڕۆژنامەدا دەیبینێ، بە شێوەیەکی گشتی، جیاوازی هەیە لە ڕۆڵی سەرنووسەرو وتارنووس، چونکە عادەتەن بەسەرمایە لە دەرهێنانی ڕۆژنامەدا بەشداریدەکاتو دوورە لە سەرپەرشتیکردن، تەنها هەندێجار نەبێت کە بە نووسین بەشداری دەکات یان ڕۆڵێکی پۆزەتیڤی لە ئەنجامدانی تاوانە ڕۆژنامەگەرییەکەدا دەبێت، بۆیە بەڕای ئێمە باشتروابوو، یاسادانەری عێراقی جیاوازی لەنێوان ئەو دوو حاڵەتەدا بکردایە بۆ دەسنیشانکردنی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری خاوەنی ئیمتیاز.

پێنجەم: **حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای هەرێمی کوردستان**

یاسادانەری هەرێمی کوردستانی عێراق ماددەی چوارەمو ماددەی دەیەمی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراوی بۆ بەرپرسیارییەتی یاسایی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری تەرخانکردووە.

لە ماددەی چوارەمدا هاتووە : **((خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەری چاپکراوی دەوری بە هاوبەشی لەبەردەم یاساو دادوەریدا لێی بەرپرسیارن)).**

هەروەها لە ماددەی دەیەمدا هاتووە : **((خاوەنی ئیمتیاز یا سەرنووسەرو وتارنووس لە چاپکراوی دەوریداو پێشکەشکەری چاپکراوی نادەوری لە حاڵەتی سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایەدا بەپێی یاسا ڕەچاوکراوەکان دەکەونەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە)).**

لە ماددەی چوارەمدا حوکمی بە بەرپرسیارییەتی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەری چاپکراوی دەوری بە هاوبەشی داوە، لەکاتێکدا لە ماددەی دەیەمدا، حوکمێکی پێچەوانەی ئەمەی داوە، ئەویش بەرپرسیارییەتی یەکێك لەو دووانەیە بە هاوبەشی لەگەڵ وتارنووسەکەدا.

بەڕای ئێمە، ئەم حوکمە، حوکمی ماددەی پێشووی بەشێوەیەکی زمنی پووچەڵ کردۆتەوە. بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، ماددەی چوارەم هەڵبووەشێنێتەوە تاکو ئەم دژوارییەی نێوان ئەم دوو حوکمە نەمێنێ، هەرچەندە دادوەر بۆی هەیە لەڕێگای لێکدانەوەی فراوان (التفسير الواسع) ەوە بەسەر ئەم خەوشـ (عيب) ەدا زاڵ بێتو بۆ حوکمدان تەنها خۆی بە دەقی ماددەی دەیەمەوە ببەستێتەوە.

کەواتە یاسادانەری هەرێمی کوردستان لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، بێ لە دانەر خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەری ڕۆژنامەشی خەتابار کردووەو بە ئەنجامدەری بنەڕەتی داناون.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری هەرێمی کوردستان، هەمان ڕەوتی یاسادانەری میسریو عێراقی گرتۆتەبەر لە پەیڕەویکردنی تیۆری بەرپرسیارییەتی هاوبەش بۆ دانانی وتارنووسو خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر بە ئەنجامدەری بنەڕەتی ئەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ئەنجامدەدرێن.

---

[٦٧٧] - **لەم بارەیەوە بڕوانە برگەی (٥-٢-٢-٢) خاڵی دووەم (حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای لوبنانیدا لەم تێزەدا.**

کەواتە، بەرپرسیارییەتی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا پشت بە گریمانەیەکی یاسایی دەبەستێت، ئەویش گریمانەکردنی چاوپیاخشاندنو ئاگاداریی خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەرە بەو بابەتانەی کە لە ڕۆژنامەکەیدا بڵاوکراونەتەوە، هەروەها بەهەندوەرگرتنی ئەو بەرپرسیارییەتییەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنەوەکەدا دێتە ئاراوە، ئەگەر چاویشی بە بابەتەکاندا نەخشاندبێت[٦٧٨].

ئەمەو، خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر، ناتوانێ ئەو بەرپرسیارییەتییە ڕەتبکاتەوە، گوایا لەکاتی بڵاوکردنەوەدا لەوێ نەبووە یان کاروبارەکانی نووسینی بە غەیری خۆی سپاردووە یان هەر لە بنەڕەتەوە چاوی بە وتارە بڵاوکراوەکە نەکەوتووە یان ئەو دەرفەتەی نەبووە پیایدا بێتەوە، هەرچەندە بەڵگەش بۆ سەلماندنی ئەم پاساوانەی بهێنێتەوە.

کەواتە، یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەبارەت بە هەڵەی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر لە ڕوودانی تاواندا، جیاوازی لە نێوان هەڵەی بە مەبەست (خطأ عمدي)و هەڵەی نامەبەست (خطأ غير عمدي) نەکردووە[٦٧٩].

بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین کە چاوێکیتر بەم حوکمەدا بخشێنێتەوەو جیاوازی بکات لەنێوان حاڵەتی ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی هەڵەی بەمەبەستی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر، واتە بوونی مەبەستی تاوانکاری لەلای هەندێك لەوانەو، لە نێوان حاڵەتی ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی هەڵەی نامەبەستدا، واتە ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی کەمتەرخەمی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەردا. ئینجا بۆ هەرحاڵەتێك لەو حاڵەتانە، سزایەکی سەربەخۆ دابنێت.

ئێمە پێمان باشە، خاوەنی ئیمتیاز تەنها لە حاڵەتی هەڵەی بەمەبەستدا بەرپرسیارییەتی تاوانکاری بکەوێتە ئەستۆ، بەڵام سەرنووسەر لە هەردوو حاڵەتدا بەمەرجێك سزایەکەی لە حاڵەتی هەڵەی بەمەبەستدا توندتربێت لە سزای حاڵەتی نامەبەستدا.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەڵوێستی دادگای هەرێمی کوردستان، لەبارەی دانانی بەرپرسیارییەتی سەرنووسەر بە بەرپرسیارێتییەکی هاوبەش لەگەڵ وتارنووسداو جیاوازینەکردن لەنێوان هەڵەی بەمەبەستو هەڵەی نامەبەستی سەرنووسەردا، کۆکە لەگەڵ هەڵوێستی یاسادانەری هەرێمی کوردستاندا.

دادگای کەتنی هەولێر لە ڕۆژی ٢٠٠٢/١١/٢٦دا، حوکمی ساڵێك زیندانی بەبێ جێبەجێکردنو غەرامەکردنی هەزار دیناری لەسەر هەریەك لە (أ.هـ) سەرنووسەری ڕۆژنامەی ((**هاوڵاتی**)) وهونەرمەند (ب.س)دا.

شایەنی باسە، ئەم دادگایی کردنە، لەسەر داوای (ب.أ) ی نوێنەری حکومەتو لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی سکاڵای هونەرمەندی ناوبراو لە ژمارە (٥٩)ی ڕۆژنامەی ناوبراو کە ئاراستەی ئەنجومەنی وەزیرانی کردبوو

---

٦٧٨ - حسن الفكهاني وعبدالمنعم حسني : الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٨٤.

٦٧٩ - تاوان بەگشتی، بەپێی ئەو هەڵەیەی کە لە ئاکامیدا ڕوویداوە، دەکرێت بە تاوانەکانی بە مەبەست (جرائم العمدية)و تاوانەکانی نامەبەست (جرائم غير العمدية). تاوانەکانی بەمەبەست، ئەو تاوانانەن کە لە ئاکامی هەڵەی بەمەبەستەوە ڕوودەدەن، بەڵام تاوانەکانی نامەبەست، ئەو تاوانانەن کە لە ئاکامی هەڵەی نامەبەستەوە ڕوودەدەن. بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەیەوە بڕوانە (د.محمد زكي ابوعامر) : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل١٧٨ بەدواوە.

سەبارەت بە کڕینی چەند تابلۆیەك کە ئەنجومەنی وەزیران لە بڕی پاداشت بۆ هونەرمەندانی شێوەکاری عێراقی دیاری کردبوو، کرا.

لەو سکاڵایەدا، هونەرمەندی ناوبراو، داوای چارەسەرکردنی نرخی ئەو تابلۆیانە دەکات کە (ب.أ) وەکو نوێنەری حکومەت وەریگرتبوو، بەڵام پارەکەی نەداوەتە خاوەنەکانیان.

نوێنەری حکومەت (ب.أ) ئەمەی بە تانەو تەشەر داناوە، بۆیە داوای دژی هەریەکە لە (أ.هـ)و(ب.س) بۆ دادگا بەرز کردەوە. ئەمەو، دادگا لە جەولەی یەکەمدا، بڕیاری بە ئازادکردن (افراج)ی ناوبراوان دا. بەڵام دوای تەمییز کردنەوەی بڕیاری دادگا لەلایەن (ب.أ)ـەوە، دووبارە ناوبراوان لەبەردەم دادگای کەتنی هەولێر دادگایی کرانەوەو ئەمجارەیان دادگای ناوبراو بڕیاریدا بە زیندانی کردنی سەرو ساڵێك بۆ هەریەك لە (أ.هـ)و (ب.س) بەبێ جێبەجێکردنو غەرامەیەکیش بە بڕی هەزار دینار بۆ هەر یەکێکیان[٦٨٠].

بەڵام سەبارەت بە بەرپرسیارییەتی تاوانکاری ئەوکەسەی کە ڕۆژنامەکە چاپدەکات یان دەیفرۆشێ یان دابەشیدەکات یان هەڵیدەواسێت هەرچەندە، یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان، باسی نەکردووە، لە حاڵەتێکدا ئەگەرهاتوو ڕۆژنامەکە سەرەتا لەدەرەوەی هەرێمی کوردستان بڵاوکرابێتەوە دوایی هێنابێتیان بۆ هەرێمی کوردستان، یانیش ئەنجامدەری تاوانەکە زانراو نەبێت. هەروەها بەپێچەوانەی یاسادانەری عێراقیو میسری، باسی بەرپرسیارییەتی ئەو کەسەی نەکردووە کە بابەتێك لەو بابەتە ڕۆژنامەگەرییانەی کە تاوانی ڕۆژنامەگەری لێدەکەوێتەوە، لەسەر زاری کەسانیدیکە وەردەگرێت یان وەریدەگێڕێت ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە نابێ ئەو کەسانە بەرپرسیارییەتی یاساییان بخرێتە ئەستۆ، بەڵکو دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، لەم حاڵەتەشدا، تاوانی ئەو کەسانە، تاوانێکی ئاسایی دەبێ نەك تاوانی ڕۆژنامەگەریو بەرپرسیارێتییەکەشیان لەسەر بنەمای هەڵەی نامەبەست دەبێ کە لە ئاکامی کەمتەرخەمیکردنی لە ئەرکێکی یاساییەوە دێتەدی.

هەروەها لە دوتۆی ئەم یاسایەدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری هەرێمی کوردستان تەنها بەرپرسیارییەتی تاوانکاری تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریی چاپکراوی ڕێکخستووەو ئەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەش کە لە ئاکامی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بینراوو بیستراو یاخود ئینتەرنێتەوە دێتەدی بۆ بنەما گشتییەکانی یاسای سزادانی بەجێهێشتووە.

بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، ئەو تاوانانەش ڕێکبخات کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری بینراوو بیستراوو ئینتەرنێتەوە ڕوودەدەن، بەومەرجە، سروشتی هەرکەناڵێك لەو کەناڵانەی ڕاگەیاندنو جۆری پەخشکردنەکەی (ئایا ڕاستەوخۆیە یان ناڕاستەوخۆ) لەبەرچاو بگرێت بۆ ئەم مەبەستە.

---

٦٨٠ - ڕۆژنامەی ((هاوڵاتی)) ژمارە (١٠١)ی ڕۆژی دووشەممە ٢٠٠٢/١٢/٢، ل٥.

٦- کۆتایی

٦- کۆتایی

لە کۆتایی ئەم تۆژینەوەیەدا، هیوادارین ئامانجەکەیمان پێکابێت کە بریتییە لە تیشك خستنە سەر ناوەڕۆکی یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستانو بەراوردکردنی لەگەڵ یاساکانی بەراورددا بە مەبەستی دەستنیشانکردنی لایەنە بەهێزو لاوازەکانی تاکو ڕێگا بۆ یاسادانەری کوردستان خۆشبێت بۆ دەوڵەمەندکردنو پتەوکردنی سیستەمی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا. ئەمەو، لە ئاکامی ئەم تۆژینەوەیەدا گەیشتینە ئەم ئەنجامو ڕاسپاردانەی خوارەوە :

٦-ئەنجام

- چەمکی ئازادی خۆیلەخۆیدا لە تیۆرییێکەوە بۆ تیۆرییێکی تر دەگۆڕێ. ئازادی لە لیبرالیدا جیاوازی هەیە لەگەڵ بیری سۆشیالدا ، هەروەها ئازادی لە ئایینی ئیسلامدا سروشتێکی تایبەتی هەیە جیاوازە لە هەردوو تێڕوانینی سەرەوە. ئەم تێڕوانینە جیاوازەش ڕەنگدانەوەی دەبێت بەسەر ئازادیی ڕۆژنامەگەریدا.
- ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ئیسلامدا بەرپرسیارێتی لەگەڵدایە، چونکە ((**ئازادی**)) و ((**بەرپرسیارێتی**)) بە بۆچوونی ئایینی ئسلام دوو چەمکی لەیەك جیانەکراوەن.
- ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەو بابەتە گرنگانەی کە هەمیشە لای گەلانی دیموکراتیخوازو کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە جێگای بایەخ بووە، بۆیە بەڵگەنامە نیشتمانیو جیهانییەکانی مافی مرۆڤو دەستووری زۆربەی وڵاتانی دنیا مافی ڕادەربڕینیان بە مافێکی بنەڕەتی لە مافەکانی مرۆڤ داناوە.
- دیموکراسیەت باشترین سیستەمە بۆ ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ کە ئازادیی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەو مافانە ، هەروەها ئازادیی ڕۆژنامەگەریش بە گیانی دیموکراسییەت دەژمێردرێت و باشترین پاڵپشتە بۆی و هۆکارێکی سەرەکیشە بۆ بەردەوام بوونی پەیوەندیی نێوان گەل و حوکم بەدەستان.
- لەو وڵاتە دیموکراتیانەی کە تیایندا دەرفەت بە فرەحزبی ئەدرێ، حزبەکان لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە گوزارشت لە بیروڕایخۆیان دەکەن، بۆیە لەو وڵاتانەدا شتێکی ئاساییە کە دامەزرانی پارتەسیاسیەکان دامەزرانی ڕۆژنامەیان لێ بکەوێتەوە، ئەمەش خۆیلەخۆیدا وادەخوازێ کە ڕۆژنامەگەری و سیاسەت دوو جەمسەری بەرامبەریەك بن و لەم هاوکێشەیەشدا ڕۆژنامەگەریی ئازاد چاودێری دەسەڵاتی سیاسی دەکات و لەکاتی سنووربەزاندنی حوکمڕاناندا دەتوانێ هەوڵ بدا دەسەڵاتی سیاسی ڕابگرێ ئەگەر لە بەرژەوەندی گشتی لایداو کەوتە خزمەتی کەسێك یان گروپێکی تایبەت.
- لەڕووی پراکتیکەوە، ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەموو کۆمەڵگایەك و وڵاتێکی ئیسلامیدا وەکویەك پیادە ناکرێت، بەڵکو بەپێی فەلسەفەی حوکمی ئەو وڵاتە دەگۆڕێت. بۆیە نەبوونی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەندێك دەوڵەت کە کار بە شەریعەتی ئیسلامی دەکەن، خەتاکەی لە ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا نییە، بەڵکو لە خودی سیستەمە سیاسییەکاندایە.

- سیستمی ئاگاکاری له سیستمی مۆڵەت وەرگرتنی پێشەکی باشترەو لەگەڵ گیانی سەردەم و ئەو پێشکەوتنە یەك لە دوایەکانەی جیهان کە لە هەزارەی سێهەمدا لە گشت بوارە جیاجیاکانی ژیان بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەتی لە بوارەکانی گواستنەوەو گەیاندنی زانیارییەکان و بە جیهانیکردنی ڕاگەیاندن لە میانی تۆڕی ئینتەرنێت و پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت دەگونجێ.
- ئەوکەسەی کە ناتوانێ لەبەر هەر هۆیەك بێت، مۆڵەتی دەرکردنی ڕۆژنامە لە هەرێمی کوردستان وەربگرێت، دەتوانێ لەو وڵاتانەی کە لەجیاتی مۆڵەتی پێشینە کار بە سیستمی ئاگاکاری دەکەن، ڕۆژنامە دەربکات و ئینجا بیهێنێتەوە هەرێمی کوردستان، یاخود دووبارە لە کوردستان چاپی بکاتەوە. لەو حاڵەتەشدا یاسادانەری کوردستان ئەو ئامانجە ناپێکێ کە لە ماددە/٥ دا بۆی تێکۆشیوە.
- بڕینەوەی ئەو میرانەیەی کە لە نووسراوی وەزارەتی داراییو ئابووری هەرێمی کوردستان ژمارە (٦٧٩٥)ی ١٩٩٨/٨/١٠ دیارکراوە بۆ دەرهێنانو نوێکردنەوەی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری، کۆسپە لە بەردەم کەسانی کەم دەرامەت بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەو چاپەمەنی دەوریدا.
- بیرۆکەی بارمتەی دارایی پەیوەندیی هەیە بە ئایدیۆلۆژیای بۆرژوازییەکان و مەبەستی سەرەکی لە دانانیدا بریتییە لە مۆنۆپۆلکردنی ڕۆژنامەو چاپکراوی دەوری لەلایەن چینی بۆرژوازییەوە و بێبەشکردنی چینی هەژارانە لێی هەروەها ئەم سیستمە لەگەڵ پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت کەمترگونجاوەو ڕەنگە گرینگترین پرینسیپ لە پرینسیپەکانی مافی مرۆڤ بڕوخێنێ کە پرینسیپی یەکسانیی مرۆڤە لە زۆر ڕووەوە.
- لە ئاکامی زۆریو پەرتی ئەو یاسایانەی کە کاری ڕۆژنامەگەری لە هەندێ وڵاتدا ڕێك دەخەن، گرفتێکی گەورە ڕووبەڕووی ڕۆژنامەنووس و ئەوکەسانە دەبێتەوە کە کاری ڕۆژنـامەنووسی دەکـەن و وادەکا کـە ئاگاداری سنووری ئازادی بیروڕادەربڕینەکەیان نەبن و نەزانن هەتا کوێیە.
- لەبەرئەوەی دەسەڵاتی ئیدارە بۆ گلدانەوەو دەسبەسەراگرتنی ڕۆژنامە دەسەڵاتێکی لاوەکییە و دەسەڵاتی دادگا لەم بارەیەوە دەسەلاتێکی بنچینەیە ، وە لەبەر ئەوەی یاسای چاپەمەنی لە ماددە / ١٢ برگەی (١) دا ئەم دەسەڵاتەی لە دادگا سەندۆتەوە ، بۆیە ئیدارەش بۆی نیە ڕۆژنامە گلبداتەوەو دەستی بەسەرابگرێت.
- دەقنوسکردنی هەندێك پرنسیپی گشتی لە دەستووردا بەس نییە بۆ زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری ، بەڵکو دەبێ هەندێك گرێنتی تری وەك پاراستنی دادگەریو پاراستنی نادادگەریو پاراستنی تاوانکاری لەپاڵ ئەمە هەبن بۆئەوەی ببنە پاڵپشت بۆ ئەم پرنسیپانەو ئەو دەستدرێژیانەش ڕەت بکەنەوە کە لەلایەن یاسادانەرەوە یان لەلایەن ئیدارەوە دەکرێنەسەر ئازادی ڕۆژنامەگەری .
- ئەو مافانەی ڕۆژنامەنووس کە لە دەقی ماددە/ ١٩ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان هاتووە مافێ ناسەرەکین و یاسادانەری کوردستانی بەلایەنی مافە سەرەکییەکانی رۆژنامەنووسان نەچووە کە لە هەموویان گرنگتر مافێ سەربەخۆبوون لە کار و پیشەکانیاندا و مافێ دەستەبەر کردنی زانیاری و ئامار و هەواڵ لە دەزگا حکومی و ناحکومییەکانەوە، هەروەها مافێ وەرگرتنەوەی وەڵامی گشت ئەو پرسیارانەی هەبێ کە ئاراستەی لایەنە پەیوەندیدارەکانیان دەکات بە مەبەستی ڕاپەڕاندنی کارەکەی، هەروەها مافێ ئامادەبوونی گشت کۆنگرە و کۆبوونەوە گشتییەکانی هەبێت، هەروەها نابێ زۆری لە رۆژنامەنووس بکرێ سەرچاوەی زانیارییەکانی خۆی ئاشکرا بکات.

- زۆربەی دەقەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ و هەندێك یاسای تری ڕێکخەری کاری ڕۆژنامەنووسی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا تەمومژاوین‌و زیاتر لە مانایەك دەبەخشن، بۆیە ماناکانیان بەپێی ئارەزووی دەسەلاَت دەگۆڕێت.
- یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەرەڕای ئەوەی هەندێك ئەرکی خستۆتە ئەستۆی ڕۆژنامەنووس لە ماددەی (٢٠)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨و ماددەی (٩)ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراودا، کەچی سزا تاوانکارییەکانیانی دەسنیشان نەکردووە، بۆیە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەر ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١چەندین یاسایتر، کە یاسای بەرکارن لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە هەردوو یاسادانەری عێراقی‌و کوردستانی، لە دەقنووسکردنی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری، کاریان بە سیستەمی یەکبوونی یاسا (وحدة التشريع) نەکردووە، ئەمەش وایکردووە، لە گەڕان بەدوای دەقەیاساسزاییەکاندا، دادگا ئەرکەکەی قورس بێت.
- تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو لە بنەڕەتدا بە تاوان داندراوەو گشت ڕایەڵەکانیشی هەنەو یاسای سزادانیش سزای بۆ داناوە، بەلاَم ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك هۆ، لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، ئەنجامدەرەکەی سزا نادرێت. چونکە هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی تانەوتەشەرەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو تانەتەشەرەوە دەبێت.
- توندوتیژی دەستەواژەکانی ڕەخنە بێ ئەوەی پێویست بێت، هەروەها نەگونجانیان لەگەڵ ئامانجی ڕەخنەکە، گرنگترین گەرینەیە بۆ سەلماندنی نیازخراپی ڕەخنەگرو دانانی ڕەخنەکە بە تاوانی تانەوتەشەر.

٦-٢ ڕاسپاردە

- داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، کۆتایی بە سیستمی مۆڵەت بهێنێت و کار بە سیستمی ئاگاکاری ڕەها بکات. بۆئەم مەبەستەش یاسای چاپەمەنیی ژمارە (١٠) ی ساڵی ١٩٩٣ جارێکیتر هەموار بکاتەوە، بە چەشنێك لەگەڵ جیهانگیری و شۆڕشی زانیارییەکان و ئینتەرنێت و پێشکەوتنەکانی ئەم سەردەمە بگونجێت کە سنووری ولاَتانیان لەبەردەم شالاَوی هزریدا تێك شکاندووەو تایبەتمەندێتییەکانی داب و نەریت و ئادابی گشتیی کۆمەڵگاکانیشیان گۆڕیوە.
- یاسادانەری کوردستان لە پێناسەکردنی چاپکراوی دەوریدا سەرکەوتوو نەبووە، چونکە ئەو ماوەیەی دیارنەکردووە کە دەبێ چاپکراوی دەوری تیایدا دەربچێت تاکو بە چاپکراوی دەوری ناوبنرێت، بەڵکو لەجیاتی ئەوە ئیکتیفای بە دەستەواژەی (بەردەوام بە ژمارەی زنجیرەییو لە کاتێکی دیاریکراودا دەربچێت) کردووە، لەکاتێکدا هەندێك چاپکراو هەن کەسانێك بەبەردەوامیو بە ژمارەی زنجیرەیی دەریدەکەن بێ ئەوەی پێی بووترێ چاپکراوی دەوری وەکو ئەو کتێبانەی کە بە زنجیرە دەردەچن. بۆیە پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان چاوێکیتر بەم پێناسەیەدا بخشێنێتەوەو بەم شێوەیەی خوارەوە دووبارە دایبڕێژێتەوە : **((چاپکراوی دەوری بەپێی ئەم یاسایە، هەموو ڕۆژنامەیەك یان گۆڤارێك یان بلاَوکراوەیەکی هەواڵ دەگرێتەوە کە بە ڕێکوپێکیو بە ژمارەی زنجیرەییو بەبڕی یەك ژمارە لە هەر سێ مانگ جارێك بەلانی**

کەمییەوە دەربچێت دەگرێتەوە، بە مەرجێك نابێ ئەو چاپکراوەیە خەسڵەتێکی زانستی یان هونەری یان تەکنەلۆژی یان پیشەیی ڕووت (بحت)ی هەبێت)).

- **دەقی مادده (٣٠) بڕگەی (ب)ی یاسای چاپەمەنی عێراقی کە مافی چاودێریکردنی ئەو بڕیارانەی لە دادگای کارگێڕی سەندۆتەوە کە بەپێی یاسای ناوبراو دەردەچن، ناکۆکە لەگەڵ دەقی مادده (٨) ی جاڕی جیهانیی مافی مرۆڤ، و بڕگە (ب) ی مادده (٦٣) دەستوور کە کەفالەتی مافی دادبینی بۆ هەموو هاوڵاتیان کردووە. بۆیە دەقی ناوبراو بە دەقێکی نادەستووری دادەندرێت ، هەر لەم ڕوانگەیەشەوە ، داوا لە یاسادانەری عێراقی دەکەین کە ئەم دەقە هەڵبوەشێنێتەوە بۆئەوەی دادگای کارگێڕی ڕۆڵی خۆی لە پاراستن و کەفالەتکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە دەستدرێژییەکانی ئیدارە وەکو پێویست ببینێ.**
- **پێشنیاردەکەین، یاسادانەری کوردستان یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨ هەموار بکاتو دان بە هەندێك مافیتری پێویست بۆ ڕۆژنامەنووسانی کوردستان بنێت، لەو مافانەش مافی سەربەخۆبوونیان لە کارو پیشەکانیاندا، هەروەها مافی تەماشاکردنو وەرگرتنی زانیاریو هەواڵەکان لە دەزگا حکومیو ناحکومیەکان لەگەڵ مافی ئامادەبوون لە کۆنگرەو کۆڕو کۆبوونەوە گشتیەکان، بۆئەوەی ڕۆژنامەنووس لە چاودێریکردنی کاروبارەکانی حکومەتو ئەنجامدانی کارەکەی کاراتر بێت.**
- **واچاکە یاسادانەر خۆی لە ڕیزکردنی ئەو هۆکارانەی کە گوزارشتیان پێ دەکرێت هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە ئاشکراییان (علانیە)ی پێ دێتەدی، دوور بخاتەوەو تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیە) دابنێت، بێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەسنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت یان ئاشکرا دەکرێت. چونکە ئەمڕۆ لەسایەی تەکنەلۆژیای نوێوە، دنیا زوو زوو داهێنانی نوێ لە بواری گەیاندنو ڕۆژنامەگەریدا بەخۆیەوە دەبینێ، بە چەشنێك ڕیزکردنی ئەم وەسیلانە لە ڕووی پراکتیکەوە هیچ بایەخی نابێت.**
- **بەڕای ئێمە، ماددەی دەیەمی یاسای چاپەمەنی کوردستان، حوکمی ماددەی چوارەمی بەشێوەیەکی زمنی پووچەڵ کردۆتەوە. بۆیە لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان داوادەکەین، ماددەی چوارەم هەڵبووەشێنێتەوە تاکو ئەم دژوارییەی نێوان ئەم دوو حوکمە نەمێنێ، هەرچەندە دادوەر بۆی هەیە لەڕێگای لێکدانەوەی فراوان (التفسیر الواسع) ەوە بەسەر ئەم کەموکورتییەدا زاڵ بێتو بۆ حوکمدان تەنها خۆی بە دەقی ماددەی دەیەمەوە ببەستێتەوە.**
- **یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەبارەت بە هەڵەی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر لە ڕوودانی تاواندا، جیاوازی لە نێوان هەڵەی بە مەبەست (خطأ المقصود)و هەڵەی نامەبەست (خطأ غیر المقصود) نەکردووە، بۆیە داوای لێ دەکەین کە چاوێکیتر بەم حوکمەدا بخشێنێتەوەو جیاوازی بکات لەنێوان حاڵەتی ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی هەڵەی بەمەبەستی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەر، واتە بوونی مەبەستی تاوانکاری لەلای هەندێك لەوانەو، لە نێوان حاڵەتی ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی هەڵەی نامەبەستدا، واتە ڕوودانی تاوانەکە لەئاکامی کەمتەرخەمی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەردا. ئینجا بۆ هەرحاڵەتێك لەو حاڵەتانە، سزایەکی سەربەخۆ دابنێت. ئێمە پێمان باشە، خاوەنی ئیمتیاز تەنها لە حاڵەتی هەڵەی بەمەبەستدا بەرپرسیارییەتی تاوانکاری بکەوێتە ئەستۆ، بەڵام سەرنووسەر لە هەردوو حاڵەتدا بەمەرجێك سزایەکەی لە حاڵەتی هەڵەی بەمەبەستدا توندتربێت لە سزای حاڵەتی نامەبەستدا.**

- پێشنیار دەکەین، ئەو بنەما یاساییانەی کاری ڕۆژنامەگەری ڕێك دەخەن لەگەڵ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو سزاکانیان لە کۆدێکدا دەقنووس بکرێن، بۆ ڕێگاگرتن لەبەردەم دژواربوونی بنەماکانیان لەگەڵ یەکتریدا، هەروەها بۆ جیاکردنەوەیان لە تاوانەکانی نارۆژنامەگەریو ساناکردنی ناسینیان.
- داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، لە پێناو ڕەخساندنی دەرفەتێکی زیاتر بۆ ڕۆژنامەنووسانو ئازادکردنی ڕۆژنامەگەری لەو کۆتو بەندانەی کە دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەرتەسك بکاتەوەو لەجیاتی ئەوە جەخت لەسەر غەرامەی داراییو قەرەبووی زیان لێکەوتوو بکاتەوە، بەچەشنێك ئەم بەرتەسکردنەوەیە ئەو تاوانانە نەگرێتەوە کە لە نێوان ڕۆژنامەگەریو هیتردا هاوبەشن وەکو تاوانەکانی جوێنپێدانو بوختانپێکردنو ئاشکراکردنی نهێنیی تایبەتیو تانەوتەشەر. چونکە هەریەکێك لەم کردەوانە خۆیلەخۆیدا بە تاوان دادەندرێت، چونکە هۆی حوکمەکە لەو تاوانانەدا کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن بەهێزترە لەوانیتر.
- پێشنیار دەکەین، بەرپرسیارییەتی خاوەنی ئیمتیازو بەڕێوەبەری نووسینو بەڕێوەبەری چاپخانە، تەنها بەرپرسیارییەتییەکی شارستانی بێت، واتە لە حاڵەتی سەرپێچیکردنی ئەرکەکانی ناچار بکرێت بە قەرەبووکردنەوەی زیانلێکەوتووەکە.
- پێشنیار دەکەین بۆ دەرهێنانی ڕۆژنامەو گۆڤار لەجیاتی سیستەمی مۆڵەتوەرگرتنی پێشەکی کار بە سیستەمی ئاگاکاری بکرێت، چونکە ئەم سیستەمە زیاتر لەوەی پێشوو لەگەڵ پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ کە جاڕی جیهانیی مافی مرۆڤو پەیمانی نێودەوڵەتی مافە سیاسیو مەدەنییەکان دانی پێداناون دەگونجێ. بەڵام بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەو گۆڤاری ناوخۆ لە بارودۆخی نائاساییداو ئەو گۆڤارو ڕۆژنامە بیانیانەش کە لەناو هەرێم دەردەکرێن، پێویستە پابەندی سیستەمی مۆڵەت وەرگرتنی پێشەکی بکرێن، بە مەبەستی پاراستنی ئەمنو ئاساییشو نیزامی گشتی.
- پێشنیار دەکەین، بەڕێوەبەری چاپخانە ناچار بکرێت چەند دانەیەك لە هەر ڕۆژنامەو گۆڤارو بڵاوکراوەیەکی دەوری دوای چاپکردنی بۆ داواکاری گشتیو سەندیکای ڕۆژنامەنووسانو وەزارەتی ڕۆشنبیریو کتێبخانەی نیشتمانیو وەزارەتی ناوخۆبنێرێت.
- یاسای چاپەمەنی کوردستان چارەسەری پەخشی تەلەفزیۆنیو ئیستگەییو ئینتەرنێتی نەکردووە، لەکاتێکدا ئەمانە بەپێی یاساکانی عێراقی لەلایەن حکومەتەوە مۆنۆپۆل (احتكار) کراونو لە کوردستانیش بەرامبەریان بێدەنگییەك هەیە، تەنها ئەوانە نەبێ کە بەپێی یاسای حزبەکان هەر حزبێك بۆی هەیە هەیبێت. هەروەها ڕێکخستنی بەرپرسیارییەتی تاوانکاری لە تاوانەکانی بڵاوکردنەوەدا بەپێی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو کە یاسایەکی بەرکارە لە هەرێمی کوردستاندا تەنها ئەو بەرپرسیارییەتییە تاوانکارییەی گرتۆتەخۆ کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری چاپکراودا ڕوودەدەن، لە کاتێکدا دەسنیشانکردنی ئەو کەسانەی کە بەرپرسیارییەتەکەیان لە حاڵەتی ئەنجامدانی ئەو تاوانە لە ڕێگای کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندنەوەی وەك ئیستگەو تەلەفزیۆنو سینەماو ئینتەرنێتەوە دەکەوێتە ئەستۆ بۆ بنەما گشتییەکان (القواعد العامە) بەجێهێشتووە. بۆیە داوا لە یاسادانەری کوردستان دەکەین ڕۆژنامەگەری بینراوو بیستراوو ئەو بەرپرسیارییەتیە ڕێکبخات کە لە ئاکامی ئەو تاوانانەوە دێنەدی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەری بینراوو بیستراودا ڕوودەدەن، بەومەرجە، سروشتی هەرکەناڵێك لەو کەناڵانەی ڕاگەیاندنو جۆری پەخشکردنەکەی (ئایا ڕاستەوخۆیە یان ناڕاستەوخۆ) لەبەرچاو بگرێت بۆ ئەم مەبەستە.

- بەمەبەستی ئاسانکردنی ئەرکی دادگا لە گەڕان بەدوای دەقەیاساسزاییەکانی تاوانی ڕۆژنامەگەریو نەهێشتنی ناکۆکی لە نێوان ئەو دەقە یاساییانەدا، داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، لە دەقنووسکردنی ئەو دەقەیاساییانەدا کار بە سیستمی یەکبوونی یاسا (وحدة التشريع) بکات. جا یاسادانەری هەرێمی کوردستان بۆ ئەم مەبەستە، لە یاسای چاپەنیدا، بەشێکی نوێ لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو سەرپێچیو کەتنو گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەوە ڕوودەدەن**)) زیادبکاتو ئەو تاوانانەی تێدا کۆبکاتەوە.

لیستی سەرچاوەکان

سەرچاوەكان

كتێبەكان :

بەزمانی عەرەبی

دوای قورئانی پیرۆز

- ابو اليزيد علي المتيت : الحقوق على المصنفات الادبية والفنية والعلمية ، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية ، ١٩٦٧
- احمد أمين بك : شرح قانون عقوبات الاهلي ، ط/٣ ، ج/١ ، منشورات الدار العربية للموسوعات ، بيروت ، لبنان ، ١٩٨٢
- د . ابراهيم ابو الليل و د . محمد الالفي : المدخل الى نظرية القانون و نظرية الحق ، منشورات جامعة الكويت ، مطابع مقهوي ، الكويت ، ١٩٨٦
- د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائبة في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤
- أزهار عبدالكريم عبدالوهاب : الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية ، رسالة ماجستير ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ١٩٨٣
- د. احمد سويلم العمري : مجال الرأي العام و الاعلام : ط/١ ، منشورات الهيئة المصرية العامة للكتاب ، القاهرة ، ١٩٧٥
- د. ابراهيم الداقوقي : قانون الاعلام ، ط/١ ، منشورات جامعة بغداد ، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية ، بغداد ، ١٩٨٦
- اديب مروة : الصحافة العربة نشأتها وتطورها : ط/١ ، منشورات دار مكتبة الحياة ، بيروت ، لبنان ، ١٩٦١
- اوستن راني : قنوات السلطة او تأثير التلفزيون في السياسة الامريكية ، ترجمة موسى جعفر ، ط/١ ، منشورات دار الشؤن الثقافية العامة ، بغداد ، العراق ، ١٩٨٦
- احمد عبدالكريم : الصحافة الايرانية ، منشورات وزارة الاعلام العراقية ، مديرية الاعلام العامة ، دار الحرية للطباعة ، مطبعة الحكةمة ، بغداد ، ١٩٧٢
- احمد فوزي : اشهر محاكمات الصحفبة في العراق ، ط/١ ، مطبعة الانتصار ، بغداد ، ١٩٨٥
- أ . د . تودوروف : تأريخ الصحافة العالمية ، ترجمة د . اديب خضور ، ط/١ ، دمشق ، ١٩٩٠
- د . احمد بدر : الاعلام الدولي ، دار غريب للطباعة ، الاقاهرة ، ١٩٧٧ .
- د . ابراهيم امام : دراسات في فن الصحفي ، منشورات مكتبة الانجلو المصرية ، القاهرة ، ١٩٧١.
- د . احسان حميد المفرجي واخرون : النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق ، دار الحكمة ، بغداد
- ابراهيم المشاهدي: المبادىء القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠
- اندرية هوريو : القانون الدستوري والمؤسسات السياسية ، ترجمة علي مقلد واخرون ، منشورات دار الاهلية للنشر والتوزيع ، ج/١ ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٧

- د . بسيوني ابراهيم حمادة : دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي ، ط/١ ، منشورات مركز دراسات الوحدة العربية ، بيروت لبنان ، ١٩٩٣
- توماس بيري : الصحافة اليوم ، ترجمة مروان الجابري ، ط/١ ، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر ، بيروت – نيويورك ، مطابع مؤسسة أ . بدران و شركائه ، بيروت – لبنان ، ١٩٦٤
- د.توفيق حسن فرج و د.محمد يحى مطر : الاصول العامة للقانون، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٩
- ضيهان احمد رشتى : نظم الاتصال – الاعلام في الدول النامية ، ط/١ ، منشورات دار الفكر العربي ، القاهرة ، بلا سنة طبع .
- جبار جباري : تأريخ الصحافة الكردية ، ط/١ ، منشورات مديرية الثقافة الكردية العامة ، مطبعة الامة ، بغداد ، ١٩٧٥
- د . ضيهان المكاوى : حرية الفرد وحرية الصحافة ، ط/١ ، منشورات الهيئة المصرية للكتاب ، ١٩٨١
- جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، ترجمة مركز الكتب الاردني ، ١٩٩٠
- جان ستوتزل و الان جيرار : استطلاع الرأي العام ، ترجمة عيسى عصفور ، ط/١ ، منشورات عويدات ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٥
- جبار صابر طه : اقامة المسؤولية المدنية عن العمل غير المشروع على عنصر الضرر ، منشورات جامعة صلاح الدين ، اربيل ، ١٩٨٤ .
- جوتيار محمد رشيد صديق : الحماية الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الى جامعة بغداد-كلية القانون، عام ١٩٩٩، لنيل شهادة الماجستير في القانون الدولي.
- حسن الفكهاني و عبدالمنعم الحسيني : المؤسسة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية ، ط/١ ، ج/٦ ، منشورات الدار العربية للموسوعات ، القاهرة ، ١٩٨١
- د . حسين عبدالقادر : الرأي العام والعلاقات ، بلاسنة نشر
- حامد محمد علي : حول الاعلام و الاعلام الاسلامي ، ط/١ ، منشورات مكتب الاعلام لاتحاد الاسلامي في كوردستان ، مطبعة الثقافة ، اربيل ، ١٩٩٨
- د . حميدة سميسم : نظرية الرأي العام ، مدخل ، ط/١ ، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة ، بغداد ، ١٩٩٢
- حسن محمد طوالبة : نحو تخطيط موحد للاعلام العربي ، ط/٢ ، منشورات مركز التوثيق الاعلامي للدول الخليج العربي ، بغداد ، ١٩٨٣
- د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المباديء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢
- د . حمدي ياسين عكاشة : القرار الاداري في قضاء مجلس الدولة ، منشأة المعارف بالاسكندرية ، ١٩٨٧
- خالد رشيد الشيخلي : الاعلام العربي واقعه و ابعاده و مستقبله ، ط/١ ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨١
- د . خليل صابات : الصحافة رسالة واستعداد وفن وعلم ، منشورات دار المعارف ، ط/٢ ، مصر ، بلا سنة نشر
  : وسائل الاعلام نشأتها و تطورها ، منشورات مكتبة الانجلو المصرية ، القاهرة ، ١٩٧٦
- د . خليل صابات و د . سامي عزيز و يونان لبيب رزق : حرية الصحافة في مصر ، منشورات مكتبة الوعي العربي ، مطبعة مصر الكبرى ، القاهرة ، ١٩٧٣
- دوريس ايه جريبر : سلطة وسائل الاعلام في السياسة ، ترجمة د . اسعد ابولبدة ، ط/١ ، منشورات دار البشير للنشر والتوزيع ، الاردن ، عمان ، ١٩٩٧
- رودني أ . سموللا : حرية التعبير في مجتمع مفتوح ، ترجمة كمال عبدالرؤوف ، ط/١ ، منشورات الجمعية المصرية لنشر المعرفة والثقافة العالمية ، القاهرة ، ١٩٩٥
- د.رياض شمس : حرية الرأي وجرائم الصحافة والنشر، ج/١، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ١٩٤٧
- د. رمضان ابو السعود و د . همام محمد محمود : المدخل الى القانون ، دار المطبوعات الجامعية ، اسكندرية ، ١٩٩٧
- رفائيل بطي : صحافة العراق ، اعداد سامي رفائيل بطي ، ط/١ ، ج/١ ، شركة مطبعة الأديب البغدادية المحدودة ، بغداد ، ١٩٨٥

- د . زيدان عبدالباقي : وسائل و اساليب الاتصال ، ط/٢ ، منشورات مكتبة النهضة المصرية ، القاهرة ، دار غريب للطباعة ، ١٩٧٩
- د. سعدون العامري : تعويض الضرر في المسؤولية التقصيرية ، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل ، بغداد ، ١٩٨١
- د . سامي جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية ، ط/١ ، ١٩٨٢
- سمير خيري توفيق : مبدأ سيادة القانون ، دار الحرية للطباعة ، بغداد
- سعد الدين خضر : الصحافة والعصر ، ط/١ ، دائرة الشؤون الثقافية والنشر ، العراق ، بغداد ، ١٩٨٦

  : الرأي العام وقوى التحريك ، ط/١ ، مطبعة الجمهورية ، الموصل ، ١٩٦٨
- سامي ذبيان : مدخل نظري وعملي الى الصحافة اليومية والاعلام ، ط/١ ، منشورات دار المسيرة ، بيروت ، بلا سنة طبع
- د. سلوى ابو سعدة : الصحافة في الاتحاد السوفيتي ، ط/١ ، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع ، مطبعة الفجر ، القاهرة ، بلا سنة طبع
- سمير صبحي : كشكول الصحافة ، ط/١ ، منشورات الهيئة العامة للكتاب ، القاهرة ، ١٩٩٢
- سجاد الغازي : مراحل تطور الصحافة العراقية ، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة ، بغداد ، ١٩٦٨
- سردار ياسين حمدامين : استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق ، رسالة ماجستير ، جامعة صلاح الدين ، ٢٠٠١ .
- د . شريف سيد كامل : جرائم الصحافة في القانون المصري ، دار النهضة العربية ، ط/١ ، القاهرة ، ١٩٩٤
- شريف كامل : الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦
- صباح ياسين : الاعلام وافاق التجربة الثورية ، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية ، ط/١ ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨١
- د . صالح ابو اصبع : الاتصال و الاعلام في المجتمعات المعاصرة ، ط/٣ ، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع ، عمان ، الاردن ، ١٩٩٩
- د. صلاح عزيزو محسن اديب : الدليل العلمي للصحفيين، منشورات منظمة ASK ، السليمانية، ٢٠٠٢
- د. صبحي المحمصاني : اركان حقوق الانسان ، ط/١ ، دارالعلم للملاين ، بيروت – لبنان ، ١٩٧٩
- د . ضاري خليل محمود : الاجتهاد وحقوق الانسان في الاسلام ، ط/١ ، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة ، العراق ، بغداد ، ١٩٩٦
- د . طارق احمد فتحي سرور : الحماية الجنائية لاسرار الافراد في مواجهة النشر ، منشورات دار النهضة العربية ، القاهرة ، ١٩٩١
- طلعت همام : مائة سؤال عن التحرير الصحفي ، ج/١ ، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع ، جمعية عمال المطابع التعاونية ، عمان ، ١٩٨٤

  : مائة سؤال عن الصحافة ، ج/٢ ، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع ، عمان ، ١٩٨٨
- عبد الجبار داود البصري : المؤلف والقانون ، ط/١ ، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية ، دائرة الشؤن الثقافية والنشر ، دار الحرية للطباعة ، ١٩٨٣
- د. عدنان ابو فخر : الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق ، ط/١ ، منشورات دار الكاتب العربي ، دمشق ، ١٩٨٥
- عدنان عبدالمنعم ابو السعد : تطور واساليب تحريره في الصحافة العراقية ، ط/١ ، منشورات دائرة الشؤن الثقافية والنشر ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨٣
- عزيز السيد جاسم : مباديء الصحافة في عالم المتغيرات ، ط/١ ، منشورات دار افاق العربية ، بغداد ، ١٩٨٥
- عبدالباقي البكري و زهير البشير : المدخل لدراسة القانون ، منشورات بيت الحكمة ، بغداد، بلا سنة النشر.
- عبدالرحمن احمد حسين المختار : حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة) ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ٢٠٠٢

- علي محمد محمود ابو عال : مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطريق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة) ، رسالة ماجستير ، كلية القانون ، جامعة بغداد ، ١٩٩٦
- د . عصمت عبدالمجيد بكر و د . صبري حمد خاطر : الحماية القانونية للملكية الفكرية ، ط/١ ، منشورات بيت الحكمة ، بغداد ، ٢٠٠١
- د . علي حسين الجابري : الانسان والواجب اشكالية فلسفية ، ط/١ ، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة ، العراق ، بغداد ، ١٩٩٨
- د . عبداللطيف حمزة : الاعلام في صدر الاسلام ، ط/٢ ، منشورات دار الفكر العربي ، القاهرة ، ١٩٧٨

: الاعلام له تأريخه ومذاهبه ، ط/١، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، بلا سنة الطبع.

- د . عزالدين مصطفى رسول : حول الصحافة الكردية ، ط/١ ، مطبعة دار الجاحظ ، بغداد ، ١٩٧٣
- د . عدنان ابو فخر : الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق ، ط/١ ، منشورات دار الكاتب العربي ، دمشق ، ١٩٨٥
- د . عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر ، منشأة المعارف بالاسكندرية ، ط/٣ ، ١٩٧٧.

: جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥.

: جرائم الصحافة والنشر ، ط/١ ، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية ، ١٩٨٦

- عبدالقادر بدرالدين : موجز عن مسيرة الصحافة الكردية في الجزء الغربي ، سوريا ، ط/٢ ، منشورات رابطة كاوا للثقافة الكردية ، اربيل ، ٢٠٠٠
- د . عبدالله البستاني : حرية الصحافة في العراق ، ط/١ ، منشورات جمعية بيوت الامة ، مطبعة الرابطة ، بغداد ، ١٩٥١
- المحامي عادل بطرس : قانون الاعلام ، ط/١ ، ج/١ ، لبنان ، بيروت ، مطابع فغالي ، ١٩٩١

: قانون الاعلام ، ط/١ ، ج/٢ ، لبنان ، بيروت ، مطابع فغالي ، ١٩٩٣

: قانون الاعلام ، ط/١ ، ج/٣ ، لبنان ، بيروت ، مطابع فغالي ، ١٩٩٥

- د . عبدالحسين شعبان ، ثقافة حقوق الانسان ، ط/١ ، منشورات رابطة كاوا للثقافة الكردية ، مطبعة اوفسيت هولير، ٢٠٠١
- عبدالحسين شعبان : الاسلام وحقوق الانسان ، ط/٢ ، منشورات مؤسسة الموكرياني للطباعة والنشر ، مطبعة وزارة التربية ، اربيل ، ٢٠٠١
- علي محمد ابراهيم الكرباسي : موسوعة التشريعات العقارية ، ط/١ ، ج/٣ ، مطبعة بغداد ، ١٩٨٦
- عبدالباقي محمود سوادي : مسؤلية المحامي المدنية عن اخطائه المهنية ، دار الحرية للطباعة والنشر ، بغداد ، ١٩٧٩ .
- د . عصام عبدالوهاب البرزنجي : مجلس شورى الدولة و ميلاد القضاء الاداري العراقي ، مجلة العلوم القانونية ، المجلد التاسع ، العدد (١-٢) ، بغداد ، ١٩٩١
- د . علي سبتي محمد : وسائل حماية المشروعية،
- غوران هدبرو : الاتصال والتغير الاجتماعي في الدول النامية ، ط/١ ، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة ، العراق ، بغداد ، ١٩٩١
- د . غازي حسن صباريني : الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية ، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع ، ط/٢ ، عمان ، الاردن ، ١٩٩٧
- د. فاروق ابو زيد : الصحافة العربية المهاجرة ، ط/١ ، منشورات مكتبة مدبولي ، القاهرة ، ١٩٨٥
- فائق بطي : الصحافة العراقية .. ميلادها و تطورها ، بغداد ، ١٩٦٧
- د. فاروق احمد خماس : الرقابة على اعمال الادارة ، منشورات كلية اتلقانون والسياسة ، جامعة الموصل ، ١٩٨٨
- د. فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات ، القسم الخاص ، ط/١ ، مطبعة الزمان ، بغداد ، ١٩٩٦

: شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢

- ف . فريزر بوند : مدخل الى الصحافة ، ترجمة راجي صهيون ، ط/١ ، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر ، بيروت ، مطابع مؤسسة أ . بدران وشركائه ، بيروت ، لبنان ، ١٩٦٤
- فاتح سميح عزام : الحقوق المدنية والسياسية في الدساتير العربية، مجلة (المستقبل العربي) يصدرها (مركز دراسات الوحدة العربية)، العدد (٢٧٧) ، السنة الرابعة والعشرون، اذار/مايس/٢٠٠٢
- فيليب غايار : تقنية الصحافة ، ترجمة فادي الحسيني ، ط/١ ، منشورات عويدات ، بيروت- لبنان ، مطبعة فن الطباعة ، بيروت ، ١٩٧٣
- ف . فريزر . بوند : مدخل الى الصحافة ، ترجمة راجي صهيون ، ط/١ ، منشورات مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر ، بيروت ، مطابع مؤسسة أ . بدران وشركائه ، بيروت – لبنان ، ١٩٦٤
- د . قيس الياسري و د. سؤدد القادري و يونس الشكرجي : الفنون الصحفية ، ط/١ ، منشورات كلية الاداب ، جامعة بغداد ، دار الحكمة للطباعة ، بغداد ، ١٩٩١
- قدري قلعجي : أشهر المحاكمات في التأريخ ، ط/٤ ، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر ، بيروت ، لبنان ، ١٩٩٦ .
- كامل الشرقي : حول مفهوم حرية الصحافة ، ط/١ ، منشورات اتحاد الصحفيين العرب ، بغداد ، ١٩٧٢
- د.كاظم المقدادي : البحث عن حرية التعبير ، ط/١ ، منشورات العالم العربي في باريس بالتعاون مع مؤسسة رقيب الاحوال في بيروت ، ١٩٨٤
- كمال سعدي مصطفى : حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستيرفي القانون، قدمت الى كلية القانون والسياسة – جامعة صلاح الدين-اربيل، عام ١٩٩٦

  : السلطة الرابعة ، ترجمة بهاءالدين جلال ، ط/١ ، مطبعة وزارة الثقافة – اربيل ، ٢٠٠١
- لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩.
- د. محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١.
- د . مصطفى ابراهيم الزلمي : والاخرون : حقوق الانسان في الشريعة الاسلامية والقانون الدولي ، منشورات بيت الحكمة ، بغداد ، مطبعة الاديب البغدادية ،١٩٩٨.

  : موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط/١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢ .

  : المسؤلية الجنائية في الشريعة الاسلامية – دراسة مقارنة بالقانون ، ط/١ ، ج/١ ، مطبعة اسعد ، بغداد ، ١٩٨٢ .
- . منذر الشاوي : مذاهب القانون ، دار الحكمة ، بغداد ، ١٩٩٠
- محمد الطيب عبداللطيف : نظام الترخيص والاخطار في القانون المصري ، القاهرة ، مطبعة المعارف ، ١٩٥٧
- ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩(النسخة المعدة للمناقشة).

★ د.مصطفى العوجي : القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج/٢، مؤسسة نوفل، بيروت، لبنان
- د. محمود محمد الجوهري : المحرر العسكري ، ط/١ ، منشورات دار المعارف للطباعة والنشر بمصر ، القاهرة،١٩٥٨ .
- د . محمد باهي ابو يونس : التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة) ، منشورات دار الجامعة الجديدة للنشر ، الاسكندرية ، ١٩٩٦

★ د. محمود ادهم : هــم والصحافة ، ط/١ ، مطبوعات دار الشعب ، ١٩٨٠ .
- مصطفى العوجي : القانون المدني ، ط/١ ، ج/٢ ، منشورات مؤسسة بحسون للنشر والتوزيع ، بيروت، لبنان، ١٩٩٦ .
- د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨
- المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨

- د.محمد محيالدين عوض : العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥
- د. محمد ابراهيم الدسوقي : تقدير التعويض بين الخطأ والضرر ، منشورات مؤسسة الثقافة الجامعية ، الاسكندرية ، بلاسنة الطبع .
- د. ماجد راغب الحلو : القضاء الاداري (مبدأ المشروعية – تنظيم القضاء الاداري)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥
- د. ماهر عبد الشويش الدرة : شرح قانون العقوبات (القسم الخاص) ، ط/٢ ، منشورات كلية القانون ، جامعة الموصل ، مطبعة جامعة الموصل ، ١٩٩٧ .
- د . محسن خليل : القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة ، منشورات دار النهضة العربية ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٨
- د. منذر الفضل : الضرر المعنوي ، ط/١ ، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة ، العراق ، بغداد ، ١٩٩٠.
- محمد شريف احمد : البصيرة الاسلامية ، ط/١ ، منشورات دار البشير ، عمان ، اردن ،٢٠٠٠
- د . مبدرا لويس : الرقابة على الصحافة في النظامين الرأسمالي والاشتراكي ، ط/٢ ، مطبعة الشام ، سوريا ، ١٩٨٦ .
- د. محمد وقيدي : البعد الديمقراطي ، ط/١ ، منشورات دار الطليعة للطباعة والنشر ، بيروت ، ٢٠٠٠ .
- مصطفى مجدي هرجة : التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص ، ط/١ ، الكتاب الثالث، منشورات منشأت المعارف بالاسكندرية ، ١٩٨٨ .
- د. محمد باهي ابويونس : التقييد القانوني لحرية الصحافة ، ط/١ ، دار الجامعة الجديدة للنشر ، الاسكندرية ، ١٩٩٦ .
- محمد احمد عابدين : التعويض بين المسؤولية العقدية والتقصيرية ، ط/١ ، دار المطبوعات الجامعية ، اسكندرية ، ١٩٨٥ .
- معوض عبد التواب : القذف واسب والبلاغ الكاذب ، دار المطبوعات الجامعية ، اسكندرية ، ١٩٨٨ .
- د. مقدم السعيد : التعويض عن الضرر المعنوي في المسؤولية المدنية ، ط/١ ، منشورات دار الحداثة للطباعة والنشر والتوزيع ، لبنان ، بيروت ، ١٩٨٥ .
- محمد حسنين هيكل : بين الصحافة والسياسة ، ط/٥ ، منشورات شركة المطبوعات للتوزيع والنشر ، بيروت ، لبنان ن ١٩٨٤ .
- د. ميشال الغريب : الصحافة تأريخا وحاضرا ، ط/١ ، مطبعة الكفاح ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٨ .
- محمد عبدالقادر احمد : دور الاعلام في التنمية ، ط/١ ، منشورات دار الرشيد للنشر ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨٢ .
- منير بكر التكريتي : الصحافة العراقية ، ط/١ ، مطبعة الارشاد ، بغداد ، ١٩٩٦ .
- محمد عبدالعزيز منصور : صحافة بني اسرائيل .. صحافة بني اسماعيل ، ط/١ ، منشورات مكتبة مدبولي ، القاهرة ، بلاسنة الطبع ،
- د . محمد فريد محمود عزت : دراسات في فن تحرير الصحفي ، منشورات دار الشروق للنشر والتوزيع والطباعة ، ط/١ ، جدة ، ١٩٨٤ .
- د . محمد مصالحة : دراسات في الاعلام العربي ، منشورات مركز التوثيق الاعلامي لدول الخليج العربي ، بغداد ، ١٩٨٤ .
- محمد سعيد مجذوب : الحريات العامة وحقوق الانسان ، ط/١ ، مطبعة جروس برس ، لبنان ، بيروت ، ١٩٨٦
- د . محمود متولي و لطفي عبد القادر : الأعلام وحرية المجتمع ، مكتبة نهضة الشرق ، جامعة القاهرة ، ط/١ ، ١٩٨٧
- د. محمد الشيخ عمر، مسؤلية المتبوع، مطابع سجل العربي، ١٩٧٠ .
- القاضي نبيل عبدالرحمن حياوي : قانون اصول المحاكمات الجزائية ، ط/١ ، منشورات مكتبة النهضة ، مطبعة منير ، بغداد ، ١٩٨٢ .

- هارولد ج . لاسكي : الحرية في الدولة الحديثة ، ط/٢ ، منشورات دار الطليعة للطباعة والنشر ، بيروت ، لبنان ، ١٩٧٨ .
- هارولد . ج . برمان : احاديث عن القانون الامريكي ، ترجمة نور محمد فتح الله الخطيب و الدكتور مصطفى احمد فهمي ، ط/١ ، مركز كتب الشرق الاوسط ، القاهرة ، ١٩٦٤ .
- هادي طعمة العباسي : الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية – رسالة قدمت الى جامعة بغداد ٠ لنيل شهادة الماجستير في الصحافة والنشر عام ١٩٨٠.
- هاملتن ومادسن وجاي : الدولة الاتحادية اسسها ودستورها ، ترجمة جمال محمد احمد ، مراجعة د. احسان عباس ، منشورات مؤسسة فرانكلين المساهمة للطباعة والنشر ، بيروت- نيويورك ، ١٩٥٩ .
- وائل العاني : اراء في الكتابة والعمل الصحفي ، ط/١ ، منشورات دار الجاحظ للنشر ، الموسوعة الصغيرة ، دار الحرية للطباعة ، بغداد ، ١٩٨٠
- يونس الشيخ ابراهيم السامرائي: تأريخ الصحافة الأسلامية، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٨٥

بەزمانی کوردی

- حەمەکەریم عارف : ڕاگەیاندن لە پەراوێزی دەسەلاتدا، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی دەزگای موکریانی، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠١
- د . سەعدی بەرزنجی : تیوریی گشتیی ماف، بلاوکراوەکانی ئەمینداریێتیی گشتیی ڕۆشنبیری و لاوان – ناوچەی کوردستان، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر، ١٩٨٩
- سەردار عزیز خوشناو : نووسەر لە نێوان ئازادیی ڕادەربڕین و پابەندبوون بە یاسادا، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، ١٩٩٩
- فاروق علی عومەر : ڕۆژنامەگەریی کوردی لە عێراقدا ، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی دەزگای موکریانی، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، ٢٠٠١
- د. کازمی موعتەمەد نەژاد : ڕۆژنامەگەری، وەرگێڕانی مەجید سالح، چاپی دووەم، سلێمانی، چاپخانەی تیشك ، ٢٠٠١
- کۆی یاساو بڕیارەکانی ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق لە ١٩٩٢/٦/٤ تا ١٩٩٢/١٢/٣١، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، ١٩٩٧، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری-هەولێر
- کەمال سەعدی : دەسەلاتی چوارەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر، ١٩٩٨

  : چەمکی ماف ، چاپی دووەم ، چاپخانەی کریستال ، هەولێر ، ١٩٩٨.

  : چەمکی یاسا، بە پشتگیری کۆلێژی ماف – زانکۆی سەلاحەددین چاپکراوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین، هەولێر، ١٩٩٩
- محەمەد خدر مەولود : بزاڤی ڕۆژنامەگەری حکومەتەکانی کوردستان ، چاپی یەکەم ، بلاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٩ .
- مەم بورهان قانع : سەرەتایەك بۆ ڕۆژنامەنووسی ، چاپی یەکەم ، بلاوکراوەکانی دەزگای سەردەم، ئۆفسێتی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، سلێمانی ، ٢٠٠١ .

  : ئازادیی ڕۆژنامەنووسیی لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستاندا ، چاپی یەکەم ، بلاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، چاپخانەی ڕاز ، سلێمانی ، ٢٠٠١ .
- محەمەد فەریق حەسەن : دەسەلاتی چوارەم ، چ/١ ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر١٩٩٨
- مەلا بەختیار : ئازادی عەقڵ و .. کۆمەڵی مەدەنی ، چاپی یەکەم ، بلاوکراوەکانی گۆڤاری (مەدەنیەت) ، چاپخانەی داناز ، سلێمانی ، ٢٠١ .

- محەمەد خدر مەولود : بەدواداچوون و ڕەخنە لە کتێبی ڕۆژنامەنووسیی کوردی لە کوردستانی دوای ڕاپەڕین ، چاپی یەکەم ، لە بلاٌوکراوەکانی بزاڤی ڕۆشنبیرانی نوێخواز ، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٩ .
- محمود زامدار : (کوردستانی دایك) لە بلاٌوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان ، چاپخانەی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٨
- نەوشێروان مستەفا : راگەیاندنی بیستراو بەکوردی، گۆڤاری (رۆژنامەنووسان، وەرزە گۆڤارێکی تۆژینەوەیە یەکێتی رۆژنامەنووسانی کوردستان دەریدەکات، ژمارە (٢) ساڵی یەکەم، هاوینی ٢٠٠٢ .
- نەژاد عەزیز سورمێ : ڕۆژنامەگەریی کوردی ، چاپی یەکەم ، بلاٌوکراوەکانی ڕۆژنامەی برایەتی ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٩ .
- سنەوزاد عەلی ئەحمەد : ڕابەریی ڕۆژنامەگەریی نهێنیی کوردی ، سلێمانی ٢٠٠١
- هەژاری عەزیز سورمێ : لە بیرەوەری یۆبیلی زێڕینی جاڕنامەی مافی مرۆڤ ، چاپی یەکەم، بلاٌوکراوەکانی سەنتەری برایەتی ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٨ .
- وریا جاف : کاروانی ڕۆژنامەگەریی کوردی ، چاپی یەکەم ، بلاٌوکراوەکانی دەزگای گولاٌن، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٨٨ .

بەزمانی ئەوروپی

- Leonard William , Public Opinion and Propaganda (New York : Holt , Rinehart and Winston , 1948
- Royer – Collard . De la Liberte De lapresse , paris ; Librairie De Medicis , 1949
- Claude – Albert COLLIARD . libertes publiques , cinqeieme edition , paris ; Dalloz , 1974
- Walter Grab [Hrsg.] ; Die Franzosische Revolution Eine Dokumentation , Printed in West Germany , Mai 1989
- Maurice Duverger ; Constitutions et Documents politiques , Imprim en France , Imprimerie des Presses Universitaires de Frace , Janvier 1986
- Pierres Souty . Recueil De Jurisprudence enmatire constitutionnelle , De librtespubliques , Paris ; Montchrestien , 1950
- The status of the Uneversal Declaration of Human Rights in national and International law – Hurst Hamun – GA , JINT . & COMP . I . VOL 25 , 1996

بەڵگەنامەکان :

بەزمانی عەرەبی

- مشروع اتحاد صحفيين العرب لحرية الصحافة
- مشروع دستور جمهورية العراق ، منشورات دار الثورة للصحافة والنشر ، بغداد ، ١٩٩٠ .
- موسوعة القوانين العراقية ، المجلد / ٩.

بەزمانی ئەوروپی

- **Declaration des Droits de I,Homme et du Citoyen du 26 aout 1789**
- **Universal Declaration of Human Rights**
- **International Covenant on Civil and Political Rights**
- **International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights**

بەزمانی کوردی

- پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراق کە لە ساڵی ٢٠٠٢ پارتی دیموکراتی کوردستان دایناوە
- پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستانی عێراق کە لە ساڵی ٢٠٠٢ پەرلەمانی کوردستان پەسندی کردووە
- پرۆتۆکۆلەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق : بەرگی(٧) ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٧
- پرۆتۆکۆلەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق : بەرگی(٨) ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٧
- پرۆتۆکۆلەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق : بەرگی(٩) ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر ، ١٩٩٧

یاساو رێساو دەستوورەکان :

بەزمانی عەرەبی

- المرسوم القانوني اللبناني المرقم (١٠٤) لسنة ١٩٧٧
- المرسوم القانوني اللبناني المرقم (٨٤/١٤) لسنة ١٩٨٦
- المرسوم القانوني اللبناني المرقم (٣٣٠) لسنة ١٩٩٤
- الدستور اللبناني لسنة ١٩٢٦ المعدل
- الدستور المصري لسنة ١٩٧١ المعدل
- الدستور الفرنسي لسنة ١٩٥٨ المعدل
- الدستور العراقي لسنة ١٩٧٠ المعدل
- قانون تنظيم الصحافة المصرية رقم (٩٦) لسنة ١٩٩٦
- قانون الاجراءات الجنائية المصري رقم (٥٠) لسنة ١٩٥٠
- قانون العقوبات العراقي المرقم (١١١) لعام ١٩٦٩ المعدل
- قانون المطبوعات المصري رقم (٢٠) لسنة ١٩٣٦ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف المصري رقم (٣٥٤) لسنة ١٩٥٤
- قانون العقوبات المصري رقم (٥٧) لسنة ١٩٣٨ المعدل
- قانون المطبوعات اللبناني لسنة ١٩٦٢ المعدل
- قانون العقوبات اللبناني لسنة ١٩٤٤ المعدل
- قانون المطبوعات العراقي رقم (٢٠٦) لسنة ١٩٦٨ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف العراقي رقم (٣) لسنة ١٩٧١
- قانون نقابة الصحفيين العراقيين رقم (١٧٨) لسنة ١٩٦٩ المعدل
- القانون المدني العراقي رقم (٤٠) لسنة ١٩٥١
- قانون مجلس شورى الدولة العراقية رقم (٦٥) لسنة ١٩٧٩ المعدل
- قانون سلطة الصحافة المصرية رقم (١٤٨) لعام ١٩٨٠
- قانون المحكمة الدستورية العليا المصرية رقم (٤٨) لسنة ١٩٧٩
- قانون السلامة الوطنية العراقية رقم (٤) لسنة ١٩٦٥
- قانون الجنسية العراقية رقم (٤٣) لسنة ١٩٦٣ المعدل

بەزمانی ئەوروپی

- la loi du 29 juillet 1881
- Constitution du 4 octobre 1958
- Constitution du 27 octobre 1946
- The Constitution of the United States of America
- Loi surla Proprie te lite raire et artistique Loi du 11 mars 1957

بەزمانی کوردی

- یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨
- یاسای چاپەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراو
- ڕێنمایی ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٩٥ سەبارەت بە ئاسانکردنی جێبەجێکردنی یاسای چاپەمەنی کوردستان ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣
- یاسای دەسەڵاتی دادوەری هەرێمی کوردستان ژمارە (١٤) ی ساڵی ١٩٩٢ ی هەموارکراو
- یاسای هەموارکردنی یاسای چاپەمەنی ژمارە (٨) ی ساڵی ٢٠٠٢
- یاسای حزبەکانی کوردستان ژمارە (١٧) ی ساڵی ١٩٩٣
- یاسای هەموارکردنی یاسای حزبەکانی کوردستان ژمارە (٧) ی ساڵی ٢٠٠٢
- یاسای سندوقی خانەنشینی ڕۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە ١٣ ی ساڵی ٢٠٠١

ڕۆژنامەو گۆڤارەکان :

بەزمانی عەرەبی

- ريجارد . أي . بمستيد : الحق في الاطلاع (١-٢) ، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة "گولان" العربي العدد (٦٥)، تشرين الأول، ٢٠٠١
- ريجارد . أي . بمستيد : الحق في الاطلاع (٢-٢) ، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة "گولان" العربى العدد (٦٦)، تشرين الثاني، ٢٠٠١
- حرية الصحافة : ملحق مجلة الشباب العدد/ ١ ، ٥ دسيمبر / ١٩٧٢ النص الكامل لمناقشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة
- روبرت . ايج . ايستابروك : ((الحقوق والواجبات)) ، ترجمة عبد الرزاق عبدالله ، مجلة(گولان) العربي : العدد / ٦٤ ايلول ٢٠٠١
- الاتجاه الاخر : العدد/٥٨ يوم الاحد ٢٠٠٢/٣/٣١
- جريدة ((الاتجاه الاخر)) العدد (٦٨) يوم الاحد ٢٠٠٢/٦/٩.
- منصور يوسف علي : مراسلون صحفيون ... أم .. جواسيس ، جريدة ((الاتجاه الاخر)) السنة الثالثة العدد (٥٣) الاحد ٢٠٠٢/٢/١٧.
- احمد الشيخ محمود : (كوردستان) اولى الجرائد الكوردية ، مجلة گولان العربي ، العدد (٢٤) ايار ١٩٩٨
- ماكی زانگر جريدة (خەبات) العدد ١٠٥٣ الجمعة ٢٠٠١/١١/٢٣.
- ممتاز حيدری : دور الصحافة الكوردية في التنشئة القومية وتوعيتها ، والحركة التحررية الكوردية مجلة مەتين العدد / ٦٥ حزيران ١٩٩٧ .

بەزمانی كوردی

- ماگی زانگر : له كلاشینكۆفەوه بۆ كیبۆرد : ڕۆژنامەگەری كوردی لەعێراق ، له چیاوه دادەبەزێ ، بەڵام بەرەو كوێدەچێت ؟ گۆڤاری (ڕۆژنامەڤانی) ژماره (٦-٧) ساڵی دووەم (پایز – زستان) ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢.
- ڕۆژنامەی ((هاوڵاتی)) ژماره(٩٣) ڕۆژی دووشەممە ٢٠٠٢/١٠/٧
- ڕۆژنامەی ((هاوڵاتی)) ژماره (١٠١)ی ڕۆژی دووشەممە ٢٠٠٢/١٢/٢
- غازی حەسەن : پێشكەوتن و وابەستەیی ڕۆژنامەگەریە كوردی كه دەستەڵاتێكی بێدەستەڵاته ، گۆڤاری ((ڕامان)) ژماره (٥) ی مایسی ٢٠٠١
- م.نجدەت ئاكرەیی : سەروەری یاساو مافەكانی مرۆڤ،گۆڤاری ((تەرازوو))، یەكێتی مافپەروەرانی كوردستان دەریدەكات، ژماره (١٥) ی مانگی (نیسان-مایس-حوزەیران) ی ساڵی ٢٠٠٢
- گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژماره (٦-٧) ساڵی دووەم، پایز-زستان، ٢٠٠١-٢٠٠٢، بەرنامەی زیاتر له ڕایەك، كەناڵی الجزیرەوەرگێڕانی ڕۆژنامەڤانی
- د. شێرزاد نەجار : له دروستكردنی ڕایگشتیدا دەزگاكانی ڕاگەیاندن ڕۆڵی سەرەكی دەبینن ،ڕۆژتامەی برایەتی ژماره ٣٥١٠ ڕۆژی پێنج شەممە ٢٠٠١/١٠/١١
- د . شفیق قەزاز : ڕایگشتی هەمیشه له دروست بوون و نوێ بوونەوەو گۆڕاندایه ، ڕۆژنامەی ((برایەتی)) ژماره (٣٤٩٩) شەممە ٢٠٠١/٩/٢٩
- كەمال سەعدی : ئازادیی ڕۆژنامەگەری یا ڕۆژنامەنووس و ڕۆژنامەی ئازاد ، گۆڤاری ((هەرێم)) ژماره (٢٦٩) ٢٠٠١ /٤/١٥

: ڕۆژنامەگەری و یاسا ، گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژماره (٦-٧) ی ساڵی دووەم (پایز – زستان) ی ساڵی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ی زایینی.

: یاسای چاپەمەنیی كوردستان و چەند سەرنجێك ، گۆڤاری ((پارێزەر)) ژماره (٢) ی ساڵی یەكەم ٢٠٠١

- جەعفەر شیرازی : ڕۆژنامەگەریی ئازاد لەنێوان ڕەوایی و ناڕەواییدا ، وەرگێڕانی : ژاڵه كەمال ، گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) – ژماره (7-6) ساڵی دووەم پایز – زستان ٢٠٠١-٢٠٠٢
- عەبدوڵا نەجمەدین تەها ،گۆڤاری ((ڕۆژنامەڤانی)) ژماره (٣) ی ساڵی یەكەم كۆتایی كانوونی یەكەمی ساڵی ٢٠٠٠.
- تۆماس ئیمۆنس : سەركوتكردنی ڕۆژنامەنوسان له جیهاندا ، وەرگێڕانی لوقمان حەمەئەمین ، ڕۆژنامەی ((برایەتی)) ژماره (٣٥١٩) دووشەممە ٢٠٠١/١٠/٢٢.
- جۆن . ار . بیتنەر : تیۆرەكانی ڕۆژنامەوانی، وەرگێڕانی هیمداد حوسێن ، گۆڤاری ((ڕامان)) ژماره (٥٩)ی (٥) ی مایسی ٢٠٠١.

فایلەكانی ئینتەرنێت (سەرچاوه ئیلیكترۆنییەكان)

- http : www . annabau org / nba 47 / sahafa . htm 23/9/2001
- http :// www . ahram . 0rg 14/10/2001
- http :// www . arabia . com 14/10/2001
- http :// www . alwatan . com graphics / 2001 may / 181 6 / heads / ot 6 . htm 6/10/2001
- http :// www . aljazra 23/9/2001

- http :// www . almashreq . org . / new – issue / derasat / sub / 1 . htm 2/12/2001
- http :// www . arabia . com 23/9/2001
- arabia com / life/ articlearabic 11/11/2001.
- http : // w.w.w. ajeeb . com . 5/7/2001
- http :// www . tagi . com . news / press / 9-9-1-a . htm – yaho 24/11/2001
- http:// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga 0401 . htm 1/10/2001
- http :// www . alshargalawsat – arabia 24/11/2001
- http ; www . iraq 2000 com / press . com 1/10/2001
- http :// www . albayan . co . ae / cge 23/9/2001
- http :// www . almashreq . org . / new – issue / derasat / sub / 1 . htm 2/12/2001
- http :// www . ahram . org . eg / arab / ahram 23/9/2001
- http :// www . 208 . 185 . 82 . 137 / july of / aqwas 11-2 htm 23/9/2001
- http :// www . aljazera . net 23/9/2001
- Http : // annaban . org / nba 47 / sahafa . htm 23/9/2001
- http:// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga 0401 . htm 1/10/2001
- http :// www.al – mashreq . org / new – issuer / derasat / sub 1 htm 24/9/2001
- http ;// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga / htm . 1/10/2001
- http:// www . anaaba . org / naba 46 / sahafa . htm 29/9/2001
- http :// www . aljazera . net 23/9/2001
- http :// www . aljazera . net 2/12/2001 .
- http :// www. Iraq 2000 . com / press com 1/10/2001
- Http : // www . sudanow . net / arabic / political / law/ apresslaw. htm 27/9/2001 .
- 29/9/2001 . , http : //www . al – asfoor . net / books / drasat / bohoush
- http : //www . annaban . org / nba 47 / sahfa . htm 23/9/2001
- http : //www . balagh . com / mtboat / arbc / dro / index . 22/9/2001
- http : //www . al – asfoor . net / books / drasat / bohoush 29/9/2001
- Http ; www . C . P . J . ORG .News. 10/10/2001
- Http ;// w.w.w. al . mashrek . org . 2/12/2001
- Http ;// w.w.w. al . mashrek . org . 4/9/2001
- Http ; w.w.w. al mashrek . org . 16/7/2001
- Http ; w.w.w. al mashrek . org . 22/11/2001
- Http ; w.w.w. al mashrek . org . 6/11/2001
- http :// www . arabia . com . 6/10/2001 .
- http :// www . ahram . org . eg / faj / act / 10 c . htm – tophttp 23/9/2001
- h ttp ; www . al mashrek . org . 22/7/2001
- http:// www. Law . emory . edu / federal
- http ;// w.w.w.ahram org . eg / faj / act 22 htm 29/9/2001
- http ;// www . ahram org . eg / faj / Act 22 htm 29/9/2001
- htththttp ; // www . arabia com 6/10/2001
- http ; // www . usinfo . state . gov / arabic / iran / 0807 fpir . htm 27/9/2001
- Http ; w.w.w. al mashrek . org . 6/11/2001
- http : www . al mashrek . org 17/11/2001
- http : www . al mashrek . org . 2/12/2001

- **http : www . al mashrek . org 13/9/2001**
- **http ;// www . RCTP . org / new 13/10/2001**
- **http ;// www . RCTP . org / new 14/10/2001**
- **http ;// www . RCTP . org / new 15/10/2001**
- **http ;// www . RCTP . org / new 20/10/2001**
- **http ;// www . RCTP . org / new 13/10/2001**
- **http ; www . Ahram . org 14/10/2001**
- **http :// www . arabia . com . 11/11/2001**
- **http ;// www . usinfo . state . gov / journals / itgic / 0401 / ijga / htm . 1/10/2001**
- **Http ;// www . Alkabar – alkaleej . com 11/11/2001**
- **Http ; // www . anaabaa . org . nba 46 / sahafa htm . 29/9/2001**
- **Http ; // www . arabia com . 24/9/2001**
- **http ; // w.w.w. aljazeera . net 23/9/2001**
- **http ; // w.w.w. anp . org / arabiadex / aramedia press net htm 23/9/2001**
- **http ; // w.w.w. al mashrek htm 2/12/2001**
- **http ;// w.w.w. sis . gov . eg / public / yearbook 11/11/2001**
- **http ;// w.w.w. arabia com 6/10/2001**
- **http ;// w.w.w. ahram. Org. eg/ Laj/ act/ oc . htm 23/9/2001**
- **http :// w.w.w. cfp . org . news / documents / vlagltr . htm 8/10/2001**
- **http :// w.w.w. cfp . org . news/ releases / view . cg . 2007 . 07 . 31 / eggett txt 8/10/2001**
- **http ;// w.w.w. usinfo . state . gov . journals/ itgic/ 0401/ ijga/ htm 1/10/2001**
- **http :// w.w.w. UN . org . htm 9/10/2001**
- **http ;// www. Intiqad. Com. Archive 9/1/2002**

پاشكۆ

یاسای ڕۆژنامەگەری فەڕەنسی ۱۸۸۱/۷/۲۹ هەموارکراو

LOI du 29 Juillet 1881 (modifiée)

Loi sur la liberté de la presse

CHAPITRE Ier : DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE.
Article 1

L'imprimerie et la librairie sont libres .

Article 2
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Tout écrit rendu public, à l'exception des ouvrages de ville ou bilboquets, portera l'indication du nom et du domicile de l'imprimeur, à peine, contre celui-ci, de 3750 euros d'amende.
La distribution des imprimés qui ne porteraient pas la mention exigée au paragraphe précédent est interdite et la même peine est applicable à ceux qui contreviendraient à cette interdiction.
Une peine de six mois d'emprisonnement pourra être prononcée si, dans les douze mois précédents, l'imprimeur a été condamné pour contravention de même nature .
Toutefois, si l'imprimé fait appel à des techniques différentes et nécessite le concours de plusieurs imprimeurs, l'indication du nom et du domicile de l'un d'entre eux est suffisante.

DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE
Article 3

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 ART 17 JORF 1er juillet 1943.

Article 4

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 art 17 JORF 1er juillet 1943.

CHAPITRE II : DE LA PRESSE PERIODIQUE.
Paragraphe 1er : Du droit de publication, de la gérance, de la déclaration et du dépôt au parquet.
Article 5

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

Article 6
Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.
Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n° 86-897 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.
Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.
Le codirecteur de la publication doir être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.
Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.
Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.
(1) NOTA : selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les articles de la loi du 29 juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au mot "gérant".

Article 7
Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :
1° Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
2° Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
3° L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.
Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront .

Article 8

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Les déclarations seront faites par écrit, sur papier timbré, et signées du directeur de la publication. Il en sera donné récépissé.

Article 9
Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

En cas de contravention aux dispositions prescrites par les articles 6, 7 et 8, le propriétaire, le directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, le codirecteur de la publication seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 5° classe. La peine sera applicable à l'imprimeur à défaut du propriétaire ou du directeur ou, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication.
Le journal ou écrit périodique ne pourra continuer sa publication qu'après avoir rempli les formalités ci-dessus prescrites, à peine, si la publication irrégulière continue, de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe prononcée solidairement contre les mêmes personnes, pour chaque numéro publié à partir du jour de la prononciation du jugement de condamnation, si ce jugement est contradictoire, et du troisième jour qui suivra sa notification, s'il a été rendu par défaut ; et ce, nonobstant opposition ou appel, si l'exécution provisoire est ordonnée.
Le condamné, même par défaut, peut interjeter appel . Il sera statué par la cour dans le délai de trois jours.

Article 10
Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication .
Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.
Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe contre le directeur de la publication .

Article 11
Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Le nom du directeur de la publication sera imprimé au bas de tous les exemplaires, à peine contre l'imprimeur de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe par chaque numéro publié en contravention de la présente disposition .

Paragraphe 2 : Des rectifications.
Article 12
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer gratuitement, en tête du prochain numéro du journal ou écrit périodique, toutes les rectifications qui lui seront adressées par un dépositaire de l'autorité publique, au sujet des actes de sa fonction qui auront été inexactement rapportés par ledit journal ou écrit périodique .
Toutefois, ces rectifications ne dépasseront pas le double de l'article auquel elles répondront.
En cas de contravention, le directeur de la publication sera puni de 3750 euros d'amende.

Article 13
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu .
En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.
Cette insertion devra être faite à la même place et en mêmes caractères que l'article qui l'aura provoquée, et sans aucune intercalation.
Non compris l'adresse, les salutations, les réquisitions d'usage et la signature qui ne seront jamais comptées dans la réponse, celle-ci sera limitée à la longueur de l'article qui l'aura provoquée. Toutefois, elle pourra atteindre cinquante lignes, alors même que cet article serait d'une longueur moindre, et elle ne pourra dépasser deux cents lignes, alors même que cet article serait d'une longueur supérieure. Les dispositions ci-dessus s'appliquent aux répliques, lorsque le journaliste aura accompagné la réponse de nouveaux commentaires.
La réponse sera toujours gratuite. Le demandeur en insertion ne pourra excéder les limites fixées au paragraphe précédent en offrant de payer le surplus.
La réponse ne sera exigible que dans l'édition ou les éditions où aura paru l'article.
Sera assimilé au refus d'insertion, et puni des mêmes peines, sans préjudice de l'action en dommages-intérêts, le fait de publier, dans la région desservie par les éditions ou

l'édition ci-dessus, une édition spéciale d'où serait retranchée la réponse que le numéro correspondant du journal était tenu de reproduire.
Le tribunal prononcera, dans les dix jours de la citation, sur la plainte en refus d'insertion. Il pourra décider que le jugement ordonnant l'insertion, mais en ce qui concerne l'insertion seulement, sera exécutoire sur minute, nonobstant opposition ou appel. S'il y a appel, il y sera statué dans les dix jours de la déclaration, faite au greffe.
Pendant toute période électorale, le délai de trois jours prévu pour l'insertion par le paragraphe 1er du présent article sera, pour les journaux quotidiens, réduit à vingt-quatre heures. La réponse devra être remise six heures au moins avant le tirage du journal dans lequel elle devra paraître. Dès ouverture de la période électorale, le directeur de la publication du journal sera tenu de déclarer au parquet, sous les peines édictées au paragraphe 1er, l'heure à laquelle, pendant cette période, il entend fixer le tirage de son journal. Le délai de citation sur refus d'insertion sera réduit à vingt-quatre heures, sans augmentation pour les distances, et la citation pourra même être délivrée d'heure à heure sur ordonnance spéciale rendue par le président du tribunal. Le jugement ordonnant l'insertion sera exécutoire, mais en ce qui concerne cette insertion seulement, sur minute, nonobstant opposition ou appel.

Si l'insertion ainsi ordonnée n'est pas faite dans le délai qui est fixé par le présent alinéa et qui prendra cours à compter du prononcé du jugement, le directeur de la publication sera passible de trois mois d'emprisonnement et de 3750 euros d'amende .
L'action en insertion forcée se prescrira après trois mois révolus, à compter du jour où la publication aura eu lieu .
Sans préjudice de l'application de l'alinéa précédent, toute personne nommée ou désignée dans un journal ou écrit périodique à l'occasion de l'exercice de poursuites pénales peut également exercer l'action en insertion forcée, dans le délai de trois mois à compter du jour où la décision de non-lieu dont elle fait l'objet est intervenue ou celle de relaxe ou d'acquittement la mettant expressément ou non hors de cause est devenue définitive.

Article 13-1
Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 7 JORF 14 juillet 1990.

Le droit de réponse prévu par l'article 13 pourra être exercé par les associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-1, lorsqu'une personne ou un groupe de personnes auront, dans un journal ou écrit périodique, fait l'objet d'imputations susceptibles de porter atteinte à leur honneur ou à leur réputation à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée.
Toutefois, quand la mise en cause concernera des personnes considérées individuellement, l'association ne pourra exercer le droit de réponse que si elle justifie avoir reçu leur accord.
Aucune association ne pourra requérir l'insertion d'une réponse en application du présent article dès lors qu'aura été publiée une réponse à la demande d'une des associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-1.

Paragraphe 3 : Des journaux ou écrits périodiques étrangers.
Article 14
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.
Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.
Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.
Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.
Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

CHAPITRE III : DE L'AFFICHAGE, DU COLPORTAGE ET DE LA VENTE SUR LA VOIE PUBLIQUE.
Paragraphe 1er : De l'affichage.
Article 15

Modifié par Loi 69-1067 28 Novembre 1969.

Dans chaque commune, le maire , désignera, par arrêté, les lieux exclusivement destinés à recevoir les affiches des lois et autres actes de l'autorité publique .
Il est interdit d'y placarder des affiches particulières.
Les affiches des actes émanés de l'autorité seront seules imprimées sur papier blanc.
Toutefois, est licite l'usage du papier blanc pour l'impression d'affiches publicitaires lorsque celles-ci sont recouvertes de caractères ou d'illustrations de couleur et lorsque toute confusion , soit dans le texte, soit dans la présentation matérielle, est impossible avec les affiches administratives.
Toute contravention aux dispositions du présent article sera punie des peines portées en l'article 2 .

Article 16

Les professions de foi, circulaires et affiches électorales pourront être placardées, à l'exception des emplacements réservés par l'article précédent, sur tous les édifices publics autres que les édifices consacrés au culte, et particulièrement aux abords des salles de scrutin.

Article 17
Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, les affiches apposées par ordre de l'Administration dans les emplacements à ce réservés, seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2° classe.
Si le fait a été commis par un fonctionnaire ou un agent de l'autorité publique, la peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe.
Seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2° classe ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, des affiches électorales émanant de simples particuliers, apposées ailleurs que sur les propriétés de ceux qui auront commis cette lacération ou altération.
La peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe, si le fait a été commis par un fonctionnaire ou agent de l'autorité publique, à moins que les affiches n'aient été apposées dans les emplacements réservés par l'article 15.

Paragraphe 2 : Du colportage et de la vente sur la voie publique.
Article 18

Quiconque voudra exercer la profession de colporteur ou de distributeur sur la voie publique ou tout autre lieu public ou privé, de livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, sera tenu d'en faire la déclaration à la préfecture du département où il a son domicile .
Toutefois, en ce qui concerne les journaux et autres feuilles périodiques, la déclaration pourra être faite, soit à la mairie de la commune dans laquelle doit se faire la distribution, soit à la sous-préfecture. Dans ce dernier cas, la déclaration produira son effet pour toutes les communes de l'arrondissement.

Article 19

La déclaration contiendra les nom, prénoms, profession, domicile, âge et lieu de naissance du déclarant.
Il sera délivré immédiatement et sans frais au déclarant un récépissé de sa déclaration.

Article 20

La distribution et le colportage accidentels ne sont assujettis à aucune déclaration.

Article 21
Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

L'exercice de la profession de colporteur ou de distributeur sans déclaration préalable, la fausseté de la déclaration, le défaut de présentation à toute réquisition du récépissé constituent des contraventions.
Les contrevenants seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 3° classe.

Article 22

Les colporteurs et distributeurs pourront être poursuivis conformément au droit commun, s'ils ont sciemment colporté ou distribué des livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, présentant un caractère délictueux, sans préjudice des cas prévus à l'article 42 .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .
Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime prévue par l'article 2 du code pénal .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 24

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Seront punis de cinq ans d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article précédent, auront directement provoqué, dans le cas où cette provocation n'aurait pas été suivie d'effet, à commettre l'une des infractions suivantes :
1° Les atteintes volontaires à la vie, les atteintes volontaires à l'intégrité de la personne et les agressions sexuelles, définies par le livre II du code pénal ;
2° Les vols, les extorsions et les destructions, dégradations et détériorations volontaires dangereuses pour les personnes, définis par le livre III du code pénal.
Ceux qui, par les mêmes moyens, auront directement provoqué à l'un des crimes et délits portant atteinte aux intérêts fondamentaux de la nation prévus par le titre Ier du livre IV du code pénal, seront punis des mêmes peines.
Seront punis de la même peine ceux qui, par l'un des moyens énoncés en l'article 23, auront fait l'apologie des crimes visés au premier alinéa, des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes et délits de collaboration avec l'ennemi.

Seront punis des peines prévues par l'alinéa 1er ceux qui, par les mêmes moyens, auront provoqué directement aux actes de terrorisme prévus par le titre II du livre IV du code pénal, ou qui en auront fait l'apologie.
Tous cris ou chants séditieux proférés dans les lieux ou réunions publics seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe.
Ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article 23, auront provoqué à la discrimination, à la haine ou à la violence à l'égard d'une personne ou d'un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée, seront punis d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement .
En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :
1° Sauf lorsque la responsabilité de l'auteur de l'infraction est retenue sur le fondement de l'article 42 et du premier alinéa de l'article 43 de la présente loi ou des trois premiers alinéas de l'article 93-3 de la loi n° 82-652 du 29 juillet 1982 sur la communication audiovisuelle, la privation des droits énumérés aux 2° et 3° de l'article 131-26 du code pénal pour une durée de cinq ans au plus ;
2° L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.
Article 24 bis
Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 247 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Seront punis des peines prévues par le sixième alinéa de l'article 24 ceux qui auront contesté, par un des moyens énoncés à l'article 23, l'existence d'un ou plusieurs crimes contre l'humanité tels qu'ils sont définis par l'article 6 du statut du tribunal militaire international annexé à l'accord de Londres du 8 août 1945 et qui ont été commis soit par les membres d'une organisation déclarée criminelle en application de l'article 9 dudit statut, soit par une personne reconnue coupable de tels crimes par une juridiction française ou internationale.
Le tribunal pourra en outre ordonner :
1° L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
PROVOCATION AUX CRIMES ET DELITS
Article 25

Modifié par Loi 12 Décembre 1893 Bulletin LoiS N° 1585 p 905.

Modifié par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Modifié par Loi 52-1350 19 Décembre 1952 JORF 20 décembre 1952.

Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 248 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.
Article 26
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense au Président de la République par l'un des moyens énoncés dans l'article 23 est punie d'une amende de 45000 euros.
Les peines prévues à l'alinéa précédent sont applicables à l'offense à la personne qui exerce tout ou partie des prérogatives du Président de la République.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.
Article 27
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.
Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
DELITS CONTRE LA CHOSE PUBLIQUE
Article 28

Abrogé par Décret-loi 29 Juillet 1939 ART 129 JORF 3 août 1939.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 29

Toute allégation ou imputation d'un fait qui porte atteinte à l'honneur ou à la considération de la personne ou du corps auquel le fait est imputé est une diffamation .
La publication directe ou par voie de reproduction de cette allégation ou de cette

imputation est punissable, même si elle est faite sous forme dubitative ou si elle vise une personne ou un corps non expressément nommés, mais dont l'identification est rendue possible par les termes des discours, cris, menaces, écrits ou imprimés, placards ou affiches incriminés.
Toute expression outrageante, termes de mépris ou invective qui ne renferme l'imputation d'aucun fait est une injure .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 30
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise par l'un des moyens énoncés en l'article 23 envers les cours, les tribunaux, les armées de terre, de mer ou de l'air, les corps constitués et les administrations publiques, sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 31

Sera punie de la même peine , la diffamation commise par les mêmes moyens, à raison de leurs fonctions ou de leur qualité, envers un ou plusieurs membres du ministère, un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre , un fonctionnaire public, un dépositaire ou agent de l'autorité publique, un ministre de l'un des cultes salariés par l'Etat, un citoyen chargé d'un service ou d'un mandat public temporaire ou permanent, un juré ou un témoin, à raison de sa déposition.
La diffamation contre les mêmes personnes concernant la vie privée relève de l'article 32 ci-après.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 32
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.
La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement .

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :
1° L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 33
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'injure commise par les mêmes moyens envers les corps ou les personnes désignés par les articles 30 et 31 de la présente loi sera punie d'une amende de 12000 euros.
L'injure commise de la même manière envers les particuliers, lorsqu'elle n'aura pas été précédée de provocations, sera punie d'une amende de 12000 euros.
Sera punie de six mois d'emprisonnement et de 22500 euros d'amende l'injure commise, dans les conditions prévues à l'alinéa précédent, envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée .
En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :
1° L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.
Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.
Article 35
Modifié par Loi 98-468 17 Juin 1998 art 44 JORF 18 juin 1998.

La vérité du fait diffamatoire, mais seulement quand il est relatif aux fonctions, pourra être établie par les voies ordinaires, dans le cas d'imputations contre les corps constitués, les armées de terre, de mer ou de l'air, les administrations publiques et contre toutes les personnes énumérées dans l'article 31.
La vérité des imputations diffamatoires et injurieuses pourra être également établie contre les directeurs ou administrateurs de toute entreprise industrielle, commerciale ou financière, faisant publiquement appel à l'épargne ou au crédit.
La vérité des faits diffamatoires peut toujours être prouvée, sauf :
a) Lorsque l'imputation concerne la vie privée de la personne ;
b) Lorsque l'imputation se réfère à des faits qui remontent à plus de dix années ;
c) Lorsque l'imputation se réfère à un fait constituant une infraction amnistiée ou prescrite, ou qui a donné lieu à une condamnation effacée par la réhabilitation ou la révision ;
Les deux alinéas a et b qui précèdent ne s'appliquent pas lorsque les faits sont prévus et réprimés par les articles 222-23 à 222-32 et 227-22 à 227-27 du code pénal et ont été commis contre un mineur.
Dans les cas prévus aux deux paragraphes précédents, la preuve contraire est réservée. Si la preuve du fait diffamatoire est rapportée, le prévenu sera renvoyé des fins de la plainte.
Dans toute autre circonstance et envers toute autre personne non qualifiée, lorsque le fait imputé est l'objet de poursuites commencées à la requête du ministère public, ou d'une plainte de la part du prévenu, il sera, durant l'instruction qui devra avoir lieu, sursis à la poursuite et au jugement du délit de diffamation.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 bis
Créé par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Toute reproduction d'une imputation qui a été jugée diffamatoire sera réputée faite de mauvaise foi, sauf preuve contraire par son auteur .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 ter
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

I - Lorsqu'elle est réalisée sans l'accord de l'intéressé, la diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de l'image d'une personne identifiée ou identifiable mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale mais n'ayant pas fait l'objet d'un jugement de condamnation et faisant apparaître, soit que cette personne

porte des menottes ou entraves, soit qu'elle est placée en détention provisoire, est punie de 15000 euros d'amende.
II - Est puni de la même peine le fait :
- soit de réaliser, de publier ou de commenter un sondage d'opinion, ou toute autre consultation, portant sur la culpabilité d'une personne mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale ou sur la peine susceptible d'être prononcée à son encontre ;
- soit de publier des indications permettant d'avoir accès à des sondages ou consultations visés à l'alinéa précédent.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 quater
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de la reproduction des circonstances d'un crime ou d'un délit, lorsque cette reproduction porte gravement atteinte à la dignité d'une victime et qu'elle est réalisée sans l'accord de cette dernière, est punie de 15000 euros d'amende.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.
Article 36
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements étrangers et les ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.

Article 37
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38
Modifié par Loi 2001-539 25 Juin 2001 art 22 JORF 25 juin 2001.

Il est interdit de publier les actes d'accusation et tous autres actes de procédure criminelle ou correctionnelle avant qu'ils aient été lus en audience publique et ce, sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4° classe.
Sans préjudice des dispositions de l'article 15 du code pénal, il est interdit, sous la même peine, de publier aucune information relative aux travaux et délibérations du conseil supérieur de la magistrature, à l'exception des informations concernant les audiences publiques et les décisions publiques rendues en matière disciplinaire à l'encontre des magistrats. Pourront toutefois être publiées les informations communiquées par le président ou le vice-président dudit conseil.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38 ter
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Dès l'ouverture de l'audience des juridictions administratives ou judiciaires, l'emploi de tout appareil permettant d'enregistrer, de fixer ou de transmettre la parole ou l'image est interdit. Le président fait procéder à la saisie de tout appareil et du support de la parole ou de l'image utilisés en violation de cette interdiction.
Toutefois, sur demande présentée avant l'audience, le président peut autoriser des prises de vues quand les débats ne sont pas commencés et à la condition que les parties ou leurs représentants et le ministère public y consentent.
Toute infraction aux dispositions du présent article sera punie de 4500 euros d'amende .
Le tribunal pourra en outre prononcer la confiscation du matériel ayant servi à commettre l'infraction et du support de la parole ou de l'image utilisé.
Est interdite, sous les mêmes peines, la cession ou la publication, de quelque manière et par quelque moyen que ce soit, de tout enregistrement ou document obtenu en violation des dispositions du présent article.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit de rendre compte des procès en diffamation dans les cas prévus aux paragraphes a, b et c de l'article 35 de la présente loi. Il est pareillement interdit de rendre compte des débats et de publier des pièces de procédures concernant les questions de filiation, actions à fins de subsides, procès en divorce, séparation de corps et nullités de mariage, procès en matière d'avortement. Cette interdiction ne s'applique pas au dispositif des décisions, qui peut toujours être publié.
Les dispositions qui précèdent ne s'appliquent pas aux publications techniques à condition que soit respecté l'anonymat des parties.
Dans toutes affaires civiles, les cours et tribunaux pourront interdire le compte rendu du procès.
Il est également interdit de rendre compte des délibérations intérieures, soit des jurys, soit des cours et tribunaux.
Toute infraction à ces dispositions sera punie de 13500 euros d'amende .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.
Article 39 bis
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Est puni de 15000 euros d'amende le fait de diffuser, de quelque manière que ce soit, des informations relatives à l'identité ou permettant l'identification :
- d'un mineur ayant quitté ses parents, son tuteur, la personne ou l'institution qui était chargée de sa garde ou à laquelle il était confié ;
- d'un mineur délaissé dans les conditions mentionnées aux articles 227-1 et 227-2 du code pénal ;
- d'un mineur qui s'est suicidé ;
- d'un mineur victime d'une infraction.
Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la publication est réalisée à la demande des personnes ayant la garde du mineur ou des autorités administratives ou judiciaires.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.
Article 39 ter
Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 322 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Abrogé par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 99 JORF 16 juin 2000.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quater
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit, moins de trente ans après la mort de l'adopté, de publier par le livre, la presse, la radiodiffusion, le cinématographe ou de quelque manière que ce soit, une information relative à la filiation d'origine d'une personne ayant fait l'objet d'une adoption plénière.
Les infractions à la disposition qui précède sont punies de 6000 euros d'amende ; en cas de récidive un emprisonnement de deux ans pourra être prononcé.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quinquies
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de diffuser, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, des renseignements concernant l'identité d'une victime d'une agression ou d'une atteinte sexuelles ou l'image de cette victime lorsqu'elle est identifiable est puni de 15000 euros d'amende.
Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la victime a donné son accord écrit.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 sexies
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de révéler, par quelque moyen d'expression que ce soit, l'identité des fonctionnaires de la police nationale, de militaires de la gendarmerie nationale ou d'agents des douanes appartenant à des services ou unités désignés par arrêté du ministre intéressé et dont les missions exigent, pour des raisons de sécurité, le respect de l'anonymat, est puni d'une amende de 15000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 40
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit d'ouvrir ou d'annoncer publiquement des souscriptions ayant pour objet d'indemniser des amendes, frais et dommages-intérêts prononcés par des condamnations judiciaires, en matière criminelle et correctionnelle, sous peine de six mois d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende, ou de l'une de ces deux peines seulement.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41
Modifié par Loi 82-506 15 Juin 1982 ART 5 JORF 16 juin 1982.

Ne donneront ouverture à aucune action les discours tenus dans le sein de l'Assemblée nationale ou du Sénat ainsi que les rapports ou toute autre pièce imprimée par ordre de l'une de ces deux assemblées.
Ne donnera lieu à aucune action le compte rendu des séances publiques des assemblées visées à l'alinéa ci-dessus fait de bonne foi dans les journaux.
Ne donneront lieu à aucune action en diffamation, injure ou outrage, ni le compte rendu fidèle fait de bonne foi des débats judiciaires, ni les discours prononcés ou les écrits produits devant les tribunaux.
Pourront néanmoins les juges, saisis de la cause et statuant sur le fond, prononcer la suppression des discours injurieux, outrageants ou diffamatoires, et condamner qui il appartiendra à des dommages-intérêts.
Pourront toutefois les faits diffamatoires étrangers à la cause donner ouverture, soit à l'action publique, soit à l'action civile des parties, lorsque ces actions leur auront été réservées par les tribunaux, et, dans tous les cas, à l'action civile des tiers.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.
Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41-1
Créé par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18 II JORF 24 décembre 1985.

Pour l'application des dispositions des paragraphes 4 et 5 du présent chapitre, la communication audiovisuelle est regardée comme un mode de publication.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.
Paragraphe 1er : Des personnes responsables de crimes et délits commis par la voie de la presse.

Article 42

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

Seront passibles, comme auteurs principaux des peines qui constituent la répression des crimes et délits commis par la voie de la presse, dans l'ordre ci-après, savoir :
1° Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication ;
2° A leur défaut, les auteurs ;
3° A défaut des auteurs, les imprimeurs ;
4° A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs.
Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2°, 3° et 4° du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

Article 43
Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952.

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs seront en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.
Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article 60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.
Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

Article 44
Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 6 JORF 26 mars 1952.

Les propriétaires des journaux ou écrits périodiques sont responsables des condamnations pécuniaires prononcées au profit des tiers contre les personnes désignées dans les deux articles précédents , conformément aux dispositions des articles 1382, 1383, 1384 du Code civil.
Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, le recouvrement des amendes et dommages-intérêts pourra être poursuivi sur l'actif de l'entreprise .

Article 45
Modifié par Loi 16 Mars 1893.

Modifié par Loi 10 Janvier 1936 JORF 12 janvier 1936.

Les infractions aux lois sur la presse sont déférées aux tribunaux correctionnels sauf :
a) Dans les cas prévus par l'article 23 en cas de crime;
b) Lorsqu'il s'agit de simples contraventions.

Article 46
L'action civile résultant des délits de diffamation prévus et punis par les articles 30 et 31 ne pourra, sauf dans les cas de décès de l'auteur du fait incriminé ou d'amnistie, être poursuivie séparément de l'action publique .

Paragraphe 2 : De la procédure.
Article 47
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

Article 48
Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 98 et 100 JORF 16 juin 2000.

1° Dans le cas d'injure ou de diffamation envers les cours, tribunaux et autres corps indiqués en l'article 30 , la poursuite n'aura lieu que sur une délibération prise par eux en assemblée générale et requérant les poursuites, ou, si le corps n'a pas d'assemblée générale, sur la plainte du chef du corps ou du ministre duquel ce corps relève ;
1° bis Dans les cas d'injure et de diffamation envers un membre du Gouvernement, la poursuite aura lieu sur sa demande adressée au ministre de la justice ;
2° Dans le cas d'injure ou de diffamation envers un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne ou des personnes intéressées ;
3° Dans le cas d'injure ou de diffamation envers les fonctionnaires publics, les dépositaires ou agents de l'autorité publique autres que les ministres et envers les citoyens chargés d'un service ou d'un mandat public, la poursuite aura lieu, soit sur leur plainte, soit d'office sur la plainte du ministre dont ils relèvent ;
4° Dans le cas de diffamation envers un juré ou un témoin, délit prévu par l'article 31, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte du juré ou du témoin qui se prétendra diffamé ;
5° Dans le cas d'offense envers les chefs d'Etat ou d'outrage envers les agents diplomatiques étrangers, la poursuite aura lieu sur leur demande adressée au ministre des affaires étrangères et par celui-ci au ministre de la justice ;
6° Dans le cas de diffamation envers les particuliers prévu par l'article 32 et dans le cas d'injure prévu par l'article 33, paragraphe 2, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte

de la personne diffamée ou injuriée. Toutefois, la poursuite, pourra être exercée d'office par le ministère public lorsque la diffamation ou l'injure aura été commise envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée ;
7° Dans le cas de diffusion de l'image d'une personne menottée ou entravée prévue par l'article 35 ter, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne intéressée ;
8° Dans le cas d'atteinte à la dignité de la victime prévue par l'article 35 quater, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la victime.
En outre, dans les cas prévus par les 2°, 3°, 4°, 5°, 6°, 7° et 8° ci-dessus, ainsi que dans les cas prévus aux articles 13 et 39 quinquies de la présent loi, la poursuite pourra être exercée à la requête de la partie lésée.

Article 48-1
Modifié par Loi 2001-434 21 Mai 2001 art 5 JORF 23 mai 2001.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, se proposant, par ses statuts, de défendre la mémoire des esclaves et l'honneur de leurs descendants, de combattre le racisme ou d'assister les victimes de discrimination fondée sur leur origine nationale, ethnique, raciale ou religieuse, peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les infractions prévues par les articles 24 (dernier alinéa), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3), de la présente loi.
Toutefois, quand l'infraction aura été commise envers des personnes considérées individuellement, l'association ne sera recevable dans son action que si elle justifie avoir reçu l'accord de ces personnes.

Article 48-2
Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 13 JORF 14 juillet 1990.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, qui se propose, par ses statuts, de défendre les intérêts moraux et l'honneur de la Résistance ou des déportés peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne l'apologie des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes ou délits de collaboration avec l'ennemi et en ce qui concerne l'infraction prévue par l'article 24 bis.

Article 48-3
Créé par Loi 91-1257 17 Décembre 1991 JORF 19 décembre 1991.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits et inscrite auprès de l'Office national des anciens combattants et victimes de guerre dans des conditions fixées par décret en Conseil d'Etat, qui se propose par ses statuts de défendre les intérêts moraux et l'honneur des anciens combattants et victimes de guerre et des morts pour la France, peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les délits de diffamation ou d'injures qui ont causé un préjudice direct ou indirect à la mission qu'elle remplit.

Article 49
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans tous les cas de poursuites correctionnelles ou de simple police, le désistement du plaignant ou de la partie poursuivante arrêtera la poursuite commencée.

Article 50
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Si le ministère public requiert une information, il sera tenu, dans son réquisitoire, d'articuler et de qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels la poursuite est intentée, avec indication des textes dont l'application est demandée, à peine de nullité du réquisitoire de ladite poursuite.

Article 51
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Immédiatement après le réquisitoire, le juge d'instruction pourra, mais seulement en cas d'omission du dépôt prescrit par les articles 3 et 10 ci-dessus, ordonner la saisie de quatre exemplaires de l'écrit, du journal ou du dessin incriminé.
Toutefois, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36, et 37 de la présente loi, la saisie des écrits ou imprimés, des placards ou affiches, aura lieu conformément aux règles édictées par le Code de procédure pénale.

Article 52
Modifié par Loi 93-1013 24 Aout 1993 art 46 JORF 25 août 1993 en vigueur le 2 septembre 1993.

Si la personne mise en examen est domiciliée en France, elle ne pourra être préventivement arrêtée, sauf dans les cas prévus aux articles 23, 24 (par 1er et 3), 25, 27, 36 et 37 ci-dessus.

Article 53
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La citation précisera et qualifiera le fait incriminé, elle indiquera le texte de loi applicable à la poursuite.
Si la citation est à la requête du plaignant, elle contiendra élection de domicile dans la ville où siège la juridiction saisie et sera notifiée tant au prévenu qu'au ministère public.
Toutes ces formalités seront observées à peine de nullité de la poursuite.

Article 54
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le délai entre la citation et la comparution sera de vingt jours outre un jour par cinq myriamètres de distance.
Toutefois, en cas de diffamation ou d'injure pendant la période électorale contre un candidat à une fonction électorale, ce délai sera réduit à vingt-quatre heures, outre le délai de distance, et les dispositions des articles 55 et 56 ne seront pas applicables.

Article 55
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Quand le prévenu voudra être admis à prouver la vérité des faits diffamatoires, conformément aux dispositions de l'article 35 de la présente loi, il devra, dans le délai de dix jours après la signification de la citation, faire signifier au ministère public ou au plaignant au domicile par lui élu, suivant qu'il est assigné à la requête de l'un ou de l'autre :
1° Les faits articulés et qualifiés dans la citation, desquels il entend prouver la vérité ;
2° La copie des pièces ;
3° Les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve.
Cette signification contiendra élection de domicile près le tribunal correctionnel, le tout à peine d'être déchu du droit de faire la preuve.

Article 56
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans les cinq jours suivants , en tous cas moins de trois jours francs avant l'audience, le plaignant ou le ministère public, suivant le cas, sera tenu de faire signifier au prévenu, au domicile par lui élu, les copies des pièces et les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve du contraire sous peine d'être déchu de son droit.

Article 57
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le tribunal correctionnel et le tribunal de police seront tenus de statuer au fond dans le délai maximum d'un mois à compter de la date de la première audience .
Dans le cas prévu à l'alinéa 2 de l'article 54, la cause ne pourra être remise au-delà du jour fixé pour le scrutin .

Article 58
Modifié par Loi 81-759 6 Aout 1981 JORF 7 août 1981.

Le droit de se pourvoir en cassation appartiendra au prévenu et à la partie civile quant aux dispositions relatives à ses intérêts civils. Le prévenu sera dispensé de se mettre en état.
La partie civile pourra user du bénéfice de l'article 585 du Code de procédure pénale sans le ministère d'un avocat à la Cour de cassation.

Article 59
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le pourvoi devra être formé, dans les trois jours au greffe de la cour ou du tribunal qui aura rendu la décision. Dans les vingt-quatre heures qui suivront, les pièces seront envoyées à la Cour de cassation, qui jugera d'urgence dans les dix jours à partir de leur réception.
L'appel contre les jugements ou le pourvoi contre les arrêts des cours d'appel qui auront statué sur les incidents et exceptions autres que les exceptions d'incompétence ne sera formé, à peine de nullité, qu'après le jugement ou l'arrêt définitif et en même temps que l'appel ou le pourvoi contre ledit jugement ou arrêt .
Toutes les exceptions d'incompétence devront être proposées avant toute ouverture du débat sur le fond : faute de ce, elles seront jointes au fond et il sera statué sur le tout par le même jugement.

Article 60
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Sous réserve des dispositions des articles 50, 51, et 52 ci-dessus, la poursuite des crimes aura lieu conformément au droit commun.

Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 61
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regard du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

Article 62
Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

En cas de condamnation prononcée en application des articles 23, 24 (alinéas 1er et 2), 25 et 27, la suspension du journal ou du périodique pourra être prononcée par la même décision de justice pour une durée qui n'excédera pas trois mois. Cette suspension sera sans effet sur les contrats de travail qui liaient l'exploitant lequel reste tenu de toutes les obligations contractuelles ou légales en résultant.

Article 63
Modifié par Loi 72-546 1er Juillet 1972 JORF 2 juillet 1972.

L'aggravation des peines résultant de la récidive ne sera applicable qu'aux infractions prévues par les articles 24 (alinéa 5), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3) de la présente loi .
En cas de conviction de plusieurs crimes ou délits prévus par la présente loi, les peines ne se cumuleront pas, et la plus forte sera seule prononcée.

DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.
CIRCONSTANCES ATTENUANTES

Article 64
Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 323 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.
Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 64
Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 95 JORF 16 juin 2000.

Lorsque ont été ordonnées en référé des mesures limitant par quelque moyen que ce soit la diffusion de l'information, le premier président de la cour d'appel statuant en référé peut, en cas d'appel, arrêter l'exécution provisoire de la décision si celle-ci risque d'entraîner des conséquences manifestement excessives.

Article 65
Modifié par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

L'action publique et l'action civile résultant des crimes, délits et contraventions prévus par la présente loi se prescriront après trois mois révolus, à compter du jour où ils auront été commis ou du jour du dernier acte d'instruction ou de poursuite s'il en a été fait.

Toutefois, avant l'engagement des poursuites, seules les réquisitions aux fins d'enquête seront interruptives de prescription. Ces réquisitions devront, à peine de nullité, articuler et qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels l'enquête est ordonnée.
Les prescriptions commencées à l'époque de la publication de la présente loi, et pour lesquelles il faudrait encore, suivant les lois existantes, plus de trois mois à compter de la même époque, seront, par ce laps de trois mois, définitivement accomplies.

Article 65-1
Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 53 JORF 5 janvier 1993.

Les actions fondées sur une atteinte au respect de la présomption d'innocence commise par l'un des moyens visés à l'article 23 se prescriront après trois mois révolus à compter du jour de l'acte de publicité.

Article 65-2
Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

En cas d'imputation portant sur un fait susceptible de revêtir une qualification pénale, le délai de prescription prévu par l'article 65 est réouvert ou court à nouveau, au profit de la personne visée, à compter du jour où est devenue définitive une décision pénale intervenue sur ces faits et ne la mettant pas en cause.

Article 68

Sont abrogés les édits, lois, décrets, ordonnances, arrêtés, règlements, déclarations généralement quelconques, relatifs à l'imprimerie, à la librairie, à la presse périodique ou non périodique, au colportage, à l'affichage, à la vente sur la voie publique et aux crimes et délits prévus par les lois sur la presse et les autres moyens de publication, sans que puissent revivre les dispositions abrogées par les lois antérieures.
Est également abrogé le second paragraphe de l'article 31 de la loi du 10 août 1871 sur les conseils généraux, relatif à l'appréciation de leurs discussions par les journaux.

پوختەی توێژینەوە

پوختەی تۆژینەوە

چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا

(تۆژینەوەیەکی بەراوردکارییە)

ئازادی ڕۆژنامەگەری یەکێکە لەم بابەتانەی لە وڵاتاندا هەر لە سەردەمی داهێنانی ئامێروچاپەمەنییەوە تاکو ئێستاکە بۆتە مایەی بایەخ پێدانی حکومەت و ڕایگشتی.

سەرەڕای ئەمە، دەتوانین بڵێین هۆی بایەخەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەمڕۆکە لە جیهاندا سیستمێکی نوێ سەری هەڵداوە ، کە لەسەر بنەمای مافیمرۆڤ و دیموکراسییەت بنیات نراوە، ئەمەش خۆی لەخۆیدا بە بوون و بە نەبوونەوە لەگەڵ هەڵبژاردن دەخولێتەوە ، چونکە گەل لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە، نوێنەرانی خۆی هەڵدەبژێرێ، و ئازادی هەڵبژاردنیش وادەخوازێ، گەل بە ئازادی گوزارشت لەبیروڕای خۆی بکات، تاکو نوێنەرانی خۆی بە ئازادی هەڵبژێرێ هۆی گوزارشتکردن لە بیروڕاش بە ڕادەیەکی سەرەکی ڕۆژنامەگەرییە. چونکە ڕۆژنامەگەری کەناڵێکی زیندووە، بەهۆیەوە گەل، گوزارشت لە بیرو ڕای خۆی دەکات ، ئەمەش لە دیاردە هەرە دیارەکانی سیمای کۆمەڵگای دیموکراسیو مەدەنییە.

هەروەها ڕۆژنامەگەری بایەخێکی زۆری هەیە بۆ دروستکردنی ڕایگشتی لەسەر مەسەلە گرینگەکان و چاودێریکردنی کاروبارەکانی دەزگاکانی حکومەت.

ئەمەش مانای ئەوەیە، کاتێك بەرپرسەکان سەرپێچی لە یاسا دەکەن یان دەستدرێژی دەکەنە سەر ماف و ئازادییەکانی گەل دەبێ ڕۆژنامەو ڕۆژنامەنووسان بەدوای ڕاستیدا بگەڕێن و لێی بکۆڵنەوە. ئەمەش لە ڕێگای دەسنیشانکردنی کەموکوڕی ئیش و کارەکانیان و ئاراستەکردنیان دەبێ بۆ کاری چاك و بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵ.

ئەمەش خۆی لەخۆیدا، باشترین زامنە بۆ ڕێگاگرتن لە بەکارهێنانی دەسەڵات لەلایەن حکومەتەوە بە شێوەیەکی چەوت، هەر لەبەر ئەم هۆیەش ئازادی ڕۆژنامەگەری بەیەکێك لە ئازادییە بنەڕەتییەکان دادەنرێت لە کۆمەڵگەی شارستانیو دیموکراسیداو بەشداری دەکات لە چەسپاندن و بەرەو پێشەوە بردنی پرۆسەی دیموکراسییەت لەڕێگای فراوانکردنی زانیاری و وشیارکردنەوەی هاوڵاتیان.

جالەبەرئەوەی ڕۆژنامەنووسان ڕۆڵێکی زیندوو و بەرچاویان لە بەخشینی زانیاریو هوشیارکردنی خەڵك هەیە، بۆیە پێویستە کارەکانیان ملکەچ بێت بۆ هەندێك پێوەری یاساییو ڕەفتاری پیشەیی، تاکو بتوانن بەشێوەیەکی ڕاست و دروست و بەرپرسانە، کارەکانیان ئەنجام بدەن، بۆیە لێکۆڵینەوەی چوارچێوەیەکی یاسایی بۆ ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا بە کارێکی پێویست دەزانم، لە کاتێکدا کە ئەمڕۆکە ئێمە لەسەردەمی جیهانگیریو شۆڕشی زانیاریو ئینتەرنێت دەژین، دنیا لە سایەیاندا بۆتە گوندێکی بچکۆلانەی ئەلکترۆنی، پیشەی ڕۆژنامەگەریش لە ژێر ئەم کاریگەرییە زۆر چۆتە پێشەوەو ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی سەریهەڵداوەو ڕۆژنامەی ئاسایی (تەقلیدی) بەرگی نوێی

پۆشیوەو خۆی خزاندۆتە ناو تۆڕیئینتەرنێتەوە و گشت بەربەستەکان دەبەزێنێت و هەموو سانسۆرێکیش وەلادەنێت و لە چاو تروکانێکدا و لەیەك کاتدا لە هەموو سوچێکی دنیادا دەبیسترێو دەبیندرێو دەخوێندرێتەوە، ئەمەش خۆیلەخۆیدا ڕێکخستنێکی یاسایی نوێی دەوێ.

هەروەها، ئەم ڕۆڵەی کە لە کۆمەڵگەی دیموکراسیدا بە ئازادیی ڕۆژنامەگەریی دراوە (بە کۆمەڵگەی کوردستانیشەوە) وەك دەسەڵاتێك لەناو کۆمەڵدا، ئەگەر بێت و بە خراپیو بەبێ هەستکردن بە لێپرسینەوە بەکار بهێندرێن، لەوانەیە کۆمەڵ ڕووبەڕووی گەورەترین مەترسی بکاتەوە، کە ئەمەش پێویستی بە ڕێگا چارەیەکی یاسایی هەیە بۆ ڕوو بە ڕوو بوونەوەی ئەم مەترسییە.

بۆیە بە پێویستم زانی لەمیانی ئەم تێزەدا، لەبەر ڕۆشنایی یاساکانی هەرێمی کوردستانی عێراقو بەراوردکراودا، بەپێی ئەم پلانەی خوارەوە، دیراسەی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا بکەم :

دوای پێشەکی، بەشی دووەم، بەشێکی ڕێگا خۆشکەرە ، دابەشمان کردووە بۆ پێنج بڕگە، لە بڕگەی یەکەمدا باسمان لە چەمکی ئازادی ڕۆژنامەگەری کردووە . بڕگەی دووەمیشمان تەرخان کردووە بۆ شێوازو جۆرەکانی ڕۆژنامەگەریو پەیوەندی بە غەیری خۆیەوە. بڕگەی سێهەمیشمان بۆ مێژووی سەرهەڵدان و پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی عێراقی تەرخان کردووە .هەروەها بڕگەی چوارەمیشمان تەرخانکردووە بۆ مێژووی سەرهەڵدان و پێشکەوتنی ڕۆژنامەگەریی کوردی. بڕگەی پێنجەمیشمان بۆ تیۆرییەکانی ڕۆژنامەگەری تەرخان کردووە.

هەروەها لە بەشی سێهەمدا، باسمان لە ڕێکخستنی یاسایی دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە کردووە. ئەم بەشەمان دابەشکردووە بۆ حەوت بڕگە ، لە بڕگەی یەکەمدا باسمان لە سیستمی ئاگاکاری کردووە،و لە بڕگەی دووەمیشدا باسمان لە سیستەمی مۆڵەتو مەرجەکانی دەرکردنو بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە کردووەو لە بڕگەی سێیەمیشدا، باسی سیستەمی بارمتەی داراییمان کردووەو لە بڕگەی چوارەمیشدا باسی ئاگاکاریو ڕاگرتنو هەڵوەشاندنەوەمان کردووەو لە بڕگەی پێنجەمیشدا باسی گلدانەوەو دەستبەسەرداگرتنمان کردووەو لە بڕگەی شەشەمیشدا باسی سانسۆرمان کردووەو بڕگەی حەوتەمیشمان بۆ پوختەی ئەم بەشە تەرخان کردووە.

بەشی چوارەمیشمان تەرخان کردووە بۆ سیستەمو پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەریو زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریو دابەشمان کردووە بۆ سێ بڕگە. لە بڕگەی یەکەمدا باسی سیستەمەکانی ڕۆژنامەگەریمان کردووەو لە بڕگەی دووەمیشدا باسی پرنسیپەکانی ڕۆژنامەگەریمان کردووەو لە بڕگەی سێیەمیشدا باسی زامنکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەریمان کردووە.

هەروەها لە بەشی پێنجەمدا، باسی مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسو تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ئەوبەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوەمان لە میانی دوو بڕگەدا کردووە. بڕگەی یەکەممان تەرخان کردووە بۆ مافو ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسو بڕگەی دووەممان تەرخان کردووە بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریو ئەو بەرپرسیارێتییە تاوانکارییەی لێی دەکەوێتەوە.

لە کۆتاییشدا، گرنگترین ئەو دەرئەنجامانەمان تۆمارکردووە کە لەمیانی ئەم دیراسەیەدا پێی گەیشتووین، ئینجا لەبەر ڕۆشنایی ئەمانیشەوە، هەندێك ڕاسپاردەی پێویستمان بۆ بەرچاوی یاسادانەری هەرێمی کوردستان خستۆتەڕوو.

ملخص البحث

الاطار القانوني لحرية الصحافة في كردستان العراق (دراسة مقارنة)

اصبحت حرية الصحافة ومنذ اختراع ماكنة الطباعة والى يومنا هذا، احدى المواضيع التي تلقى اهتمام الحكومات والرأي العام في الدول المختلفة.

اضف الى ذلك، انه بأمكاننا القول ان ذلك الأهتمام يعزي اليوم لظهور نظام جديد مبني على أساس حقوق الأنسان والديمقراطية ويدور مع الأنتخابات وجودا وعدما، حيث ينتخب الشعب ممثليه عن طريق الأنتخابات وتتطلب حرية الأنتخابات بدورها ان يعبر الشعب عن رأيه وانتخاب ممثليه بكل حرية وتشكل الصحافة بالدرجة الرئيسية احدى اهم تلك الوسائل، لكونها قناة حية يعبر الشعب من خلالها عن ارائه، وهي الظاهرة الاكثر بروزا على ملامح المجتمع الديمقراطي والمدني.

بالأضافة الى هذا، فأن للصحافة أهمية كبيرة في اعداد الرأي العام حول المسائل المهمة ومراقبة اعمال مؤسسات الحكومة.

ويعني هذا، عندما يخالف المسؤلون القوانين أو يعتدون على حقوق الشعب وحرياته يجب على الصحافة أن تتولى التحري عن الوقائع والتحقق من صحتها ويتم هذا عن طريق تشخيص الخلل الحاصل في اعمالهم ومن ثم توجيههم نحو العمل الصائب من أجل مصالح الشعب العامة.

وهذا بحد ذاته أفضل ضمان للحد من سوء استخدام السلطة من قبل الحكومة وعليه فأن حرية الصحافة تعد من الحريات الأساسية في المجتمع المدني والديمقراطي وعن طريق توسيع المعلومات وتوعية المواطنين تساهم الصحافة في ترسيخ المشروع الديمقراطي وتطويره وبما أن للصحفيين دورا حيويا ومشهودا في نشر المعلومات والوعي بين الجماهير فمن الواجب أن تخضع اعمالهم لبعض معايير القانون والسلوك المهني، حتى يكون بأمكانهم تأديتها بالصورة الصحيحة والمسؤولة. لذلك اعتقد بضرورة البحث في الاطار القانوني لحرية الصحافة في كردستان العراق، وفي الوقت الذي نعيش فيه عصر العولمة وثورة المعلوماتية والانترنيت، حيث اصبح العالم بفضلهما قرية الكترونية صغيرة. تطورت تحت تأثيرها مهنة الصحافة وظهرت الصحافة الالكترونية وأرتدت الصحافة التقليدية ثوبا جديدا، ودخات في شبكة الانترنيت وبه احتازت كل الحوافز وأزالت الرقابة في اغلب الاحوال وهي تسمع وترى وتقرأ في غمضة عين ومعا في كل بقعة من بقاع العالم، كل هذا يتطلب تنظيم قانوني جديد لها.

ثم أن الدور المناط بالصحافة وحريتها باعتبارها سلطة اجتماعية في المجتمع الديمقراطي بما فيه المجتمع الكوردستاني، اذا ما أستخدم بصورة سيئة، يخلو من المسؤولية فأنه قد يعرض المجتمع الى كارثة كبيرة وهذا ما يتطلب أيضا، معالجة قانونية لمواجهة الخطر.

لذا أرتأيت أنه من الضروري ومن خلال الأطروحة وعلى ضوء قوانين أقليم كردستان العراق والقوانين المقارنة، أن أبحث في حرية الصحافة في كردستان العراق ووفق الخطة التالية :

بعد المقدمة يأتي الفصل الثاني وهو فصل تمهيدي وقد قسمناه الى خمسة فقرات، بحثنا في الفقرة الأولى عن مفهوم حرية الصحافة وخصصنا الفقرة الثانية لأساليب الصحافة وانواعها وعلاقتها مع غيرها. الفقرة الثالثة خصصت لظهور الصحافة العراقية وتطورها وكذلك الفقرة الرابعة لظهور الصحافة الكردية وتطورها. أما الفقرة الخامسة فقد خصصناه لنظريات الصحافة.

بحثنا في الفصل الثالث عن التنظيم القانوني لاصدار ونشر الصحيفة وقد قسمنا الفصل الى سبعة فقرات، بحثنا في الفقرة الاولى منه عن نظام الانظار، وفي الفقرة الثانية منه عن نظام الأجازة وشروط أصدار ونشر الصحيفة وفي الفقرة الثالثة منه عن نظام التأمين المالي وفي الفقرة الرابعة منه، بحثنا عن الأنظار وايقاف الصحيفة والغاء أجازتها. وفي الفقرة الخامسة منه بحثنا عن الحجز والمصادرة وفي الفقرة السادسة منه عن الرقابة أما الفقرة السابعة فقد كان خلاصة الفصل.

خصصنا الفصل الرابع لنظم ومباديء وضمانات حرية الصحافة وقسمناه الى ثلاثة فقرات بحثنا في الفقرة الاولى منه عن الأنظمة الصحفية والفقرة الثانية عن مباديء الصحافة أما الثالث فعن ضمانات حرية الصحافة.

بحثنا في الفصل الخامس من خلال قسميه عن حقوق وواجبات الصحفي وجرائم الصحافة والمسؤولية الجنائية المترتبة عنها. في الفقرة الاولى منه، عن حقوق وواجبات الصحفي وخصصنا الفقرة الثانية منه للجرائم المتعلقة بالصحافة والمسؤولية الجنائية المترتبة عنها.

وفي الختام بلورنا أهم النتائج التي توصلنا اليها من خلال الدراسة. ثم استخلصنا على ضوئها بعض التوصيات الضرورية، لغرض عرضها على المشرع في أقليم كوردستان العراق.

Abstract

Legal Frame of Press Liberty in Iraqi Kurdistan

(A Comparative Study)

The subject of press liberty in countries from the age of invention of devices and press till now has been the subject of interest to governments and pubic opinion. Besides, we can say that the reason behind this is the fact that now in the world a new system has emerged which is founded on the bases of human rights and democracy , which in itself depends on existence or or other wise of election ,because society elects its representatives through election . Freedom of election requires giving right to the people to express their opinions and to elect their deputies .

To a great extent expressing the opinion is due to Journalism .

Because Journalism is a living channel through which society expresses its ideas that is one of the basic phenomenon of civil and democratic society .

Also ,Journalism has a great importance in building and forming a public opinion on significant issues and monitrning on governmental affairs .

This means ,when those in charge disobey the law or trespass ons the rights or freedom of people ,Journalism and journalists should search for truth and inquire the matter by identifying the imperfections or faults of affairs and direct them to the well fare and public interests .

This in itself is the best guarantee to stop misus of authority by the government .

That's why press liberty is considered one of the essential requirements of the genuine freedom in civil and democratic society and it takes participates in the enforcement and advancement of the process of democracy through widening the knowledge and sobriety of citizens .

Since the Journalists have an important and visible role in giving knowledge and sobriety to people ,their affairs should be obedient to some lawful measurements and professional acts to enable them to do their work in a suitable and accepted way .That's why is necessitate the study of the legal frame of press liberty in Iraqi Kurdistan .Since we live in the age of globalization ,scientific revolution ,and interest ,the world has become a small electronic village ;Journalism under this impact has progressed and traditional Journal has adopted anew phase ,has entered internet webs ,has overcome the obstacles and put all sensors aside that has made it possible in a very short time to be heard ,seen ,and read all over the world .This requires a new legislation .

Also, the role given to press liberty in democratic societies including Kurdish society ,as an authority in the society ,if it is used responsibly and in a bad way ,society may face a great disorder .This needs a legal amendment to overcome such a disorder .

That’s why I necessitate that within this thesis ,by virtue of the laws of Kurdistan regional government ,Iraqi and others comparatively ,to study the press liberty in Iraqi Kurdistan according to the following plan .
After introduction, the second chapter is divided into five sections. The first section deals with the concept of press liberty. The second section is devoted to forms and types of journalism and its relation with other than itself. The third section presents the history of the rise of Iraqi press. Also, the fourth section is allocated to the history of the emergence and progress of Kurdish press. The fifth section concerns with exposition of press theories.
Third chapter deals with the legislation of the issue and publishing of newspaper. It is in seven sections. First section is about informing order. Second section is allocated to license order, and conditions of the issue and publishing of the newspaper. Third section concerns with financial mortgage. Fourth section deals with caution, suspension, and revoking of license. Fifth section is about confiscation. Sixth section is devoted to sensor. Seventh section is an abstract of the chapter.
Fourth chapter is allocated to methods and principles of Journalism and the guarantee of the press liberty which is divided into three sections .The first section deals with methods of Journalism .The second section concerns with principles of Journalism ,and in third section the guarantee of freedom for press liberty is dealt with .
Also ,in Fifth chapter rights and duties of Journalists and press crimes and criminal Jurisdiction deduced from it ,is treated in two sections .First section is allocated to rights and duties f Journalists .Second section deals with the press crimes and the criminal Jurisdiction deduced from it .

At the end، the most important results are registered that is the out come of this study .So, according to them ,some necessary recommendations are presented to the legislator in Kurdistan region .

Legal Frame of Press Liberty in Iraqi Kurdistan

(A Comparative Study)

A thesis submitted by;

Kamal Saadi Mustafa

To the council of College of Law and Politics , University of Salahaddin – Erbil , as a part of requirements of obtaining Doctorate in Law

Supervised by ;

Prof . Dr . Saadi AL Barzngi

June - 2003